Tālalakṣaṇam
of Acyutarāya

Tālalakṣaṇam

of Acyutarāya

With a Telugu Commentary

(Critical Edition and Translation)

Edited by

Dr. V. Premalatha

National Mission for Manuscripts
New Delhi

&

New Bharatiya Book Corporation
New Delhi

Publisher :

National Mission for Manuscripts

11, Mansingh Road,
New Delhi - 110001
Ph.: 011-23383894; Fax: 011-23073340
E-mail: director.namami@nic.in
www.namami.org

Co-Publisher :

New Bharatiya Book Corporation

208, 2nd Floor, Prakashdeep Building,
4735/22, Ansari Road, Daryaganj,
New Delhi-110002
Phone : 011-23280214, 011-23280209, Mo. : 09811640919
E-mail : deepak.nbbc@yahoo.in

First Edition : 2022

© National Mission for Manuscripts

ISBN : 978-93-0829-88-3

Price : ₹ 500

Foreword

The Sanskrit textual tradition related to the works on Indian Music, Dance and Theatre presents a valuable treasure of ancient Indian knowledge. Works composed centuries ago are preserved in the palm leaves and paper manuscripts across the country and abroad. This treasure is being unearthed, decoded and interpreted into printed materials, since the end of twentieth century. Many scholars have contributed to the publication of manuscripts and research.

The manuscripts on Indian music and dance focus on Saṅgīta, Rāga, Nāṭya, Vādya and Tāla. In this background, a musicological work dealing exclusively with Tāla is remarkable. Tālalakṣaṇam is a rare work written by King Achyutaraya of the Vijayanagar Empire during 16th Century A.D. This is a Sanskrit work with a Telugu commentary. We come to know about the importance of this work through the quotations of the great scholar Manavalli Ramkrishna Kavi in his Bharatakoṣa.

Tālalakṣaṇam is regarded as a significant work as it quotes from many rare works relating to Tāla. This text speaks only about the Tāla daśa prāṇa-s – the ten vital elements of Tāla. Manuscript of this work was first discovered by Dr. V. Premalatha and published in the Journal of the Madras Music Academy, 2009. She has also brought out a critical edition and translation of another music related manuscript 'Nāṭyacuḍāmaṇi' which was published by the National Mission for Manuscripts (NMM) in 2014.

The present publication is a critical edition based on three manuscripts and comes with a Roman transliteration and English translation. Dr. Premalatha is a dedicated scholar, who has been in Music and Manuscript research for more than twenty five years. This

publication shows her knowledge and dedication in undertaking the editions of unpublished music related manuscripts. And the Mission is always in forefront to bring out such rare works.

Prof. Pratapanand Jha
Director
National Mission for Manuscripts

Preface

Music treatises comprise works dealing with melodic aspects, drumming, instruments, rhythmic or time measure and dancing. Though many works have been published, there are several unknown and unidentified works, still in dark. Tālalakṣaṇam is one such unpublished work dealing exclusively on the ten elements of tāla. This is known to be composed by King Acyutarāya. This work consists of a Saṃskṛtamūla and accompanied by a Telugu commentary (ṭīkā).

Manavalli Ramakrishna Kavi has made a detailed reference to this work in his Bharatakośa. He has presented plenty of extracts from Tālalakṣaṇam, attributing to Acyutarāya. Tālalakṣaṇamis an exhaustive work on tāla, particularly, the ten important elements called, the Tāladaśaprāṇa-s. It contains views of many other works too, on the subject, most of which are not available to us now. This work was noticed and discovered from the Government Oriental Manuscripts Library, Chennai, during my earlier research on the survey of the music manuscripts.

Meanwhile a western scholar, Robert Brown undertook a study of works on tāla for his project in 1986 and Shri. A Mallikarjuna Sharma from Hyderabad, had assisted him in preparing the synopses of contents for this unpublished work. Another work on the subject is the study undertaken by Ms. Girija Easwaran on consolidating the information relating to the Deśītāla-s and the Tāladaśaprāṇa-s. But this is the first time that the whole work with the mūla and the ṭīkā is brought to the scholar world from the unpublished manuscripts.

In recent times, unpublished works are converted to digital and print formats in order to preserve them from destruction. Once they are printed, it paves way for further scholarly interpretation and research findings. Thus the first stage of publication of a work is sometimes based on limited references and manuscripts. Later with the discovery of additional manuscripts and secondary testimonia,

a critical edition is brought out. In this manner, the present edition of Tālalakṣaṇam can be described as an initial attempt to bring out a rare work on tāla. More number of unpublished manuscripts related to tāla are found scattered in manuscript libraries and personal collections, with different or no titles. The identity of them are yet to be made. Thus this edition of Tālalakṣaṇam would open doors for extensive and valuable research findings in future, with the input from many such above said unknown manuscripts.

Efforts have been taken to collate the readings from three unpublished manuscripts (two palm leaves and one paper) and present the text. The work consists of a Saṃskṛtamūla presented in Devanagari script and the Telugu commentary in Telugu script, interspersed with the corresponding quotes from the mūlain Devanagari script. A roman transliteration and a free English translation are also being included. However, the translation could not be provided for the section of the text dealing with prastāra, since it is voluminous and requires separate and detailed treatment. Hence only the text and Roman transliteration is provided for that section.

I express my sincere gratitude to Prof. N. Ramanathan, Chennai, for his guidance and sharing of valuable inputs in the musicological aspects of the work. Several research reference materials for the present purpose were obtained from the website hosted by him, www.musicresearchlibrary.in, for free download, which is a great boon to all researchers.

I wish to thank the Librarian & Curator and other staff members of Government Oriental Manuscripts Library, Chennai and the Director, Oriental Research Institute, S V University, Tirupati, for providing me the digital copies of the manuscripts of the work.

I extend my thanks to Dr. S Rajalakshmi, retired Sanskrit Pandit, Chennai and Dr. R. Ramani, Chennai, for assisting me in the Saṃskṛta and Telugu translations, respectively. I acknowledge the kind services of Ms. K. P. Radhika, Research Scholar, SVU, Tirupati, for assisting in the type-setting work in Telugu script. I also wish to thank my students,Mr. J Udaya Bhaskar, Mr. Nirmal Harish, Mr. Arutla Rohit and Ms. B. Santhoshini and my Office Assistant, Ms. P Suganya for their whole-hearted support in the preparation of this edition.

I thank the National Mission for Manuscripts, New Delhi, for giving me the opportunity to edit and bring out this work.

V Premalatha

Contents

Foreword v
Preface vii
Contents ix

Introduction xi-l
1. Overview xi
2. Discovery of the Work xi
3. Manuscripts of the Work xi
4. Description of the Manuscripts xii
    4.1 D12992 xii
    4.2 R7979 xii
    4.3 R452 xiii
    4.4 D12994 xiv
5. Title and Author of the Work xv
    5.1 Title of the Work xv
    5.2 Author of the Work xvii
6. Modern Scholars on Tālalakṣaṇam / Tālakalābdhi xix
    6.1 MR Kavi on Tālalakṣaṇam xix
    6.2 References in the Writings of Modern Scholars xxii
    6.3 Research Work by Dr. Robert Brown and article by Mrs. Girija Easwaran xxii
7. Contents of the Work, Tālalakṣaṇam xxvi
    7.1 Kāla (TL, 22-24) xxvi
    7.2 Mārga (TL, 25 - 40) xxvi

7.3 Kriyā (TL, 41 - 52) xxviii
7.4 Aṅga (TL, 53 - 68) xxix
7.5 Graha (TL, 69 - 79) xxxi
7.6 Jāti (TL, 80 - 99) xxxiii
7.7 Kalā (TL, 100 - 136) xxxv
7.8 Laya (TL, 138 - 148) xxxvii
7.9 Yati (TL, 149 - 153) xxxix
7.10 Prastāra (TL, 154 - 290) xl
8. References to other Works in TL xl
8.1 References to Saṅgītaratnākara in TL xli
8.2 Other Rare Works quoted in TL xliv
9. Methods followed in Editing the Text xlvii
10. Observations xlviii

Edited Text (Mūla and Ṭīkā) of TLin Devanagari and Telugu scripts 1-108
Roman Transliteration of TL 109-212
English Translation 213-273
Bibliography 274-275
Appendix -1 Prastāra tables 276-280

Introduction

1. Overview

Tālalakṣanam is a Saṃskṛta treatise dealing exclusively on tāla, which is an important component in the arts of music, drumming and dancing. It is accompanied with a Telugu commentary. There are plenty of manuscripts with the title, Tālalakṣanam, that are noticed in the manuscript libraries and catalogues. But the contents of each of them are yet to be deciphered. From the writings of great scholars like Manavalli Ramakrishna Kavi (1951) and Prof R. Sathyanarayana (1994), we come to know that Tālalakṣaṇam is an exhaustive work dealing with the tāladaśaprāṇa-s (the ten vital elements of tāla). This work is attributed to King Acyutarāya, the successor of Kṛṣṇadevarāya of the Vijayanagar Empire, who belonged to the 16th century.

2. Discovery of the Work

During the course of research on the music manuscripts for the Doctoral dissertation by this editor (Premalatha, 2002), thiswork was first discovered in 1999-2000. In the year 2009, an article on the details of this work came to limelight through the publication in the Journal of the Madras Music Academy, Chennai (Premalatha, 2009). In due course, another manuscript relating to this work was found. All the extracts given in Bharatakōśa under the name "Acyuta" and "Acyutarāya" can be located in the discovered manuscripts, based on which, this edition is being made.

3. Manuscripts of the Work

This edition is undertaken with the help of three manuscripts. They are:

a. **Palm Leaf Manuscript numbered D 12992**, preserved at the Government Oriental Manuscripts Library, Chennai. A Paper

manuscript numbered R7979, of the same library, which is a Restored copy (Paper transcript) of D12992. This is denoted as A in the present edition. Yet another copy has been transcribed at GOML from R7979, with the number RC/20/L/64,a copy of which has been made by Prof R Sathyanarayana and a digital of the same available in the website: www.musicresearchlibrary.net

b. **Paper Manuscript numbered D12994**, also preserved at the Government Oriental Manuscripts Library, Chennai. This is denoted as B in the present edition.

c. **Palm Leaf Manuscript numbered R452,** now preserved at the Oriental Research Institute, Sri Venkateswara University, Tirupati. This was originally catalogued in the Triennial Catalogue of GOML, Chennai, but was transferred to ORI, S V University, Tirupati, after independence. This is denoted as C in the present edition.

4. Description of the Manuscripts

4.1 D12992

D12992 is a palm-leaf manuscript written in Telugu script and titled Tālalakṣaṇam with Telugu Commentary (Āndhraṭīkā sahitam) of Kōhala. The manuscript is worn out and moth eaten at many places. It consists of 130leaves. They are serially numbered in the left side margin in Telugu script. There is another numbering made by the library, noted in the right side margin, in Roman numerals, which however counts to 260 (folios) including the backside of the leaves. There are 6-8 lines in each folio and there is a change in the handwriting from f.160- f.182. This portion contains plenty of scribal errors. Some folios are broken and some are blank without any text written. The work begins with “śubhamastu avighnamastu”. This Manuscript is the only primary source for the present edition, with the maximum extent of the text, available.

4.2 R7979

This is a paper transcript of D12992 restored in the year 1948-49 and consists of 193 pages. The main text (mūla) is written in Devanāgari script and the Telugu commentary is written in Telugu script. The corresponding page numbers of the original palm leaf

manuscript (D12992) is noted at all relevant places in this paper transcript. A few grammatical errors have been rectified by quoting within brackets.

4.3 R452

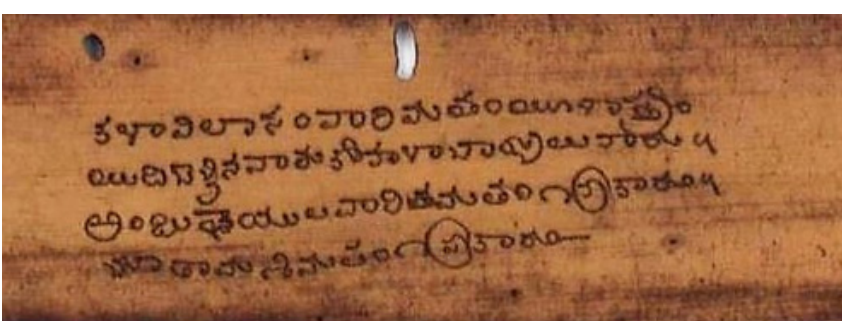
This is a palm-leaf manuscript titled, Tālalakṣaṇam – Kōhalīya tīkā and is written in Telugu script. This manuscript consists of many works within it. The section relating to the present work is found from ff.1-23a. The following are the works that are present in this palm leaf bundle (codex), as mentioned in the margins of the respective folios: sūlādi 101 tāla prakaraṇam (f.24), maddalakāri lakṣaṇam (f.38), dōlu lakṣaṇam (f.41) bharataśāstra pravartakalu (f.45), vīraṇa [?] lakṣaṇam (f.46a), sabhā lakṣaṇam (f. 48), saptasvara alaṅkāram (f.49a), akṣarakāla saptatāla nirṇayam (f.61), ādibharatam (f.63), tālādhyāyamu – dharuvulu - miśritam (f.60) and patākahasta. (f.62)

The following colophon appears at the end of the section in folio 23a.

> *"iti mari tāladaśa prāṇālu – ī tālādhyāyam sampūrṇamga vyākhyāna pūrvamgā śrī rāmacandruni arpitamgā vrāsenu. Ālavelli annappa vrāsinādu. Pūrvaprati sampradāyamcunnaru.."*

[Meaning: these are tāla daśa prāṇa-s. I have written this tālādhyāyam completely along with the commentary and dedicate to Lord Śrī Rāmacandra. Written by Ālavelli annappa, by following the previous copy.]

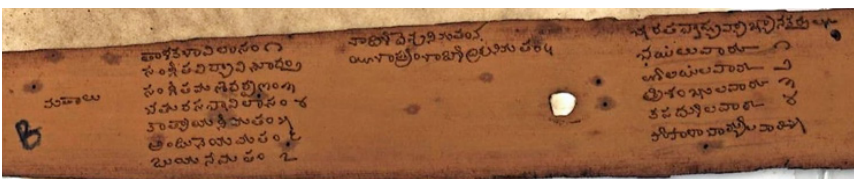
The first two leaves of the manuscript contain an interesting information related to the work, Tālalakṣaṇam. In the folio numbered A, it is written thu:

"kalāvilāsamvāri matam .. īśāstram. Idi ceppinavāru kōhalācāryuluvāru Āñjaneyula vāri matam prakāram cūḍāmaṇi matam prakāram"

This means that this work of (Tāla) kalāvilāsam and said by Kōhalācārya. It is in accordance to Āñjaneya matam and Cūḍāmaṇi matam.

The next folio numbered B give the following information with a marginal heading "Matāl"

It lists the works that are quoted in Tālalakṣaṇam, in order thus: Tālakalāvilāsam (1), Saṅgītavidyāvinōda (2), Saṅgītamaṇidarpaṇa (3), Caturasabhāvilāsa (4), Kātyāyana matam (5), Āñjaneya matam (6), Jayana matam (7), Sadāśivuni matam (8). Then it says, "īśātram sampradāyuni matam". Then the names of Commentators on Bharata are mentioned, namely, Bhaṭṭa (1), Lōllaṭa (2), Triśaṅkhu (3), Kapardi (4), Kōhalācārya (5).

The work begins with "śubhamastu avighnamastu Śāradāmbāyai namaḥ- Bharataśāstram". There are 5 lines in each folio.The manuscript reads parallel to D12992, but there are plenty of missing portions or gaps. The detailed commentary of D12992/R7979 has been replaced with just a phrase or a small sentence. Many verses are also missing. Hence this manuscript has been consulted only for the verses corresponding to TL,1- 80, while, omitting many verses in between. The manuscript stops at the beginning of prastāra.

4.4 D12994

This is a paper manuscript with the title, "Tālalakṣaṇam with Telugu Meaning" as per the Catalogue. But the first page gives the title as "Kōhalācāryakṛta bharataśāstram" and this heading appears till the end, on the top of each page. The work begins from folio p.110 and runs upto p.130.After the title of the work (Bharataśāstram), in the first page, the manuscript reads, Śrirāmulu śubhamastu avighnamastu". On the last page, it is written thus: "dīni yokka mātṛkā telugu tālapatra kāpya purāṇa paṭṭilō 525 nembaru galadi"

This means, 'A original copy of thisis found in the earlier list of Telugu Manuscripts under the number 525'. This manuscript contains the text relating to the verses, TL,1 to the middle of the commentary of TL, 81.

5. Title and Author of the Work

The title and the author of the work are not clearly indicated in the beginning of the work, nor does a colophon statement occur, anywhere. However, it is understood that the work deals with the description of the tāla daśaprāṇa-s, the ten vital elements of tāla. The name, Acyutarāya occurs at some places towards the later part of the work. The title of this work is first taken for discussion and is followed by the name of the author.

5.1 Title of the Work

The title of the work is noted differently, as given below.

a. **Tālalakṣaṇam** - Title as noted in the Manuscript Catalogues.

b. **Bharataśāstram** - Title as found in the titles / first page or folio of Manuscripts

c. **Tālādhyāyam / Tālakalāvārdhi** -Title in the Text (mūla or/ and the Commentary) in the form of Introduction or colophon statements

d. **Tālalakṣaṇam, Tālakalābdhi, Tālakalāvārdhi and Tālamahōdadhi** - Title as mentioned by the modern scholars

According to the Catalogues of Manuscripts, the title is understood as Tālalakṣaṇamfrom the manuscripts A, B and C. Meanwhile the titles are given as Bharataśāstram in the front page (beginning folio) of the manuscripts, B and C. With regard to the occurrence of the name of the work, within the text, unfortunately the present work does not contain any colophon. Perhaps there is a colophon made in C, which can be called as a declaration made by scribe. It says that the tālādhyāyam has been written in full (though this is an incomplete manuscript) (see details above). This can be treated as a statement of the scribe of that particular manuscript and does not seem to be the one connected with the text proper.

In the edited text, at the beginning, the author says that he is telling the lakṣaṇa of tāla-s in accordance to the earlier śāstra-s, thus, "tālānāṃ kathayāmi lakṣaṇamahaṃ pūrvokta śāstra kramāt" (TL,3).

Thus it can be understood that the work deals with tāla and thus titled, "Tālalakṣaṇam". However in verse. 137, there is a mention of title, Tālakalāvārdhi, thus:

sītārāmaṃ guruṃ natvā somābhaṭṭāmudātanot/
tanu tālakalāvārdhi matānāṃ viduṣāṃ mude// (TL,137)

An important aspect that is to be noted here is that, this verse does not contain any commentary. All the Samskṛta verses in the whole of this work, are followed by a Telugu Commentary and the same supplemented with detailed descriptions and illustrations in Telugu. There is not a single instance, where there is absence or deviation or difference of opinion between the mūla and commentary. In fact, the commentary serves as an excellent tool to bridge the contents that are in the form of extracts and criticisms. In such a case, the occurrence of the names, Tālakalāvārdhi and Sōmabhāṭṭa in verse 137, is strange. Because this verse does not contain any commentary. The Telugu text following this verse is a mere continuation of the previous commentary. Thus it appears that the verse could have been included, just as a mere acknowledgement or announcement by the author and did not require a commentary, or, could be an interpolation. The only available source for this is the Manuscript A and it's restored copies. The Mss B and C do not contain this section of the work.

From the writings of modern scholars, we come across different titles for the work on tāla and tāladaśaprāṇa-s, like, Tālalakṣaṇam, Tālakalābdhi, Tālakalāvārdhi and Tālamahōdadhi attributed to Acyutarāya (see details below). But there is no proper evidence for these, except for "Tālakalāvārdhi", for which reference has been made by M R Kavi, quoting the above said verse seen in the Manuscript (D12992).

Hence from the writings of the scholars mentioned above, the following could be inferred:

a. The work was called Tālalakṣaṇam in general, but also called as Tālakalāvārdhi, along with the commentary.
b. Other titles like Tālakalābdhi and Tālamahōdadhi appear to be ambiguous.
c. The name Bharataśāstra does not seem to be the exact title of the work, but a practice of assigning the title to any work dealing

with the elements of tauryatrika, in general.

d. Because of the attribution of Kōhala as the author, the title of the work could have been called as Bharataśāstram. It has been observed in many cases of unpublished Mss, that whenever the exact title or identity of the work is not known, there has been a practice of assigning some generic names. Example: Abhinayaśāstram, Saṅgītādhyāya, Tālaviṣayaḥ and so on.

5.2 Author of the Work

Regarding the author of this work, only the manuscript B mentions the name, Kōhala throughout the work, in the form of page heading. The name Kōhala has been ascribed probably by the editors of the Manuscripts Catalogues of GOML, Chennai (since Mss A and C are basically from GOML, Chennai). The name "Kōhala" appears only in the beginning of the work (maṅgalācaraṇa) and nowhere else. The following are the corresponding portions of the work containing the name of Kōhala.

kalyāṇaguṇasampannam karṇāntāyatalōcanam/
kausalyātanayam rāmam kalaye kamalāpatim// (TL,1)

iha khalu sakalabharata paṇḍita maṇḍalākhaṇḍala sakala bharatapravarataka śikhāmaṇiḥ kōhalācārya nāmakaḥ paramakāruṇikaḥ kaścidvipaścit sakalalōkōpakārāya taurya trikōpakārāya taurañjakam tadāśrayatvēna daśaprāṇa samētam tālasvarūpam saprapañcam pratipādayitu kāmaścikīrṣitasya nirvighnapari samāptayē sarvēśvara namaskārātmaka maṇgamlācaraṇa pūrvakam cikīrṣitam pratijānītē – viṣṇumiti" (TL, 1 prose)

This verse consists of a Telugu Commentary, from which it can be interpreted that, the author has committed to compose the present work by following Kōhala and prays Lord Viṣṇu for a hassle-free completion of the work.

ī lokamaṃdu sakalamaina vidvatsamūhānukunnu śreṣṭhuṃḍainaṭuvaṃṭinni sakalamaina bharatapravartakulakunnu śirobhūṣaṇamainaṭuvaṃṭinni atyaṃtamunnu dayāśāli ayinaṭuvaṃṭi kohalācāryulaina vidvāṃsuṃḍu sakalalokopakāraṃkōraku nṛttagītavādyālnu prakāśiṃppaṃ jeśinaṭuvaṃṭinni vāri ki āśrayamainaṭuvaṃṭinni daśaprāṇālato gūḍina tāḷasvarūpamunu lessagā pratipādiṃceṭaṃduku yicchayiṃccinavāṃḍau kōlaccunnu

yī graṃthaṃ nirvighnaṃgā mugiśeḍi kōraku sarveśvara namaskāra rūpamaina maṃgaḷamunu ceyucunnu tāḷasvarūpamunnu lessagā pratipādiṃcenani pratijña ceyucunnāḍu.

Commentary Meaning: In this world, for the benefit of the scholars, musicians, practitioners of Bharata, the great expert on Bharata, namely, Kōhalacārya has composed the tāla svarūpa which is endowed with the ten vital elements <daśaprāṇa> for knowing the excellence of nṛtta, gīta and vādya and that which is based on tāla. This work is being written by taking the oath to follow it, by worshipping Sarveśvara - Lord Viṣṇu, for the uninterrupted completion of the work.

The name, "Acyutarāya" occurs at a few places in the work. Meanwhile from the beginning, till the section of the work dealing with the first nine prāṇa-s, i.e., yati (TL,1-153), there are several quotations, extracts and discussions based on various other authors and works. In this section, the name Acyutarāya does not appear. But in the portion dealing with the tenth prāṇa, prastāra, (from TL,154-290), the name Acyutarāya appears seven times in the mūla and the corresponding commentary. At the same time, there is no reference to any earlier works at all in the section of prastāra.

M R Kavi is the only scholar who had provided information on this work and he mentions its author, as, Acyutarāya. It is observed that, all the extracts of this work, found in his Bharatakōśa are attributed to Acyuta or Acyutarāya. He also mentions that Sōmabhaṭṭa, probably, Sōmanārya, the author of Nāṭyacūdāmaṇi, has commented upon the Tālakalābdhi of Acyutarāya. Kavi cites the verse, TL,137 to confirm this[1].

Yet another significant observation is, the manner in which the commentary is constructed. At each instance, the commentator uses the term, "ceppucunnāḍu" meaning,'he is telling'. This could probably mean that the commentator is reproducing the words of the author. In case the commentator is describing on his own, he would have used phrases like, cepputunnānu, ceppēnu or ceptānu, (meaning,'I am telling', 'I told', or 'I shall tell'), which denotes the pronoun in first person. This is never observed in the work. The

1. Though Kavi says it is from the beginning of the section on prastāra of Tālakalābdhi, the verse actually is found just before the beginning of the section on Laya, after the completion of Kalā.

passive usage like, "ceppabaḍiyunnadi" or "ceppabaḍunu", meaning 'has been said' or 'being told' are found sparingly. This suggests that the author and the commentator could be different.

Based on the above facts, the following inferences can be made on the author of the work:

a. it is possible that the work on the tāladaśaprāṇa-s has been composed in Samskṛta by Acyutarāya and the Telugu Commentary by Somabhaṭṭa

b. The author Acyutarāya, being so humble, did not want to incorporate his name in the sections where he had drawn references from earlier and other sources and had given his own views, in the section relating to prastāra. Therefore the name "acyuta" occurs only in the section related to Prastāra.

c. On the supervision of Acyutarāya, Sōmabhaṭṭa could have composed the commentary and assisted Acyutarāya to compose this work. Sōmabhaṭṭa could probably be the same as Sōmanārya, since the latter had saluted his guru Sītārāma in the first verse of Nāṭyacūḍāmaṇi too.

nityānandakaramśāntam nirmalāṅgam suśobhanam/
nīrajapatranayanam sītārāmamaham bhaje//

(NC,1,1)

sītārāmaṃ guruṃ natvā somābhaṭṭāmudātanot/
tanu tālakalāvārdhi matānāṃ viduṣāṃ mude//

(TL,137)

Thus from the above discussion, it can be concluded that the title of the work, be called as Tālalakṣaṇam, and its author being Acyutarāya.

6. Modern Scholars on Tālalakṣaṇam / Tālakalābdhi

Some scholars of the 20th century have made some references to the Tālalakṣaṇam and its author. The detailed note is given by Kavi in his Bharatakōśa.

6.1 MR Kavi on Tālalakṣaṇam

Tālakalābdhi is referred to as a Samskṛta work written exclusively on Tāla attributed to King Acyutarāya, Empire. This work is accompanied by a Telugu commentary. Information about this

musicological work is available only in the Bharatakōśa written by M RamakrishnaKavi (Kavi, 1951). According to Kavi, this work is also known to be called by the names Tālakalāvārdhi and Tālamahōdadhi. The following is the note given by Kavi in the introduction to Bharatakōśa (BK, p.xxii):

"Acyutarāya, the brother of Kṛṣṇadevarāya, was a king of Vijayanagar. After the death of the latter in 1530. Acyuta wrote Tālakalāvārdhi, a very good critical work on Tāla-s. He discusses every theory till then current quoting Saṅgītacandrōdaya, Maṇidarpana, Vidyāvinōda, Caturasabhāvilāsa, Tālakalāvilāsa, Nṛttacudāmani, Kātyāyana, Saṇgītārṇava, Raṅgarāja's Bharatabhāṣya. All these works are now extinct. While others mention these works, Acyuta actually quotes from these books; their existence therefore can be vouchsafed. In the middle of the work, it is said that one Sōmabhaṭṭa wrote this work. The work is accompanied by a Telugu Commentary. Whether Sōmabhaṭṭa wrote the original work in Acyuta's name or only its Telugu commentary cannot be determined. Acyuta lived till 1543 A.D. It is a small work of great interest to scholars of research"

Inp. xx, Kavi gives the following information

This is composed by Acyutarāya, the brother of Kṛṣṇadevarāya. In this work, there are several references and extracts on tāla from many early writers. This work contains extracts from the works like Tālakalāvilāsa,Saṅgītavidyāvinōda, Jainamatam, Saṅgītamārga, Caturasabhāvilāsa, Cūḍāmaṇi(Saṅgītacūḍāmaṇi), Āñjayaneyamatam, Nṛttacūḍāmaṇi, Saṅgītamaṇidarpaṇa, Katyāyanīya, Saṅgītārṇava, Raṅgarāja Bharatabhāṣya, Kapārdi and Parameśvara. This work consists of a commentary. In the beginning of the chapter on Talaprastāra, it reads, "Sītarāmagurum natvā sōmabhaṭṭeṇa tanyate, granthē Tālakalāvārdhau". Therefore, it can be presumed that this work (Tālakalābdhi) was composed by Sōmabhaṭṭa, in the name of Acyutarāya. The guru (teacher) of Aṣṭāvadāna Sōmanārya, who was the author of Nāṭyacūḍāmaṇi, is named Sītārāma. Thus Sōmabhaṭṭa denotes Sōmanārya or he is his disciple."

References to the verses in TL and the corresponding verses in Bharatakōśa

Topic	TL, verse nos.	Bharatakosa (page no.)
Tāla – introduction, etymology	1-18	247-48
Tāladaśaprāṇa	19	248
Kāla	22	132
Mārga	25	485-86
Kriyā	41	155
Aṅga	53	6
Graha	69	187
Jāti	80	226,227
Kalā	100	121
Laya	138	566
Yati	149	512
Prastāra	154 -290	400-403

Kavi also gives the following information regarding some of the rare works quoted in TL.

a. **Caturasabhāvilāsa (BK, p.198) :** This work was composed by Parameśvara. This is referred to, in the work of Acyutarāya, called Tālābdhi. Many verses in that work have been quoted from Caturasabhāvilāsa.

b. **Tālakalāvilāsa (BK, p.248) :** The author of this work is known to be Parameśvara. Many verses from this work have been illustrated in the Tālalakṣaṇa of Acyutarāya.

c. **Saṅgītavidyāvinōda (BK, xviii, p.694) :** It is not known who composed the work and what portions of Nṛtya, Gīta and Vādya are treated in it. All the three copies available give us three different commentaries on a single verse, which enumerates the categories in music proper. In two of the commentaries, a portion of it on hastābhinaya (poses of hand) was lost and it was apparently restored by King Anupasimha of V.S. 1649, as the manuscript was copied then. If only one śloka forms the work,

it is really a vinōda in music and the name of the book is quite appropriate.

d. Saṅgītārṇava (BK, p.695) : This work is known to be composed by Bhojadeva. Another work named, Gitārṇava consists the description of Bhagavat Gita. Many verses from Sangitarnava have been quoted in the Tālalakṣaṇa of Acyutarāya. They are contradictory to the words of Bhoja.

6.2 References in the Writings of Modern Scholars

- V Rāghavan in his Later Saṅgīta literature (p.3, p.15-16), refers to the works Tālakalāvilāsa, Saṅgītamaṇidarpaṇa, Saṅgītārṇava and Caturasabhāvilāsa as being found within the work, Nāṭyasarvasvadīpikā which is preserved in the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona. [1961]
- R Sathyanarayana in his critical notes on the Tāla section of the Nartananirnaya,vol.1, (p. 264) states that Acyutarāya offers the first detailed treatment of the ten prāṇa-s of tāla.
- T V Mahāliṅgam in his book, "Administration and Social Life under Vijayanagar", (p.270) and P Sriramamurthi in his "Contribution of Andhra to Sanskrit Literature", (p.121), refer to Acyutarāyahaving composed a Tāla work called "Tālamahōdadhi", and commented upon by Sōmanātha.

In the third chapter of the Mahābharatacudāmaṇi, there is a description of the lakṣaṇa-s of 'nāṭṭuvan'. While delineating the essential qualities of a 'nāṭṭuvan', the tāladaśaprāṇa-s are also enlisted. The editor has cited the verse, "kālō mārgakriyāṅgani..." from the Tālakalāvārdhi of Acyuta (pp.314-15).

Thus one can observe that Acyuta's work has been just noticed by some modern scholars, but it is only Ramkrishna kavi who hasfurnished the exact contents and his own comments in Bharatakōśa. This proves that Kavi has scrupulously read the verses of Acyuta's work from the Mss.

6.3 Research Work by Dr. Robert Brown and article by Mrs. Girija Easwaran

A scholar from Chennai, Girija Easwaran, has prepared a document on the study undertaken by Dr. Robert Brown of USA in 1985 on

the tāla works (printed treatises and unpublished manuscripts) and uploaded in the website, www.musicresearchlibrary.net/omeka/. A reference to the present work also figures in it. Following is an extract from the document.

Dēśītāla Project of Dr. Robert Brown: A Compilation of the Synopses of the Works and Information on Tāla

Dr. Robert E.Brown, Professor of Music, Sandiego State University, United States of America had come to India in 1985 on a Smithsonian Institution Grant to conduct a project on Dēśītāla-s. An academic committee consisting of Dr. Brown, Dr.S.Seetha, Professor and Head, Department of Indian Music, University of Madras, Dr.S.S. Janaki, Director Kuppuswami Sastri Research Institute and Dr. Pappu Venugopal Rao, Regional Director, American Institute of Indian Studies. Microfilms of manuscripts were collected from various libraries and individuals. Information relating to Tāla in general and Dēśītāla in particular were culled the manuscripts and published books. Various scholars assisted in the preparation of the synopses of the works.

This document is a compilation of the various synopses prepared as part of the project and is hoped that it will interest scholars. Incidentally these synopses served as the starting point for my own project on 'Tālalakṣaṇa from various texts on music with translation'. Girija Easwaran

[Item No.] 51

The Tāla project - Manuscript assessment cover sheet	- 51
1. Serial number	- 032
2. Library number and name	- R7979
3. Title of work	- Tālalakṣaṇam
4. Author, if known	
5. Date or century	
6. Language(s)	- Saṃskṛta & Telugu
7. Script(s)	- Dēvanāgarī &Telugu
8. Number of Pages	- 193
9. Number of leaves	
10. Material	- Paper

11. Extent (Complete?) - In- complete
12. Condition of original - Satisfactory
13. Condition of film
14. Condition of xerox - Satisfactory
15. Commentary - Telugu
16. Commentator
17. Outline of Chapters or sections - Attached
18. Mārga Tāla information
19. Tāladaśaprāṇa information
20. Dēśī Tāla information (use separate pages to list individual Tāla-s and their Aṅga-s in the order in which they appear, if they do appear)
21. Additional Tāla information
22. Names of Avanaddha and ghana Vādya-s, if any
23. Special remarks
24. Name of reviewer - A.M. Sarma.?
25. Date review completed

Note : Fill out first 16 items on this form, as well as items 24 and 25, Items 17-23 should be written legibly on separate sheets, preferably of the size of the cover sheet, and numbered according to this form. List of Dēśī Tāla-s should be on separate sheets (item 20).

P. 1. (Of manuscript not xerox) : Work starts with commentary in Skt. & Telugu Invocation to Viṣṇu (Rāma)

Commentary mentions author as Kōhala

Occasionally original Saṃskṛta verses given in Telugu also.

P. 3 Professes to speak on Daśaprāṇa

P. 4. Definition of Tāla

P. 5. Etymology of the word Tāla

P.6. Names Saṅgītaratnākara verses from Saṅgītaratnākara appear in original

P. 9 & 10. Discussion on permanance or impermanance of Tāla

p. 12. List of ten Prāṇa-s

P. 14.	Kāla - as usual
P. 15.	Mārga - 4 Mārga-s, Dhruva, etc.
16.12	Mārga-s for Dēśītāla-s
20.	Mentions a Tāla called "Ālāpa" but not known under Mārga-Dēśī.
22.	Kriyā
29.	Aṅga-s except Kākapāda
30.	Mentions Tālakalāvilāsa
34.	Mentions Kākapādam or Haṁsapāda but says it should not be regarded as the sixth Aṅga Mentions Citra Tāla as perhaps synonym for Dēśī. Commentary mentions works 'Tālakalāvilāsa' and 'Caturasabhāvilāsa'
35.	Comm. mentions "Nṛtyacūḍāmaṇi" and "Āñjanēyamata"
39.	3 graha-s, ... ?
41.	Mentions many texts including those listed above plus "Saṅgītavidyāvinōda", "Saṅgītamaṇidarpaṇam", "Kātyāyanamatam","Saṅgītārṇava"
42.	Mentions a (commentator) Vyākhyātā "Raṅgarājā" of "Bharatabhāṣya" (or of Bharata alone)
44.	Laya linked with graha
48.	Caccatpuṭa, Cācapuṭa - Ekakalā, etc.
50.	Ṣaṭpitāputraka
51.	Quotes the order (!) from Tālakalāvilāsa of 5 Jāti-s (of laghu)
52.	Mentions of ? view of "Jaina" mata.
60.	Tāla-s in 5 Jāti- s.
65.	Yathākṣara Caccatpuṭa Kriyā-s of all the 5 Tāla-s. Many verses similar to S.R.
104.	Laya
106.	Mentions "Catursabhāvilāsa" as referring to 6 yati-s.
109.	Prastāra
112.	Saṅkhyā of Prastāra

130. Refers to "Acyutēndra" mentioning Tāla-s born out of Prastāra.

131. "Acyuta"

132. Prastāra-s upto P. 193.

7. Contents of the Work, Tālalakṣaṇam

The work starts with a salutation to Lord Rāma and then Lord Viṣṇu. The author acknowledges the great expert on Bharataśāstra, Kōhalācārya and having imbibed from him, he intends to give the characteristics of tāla, which is the basis for nṛtta, gīta and vādya and endowed with the ten important elements, called the daśa prāṇa-s. The author first defines the term tāla, its derivation (etymology) and the greatness of the knowledge of tāla. There is a discussion on tāla being nitya or anitya (TL, 15-18). This is followed by the listing of the ten prāṇa-s, namely kāla, mārga, kriyā, aṅga,graha, jāti, kalā, laya, yati and prastāra (TL, 19). The author goes for a discussion if kāla is to be considered as a prāṇa or otherwise. However it is concluded that kāla is regarded as a mukhya prāṇa. (TL, 20-22).

7.1 Kāla (TL, 22-24)

It starts with the defining of the lowest unit of time, the kṣaṇa, as the time taken for a needle to pierce through 100 petals of lotus flower. Quoting a phrase from tarkaśāstra, the commentator adds that, the time taken to pierce one petal of lotus would be 4 kṣaṇa-s and of hundred petals would be 400 kṣaṇa-s[1]. The other units such as lava, kāṣṭha, nimiṣa, kalā, caturbhāga, anudruta, druta (bindu), laghu, guru and pluta are mentioned in the same manner, as found in many other works. The commentary states that kāla is found in the chaṇḍi tāla that was born along with the tāla-s[2].

7.2 Mārga (TL, 25 - 40)

Mārga is defined as the status or condition of the duration of the actions <kriyā> taken collectively (in their places/forms) and is known to be of many types. Here the views of other earlier works are quoted. It is noteworthy that the names of such sources are mentioned only in the commentary but not in the mūla. Firstly, the

1. most texts define kṣaṇa as the time taken by a needle to pierce through one petal when the needle is piereced through 100 petals stacked together
2. Much information is not found on chaṇḍi tāla-s.

opinion of Saṅgītaratnākara of Śārṅgadeva[1] is presented. Among the other works, Saṅgīta vidyā vinoda, Jaina matam, Caturasabhāvilāsa are not available presently. However there is a manuscript copied by Prof. R Sathyanarayana, under the title, Tālakalāvilāsa from a different source.

- Accordingly, mārga is of four kinds, namely dhruva (1 kalā), citra (two kalā-s), vārtika (four kalā-s) and dakṣiṇa (eight kalā-s). The commentary adds this description in terms of mātra, that is, in dhruva mārga, one laghu (one mātra) makes one kalā, in citra mārga two mātra-s make one kalā, in vārtika mārga four mātra-s make one kalā and in dakṣiṇa mārga, eight mātra-s make one kalā. The mārga-s in these kalā-s progress through kriyā-s.
- Next the view of Tālakalāvilāsa is mentioned. It says that mārga is of four kinds, namely, citra, citratara, citratama and aticitratama, pertaining to deśī. The commentary extends its interpretation as deśī tāla-s.
- According to Sangīta vidyā vinōda, mārga is of six types and they are dakṣiṇa, vārtika, citra, citratara, citratama and aticitratama.
- The work called Jaina matam is then quoted, which speaks of twelve mārga-s, called, dakṣiṇa, vārtika, citra, citratara, citratama, aticitratama, caturbhāga, truṭī, anutruṭī, gharṣaṇa, anugharṣaṇa and svara. Further it is stated that these 12 mārga-s are mentioned based on all the works on Bharata and in accordance to śāstra and tradition. The kriyā-s/kalā-s for these 12 mārga-s are reckoned by the halving of each. That is, vārtika will constitute of half the kalā-s of dakṣiṇa and citra will have half the kalā-s of vārtika and so on. Among the 12 mārga-s, the first nine mārga-s, from dakṣiṇa to anutruṭi are governed by time duration(tāla kāla), but the remaining three appears to be very subtle and imbibed through the syllables through tongue. Saṅgītadarpaṇa of Dāmodhara also speaks about 12 mārga-s in verses 656-660, and refers to some 'sūkṣma-tattva'.
- Another work called Caturasabhāvilāsa is said to have mentioned five kinds of mārga, namely citratara, citratama, citra, vārtika and dakṣiṇa, which is also been the version of the author of Saṅgītamārga.

1. SR,5,10

In this way, in the commentary, the views of different works are summarized and then some of them are rejected. Firstly, the mārga of Sangīta vidyā vinōda, includes anudruta. Further the last seven mārga-s mentioned by Jaina matam are also based on anudruta. Hence the commentator states that the anudruta can only exist as a pause on druta or laghu and cannot exist independently. In this context, a tāla by name ālāpamaṇṭha is referred to and is made of only an anudruta. Hence this is rejected, since it is not popular among the mārga and deśī tāla-s. Hence mārga-s upto citratama is acceptable and the rest from aticitratama cannot be possible in lakṣya. Quoting the statement, "dhruvaḥ dhruvatamaḥ citratamōmārgōnnastiti dhruvaḥ"it is said that citratara mārga is also of one mātra, like dhruva and the formation of citratara and citratama have to be understood, accordingly. Thus the author seems to accept the five mārga-s and stresses that more varieties that are formulated by experts and knowledgeable people are only to showcase the expertise but never existed in lakṣya.

Towards the end of the discussion, there is a question as how mārga is considered as a prāṇa of tāla for which it is justified by the fact that it is associated with tāla, since they are connected with kriyā-s and hence known to be a prāṇa for tāla.

7.3 Kriyā (TL, 41 - 52)

This begins with the classification into mārga kriyā and deśī kriyā. Mārga kriyā is of two kinds, namely, niḥśabda - the one without sound and saśabda - which is sounded action. Niḥśabda is otherwise known as kalā and it is of four kinds called āvāpa, niṣkrāma, vikṣiptā[1] and praveśikā. Saśabda kriyā as different from kalā and referred to as pāta, is of four kinds called, dhruva, śamyā, tāla and sannipāta. Saśabda kriyāis called by the names pāta and kalā. All these eight varieties are described in the same manner as in SR. It is also said that the measure of these kriyā-s are according to the mārga, in which they are set. Following this, the eight deśī kriyā-s namely, dhruvakā, sarpiṇī, kṛṣyā, padminī, visarjitā, vikṣiptā, patākā and patitā are described. These are considered as the eight mātra-s in the mārga-s dakṣiṇa and so on. Here too, the phrase from SR "kramādaṣṭau ca dakṣiṇe" (SR,5,16b)is quoted to reiterate the view. This portion ends

1. At some places this is referred to as vikṣēpa

with the quotation from SR, "dhruvapāte prayōjyāstu-(SR,5,15ab)." Thus among the mārga kriyā-s, only the saśabda varieties can be used along with deśī kriyā-s and the niḥśabda varieties like āvāpa and others cannot be employed. Another information provided is that there 'in dhruvakā, there is only one mātra kalā and in the remaining, the mātra-s are two, four and eight respectively". The mārga-s in which the eight deśī kriyā-s exist are given, which is also in the same manner as in SR[1].

With regard to the quote, in the work [SR], "dhruvakā patite citre"(SR,5,15cd), the names of the kriyā-s occurring in the citra, vārtika and dakṣiṇa mārga-s have been said, but the names of the kriyā-s occurring in the dhruva mārga have not been specified. From the sentence, "dhruvake mātrukā kalā", (Kallinātha on SR, SR,5,16), it is learnt that from the dhruva mārga, there arises one mātra kaḷā, but its name has not been specified. This rises an objection and the author provides a solution for the same. That is, even though not said, it is to be inferred that the kriyā for dhruva mārga is dhruvakā only. The hand gesture for dhruvaka is said to be the sound produced by beating the fingers of the hand and it is different from snapping, i.e., chōṭikā. Thus it is understood that the entire section on kriyā-s has been composed in the same lines of SR and views of no other authors have been brought in. Finally it is justified in the commentary, that kriyā is also a prāṇa for tāla since they are executed with the palm that is marked for tāla.

7.4 Aṅga (TL, 53 - 68)

- This section begins with the opinion of the work called Cūḍāmaṇi, which calls aṅga as the term associated with tāla in describing them. Aṅga-s are four, namely druta, laghu, guru and pluta. The commentary here supports Cūḍāmaṇi for not including anudruta, since it exists only as a virāma on druta or laghu. The views of other works are presented as given below:
- According to Āñjaneya matam, aṅga-s are of four types - namely virāma-druta, laghu, guru and pluta. Here again, anudruta is said to be exempted since it is only attached to druta or laghu.
- Tālakalāvilāsa mentions five aṅga-s, namely anudruta, druta, laghu, guru and pluta. While commenting on the inclusion of

1. See, Ramanathan,1991, p.105 for details given in SR on this .

anudruta as one of the aṅga-s, the commentator states that in nāṭya, anudruta does not occur independently but occurs only in association with another aṅga of a tāla.

- Following this, the symbols used to denote the different aṅga-s are mentioned thus: anudruta - crescent moon, druta - circle, laghu - a vertical stick, guru - a bent or twisted arrow and pluta - a crown/ śikhara added to the guru. The pictorial representation of these aṅga-s like U, O, /, S, Ś or 8 are also given.
- The presiding deities of the aṅga-s are mentioned for Śambhu for druta Pārvati for Laghu, Gaurī and Śiva for Guru and Brahmā, Viṣṇu and Maheśvara for pluta.
- Next to this, the synonyms or other names of the aṅga-s are given as given below:

  Anudruta- Anudruta, ardhacandra, vyañjana, anunāsikā and avyakta

  Druta - Ardhamātra, druta, vyōma, bindu and valaya

  Laghu - Mātra, saralam,hrasva, laghu and kalā

  Guru - Dvimātra, guru, vakra, dīrgha and yamala
- Pluta - Pluta, trimātraka, tadvatrayaṅga, sāmōdbhava
- The syllables or varṇa for the aṅga-s are then mentioned. Consequently anudruta is of one syllable and is known by the time taken to utter one short (hrasva) syllable and druta, two short syllables. Quoting the vyākaraṇa sutra, the commentary says that a single syllable could become a vyañjana, hence anudruta becomes a consonant. But druta is made of two distinct short syllables and hence cannot be a consonant.
- Laghu is said to consist of a saśabda kriyā, whereas guru and pluta consist of laghu with a vyāpaka symbol. In turn this combines with one and two niḥśabda laghu-s and expands to form guru and pluta. These have a vyāpaka symbol.
- Tālakalāvilāsa and Caturasabhāvilāsa mention hamsapāda as another aṅga, which is not found in mārga tāla-s but only in citra tāla-s. The hamsapāda is also called kākapāda is made of four niḥśabda laghu-s.
- Another important aspect discussed under Aṅga is the varieties

of laghu, which is quoted from Tālakalāvilāsa. Based on the time taken to utter the number of short syllables (four, three, seven, five and nine), laghu is classified into five kinds, such as caturaśra jāti laghu, trayaśra jāti laghu, miśra jāti laghu, khaṇḍa jāti laghu and saṅkīrṇa jāti laghu. However the author in the mūla, says that these are imaginary and only the laghu with 5 syllables is fundamental. This reflects the difficulty of the author in coming to terms with the standardising of laghu with the duration of the time to utter five short syllables.

- But the author of Nṛtta cūḍāmaṇī opines that laghu is only of one variety equivalent to the uttering of the five short syllables. Other varieties are only perceived as imaginative ones, meant for expressing one's scholarship, but not seen in lakṣya.
- On the other hand, Āñjaneya matam classifies laghu into two kinds - caturaśra and trayaśra. Each of these, are equivalent to the time taken for uttering four and three short syllables. These varieties were probably known to have been employed in kalāmśikā-s and pāṭha-s.
- The commentary elaborates the manner in which the laghu jāti-s were employed in composing the various gīta prabandha-s and kalāmśika-s set in different jāti-s of tāla-s, based on the above mentioned texts.

Finally there is a question regarding the relation of the kāla and aṅga, since both include druta, laghu etc. and if they are to be considered as a prāṇa for tāla. It is finally concluded that both kāla and aṅga have some similarities like druta, laghu etc. and their inter-relation. But it is clarified that in kāla, the measures, druta, laghu etc. progress in a regular and orderly pattern. But in aṅga it is not necessary to maintain an orderly pattern, like laghu occurring after a guru, which is then followed by pluta and so on.

7.5 Graha (TL, 69 - 79)

The derivation of the term 'graha' is first explained and then it is defined as the concept of rhythmic structure that is found in nṛtta, gīta and vādya. Three types of graha, namely, sama, atīta and anāgata are mentioned. Samagraha is defined as the commencement of gītādi (nṛtta, gīta and vādya) and the tāla at the same time. When the tāla

commences earlier and then the melody progressing is termed as atīta graha. Anāgata graha is the one in which the melody progresses first and then the tāla following it. The commentary here states that the works, Saṅgītaratnākara, Nṛttacūḍāmaṇi, Tālakalāvilāsam, Saṅgītavidyāvinōdam, Sangītamaṇidarpaṇam, Caturasabhāvilāsam, Kātyāyana matam, Jaina matam and Āñjaneya matam uniformly accepts these three types of graha. After this there is a statement, "Not in accordance to the above, the view expressed in works like Saṅgītārṇavam etc.", which is not clear. Because, the verse following this, also speaks about the three graha-s in the same manner only.

Next to the three graha-s viṣama graha is taken up for discussion. Herein, graha is said to be of four kinds, namely, sama, atīta, anāgata and viṣama. Viṣama is defined as the mixture of atīta and anāgata graha-s. But the commentary does not seem to accept this concept. An example is quoted to object this as follows: When a bottle guard fruit is cut into two halves, while in the tree itself, of which if one half with seeds is used for harvestingand if the other is used for cooking, it does not work out. Thus logically, atīta and anāgata graha-s cannot exist together. Then the characteristics of viṣamagraha is explained in a different manner, according to the commentators of Bharatasūtra, like Bhaṭṭa, Lollaṭa, Triśaṅkhu, Pardi and Raṅgarāja.

Accordingly, viṣama graha is perceived as the one that goes against the rules of sama, atīta and anāgata graha-s and expressed through the difference in mātra-s between tāla and gīta. The movement of the tāla before the gīta by a difference of two or three or four mātra-s, is called atīta graha. If the tāla is behind the gīta by the same number of mātra-s, it is called anāgata graha. And if the tāla goes ahead and behind more than four, i.e., five, six, seven or eight mātra-s, then it is called viṣama graha. The viṣama graha is understood to be of four kinds, depending on the tāla exceeding more or following behind the nṛtta, gīta and vādya, at the beginning and the end.

The graha-s sama, atīta and anāgata are associated with the laya-s madhya, druta and vilambita respectively. This is illustrated with the movement of two people - one walking in front and another following behind. This association of graha and laya is also connected with the mārga for the laya-s. That is, druta laya occurs in citra mārga (atīta graha) and vilamba laya occurs in dakṣiṇa mārga (anāgata graha).

7.6 Jāti (TL, 80 - 99)

This begins with the mentioning of the term jāti associated to tāla, like in the case of humanrace. Jāti probably refers to the identification of a tāla with regard to its structure and nature. Jāti is of two divisions, the caturaśra jāti and the trayaśra jāti, recognized by the tāla-s, caccatpuṭa and cācapuṭa respectively. These two combine to yield other varieties. Both these tāla-s exist in three forms called, ekakalā, dvikalā and catuṣkala. Thus there are altogether six varieties of tāla-s Because of multiplication and doubling, there arise nine varieties of both caccatpuṭa and cācapuṭa tāla-s, thus giving rise to saṅkīrṇa jāti tāla-s (with 32, 64 and 128 kalā-s).

Next the number of such saṅkīrṇa jāti tāla-s are explained. Consequently, they are five, seven, nine, ten and eleven. Different kinds of combinations of these kalā-s yield various saṅkara jāti (or saṅkīrṇa jāti?) tāla-s. In addition to these varieties, it is said that some others also speak of four more kinds consisting of 14, 15, 16 and 17 guru-s. The work also speaks about the saṅkīrṇa varieties born out of ṣaṭpitāputraka and others, which are said to be found only in gāndharva gāna but not in nāṭya. Thus according to ancient scholars, jāti is said to be of three kinds, namely, caturaśra, trayaśra and saṅkīrṇa.

Another classification of jāti-s into four kinds, such as caturaśra, trayaśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa is mentioned as per the views of "other scholars", the source for which is not known. This speaks about the khaṇḍa jāti tāla-s (6,136 tāla-s), arising from the permutation and combinations of caccatpuṭa and five other varieties. In the process of permutations, caccatpuṭa is said to be the 1,208th tāla. But this method had some contradictions, hence the author does not accept this opinion.

Tālakalāvilāsa explains jāti-s as five kinds, depending on the number of short syllables uttered for each laghu. Thus a caturaśra jāti tāla has a measure of uttering four short syllables and the formation of laghu, guru and pluta is based on this. In the same manner the trayaśra jāti tāla, khaṇḍa jāti tāla, miśra jāti tāla and the saṅkīrṇa jāti tāla are explained. But this view has not been accepted since this does not exist anywhere and is said to be against lakṣya. Further Tālakalāvilāsa also speaks about the origin of the different jāti-s by

the combinations of caturaśra etc. from the kalā-s of Lord Rudra. In this context, the reason for speaking about trayaśra first and then caturaśra, is validated. However this concept of Tālakalāvilāsa is also objected.

Jaina matam speaks of five varieties of jāti-s, based on the number of anudruta-s present in them, as caturaśra, trayaśra, miśra, khaṇḍa and saṇkīrṇa. Further if the tāla begins with druta and if they are in the count of 5, 7 or 9 it is regarded as khaṇḍa, miśra and saṇkīrṇa respectively. Jāti-s are assigned to the classes, Brāhmaṇa, Kṣatriya, Vaiśya and Śūdra for the first five types and a combination of all these for the saṅkīrṇa jāti. This school of thought is also not appreciated and is totally objected.

Elaborate discussion is made on the saṅkīrṇa jāti and the formation of miśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa varieties. The formation of miśra of seven mātra-s, by the combination of caturaśra and trayaśra and the formation of khaṇḍa with five mātra-s by the combination of two mātra-s from caturaśra and three of trayaśra etc. are not accepted. But finally, opinions of Tālakalāvilāsa have not been appreciated, but the words of Śārṅgadeva are quoted and the views of SR are accepted without doubt. Thus jati-s are said to be of four kinds, caturaśra, trayaśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa, whereas miśra is said to be concealed within saṅkīrṇa.

Further, differentiating miśra and saṅkīrṇa jāti-s, it is said that miśra and saṅkīrṇa are different ones because miśra is born from two jāti-s and saṅkīrṇa is born from three jāti-s. Therefore, miśra is not to be treated as being born from saṅkīrṇa. The commentary explains further that, since, miśra is part of saṅkīrṇa, it should not be taken as a separate jāti. And instead of stating that saṅkīrṇa is included in miśra, it can be said that the khaṇḍa and saṅkīrṇa are included in miśra. However, it is stated that such ideas bring about contradiction to the opinion of Śārṅgadeva, which is a common one.

The views expressed in Cūḍāmaṇi are mentioned regarding the jāti-s. The terms caturaśra and others are imposed on the jāti-s and the number of laghu-s. Thus tāla with four laghu-s come under caturaśra jāti, with three laghu-s come under trayaśra jāti, a combination of these two give rise to miśra and a combination of all three would yield saṅkara variety. Names of the jāti-s are identified through the words themselves.

Towards the end of this section, the author mentions about mālā tāla-s. Mālā tāla-s are those that deviate and do not fall under the five jāti-s, and those containing anudruta. They are said to be of different kinds with, measures of eleven, fifteen and seventeen and so on. Names have been specified for the five jāti-s, such as, jaghanyā for trayaśra, madhyamā for caturaśra, śuddhōttamā for khaṇḍa, uttama-madhyamā for miśra and uttamōttamā for saṅkīrṇa. The commentary makes a remark that these names should have been mentioned while speaking about aṅga itself, but is being mentioned here. With this description, jāti is established as one of the prāṇa-s of tāla, because of its association with tāla and nṛtta, gīta and vādya.

7.7 Kalā (TL, 100 - 136)

This starts with the mentioning of different kinds of pāda-s (pādabhāga-s) in tāla-s like the caturaśra having four pāda-s and trayaśra having three pāda-s, in different kalā-s. The work also speaks about ardha-kaḷā (½), pāda-kaḷā (½) and nīca-kaḷā, in which the two pāda-s are set into one pāda and not four.

The author says that in the context of tāla, the term kalā has different meanings like, the other name for kriyā, one of the time units of kāla (eight nimeṣa forms one kalā and two kalā-s form a caturbhāga or in other words, half of a caturbhāga form a kalā) a synonym for laghu and also denotes the number of guru-s that occur in the different states of a tāla (eka kalā, dvikalā and catuṣkala).

Next the three types of kalā-s namely ekakala, dvikalā and catuṣkalā are described for the caccatpuṭa tāla, in the same manner as found in other works. It is also said that in gītaka-s like, Madraka, the caccatpuṭa having 4 pādabhāga-s, will be of the unit of four mātra-s. While expanding this, the commentary says that in ekakalā, dvikalā or catuṣkalā, four pādabhāga-s, constitute one mātra. Then pāribhāṣika mātra is explained. Caccatpuṭa tāla consists of another three varieties, which reaches a maximum of 128 guru-s / kalā-s on doubling. This calculation has been explained in detail. As a continuation to this, the vardhamāna and naṣṭa, namely the increase and the decrease in the measures of kalā-s in sequence, are explained. In vardhamāna, it starts with kāla and ends with guru. The inverse of this is called the naṣṭa. Pluta or kākapāda does not occur in this. Thus for caccatpuṭa, the number of guru-s are four in ekakalā. This

would be equivalent to eight laghu-s, sixteen druta-s, thirty two anudruta-s, sixty-four caturbhāga-s, and 128 kalā-s.

The author makes a detailed note on the trikalā not being expounded in the tāla-s. Illustrations for these are given in detail. For example, caccatpuṭa tāla consisting of eight matra-s will have 12 guru-s in trikalā. Likewise, cācapuṭa tāla consisting of six mātra-s will consist of 12 guru-s in catuṣkalā. Thus the trikalā of a caturaśra jāti tāla and catuṣkalā of a trayaśra jāti tāla will appear similar. In the same manner the trikalā of a trayaśra tāla is the same as dvikalā of saṅkara jāti tāla.

Next comes the concept of kṣiptaika tāla, which is said to occur in all the tāla-s. In this, the number of guru-s occurring in ekakalā, dvikalā and catuṣkalā are added and when divided by four, one part is omitted and the remaining three parts form kṣiptaika kalā. For example in caccatpuṭa talā, there are four guru-s in ekakalā, eight guru-s in dvikalā and sixteen guru-s in catuṣkalā, thus forming a total of 28 guru-s. In this, leaving one-fourth of the total guru-s, (i.e 7 guru-s), the remaining 21 guru-s constitute the caccatpuṭa tāla in kṣiptaika kalā.

The process of arriving at the lower numbers of guru-s (hrasva prayōga-s) through halving and reaching anudruta is mentioned. Thus in caccatpuṭa tāla, it is halved six times to reach anudruta starting from ekakalā. Thus ekakalā = 8 mātra-s, ardhakalā = 4 mātra-s, pādakalā = 2 mātra-s, nīcakalā = 1 mātra, nīcatara kalā = ½ mātra (druta), nīcatama = ½ mātra (anudruta).

Next taking up cācapuṭa tāla, the yathākṣara or ekakalā structure is first described and it is said that others like, dvikalā, catuṣkala, absence of trikalā, vardhamāna and naṣṭa, hrasva kalā-s of cācapuṭa tāla also occurs accordingly, in the same manner as caccatpuṭa tāla. Following this the structures of the other mārga tāla-s in three kalā-s are described. Regarding sampakveṣṭāka and ṣaṭpitāputraka, it is said that they have similar structures in the different states of kalā-s and maximum number of guru-s (paramāvadhi), resemble cācapuṭa. The author of Cūḍāmaṇi is quoted here to establish this view. The five mārga tāla-s are said to be born out of the five faces of Lord Śiva.

The next topic dealt under this section is the kriyā-s that are executed for the tāla-s. Accordingly, for the deśī tāla-s, pluta is

denoted by three kriyā-s, namely, dhruvakā, kṛṣyā and sarpiṇī; guru by two kriyā-s, namely, dhruvakā and patitā; laghu by one kriyā, druta and anudruta by half and quarter of the kriyā, dhruvakā.

For the details of kriyā-s relating to mārga tāla-s, the author quotes and follows the views of SR. The mārga kriyā-s are denoted with their first letters. In the ekakalā of caccatpuṭa, (the kriyā-s are) sa (sannipāta), śa (śamyā), tā (tāla) and śa (śamya) respectively. For this, the view of Tālakalāvilāsa is given is assigning the kriyā-s. Thus the mārgakriyā-s would occur along with the eight deśī kriyā-s, dhruvakā etc. In caccatpuṭa, the eight kriyā-s, sannipāta, patitā, śamyā, patitā, tāla śamyā, visarjita and vikṣipta occur respectively. The justification for the mixing up of deśī kriyā-s along with mārga kriyā-s is said. [NOT CLEAR] But according to SR, whenever the saśabda mārga kriyā-s like dhruva, śamya are exercised, the niḥśabda kriyā-s like avāpa, etc., and the deśī kriyā-s like dhruvakā, sarpiṇi are not used.

However the author says, that there is no dispute in this traditionally accepted view. Deśī kriyā-s are not be used with mārga kriyā-s. So ekakalā, (doubled) dvikalā and catuṣkalā use only the mārga kriyā-s, sannipāta, śamyā, tāla, śamyā etc. This has been stated as the opinion of Nṛttacūḍāmaṇi.

The details regarding the kalā-s for the other tāla-s are in accordance to SR. Meanwhile Tālakalāvilāsa maintains the theory of including deśī kriyā-s like kṛṣyā, padmini, patitā etc. in the different kalā-s of the mārga-s tāla-s.

After detailing the kriyā-s to be employed for different mārgatāla-s, the discussion on "dhruva" is taken up. Although śamyā, tāla and sannipāta occur, dhruva appears only in the dhruva mārga. Further the reason for the name, dhruva is explained, because of its nature of being unchangeable and it is the first among the four mārga-s. Thus most of details given under kalā are in agreement with SR. The kriyā-s in the ekakalā of caccatpuṭa in dhruva mārga is illustrated and the kriyā-s that are employed in ardhakalā, pādakalā etc. are also given.

7.8 Laya (TL, 138 - 148)

The description first starts with the definition of the term, 'Parivartana', which means the repetition of the pādabhāga and others, which is similar to SR reading. The commentary adds that the repetition of the pādabhāga-s of tāla are carried out in the rendering

of gīta and nāṭya in order to complete the same. Next the measure of a kriyā is defined as the period of rest that exists after each kriyā. While explaining this concept, the commentary draws the illustration from the rendering of the kriyā-s in dhruva tāla, which is one of the śūlādi sapta tāla-s.

Laya is defined as the pause or the period of rest after a kriyā. It is of three types, namely druta, madhya and vilambita. Druta laya is said to be the fastest and kriyā-s in it have no pause in between. Madhya laya is the medium one and the period of rest in it, is double that of druta and in vilambita, it is further doubled of druta.

Laya is also expressed for tāla-s in different kalā-s (ekakalā, dvikalā and catuṣkalā) and mārga-s of mārga and deśī tāla-s. Mārga tāla-s exist in three kalā-s and four mārga-s and the deśī tāla-s in six mārga-s. This is illustrated with an example of three persons walking in different speeds. The relation between the mārga and its corresponding laya in relation to the uttering of the syllables are elaborately described.

There is a discussion next on, why there occurs three different laya-s, in different mārga-s, since the difference lies only in the different number of guru-s in various mārga-s and not in the periods of rest. A solution is given that varieties in laya do exist because of the variations in the measures of the kriyā-s. This is illustrated with an example of there being three different paths to reach the River Ganges from a village. The three routes differ in their distances and hence their journey times too. Here the author of the work, Cūḍāmaṇi is brought in to state that there is no difference in the periods of rest, but only due to differences in the marga-s, there occurs different laya-s.

The other kinds of laya that occurs within a specific type is then explained. For example, within druta laya, there are druta, madhya and viambita laya-s and so on. But the author confirms that there is no laya, if the tāla is not in association with gīta, nṛtta and vādya. The views of SR are quoted for confirmation of the three kinds of laya-s. Meanwhile Tālakalāvilāsa defines laya as the time duration between the aṅga-s of tāla.

The work also states that the druta laya does not exist in the tāla-s in trayaśra and other jāti-s like miśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa, whereas in caturaśra jāti, all the three laya-s exist. This section ends with the

statement of SR,5,46cd, that the laya that is used in syllables, words and sentences are not applicable to the context. Finally since laya decorates nṛtta, gīta and vādya, it is considered as a prāṇa for tāla.

7.9 Yati (TL, 149 - 153)

Yati is the ninth prāṇa and is described in five verses, of which the first four are the same as those found in SR,5,47-50. Yati is defined as the regulation of the change in the laya and they are of three kinds, namely, sama, śrōtōvaha and gopucchā. But the commentary has some additional information while explaining these. The change in the laya that are noticed in different mārga-s are understood as yati. For example, druta laya is marked by the period of rest after the rendering of the kriyā in citra mārga. In the same way, madhya laya is the period of rest after a kriyā in vārtika mārga and vilamba laya is the period of rest after a kriyā in dakṣiṇa mārga.

While the mūla defines samayati as the laya being uniform at the beginning, middle and the end, the commentary gives more explanation. As the regulated progression of laya is yati, samayati is understood as that which follows a single mārga. Thus the progression in either of the three mārga-s citra, vārtika or dakṣiṇa, uniformly, gives rise to three kinds of samayati.

Śrōtovaha yati is also defined as the same as in SR, of which the first one is known through the laya existing in the order of slow, medium and fast movements (vilamba, madhya and druta laya-s). Here again the commentary extends the definition with a comparison with the mārga-s and to illustrate this, the flowing of the river is taken up. When the water in the river is abundant, medium or little, the flow will differ accordingly and the perception of the movement becomes slow, medium and fast. The other two varieties of Śrotovaha is characterized with vilamba - madhya laya-s and madhya-druta laya-s occurring in sequence.

Gōpuccha yati is the inverse of the above, that is, it is characterized by the occurrence of druta, madhya and vilamba laya-s in order. In the second variety, the druta and madhya laya-s exist and in the third variety, the madhya and vilamabita laya-s occur in sequence.

Six types of yati-s have been mentioned based on the views expressed in the work called Caturasabhāvilāsa. They are śrōtōvaha, gōpucchā, sama, yavamadhya, vedimadhya and viṣama. Among

these, yavamadhya is also called as mṛdaṅga yati and vedimadhya is also called as pipilikā yati. Yavamadhya is known as the occurrence of the smaller aṅga-s in the beginning and end and the bigger aṅga-s occurring in the middle. Likewise, when the bigger aṅga-s occur in the beginning and end and the smaller aṅga-s occur in the middle, it is called vedimadhya yati. That which does not fall in any of the above, is called viṣama yati. The concept of yati, in this case, appears to be applicable to the occurrence and arrangement of aṅga-s in a (deśī) tāla and not to the laya-s are movement / progression of a tāla.

The author also refers to some additional kinds like cakra yati, khaḍgayati, nāga yati and so on, that can be created, but confirms that yati is primarily of three types only, that which are mentioned by Śārṅgadeva and other types are probably only for the sake of learned people. It has to be understood that the additional varieties do not come in the actual practice or lakṣya. Since yati is based on laya, which in turn is based on tāla, yati is confirmed as one of the prāṇa.

7.10 Prastāra (TL, 154 - 290)

The tenth prāṇa, prastāra is the longest section in TL. It comprises almost half of the whole work. It explains the basic rules of arriving at the prastāra with five aṅga-s, anudruta, druta, laghu, guru and pluta. The various topics dealt here are: saṅkhyā (TL,159), anudruta prastara saṅkhyā (TL,161), Naṣta (TL,166), Uddhiṣṭa (TL,176), Pātāla saṅkhyā (TL,178), Anudruta meru lakṣaṇa (TL,182), Drutameru lakṣaṇa (TL,193), Laghu meru (TL,199), Gurumeru (TL,205), Plutameru (TL,211), Virama prastāra lakṣaṇa (TL,216), virama pātāla (TL,230), virāma prastāra naṣṭam (TL,237), virāma uddhiṣṭa lakṣaṇam (TL,247), druta meru (TL,251), virāmadruta merulakṣaṇa (TL,260), śuddha laghu meru (TL,270), virāma prastāra guru meru (TL,280), virāma prastāra pluta meru (TL,285).

8. References to other Works in TL

References and Quotations from earlier authorities and some rare works are noticed in TL. The author refers to Bharata and commentators on Bharata at a few places. Further SR of Śārṅgadeva has been quoted at many places. The rare works that are referred to in this work are, Āñjaneyamatam, Jaina Matam, Kātyāya matam,

Caturasabhāvilāsa, Cūḍāmaṇi[1], Nṛtta Cūḍāmaṇi, Tālakalāvilāsa, Saṅgītavidyāvinōda,Sangītamaṇidarpaṇa and Saṅgītārṇava. However, Saṅgītaratnākara appears to be one of the most prominent source for several discussions in TL.

Besides, under the name, scholars of Bharata, pūrvāla matam[2], etc. information on the earlier authorities are also given. For example, Bharata is quoted in the context of pāribhāṣika mātra in Commentary to verse 105ab. Bhaṭṭa, Lollaṭa, Triśaṅku, Pardi and Raṅgarāja are quoted while mentioning viṣamagraha in verses 73, 74 and 76. Details of kriyā-s for the pādabhāga-s of the cācapuṭa and ṣaṭpitāputraka tāla-s in catuṣkalā are provided based on the scholars of Bharata in the commentary to verse 130. A tāla named ālāpamaṇṭha, which is formed of a single anudruta, is quoted from the views of experts, in verse 39.

8.1 References to Saṅgītaratnākara in TL

TL draws references from the SR of Śārṅgadeva, in which some verses are reproduced, verbatim. Besides, the commentary brings in the views of SR for detailed discussion. Sometimes, phrases from SR have been taken as a core point for discussion and such phrases are illustrated while commenting. For example, "dhruvapāte prayojāstā nāvāpādau kadācana" (SR,5,15ab in TL,50-51). The following verses are found in TL that are identical or the same as those seen in SR.

verses in TL	Ref. in SR
9	SR,5,2
12	SR,5,3
41	SR,5,4
42	SR,5,5
43	SR,5,6
44	SR,5,7
45ab	SR,5,8ab
46	SR,5,9-10ab
47	SR,5,12
48	SR,5,13

1. It is not clear, if Cūḍāmaṇi refers to Saṅgīta cūḍāmaṇi or Nṛttacūḍāmaṇi.
2. meaning as per the views of earlier scholars

verses in TL	Ref. in SR
49	SR,5,14
quote 50	SR,5,15ab
51	SR,5,15cd-16ab
105ab	SR,5,21cd
115cd	SR,5,24ab
116cd	SR,5,24cd-25ab
120ab	SR,5,27ab
122ab	SR,5,27cd
122cd	SR,5,28ab
125ab	SR,5,28cd
125cd	SR,5,29ab
126ab	SR,5,29cd
126cd	SR,5,30ab
127ab	SR,5,30cd
127cd	SR,5,31ab
128ab	SR,5,31cd
128cd-ef	SR,5,32
132	SR,5,37
133ab	SR,5,38ab
138ab	SR,5,43cd
138cd	SR,5,44ab
138ef	SR,5,44cd
139	SR,5,45
142cd	SR,5,46ab
148cd	SR,5,46cd
149	SR,5,47
150	SR,5,48
151	SR,5,49
152	SR,5,50

The following are the examples where the commentator details the views of SR in course of his discussion on the concepts.

- Derivation of the word tāla and etymology is given in TL,Comm.9.
- Mārga is said to be of four kinds, namely, dhruva, citra, vārtika and dakṣiṇa- [TL,Comm.25].
- Four jāti-s for tāla-s, namely, caturaśra, trayaśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa. Further while explaining miśra jāti, it is said that it is different from khaṇḍa and saṅkīrṇa and the views of Śārṅgadeva are defended -[TL,Comm.93, 95].
- Pāta and kalā (saśabda and niḥśabda mārga kriyā-s) are denoted with the first syllables of the names of the kriyā-s, like, for the ekakalā of caccatpuṭa, they are sa (sannipāta), śa (śamyā), tā (tāla) and śa (śamya)- [TL,Comm.121 & 122ab].
- While referring to the (kalā-s) kriya-s of theekakalā caccatpuṭa, śamyā, tālā, tāla and śamyā occur, twice. Thus eight kriyā-s occurin the ekakalā of the caccatpuṭa tāla- [TL,Comm. Quote: 125ab].
- As in the case of Caccatpuṭa, the other two varieties (dvikalā and catuṣkalā) are accepted to cācapuṭa tāla also. Their kalā-s are śamyā, tāla,śamyā, tāla,tāla and tāla - [TL,Comm.126ab].
- The kriyā-s of ekakalā sampakveṣṭāka tāla are the same as the kriyā-s of ṣaṭpitāputraka in ekakalā, i.e., sannipāta, tāla, śamyā, tāla, śamyā, tāla occurring twice in the six guru-s - [TL,Comm.132cd]
- The kriyā-sthat are used in different mārga-s of ekakalā of caccatpuṭa, are given thus: Dhruvakā is used in the dhruva mārga,dhruvakā and patitā are said to be used in the citra mārga. In the vārtika mārga, the first two (i.e., dhruvakā and sarpiṇī) and the last two (i.e., patākā and patitā) exist and in the dakṣiṇa mārga, all the eight (Dhruvakā, sarpiṇī, kṛṣyā, padminī, visarjitā, vikṣiptā, patākā and patitā) are used in order - [TL,Comm.135& 136]
- Laya is of three kinds - druta, madhya and vilambita- [TL,Comm.144]
- While speaking about the association of laya-s for tāla-s, it is stated that laya exist for a tāla, only in association with nrtya, gīta and vādya. In case it is not connected to nrtya, gīta etc., there is no laya for the tāla - [TL,Comm.145cd-ef].

- Yati is of three kinds, called sama, śrōtōvaha and gōpucchā - [TL,Comm.153]. However the term śrōtōgāta is used in SR, TL uses śrōtōvāha.

Quotes found interspersed in the Commentary

At a few places, the commentary adds quotes to substantiate the views that are expressed in the work. These are found to be exracted from SR. For example, one can observe many quotes in the section dealing with Kriyā (See 7.3 above).

8.2 Other Rare Works quoted in TL

TL is a valuable work in the history of Indian music literature, since it presents the views of many rare works, most of which are not available to us now. Tālakalāvilāsa, Saṅgītavidyāvinōda, Saṅgītamaṇidarpaṇa, Caturasabhāvilāsa, Nṛttacūḍāmaṇi, Kātyāyana matam, Āñjaneya matam, Jaina matam are some of the rare works quoted in this. References to a few of the above are said to be found in the manuscript, Nātyasarvasvadīpikā, presered in the Bhandarkar Oriental Research Institute, Pune (Ms.no: 41/1916-18).

The following is the list of references to rare works and their context in TL. In this, Tālakalāvlāsa appears to have been quoted at many places.

Source	Verse/ Comm.	Description
Āñjaneyamatam	54	Aṅga-s are four - virāma-druta, laghu, guru and pluta
	66	laghu is of two types, containing 4 (caturaśra) and 3 (trayaśra) syllables
Caturasabhāvilāsa	38	Mārga is of five types, namely, citratara, citratama, citra, vārtika and dakṣiṇa
	Comm.152, 153	Yati is of six types, namely, śrōtōvaha, gōpuccha, sama, yavamadhya, vedimadhya and viṣama

Source	Verse/ Comm.	Description
Cūḍāmaṇi	53	Aṅga-s are of four types, druta, laghu, guru and pluta.
	118	Sampakveṣṭāka and ṣaṭpitāputraka are similar in their yathākṣara state (ekakalā)
Jainamatam	29-31	Mārga is of 12 kinds - dakṣiṇa, vārtika, citra, citratara, citratama, aticitratara, caturbhāga, truṭi, anutruṭi, gharṣaṇa, anugharṣana, svara
	Comm. 83cf- 84	Jāti based on the anudruta, grouped into caturaśra, trayaśra, miśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa
	Comm.85ef	Associating the five tāla jāti-s with the five jāti-s like Kṣatriya, Brāhmaṇa, and so on. The views are criticised and not accepted.
Nṛttacūḍāmaṇi	65,67	Laghu is of one variety only, and it is a common measure, consisting of five short syllables
	Comm. Quote.124	Usage of only mārga kriya-s in ekakalā, dvikalā and catuṣkalā
Sangitavidya-vinoda	28	Mārga is of six types - dakṣiṇa, vārtika, citra, citratara, citratama, aticitratara
Tālakalāvilāsa	27	Mārga is of four kinds - citra, citratara, citratama, aticitratara
	55	Aṅga-s are five types - anudruta, druta, laghu, guru and pluta.
	64	Five jāti-s for laghu
	83cd-ef	In the trayaśra tāla and others, the number of syllables <varṇa> may vary as three, four, five, seven or nine.

Source	Verse/ Comm.	Description
	86-87	From the tri-kalā of Lord Rudra, the trayaśra originated and from the catuṣkalā of Maheśa, the caturaśra was formed. By the combination of the half of caturaśra and trayaśra, the one named khaṇḍa was born. With the union of half of caturaśra and a khaṇḍa, the miśra was born. By the combination of miśra and half of caturaśra <samakhaṇḍa>, the saṅkīrṇa is evolved.
	Comm.87	A chaste woman cannot yield children without husband, in this world. Likewise, without trayaśra the caturaśra cannot give rise to other varieties. Without trayaśra, caturaśra is not useful. Hence, trayaśra is described first. In this way, the five jāti-s are formed.
	89 - 92	Jāti-s are five - trayaśra, caturaśra, khaṇḍa, miśra and saṅkīrṇa. But this has not been accepted by the present author.
	123	The mārgakriyā-s namely sannipāta, śamyā, tāla and śamyā would occur along with the eight deśī kriyā-s, dhruvakā etc.
	Comm. 126ab	kriyāyōga for ekakalā cācapuṭa: six kriyā-s including deśī kriyā-s also, śamyā, patitā,śamyā, tāla, tāla and patitā

Source	Verse/ Comm.	Description
	Comm. 126cd	kriyā-s for the ekakalā ṣaṭpitāputraka with 12mātra-s combined with deśi kriya-s. saṅghāta, kṛṣyā, padmini, tāla,śamyā, patitā, saṅghāta, patitā, śamyā, tāla, patitā and padmini
	133ab	kriyā-s of ṣaṭpitāputraka are sannipāta, patitā, tāla, patitā, patitā, tāla, patitā, tāla, patitā, sannipata, patita, patita
	Comm. 146ab	Laya is defined as the time that exists in between aṅga-s of the tāla is laya.
Talakalavilasa & Caturasa-bhavilasa	63	The sixth aṅga hamsapāda, is not found in mārgatāla-s, but only on citratāla-s

And while speaking of graha as being classified into three types - sama, atīta and anāgata, in TL, 71, the following works are referred to: - Saṅgītaratnākara, Nṛttacūḍāmaṇi, Tālakalāvilāsam, Saṅgītavidyāvinōdam,Sangītamaṇidarpaṇam,Caturasabhāvilāsam, Kātyāyanamatam, Jainamatam and Āñjaneyamatam.

9. Methods followed in Editing the Text

The present edition is based on three manuscripts. These are generally good and are devoid of common scribal errors. However a few simple scribal errors have been corrected without acknowledgement

- The mūla is presented in Devanagari script and the commentary in Telugu script. The phrases from the mūla (prathika) that are quoted in the commentary (prathīka) for illustration, have been retained in Devanagari script itself.
- R7979 (A) has been taken as the main reading and variants from B and C have been noted. The readings of the original palmleaf of A, D12992 has also been consulted, as a reference.

- Manuscript B is highly unreliable since it does not supply the text and commentary continuously. Hence the readings are consulted selectively.
- Manuscripts B and C end up in verse TL,80-81, and hence a major portion of the work is based on a single source.
- Better readings are suggested based on the extracts of mūla found in the commentary in the form of prathik.
- Bharatakōśa gives extracts from TL under the name, "acyuta" or "acyutarāya". References to these have been noted as footnote (BK-p.xx)
- In some cases, Kavi has presented some rectifications for the erroneous readings of the manuscript. Such readings are incorporated in the text depending on the context. For example, grammatical errors have been noted as it is, but the variants have been suggested based on the context.
- Verses have been numbered made based on the content, as to where the description of a particular concept ends. While four pāda-s constitute a verse, in some cases, six pāda-s or three lines too, are considered as a verse.
- In most cases the theme is completed in a complete verse and not distributed in different pāda-s of a verse.
- At many places, the commentary exist in between two lines of a verse. They have been retained as such.
- Verses from SR of Śārṅgadeva are found at many places. The readings of SR have been given priority, for the sake of grammar and language. Some such minor corrections have not been acknowledged.
- From leaf 160 onwards of D12992, the handwriting differs and consequently consists of plenty of scribal errors. These are carried down in the transcipts too, but have been rectified based on BK and the commentary.

In order to maintain consistency, some technical terms have been retained in a single format, like trayaśra for tveśra, tṛyasra, tiśra etc.

10. Observations

- The title of the work is not exactly clear and the present title is only an inference from the introductory portion of the

manuscript, "tālānāṃ kathayāmi lakṣaṇamahaṃ pūrvokta śāstra kramāt" (TL,3) and based on the title given in the Manuscripts/ Manuscript Catalogues.

- The author of the mūla is understood to be Acyutarāya, who lived in the 16th century in the Vijayanagar region. But the name or identity of the commentator is not known.
- There is no mention of the titles or numbers for the chapters or sectionsin the work.
- The whole work appears like a continuous presentation of the description of the tāladaśa prāṇa-s only, one after the other and had not attempted to deal with deśī tāla-s or other information related to tāla.
- The commentary for the verses in the mūla is presented either after each verse half verse or together for a set of two or upto four or five verses. This depends on the context. After one or two verses, the commentary is given in Telugu which also includes the phrases from the mūla here and there (prathīka).
- Each prāṇa is introduced with a statement, "athah kālaḥ" and the like, in Saṃskṛta or "kālamaneṭi prāṇamu:, "ikhanu jāti prāṇamu" in Telugu.
- The work also looks like it has ended abruptly, without a summing up or colophon or any indication of closing.
- Referencesto Acyuta and Acyutarāya are found only in the sections relating to prastāra and nowhere else (TL, 160, 166, 192, 193, 215, 247, 269, 270, 275 & 283[1]).
- In the same way, references and discussion based on other musicological works are seen only in the first nine prāṇa-s.
- Detailed analysis of the concepts by the commentator, is observed only in the description of the first nine prāṇa-s, i.e., kāla to yati. On the other hand, the commentary of the portion relating to prastāra is more of a Telugu translation of the mūla, sufficed with some illustrations and very little or no discussion.
- The commentary carries quotations of partial phrases from works like SR of Śārṅgadeva and builds up the discussion.

1. Reference exists in the commentary of 275 and 283.

- The work also appears to have been observed from the commentary of Kallinātha on SR.
- The commentary first gives a word to word meaning of the verses and then interprets the overall meaning under headings like, "induku bhāvamu", "induku tātparyam", "anaṅgā" etc.
- When the views of different authors are cited, they are supported and accepted, but at the same time rejected or refuted also. One can notice phrases like, "ī matam mañcidi kādu" ("the view expressed in this 'school' [work] is not proper"], being used in the commentary. Thus the work presents a critical and detailed treatment of the concepts.
- It is observed at a few places that some concepts mentioned in other works are made by those who are knowledgeable and the commentary clearly mentions that such ideas are not found in lakṣya. This shows the clarity of the author.
- While ending the description of each prāṇa, justification for considering that as a prāṇa is made. This is based on the fact that those concepts are associated with tāla and ultimately nṛtta, gīta and vādya and hence fit to be called as a tāla prāṇa.

Thus Tālalakṣaṇa of Acyutarāya with the Telugu Commentary can be described as a monumental work in the history of Indian Music. This also proves to be an exhaustive work on the tāla-s of the medieval period.

ताल लक्षणम्

कल्याणगुणसंपन्नं कर्णान्तायलोचनम्।
कौसल्यातनयं रामं कलये कमलार्पातम्॥ 1॥

इह खलु सकल भरतपण्डित मण्डलाखण्डल सकलभरतप्रवर्तक शिखामणिः कोहलाचार्यनामकः परमः कारुणिकः कश्चिद्विपश्चित्सकललोकोपकाराय तौर्यत्रिकोपकाराय तौरञ्जकं तदाश्रयत्वेन दशप्राणसमेतं तालस्वरूपं सप्रपञ्चं प्रतिपादयितुकामश्चिकीर्षितस्य निर्विघ्नपरिसमाप्तये सर्वेश्वरनमस्कारात्मक मङ्गलाचरणपूर्वकं चिकीर्षितं प्रतिजानीते - विष्णुमिति।

व्याख्यानं

ఈ లోకమందు సకలమైన విద్వత్సమూహానుకున్ను శ్రేష్ఠుండైనటువంటిన్ని సకలమైన భరతప్రవర్తకులకున్ను శిరోభూషణ-మైనటువంటిన్ని అత్యంతమున్ను దయాశాలిఅయినటువంటికోహలాచార్యులైనవిద్వాంసుండుసకలలోకోపకారంకొరకు నృత్తగీతవాద్యాల్ను ప్రకాశింప్పం జేశినటువంటిన్ని వారి[1]కి ఆశ్రయమైనటువంటిన్ని దశప్రాణాలతో[2] గూడిన తాళస్వరూపమును లెస్సగా ప్రతిపాదించేటందుకు యిచ్చయించినవాండొ కొలచ్చున్ను యీ గ్రంథం నిర్విఘ్నంగా ముగిశేడి కొరకు సర్వేశ్వర నమస్కార రూపమైన మంగళమును చేయుచున్ను తాళస్వరూపమున్ను లెస్సగా ప్రతిపాదించెనని ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాడు.

विष्णुं लोकगुरुं प्रणम्य शिरसा षण्मार्गसन्दर्शकम्।
कीर्तिप्रीतिकरं जनस्य लघुना कालेन कामप्रदम्॥ 2॥
सेव्यं सद्यतिभिर्द्रुतप्लुतपदं न्यासात्त लोकत्रयम्।
तालानां कथयामि लक्षणमहं पूर्वोक्तशास्त्रक्रमात्॥ 3॥

లోకగురుం - లోక - సకల లోకమున్ను గురుం - శాస్త్ర[3] రూపం చాత హితోపదేశం చేశేటువంటిన్ని, షణ్మార్గసన్దర్శకం - షణ్మార్గ - న్యాయవైశేషిక సాంఖ్యాయోగ పూర్వమీమాంసోత్తర మీమాంసలనెటి ఆరు మార్గాలయొక్క, సన్దర్శకం - తత్వమునుచూపేటువంటిన్ని, జనస్య - భక్తజనానికి, కీర్తిప్రీతికరం - సత్కీర్తి

1. B-వాడికి
2. A,B-ప్రాణతో
3. B-వేదశాస్త్ర

సంతోషాలను చేయుచున్నటువంటిన్ని, లఘునా కాలేన - శీఘ్రకాలం చాతను, కామప్రదమ్ - ఆ భక్త జనానికి సకలాభీష్టాలను యిచ్చేటువంటిన్ని, సద్యతిభిః - నారదాది యోగాశ్వరుల చాతను సేవ్యం - ముఖ్యోపాయమా సేవింపంతగినటువంటిన్ని ద్రుతప్లుతపదం న్యాసాత్త లోకత్రయం- ధృత - శీఘ్రమైనట్టిగాను, ప్లుత - యెత్తంబడిన, పద - పాదాలయొ-క్క, న్యాస - మెట్టళ్ళ చాతను, ఆత్త - పొందంబడిన, లోకత్రయం - మూడులోకాలుగలటువంటిన్ని, ఈ అర్థము త్రివిక్రమావతార మంత్ర సిద్ధమైనది. విష్ణుం - సర్వవ్యాపకుండైన సర్వేశ్వరున్ని గూర్చి, శిరసా ప్రణమ్య - సాష్టాంగ నమస్కారాలు చేసి, అహం - నేను, తాలానాం - తాళాలయొక్క, లక్షణం - స్వరూపమును, లక్షణాలనున్ను, పూర్వోక్త శాస్త్ర క్రమాత్ - పూర్వమందుచెప్పంబడిన శాస్త్రక్రమం వల్లను, కథయామి - చెప్పుచున్నాడు. ఈ శ్లోకమందు లోకగురుం అనేది విష్ణు విశేషణం తాళమందు అన్వయించేది - ఆ అర్థం లోకగ్రుం - లోక - లోకమందు, గ్రుం - శ్రేష్ఠమైనటువంటిన్ని, షణ్మార్గసన్దర్శకం - షణ్మార్గ - దక్షిణ మార్గం మొదలైన ఆరు మార్గాలకున్ను, సన్దర్శకం - కళలుచూపేటప్పుడు జ్ఞాపకమైనటువంటిన్ని, జనస్య - చూశే[1] జనునికి, ప్రీతికరం - కీర్తి సంతోషాలను చేయుచున్నటువంటిన్ని, లఘునా కాలేన - లఘ్వాది కాలం చాతను, కామప్రదమ్ - ఆ చూచే జనునికి అభిలాషంచేయుచున్నటువంటిన్ని సద్యతిభిః - సమశ్రోతోవహ గోపుచ్ఛాది యతుల చాతను, సేవ్యం - తెలియదగిన టువంటిన్ని, ద్రుతప్లుతపదన్యాసాత్త లోకత్రయం- ధృత, ప్లుత, మొదలైన అంగాలయొక్క, పద - పదస్థానలయందు, న్యాస - ప్రస్తారాల చాతను, ఆత్త - వ్యాపరింప్పంబడిన లోకత్రయం - మూడులోకాలుగలటువంటిన్ని తాళస్వరూపమును సవిశేషంగా వివరించేనని ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాడు. ఈ శ్లోకమందు నమస్కార్యత్వేన ప్రకృతమైన విష్ణువుయందు ప్రతిపాద్యత్వేన ప్రకృతమైన తాళమందున్ను లోకగురుం అనేది విశేషణాలు అనిన్ని పట్టంగాను ప్రకృతశ్లేషయనేటి యలంకారము. ఇది గాక విష్ణు విశేషణాలు తాళమందు అన్వయించుట చాతను తాళమున్ను విష్ణు స్వరూపమని తెలుసుకోనేది. తాళస్వరూపం ప్రతిపాదించుటవల్లనున్ను తెలుచుటవల్లనున్ను యేమి ఫలం కద్దంటె[2] చెప్పుచున్నాడు.

तौर्यत्रिकनिधानं च तालं कालस्वरूपिणम्।
दशप्राणसमोपेतं यो जानाति स तत्ववित्॥4॥

तौर्यत्रिकं - నృత్త గీత వాద్యాలకు నిధానం - ఆధికారణమైనటువంటిన్ని దశప్రాణ - కాలాది దశప్రాణాలతోడను, समोपेतं - కూడినటువంటిన్ని कालस्वरूपिणम् - కాలస్వరూపమైన तालं - తాళమును, यः - యవరు, जानाति - తెలియుదురు, सः - వారు, तत्ववित् - సర్వేశ్వరస్వరూపం తెలిసినవారౌదురు. అన్నాడుగనుక తాళస్వరూపము అవశ్యమున్ను తెలియవలెను.

---

1. C- చూశేటి
2. A,B-కలద్దంటె

ग्रन्थान्तरे

शिवशक्त्यात्मकं पुण्यं यशस्यं भुक्तिमुक्तिदम्।
दशप्राणात्मकं तालं यो जानाति सतत्ववित्॥5॥

शिवशक्त्यात्मकं - శివశక్తిస్వరూపమైనటువంటిన్ని, पुण्यं - పవిత్రమైనటువంటిన్ని, यशस्यं - కీర్తికరమైన టువంటిన్ని, भुक्तिमुक्तिदम् - భుక్తిముక్తులు యిచ్చేటువంటిన్ని, दशप्राणात्मकं - దశప్రాణాలతో గూడిన, तालं - తాళమును यः - యవరు, जानाति - తెలియుదురు, सः - వారు, तत्ववित् - సర్వేశ్వరస్వరూపం తెలిశినవారౌదురు గనుక. తాళస్వరూపం నిరూపించేది యుక్తము, గ్రంథాంతరమందు చెప్పుచున్నాడు.

गीतं वाद्यं च नृत्तं च भाति ताले प्रतिष्ठितम्।
तस्मात्तालस्वरूपं च ज्ञातव्यं तौर्यवेदिभिः॥6॥

నృత్త గీత వాద్యాలు, ताले - తాళమందు, प्रतिष्ठितम् - లయ తప్పకుండా అనుసరించి ఉన్నదౌ కుంచున్ను, भाति - ప్రకాశించును. तस्मात् - అను గనుక. तौर्यवेदिभिः - నృత్త గీత వాద్యాలు తెలిసిన వారి చాతను, तालस्वरूपं - తాళస్వరూపానకు, ज्ञातव्यं - తెలియదకినది అన్నాడు గనుక నన్ను.

ग्रंथान्तरे

गीतं वाद्यं च नृत्तं च तालहीनं न राजते।

తాళం లేకుంటే గీత వాద్య నృత్తాలను ప్రకాశించవని అన్నాడు గనుక నున్ను.

ग्रंथान्तरे

लोके वेदे च वचसां पादयोर्गतिरुत्तमा।
तालेनैव विना तेन स्खलनं तेषु दृश्यते॥7॥

लोके - లౌకికమందున్ను, वेदे च - వైదికమందున్ను, वचसां - వాక్కులయొక్కానున్ను, पादयो - పాదాల యొక్కానున్ను, गतिः - వ్యాపారము, तालेनैव - తాళం చాతనే, उत्तमा - లెస్సగా ప్రవర్తించును, तेन विना - ఆ తాళంతోడనేడ చూసేనాయనా, तेषु - ఆ లౌకిక వైదిక వాక్కులయందున్ను, ఆ లౌకిక వైదిక సాధనయందున్ను, స్ఖలనం - త్రొట్టపోట[తొట్టపాటు], दृश्यते - కానంబడునన్నాడు గనుక నున్ను.

तौर्यत्रिकं तालहीनं चालयेत्पुरुषाधमः।
स पापि नरकं घोरं आशु गच्छति सान्वयः॥8॥

యవడైనానేమి నృత్తగీతవాద్యాలున్ను, तालहीनं - తాళానుగుణం గాకుండునట్టుగాను, चालयेत् - కనిపించును, सः - వాండు పురుషాధముండు, पापि - పాపాత్ముండు, सान्वयम् - వంశంవారితోగూడాను, घोरं - ఘోరమైన - नरकं - నరకమును आशु - శీఘ్రంగాను, गच्छति - పొందును, అన్నాడు గనుక. సకల లౌకిక

వైదిక వ్యాపారాలుకున్ను తాళము, అవశ్యం గనుక తాళ స్వరూపం నిరూపించేది యుక్తమని సిద్ధాంతము.

शब्दस्यार्थ विषयक व्यावहारिका साधारण
कारणत्वात्तालशब्दोत्पत्तिप्रकारमाह ।

ఇది తాళం అని వ్యవహారించేటప్పుడు, తాలः అనేది శబ్దము అసాధారణ కారణం గనుక ఆ తాళ శబ్దము పుట్టిన ప్రకారము చెప్పుచున్నాడు.

तालस्तलप्रतिष्ठायामिति [1]धातोर्घञस्यतः[2] ॥ 9 ॥

तल - ఆకటి ధాతువు प्रतिष्ठायम् - ప్రతిష్ఠయందు వచ్చునది ఆ తల అనేటి ధాతువు మీద ఘ ఞ ప్రత్యయం వస్తేను ఆది వృద్ధి వస్తేను తాళ అని నిలిచేను. అటుమీదట సుప్రత్యయమున్ను ఋత్వ విసర్గలున్ను వస్తేను, तालः అనేటి శబ్దము పుట్టెను. ఈ తాళ శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి.

तलं तिप्रतिष्ठन्ति गीतवाद्यनृत्तानि अत्रेति तालः ।

గీత వాద్య నృత్తాలు, अत्र - ఈ తాళమందు తలన్తి లెస్సగా వున్నది, అనేటి అర్థమందు తాళ శబ్దం వచ్చును. ఇది గాక తాళ శబ్దానకు వ్యుత్పత్త్యంతరము.

तलयन्ते प्रकाश्यन्ते नृत्तगीतवाद्यानि येनेति वा तालः ।

నృత్త గీత వాద్యాలు యేమిటి చాతను ప్రకాశించబడును అది తాళం అని ఈ రెండు వ్యుత్పత్తి చాత నన్ను అర్థం తెలుసుకునేది. ఈ తీరుననే **సంగీతరత్నాకరమందు శార్ఙ్గదేవుడున్ను** తాళ శబ్దానకు వ్యుత్పత్తిన్ని అర్థమున్ను చెప్పినాడు.

तालस्तलप्रतिष्ठायामिति धातोर्घञि[3] स्मृतः ।
गीतं नृत्तं तथा वाद्यं यतस्ताले प्रतिष्ठितम्[4] ॥ 10 ॥

తల ప్రతిష్ఠాయా అనే ఈ ధాతువు యొక్క ప్రయోగం వల్లను తాళ శబ్దము పుట్టునది, यतः- యే తల ధాతువు ప్రతిష్ఠార్థక మాటవల్లను, गीतं - గానమున్ను, नृत्यं - నాట్యమున్ను, वाद्यं - సమస్తమైన వాద్యములున్ను, ताले - తాళమందు, प्रतिष्ठितम् - ఉన్నది అన్నాటు గనుక వ్యుత్పత్తిన్ని అర్థమున్ను యీ తీరుననని తెలుసుకునేది. యీ తాళ శబ్దానకు అధిదేవత యెవరంటే చెప్పుచున్నాడు.

---

1. C-Missing from here
2. Resembles SR,5,2ab
3. C-Missing upto this
4. A & B read slightly different. Since this verse is quoted from Saṅgītaratnākara as per the commentary, the parallel reading from SR has been presented here. However based on the commentary, in the third pāda of the verse, 'nātyam' comes first and then 'vādyam'. Kavi (BK- p.247) gives the reading of this verse following SR, thus: तालस्तलप्रतिष्ठायामिति धातोर्घञि स्मृतः। गीतं वाद्यं तथा नृत्यं यतस्ताले प्रतिष्ठितम् ॥, , which is taken fom SR,5,2.

तकारः शङ्करः प्रोक्तो लकारश्शक्तिरुच्यते।
शिवश्शक्तिसमायोगात् तालनामाभिधीयते[1] **॥ 11 ॥**

తకారః - తకారము, శఙ్కరః - శంకరుండు అధిదేవతగా గలదేని, ప్రోక్తః - పలుకంబడును. లకారః - లకారము, శక్తిః- పార్వతి అధిదేవతగా గలదేని, उच्यते - చెప్పంబడును. శివశక్తి సమాయోగాత్ - పార్వతిపరమేశ్వరుల యొక్క సంయోగం వల్లను, తాలనామా - తాళమనేటి శబ్దం పుట్టేనని, అభిధీయతే - చెప్పంబడుచున్నది. ఈ తాళ శబ్దానకు అర్థమైన తాళస్వరూపం యేమి అనంగా చేప్పుచున్నాడు.

[2]कालो लघ्वादिमितयं[या] क्रिययां[या] सम्मितोमितिम्।
गीतादेर्विदधत्तालः स च द्वेधा बुधैस्स्मृतः[3] **॥ 12 ॥**

యः - యేకాలమైనానేమి, लघ्वादिमितयं[या] - लघ्वादि - లఘు, గురు, ప్లుత దృతాల చాతను , मितया - సరిగా చాయం బట్టేటువంటి, क्रियया - సశబ్ద నిశ్శబ్ద క్రియాల రూపమైన హస్తక్రియాల చాతను, सम्मितः - సరిగా జాయాబడ్డదౌ కొంచున్ను, गीतादेः - గీత వాద్య నృత్తాల యొక్క, मितिं - మర్యాదను, विदधति - చేయుచున్నది. स कालः - ఆ కాలము, तालः - తాళమనంబడును. सः ఆ కాల స్వరూపమైన తాళము, द्वेधा - రెండువిధాలుకాగాను, बुधैः - విద్వాంసుల చాతను, स्मृतः - చెప్పంబడినది. **ఇందుకు తాత్పర్యం -** लघ्वादिमितया అనేటి విశేషం చాతను తాళమందు వచ్చేటి లఘు గురు ప్లుత కాలాలకంటెను న్యూనాధికాలు లేక ఆ కాలాలకు సరిగానే హస్తక్రియలు నడువవలెనని తెలుసుకోవలెను. ధృతతాళమందు లఘు గురువులకు సరిగాను సశబ్ద క్రియలన్ను వక నిశ్శబ్ద క్రియాను వచ్చు గనుక. ఆ మూటి క్రియలున్ను సమానమైన లఘు గుర్వుల కాలము ధ్రువతాళమనంబడును. ఈ కాల స్వరూపమైన తాళము తదనుగుణమైన గీత వాద్య నృత్తాలకు మితిని సంపాదింపుచున్నదీని తెలుసుకునది. గ్రంథాంతరమందున్ను ఈ అర్థమే వివరింపుచున్నాడు[4].

संयोगे च वियोगे च तलयोरुभयोर्यदा।
वर्तते व्याप्तिमान्कालः स तालः परिकीर्तितः[5] **॥ 13 ॥**

यदा - యంతపర్యంతమైనానేమి, उभयोस्तलयोः - రెండుహస్తాలకున్ను, संयोगे च - సశబ్ద క్రియాను నిశ్శబ్ద క్రియాను నడుస్తున్నందకు గాను, यः कालः యే కాలమైనానేమి, व्याप्तिमान् - వ్యాపించినదై, वर्तते - వర్తించి వున్నది, सः - ఆ కాలము, तालम् - తాళమని, परिकीर्तितः - పలుకంబడును, తాళము కాల స్వరూపమైతేను, విరోధం శంకింపుచున్నాడు.

---

1. BK- p.247
2. C-Missing from here
3. SR,5,3
4. C-Missing upto this
5. BK- p.247, cf. TKV,p.1

तालः कालस्वरूपश्चेत्कालः प्राणो न युज्यते।
अपि न्यूनादिभेदेन कालः प्राणः प्रकीर्तितः[1] ॥ 14 ॥

వోయి, तालः- తాళము, कालस्वरूपश्चेति - కాలమే ఆయినా, कालप्राणः - కాలమనే యీ ప్రాణము, न युज्यते - కూడదు, వక్క కాలమే తాళమున్ను ప్రాణమున్ను అనేటి మాట కూడదు గనుక. तथापि - అటైనగానిన్ని, न्यूनादिभेदेन - న్యూనకాలాధిక కాల భేదం చాతను, कालः - కాలము, प्राणः - ప్రాణమని, प्रकीर्तितः - చెప్పబడెను. **ఇందుకు తాత్పర్యం** - ధ్రువతాళమందు లఘు గురు కాలాల యొక్క సముదాయం ధ్రువతాళం లఘు కాలమున్ను గురుకాలమున్ను ప్రత్యేకం ప్రాణంమనుబడు గనుక విరోధం లేదు.

इदानीं भरतरसिकप्रमोदार्थं किञ्चिद्विचार्यते।

ఇప్పుడు భరతరసికులకు సంతోషార్థమై కాలస్వరూపమైన తాళ స్వరూపము నిత్యమా అనిత్యమా అని విచారింపబడుచున్నది.

तालः कालो न नित्योऽसौ खण्डकालस्वरूपतः।
चलनात् प्राणसंबाधात् मितेर्जन्मादितोऽपि च[2] ॥ 15 ॥

असौ - ఈ, तालः कालः - కాలస్వరూపమైన తాళము, न नित्यः - నిత్యము కాదు. అందుకు యుక్తులు. खण्डकालस्वरुपतः - ఖండకాలాలు, లఘు గురు ప్లుతకాలాలు. ఈ ఖండకాల స్వరుపమైన తాళము, ఖండకాలము నష్టమైతేను తాళమున్ను నష్టమౌ గనుక నిత్యం కాదు. चलनात् - తాళము నడుస్తూ వున్నది, అనేటి వ్యవహారం వున్నది గనుక గమనం గల వస్తూవల్లను, అనిత్యమే కావలెను. प्राण संबन्धात् - కాలాది ప్రాణ సంబంధం వల్లనున్ను దేహంవలెనె, అనిత్యమే కావలెను, मितिः - ఇంత పర్యంతమున్ను ధ్రువతాళమువున్నది, ఇటు మీదట లేదని మితమేర్పడినది గనుక నున్ను అనిత్యమే కావలెను. जन्मादितोऽपि च - ఈశ్వరుని పంచముఖాలవల్లను మార్గ తాళాలు పుట్టెను. అందుకు ఒకతాళం కింద ప్రస్తార తాళాలు అనేకాలు తాళాలు[3] పుట్టెను. అందుకు ఒకతాళం క్రింద ఇప్పుడు ఉన్నవి. నష్టమై పోయను , అనేటి ఉత్పత్తి స్థితిలయాలు తోస్తు ఉన్నవి గనుక. ఈ అయదు హేతువుల వల్ల నున్ను తాళము అనిత్యమే కాని నిత్యం కాదు. ఇకను అనిత్యమనేటు మాట శంకింపుచున్నాడు.

नाप्यनित्यस्य[नाप्यनित्यः सः][4]तालोऽयंप्रत्यभिज्ञाप्रमाणतः।
अनादिकालरूपत्वं नाशकस्याप्यभावतः[5] ॥ 16 ॥

---

1. BK- p.247
2. BK- p.247,249
3. A,B - omit
4. This reading is suggested based on the Commentary
5. BK- p.247,249

తాళము అనిత్యమే అనేటి మాటకూడదు - అందుకు యుక్తులు - सोऽयं तालः - నాటి తాళము యిది అనేటి ప్రత్యభిజ్ఞానం వున్నది గనుక అనిత్యం కాదు. अनादिकालरूपत्वं - ఆ నాటి నిత్యమైన మహా కాల స్వరూపం గనుకనున్ను అనిత్యం కాదు. नाशकस्याप्यभावतः - తాళానకు నాశనము సంపాదించేది కారణము లేదు గనుకనున్ను తాళము అనిత్యం కాదని పూర్వపక్షం నడిస్తేను, మతభేదాల చాత రెండు పక్షాల కలదని సిద్ధాంతం చెప్పుచున్నాడు.

सृष्ट्यादि लयपर्यन्तं वर्तमानस्त्वतीन्द्रियः।
तालो नित्ये[नित्यो] विनाशादि[1] प्रत्ययः स्फूर्तिगोचरः[2] ॥ 17 ॥

తాళ నిత్యం కావలెను అది యేతీరంటే, सृष्ट्यादि लय पर्यन्तं वर्तमानः - చతుర్ముఖ బ్రహ్మ పుట్టినది మొదలుకొని బ్రహ్మ ప్రళయ పర్యంతమున్ను వర్తింపుచున్న తాళము మధ్యే నష్టమైపోయినని కల్పించేటందుకు జ్ఞాపకం లేదు, గనుక తాళం నిత్యము. अतीन्द्रियः- ప్రత్యక్షం కాదు గనుకనున్ను అనిత్యమని కల్పించ రాదు. వోయి తాళము పుట్టెను తాళము నష్టమాయనని జ్ఞానము ఉండం గాను తాళమేతీరున నిత్యము అని సంకరంగాను చెప్పుచున్నాడు. विनाशादि प्रत्ययः - తాళ పుట్టెను తాళము పోయిననెటి జ్ఞానము ఉండగాను , स्फूर्ति गोचरः - స్ఫూర్తి గోచరము. ఇందుకు భావము - నిత్యమై అతీంద్రియమై తాళము సర్వదా ఉండంగాను ఒక వేల తాళము హస్త క్రియాది సామగ్రీ వల్ల తోంచును. సామగ్రీ లేకుంటే తోంచదు గనుక. తాళము పుట్టెననంగాను తాళము పుట్టెననుట. తాళము నష్టమాయెననంగాను తాళజ్ఞానము నష్టమాయిననూట అని ఉన్న సూర్యునికి ఉదయాస్తమయాలవల్లనే తెల్సుకొనేది. ఈ అభిప్రాయం చాత తాళము నిత్యమని కొందరి మతము కొందరు తాళము అనిత్యమే అని అంగీకరించినారని చెప్పుచున్నాడు.

लघ्वप्लुतादिरूपोऽयमनित्य[3] मिति गीयते।
उत्पत्याबाधकाभावानौदियौ[4] विषयान्तरम्।

लघ्वप्लुतादिरूपः - లఘు గురు ప్లుతలనేటి ఖండకాల స్వరూపమైన अयं - ఈ తాళము ఖండకాలం అనిత్యం గనుక అనిత్యమని చెప్పబడును. उत्पत्याबाधकाभावात् - తాళానకు పుట్టుక అంగీకరిస్తేను బాధకం లేదు గనుక दियः - తాళము పుట్టిననెటి జ్ఞానానకు, विषयान्तरम् - స్ఫూర్తి విషయమనిను, చెప్ప రాదు. అయితే నాటి తాళమే ఇది అనేటి ప్రత్యభిజ్ఞానం ఉండంగాను తాళమనిత్యమనేటి మాటకూడదు . ఇ[వీ] టిని శంక శంకరంగాను చెప్పుచున్నాడు.

वीचीतरङ्गन्यायेन चोत्पत्तेर्ज्ञप्तिसंभवः[5] ॥ 18 ॥

1. BK - नित्योऽविनाशादि
2. BK- p.247,249
3. BK-स नित्य
4. BK-उत्पत्तौ बाधकाभावान्नो धियो
5. BK- p.248, 249

సముద్రమందు ఒక్కతరంగమందు ఒక్కతరంగం పుట్టుచూరాంగాను అనేకతరంగాలు పుట్టునట్టు తాళాలున్ను వొకొక్క ధ్రువతాళాలకున్ను ఆ తీరు ధ్రువతాళాలు అనేక పుట్టుచూ రాంగాను యీ ధ్రువతాళం నాటి ధ్రువతాళం వంటిదే కాంగానునా తాళమే యిది అనేటి ప్రత్యభిజ్ఞానం కూడేది గనుక తాళము నిత్యమని అంగీకరించినారు. దశ ప్రాణాలతో గూడినట్టుగా తెలియంబడిన తాళము నృత్తగీత వాద్యాల్కు ఉపరంజకం గనుక తాళ ప్రాణాలు చెప్పుచున్నాడు.

कालो मार्गः क्रियांगानि ग्रहो जातिः कला लयः।
यतिः प्रस्तारकश्चेति तालप्राणः दश स्मृताः[1]॥ 19॥

कालः - కాలమున్ను, मार्गः - మార్గమున్ను क्रियाः - క్రియలున్ను , अंगानि - అంగాలున్ను, ग्रहः - గ్రహమున్ను, जातिः - జాతిన్ని, कालः - కళనున్ను, लय - లయలున్ను, यतिः - యతిన్ని, प्रस्तारकश्च - ప్రస్తారమున్ను నేటి, दश- పదిన్ని, तालप्राणः - తాళాలకు ప్రాణాలని, स्मृताः - చెప్పబడినవి. కాలస్వరూపమైన తాళానకు కాలాది దశ ప్రాణాలు కూడదనిన్ని కాలాదులు, ప్రాణాలే కావనిన్ని శంకింపుచున్నాడు.

निराकारस्य तालस्य कालादिः प्राण एव न।
कालादिर्वायुभिन्नश्च न प्राणो भक्तुमर्हति[2]॥ 20॥

निराकारस्य - శరీరంలేని, तालस्य - తాళానకు, कालादिः - కాలో మార్గః అని చెప్పంబడినది, प्राण एव न - ప్రాణాలుకావు, కాలాదికము తాళానకు ప్రాణం కాని మాత్రమే కాదు విచారిస్తేను కాలాకము, वायुभिन्नः - వాయువు కాదు గనుక ప్రాణాలు కావు. లోకమందు పంచ ప్రాణాలున్ను వాయువు గనుక. కాలాది ప్రాణాలు వాయువు కావు, గనుక. తాళము ప్రాణాలు[3] గాకుండగాను యే తీరున తాళానకు ప్రాణాలు అయ్యినని ఆక్షేపము యిందుకు పరిహారం చెప్పుచున్నాడు.

कालादिर्वायु भिन्नोऽपि तालस्य प्राण इष्यते।
राज्ञो भृत्य इव प्राणो ग[गौ][4]णोऽयं न विरुध्यते[5]॥ 21॥

కాలాదికం వాయుస్వరూపం కాకున్నగానిన్ని గౌణ ప్రాణమయ్యిని. యిందుకు దృష్టాంతము- యీ రాజుకు యీ బంటు ప్రాణము అనేటి వ్యవహారం చాతను రాజుకు భృత్యుండు ముఖ్య ప్రాణం గాకున్నగానిన్ని గౌణ ప్రాణమైనట్టు కాలాదికమున్ను తాళస్థితికి జ్ఞాపకం గన్ను జీవస్థితికి జ్ఞాపకమైన ముఖ్యప్రాణము వలనే వాయువు

1. BK- p.248
2. BK- p.132, 249
3. A,B- ప్రాణాది
4. This reading is suggested based on the Commentary and the same quoted in BK- p.132
5. BK- p.132, 249

గాకున్నాగానిన్ని గౌణ ప్రాణమానని తెలుసుకొనేది. దశప్రాణాలలోనున్ను కాలమనేటి ప్రాణం తాళజాతి ఆయగనుక శ్రేష్టంగనుక చెప్పుచున్నాడు -

[कालः]

కాలమనేటి ప్రాణం

उपर्युपरि विन्यस्य पद्मपत्र शतं सकृत्।
यः कालः सूचिसंभेदात् क्षणस्स परिकीर्तितः[1]॥ 22॥

పద్మపత్ర శతం[2] - నూరు తామర రేకులు उपर्युपरि विन्यस्य - ఒక రేకు మీద ఒకరేకు దొంతరగా నిల్పి सकृत्- ఒక మాటు, सूचिसंभेदात् - సూది చాత పొడవంగాను యంత యంత కాలమవునో ఆ కాలము క్షణమని చెప్పబడును - యీ క్షణం భరతశాస్త్రం మర్యాదను క్షణమని తెల్సుకొనేది - తర్కశాస్త్రం మొదలయిన మతాలయందైతేను, క్రియా క్రియతో విభాగో విభాగాత్పూర్వా సంయోగా నాశ ఉత్పన సంయోగోత్పత్తిः అనేటి న్యాయం చాతను ఒక రేకు పొడిచిన[3] కాలం నాల్గు క్షణాలాయ గనుక నూరు రేకులు పొడిచిన కాలమునానూరు క్షణాలాయనని తెల్సుకొనేది.

लवःक्षणैरष्टाभिस्स्यात् काष्ठाह्यष्टलवात्मिका।
अष्टौ काष्ठाः निमेषास्यान्निमेषैरष्टभिःकला[4]॥ 23॥

लवःक्षणैरष्टाभिस्यात् - ఆ క్షణాలు 8 అయితేను ఒక లవ అని యెడి కాళమవును. काष्ठा व्याष्टलवात्मिका - ఆ లవ కాళాలు 8 అయితేను ఒక కాష్ఠమనేది కాళమవును. अष्टौ काष्ठा निमेषा स्यात् - అష్టా కాళాలు 8 అయితేను ఒక నిమేష కాళమవును. निमेषैरष्टभिःकला - ఆ నిమేష కాళాలు 8 అయితేను ఒక కళ అనేటి కాళమవును.

कलाभ्यां [च][5] चतुर्भागश्चतुर्भागावनुद्रुतम्।
अनुद्रुताभ्यां बिन्दुश्च बिन्दुभ्यां तु लघुर्भवेत्।
लघुद्वन्द्वं गुरुश्चैकस्त्रिलघुः प्लुतमुच्यते[6]॥ 24॥

ఆ కళా కాళాలు రెండు అయితేను ఒక చతుర్భాగమవును. రెండు చతుర్భాగాలు అయితేను ఒక అనుద్రుతమవును. రెండు అనుద్రుతాలు అయితేను ఒక [द्रुतమవును. రెండు द्रुతాలు అయితేను ఒక][7] లఘువు అవును. రెండు లఘువులు గూడితేను ఒక గురు అవును. మూడు లఘువును గూడితేను ఒక

1. BK- p.132
2. A,B - omit
3. A,C - పెట్టిన
4. BK- p.132
5. Based on BK reading, p.132
6. BK- p.132
7. Suggested on the basis of the context, since this part is missing in the manuscripts.

ప్లుతమవును. ఇది కాలమనేటి ప్రాణమవును. ఈ కాలమనేటి ప్రాణం తాళంతోను సాక్షాత్సంభవించి చండితాళానకు నిర్వాహకం గాను ప్రాణమని తెలుసుకునేది.

[మార్గాः]

యికను మార్గమనేటి ప్రాణం రొండోది నిరూపిస్తూన్నాడు.

क्रियासमूहरूपायाः कलायाः स्थानमेव यत्।
तालमार्ग इति प्रोक्तः स चापि बहुधा स्मृतः[1]॥ 25॥

దక్షణమార్గమందు యెన్మిది క్రియలు ఒక కళ వార్తిక మార్గమందు నాల్గు మాత్రలు ఒక కళా యీ తీరున క్రియా సముదాయమే కళగా చెప్పుచున్నాడు గనుక. క్రియా సమూహరూపమైన కలాయాः - కళకు స्थానమేవ - స్థానమైన, यत् - యే వస్తువ ఆ వస్తువే तालमार्ग - తాళానకు మార్గమని प्रोक्तः- చెప్పంబడినది. स च - ఆ మార్గము बहुधा - అనేక మార్గాలుగాను स्मृतः- చెప్పంబడినది. ఆ అనేక మార్గాలకు భేదాలు చాత చెప్పేది కొరకు **శార్ఙ్గదేవునికి** సమ్మతమైన మార్గాలు చెప్పుచున్నాడు.

मार्गास्स्युस्तत्र चत्वारो ध्रुवश्चित्रश्च वार्तिकः।
दक्षिणश्चेति तत्रस्यात् ध्रुवके मातृका कला।
शेषेषु द्वे चतस्रोऽष्टौ क्रमान्मात्राः कला भवेत्॥ 26॥

ధ్రువమనిన్ని చిత్రమనిన్ని వార్తికమనిన్ని దక్షిణమనిన్ని, मार्गाः - మార్గాలు, चत्वारः నాల్గు విధాలు. स्युः - అవును, तत्र - ఆ నాల్గు మార్గాలలోనుంన్ను ధ్రువకే - ధ్రువమనేటి మార్గమందు मातृका - ఒకమాత్ర कला - కళా, स्यात् - అవును. शेषेषु - చిత్ర వార్తిక దక్షిణ మార్గాలయందు, क्रमात् - క్రమాననే, द्वे రెండున్ను चतस्रः - నాల్గున్ను, अष्ट - యెనిమిదిన్ని అయిన మాత్రలు కళా कला भवेत् - అవును. **ఇందుకు తాత్పర్యం** - ధ్రువమార్గమందు కళ అనంగాను ఒక లఘువు చిత్రమార్గమందు రెండు మాత్రలు, ఒక కళగాగూడేది. [వార్తిక మార్గమందు నాలుగు మాత్రలు ఒక కళగాగూడేది]. దక్షిణమార్గమందు యెన్మిది మాత్రలు ఒక కళగాగూడేది. యీ కళల మార్గాలు క్రియాల చాత నడిపించేది. **తాళకలావిలాసంవారికి** సమ్మతమైన మార్గాలను చెప్పుచున్నాడు.

[2]देशियोग्याः प्रदर्श्यन्ते मार्गाश्चत्वार एव च [3]।
चित्रश्चित्रतरश्चैव तथा चित्रतमः पुनः।
अतिचित्रतमश्चैव तेषां रूपमुदीर्यते[4]॥ 27॥

---

1. BK- p.486
2. C-Missing from here
3. BK- हि
4. BK- p.485

చిత్రమనిన్ని చిత్రతరమనిన్ని చిత్రతమమనిన్ని, అతిచిత్ర-తమమనిన్ని चत्वारः - నాల్గు, देशियोग्याः - దేశి తాళాలకు యోగ్యమైన मार्गः - మార్గాలు, प्रदर्श्यन्ते - చూపంబడుచున్నది. అని **తాళకలావిలాసంవారు** నాల్గు మార్గాలు చెప్పినారు. **సంగీతవిద్యావినోదం** వార్కి సమ్మతమైన మార్గాలను చెప్పుచున్నాడు.

दक्षिणो वार्तिकश्चित्रस्तत्र चित्रतरस्स्मृतः।
तथा चित्रतमश्च स्यात् अतिचित्रतमो मतः[1]।
षडेवं कथिता मार्गास्तत्स्वरूपं निरूप्यते[2]॥ 28॥

దక్షిణమనిన్ని,వార్తికమనిన్ని,చిత్రమనిన్ని,చిత్రతరమనిన్ని,చిత్రతమమనిన్ని, అతిచిత్రతమమనిన్ని ఆరు మార్గాలు కలవని **సంగీతవిద్యావినోదంవారు** చెప్పినారు. **జైనమతం వారి** మార్గాలను చెప్పుచున్నాడు[3].

दक्षिणो वार्तिकश्चैव चित्रश्चित्रतरस्तथा।
तथा चित्रतमश्चैव ह्यतिचित्रतमस्तथा॥ 29॥
चतुर्भागस्मृति[त्रुटी]श्चैवनुतृश्री[त्रुटी]र्घर्षणस्तथा।
अनुघर्षणकश्चैव स्प[व]रश्चापि प्रकीर्तितः॥ 30॥
सर्वेषां मतमाश्रित्य मार्गाः द्वादशगाः स्मृताः।
एतेषां मार्गभेदानां कलाभेदान्प्रचक्ष्महे।
तदर्धार्धार्धभेदेन शास्त्रतस्संप्रदायतः[4]॥ 31॥

దక్షిణమనిన్ని, వార్తికమనిన్ని చిత్రమని, చిత్రతరమని, చిత్రతమమని, అతిచిత్రతమమని,చతుర్భాగమనిన్ని,త్రుటియెని,అనుత్రుటియెనిన్ని,ఘర్షణమని, అనుఘర్షమని, స్వరమని, పన్నెండు మార్గాలు, సకల భరతులయొక్క మతాలు అనుసరించి చెప్పంబడు. एतेषां - ఈ, मार्गभेदानां - పన్నెండు మార్గాలకున్ను, कलाभेदान् - కళాభేదాలను, प्रचक्ष्महे - వివరింపుచున్నాడు. అదెటివలనంటెను, శాస్త్రంచాతనున్ను, సంప్రదాయంచాతనున్ను, तदर्धार्धभेदेन - దక్షిణమార్గమందు వకకళకు, యెన్ని క్రియాలు వచ్చునో ఆ క్రియాలు సగము వార్తిక మార్గానకు వచ్చును. ఆ వార్తిక మార్గ క్రియాల్లో సగం చిత్రతర [చిత్ర] మార్గానకు వచ్చును. యీ ప్రాకారాననే స్వరమనేటి పంనెండు మార్గం పర్యంతం అర్ధించుకొంట రాగాను పంనెండు మార్గాలకున్ను న్యూనాధిక భావం చాతను పంనెండు కళలు యేర్పడెను. ఈ అర్థమే మరిన్ని వివరించి చెప్పుచున్నాడు.

तत्र दक्षिणमार्गस्य मात्राष्टकमुदाहृतम्।
वार्तिके तु चतुर्मात्राः चित्रमार्गो द्विमात्रिकः॥ 32॥

1. B- तमः
2. BK- p.485
3. C-Missing upto this
4. BK- p.485

एकमात्राश्चित्रतरो ध्रुव[द्रुत]श्चित्रतमो मतः।
अतिचित्रतमे मार्गे सुधृतः[अनुद्रुतः] परिकीर्तितः॥ 33॥
चतुर्भागे तदर्धं स्यात् पलाशकलिकाकृतिः।
त्रुटौ[टी] तदर्धभागानुत्रुटौ[टी] स्यात्तु तदर्धकम्॥ 34॥
एतदर्धं घर्षणे तु तदर्धं चानुघर्षणे।
एतदर्धं स्वर[रे] प्रोक्तं सूक्ष्मतत्वार्थवेदिभिः [1]॥ 35॥

तत्र - ఆ పంనెండు మార్గాలలోనున్ను, दक्षिणमार्गस्य - దక్షిణమార్గానకు, मात्राष्टकं - యనిమిది మాత్రాలు, उदाहृतम् -వచ్చును. वार्तिकस्य - వార్తికమార్గానకు, चतुर्मात्राः - నాల్గు మాత్రాలు వచ్చును. చిత్రమార్గము - द्विमात्रिकः - రెండు మాత్రలు గలది. चित्रतरः - చిత్రతర మార్గము एक मात्रः - ఏకమాత్ర గలది. चित्रतमे - చిత్రతమమార్గమందు द्रुतो मतः - ఒక द्रुत వచ్చును. अतिचित्रतमे मार्गे - అతిచిత్రతమమనేటి మార్గమందు अनुद्दृतः- అనుదృత వచ్చునని परिकीर्तितः - చెప్పబడెను. चतुर्भागे - చతుర్భాగమనేటి మార్గమందు पलाशकलिकाकृतिः - మోదుగమొగ్గువంటి ఆకారం గలిగింది. तदर्धं - అనుదృతలో సగము, स्यात् - వచ్చును. त्रुटी - తృటీ మార్గమందు, तदर्ध भागः - చతుర్భాగానకు వచ్చినందులో సగం వచ్చును. अनुत्रुटी - అనుత్రుటి మార్గమందు, तदर्ध- త్రుటికి వచ్చునందులో సగం వచ్చును. घर्षणे तु- ఘర్షణ మార్గమందు, तदर्धं - అనుత్రుటితి వచ్చినందులో సగం వచ్చును. अनुघर्षणे - అనుఘర్షణ మార్గమందు, एतदर्धं - ఘర్షణానుకు వచ్చినందులో సగం వచ్చును. स्वरे - స్వర మార్గమందు, तदर्धं - అనుఘర్షణానుకు వచ్చినందులో సగం వచ్చును. सूक्ष्मतत्वार्थवेदिभिः- కాలసూక్ష్మం యెరింగిన భరతజ్ఞాల చాతను, प्रोक्तं - పలుకంబడినది. [2]అయితే మార్గాలు పండెండయితేను ప్రయోగానకు యేలరాక వున్నది అంటే చెప్పుచున్నాడు.

दक्षिणादिनवानां च तालकालो नियामकाः।
इतरेषां त्रयाणां च जिह्वायां स्वरतो मतः।
ते द्वादशविधा मार्गा अस्माभिरुदिताश्शुभाः[3]॥ 36॥

दक्षिणादिनवानां च - దక్షిణ మార్గం మొదలుకొని అనుతృటి పర్యంతం మున్ను తొమ్మిది మార్గాలకు, तालकालः - తాళానుకు వచెచేటి కాలాలు नियामकाः - జ్ఞాపకాలు, इतरेषां त्रयाणां - ఘర్షణం మొదలైన మూడు మార్గాలకున్ను, जिह्वायां- జిహ్వాయందు स्वरतः - స్వరము జ్ఞాపకమని, मतः - తెలుసుకొనేది. అని **జైనమతంవారు చెప్పినారు** గనుక. **తాళకలావిలాసం** వారు దక్షిణ-వార్తికాలు విడి, చిత్ర, చిత్రతర, చిత్రతమ,

1. BK- p.485, 486
2. C-Missing from here
3. BK- p.486

అతిచిత్రతమాలనేటి నాల్గు మార్గాలను అనుద్ధతం దనుకాను చెప్పినారు, **సంగీతవిద్యావినోదం వారు.**

दक्षिणो वार्तिकश्चित्रस्तत्र चित्रतरस्मृतः।
तथा चित्रतमश्च स्यात् अतिचित्रतमो मतः।
षडेवं कथिता मार्गाः तत्स्वरूपं निरूप्यते [1]॥37॥

ఆ ఆరు మార్గాలను చెప్పినారు. దక్షిణమని, వార్తికమని, చిత్రమని, చిత్రతరమని, చిత్రతమమని అతిచిత్రతమమని ఆరు మార్గాలకు చెప్పినారు. యీ ప్రకారం మతభేదం చాత అనేక మార్గాలు చెప్పి వుండంగాను **శార్ఙ్గదేవుండు** ధ్రువ, చిత్ర, వార్తిక, దక్షిణాలనేడి నాల్గు మార్గాలు చెప్పినందుకు **తాత్పర్యం** - ఏక మాత్రికయిన చిత్రతరమార్గానకు ధ్రువమనేటి వేరు పేరు పెట్టి ఆ ధ్రువం మొదలుగా నాల్గు మార్గాలు చెప్పునందువల్ల ధ్రువశబ్దాన్కు [2]ధృవः ధృవతమः చిత్రతమో మార్గోన్నస్తితి ధృవः[3] అనేటి వ్యుత్పత్తి చాతను చిత్రతర, చిత్రతమాలు రెండున్ను అర్థాలు ఆయెను. అనుద్రుతాదికంగల అతిచిత్రతమం మొదలైన కడమ యేడు మార్గాలున్ను లక్ష్యాలయందు కనిపించవు గనుక. ద్రుతగర్భిన చిత్రతమాంతముగా ఐదు మార్గాలున్ను చెప్పెను. అనుద్రుతము ద్రుత లఘువుల మీదం విరామమై నిలుచుగాని ప్రత్యేక తాళానకు అంగమై వుండదు. చతుర్భాగాదులైతే మరేమి చెప్పవలెగనుక అని **శార్ఙ్గదేవుండు** దక్షిణ వార్తిక చిత్రాలు మూడు మార్గాలున్ను ధ్రువ శబ్దంచాత చిత్రతర చిత్రతమాలల రెంటిని తీసుకొని ఐదు మార్గాలే నిర్ణయించినాడు. యీ ప్రకారాననే **సంగీతమార్గ వారున్ను** చెప్పినారు -

चित्रतरश्चित्रतमश्चित्रो वार्तिकदक्षिणौ।
कालविच्छिरिति ज्ञेयौ तालमार्गास्तु पञ्चधा॥38॥

చిత్రతర, చిత్ర[తమ], విచిత్ర[చిత్ర], వార్తిక, దక్షిణాలనే ఐదు మార్గాలు చెప్పినారు. **చతురసభావిలాసం వార్కి** సంమ్మతమైన మార్గాలు.

आलापमठे|मण्ठे|[4]स्त्वर्धेन्द्वसूरि[5]भिस्तु विरुच्यते।

ఆలాపమఠే[మంఠ] అనేటి తాళము अर्धेन्द्वः - వొక్క అనుద్రుతి అంగంగా గలిగినది सूरिभिः - విద్వాంసులచాతను, विरच्यते - పలుకంబడెను, అని అనుద్రుతం ప్రత్యేకం తాళంగా కల్పించినారని **సంగీతవిద్యావినోదం వారు** ఆరు మార్గాలు చెప్పినారు.

---

1. BK- p.485.This verse is the same as verse no. 28.
2. A-Missing from here
3. A-Missing upto this
4. This is suggested because the name of the tāla could probably mean one among the tāla-s with the suffix "manṭha"
5. A-शि

आलापमठे[मण्ठ] तालोऽस्ति मार्गदेशे[शी]विभेदतः।
तस्मात् पञ्चविधा मार्गाः परे पाण्डित्यशालिनः॥ 39॥

ఆలాపమఠే[మంఠ] అనేటి తాళము మార్గదేశి తాళాలయందు ప్రసిద్ధం కాదు గనుక. ఆ తాళం పుచ్చుకుని ఆరు మార్గాలు చెప్పినందు వల్ల తమ పాండిత్యం చూపుట కాని లక్ష్యమందు కనిపించదు. పన్నెండు మార్గాలవారైతేను కేవలం పాండిత్య పరులనేటిదిగాని లక్ష్యజ్ఞులు గాదని తెలుసుకునేది. మరిన్ని లక్ష్యజ్ఞులైన వారు అనుద్రుతం మొదలుగా ఆరు మార్గాలకు తెలియవచ్చుననిరాయనా, ఆ ఆరో మార్గమైన అతిచిత్రతమమున్ను ధ్రువ శబ్దం చాతనే వచ్చునని తెలుసుకునేది[1]. యీ మార్గము తాళానకు యెతిన ప్రాణమయ్యని అని ఆక్షేపం చేసి పరిహరిస్తున్నాడు.

तालो[ल]संबन्ध हीनोऽयं मार्गस्तत्प्राण एव च [न]।
अपि क्रियासमूहस्य चाश्रयत्वेन सम्मतः॥ 40॥

तालो[ल]संबन्ध हीनः - తాళంతో సంబంధం లేనటువంటి अयं मार्गः- ఈ చెప్పంబడిన మార్గము, तत्प्राण एव - ఆ తాళానకు ప్రాణము, न - కాదు. ప్రాణ మల్లాను ప్రాణితోడ సంబంధించి వుండవలె గనుక తాళ సంబంధిగాక వున్న మార్గము తాళానకు ప్రాణము గాదని ఆక్షేపము. యిందుకు పరిహారం. तथापि - అదైనాగానిన్ని- क्रिया समूहस्य - తాళ జ్ఞాపకమైన క్రియాసముదాయానకు आश्रयत्वेन[2] - ఆశ్రయమౌటచాతను తాళ సంబంధి అయిన క్రియతో సంబంధించ గనుక. మార్గమున్ను ప్రాణమని తెలుసుకునేది. ఇది మార్గమనేటి ప్రాణము.

[क्रिया]

క్రియా అనే ప్రాణము

मार्गो देशीगतत्वेन तत्राद्यस्य क्रिया द्विधा[3]।

ఆ కాల స్వరూపమైన తాళము, మార్గ తాళము దేశి తాళమని రెండు విధాలు చెప్పంబడెను. तत्र - ఆ రెండు తాళాలలోనుంన్ను आद्यस्य - మార్గ తాళం యొక్క क्रिया - క్రియా द्विधा - రెండు విధాలు. అది యే ప్రకారమంటే చెప్పుచున్నాడు.

निश्शब्दा शब्दयुक्ता च निश्शब्दा तु कलोच्यते[4]॥ 41॥

నిశ్శబ్ద క్రియ సశబ్ద క్రియ అని మార్గ క్రియల్లో రెండు విధాలు. నిశబ్ద క్రియకు కళ యనే పేరు చెల్లుగనుక ఆ నిశ్శబ్ద క్రియలు చెప్పుచున్నాడు.

---

1. C-Missing upto this
2. A,B-आश्रयमेन
3. BK- p.155
4. Cf. SR,5,4

स्यादावापोऽथ निष्क्रामो विक्षिप्तोधप्रदे[वे]शकः।
निश्शब्दे ते[निश्शब्दोऽत्र] चतुर्योक्त[धोक्तः][1] [2]सशब्दा च चतुर्विधा[3]॥ 42॥

निश्शब्द - నిశ్శబ్ద క్రియా, ఆవాపమని, నిష్క్రమమని, విక్షిప్త, ప్రవేశకమని చతుర్థ - ఈ నాలుగు విధాలన్ను ఉక్త - పలుకంబడును. సశబ్ద క్రియ చెప్పుచున్నాడు.

धृत[ध्रुव] शम्या तथा तालः सन्निपात इतिरितः।
पातः कला च संज्ञेया तासां लक्ष्माभिदध्महे [4]॥ 43॥

[5]सशब्दः -సశబ్ద క్రియ ధ్రువ, శమ్య, తాళ, సన్నిపాత - అని చతుర్థా - నాల్గు విధాలని పలుకంబడెను. ఆ సశబ్ద క్రియకు పాతము కళ అని రెండు పేర్లు కలవు. तासां- ఆ సశబ్ద నిశ్శబ్ద క్రియలకు, लक्ष्म - లక్షణమును, अभिदध्महे - వివరించేము.

आवापस्तत्र हस्तस्योत्तानस्यांगुलि कुञ्चनम्।

तत्र - ఆ క్రియలలోను, उत्तानस्य - దిలకలగా యత్తంబడినటువంటి[6] हस्तस्य - పతాకహస్త యొక్క, अंगुलि कुञ्चनम् - వ్రేళ్లు ముణుచుకుంచున్ను హస్తము కుంచించుట आवापः- అవాపమనంబడును[7].

निष्क्रामोऽधस्तलन्यस्यदंगुलीनां प्रसारणम्[8]॥ 44॥

अधस्तस्य - అరచేయి క్రిందుగా నిలిపిన ముష్టి హస్తం యొక్క अंगुलीनां - వ్రేళ్ల యొక్క प्रसारणम् - హస్తంతో గూడా చాపుట నిష్క్రమः క్రియా అనిపించుకునును[9].

क्षेपो दक्षिणपार्श्वश्चोत्तानस्य प्रसृतांगुलैः[10]।

उत्तानस्य - బేలకలుగా చాంపబడినటువంటిన్ని प्रसृतांगुलैः- చాంపబడిన వేళ్లుగలటువంటిన్ని, अस्य - ఈ హస్తంయొక్క दक्षिणपार्श्वे- దక్షిణ పార్శ్వమందు, क्षेपः - ప్రసరించేననుట विक्षेपः- విక్షేపమనిపించుకొనును.

विवर्तनं च हस्तस्य प्रविको[प्रवेशो]ऽधोमुखस्य च॥ 45॥

---

1. Readings are suggested based on BK- p.155
2. A,B-Missing from here
3. A,B-Missing upto this. BK- p.155, cf. SR,5,5
4. cf.SR,5,6
5. C- Commentary missing; from here the commenatary portion is either not found or given as a gist or summary in a single sentence. Thus it does not coincide with the other manuscripts
6. A - Missing
7. C- Commentary missing
8. cf. SR,5,7
9. C- Commentary worded differently
10. cf. SR,5,8ab

అదో ముఖంగా నిలిపిన, हस्तस्य - హస్తం యొక్క विवर्तनं - దక్షిణంగా రాని చుట ప్రవేశమనంబడును. యీ నాలుగున్ను మార్గ క్రియల్లో, నిశ్శబ్ద క్రియలు సశబ్దాలైన మార్గ క్రియలు చెప్పుచున్నాడు[1].

ध्रुवो हस्तस्य पातस्याच्चोटिकाशब्दपूर्वकः[2]।

चोटिकाशब्दपूर्वकः - చిటికె వేశి, हस्तस्य - హస్తం యొక్క, पातः- వ్రాల నిచ్చుట, ध्रुवः- ధ్రువ అనేటి క్రియ అనిపించుకొనును[3].

शम्या दक्षिणहस्तस्य तालो वामकरस्य तु।
उभयोस्सन्निपातस्य तासां मार्गवशान्मितिः [4]॥ 46॥

दक्षिणहस्तस्य - దక్షిణ హస్తమందు యెడమచేతి ఘాత శమ్య అనిపించుకొనును. वामकरस्य तु - యెడమ హస్తమందు కుడిచేతి ఘాత तालः - తాళమనిపించుకొనును. उभयोः - అభిముఖంగా నిలిపిన రెండు హస్తాల యొక్క ఘాత సన్నిపాతమవును. तासां - ఆ క్రియలకు, मार्गवशात् - ధ్రుత[వ] చిత్రలు మొదలైన मार्गवशान्मितिः - ప్రమాణమవును. యివి నాల్గున్ను సశబ్ద మార్గ క్రియలు - యిక దేశి క్రియలు చెప్పుచున్నాడు.

ध्रुवका सर्पिणी कृष्या पद्मिनी च विसर्जिता।
विक्षिप्ता च पताका च मात्रा स्यात्पतिताष्टमी[5]॥ 47॥

[6]ధ్రువక అని, సర్పిణీ, కృష్య, పద్మిని, విసర్జితా, విక్షిప్తా, పతాకా, పతిత - అని దేశి క్రియలు యెనిమిది, मात्रास्यात्पतिताष्टमी - అనంగాను దక్షిణ మార్గమందు యెనిమిది మాత్రలు గనుక. యీ యెనిమిది మాత్రలున్ను क्रमादष्टौ च दक्षिणे - అనేటి వచనం చాతను యెనిమిది దేశి క్రియలు అవుచున్నవి గనుక యెనిమిదో మాత్ర పతిత అనిపించుకునును.

सशब्दा ध्रुवका ज्ञेया सर्पिणी वामगामिनी।
कृष्या दक्षिणतः पातः पद्मिनी स्यादधोगतः[7]॥ 48॥
विसर्जिता बहु[हि][8]र्याता विक्षिप्ता कुञ्चितात्मिका।
पताका चोर्ध्वगमना पतिता करपातना[9]॥ 49॥

---

1. C- Commentary worded differently
2. cf. SR,5,9ab
3. C- Commentary missing
4. cf. SR,5,9cd-10ab
5. BK- p.156, cf. SR,5,12
6. C- Commentary worded differently
7. cf. SR,5,13
8. Based on the reading of BK and commentary
9. BK- p.156, cf. SR,5,14

[1]सशब्दा - హస్తం కూడిన హస్తం క్రియ, ध्रुवका ज्ञेया - ధ్రువకమని తెలియదగినది. **ఇందుకు తాత్పర్యం** వ్రాయుచున్నాడు.

पताका कर[2]हस्तस्य चांगुलीनां तलस्य च।
घात शब्देनयुक्ता या ध्रुवना[का][3] सैव कथ्यते॥ 50॥

पताका करहस्तस्य - పతాక హస్తం యొక్క అంగులీనాం - వేళ్లను తలస్య చ - ఆ హస్తం యొక్క అరచెయ్యెందు, घात शब्देनयुक्त - ఘాత వల్ల బుట్టిన శబ్దంతోడను కూడిన హస్త క్రియను ధ్రువకమనంబడును[4]. యీ ధ్రువక చోటికేకంటి వేరని తెలుసుకునేది.[5] सर्पिणी वामगामनी - పతాక హస్తంచాత యడమ భాగం చూపబడిన హస్తక్రియ సర్పిణి అనిపించుకొనును. कृष्या दक्षिणतः पातः - కుడి దిక్కు చూపుచూ అరచెయ్యి మీదుగా వ్రాలనిచ్చిన హస్తక్రియ క్రుష్య అనిపించుకొనును. पद्मिनी स्यादधोगतः - అరచెయ్యిలో గాను అధోముఖముగా పతాక హస్తక్రియ పద్మిని అనిపించుకొనును. विसर्जिता बहिर्याता - అరచెయ్యి క్రిందుగా పట్టిది పాటుగా నిలిపిన పతాక హస్తం యొక్క ఊర్ధ్వంగా నడిపించిన క్రియ విసర్జిత అనిపించుకొనును. विक्षिप्ता कुञ्चितात्मिका - అరచెయ్యి కిందుగా పతాక హస్తం నిల్పి తన దిక్కుకు కుంచించుట విక్షిప్తమనంబడును. पताका चोर्ध्वगमना - ఊర్ధ్వాగ్రంగా నిలుపంబడిన పతాక హస్తం యొక్క ఊర్ధ్వాగమనము పతాకమనంబడును. पतिता करपातना - అరచెయ్యి మీదుగా నిల్పిన పతాక హస్తం యొక్క పడుట పతిత అనంబడును. యీ యెనిమిది దేశి క్రియలన్నును ధ్రువక సశబ్ద క్రియనుంన్ను సర్పిణి మొదలైన యేడు క్రియలుంన్ను నిశబ్ద క్రియలని తెలుసుకొనేది. యీ క్రియలు ప్రయోగించి స్థలం చెప్పుచున్నాడు.

ध्रुवपाते प्रयोज्यास्ता नावापादौ कदाचन[6]।

ध्रुवपाते - ధ్రువ, శమ్య, తాళ, సన్నిపాతలనెడి సశబ్దాలైన[7] మార్గక్రియ-లయెందు ताः - ఆ ధ్రువక సర్పిణి మొదలైన[8] దేశిక్రియలు యెనిమిదిన్ని प्रयोज्याः - కూర్చదగినది. आवापादौ - ఆవాప, నిష్క్రామ, విక్షేప ప్రవేశాలనెడి నాలుగు నిశబ్ద క్రియల యందుంన్ను कदा चन - యన్నడును न प्रयोज्याः - కూర్చదగినవి కావు. యిక్కడ ध्रुवपाते అనేటప్పుడు హతా అంటేను సశబ్ద క్రియలకల్లా గ్రహణం కాంగాను ధ్రువాను సశబ్ద క్రియలలోనిది గనుక. ధ్రువకు గ్రహణమాయ గనుక, ध्रुवपात అనేటి చోట ధ్రువకు వేరే గ్రహణముయేల అంటెను ముందర గ్రంధాల యందున్ను పాత

1. C- missing from here
2. B- नार
3. Based on the reading of BK-p.156
4. A - Missing
5. A - తెలుపుమనెదిः
6. SR,5,15ab
7. A - Missing from here
8. A - Missing upto this

శబ్దం చాతను శమ్య మొదలైన మూడు క్రియలనే పుచ్చుకుంచున్నాడు గనుక పాత అంటే ధ్రువకు గ్రహణం గాక పొయ్యినని ధ్రువకు పృథిక్ గ్రహణం చేశినాడు.

మూలం[1].

ध्रुवके मात्रका कला शेषेषु द्वे चतस्रोऽष्टौ क्रमान्मात्रकला भवेत्।

అని సంఖ్యా నియమముతో కూడిన మాత్రలను చెప్పినందు వల్లను ఆ సంఖ్యతో కూడిన మాత్రలు యివి అనేటి నియమం లేకపోయినని శంక రాంగాను ఆ సంఖ్యతో కూడిన మాత్రలున్ను పేరు చెప్పుచున్నాడు.

ध्रुवकापतिते[ता] चित्र[त्रे]वार्तिका[के] त्वादिमे उभे।
अन्त्ये द्वे च प्रयु[यो]क्तव्ये क्रमादष्टौ च दक्षिणे[2]॥51॥

चित्र[त्रे] - చిత్ర మార్గమందు ध्रुवका पतिते[ता] - ధ్రువక పతితలనేటి రెండు క్రియలున్ను ఒక కళగా వచ్చును. వార్తిక మార్గమందు आदिमे उभे - మొదటివైన ధ్రువక సర్పిణులు రెండు अन्त्ये द्वे च - కడపటివైన పతాక పతిత రెండున్ను కూడా నాలుగు క్రియలున్నుఒక కళగా వచ్చును. ध्रुवकापतिते चित्रे అనేటి గ్రంథం చాతను చిత్ర మార్గమందుంన్ను వార్తిక మార్గమందున్ను దక్షిణ మార్గమందున్ను వచ్చేటి క్రియల పేరు చెప్పుటాయగాని ధ్రువ మార్గమందు వచ్చేటి క్రియ పేరు చెప్పంబడలేదు. ध्रुवके मात्रका कला అనేటి వాక్యంచాతను ధ్రువ మార్గమందు ఒక మాత్ర కళా చెప్పంబడే గాని ఆ మాత్రల పేర్లు చెప్పలేదు గనుక. ధ్రువ మార్గమందు యే క్రియ వచ్చునని ఆక్షేపించి పరిహరింబడుచున్నాడు.

ध्रुवे च मात्रानिर्देशो यद्यपि स्फुटं नोच्यते [3]।
तथापि पारिशेष्येण ध्रुवकैन निगद्यते॥52॥

ध्रुव - ధ్రువ మార్గమందు निर्देशः - యాక్రియ వచ్చునని स्फुटं - స్ఫుట మౌనట్టుగాను నోచ్యతే - చెప్పంబడలేదు. तथापि - అటైనాగానిన్ని पारिशेष्येण - పారిశేష్యే ప్రమాణంచాతను ध्रुवकैन - ధ్రువక అనేటి మార్గక్రియల్లోను సశబ్దక్రియ ప్రయోగింపందగినదని తెలుసుకొనేది. पारिशेष्य - మనంగాను ధ్రువ వ్యతిరేకమైన శమ్య తాళ సన్నిపాతాలు అక్కడక్కడ తరచుగా ప్రయోగింప్పందగినది గనుక, ధ్రువపాతానకు యెక్కడాను ప్రయోగం లేకపొయ్యి గనుక. ధ్రువ మార్గమందు ध्रुवके -ఏకమాత్రమై ప్రయోగింపందగినదని తెలుసుకునేది. కాగానే గ్రంథకారుడున్ను యీయర్థం మనస్సున బెట్టుకు ध्रुवके मात्रकाः कला అనిపలికెను. యిందుకు అర్థం. ध्रुवके - ధ్రువ మార్గమందు मात्रका - ఒక మాత్ర कला - ధ్రువకా అనేటి మార్గ సశబ్ద క్రియలలోని క్రియ ఆయనని తెలుసుకునేది. యిది క్రియ అనేటి ప్రాణములు.

---

1. This is a quotation from SR,5,10.
2. This verse is incomplete in A and the reading is found in B. SR,5,15cd-16ab
3. A,B read स्फुटमुच्यते, present reading is based on the commentary

యీ క్రియలు హస్తమందువున్నదౌకుంచుంన్ను తాళానకు జ్ఞాపకం గనుక తాళ ప్రాణమని తెలుసుకునేది.

[अङ्गं]

యికను అంగమనే ప్రాణము.

యికను అంగమనేటి ప్రాణము చెప్పుచున్నాడు. **చూడామణి వారి మతము.**

प्रस्तारे तालसंबन्धिन्यक्षरं स्याच्चतुर्विधम्।
संज्ञया तत्परिज्ञेयं द्रुतं लघु गुरु प्लुतम्[1]॥ 53॥

తాలసంబన్ధిని ప్రస్తారే తాళము వ్రాశి చూచేటప్పుడు అక్షరం - తాళసంబంధియైన అంగము, चतुर्विधम् स्यात् - [2]నాలుగు విధాలు అవును. तत्[3] - ఆ నాలుగు విధాలయిన అంగము, ద్రుతమనిన్ని, లఘువనిన్ని, గురువనిన్ని, ప్లుతమనన్ని, संज्ञया - ప్రత్యేకం పేర్లచాతను, परिज्ञेयं - తెలియదగినది. **ఇందుకు తాత్పర్యం** - అనుధృతము, ధృత లఘువుల మీద విరామమై నిలుచుగాని ప్రత్యేక అంగమై లక్ష్యమందుండదని అనుధృతం విడ్చి, నాలుగే అంగాలని **చూడామణి మతం** వారు అంగీకరించినారు. **ఆంజనేయ మతంవారు** యీతీరుననే చెప్పినారు[4].

[5]विरामद्रुतमात्रारव्य दीर्घल्प्लुत इति क्रमात्।
तालाक्षरं परिज्ञेयं विधायानुद्रुतं द्रुते॥ 54॥

द्रुत इत्युपलक्षणम् [?] - ద్రుతయందుగాని లఘువందుగాని अनुद्रुतं - అనుద్రుతను విధాయా - విరామంగాను నిల్పి క్రమాత్- క్రమాననే, विरामद्रुत- విరామద్రుతనున్ను, మాత్ర - లఘువున్ను, దీర్ఘా- గురువున్ను, ప్లుతా - ప్లుతమనేటి పేర్లు కలది, తాలాక్షరం - తాళాంగమని, परिज्ञेयं - తెలియదగినది. అని నాలుగే అంగాలని చెప్పినారు గనుక.[6] **తాళకళావిలాసం వారి మతం చెప్పుచున్నాడు.**

अनुद्रुतो द्रुतश्चैव लघुर्गुरु ततः परम्।
प्लुतश्चेतिक्रमेणैव तालाङ्गानि च पञ्चधा[7]॥ 55॥

[8]అనుద్రుత, ద్రుత, లఘువు, గురువు, ప్లుతమని క్రమేణైవ - క్రమంచాతనే, తాలాఙ్గాని - తాళాంగాలు, पञ्चधा - ఐదు విధాలని చెప్పినారు గనుక **ఇందుకు తాత్పర్యం** - కట్టలయందు వుదుట మొనగాలు గొనిపించెటప్పుడు వుదుమే ద్రుత

1. BK - p.250, cf. Saṅgītacūdāmaṇī, p.8, verse -60
2. A - Missing from here
3. A - Missing upto this
4. C - this commentary is worded differently like a summary
5. C - Missing from here
6. C - Missing upto this.
7. BK - p.250
8. C - this commentary is worded differently like a summary

కాలమున్ను మొనగాలు అనుద్రుతకాలం నడుచు గనుక. నాట్యమందు అనుద్రుత ప్రత్యేకం రాంగాను అనుద్రుత ప్రత్యేకం తాళమై వుండవలెను. లేకుంటె అంగమైనా అయివుండిగాని ద్రుత లఘువుల మీద విరామమై వుండదనేటి అభిప్రాయం చాతను, ఐదు అంగాలని **తాళకలావిలాసంవారు** చెప్పినారు. యీ అంగాలకు ఆకారాలు చెప్పుచున్నాడు.

అనుద్రుతస్వరూపం యత్తద్బాలేన్దుకలాత్మకమ్।
ద్రుతస్తు వలయాకారో లఘురూర్ధ్వశరాకృతిः।
గురుర్వక్రధనుర్జ్ఞేయः ప్లుతస్తు శిఖరో గురుः॥ 56॥

[1]అనుద్రుతస్వరూపం - అనుద్రుతాకారం బాలేన్దుకలాత్మకమ్ - విదియ నాటి చంద్రుని వలెనే వుండవలెను. ద్రుతస్తు - ద్రుతైతేనో, వలయాకారः - వలయంవలెనే వుండవలెను. లఘుः - లఘువు, అర్ధశరాకృతిः - అంపకలలో సగంవలెనే వుండును. గురుः - గురువు వక్రధనుర్జ్ఞేయः- వలయితమైన అగ్రంగలిగిన ధనుస్సు వలెనె వుండును. ప్లుతः - ప్లుతము, శిఖరः - శిఖరేఖతో గూడిన గురువు యొక్క ఆకారం కల్గినది. వీటి ఆకారాలు - U, O, I, S, Ś. మరి ఒక ప్రకారం గురువు "8". యీ [ఇవి] ఆకారాలు[2]. యీ అంగాలకు అధిదేవతలు చెప్పుచున్నాడు.

ద్రుతేऽస్మిన్ దేవతా శమ్భుः లఘోరద్రిపతేస్సుతాः।
గౌరీశివౌ చ గురుణి ప్లుతే బ్రహ్మాదయः త్రయः॥ 57॥

అస్మిన్ద్రుతే- యీ ద్రుతయందు, శమ్భుः - ఈశ్వరుడు అధిదేవత. లఘు - లఘువందు, అద్రిపతేస్సుతాः - పార్వతి అధిదేవతా గలది. గౌరీశివౌ- పార్వతీపరమేశ్వరులు గురువుకు రెండు లఘువులు గనుక. వారిలిద్దరు అధిదేవతలని తెలుసుకునేది. ప్లుతే - ప్లుతమందు బ్రహ్మాదయస్త్రయः - బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు ముగ్గురున్ను అధిదేవతలు. ఇది **ఐదు అంగాల వారి మతము**. యీ ఐదు అంగాలకున్ను ప్రత్యేక నామధేయాలు చెప్పుచున్నాడు.

అనుద్రుతం చార్ధచన్ద్రం వ్యఞ్జనం చానునాసికమ్।
అవ్యక్తం చేతి పఞ్చైతే పర్యాయాస్స్యురనుద్రుతే॥ 58॥

అనుద్రుతమనన్ని, అర్ధచంద్రమనన్ని, వ్యంజనమనిన్ని, అనునాసికమనిన్ని, అవ్యక్తమనిన్ని, యీ అయిదుంన్ను అనుద్రుతానుకు పేర్లని తెలుసుకునేది. యికను ద్రుతకు -

అర్ధమాత్రం ద్రుతం వ్యోమం బిన్దుశ్చ వలయం ద్రుతే।

అర్ధమాత్రమని ద్రుతమని వ్యోమమని బిందువని వలయమనేటి యీ ఐదున్ను ద్రుత పేర్లని తెలుసుకునేది. యిక లఘువుకు.

---

1. C - this commentary is worded differently like a summary
2. A - Missing

मात्रकं सरलं ह्रस्वं लघुश्चैव कला लघुः॥ 59॥

मात्रकं सरलं ह्रस्वं लघुः - మాత్ర, సరళ, హ్రస్వం, కళా, లఘువు - యీ ఐదు లఘు పేర్లని తెలుసుకునేది. యికను గురువుకు.

द्विमात्रकं गुरुर्वक्रं दीर्घं च यमलं गुरौ।

ద్విమాత్రం, గురువు, వక్రం, దీర్ఘం, యమళం - యీ ఐదున్ను గురువు పేర్లు. యికను ప్లుతానకు.

प्लुतं त्रिमात्रकं तद्वत्त्यंगं सामोद्भवं प्लुते॥ 60॥

ప్లుతం, త్రిమాత్రకం, సామోద్భవం, తద్వత్త్యంగం - యీ నాలుగున్ను ప్లుతం పేర్లు. యీ అనుద్రుత, ద్రుత, లఘు, ప్రమాణం తెలిసేటందుకు వర్ణ ప్రమాణం చెప్పుచున్నాడు.

[1]अनुद्रुतस्त्वेकवर्णो द्रुतो वर्णद्वयात्मकः।

अनुद्रुतः - అనుద్రుతము, एकवर्णः "क" అనేటి ఒక లఘ్వక్షరోచ్చారణ కాలం గలిగినది. द्रुतो वर्णद्वयात्मकः - ద్రుతము వర్ణద్వయా "క", "చ" అనేటి రెండు లఘ్వక్షరోచ్చారణ కాలం గలిగినది. అనుద్రుతో ద్రుతయందు వ్యంజనాది విశేష సంజ్ఞలు గలిగినందుకు జ్ఞాపకం చెప్పుచున్నాడు.

अनुद्रुतस्त्वेक वर्णः प्रक्रमाद्व्यञ्जनं भवेत्।
वर्णद्वय द्रुत तस्माद्व्यञ्जनाख्या ततो न हि॥ 61॥

अनुद्रुतः - అనుద్రుతము, व्यञ्जनं भवेत् - వ్యంజనమనే పేరు గలిగింది అవును. అది యేతీరంటే - జ్ఞాపకం చెప్పుచున్నాడు. एकवर्ण प्रक्रमात् - एकवर्ण - ఒకవర్ణం యొక్క प्रक्रमात् - ఉచ్చారణకాలం గలుగుటవల్లను. **ఇందుకు తాత్పర్యం** - प्रक्रमात् अचः स्वरः हलो व्यञ्जनानि అనేటి వ్యాకరణ సూత్రం చాతను అచ్చులకు స్వర సంజ్ఞానున్ను క ఖ లైన హల్లులకు వ్యంజన సంజ్ఞానున్ను విధించినాడు గనుక. క ఖ లంన్ని వ్యంజనాలని పించుకునేదనుకు ఒక వ్యంజమోచ్చారణ కాలం గలిగి అనుద్రుత వ్యంజనమనిపించుకునెను. ద్రుతము వర్ణద్వయము క చ అనేటి రెండు లఘ్వక్షరోచ్చారణ కాలం గలిగింది. तस्मात् - అదికారణం వల్లను ततः - ఆ ద్రుతయందు व्यञ्जनाख्या - వ్యంజనమనేటి సంజ్ఞ, न हि - లేదు. ఇందుకు భావం. హల్లులకు వొకొక్క అక్షరానకు వ్యంజన సంజ్ఞగాని రెండు అక్షరాలు గూర్చి ఆ యక్షరాలు యందున్ను व्यसर्जवृत्तिः - అయిన వ్యంజన సంజ్ఞ లేదు గనుక. రెండు అక్షరాలు గలదని ద్రుతయందు వ్యంజన సంజ్ఞలేదని తెలుసుకునేది. లఘు గురు ప్లుతాదులకు విశేష సంజ్ఞకు జ్ఞాపకం చెప్పుచున్నాడు.

गपयोर्व्यापकः यद्वत् अस्ति निश्शब्दसंयुतम्।
तद्वदस्ति लघुर्मात्रा व्यापकाख्या ततो न हि॥ 62॥

1. C - Missing from here

गयो - గురు ప్లుతాదుల యందు, यद्वत् - ఏ తీరుగనైనానేమి వ్యాపకం సశబ్దక్రియతో గూడిన లఘువు अस्ति - కద్దు, तद्वत् - ఆ తీరుననే, लघुः - లఘువుకున్ను సశబ్దక్రియతో గూడుట కద్దు. అయినాగానిన్ని గురు ప్లుతాదులలో వుండేటి సశబ్ద లఘువు వ్యాపక సంజ్ఞ కద్దుగాని ప్రత్యేకంమంగమైన ఏక లఘువు సశబ్ద లఘువు. అయినాగానిన్ని ఏక లఘువుకు వ్యాపక సంజ్ఞ లేదు అందుకు జ్ఞాపకం చెప్పుచున్నాడు. निश्शब्दसंयुतम् - గురు ప్లుతాదులతో ఉండే సశబ్ద లఘువు ఒక నిశబ్ద లఘువుతో గూడి వృద్ధి బొంది గురువు ఆయను. రెండు నిశ్శబ్ద లఘువులతో గూడి వృద్ధి బొంది ప్లుతమాయ గనక. ఆ లఘువుయందు వ్యాపక సంజ్ఞయం కద్దు. ఒక సశబ్ద లఘువందు వృద్ధి బొంద లేదు గనుక. మాత్రాలనేటి సంజ్ఞగాని వ్యాపకమనేటి సంజ్ఞలేదని తెలుసుకునేది. ఆరో అంగం **కద్దనే వారి మతం** చెప్పుచున్నడు.

हंसपादं काकपादं षष्ठांगं केचिदूचिरे।
चतुर्भिर्लघुभिर्युक्तं निश्शब्दे चित्रतालके[1]॥ 63॥

నాలుగు నిశ్శబ్ద లఘువులతో గూడినది హంసపాద, కాకపాదమని పలుకంబడును. యీ అంగము అనుద్రుత ద్రుత లఘు గురు ప్లుతాదులయ్యి ఐదు అంగాలకంటె వేరే అయ్యి ఆరో అంగము కద్దు. యీ అంగము మార్గతాళాలయందు రాదు. చిత్ర తాళాలయందు వచ్చునని, केचित् - **తాళకలావిలాసం వారున్ను చతురసభావిలాసం వారున్ను** के उचिरे - చెప్పినారని తెలుసుకునేది. లఘువుకు భేదం చెప్పుచున్నాడు.

चतुर्वर्णै त्रिभिर्वर्णैस्सप्तवर्णैश्च पञ्चभिः।
नववर्णैर्लघुर्भिन्न चतुरश्रादि जातिमान्[2]॥ 64॥

చతురశ్ర లఘువు తిశ్ర మిశ్ర ఖండ సంకీర్ణ లఘువులని ఐదు జాతుల లఘువులు కలవని చెప్పుచున్నాడు. నాలుగు లఘ్వక్షరాలు ఉచ్చరించిన కాలం గలిగింది చతురశ్ర లఘువు. మూడు లఘ్వక్షరాలు ఉచ్చరించిన కాలం తిశ్ర లఘువు. ఏడు లఘ్వక్షరాలు ఉచ్చరించిన కాలం గలిగింది మిశ్ర లఘువు. ఐదు లఘ్వక్షరాలు ఉచ్చరించిన కాలం ఖండ లఘువు. తొమ్మిది లఘ్వక్షరాలు ఉచ్చరించిన కాలం గలిగింది సంకీర్ణ లఘువు. యీ ఐదు జాతుల లఘువులు కలవని యిది **తాళకలావిలాసం వారి మతం, నృత్త చూడామణి వారి మతం.**

पञ्चवर्णैर्लघुश्चैक सर्वजातीयतालके।
अन्येषां कल्पनामात्रं न तु लक्ष्यानुसारतः॥ 65॥

---

1. BK- p.6, 250
2. BK- p.250

చతురశ్ర, తిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణ జాతులు గల తాళాలయందు వుండేటి లఘువు ఒకటి గాని అనేకము గావు. ఆ ఒక[1] లఘువున్ను ఐదు[2] లఘ్వక్షరోచ్చారణ గలిగింది అటు గనుక. లఘువు వొక్కటి చతురశ్ర తిశ్ర మిశ్ర ఖండ సంకీర్ణ లఘువులు గలవని కల్పించుట తమ పాండిత్యం చూపుటగాని न तु लक्ष्यानुसारतः - లక్ష్యమందు ఐదు[3] జాతుల లఘువులు వుండంగా చెప్పుటగాదని **నృత్తచూడామణి వారు** పలుకుదురు. **ఆంజనేయ మతం వారు** లఘువులు రెండు విధాలని చెప్పినారు.

लघुश्च द्विविधः प्रोक्तः स्वतन्त्रजातिभेदतः।
चतुर्वर्णैस्त्रिभिर्वर्णैस्तयोर्मितिरुदीरिता [4] **॥ 66॥**

లఘువులు రెండు విధాలుంన్ను యే తీరంటి చెప్పుచున్నాడు. स्वतन्त्रजातिभेदतः - స్వతంత్ర జాతులనంగాను చతురశ్ర త్రయశ్ర జాతులు రెండివల్లనున్ను, చతురశ్ర లఘువున్ను త్రయశ్ర లఘువున్ను అనేటి, రెండు లఘువులు గలవు. ఆ రెండు లఘువుల కున్ను కాలమానం चतुर्वर्णैः - నాలుగు లఘ్వక్షరాలు వుచ్చరించిన కాలం కలది చతురశ్ర లఘువున్ను మూడు లఘ్వక్షరాలు ఉచ్చరించిన కాలం తిశ్ర లఘువుకు వచ్చునని యీ రెండు లఘువులకున్ను మితి తెలుసుకునేదని **ఆంజనేయ మతం వారు** చెప్పినారు. యీ లఘు భేదం ఆశ్రయంచిన కళాంశిక కళవరం కడకట్టు మొదలయినవి కూర్చేటందుకు

कलांशिकाश्च पाटस्यात् प्रयोगो लघुभेदतः।
सर्वजातीयतालानां तन्मूलत्वाच्च तस्य हि॥ 67॥

सर्वजातीयतालानां - చతురశ్ర తిశ్ర మిశ్ర ఖండ సంకీర్ణ జాతులు తాళాల యొక్క కళాంశికాదులు గీత ప్రబంధాదులు మొదలైనవాంటియందు పాటక్షర ప్రయోగం ఆయా లఘు కాలమనుసరించి చేశేది గద. యిందుకు భావము. **తాళకలావిలాసం వారికి** ఐదు జాతుల లఘువులు గలవు గనుక. చతురశ్ర జాతి తాళానకు కళాంశికాదులు కూర్చేటప్పుడు నాలుగు లఘ్వక్షర కాలాలు గల లఘువును అనుసరించి కూర్చవలెగాని త్రయశ్ర మిశ్ర లఘువులననుసరించి కూర్చరాదు. త్రయశ్ర లఘు కళాంశికాదులు గూర్చేటప్పుడు మూడు లఘ్వక్షర కాలం లఘువును అనుసరించి కూర్చవలెను. యీ తీరుననె మిశ్ర ఖండ సంకీర్ణ జాతులకున్ను ఆయా లఘు కాలభేదమనుసరించె కళాంశికాదులు కూర్చివలెను. **నృత్తచూడామణి వారి మతమందు** సకశ్ర[ల] తాళాలకున్ను ఐదు అక్షరకాలం ఉచ్చరించె కాలం గల లఘువు ఒకటి గనుక. చతురశ్రాది జాతులతోను యే జాతి తాళానుకు కళాంశికాదులు గూర్చినాను పంచ లఘ్వక్షరోచ్చారణా కాలప్రమాణమె అనుసరించి కూర్చేది. **ఆంజనేయ మతం వారికి** విశేషం కద్దు. వారి మతమందు చతురశ్ర త్రయశ్ర

1. A - Missing
2. A - Missing
3. A - Missing
4. BK- p.250

లఘువులని రెండు విధాలు గలవు గనుక. చతురశ్ర జాతి తాళ కళాంశికాదులు చతురశ్ర లఘువుననుసరించిన్ని, త్రయశ్ర జాతి తాళానుకు ఆ లఘు భేదం చాత కళాంశికాదులు గూర్చేది. మిశ్ర జాతికి చతురశ్ర మాత్రలు నాలుగున్ను త్రయశ్ర జాతి మాత్రలు మూడున్ను కూడా యేడు మాత్రలు మిశ్ర జాతి తాళామాయె గనుక. నాలుగు మాత్రల పర్యంతమున్ను ఆ చతురశ్రం అనుసరించిన్ని కడదు మూడు మాత్రలకన్ను త్రయశ్ర జాతిననుసరించి కూర్చేది. ఖండ జాతి తాళాన్కు త్రయశ్ర జాతి మాత్రలు మూడున్ను చతురశ్ర మాత్రలు రెండుంన్ను కూడా ఐదు మాత్రలు ఖండ జాతి తాళమాయను గనుక. మూడు మాత్రల పర్యన్తమున్ను త్రయశ్ర లఘువుననుసరించి కడమ రెండు మాత్రలకున్ను చతురశ్ర లఘువు ననుసరించి కూర్చేది. సంకీర్ణ జాతి తాళానకు కూర్చేటప్పుడు మిశ్ర మాత్రలు యేడున్ను చతురశ్ర మాత్రలు రెండున్ను కూడా తొమ్మిది మాత్రలున్ను సంకీర్ణ జాతి తాళమాయ.[1] నాలుగు మాత్రలు గనుక చతురశ్ర లఘువుననుసరించిన్ని, మూడు మాత్రలు గనుక త్రయశ్ర లఘువుననుసరించిన్ని, కడమ రెంటికిన్ని చతురశ్ర లఘువుననుసరించిన్ని, కళాంశికాద్యక్షరాలు కూర్చేది. యీ తీరున మత భేదాలచాత లఘు భేదాలు తెలిసి కళాంశికాదులుకూర్చవలెనని తెలుసుకునేది. యిప్పుడు అంగమనేటి ప్రాణాలకున్ను కాలమనేటి ప్రాణానకున్ను భేదం లేదు గనుక, యీ రెండు తాళానుకు ప్రాణాలు యే తీరున అయ్యనని శంకించి పరిహరింపుచున్నాడు[2].

अङ्गस्य कालभेदो नास्तीति यद्यपि तद्ध्रुवम्।
अपि कालत्वमङ्गत्वं[3] क्रमव्युत्क्रमभेदतः[4] ॥ 68 ॥

అనుద్రుత, ద్రుత, లఘు, గురు, ప్లుత అనేటి అంగాలు తాము అనుద్రుత కాలము లఘుకాలము గురు కాలము ప్లుత కాలము గాని మరి ఒకటి కాదు గనుక. అంగాలనంగా కాలమే ఆయ గనుక. కాలాంగాలకు భేదము లేదు గనుక కాలాంగాలు రెండున్ను ప్రాణాలనే మాట కూడదు. ధ్రువం నిశ్చయము. ఇదిని ఆక్షేపము వస్తేను ఇందుకు పరిహారం. तथापि - అటైనగానిన్ని కాలము అంగమున్ను ప్రత్యేకమని తెలుసుకునేది. అదియేతీరంట చెప్పుచున్నాడు. क्रमव्युत्क्रमभेदतः - క్రమాన నడిచిన కాలము కాలమనేటి ప్రాణమున్ను, వ్యుత్క్రమాన నడిచె కాలము అంగమని కాలాంగాలకు భేదం తెల్సుకునేది. యిందుకు భావము. అనుద్రుతలు రెండైతేను ఒక ద్రుత. ద్రుతలు రెండైతే ఒక లఘువు. లఘువులు రెండైతే గురువు అని, యీ తీరున క్రమాన నడిచిన కాలము కాలమనేటి ప్రాణము అంగమైతేను తాళమందు గుర్వు నడిచిన తర్వాత లఘువు నడుచునుకున్ని దిక్కుల ప్లుత నడిచి లఘువుగాని ద్రుతగాని నడుచు గనుక. వ్యుత్క్రమా నడిచిన కాలము అంగమనేటి

1. A - Missing
2. C - Missing upto this
3. A, B - कालत्वमङ्गत्वे
4. BK- p.250

ప్రాణమని కాలాంగలుకు భేదంలేదని తెల్సుకునేది. యీ అంగమనేటి ప్రాణము తాళావయవమవుచున్న తాళసంబంధి గనుక. తాళ ప్రాణమని తెలుసుకునేది. యిది అంగమనేటి ప్రాణము.

[ग्रहः]

యింకను గ్రహ ప్రాణానకు లక్షణం.

[1]ग्रहशब्दो घञन्तो[2] वा कर्मसाधकनयेन[3] वा।
आद्ये नृत्तादिसंबन्धो ग्रह इत्यभिधीयते।
अन्ते नृत्तादिकं चैव ग्रह इत्यभिधीयते॥ 69॥

గ్రహ అనేటి శబ్దము ఘఙ ప్రత్యయాన్యమోలె కర్మ సాధనమో ఘఙ ప్రత్వయాన్యమైన పక్షమందు గ్రహణమెవ గ్రహ అనేటి వ్యుత్పత్తిచాతను గ్రహమంటె సంబంధం వచ్చు గనుక. తాళానకు నృత్త గీత వాద్యంతోటి గ్రహమని చెప్పంబడును. కర్మ సాధనమైన పక్షమందు గృహ్యన్తేస్వ సంబంధితయా నృత్తాదికమని హేళేన అనేటి వ్యుత్పత్తిచాతను నృత్త గీత వాద్యాలు మూడున్ను గ్రహమనే తెలుసుకునేది. యీ గ్రహంయెన్ని విధాలని అడ్డంగాను గ్రహంభేదం చెప్పుచున్నాడు.

समादितोनागतश्च ग्रहस्ताले त्रिधा मतः।

ताले - తాళమందు సమ గ్రహమనిన్ని అతీత గ్రహమనిన్ని అనాగత గ్రహమనిన్ని గ్రహాలు మూడు విధాలు గలవు, యీగ్రహాలలోను సమ గ్రహానకు లక్షణం చెప్పుచున్నాడు.

गीतादि समकालस्तु समपाणिस्समग्रहः[4]॥ 70॥

गीतादि - నృత్త గీత వాద్యాలతోడను, समकालः సమానమైన కాలంగలటువంటిన్ని, समपाणिः - యిక్కడ పాణిః అనంగాను హస్తము అర్థం కాదు. హస్త ఘాతల చాత తెలియదగిన తాళమే అర్థం చేసుకోవలె గనుక. సమానమైన పాణిః తాళము గలిగిన గ్రహము సమగ్రహమనంబడును. యిందుకు భావము. నృత్త గీత వాద్యాలతోడను, ఆదిమధ్యావసానాల యందు న్యూనాధిక భావంలేకనది సంబంధించి నడిచే నాయనా ఆ సంబంధం ఘఙ ప్రత్యయాన్తమైన పక్షమందు సమగ్రహమనంబడును. కర్మసాధనమనేటి పక్షమందు నృత్త గీత వాద్యాలే తాళంతో ననుసరించగా సంబంధించినదౌ కొంచున్ను సమగ్రహమనంబడును. అతీత గ్రహానకు లక్షణం.

आदौ पाणिपतितस्यागीतादौ [पाणिरतीतः स्याद्गीतादौ][5] च प्रवर्तते [6]।

1. C- Missing from here
2. BK - घञन्तो
3. BK - एव, p.187
4. BK - p.187
5. Reading is suggested based on BK
6. BK - p.188

నృత్త గీత వాద్యాల యొక్క आदौ - ఆదియందు, पाणिः - పూర్వమైన తాళాంగలటువంటి यः - యే గ్రహమైన నేమి గలదో, सः - ఆగ్రహము అతీత గ్రహమనంబడును. యిందుకు భావం. తాళము మొదట నడిచిన తర్వాత గీతాదులు అంత్యమందు సరిగా నడిచేనా ఆ గ్రహం అతీత గ్రహమనంబడును. అది యేతీరంటే తాళము కొంత గాలము నడువంగాను ఆతాళము కొంత అతిక్రమించనించి వెనక గీతాదికము తాముతోడ సంబంధించె గనుక अतीतः अतिक्रान्तः గ్రహ అనేటి అర్థం చాతను భావసాధన పక్షమందు ఆ సంబంధం అతీత గ్రహమనిపించుకొనును. కర్మసాధన పక్షమందు తాళము ముందుగాను నడువంగాను ఆ తాళంతోడను వెనక సంబంధించి సమంగా తీరిన నృత్తగీత వాద్యాలు అతీత గ్రహమనంబడును. అనాగత గ్రహానకు లక్షణం చెప్పుచున్నాడు.

अनागतः प्राक्त्ववृत्ता[1] [प्राक्प्रवृत्तौ][2] ग्रहस्सोपरिपाणिकः[3] ॥ 71 ॥

अहर् - తొలిసారి, प्रवृत्त - ప్రవృత్తించిన, ग्रह - గ్రహాము నృత్త గీత వాద్యాలు గలటువంటిన్ని [उ]परिपाणिकः - ఉపరి నృత్త గీత వాద్యాలు కొంతనేపునడిచిన తర్వాత पाणिकः - తాళంగలటువంటి द्वियः - యే గ్రహం గలదో सः - ఆ గ్రహము అనాగత గ్రహమనంబడును. ఇందుకు భావం. మొదులు గీతాదులు నడిచి అటు తర్వాత గీతాదులతో తాళం సంబంధించి అంత్యమందు సరిగా తీరెనా ఆ సంబంధము ఘఙ ప్రత్యయ పక్షమందు [4]అనాగత గ్రహమనంబడును. కర్మసాధన పక్షమందు[5] నృత్తాది ప్రారంభ సమయమందు తాళం ఆగతం కాదుగనుక అనాగతమాయను అటువంటి అనాగతంతోడ సంబంధించిన నృత్త గీత వాద్యాలున్ను అనాగత గ్రహమనంబడునని తెల్సుకునేది. గ్రహాలు మూడు అనేటి మాట **సంగీతరత్నాకరం, నృత్తచూడామణి, తాళకలావిలాసం, సంగీతవిద్యా వినోదం, సంగీతమణిదర్పణం, చతురసభావిలాసం, కాత్యాయనమతం, జయన, ఆంజనేయమతం** మొదలైన మతం వార్కి యేక సంమతమనే తెల్సుకునేది. యీ ప్రకారం గాక **సంగీతార్ణవం** మొదలైన గ్రంథాలయందు చెప్పిన క్రమం.

समोऽतीतोऽनागतश्चेत्युक्तस्तूलग्रहास्त्रिधा ।
तालस्य गीतवाद्यादौ साम्योऽनतिसमग्रहः ।
अतीतेऽनागते तस्मिन् अतीतानागतग्रहाः ॥ 72 ॥

తాళానకు మూడు గ్రహాలు గలవు. అవి యేవి అంటే చెప్పుచున్నాడు. సమ గ్రహమున్ను అతీత గ్రహమున్ను అనాగత గ్రహమున్ను యీ మూటికిన్ని లక్షణం చెప్పుచున్నాడు. गीतवाद्यादौ - గీతవాద్య నృత్తాల యొక్క ఆది మధ్యావసానాల

1. B- प्रास्त्व
2. Reading is suggested based on BK
3. BK - p.188
4. A - Missing from here
5. A - Missing upto here

యందు తాళము సరిగా నడిచేనాయనా అది సమ గ్రహము. తాళము ముందుగా నడవగాను గీతాదులు వెనక సంబంధించి నడిచేనాయనా అతీత గ్రహము. గీతాదులు ముందుగా నడువగాను తాళము వెనక సంబంధించి నడిచేనాయనా అది అనాగత గ్రహమని, యీ తీరున మూడు గ్రహాలలన్ను వివరంచి విషయ[మ] గ్రహం కద్దని చెప్పినారు అందుకు లక్షణం.

अतीतोवा[1]नागतोवा विषमग्रहशब्दभाक्।
ग्रहाश्चत्रुर्विधाः प्रोक्ताः तत्रातीतस्तु[2] संकुतः॥ 73॥

లెస్సగా అతీతమైతేను అతీత గ్రహమున్ను లెస్సగా అనాగతమైతేను అనాగత గ్రహమన్ను కొంత అతీతమై కొంత అనాగతమాయనా అది విషమ గ్రహమని చెప్పినారు. ఈ మతము అర్థము, పాకాయ అర్థం. ప్రసవాయ అనేటి న్యాయం వలెనె అత్యంతమున్ను విరుద్ధమైనది అది యేతీరంటే చెట్టునవున్ను దంతొరకాయ విత్తనానకు కావలెనని చెట్టున సగం వుండనిచ్చి వండుకొను సగం కోసుకున్న భంగిని కొంత అతీత గ్రహమున్ను క్రొంత అనాగత గ్రహమున్ను అంటె లక్ష్యమందు తెలియరాదు గనుక. విషమ గ్రహ లక్షణం ఇది గాదని తెలుసుకునేది **భరత సూత్ర** వ్యాఖ్యాతలైన **భట్టుడు లోలటుండు త్రిశంకు పర్ది** మొదలైన వారు విషమ గ్రహానుకు వేరే లక్షణం చెప్పినారు[3].

आद्यन्तयोरनियमो विषमश्च प्रकीर्तितः।
मात्राधिक्यं च तस्यैव क्वचित् केचित् [केचित्क्वापि][4] प्रचक्षते[5]॥ 74॥

సమ గ్రహ, అతీత గ్రహ, అనాగత గ్రహాల్కు యే నియమం చెప్పినాండో ఆ తీరు నియమం లేక నడిచిన గ్రహం విషమగ్రహమనంబడును. [6]మరిన్ని కొందరు చెప్పిన లక్షణం చెప్పుచున్నాడు[7]. मात्राधिक्यं च तस्यैव - గీతాదులకంటెను తాళ మాత్రలు రెండైనా మూడైనా నాలుగైనా అతీతమైతేను అతీత గ్రహమున్ను, యిన్ని మాత్రలే అనాగత మైతేను అనాగత గ్రహమున్ను, అయిదారు యేడెనిమిది మాత్రలు గీతానకంటె అతీతమైవా అనాగతమైనా అది విషమ గ్రహమని केचित् - **రంగరాజు** మొదలైన భరత భాష్యవ్యాఖ్యాతలు प्रचक्षते - చెప్పుదురని తెలుసుకునేది. యీ విషమ గ్రహాన్కు భేదం వేరే చెప్పెను[8].

---

1. B - दा
2. B - पितस्तु
3. C - Missing upto this.
4. Suggested reading is based on the reading in BK
5. BK - p.188, C - त्वेचित् त्वचि विचक्ष्महे
6. A - Missing from here
7. A - Missing upto this
8. C - commentary is worded differently

[1]गीतस्याद्यन्तयोस्तालो न्यूनोऽन्यूनो भवेत् द्वयम्।
समादिरधिकोन्त्यश्च अन्त्ये न्यूनसमाधिकः[2]॥ 75॥
अधिकादिन्यूनमिति न्यूनादिश्चरमाधिकः।
इत्यादि बहुभेदास्तु कथिता विषमग्रहे[3]॥ 76॥

నృత్త గీత వాద్యాలకు తాళము సమగ్రహంగా నడవక విషమంగా నడచేది యీతీరున అని తెలుసుకోవలెను. నృత్తాదులకంటేను తాళము ఆదియందున్ను అంతమందున్ను తక్కువ ఆయనా అది ఒక విషమ గ్రహమని తెలుసుకునేది. నృత్త గీతాదులకంటేను తాళము ఆద్యంతాలు యందు మించివుండేనాయనా అది ఒక విషమమని తెల్సుకునేది. నృత్త గీతాదుల తోడను తాళము ఆది యందు సరిగా అంతమందు మించెనాయనా అదిని ఒక విషమ గ్రహమని తెల్సుకునేది. నృత్త గీతాదుల తాళము ఆదియందు కుంచమై అంతమందు మించెనా అదిని ఒక విషమ గ్రహం. ఇవి మొదలైన విషమ గ్రహ భేదాలు **భట్టులొల్లటాదులు** చాలా చెప్పినారని తెల్సుకునేది. ఇప్పుడు యే లయ ఇందుకు యే గ్రహం వచ్చునని అడగగాను చెప్పుచున్నాడు.

लयाः क्रमात्समाद्यौ स्युर्मध्यद्रुतविलम्बिताः[4]।

సమ, అతీత, అనాగత అనేటి గ్రహాలు మూటియందున్ను మధ్య ద్రుత విలంబిత అనేటి లయలు క్రమాననే నడుచును. సమ గ్రహమందు మధ్య లయాను అతీత గ్రహమందు ద్రుత లయాను అనాగత గ్రహమందు విళంబిత లయాను వచ్చును. ఇందుకు భావము. వార్తిక మార్గమందు మధ్య లయ గనుక. వార్తిక మార్గమందు యేక కళకు నాలుగు క్రియలు వచ్చు గనుక. ఆ నాలుగు క్రియల పర్యన్తమున్ను నడిచిన కళాకాలము గీతకాలమున్ను సరి గనుక, ఆ గీతకాలమును ఆ తాళకాలమనుసరించి వుండుగనుక గీతకాలమును విడిచి తాళకాలము ముందు నడవదు. తాళకాలమును విడిచి గీత కాలము ముందు పోదు. గీత కాల తాళ కాలాలు సరిగానే నడంచుగనుక ఈ భావం చాతను మధ్యలయయందు సమ గ్రహం వచ్చునని తెలుసుకునేది. యిందుకు ద్రుష్టాంతం.

सखिना च यथा लोके सखा गच्छति वै समम्॥ 77॥

యెటువలెనైన నేమి లోకమందు ఒక చెలికాండు ఒక చెలికాని కంటెను వెనక ముందు గాక సరిగానె పోవును. ఆ తీరుననే మధ్య లయ యందు గీత తాళ కాలాలు సరిగా నడ్చుగనుక. ఆ మధ్య లయయందు సమ గ్రహం వచ్చును. చిత్ర మార్గమందు ద్రుతలయ గనుక చిత్ర మార్గమందు రెండు క్రియలు నడుచు గనుక.

---

1. C - Missing from here
2. BK - p.188
3. BK - p.188
4. BK - p.188

చిత్ర మార్గ కళాకాలం కొంచమాయ గనుక. తాళకాలము వెనక చిక్కును గీత కాలము తాళకాలానకంటెను ముందర నడుస్తూ వుండును గనుక. ఆ గీతాదుల అనుసరించె నిమిత్తమై తాళము వేగిరంగా నడువంగాను ద్రుతలయ ఆయను. చిత్ర మార్గ కళాకాలం కొంచము గనుక తాళము వెన్క చిక్కగాను ద్రుతలయ వచ్చిన స్థలమందు అతీత గ్రహం వచ్చును. ఇందుకు ద్రుష్టాంతం.

एकसखत्पुरो गच्छेत्त्वरया त्वरया तं प्रगच्छति।

యెటువలెనైనానేమి, లోకమందు ఒక చెలికాండు ముందుర మించి పోతేను[1], మరి ఒక చెలికాండు ఆ వెనకగాను వేగాన పోయి ఆ చెలికాణ్ణి గూడుకొనును. ఆ తీరుననే చిత్ర మార్గమందు గీతం ముందు మించి వుండుగనుక వెనక చిక్కిన తాళం గీతంతో కూడుకునే నిమిత్తమై త్వరచాత నడువంగాను ద్రుతలయ ఆయను. అప్పుడు తాళం గీతానకంటెను వెనకనుండె గనుక. ద్రుతలయ యందు అతీత గ్రహ, దక్షిణ మార్గమందు విలంబలయ నడుచు గనుక. ఆ మార్గం యెనిమిది క్రియలు నడిచే పర్యంతమున్ను వొక్క కళాకాలం గనుక అధికమాయ గనుక. ఆ దక్షిణ మార్గకళా కాలం అనుసరించిన తాళకాలం అధికంగనుక గీతకాలానకంటెను మించును. గీత కాలము వెనక చిక్కును అప్పుడు ఆ తాళము గీతమును అనుసరించె నిమిత్తమై మెల్లనే నడువంగాను దక్షిణ మార్గమందు విడంబ లయ ఆయను. గీతం నడువంగాను తాళం మించుటవల్లను అనాగత గ్రహ మాయగనుక విలంబ లయ యందు అనాగత గ్రహం నడుచున్ను. యిందుకు ద్రుష్టాంతం.

पश्चाद्गतं सखायां च प्रगो मन्दगो भवेत्॥ 78॥

प्रगोगः - ముందుగా పొయ్యే చెలికాండు వెనక చిక్కి వచ్చేటి చెలికాని గూడు కొనె నిమిత్తం యే తీరుననైనానేమి మెల్లనే పోవును ఆ తీరున తెల్సుకునేది. యీ తీరున మూడు లయల యందున్ను మూడు గ్రహాలుంన్ను నడుచునని తెల్సుకునేది. ఈ గ్రహము తాళానకు యే తీరున ప్రాణ మాయనంటెను చెప్పుచున్నాడు[2].

नृत्तं गीतं तथा वाद्यं तालं चापि विशेषतः।
अलंकरोति तत्रस्थस्तस्मात् प्राणो ग्रहो मतः॥ 79॥

ग्रह - గ్రహము, तत्रस्थ - నృత్త గీత వాద్య తాళాలయందు వున్నదౌకుంచుమున్ను, ఆ నృత్త గీత వాద్యలనున్ను విశేషించి తాళముంన్ను అలంకరించగాను గ్రహము తాళ ప్రాణమని తెల్సుకునేది. ఇది గ్రహమనే ప్రాణం[3].

[जातिः]

యింకను జాతి ప్రాణ లక్షణము.

---

1. A - పోలేదు
2. C - Missing upto this
3. C - Commentary differently worded

अनुगायां मिते धर्मकारणं जातिरुच्यते।

अनुगायां मितेः - అనుగతబుద్ధికి కారణమైన ధర్మము జాతియనంబడును. యెటువలెనైనానేమి లోకమందు అనేక మనుష్యులయందు వీండు మనుష్యుండు అనేటి అనుగత[1] బుద్ధిచాత మనుష్యత్వమనేటి జాతి సిద్ధించెను. ఆ తీరున అనేక తాళాలయందు యిదిన్ని తాళము అనేటి అనుగతబుద్ధికిది[2] తాళస్వ[రూ]మనేటి జాతి కద్దని తెల్సుకునేది. ఇప్పుడు సకల మనుష్యులయందున్ను మనుష్యమనేటి ఒక జాతి వున్నాగానిన్ని ఆ మనుష్యుల యందు బ్రాహ్మణత్వ, క్షత్రియత్వ, వైశ్యత్వ, శూద్రత్వం, మొదలైన అవాన్తర జాతులు గలిగినట్టు సకల తాళాలయందున్ను తాళత్వమనే వ్యాపార ఒక జాతివుంన్నాగానిన్ని[3] చతురశ్ర, త్రయశ్ర మొదలైన అవాన్తర జాతులు మత భేదాల చాత కలవని చెప్పుచున్నాడు.

[4]चत्रश्रः तथा त्र्यश्रः इति तालो द्विधा मतः।

చతురశ్ర జాతి గల తాళం ఒకటిన్ని త్ర్యశ్ర జాతి గల తాళం ఒకటిన్ని కూడా రెండు జాతులు గల తాళాలు రెండు గలవు. ఆ రెండు జాతులు గల తాళాలేవంటి చెప్పుచున్నాడు.

चच्चत्पुटश्चाचपुट इति नाम तयोः क्रमात्[5]॥ 80॥

చతురశ్ర గల తాళం పేరు చచ్చత్పుటము, త్రయశ్ర జాతి గల తాళం పేరు చాచిపుటం, అని యీ రెండు జాతులు గల తాళాల పేరు చెప్పినట్టాయనా యీ రెండు జాతుల వల్లనున్ను సంకీర్ణ జాతులు బహువిధాలై వుండును అని చెప్పుచున్నాడు.

युग्मस्य यो त्रयो भेदाषड्युग्मस्य प्रकीर्तिताः।
तेषामन्योन्य संसर्गात्संकीर्णो बहवो मताः[6]॥ 81॥

युग्मस्य - చచ్చత్పుట చాచపుటాల యొక్క యేవైనానేమి त्रयो भेदाः - ఏక కళా ద్వికళా చతుష్కళాలనేటి మూడు భేదాలుంన్ను कीर्तिताः- తెలుపంబడెను. युग्मस्य ఆ చచ్చత్పుట చాచపుటాల యొక్క यः - యెవైనానేమి षड्भेदा - చచ్చత్పుటం చతుష్కలకు పదహారు గురువులు గనుక. అవి వర్ధమాన క్రమమప్పుడు ఆ పదహారు గురువులున్ను చతుష్కళగా గూడుకునేది ఆ ముప్పైరెండు గురువులు ద్విగుణిస్తేను, అరవై నాలుగు గురువులాయ గనుక. ఆ అరవై నాలుగు గురువులు ఆ అరవైనాలుగు ద్వికళగా గూడేది ఆ అరవైనాలుగు గురువులు ద్విగుణించంగా నూట

1. A,B - అసంగత
2. C - చాత
3. C - జాతి
4. C - Missing from here. The manuscript reads only a few verses here and there and the text is not continuous. Hence the same has not been consulted for further edition of the work.
5. BK - p.227
6. BK - p.227

ఇరువై యెనిమిది గురువులాయగనుక ఆ నూట ఇరువై యెనిమిది గురువులంన్ను చతుష్కళగా గూడుకునేది. యిప్పుడు చెప్పిన ఏకకళ, ద్వికళ, చతుష్కళలు, ద్వికళ క్రమాన వచ్చెగనుక. యీ మూడున్నుఆరు విధాలాయను. చచ్చత్పుటానుకు యెనిమిది లఘువులైతేను ఏక కళాను యెనిమిది గురువులైతేను ద్వి:కళాను పదహారు గురువులయితేను చతుష్కళాను అని మూడు భేదాలుంన్ను ప్రత్యేకం కలవు. కూడా చచ్చత్పుటానకు తొమ్మిది భేదాలు గలవు. చాచపుటానకున్ను యీ తీరుననెన్ని తొమ్మిది భేదాలు కలవు तेषां - ఆ తొమ్మిది భేదాల యొక్క अन्योन्य-संబంధం వల్లను बहवः - అన్యోన్య విధాలుగా అనేక విధాలయిన సంకీర్ణ తాళాలు పుట్టెనని చతురశ్ర త్రయశ్ర జాతి కళా భేదాల యొక్క సౌకర్యంచాతను కొంన్ని సంకీర్ణ జాతి తాళాలు పుట్టుగనుక, చతురశ్ర త్రయశ్ర సంకీర్ణ జాతులు మూడే అని అందురు ఈ చచ్చత్పుట చాచిపుటల వల్ల పుట్టిన సంకీర్ణ జాతి తాళాలకు యెన్ని గురువులు వచ్చునంటె చెప్పుచున్నాండు.

पञ्चसप्तनवापि स्युः दशैकादश तत्कलाः।

तत्कलाः - तत् - ఆ చచ్చత్పుట చాచిపుట తాళాలవల్ల పుట్టిన సంకీర్ణ జాతి తాళాల యొక్క కళా గురువులు కళా శబ్దం గురువులకుంన్ను లఘువులకుంన్ను చెల్లుగనుక. కళలంటేను యిక్కడ గురువులాయ గనుక. ఆ గురువులు पञ्च- ఐదున్ను, सप्त - యేడుంన్ను, नव - తొమ్మిదిని, दश- పదిన్ని, एकादश - పదకొండున్ను, स्युः - వచ్చును. **ఇందుకు తాత్పర్యం** - చతురశ్రంలో సగమున్ను త్ర్యశ్రంలో కూడగాను ఐదు గురువులు గల సంకర జాతి ఆయను. చతురశ్ర త్ర్యశ్రాలు రెండున్ను కూడితేను యేడు గురువులు గల సంకర జాతి ఆయను. ఆ యేడు గురువులలోనున్ను చతురశ్రంలోన్వి రెండు గురువులు కలయంగాను తొమ్మిది గురువులు గల సంకీర్ణ జాతి ఆయను. ఆ యేడు గురువులలోనిన్ను త్ర్యశ్రం గురువులు మూడు కలయంగాను పది గురువులు గల సంకర జాతి ఆయను. ఆ యేడు గురువులలోనున్ను చతురశ్ర జాతి వినా లఘు గురువులు కలయంగాను పదకొండు గురువులు గల సంకర జాతి ఆయనని తెల్సుకునేది. యీ చచ్చత్పుట చాచపుటాల యొక్క సంకీర్ణ[1] భేదాలనే మరింన్ని చెప్పుచున్నాడు.

तालाश्चत्वार इत्यन्ये चतुर्दशकलादिकाः।

चतुर्दश कलादिकाः - పద్నాలుగు గురువులు మొదలుగా గలటువంటి సంకర జాతి తాళాలు నాలుగు విధాలు[2] గలవని కొందరు పెద్దరు అందురు. అది యే తీరంటేను పద్నాలుగు గురువులు గలది ఒక భేదమున్ను పదిహేను గురువులు గలది ఒక[3] భేదమున్ను పదహారు గురువులు గలది ఒక భేదమున్ను పదిహేడింటిది

1. B - సంకర
2. A - omits
3. B - Manuscript ends here.

ఒక భేదమున్ను అని నాలుగు సంకర భేదాలని తెల్సుకునేది. షట్పితా పుత్రికం మొదలైన మూడు తాళాల వల్ల బుట్టిన సంకర జాతి తాళాలకు ఉపయోగం చెప్పుచున్నాడు.

अन्येषां चैव सङ्कीर्णं गान्धर्वेऽभिदधुर्बुधाः[1] **॥ 82 ॥**

अन्येषां - షట్పితాపుత్రికం మొదలయిన మూడు తాళాలు వల్ల బుట్టిన सङ्कीर्णाः - సంకీర్ణ తాళాలను గాంధర్వ గానమందు వచ్చును. నాట్యమందురావని పెద్దలు చెప్పుదురు. యీ తీరున చతురశ్ర త్రయశ్ర సంకీర్ణ జాతులు మూడు అని **పూర్వుల మతము. నాలుగు జాతుల వారి మతం** చెప్పుచున్నాడు.

चच्चत्पुटादिभेदा[हि] सप्तखण्डभिदाः परे।

చచ్చత్పుటం మొదలైన ఐదు తాళాలున్ను ఒకటొకటి పెట్టిన "स्यात्पमध्यान्महतः" అనేటి శ్లోకానుసారం చాతను ప్రస్తరించంగానైన తాళభేదాలు యేమైనానేమికలవో ఆ తాళ భేదాలు खण्डभिदाः- ఖండ జాతి తాళాలని పలుకంబడును. యిందుకు భావము. వొక్క గురువు పెట్టిన ఆ తర్వతను రెండు ప్లుతాలు పెట్టి ప్రస్తరించంగాను ద్రుతాంతమందు ఆరువేలు నూట ముపైఆరు తాళాలు పుట్టెను. అందులోను చచ్చత్పుటం యిన్నూట యెనిమిదొ తాళం చతురశ్ర జాతిది. ఆ చచ్చత్పుటం పెట్టి ప్రస్తరించిగాను ఆ మీద బుట్టిన తాళాలు ఆరువేలునిరవై యెనిమిది తాళాలు పుట్టెను. అవి ఖండజాతి తాళాలు అనిపించును. కూడాను చతురశ్ర త్రయశ్ర ఖండ సంకీర్ణ తాళాలు పుట్టెను. **యివి కొందరి మతము.** యీ మతమందు చచత్పుటం యెన్మిది మాత్రలుగలది గనుక అవిన్ని చతురశ్ర జాతి నివేకాని ఖండ జాతివి అనే మాట యుక్తమై యుండదని దూషణందోస్తున్నది గనుక **యీ మతం మంచిది కాదని** తెల్సుకునేది. **తాళకలావిలాసం వారు చెప్పిన క్రమం.**

त्रिभिर्वर्णैश्चतुर्वर्णैः पञ्चवर्णैस्तथैव च।
सप्तवर्णैश्च नवभिः त्र्यश्रादिश्च विकल्पयेत्॥ 83॥

మూడు లఘ్వక్షరోచ్చారణ కాలం గలది త్రయశ్ర లఘువు, అటువంటి లఘువు గురువు ప్లుతం గలిగింది త్రయశ్ర జాతి తాళము. నాలుగు లఘ్వక్షరోచ్చారణ కాలం గలది చతురశ్ర లఘువు, అటువంటి లఘువు గురువు ప్లుతాలు గలిగింది, చతురశ్ర జాతి తాళము. ఐదు లఘ్వక్షరోచ్చారణ కాలం గలిగింది, ఖండ లఘువు అటువంటి లఘు గురు ప్లుతాలు గలిగింది, [ఖండ జాతి తాళము. ఏదు లఘ్వక్షరోచ్చారణ కాలం గలిగింది, మిశ్ర లఘువు అటువంటి లఘు గురు ప్లుతాలు గలిగింది, మిశ్ర జాతి తాళము. తొమ్మిది లఘ్వక్షరోచ్చారణ కాలం గలిగింది,] సంకీర్ణ లఘువు అటువంటి లఘు గురు ప్లుతాలు గలిగింది సంకీర్ణ జాతి తాళమని అక్షరోచ్చారణ కాలభేదాల చాత లఘు భేదాలు గల్పించ జాతి శబ్దాలు చెప్పినారు. ఆ మతమున్ను లక్ష్యమందు

1. BK - p.226

యీతీరు లఘువులు యెక్కడా లేవు గనుక. లక్ష్య విరుద్ధమని తెల్సుకునేది. **జైన మతం వారి భేదం** చెప్పుచున్నారు.

चतुरश्रत्र्यश्रमिश्रखण्डसङ्कीर्णजातयः ।
चतुस्त्रिसप्तभिः पञ्च नवभिस्स्युरनुद्रुतैः॥84॥

अनुद्रुतैः - అనుద్రుతాల చాతను నిఱుప లక్షణం. అనుద్రుత ద్రుత లఘువు గురువులతో యేవైనా పుచ్చుకో వచ్చును. ప్లుతాలు పుచ్చుకోరాదు అటుగనుక. నాలుగుగా అనుద్రుత ద్రుత లఘు గురువులు వచ్చేనా, అది చతురశ్ర జాతి. మూడేశి లెక్క అనుద్రుత ద్రుత లఘు గురువులు వచ్చేనా అది త్రయశ్ర జాతి తాళం, యేడేశి అనుద్రుత ద్రుత లఘు గురువులు వచ్చేనా అది మిశ్ర జాతి, అయిదేశి అనుద్రుతాళతో అంగాలు వచ్చేనా యనా త్రయశ్ర [ఖండ] జాతి తాళం. ద్రుతాద్యంగాలలో యేడింటి లెక్కగా యేవి వచ్చేనాను అది మిశ్ర జాతి తాళం, అయిదేశి ద్రుతాద్యంగాలలోను వచ్చేనా ఏవి ఖండజాతి యనంబడును. అనుద్రుతాద్యంగాలలో ఒకటి ఒకటి తొమ్మిదేశి వుండేనా అది సంకీర్ణ జాతి యనంబడును. అని అనుద్రుతల యొక్క సాంఖ్య నియమం చాత జాతి భేదాలు చెప్పి మరింన్ని కొంత విశేషం చెప్పినారు.

ब्राह्मणश्चतुरश्रस्स्यात् त्र्यश्रः क्षत्रिय एव च।
मिश्रखण्डौ वैश्यशूद्रौ संकरः संकरो भवेत्।

చతురశ్ర జాతి అనంగా బ్రాహ్మణ జాతింన్ని, త్రయశ్ర మంటె క్షత్రియ జాతిన్ని, మిశ్రమంటె వైశ్యజాతింన్ని, ఖండమంటె శూద్ర జాతింన్ని, సంకరమంటె సంకర జాతింన్ని, అని చతురశ్రాది జాతులకు బ్రాహ్మణ్యాది జాతులు ప్రతి నామాలు అని యీ తీరున జాతి భేదాలు చెప్పినారు గనకు. యీ మతం మంచిది కాదని చెప్పుచున్నాడు.

मात्रा भेदेन जातिश्चेन्मिश्रत्वं नैव युज्यते॥85॥

నాల్గు, మూడు, యేడు, ఐదు, తొమ్మిది అనుద్రుతలు వస్తేను చతురశ్రాది జాతులు ఆయనా మిశ్రజాతి లోను చతురశ్ర త్రయశ్రలు కూడలేదు గనుక. మిశ్రమనేటి మాట కూడక పోవును త్రయశ్ర జాతివి మూడు మాత్రలున్ను చతురశ్రంలో సగమున్ను కూడంగాను ఖండమాయనని వివరించక ఐదు మాత్రలు వస్తే ఖండమని చెప్పితేను. ఖండమనేటి మాట కూడక పోవును. చతురశ్రంతో సగమున్ను మిశ్రం కూడితేను సంకీర్ణమని వివరించక తొమ్మిది మాత్రలని సంకీర్ణమంటె సంకీర్ణమనే మాట కూడక పోవును. అటుగనుకనే యీ ఐదు జాతులకున్ను బ్రహ్మ క్షత్ర వైశ్య శూద్రాది ప్రతి నామాలుంన్ను యుక్తం కాదు. వైశ్యజాతి స్వతంత్ర జాతిగనుక వాన్కి మిశ్రమనేమాట చెల్లదు శూద్ర జాతి స్వతంత్ర జాతిగనుక. దానికిన్ని ఖండజాతియనే పేరు చల్లదని దూషణం వల్ల **జైనమతం మంచిది కాదు. తాళకలావిలాసం వారి మతం** చెప్పుచున్నాడు.

रुद्रस्य च कलास्तिस्रस्ताभ्यस्त्र्यश्र समुद्भवः।
चतुष्कला महेशस्य चतुरश्राभिधस्ततः।
चतुरश्रखण्डत्र्यश्रोर्युक्तत्वात्खण्ड संज्ञकः॥ 86॥
चतुरश्रखण्डखण्डो मिश्राख्यः समुदीरितः।
मिश्रस्तु समखण्डेन युक्तस्संकीर्ण उच्यते[1]॥ 87॥

రుద్ర దేవునికి అనేక కళలు గలవు గనుక. మూడు కళల వల్ల మూడు గురువులు గల త్రయశ్ర జాతి వుంటెను నాలుగు కళల వల్ల నాలుగు గురువులు గల చతురశ్ర జాతి పుట్టెను. త్రయశ్రము మూడు గురువులున్ను చతురశ్రంలోని ఖండము రెండు గురువులున్ను ఐదు గుర్వులో ఖండజాతి ఆయను. ఖండ ఐదున్ను చతురశ్రంలోని ఖండ రెండున్నూ కూడా యేడు గుర్వలు కాగాను మిశ్రజాతి ఆయను అని యీ ప్రకారాన ఐదు జాతులకున్ను అక్షరాలు చెప్పినారు. ఇప్పుడు చెప్పిన శ్లోకాలలోను చతురశ్ర ఖండ త్రయశ్ర యీ అనేటి పాదాలున్ను తొమ్మిది అక్షరాలు అనాది సంప్రదాయం వల్ల వచ్చినది గనుక. తత్వరానిదని తెల్సుకునేది. **తాళకళావిలాసం వారు** చతురశ్రము విడిచి త్ర్యశ్రము ముందుగా జెంది(పి)[చెప్పి] నందుకు భావము చెప్పుచున్నాడు.

पतिहीना सती लोके पुत्रान् न लभते यथा।
तत् [तद्वत्] त्र्यश्रविहीनेऽपि समस्ते न मातृकाः॥ 88॥

త్రయశ్రము పురుషుండు చతురశ్రము స్త్రీ గనుక. లోకమందు పతి లేని సతి పుత్రలగన్నట్టు త్రయశ్రము తోడ నేడచాశిన. समः चतुरश्र मातृकाः - తాళాన్ను ననూ తేచనుడు అటుగనుక త్రయశ్రములేని చతురశ్రము వ్యర్థముగనుక త్రయశ్రము ముందు వివరింపంబడెను. యీప్రకారాన ఐదు జాతులకున్ను తెలువడెనని తెల్సుకునేది. యీ **తాళకళావిలాసంవారి మతమున్ను** యుక్తంగాదని దూషిస్తూన్నాడు.

ग्रन्थे तालकलापूर्वे विलासादावुदीरितम्।
यज्जातिपञ्चकं तत्र प्रथमे वा द्वितीयके।
कलाभ्यां तस्य जनने प्रमाणं नैव विद्यते॥ 89॥

తాళకళావిలాసమనేటి గ్రంథమందు యేదైనానేమి ఐదు జాతులు ప్రతిపాదింపంబడెగాన ఐదు జాతులలోనుంన్ను మొదలిదైన త్రయశ్ర చతురశ్ర జాతి తాళాలయందు तस्य - ఆ ఈశ్వరుని యొక్క कलाभ्यां - కళలవల్ల जनने - పుట్టెటందుకు प्रमाणं - ప్రమాణమును नैव विद्यते - లేదు గనుక. త్రయశ్ర చతురశ్రయాలు ఈశ్వరుని కళలవల్ల పుట్టెనని కల్పించరాదు. మరింని దూషణం.

तथा खण्डादि जातीनां तत्कला जननं भवेत्।

1. cf. TKV, p.1

త్రయశ్ర చతురశ్ర జాతులవలెనే ఖండ [మిశ్ర] సంకీర్ణ జాతులున్ను ఈశ్వరుని ఐదు కళల వల్ల యేడు కళల వల్లన తొమ్మది కళల వల్ల పుట్టెనని కల్పించవచ్చు గనుక. త్రయశ్ర చతురశ్రయాల వల్ల ఖండాదులు పుట్టెననేది మాటలేక పోవును మరిన్నిదూషణ.

खण्डसङ्कीर्णमिश्राः स्युः पृथग्लक्षणलक्षिताः॥ 90॥
तदयुक्तं खण्डमिश्रसङ्कीर्णानां परस्परम्।
मेलनाज्जायमानत्वात् सङ्कीर्णे खण्डमिश्रयोः॥ 91॥
अन्तर्भावस्तयोस्तस्मात् पृथक्त्वान्नोपपद्यते।
खण्डस्त्ववाक्त्वं वाचं च मिश्रः तदस्ति वा॥ 92॥

త్రయశ్ర చతురశ్ర జాతి తాళాల వల్ల ఖండ మిశ్ర సంకీర్ణ జాతి తాళాలు మాత్ర భేదాలచాతనే వేరే వేరే లక్షణాలు గలవి గనుక. మూడు అనేటి మాట యుక్తం గాదు. అవి యే తీరంటె చెప్పుచున్నాడు. త్రయశ్ర చతురశ్రల యొక్క పరస్పర సంకరం వల్ల ఖండ మిశ్ర సంకీర్ణ జాతులు కావాయ గనుక. తాళ జాతులు త్రయశ్రచతురశ్ర సంకీర్ణ జాతులు మూడే కాని ఐదు కావాయను త్రయశ్రముంన్ను కూడగాను చతురశ్రంలోను సగముంన్ను కూడగాను ఖండమాయగాని రెండు జాతులున్ను కొదవగాకుండా కూడినవిగావుగనుక, ఖండజాతి వేరే అంగీకరించినాగానిన్ని మిశ్రము సంకీర్ణలోనే అంతర్భవించుగాని వేరే జాతి కాదు. గనుక, చతురశ్ర త్రయశ్ర ఖండ సంకీర్ణ జాతులు అనేటి నాలుగు జాతులేకాని ఐదు జాతులు కావాయను. యివి మొదలైన దూషణలవల్ల తాళజాతులు అయిదనేటి **తాళకళావిలాసంవారి మతముంన్ను** మంచిదిగాదని తెల్సుకునేది.

चतुरश्रस्तथा त्र्यश्रः खण्डस्संकीर्ण एव च।
तालजातिश्चतुर्था स्यात् मिश्रस्तु न पृथग्भवेत्॥ 93॥

అని **శాహి(బ్ర్ద)దేవుండు** చతురశ్రముంన్ను త్రయశ్రముంన్ను ఖండసంకీర్ణములుననిన్ని తాళజాతులు చతుర్థా -నాల్గు విధాలు, స్యాత్- అవును. మిశ్రస్తు - మిశ్ర జాతి అయితేను సంకరజాతిలో అన్తర్భూతమంతే కాని పృథక్ - ప్రత్యేకము जाति न भवेत् - కాదుగనుక. తాళజాతులు నాల్గు విధాలు త్ర్యశ్రం విడిచి చతురశ్ర జాతి ముందుగా జెప్పిన త్రయశ్ర జాతి తాళానకు వివరించెనందకు అవకాశం గల్గి వుండును. **శాఙ్గదేవునికి** తాత్పర్యం చప్పుచున్నాడు.

शते पञ्चाशान्यायेन चतुरश्रस्य संग्रहे।
त्र्यश्रोऽपि संगृहीतस्स्यात् ततोऽपि सम उच्यते॥ 94॥

చతురశ్ర జాతి తాళము ముందుగా జెప్పితేను. త్రయశ్ర జాతి తాళానకు వివరించేటందుకు అవకాశం గలిగి వుండును. అది యే తీరంటే शते पञ्चाशान्यायेन - అని లోకమందు వకనికి యాటైముందుగా బుచుకుంటెను ఆ యాటైగాక

నూరు గావలశి పక్షమందు యాభైలో నూరు లేవుగనుక. ఆ నూరే ముందుగా బుచుకుంటేను నూరింట యాభై దొరికినట్లు చతురశ్ర ముందు వివరింస్తేను. చతురశ్ర త్ర్యశ్రాలు రెండుంన్ను సంభవించుననేటి **తాత్పర్యం** చాతను చతురశ్రము ముందు వివరింపబడెనని తెల్సుకునేది.

मिश्रादिशब्दसामर्थ्यात् मिश्रं सङ्कीर्णखण्डयोः।
अन्तर्भावे तयोस्तस्मात् पृथक्त [थक्त्वं][1] नोपपद्यते[2]॥ 95॥

మిశ్ర జాతి సంకీర్ణ జాతికంటెను వేరే కావలెను; అది యే తీరంటె చెప్పుచున్నాడు. मिश्रादिशब्दसामर्थ्यात् - మిశ్రాది శబ్ద సంకీర్ణ శబ్దాల యొక్క सामर्थ्यात् - స్వారస్యం వల్లను అది యే తీరంటె రెండు జాతులు గూడితేను మిశ్రముంన్ను మూడు జాతులుం గూడితేను సంకీర్ణముగనుక ఈ స్వారస్యం చాతను మిశ్రము సంకీర్ణములోను అంతర్భవించదు. యీ తీరున భేదం వుంనాగానిని మిశ్రము సంకీర్ణములోను అంతర్భవించునని చెప్పితేను బోధకం చెప్పుచున్నాడు. मिश्रं - మిశ్ర జాతియందు सङ्कीर्णखण्डयोः - సంకీర్ణ ఖండ జాతులకు अन्तर्भावे- అంతర్భావమ వుచునుండుగాను, तयोः - సంకీర్ణ ఖండ జాతులకు तस्मात् - ఆ మిశ్రజాతి తాళాన కంటెను पृथक्त्वं - వేరేయెగుట, नोपपद्यते- లేక పోవును. యిందుకు భావము. మిశ్రములో సంకీర్ణము అంతర్భవించునని చెప్పితివాయనో మిశ్రంలోనే ఖండ సంకీర్ణలు అంతర్భవించునని చెప్పవచ్చు గనుక. **శార్ఙ్గదేవునికి** ఖండ సంకీర్ణలుంన్ను వేరే జాతులుకాక పోవునని దూషణలు వస్తుంన్నవి గనుక, **శార్ఙ్గదేవుని మతముంన్ను** సాధారణమని తెలుసుకునేది. **చూడామణి మతము** చెప్పుచున్నాడు.

चतुरश्रादि शब्दानां योगरूढ्या प्रवर्तनात्।
चतुरश्रादि जातीनां न परसार[परस्पर][3]संकराः[4]॥ 96॥

చతురశ్రాది శబ్దాలు ఒక్క జాతి శబ్దాల వలెనే యోగరూఢిచాతనే ప్రవర్తించినవి. అది యే తీరంటేను, లోకమందు పంకజం అని ఉచ్చరిస్తేను పంకమందు పుట్టినది కమలము అని యోగరూఢి దొంచినట్లు చతురశ్రం అని అంటెను, నాల్గు లఘువుల తాళము యోగరూఢి చాత జోచంగాను ఆ తాళము చతురశ్ర జాతిది అని తెల్సుకునేది. త్రయశ్రమని అంటేను మూడు లఘువుల తాళము యోగరూఢి చాత దోచంగాను ఆ తాళము ఖండజాతి కలదని తెల్సుకునేది. యీ తీరున రెండు జాతులు కూడుకుంటేను మిశ్రమనింన్ని మూడు గూడుకుంటే సంకరమనింన్ని తోస్తువున్నది గనుక. చతురశ్రాది శబ్ద స్వారస్యాల వలనే ఐదు జాతులుంన్ను

1. Reading based on BK - p.227
2. BK - p.227
3. Based on the reading given in BK
4. BK - p.227

యేర్పాటాయ గనుక. ఒక జాతి లోను ఒకజాతి అంతర్భవించుమని శంకించరాదు గనుక. తాళజాతులు ఐదు గలవని నిర్ణయించినారు. ఇది గాక మాలాజాతి కద్దని చెప్పుచున్నారు.

जातिभ्रष्टाश्च ये ताला: मालाताला: प्रकीर्तिता: [1]।

ఇప్పుడు వివరించిన జాతులు లేని తాళాలు మాలా జాతి తాళాలనంబడును. ఆ మాలా జాతి తాళాలకు నియమం చెప్పుచున్నాడు.

अव्यक्तसंहिता: पञ्चजातय: पूर्वचोदिता:।
एकादशादि भेदेन मालाताला: प्रकीर्तिता:[2] ॥ 97॥

पूर्वचोदिताः - పూర్వమందు, चोदिताः - వివరింపబడిన, पञ्चजातयः- ఐదు జాతులు గల తాళాలున్ను अव्यक्तसहितः- పూర్వమందు చెప్పంబడిన నియమంగాక వొక్కక్క అనుద్రుతతోగూడేనా అది మాలా జాతి తాళాలని प्रकीर्तिताः - పలుకంబడెనని తెల్సుకునేది. మరిన్ని భేదం చెప్పుచున్నాడు. एकादशादि भेदेन - పదకొండు మాత్రలు, పదిహేను మాత్రలు, పదిహేడు మాత్రలు యీలాగున గల తాళాలు మాలాజాతి తాళాలని మాత్ర భేదంచాత తెల్సుకునేది. యీ ప్రకారాన జాతులు నిరూపించి యీ ఐదు జాతుల లఘువులకున్ను ప్రత్యేక నామాన్తరాలు చెప్పుచున్నాడు.

जघन्यां त्र्यश्रमात्रं च मध्यमां चतुरश्रकाम्।
शुद्धोत्तमां च खण्डां तु मिश्रं चोत्तममध्यमाम्।
सङ्कीर्णमात्र जानीयात् उत्तमोत्तम संज्ञया॥ 98॥

త్రయశ్ర జాతి లఘువును జఘన్యాం అనేటి సంజ్ఞ గల దాన్ని గానుంన్ను చతురశ్ర జాతి లఘువును మధ్యమాం అనంన్ని ఖండ లఘువును శుద్ధోత్తమాం అనిన్ని మిశ్ర జాతి లఘువును ఉత్తమ మధ్యమాలనిన్ని, సంకీర్ణ జాతి లఘువును ఉత్తమోత్తమమనిన్ని जानीयात् - ఈ అయిదు జాతుల లఘువులనున్ను ఈ అయిదు ప్రతినామాలుగల వాటిని గాను తెల్సుకునేది. ఈ నామాన్తరాలు అంగాలు నిరూపించెటప్పుడే నిరూపించవలెను. ఆయినాగానిన్ని జాతిని రూపింస్తేగాని యే నామధేయాలున్ను ఆ లఘువులకు సిద్ధంచవు గనక. ఇక్కడ నిరూపించినాడని తెల్సుకునేది. యీ తీరున యీ జాతి తాళానకు ప్రాణమాయనంటెను చెప్పుచున్నాడు.

तालानां नृत्तगीतानां परस्परविभेदिका।
तालादीन् रञ्जयित्वाशु जातिप्राण इतीरित:॥ 99॥

जातिः - జాతి तालानां - తనకు ఆశ్రయమైన తాళానకుంన్ను नृत्तगीतानां - తాళ సంబంధి అయ్యి నృత్త గీతాళకున్ను परस्परविभेदिका - అన్యోన్యభేదం

1. BK - p.227
2. BK - p.227

సంపాదించి వున్నది గనుకనున్ను తాళాసను ప్రకాశింజేశి ఆ తాళ సంబంధి అయ్యిన నృత్త గీతాదుల ప్రకాశింప్పంజాయంగాను प्राणः - తాళ ప్రాణమని, ईरितः - పలుకంబడెనని తెలుసుకునేది. ఇది జాతి అనేటి ప్రాణము. ఇకను కళ అనేటి ప్రాణము నిరూపించగలవాడై తాళాలకు పాదభేదాలు చెప్పుచుంన్నాడు.

[कला]

[**కళ అనేటి ప్రాణము**]

जातिभेदेन तालानां पादभागोऽप्यनेकधा।
चतुरश्र[श्रः] चतुष्पादः त्र्यश्रः पादत्रयं भवेत् [1] **॥ 100 ॥**

तालानां - తాళానకు जातिभेदेन - చతురశ్ర త్ర్యశ్రాది భేదంచాతను पादभागः - పాదభేదము, अनेकधा - అనేక విధాలు, भवेत् - అవును. ఆ భేదమే చెప్పుచున్నాడు. चतुरश्रः - చతురశ్రాది జాతిగల చచ్చత్పుటాది తాళము, चतुष्पादः - నాలుగు పాదాలు గలద. యీ తాళముంన్ను ఏక కళగాని ద్వికళ గాని, చతుష్కళగాని, అయినప్పుడు నాలుగు పాదాలు గలది. లేక అర్ధకళ పాదకళ నీచకళాదులు గలిగినది ఆయనా ఆ రెండు పాదాలు ఒక్క పాదము గలిగినది అవుగాని, నాల్గు పాదాలు లేవని తెలుసుకునేది. त्र्यश्र - త్రయశ్ర జాతి తాళమందు, पादत्रयं - మూడు పాదాలు, भवेत् - వచ్చును. యీ తీరుననే ఖండజాతి తాళానకు రెండు పాదాలంన్నర మిశ్ర జాతి తాళానకు మూడు పాదాలంన్నరను. సంకీర్ణ జాతి నాలుగు పాదాలంన్నర యేక కళాదులు గల్గినప్పుడు నియమంగాన వచ్చును. అర్ధకళ పాదకళాదులు అయితే యెన్నే శి పాదాలు రావని తెల్సుకునేది. కళా అనంగానే దందిన కళా శబ్దానకు అర్థం చెప్పుచున్నాడు.

कलाशब्दः क्रियायां च काले लघुनिवर्तते।
तत्र चैवकलत्रादौ [चैककश्चादौ] कला वक्त्रं [वक्रे] प्रदी[गी]यते [2] **॥ 101 ॥**

తాళానకు క్రియలు పెట్టేటప్పుడు కళలు చూపుచుంనాడు అనేటి వ్యవహారం వుంనది గనుక. कलाशब्दः -కళా శబ్దము, क्रियायां - క్రియలు చూసేటప్పుడు సశబ్ద: నిశబ్ద క్రియలయెందు వచ్చును. చతుర్భాగంలో నగం కళా కాలగనుక కాలమనేటి ప్రాణం నిరూపించేటప్పుడు, काले - కళాకాలమందు వచ్చును లఘువు యెందు కళలనేటి వ్యవహారం వున్నది గనుక. అంగాలు నిరూపించేటప్పుడు ,लघु - లఘువు యెందు వచ్చును. ఏక కళ, ద్వి:కళ, చతు:కళలనేటి వ్యవహారం వున్నది గనుక తాళకళలు నిరూపించేటప్పుడు वक्रे - గురువందు వచ్చునని తెల్సుకునేది. తాళము ఏక కళ, ద్వి:కళ, చతుష్కళలని యీ మూడు భేదాలుంన్ను యే తీరున తెలుసుకోవాలంటెను చెప్పుచున్నాడు.

---

1. BK - p.121
2. Suggested readings are based on BK - p.121

तेषु वक्रप्रमाणेन तालोऽप्येककलादिकः[1]।

तेषु - పాద భాగాలయెందు ,वक्रप्रमाणेन - वक्र - గురువు యొక్క ప్రమాణేన- సంఖ్యా నియమంచాతను, तालोऽपि - తాళముంన్ను, एककलादिकः - ఏకకళ, ద్వికళ, చతుష్కళల కలదని పలుకంబడును. యిందుకు భావము. తాళంయొక్క వొక్కొక్క పాదమందు వొక్కొక్క గురువు వచ్చేనాయనా ఆ తాళము ఏకకళ అనంబడును. వొక్కొక్క పాదమందు రెండేశి గురువులు వచ్చేనాయనా ఆ తాళము ద్వి:కళ యనంబడును. వొక్కొక్క పాదమందు నాలుగేశి గురువులు వచ్చేనా యనా అది చతుష్కళ యనంబడును. ఈ అర్థం మార్గతాళాల యెందు కలగ జెప్పుచున్నాడు.

तत्र चच्चत्पुटं प्रोक्ता चतुरश्रं मनीषिभिः।
स त्रिधैककलापूर्वं द्विःकलश्च चतुष्कलः॥ 102॥

चच्चत्पुटः - చచ్చత్పుట తాళము चतुरश्राः- చతురశ్ర జాతిదని, मनीषिभिः - విద్వాంసులచాతను, प्रोक्तः - పలుకంబడినది. सः - ఆ చచ్చత్పుటం పూర్వ-తొలుసారి एककलः - ఏకకళవై యుండును. అటుమీదట ద్వికఃళలైయుండును, అటుమీదట చతుష్కళలై వుండును, అని మూడు విధాలు తెల్సుకునేది. ఏక కళైన చంచత్పుట స్వరూపం చెప్పుచున్నాడు.

एककालो नामगतैः गतैस्तत्र यथाक्षरः।

तत्र - ఏక కళ, ద్వికళ, చతుష్కళలనయిన చచ్చత్పుటల లోను ఏక కళైన చచ్చత్పుటం नामगतैः - చచ్చత్పుట మనేటి నామమును పొందినటువంటి, गतैः - గురు లఘు ప్లుతాళ చాతను, यथाक्षरः - యథాక్షర మనిపించుకొనును.

अक्षराणामनतिक्रमो यथाक्षरम्। अव्ययीभावः यथाक्षरमस्यास्तीति मत्वर्थी ये अकारे वा अर्श आदिभ्योऽजिति अच्प्रत्यय एव यथाक्षरमिति रूपं सिद्धम्॥

ఈ యథాక్షర చచ్చత్పుటము एककलः ఏకకళ అనిపించుకొనును. యిందుకు భావము. చచ్చత్పుట మనేటి పేరున వుండేది అక్షరాల యొక్క స్వరూపం విచారింస్తేను. ఏక కళైన చచ్చత్పుటానకు వుండేది గురు లఘు ప్లుతాలుంన్ను ఏక కళ చచ్చత్పుటాన్ను లక్షణముంన్ను యేర్పడుచున్నది. అది యే తీరంటెను చచ్చత్పుట మనేటి నామమందు 'च' అనేటి సంయోగముదాన వుండగాను మొదటి 'च' కారం గురు ఆయను. [च्च] అనేటి సంయోగము పరానవుండంగాను రెండో 'च' కారం ముంన్ను గురువు ఆయను. 'त्पु' అనేటి సంయోగము పరాన లేదు గనుక, లఘువాయను. 'टं' అనేటి సానుస్వరం విసర్గసంమిశ్రం అనేటి లక్షణానుసారన వొంటినుంన్న గలదిన్ని రెండుసుంన్నలు గలదన్ని గుర్వు గనుక. గురువై రాగాను. चच्चत्पुटेत्संतं[त्वन्त्यं]प्लुतं विधुः అనేటి విశేష వచనానుసారాన అంతమందు వుండేది 'टं' అనేటి ప్లుతమాయను. యీ తీరున నామ కళాలైన అక్షరాలచాతనే రెండు

1. BK - p.121

గురువులుంన్ను వొక్క లఘువుంన్ను వొక్క ప్లుతమున్ను యేర్పాడాయను యీ యథాక్షర ఏకకళ చచ్చత్పుటానకు లక్షణం.

ताले चच्चत्पुटे ज्ञेयं गुरूद्वन्द्वं लघुप्लुतम्॥ 103॥

అనేటి లక్షణం యేర్పాటాయెగనుక తెల్సుకునేది. SSIŚ - యిది యథాక్షరైకకళ చచ్చత్పుటం. యీ చచ్చత్పుటానకు నాలుగు పాదాలుగనుక యీ నాలుగు పాదాలయందున్ను నాలుగు గురువులుగా నన్వయించ వచ్చునని తెల్సుకునేది. యిక ద్వికళ చచ్చత్పుటం చతుష్కళ చచ్చత్పుటం చెప్పుచున్నాడు.

चच्चत्पुटे स्वपादेषु द्विकले द्विकलो मतः।
चतुष्कलस्वपादेषु कलानां तु चतुष्टयम्[1]॥ 104॥

चच्चत्पुटं स्वपादेषु - స్వ - తన యొక్క. పాదేషు - పాదాల యందుంన్ను, द्विकले - వొక్కక్క పాదమందు రెండేశి గురువులు వుండేనా, అది ద్వికళయనంబడును. నాలుగు పాదాల యందున్ను వొక్క పాదమందుంన్ను कलानां तु चतुष्टयम् - నాలుగేశి గురువులు వుండేనా, అది చతుష్కళని పించుకొనును. యందుకు ప్రస్తారాలు - SSSSSSSS - యిది ద్వికళ చచ్చత్పుటం. SSSSSSSSSSSS SSSS - యిది చతుష్కళ చచ్చత్పుటం. ప్రస్తారాల మీద పాదభాగం తెలిశేది కొరకు అడ్డ గీటు తీయవలెనని సంప్రదాయం తెల్సుకునేది. చచ్చత్పుటానకు మరింన్ని మూడు కళలు గలవని వివరింప గలవాడై పారిభాషిక మాత్ర: అని ఒక మాత్ర విశేషం చెప్పుచున్నాడు.

पादभागैश्चतुर्भिस्तैर्मात्र[2]स्यान्मद्र[3]कादिषु[4]।

मन्द्र[मद्र]कादिषु - మంద్ర[మద్ర]కాది గీతాలయందు, ते - అయి, चतुर्भिः - నాలుగైనా, पादभागैः - పాద భాగాల చాతను मात्र - పారిభాషక మాత్రాస్యాత్[స్యాత్] - అవును, నాలుగు పాదాలు గల ద్వికళ చచ్చత్పుటమున్ను, యిందుకు భావము. నాలుగు పాదాలగల యే కళ చచ్చత్పుటమున్ను మాత్రా అనంబడును. నాలుగు పాదాలగల ద్వికళ చచ్చత్పుటమున్ను మాత్రా అనంబడును. నాలుగు పాదాలగల చతుష్కళ చచ్చత్పుట తాళమున్ను మాత్రా అనంబడును. పారిభాషక మాత్రా అనంగాను **భరతజ్ఞులయ్యి** పెద్దలు పాదాలతో గూడిన తాళము, మాత్రా అని, పేరు పెట్టి పిలువంగాను పారిభాషక మాత్రా అనంబడును. లఘువులవలే గురువులు సగం కాంగాను మాత్రా అయ్యిదిగాదని తెలుసుకునేది. యీ మాత్రా మద్రకాది తాళయందుంన్ను ఆగి తాను గుణమైన నాట్యమందుంన్ను ప్రయోగింపవచ్చును. అటుగనుక చతుష్కళై చచ్చత్పుట తాళమున్ను పారిభాషక మాత్రా ఆయగనుక

1. BK - p.121
2. A,B - तेन्मा, Reading based on BK -p.121
3. A,B - मन्द्र, Reading based on BK -p.121
4. BK - p.121, c.f. SR,5,21cd

యీ తీరున మాత్రలు బుచ్చుకుని చచ్చత్పుటానకు మరింన్ని ఏక కళ, ద్వికళ, చతుష్కళలు గలవని చెప్పుచున్నాడు.

अन्यत् भेदत्रयं चच्चत्पुटात्वस्ति चतुष्कलात्।
द्विगुणद्विगुणत्वेनाष्टाविंशत् शतावधिः॥ 105॥

चच्चत्पुट - చచ్చత్పుటమనేటి తాళమందు चतुष्कलात् - ముందు చెప్పిన యేక కళ, ద్వికళ, చతుష్కళల కంటేను अन्यत् - వేరే అయ్యి, भेदत्रयं - మూడు భేదాలు, अस्ति - కద్దు. అది యే తీరంటే చెప్పుచున్నాడు. अष्टाविंशति शतावधिः - నూట యిరువై యెనిమిది పర్యంతమున్ను, द्विगुणद्विगुणत्वेन - యినుమడి యినుమడి చేసి వుండి. యిందుకు భావము. చతురశ్ర జాతి చచ్చత్పుట తాళం చతుష్కళకు పదహారు గురువులు గనుక. ఆ పదహారు గురువులు ఒక మాత్రగా చేసుకుని, అటువంటి మాత్రలు రెండేశి అయితేను ఒక పారిభాషక గురువాయను, ఆ పారిభాషక గురువుకు వచ్చిన స్వభావ గురువులు లెక్క చేస్తేను ముప్పైరెండు గురువులాయను. యీ పారిభాషక గురువులుగల చచ్చత్పుటం యనంబడును. యీ కళ పేరు ద్విగుణిత కళైక కళ యనంబడును. యీ యేక కళ మరింన్ని ద్విగుణింస్తేను పారిభాషక మాత్రలు నాలుగాయను. పారిభాషక గురువులు రెండాయను యీ రెండు గురువులుకు వచ్చిన స్వభావ గురువులు అరవైనాలుగాయను. యీ రెండు పారిభాషక గురువులోగల చచ్చత్పుటము ద్వికళ యనంబడును. యీ ద్వికళ మరింన్ని యినుమడింస్తేను పారిభాషక మాత్రలు యెనిమిది ఆయను. ఆ యెనిమిది గూడిన పారిభాషక గురువులు నాలుగు ఆయను. ఆ నాలుగు గురువులకు వచ్చిన స్వభావ గురువులు నూట యిరవై యెనిమిది ఆయనుయ. యీ నాలుగు పారిభాషక గురువులు గల చచ్చత్పుటము చతుష్కళ యనంబడును. యీ కళకు పేరు ద్విగుణిత చతుష్కళైక కళ చతుష్కళ. యేక కళనుండి ఆరుమార్లు ద్విగుణక్రమాన యెచ్చించ్చంగాను నూట యిరువై యెనిమిది గురువులాయ గనుక. యిది చతురశ్ర జాతి తాళాన్కు పరమావధి. యీ నూట యిరువై యెనిమిది గురువులనుండిన్ని అర్ధార్ధ క్రమాన ఆరుమార్లు తగ్గిస్తేను యేక కళ దగ్గిర నిలుచును. ఆ పరమావధి వర్ధమాన ప్రయోగం. యీ తగ్గించేది హ్రాస్వ ప్రయోగం అనంబడును. యీ వర్ధమాన ప్రయోగం నూట యిరవై యెనిమిదిన్ని ద్విగుణక్రమాన మరింన్ని వృద్ధి బొందంపంబడుగాక అని శంక రాంగాను సంప్రదాయ మతానుసారాన పరిహారం చెప్పుచున్నాడు.

वर्धमाना च नष्टा च तत्कला द्विधा पुनः।
यः कला कालमारभ्य गुरुपर्यन्त वृद्धिगा।
आद्या तद्विपरीते तु बुधैर्नष्टकलोच्यते॥ 106॥

तत्कला- ఆ తాళ కళా, वर्धमाना च - వర్ధమాన కళ అనిన్ని, नष्टा च - నష్టకళ అనిన్ని, पुनः - మరిన్ని द्विधा - రెండు విధాలు గలవు. ఆ రెంటిలోనుంన్ను

వర్ధమాన కళకు లక్షణం చెప్పుచున్నాడు. यः- యేకకళైనా నేమి, कला कालमारभ्य - కళ అనేటి కాలం మొదలుకొని गुरुपर्यन्त वृद्धिगा - గురువు పర్యంతముంన్ను ద్విగుణ క్రమాన వృద్ధి బొందనాయనా, सा - అది, आद्या - వర్ధమాన కళ యనంబడును. నష్ట కళకు లక్షణం చెప్పుచున్నాడు. तद्विपरीते तु - యీ క్రమాన వృద్ధి గాక విపరీతమైతేను గురువునుండి కళా కాల పర్యన్తమున్ను అర్ధార్ధక్రమాన తరుగుచూ వచ్చేనా सः - అది ह्रस्वैः - పెద్దలచాతను, नष्टकला- నష్టకళ అని పలుకంబడును. యిందుకు భావము. రెండు కళాకాలాలు ఒక చతుర్భాగము. రెండు చతుర్భాగాలు ఒక అనుద్రుతము. రెండు అనుద్రుతలు ఒక ద్రుత. రెండు ద్రుతాలు ఒక లఘువు. రెండు లఘువులు ఒక గురువు. యీ తీరున కళాకాలం మొదలుకుని గురు పర్యన్తం వృద్ధి బొందంచంగాను. వర్ధమాన కళ గురువు మీద ప్లుతమున్ను గురువు మీద కాకపాదం వుంన్నాగానిన్ని రెండు గురువులు గూడితే ఒక ప్లుతం కాదు గనుకనున్ను. రెండు ప్లుతాలు గూడితే ఒక కాకపాదం కాదు గనుకనున్ను. ద్విగుణ క్రమాన గురువు మీద వృద్ధి లేక గురువందు వృద్ధి నిలిచెను. ఇది వర్ధమాన కళ. యిక నష్టకళ. గురువు లఘువు ద్రుత అనుద్రుత చతుర్భాగం కళ అని యీ ఆరు భేదాలచాతను గురువు నుండి కళా కాలందనుకాను అర్ధంచుకురాగాను నష్టకళ అని తెల్సుకునేది. యీ తీరున కళాద్వయం చెప్పి చచ్చత్పుటానకు నూట యిరువై యెనిమిది గురువులు పరమావధి అయినందుకు జ్ఞాపకం చెప్పుచున్నాడు.

गुरूण्येककले ताले यावन्त्येवं लघु क्रमात्।
यावन्त्यश्च कलाभेदास्तावान्ति परमावधि[1]॥ 107॥

एककलैन ताले - చతురశ్ర జాతిఅయిన చచ్చత్పుట తాళమందు यावन्ति - యెన్ని, गुरूणि - గురువులు కలవు, एवं - ఈ ప్రకారాననే, लघु क्रमात् - లఘువుల యొక్క క్రమం వల్లను యిటనంగాను. ఆ గురువుల లెక్క చేస్తేను యెన్ని లఘువులాయను, ఆ లఘువుల లెక్కచేస్తే యెన్ని ద్రుతలాయను, ఆ ద్రుతలు లక్ష చేస్తేనే యెన్ని చతుర్భాగాలు ఆయను, ఆ చతుర్భాగాలు లెక్ష చేస్తేను యెన్ని కళాకాలాలవుచున్నదో, तावन्ति - అన్నిగురువులు, परमावधौ[धि] - పరమావధియందు వచ్చును. ఇందుకు భావము. చతురశ్ర జాతి చచ్చత్పుటానకు యేక కళ అయితేను నాలుగు గురువులు వచ్చును. ఆ నాలుగు గురువులు లెక్ష చేస్తే యెనిమిది లఘువులు, ఆ యెనిమిది లఘువులు లెక్ష చేస్తేను పదహారు ద్రుతాలు. ఆ పదహారు ద్రుతాలు లెక్ష చేస్తేను ముప్పైరెండు అనుద్రుతాలు. ఆ అనుద్రుతాలు ముప్పైరెంటికి అరవైనాలుగు చతుర్భాగములు, అరవైనాలుగు చతుర్భాగములకుంన్ను నూట యిరవై యెనిమిది కళాకాలాలాయ గనుక. వృద్ధి క్రమమప్పుడుంన్ను ద్విగుణ క్రమాన వృద్ధి బొందంచంగాను ఏకకళకు నాలుగు గురువులు గనుక. ఆ నాలుగు గురువులున్ను ద్విగుణ క్రమాన ఆరు మార్లు వృద్ధి

1. BK - p.121

బొందంచంగానయినవి. నాలుగు, యెనిమిది, పదహారు ముప్పైరెండు అరవైనాలుగు, నూటయిరవై యెనిమిది గురువులాయగనుక. చతురశ్ర జాతి తాళాన్కు పరమావధి నూటయిరవై యెనిమిది గురువులుగాని అధిక తక్కువలు రావని తెల్సుకునేది. యీ తీరుననే సకల తాళాలకు పరమావధి జాతి భేదంచాత తెల్సుకునేది. ఇప్పుడు సకల తాళాలకుంన్ను యేకకళ ద్వికళ చతుష్కళలు చెప్పంబడిగాని మధ్యే త్రికళయేల చెప్పంబడలేదని ఆక్షేపంచేశి పరిహరింపుచున్నాడు.

कलानिरूपणे तेषां त्रिःकला नोच्यते कथम्[1]।

తేషాం - తాళాల యొక్క, కలానిరూపణే - కళలు నిరూపించేటి సమయమందు, యేకకళ ద్వికళ చెప్పి చతుష్కళల వివరించెగాని త్రి కలా కథమ్ - యెట్టుగా, నోచ్యతే- వివరింపంబడకపాయను. త్రికళలేనందుకు జ్ఞాపకమేలేదని ఆక్షేపం. యిందుకు పరిహారం చెప్పుచున్నాడు.

तथाऽपि चत्तुरश्रस्य त्रिकलस्य चत्तुष्कलात्।
त्र्यश्राद्भेदस्य सिद्धयर्थं त्रिकला तेषु नोदिता [2]॥ 108॥

తథాఽపి - అటైనాగానిన్ని త్రికళ అంగీకరిస్తేను త్రికలస్య - త్రికళ అయిన చత్తురశ్రస్య - చతురశ్ర జాతి తాళానకు, చత్తుష్కలాత్ - చతుష్కళైన, త్ర్యశ్రాత్ - త్రయశ్రజాతి తాళానకంటెను. భేదస్య సిద్ధయర్థం - భేదముసిద్దించేటి కొరకు, తేషు -ఆ తాళాలయందు త్రికలా - త్రికళ, నోదితా - వివరింపంబడదాయను. యిందుకు భావము - యెనిమిది మాత్రలుగల చచ్చత్పుట తాళం చతురశ్ర జాతిది. యీ తాళానకు త్రికళ అంగీకరిస్తేను పన్నెండు గురువులు గలదాయను. చాచపుట తాళం ఆరుమాత్రలు గలది గనుక. త్రయశ్రజాతి తాళమూయెను. ఆ చతుష్కళ అయితేను పండెండు గురువులు ఆయను గనుక. చతురశ్ర జాతి తాళానకు త్రికళ అంగీకరస్తేను చచ్చత్పుట తాళము త్రికళముంన్ను చాచపుటం చతుష్కళకుంన్ను భేదంలేక పోవు గనుక. చతురశ్ర జాతి తాళానకు త్రికళ లేదని తెల్సుకునేది. త్రయశ్రజాతి అయ్యి చాచపుటానకుంన్ను త్రికళ అంగీకరస్తేను బాధకం చెప్పుచున్నాడు.

त्र्यश्रस्य त्रिकलस्तस्य द्विकला संकरान्न हि।
भवेद्भेदस्ततो भेदः त्र्यश्रेनोक्ता हि तत्कला॥ 109॥

త్ర్యశ్రః- త్రయశ్రజాతి తాళాము, త్రికలశ్చేత్ - త్రికళ గలదని అంగీకరస్తేవాయనా తస్య - ఆ త్రికళైనా త్రయశ్రజాతి తాళానకు ద్వికలాత్ - ద్వికళైన సంకరాత్ - సంకరజాతి తాళానకంటేను భేదః - భేదము, సభవేత్ - లేకపోవును. తతః - ఆ ద్వికళైన సంకరాత్ - సంకరజాతి తాళానకంటేను భేదాత్ - భేదంవల్లను, త్ర్యశ్రే - త్రయశ్రజాతి తాళమందు, తత్కలా - ఆ త్రికళా, నోక్తా - చెప్పబడదాయను. యిందుకు భావము. త్రిశ్ర జాతి అయ్యి చాచపుట తాళానకు త్రికళ అంగీకరస్తేను తొమ్మిది గురువులాయను గనుక. యీ

1. BK - p.121
2. BK - p.121

త్రికళైన చాచపుట తాళానకు సంకీర్ణ జాతి తాళాం ద్వికళైతేను తొమ్మిది గురువులు గనుక. ద్వికళలయ్యి సంకీర్ణ జాతి తాళానకుంనవి భేదంలేక పోవును. అటుగనుక యీరెంటికిన్ని భేదం కలిగేటి కొరకు, త్రయశ్రజాతి తాళలయందు యక్కడా త్రికళ అంగీకరించరాదు. యీ చతురశ్రత్రయశ్రలు రెండుంన్ను ప్రధానులు గనుక. ఈ రెంటియందు యెప్పుడు త్రికళలేక పోవునో అప్పుడే యీ జాతులు రెంటి వల్ల పుట్టిన ఖండ మిశ్ర సంకీర్ణ జాతులు గల తాళాలయందు త్రికళ శంకంకు అవకాశమేలేదని తెల్సుకునేది. ఇప్పుడు సకల తాళాలకున్ను క్షిప్తైకకళ అనేటి వొక్క కళ గద్దని చెప్పుచున్నాడు.

प्रत्येकं चत्तुरश्रादेश्चत्तुर्भागं च तत्कलाः।
एकं त्यक्त्वा त्रिभागास्स्युः क्षिप्तैका सन्निका [सज्ञिता][1] ब्तुधैः[2] ॥ 110 ॥

चत्तुरश्रादेः - చతురశ్రాది తాళాలకు, प्रत्येकं - వొక్కొక్క తాళానకు ఏకకళ ద్వికళ చతుష్కళలకుయెన్ని గురువులువచ్చునో,तत्कलाः-ఆ మూడుకళలగురువులున్ను లెక్క చేసి चत्तुर्भागं - నాల్గు పాళ్లుచేసి, एकं - ఒకభాగమును, त्यक्त्वा - విడిచి त्रिभागाः - కడమ మూడు భాగాలకు వచ్చిన గురువులు, ब्तुधैः - విద్వాంసుల చాతను क्षिप्तैका सज्ञिता - క్షిప్తైక కళ అనేటి పేరు గలదిగా చాయబడినది అని తెల్సుకునేది. యిందుకు భావము. చతురశ్ర జాతి చచ్చత్పుట తాళానకు యేకకళకు నాలుగు గురువులుంన్ను ద్వికళకు యెనిమిది గురువులుంన్ను చతుష్కళలకు పదహారు గురువులుంన్ను కూడంగాను యిరవైయెనిమిది గురువులాయను. యిందులో ఒక పాలు విడిచి మూడు పాళ్లు కూడంగాను యిరవై వక్క గురువాయగనుక. ఆ యిరవై వక్క గురువు గలదు క్షిప్తైక కళ చచ్చత్పుట తాళము. యీ తీరుననే చాచపుటనకు పదిహేను గురువులుంన్ను ఒక లఘువుంన్ను ఒక ద్రుతాను వస్తేను అది క్షిప్తైక కళ చాచపుటము. యీ తీరుననే సకల తాళాలకుంన్ను క్షిప్తైక కళ గద్దని తెల్సుకునేది.

ह्रस्वयोरेवमर्धार्धमानवो व्यञ्जनावधिः।

ఇప్పుడు హ్రాస[హ్రాస్వ] క్రమ మప్పుడు నిజ కళా విశేషాలు కలవని చెప్పుచుంన్నాడు. చతురశ్ర జాతి అయ్యి చచ్చత్పుటానకు యేకకళ అయిన అప్పుడు యెనిమిది మాత్రలు గనుక. ఆ యెనిమిది మాత్రలనుండిన్ని व्यञ्जनावधिः - అనుద్రుతందాకాను ఆరుమార్లు अर्धार्धमानवः - సగం సగం తగ్గించుకో రాగాను ఆరు భాగాలకున్ను వొక్కొక్క భాగానకు నిలిచిన మాత్రలు. మొదటి భాగానకు యెనిమిది మాత్రలు, రెండో భాగానకు నాలుగు మాత్రలు, [మూడో భాగానకు రెండు మాత్రలు] నాలుగో భాగానకు ఒక మాత్ర, అయిదో భాగానకు ద్రుత, ఆరో భాగానకు అనుద్రుత వచ్చును - అని తెల్సుకునేది. యీ ఆరు భాగాలకున్ను వొక్కొక్క భాగానకు నిలిచిన మాత్రలకు పేర్లు చెప్పుచుంన్నాడు.

---

1. Based on the Commentary
2. BK - p.121

आदौकला ततश्चार्धकला पादकला ततः।
नीचा नीचा तथा चैव ततो नीचतमा भवेत्॥ 111॥

యెనిమిది మాత్రలు గల చచ్చత్పుటాలకు యేకకళ, నాలుగు మాత్రలు గల చచ్చత్పుటం అర్ధకళ, రెండు మాత్రలు గల చచ్చత్పుటం పాదకళ, ఒక మాత్ర గల చచ్చత్పుటం నీచకళ, ద్రుతంగల చచ్చత్పుటం నీచతర కళ, అనుద్రుతంగల చచ్చత్పుటం, నీచతమ కళ అని, యీ ఆరు భేదాలకుంన్ను ఆరు నామాన్తరాలని తెల్సుకునేది. ఇప్పుడు చాచపుటానకు కళలు చెప్పుచున్నాడు.

त्र्यश्रो यथाक्षरश्चाचपुटोऽपि द्विः कलस्ततः।
चतुष्कलस्ततोऽपि स्यात् कलात्रयविशेषवान्॥ 112॥

चाचपुटोऽपि - చాచపుట తాళముంన్ను త్రయశ్ర జాతిది. यथाक्षर - నామమందు వుండేటి అక్షర స్వారస్యం చాతనే లఘు గురువులు గలది. అది యేతీరంటే - చాచపుటమన్న చోటను 'చా' గురువు, 'చ' అనేటి, ['పు' అనేటి] రెండున్ను లఘువులు, 'టం' విశేష వచనం లేదు గనుకనుంన్ను అనుస్వారంతో గూడినదింన్ని గనుకనున్ను గురువాయను. కూడా ఆద్యంతాలు గురువులుంన్ను మధ్య రెండు లఘువులు రెండున్నాయను. యీ అక్షరాలవల్లనే भगणो गुरुयुक्तश्चेत् भवेच्चाचपुटाभिधः అనేటి లక్షణముంన్ను తెలియంబడెను. यथाक्षरः - అంన్నదానవల్లను यथाक्षरः - చాచపుటము యేకకళని తెల్సుకునేది. యీ యేకకళ చాచపుటానకు ప్రస్తారం. S IIS ఆ తరువాతను ద్విగుణ క్రమాన వృద్ధి బొందంపంగాను ద్వి[యేక]కళ, ద్వికళ అవును. ద్వికళ ద్విగుణిస్తేను చతుష్కళ అవును. ఆ చతుష్కళ ద్విగుణింస్తేను, ద్విగుణిత చతుష్కళైక కళ అదింన్ని ద్విగుణింస్తేను ద్విగుణిత చతుష్కళ అనేటి కళా భేదాలుగలవని చచ్చత్పుటం వలెనె తెల్సుకునేది. యిందుకు పరమావధి తొంభై ఆరు గురువులు. యీ పరమావధికి జ్ఞాపకం పూర్వంవలెనె తెల్సుకునేది. యిందుకున్ను వృద్ధి హ్రాసాలు[హ్రాస్వాలు] వర్ధమాన కళ నష్టకళ నీచకళాదులు వాటి పాదభేదాదులున్ను త్రికళ లేకపోయినది మొదలైన విశేషాలు మునపటివలెనే తెల్సుకునేది. యికను షట్పితాపుత్రకకు కళలు చెప్పుచున్నాడు.

षट्पितापुत्रकस्य त्रिभेदश्चापि तथा त्रिधा।

षट्पितापुत्रकः - షట్పితాపుత్రక అనేటి తాళము त्रयश्रः -త్రయశ్ర జాతిది గనుక. तथा - పూర్వ ప్రకారాననే యధాక్షరమనింన్ని ద్వికళయనింన్ని చతుష్కళయనింన్ని మూడు భేదాలు గలది యధాక్షరమైన షట్పితాపుత్రక మందు विशेषोस्ति - విశేషం కద్దు. ఆ విశేషం చెప్పుచున్నాడు.

[यथाक्षरे विशेषोस्ति] प्लुतमाद्यन्तयोर्भवेत्॥ 113॥

आद्यन्तयोः - షట్పితాపుత్రక మనేటి నామం యొక్క ఆద్యన్తాలయందు పుట్టేది మొదటి అక్షరముంన్ను కడపటి అక్షరమున్ను ప్లుతం. प्लुतं भवेत् అవును.

అదియేతీరంటేను. 'ష' అనేటి మొదటి అక్షరం ప్లుతమాయను. 'ట్పి' అనేటి లఘువు 'తా' అనేటిది గురువు 'పు' అనేటిది సంయుక్త పరాన వుండంగాను గురువాయను. 'త్రి' అనేది లఘువు 'కం' అనేది కడపట అక్షరంగనుక ప్లుతం - యీతీరున నామాక్షరాలచాతనే గురు లఘు ప్లుతాలుంన్ను पलगागलपाश्चैव षट्पितापुत्रके मतः అనేటి లక్షణముంన్ను యేర్పాటాయనని తెల్సుకునేది. యిందుకు ప్రస్తారం - ŚISSIŚ - యిది యథాక్షర షట్పితాపుత్రకం. త్రయశ్రజాతి అయినాను చాచపుటంవలె మూడు పాదాలు గలది గాదు. పాదాలనేటందుకు విశేషం కద్దని చెప్పుచున్నాడు. पादोपि षट्पितापुत्रिकं - యొక్కపాదమున్ను षड्विधाश्चैव - ఆరు విధాలని षट्पितापुत्रिके - షట్పితాపుత్రక మందు मनः - సంమతము అన్నాడుగనుక. షట్పితాపుత్రక తాళానకు ఆరు పాదాలు గలవని తెల్సుకునేది. యీ యారు పాదాల యందుంన్ను ఏక కళ ద్వికళ చతుష్కళా భేదంచాతను వచ్చే గురువుల యొక్క సంఖ్యా నియమం చెప్పుచున్నాడు.

यथाक्षरश्चैककले षट्पितापुत्रिको मतः।
द्विकलोद्वादशकलो द्विगुणस्तु चतुष्कलो॥ 114॥

షట్పితాపుత్రకమనేటి తాళము, एक कले - యేకకళైయుండేటప్పుడు यथाक्षरः - అక్షరాను గుణమైన లఘు గురు ప్లుతాలు గలదై, मतः - సంమతము. द्विकले - షట్పితాపుత్రికం, ద్వికళైనప్పుడు द्वादशकलः - పండెండు గురువులు గలదై. యీ పండెండు గురువులుంన్ను ఆరు పాదాలయందుంన్ను రెండు గురువులు అన్వయించంగాను ద్వికళ అని తెల్సుకునేది. चतुष्कले - చతుష్కళ న్నుండగాను द्विगुणः - ద్వికళంటేను. యినుమడైన-యిరవై నాల్గు గురువులు గలది. యిందుకు భావము- షట్పితాపుత్రకము ఆరు పాదాలు గలదిగనుక. యేకకళైనప్పుడు ఆరు పాదాలయందుంన్ను నాలుగేశి గురువులు వచ్చునని తెల్సుకునేది. యీ షట్పితాపుత్రికానకు నామాన్తరాలు కలవని చెప్పుచున్నాడు.

उत्तमः पञ्चपाणिश्च तस्य संज्ञा द्वयं भवेत्।

उत्तमः - ఉత్తమమనిన్ని, पञ्चपाणिः - పంచమపాణి అనిన్ని, तस्य - ఆ షట్పితాపుత్రికానకు संज्ञा द्वयं - రెండు ప్రతి నామాలు, भवेत् - కలవని తెల్సుకునేది. ఇందుకు పరమావధ నూట తొంబై రెండు గురువులు కడమ కళా విశేషాలు చచ్చట్పటానకు వలెనె తెల్సుకునేది. ఉద్ఘటస్వరూపం చెప్పుచున్నాడు.

उद्घटोऽपित्र्यश्रभेदस्य[भेदःस]प्रस्तारेयथाक्षरः[1]॥115॥

उद्घटोऽपि - ఉద్ఘట తాళమున్ను त्र्यश्रभेदः - త్రయశ్ర జాతిగలది. सरिः - ఆ తాళమున్ను ప్రస్తారే- ప్రస్తరించేటప్పుడు यथाक्षरः - అక్షరాను గుణమైన గురువులు గలది. అది యే తీరంటేను. ఉద్ఘటం అనేటప్పుడు ['ఉ'] అన్నది సంయుక్త

1. cf. SR,5,24ab

పదానవుండంగాను గురువాయను. 'ద్వ' అన్నది సంయుక్తం పదాన వుండంగాను గురువాయను. 'టం'[ట్టం] అన్నది అనుస్వారంతో గూడంగాను గురువాయను. యీ 'ఉద్వటం' అనే నామాక్షర స్వారస్యాననే మూడు గురువులుంన్ను उद्वटो मगणश्चैकः - అనేటి లక్షణంముంన్ను యేర్పాటాయనని తెల్సుకునేది. యిందుకు ప్రస్తారాలు - S S S - యిది యథాక్షరోద్వట్టము. ఏక కళ యందుకు ద్వికళ చతుష్కళలు పరమావధి అందుకు జ్ఞాపకం. పాదభేదాలు కడమ కళా విశేషాలంనిన్ని చాచపుటం వలెనే తెల్సుకునేది. సంపక్వేష్టాకం చెప్పుచుంన్నాడు.

संपक्वेष्टाकोऽपि भेदः षट्पिता पुत्रिकस्य च।
तद्वद्यथाक्षरः कार्यः प्लुतमाद्यन्तयोः भवेत्[1]॥ 116॥

संपक्वेष्टाकोऽपि - సంపక్వేష్టాకమనేటి తాళమున్ను త్రయశ్ర జాతిది. షట్పితాపుత్రికం యొక్క, भेदः - భేదము सः - ఆ సంపక్వేష్టాకము तद्वत् - ఆ షట్పితాపుత్రికం వలెను, यथाक्षरः నామాక్షరాలననుసరించిన గురుప్లుతాళనున్ను లక్షణముంన్ను కలదిగాను कार्यः చాయదగినది. అది యేతీరంటేను చెప్పుచుంన్నాడు. आद्यन्तयोः - సంపక్వేష్టామనే నామం యొక్క ఆద్యంతాళ యందు వుండేటి అక్షరాలు प्लुतम् - ప్లుతమును, भवेत् - అవును. అంన్నాడు గనుక. 'సం' అనేటి ప్లుతమాయను. 'స్ప - అనేదింన్ని 'ద్వే' అనేదిన్ని సంయుక్తపదాన వుండగాను గురువులాయను 'ష్టా' - అనేదిన్ని గురువు 'కం' - అనేదింన్ని ప్లుతమాయను. యీనామాక్షరాల స్వారస్యంచాతనే - Ś S S S Ś - ఈ తీరుననే ప్రస్తారాలుంన్ను గురు ప్లుతాలుంన్ను मगणस्य प्लुताद्यन्त संपक्वेष्टाक इष्यते అనేటి లక్షణముంన్ను ఏర్పాటాయను. प्लुताद्यन्तः प्लुतः ప్లుతము ఆద్యంతాళ గలటువంటి मगणः - మగణము, संपक्वेष्टाकः - సంపక్వేష్టాకమని కళ యిందుకు ద్వికళ చతుష్కళలు చెప్పుచున్నాడు.

अयं स्वयोनिवत् ज्ञेयो द्विः कलश्च चतुष्कलः॥ 117॥

अयं - ఈ సంపక్వేష్టాకముంన్ను स्वयोनिवत् - తనకు కారణమైన షట్పితాపుత్రికం వలెనే ఆరు పాదాలు గలదిగనుక. యేకకళైనప్పుడు వొక్కొక్క పాదమందు వొక్కొక్క గురువు అన్వయించును. ద్వికళైనప్పుడు పన్నెండు గురువులు అయ్యింది గనుక, వొక్కొక్క పాదమందు రెండేశి గురువులు అన్వయించును. చతుష్కళైనప్పుడు యిరవైనాలుగు గురువులాయనుగనుక వొక్కొక్క పాదమందు నాలుగేశి గురువులు వచ్చునని తెలుసుకునేది. ఈ సంపద్వేష్టానకు పరమావధి నూటతొంబైరెండు గురువులు. యీ పరమావధి జ్ఞాపకాలు కడమవిశేషాలంనిన్ని షట్పితాపుత్రక సంపక్వేష్టాకములు యథాక్షరాలొకంచుంన్న యేకకళ అనేటి పక్షం దూషించి **చూడామణిమతం వారు** చెప్పుచున్నారు.

---

1. cf. SR,5,24cd - 25ab

एतौ यथाक्षरौ स्यातां चाचपुटश्च चतुष्कलात्।
तयोर्द्विकलयोश्चैव न स्यादेव इति स्थितिः।

एतौ - ఆరేశి గురువులు గల షట్పితాపుత్రక సంపక్వేష్టాకాలకు, चतुष्कलात् - చతుష్కళైన चाचपुटात् - చాచపుట తాళానకంటేను भेदः - భేదము, न स्यात् - లేకపోవును. యిందుకు భావము. షట్పితాపుత్రక సంపక్వేష్టాకాలు ఏకకళైనప్పుడు ఆరేశి గురువులు గలది గనుక. ద్వికళ షట్పితాపుత్రక సంపక్వేష్టాకాలకుంన్ను భేదము లేక పోవును. ఏకజాతి గల తాళాలకు యేకకళయందు సాంకర్యం గలిగినాగానిన్ని ద్వికళకుంన్ను చతుష్కళకుంన్ను సాంకర్యం రారాదనేటి అభిప్రాయంచాత ఈదూషణం చెప్పినాడని తెల్సుకునేది. इति - యిటనేటి పాద సాంకర్యం దోషం स्थितेः- వుండంగాను. యిందుకు పరిహారం చెప్పుచున్నాడు.

एतौ च द्विकलौ ज्ञेयौ पादोऽपि त्रिविधस्तथा॥ 118॥

एतौ - ఈ యధాక్షరాలైన షట్పితాపుత్రక సంపద్వేష్టికాలు, द्विकलाः - ద్వికళై నిలిచివున్నవని, ज्ञेयौ - తెలియదగ్గిది. तथा- ఆచాచపుటంవలెనే. पादोऽपि - పాదమున్ను, त्रिविधः - మూడు విధాలు. ఆరేశి పాదాలు గనుక పాద సాంకర్యదోషాలు లేవు. కడమ సకల ప్రక్రియ చాచపుటం వలెనే తెలుసుకునేది. యీ రెండుంన్ను పరమావధి తొంబైఆరు గురు గుర్వులు వచ్చునని ఈ **చూడామణిమతం** తెలుసుకునేది. ఇది కళలు. యీ కళలు గల మార్గతాళాలు అయిదుంన్ను సదాశివుని యొక్క ఐదు ముఖాలవల్లను బుట్టినని చెప్పుచున్నాడు.

सद्योजातोवामदेवाघोराश्शंकरस्य त्र।
तत्पुरुषादीशानाच्च मार्गतालस्समुद्भवः॥ 119॥

शंकरस्य - ఈశ్వరుని యొక్క సద్యోజాత మనేదింన్ని వామదేవమనేదింన్ని అఘోరమనేదింన్ని తత్పురుషమనేదింన్ని ఈశానమనేదింన్ని ఐదు ముఖాల వల్లనున్ను, मार्गतालस्समुद्भवः - మార్గతాల- చచ్చత్పుటం మొదలయ్యి ఐదు మార్గతాళాల యొక్క समुद्भवः - పుట్టుగ, అని తెలుసుకునేది. యీ మార్గతాళాలకు క్రియలు చెప్పుచున్నాడు.

तेषां पातकलायोगं शयने[श्रेयसे][1] व्याहरामहे[2]।

तेषां - ఈ మార్గతాళాలకు पातकलायोगं - పాతకళాన సశబ్ద నిశ్శబ్ద క్రియల యోగం కూర్చేటి విధము, श्रेयसे - పాండిత్యం కొరకు, व्याहरामहे - వ్యాఖ్యానం చేశేను, అని ప్రతిజ్ఞ చేశి, తాళాంగాలకు యే యే అంగాలకు యెన్నిశి క్రియలు వచ్చునంటె చెప్పుచుంన్నాడు.

क्रियाद्वन्द्वं गुरौ ज्ञेयं त्रिमात्रस्य क्रिया त्रयम्।
क्रियैकत्वं लघौ ज्ञेयं द्रुतादौ तु तदर्धकम्॥ 120॥

1. Reading based on the commentary
2. cf. SR,5,27ab

గురౌ - గురువందు, క్రియా ద్వన్ద్వం - రెండు క్రియలని, జ్ఞేయం - తెలియందగినది. త్రిమాత్రే - ప్లుతమందు క్రియా త్రయమ్ - మూడు క్రియలు, స్యాత్ - వచ్చును. లఘౌ - లఘువందు, క్రియైకత్వం - ఒకక్రియ వచ్చునని జ్ఞేయం - తెలియదగినది. ద్రుతాదౌ - ద్రుత అనుద్రుతల యంద, తదర్ధకమ్ - క్రియలో సగం ద్రుతకున్న, అందులో సగం అనుద్రుతకున్ను యీ రీతున తెలుసుకునేది. యే యే అంగము యే యే క్రియలు చాత పట్టవలెనంటేను చెప్పుచున్నాడు.

ధ్రువకాకృష్యసర్పిణ్యో ప్లుతే గ్రాహ్య గురౌ పునః।
ధ్రువకా పతితే చైవ శేషేషు ద్రువకాః స్మృతాః॥ 121॥

ప్లుతే - ప్లుతమందు, ధ్రువకా కృష్యసర్పిణ్యో - అనేటి మూడు క్రియలు వచ్చును గురౌ పునః - గురువందైతేను ధ్రువకా పతితే చైవ - ధ్రువకాపతితాలనేటి రెండు క్రియలు వచ్చును. శేషేషు - లఘు ద్రుతానుద్రుతలయందున్ను ధ్రువక - ధ్రువక లఘువందున్ను ఆ ధ్రువకలో సగం ద్రుతయందున్ను ఆ సగంలో సగమను ద్రుతయందు వచ్చునని తెలియదగినది. యీ క్రియలు దేశి తాళాల లఘు గురు ప్లుతాలకని తెలుసుకునేది. మార్గతాళాలకు వచ్చేటి క్రియలు **రత్నాకరం** వారు చెప్పుచున్నాడు.

आद्यवर्णैः पातकला निश्शंकपर्यभाषतः[1]।

సశబ్దనిశ్శబ్ద మార్గక్రియలు ఆద్యవర్ణైః - ఆ సశబ్ద నిశ్శబ్ద క్రియల యొక్క పేరులయందు వుండేటి అక్షరాలచాతను నిశ్శంకః - శార్ఙ్గదేవుడు పర్యభాషతః - పలికెను. ఆ ప్రకారం చెప్పుచున్నాడు.

चच्चत्पुटैककले|चच्चत्पुटे त्वेककले|[2] संशताशं यथाक्रमम्[3]॥ 122॥

ఏకకలే - యధాక్షరమైన చచ్చత్పుటే - చచ్చత్పుట తాళమందు, సశతాలః - స - సన్నిపాతమున్ను శ - శమ్యాను తా - తాళమున్ను, శా- శమ్యాను యథాక్రమమ్ - యీ క్రమం తప్పకుండాను. యీ నాలుగు క్రియలున్ను యెనిమిది మాత్రలున్ను రెండు వరసను వచ్చునని తెలుసుకునేది.

తాళకళావిలాసం వారి మతము చెప్పుచున్నాడు.

क्रियाष्टकेन युक्तं वा संशेत्यादि चतुष्टयम्।
प्राप्ते तु संशये प्राप्ते निर्णयोऽत्राभिधीयते॥ 123॥

ఏకకళైన చచ్చత్పుటమందు సంశేత్యాది చతుష్టయమ్ - సంశతాశాలనేటి నాలుగు మార్గక్రియలున్ను క్రియాష్టకేన - ధ్రువక మొదలైన యెనిమిది దేశిక్రియలతోటి యుక్తం

1. cf. SR,5,27cd
2. Reading based on SR,5,28ab
3. cf. SR,5,28ab

వా - కూడ వచ్చునా అని సంశయ ప్రాప్తే - సంశయం రాగాను, అత్ర - ఈ స్థలమందు, నిర్ణయః - నిర్ణయంపంబడ అర్థము, అభిధీయతే - చెప్పంబడుచున్నది.

द्रुत[ध्रुव]कादि क्रियायोगः कलया क्रियया सह।
तथा चच्चत्पुटे ज्ञेयः संपच्छंम्या पता च सम् [संपशम्या पताश्चकः]।[1]
विसर्जिता च विक्षिप्ता क्रमाज्ज्ञेयं क्रियाष्टकम्॥ 124॥

కలయా - కళ అనేటి పేరుగల క్రియయా - ధ్రువశమ్య మొదలైన మార్గక్రియల తోడను ధ్రువకాది క్రియాయోగః - ధ్రువక సర్పిణి మొదలైన దేశి క్రియల యొక్క యోగః - సంబంధము కద్దని తెలుసుకునేది. ఆ సంబంధమే చెప్పుచున్నాడు. సంపశమ్యా పతాశ్చకః - సం - సన్నిపాతమున్ను ప - పతితాను శ- శమ్యాను ప - పతితాను తా - తాళముంన్ను శ - శమ్యమును విసర్జితా విక్షిప్తాలనేటి క్రియాష్టకమ్ - యీ యెనిమిది క్రియలుంన్ను చచ్చత్పుటే - చచ్చత్పుట తాళమందు, క్రమాత్ - వరుసనే జ్ఞేయం వచ్చునని తెలుసుకునేది. యీ యెనిమిది క్రియలలోను నాలుగు మార్గక్రియలున్ను నాలుగు దేశిక్రియలుంన్ను తెలుసుకునేది. యీ తీరుననే సకల తాళాలకున్ను క్రియలు తెలుసుకునేది. మర్గక్రియలలోను దేశిక్రియలు కలిశినందుకు సంమతి చెప్పుచున్నాడు.

ध्रुवपाते प्रयोज्यास्ता नावापादौ कदाचन[2]।

ధ్రువపాతే - ధ్రువశమ్య మొదలయ్యు సశబ్ద మార్గక్రియలు ప్రయోగించే చోట ఆవాపాదౌ- ఆవాపం మొదలయ్యి నిశ్శబ్ద క్రియలు ప్రయోగించేచోట తాః - ఆ ధ్రువక సర్పిణి మొదలైన దేశిక్రియలు న ప్రయోజ్యాః - ప్రయోగించదగినది కావు అని సంప్రదాయ వచనార్థం గనుక. సంప్రదాయ సంమతం వచనం విరోధం లేదు గనుక. మార్గక్రియలయందు దేశిక్రియలు ప్రయోగించరాదు గనుక. సంశతాళనేటి మార్గక్రియలనే కూర్చి ఏక కళకుంన్ను ద్విగుణ క్రమాన ద్వి:కళ చతుష్కళకుంన్ను పట్టవలెనని **నృత్తచూడామణి వారి మతము**. యీ రెండు మతాలకుంన్ను మాకు సంమతం గనుక, దూషణ విచారం చాయలేదని తెలుసుకునేది. ఏకకళైన చచ్చత్పుటానకు మరింన్ని **రత్నాకరం వారి మతం** చెప్పుచున్నాడు.

यद्वा शताशता तालः शम्या वा द्विर्भवेदिह[3]।

ఇదం[హ] - యీ చచ్చత్పుట తాళమందు శతాశతా- శమ్య తాళముంన్ను తాలః శమ్యా వా - తాళముంన్ను శమ్యాను తాళముంన్ను శమ్యాను కూడా యెనిమిది తాళముంన్ను[క్రియలు] ఏకకళ చచ్చత్పుట తాళమందు పట్టేది. యీ పక్షమందు విశేషం చెప్పుచున్నాడు.

---

1. Reading based on the commentary
2. SR,5,15ab. This quotation from SR has already been made verse no. 50.
3. cf.SR,5,28cd

आसारितादौ शम्यादिस्तालादिः पाणिकादिषु[1] ॥ 125 ॥

आसारितादौ - చచ్చత్పుటానకు అనుగుణమైన మద్రకాది విశేష తాళమందు शम्यादि- శమ్యముందున్ను తాళం వెన్కనుంన్ను ప్రయోగించేది पाणिकादिषु - చచ్చత్పుటనకు అనుగుణమైన పాణికాది గీత విశేషాలయందు तालादि - తాళము ముందున్ను శమ్యా వెన్కనున్నొ ప్రయోగించవలెనని తెల్సుకునేది. యిది ఏకకళ చచ్చత్పుట ప్రయోగం. చాచపుట తాళానకు ప్రయోగం చెప్పుచున్నాడు.

अन्त्ये[अन्यत्]भेदद्वयं चाचपुटे भाति [चाचपुटेऽप्यस्ति][2] मुनेर्मतम्[3]।

चाचपुटे - చాచపుట తాళమందు, अन्त्यं[अन्यत्] - కడపటవి అయినా भेदद्वयं - చంచత్పుటమందు చెప్పబడెను शताशताः तालतालः - రెండు భేదాలుంన్ను मुनेः - శార్ఙ్గదేవునికి, मतम् - సంమతము. యిందుకు భావము. శమ్య తాళముంన్ను శమ్య తాళముంన్ను తాళముంన్ను తాళముంన్నుయీ ఆరుంన్ను యేకకళ చాచపుట మందు వచ్చునని తెల్సుకునేది. **తాళకలావిలాసం వారి మతము.** శమ్యా పతితాను శమ్య తాళమున్ను తాళమున్ను పతితాను కూడాను దేశి క్రియలతోను గూడిన ఆరు క్రియలున్ను ఏకకళ చాచపుటమందు వచ్చునని తెల్సుకునేది. యిది ఏకకళ చాచపుటానకు క్రియా యోగం. షట్పితాపుత్రకానకు క్రియలు చెప్పుచున్నాడు.

उत्तरे सं ततस्तालश्चताला [ततस्तालः शतालौ][4] द्विरनन्तरम्[5] ॥ 126 ॥

उत्तरे - చచ్చత్పుట చాచపుటాలకంటెను మీదటిదైనాను షట్పితాపుత్రక తాళమందు सं - సంఘాతముంన్ను अनन्तरम् - తర్వాతను द्विः - రెండు మార్లు शतालौ - శమ్య తాళాలు వచ్చును. యిందుకు భావము. ఏకకళ షట్పితాపుత్రికానకు పన్నెండు మాత్రలు గనుక. ఆ పన్నెండు మాత్రలున్ను సంఘాత తాళాలున్ను శమ్య తాళ శమ్య తాళాలున్ను మరింన్ని సంఘాత తాళాలున్ను శమ్య తాళ శమ్య తాళాలున్నుకూడా పన్నెండు క్రియలున్ను క్రమాననే వచ్చునని తెల్సుకునేది. **తాళకళావిలాసం వారి మతము** చెప్పెను. సంఘాత, కృష్యా, పద్మిని, తాళ, శమ్య, పతిత, సంఘాత, పతిత, శమ్య, తాళ, పతిత, పద్మిని - అనేటి దేశి క్రియలతో కూడా పన్నెండు క్రియలున్ను ఏకకళ షట్పితాపుత్రికానకు వచ్చునని తెల్సుకునేది. యిది ఏకకళ షట్పితాపుత్రక క్రియ ప్రయోగం. ద్వి:కళ చచ్చత్పుటానకు క్రియలు చెప్పుచున్నాడు.

निशानिताशप्रनिशा द्विकले युग्मके मताः[6]।

---

1. cf.SR,5,29ab
2. This reading is suggested based on SR
3. cf.SR,5,29cd
4. This reading is suggested based on SR
5. cf.SR,5,30ab
6. cf.SR,5,30cd

द्विकले- ద్వికళైన युग्मके - చచ్చత్పుటతాళమందు नि - నిష్క్రామమున్ను श - శమ్యాను निः -నిష్క్రామము ता - తాళాలున్ను श - శమ్యాను प्र - ప్రవేశమున్ను नि - నిష్క్రామమున్ను श - శమ్యాను मताः - సమ్మతాలు. యిందుకు భావము. ద్వికళ చచ్చత్పుటానకు యెనిమిది గురువులుగనుక. ఆ యెనిమిది గురువులున్ను నాల్గు పాదాలుకాంగా వొక్కొక్క పాదానకు రెండేశి గురువులు వచ్చునుగనుక, ఆ పాద గురువులు క్రియల పంచి వేశి ప్రకారము. S S S S S S S S - ని శా ని శా ని తా ని తా శ ప్ర శ ప్ర - ని శ ని శ అని రెండేశి గురువులు గల వొక్కొక్క పాదానకు యీ తీరున నాలుగేశి క్రియలు క్రమాననే కూర్చవలెనని తెల్సుకునేది. ఈ ద్వికళయందు సశబ్ద నిశ్శబ్ద క్రియలు కూడినవిగనుక దేశి క్రియలకు అవకాశం లేదుగనుక **తాళకలావిలాసం వారి**కిన్ని **రత్నాకరం** వారికిన్ని ద్వికళ చచ్చత్పుటమందు భేదం లేదని తెల్సుకునేది. యిది ద్వికళ చచ్చత్పుటా క్రియాయోగం. ద్వికళ చాచపుటానకు క్రియలు చెప్పుచున్నాడు.

निशताशानिसमिति ज्ञेयाश्चाचपुटे क्रमात्[1] ॥ 127 ॥

चाचपुटे - ద్వికళ చాచ[పుట]మందు नि - నిష్క్రామమున్ను श - శమ్యాను ता - తాళమున్ను श - శమ్యాను नि - నిష్క్రామమున్ను सं - సంఘాతమున్ను क्रमात् - క్రమాననే ज्ञेयः - వచ్చునని తెలియదగినది. యిందుకు భావము. చాచపుటం త్రయశ్ర జాతిగనుక మూడు పాదాలు గలది. అది ద్వికళైనప్పుడు ఆరు గురువులు వచ్చును గనుక. ఆయారు గురువులలన్ను వొక్కొక్క పాదమందు రెండేశి గురువులు వచ్చును గనుక. అప్పుడు క్రియలు అన్వయించే ప్రకారము. S S S S S S - ని శ ని శ తా శ తా శ ని సం ని సం - అని యీ తీరున మూడు పాదాలయందున్ను పన్నెండు క్రియలున్ను క్రమాననే అన్వయించునని తెల్సుకునేది. యిది **శార్ఙ్గదేవుని** మతము. **తాళకళావిలాసం వారి** మతమైతేను మొదలి పాదభాగానకు ని శ ని శ అని రెండు గురువులున్ను ఆ నాలుగు క్రియలున్ను కూర్చేది. రెండో పాదభాగానకు తాళ శమ్యలు రెండు మార్లున్ను పుచ్చుకోవద్దు. అది యే తీరంటేను. ध्रुवपाते प्रयोज्यास्ता అనేటి సంప్రదాయం చాత నిశ్శబ్ద మార్గక్రియలు వచ్చిన పాదభాగమందు దేశి క్రియలు గూడి ప్రయోగించవచ్చుననన్నాడు గనుక. తాళశమ్యాలు రెండుంన్ను సశబ్ద మార్గక్రియలు గనుక. యీ రెండు క్రియలకున్ను సహాయంగాను రెండు క్రియలు పుచ్చుకోని పాదభాగం నడిపేది. అది యే తీరంటేను. తాళ పతిత శమ్య పతిత లనేటి నాలుగు క్రియలున్ను రెండో పాదభాగం రెండు గుర్వులకున్ను క్రమాన నడిపించేది. యీ ప్రకారాన సశబ్ద నిశ్శబ్దాలైన మార్గక్రియలు కలయక, కేవల సశబ్ద క్రియలే వచ్చేనాయనా ఆ పాదభాగమందు దేశి క్రియలు యుక్తమైనట్టు కూర్చుకునేది. సశబ్దాలున్ను నిశ్శబ్దాలున్ను కూడిన పాదభాగమందు ధ్రువకాదుల గూర్చరాదు. नावापादौ कदाचन అని నిషేదించినాండుగనుక. యీ తీరున **తాళకళా విలాసంవారి**

1. cf.SR,5,31ab

మతము తెల్సుకునేది. యిది ద్వికళ చాచపుటం ద్వికళ షట్పితాపుత్రికానకు క్రియలు చెప్పుచున్నాడు.

निप्रताशनिता निचस्ता[शता] प्रनिसं तथोत्तरे[1]।

तथा - ఆ ప్రకారననే షట్పితాపుత్రికం ఆరు పాదాలు గలది గనుక ద్వికళైనప్పుడు వొక్కొక్క పాదమందు రెండేశి గురువులు వచ్చును గనుక. उत्तरं - షట్పితాపుత్రిక మందు S S S S S S S S S S S S - మొదటి పాదభాగానకు నిష్క్రామ ప్రవేశాలు రెండు మార్లు నడిపించేది. రెండో పాదభాగానకు తాళం శమ్యలు రెండు మార్లు కూర్చక, తాళ పతిత శమ్య పతితలు రెండు దేశి క్రియలు గూర్చి నాలుగు క్రియలు నడిపించేది. మూడో పాదభాగానకు निताः - నిష్క్రామ తాళాలు రెండు మార్లున నడిపించేది. నాలుగో పాదభాగానకు निशाः - నిష్క్రామ శమ్యలు రెండు మార్లు నడిపించేది. అయిదో పాదభాగానకు ताप्र - తాళ ప్రవేశాలు రెండు మార్లు నడిపించేది. ఆరో పాదభాగానకు निसा - నిష్క్రామ సన్నిపాతాలు రెండు మార్లు నడిపించేది. యిది ద్వికళ షట్పితాపుత్రికం. యీ ప్రకారాన యీ మూడు తాళాలకున్ను ఏకకళ ద్వికళలకు పాతకళాయోగం చెప్పి చతుష్కళలకు పాతకళాయోగమందు విశేషం చెప్పుచున్నాడు.

आदावधिके[क] आवापे क्षिप्ते विक्षेपकेऽन्तके[रा]।
द्विकले पादभागस्स्यात् पादभाग चतुष्कले[2]॥ **128**॥

द्विकले - చచ్చత్పుట తాళమందుల पादभागः - వొక్కొక్క పాదానకు వచ్చేది నిశా - నితా - శప్ర - నిశం - అనేది క్రియలలోను నిశా అనేది రెండు క్రియలు आदौ - మొదలియందు आवापे - ఆవాపమనే క్రియ अधिके - అధికమవుచుండగాను अन्तके - మధ్యమమందు विक्षेपके - విక్షేపమనే క్రియ क्षिप्ते - పట్టంబడుచుండగాను चतुष्कले - చతుష్కళైన చచ్చత్పుటమందు पादभागः - వొక్కొక్క పాదము स्यात् - అవును. యిందుకు భావము. ద్వికళ చచ్చత్పుటము యొక్క ప్రథమ పాదానకు 'ని శా' అనే క్రియలు రెండు కలవుగా ఆ 'ని శా' లన రెండు క్రియలకు ఆదియందు ఆవాపమనే క్రియాను, నడుమ విక్షేపమనే క్రియాను కూరిస్తేను, 'ఆ ని ని శా' అనే నాలుగు క్రియలు అనే చచ్చత్పుట యొక్క ప్రథమ పాదమందు నాలుగు గురువులకున్ను రెండు మార్లు కూర్చేది. ద్వికళ రెండూ పాదాన్ను వచ్చేది, 'ని తా' అనేది క్రియల యొక్క ఆదిని 'ఆ' అనేది క్రియాను మధ్యమమందు 'ది[వి]' అనే క్రియాను కూరిస్తేను, 'ఆ ని వి తా' ఆయను. యీ నాలుగు క్రియలకున్ను రెండు మార్లు చతుష్కళ రెండో పాదం నాలుగు గురువులకున్ను కూర్చేది. ద్వికళ మూడో పాదానకు వచ్చేది, 'శ ప్ర' అనే క్రియల యొక్క అవిని 'ఆ' అనే క్రియాను మధ్యమమందు 'వి' అన్న క్రియాను కూరిస్తేను, 'ఆ వ వి ప్ర' అనే క్రియలాయను.

---

1. cf.SR,5,31cd
2. cf.SR,5,32. The suggested readings are also based on SR.

యీ నాలుగు క్రియలకున్ను రెండు మార్లు కూరిస్తే చతుష్కళ మూడో పాదమందు నాలుగు గురువులకున్ను కూర్చేది. ద్వికళ నాలుగో పాదానకు వచ్చేది, 'ని శా' అనేది క్రియల యొక్క, 'అ వి' కి అనే క్రియలలోను ఆదిని 'ఆ' అనే క్రియాను మధ్యమమందు 'వి' అనే క్రియాను కూరిస్తేను, 'ఆ ని వి శా' అనేది క్రియలాయను. యీ నాలుగు క్రియలున్ను రెండు మార్లు అయితే చతుష్కళ నాలుగో పాదము నాలుగు గురువులకుంన్ను కూర్చవలెనని తెల్సుకునేది. యిందుకు సంగ్రహ శ్లోకం చెప్పుచున్నాడు.

आदौवानिविशं पादे ह्यानिविता द्वितीयके।
आशविप्रा स्तृतिये तु तुर्ये त्वानिविशां तथा॥ 129॥

చతుష్కళ చచ్చత్పుటం యొక్క आदौ पादौ - మొదల పాదమందు आनिविशं - ఆవాప నిష్క్రమ విక్షేప శమ్యలు రెండు వర్సల వచ్చును. द्वितीयके - రెండో పాదమందు आनिविता - ఆవాప నిష్క్రమ విక్షేప తాళాలు వచ్చును. तृतीयके - మూడో పాదమందు आशविप्रा - ఆవాప నిష్క్రమ విక్షేప ప్రవేశాలు వచ్చును. तुर्ये तु - నాలుగో పాదమందు అయితేను आनिविश - ఆవాప నిష్క్రమ విక్షేప శమ్యలు వచ్చునని తెల్సుకునేది. యీ ప్రకారాననే ద్వికళైన చాచపుట షట్పితాపుత్రక తాళాల యొక్క పాదభాగాల యందు క్రియల యొక్క ఆది మధ్యాలయందు ఆవాప విక్షేపాలు గూర్చి చతుష్కళలైన చాచపుట షట్పితాపుత్రక పాదభాగాలున్ను నడవలేనని చెప్పుచున్నాడు.

तासां च योजना माप[रूप][1]मुच्यते शास्त्रवेदिना।
आदौ त्वानिविशं पादे ह्यताविंशतिके [द्वितीयके][2]।
अनिविंशं तृतिये तु पादभागे यथाक्रमम्॥ 130॥

చతుష్కళ చాచపుట షట్పితాపుత్రక తాళాలయొక్క పాదభాగాల యందు तासां - ఆ క్రియల యొక్క యోజనారూపं - కూర్చేప్రకారం शास्त्रवेदिना - భరత శాస్త్రాభిజ్ఞుడైన విద్వాంసుని చాతను उच्यते - వివరింపబడుచున్నది. ఆ వివరించే ప్రకారం చెప్పుచున్నాడు. మూడు పాదాలయందుంన్ను 'ని శ తా శ ని సం' అనేది క్రియలు వచ్చు గనుక. చతుష్కళైన చాచపుటం యొక్క आदौ पादे - మొదలి పాదమందు आनिविशं - ఆవాప నిష్క్రమ విక్షేప శమ్యలు వచ్చును. द्वितीयके - రెండో పాదమందు आताविशं - ఆవాప తాళ విక్షేప శమ్యలు వచ్చును. तृतीयके - మూడో పాదాలమందు आनिविशं - ఆవాప నిష్క్రమ విక్షేప సంఘాతాలు వచ్చును. యా తీరున पादभागे - చతుష్కళ చాచపుట పాదభాగమందు यथाक्रमम् - క్రమం తప్పకుండాను క్రియలు వచ్చునని తెల్సుకునేది. చతుష్కళ షట్పితాపుత్రికానకు క్రియలు చెప్పుచున్నాడు.

---

1. Reading based on the commentary
2. Reading based on the commentary

प्रथमे त्वानिविप्राश्च प्यातविशं द्वितीयके।
तृतीयेत्वानिविता च चतुर्थे त्वानिविंशकम्।
आताविप्र पञ्चमे तु षष्ठेत्वानिविसं तथा॥ 131॥

చతుష్కళ షట్పితాపుత్రికం యొక్క మొదలి పాదమందు आनिविप्र - ఆవాప నిష్క్రామ విక్షేప ప్రవేశాలు వచ్చును. द्वितीयके - రెండో పాదమందు आतविशं - ఆవాప తాళ విక్షేప శమ్యలు వచ్చును. तृतीये तु - మూడో పాదమందు अनिविताः - ఆవాప నిష్క్రామ విక్షేప తాళాలు వచ్చును. चतुर्थे - నాలుగో పాదమందు आनिविशं - ఆవాప నిష్క్రామ విక్షేప శమ్యలు వచ్చును. पञ्चमे तु - అయిదో పాదమందు आता विप्र - ఆవాప తాళ విక్షేప ప్రవేశాలు వచ్చును. षष्ठे - ఆరో పాదమందు आनिविसं - ఆవాప నిష్క్రామ విక్షేప సంఘాతాలు వచ్చును. యిది చతుష్కళ షట్పితాపుత్రక. యీ చతుష్కళయందు దేశి క్రియలు ప్రవేశం లేదని తెల్సుకునేది. ఉద్ఘటానకు క్రియలు చెప్పుచున్నాడు.

उद्घटःके तु [उद्घट्टे तु स]निष्क्रामं शम्यद्वंद्वं च योजयेत्[1]।

उद्घटके [उद्घट्टे तु] - ఏకకళైన ఉద్ఘట్ట తాళమందు నిష్క్రమము [రెండు శంయాలు][2] చెప్పుచున్నాడు.

संपक्वेष्टाकस्य कलाः षट्पितापुत्रकोदिता [3]॥ 132॥

संपक्वेष्टाकस्य - ఏకకళైన సంపద్వేష్టాక తాళము యొక్క कलाः - క్రియలు षट्पितापुत्रिकोदिता - ఏకకళ షట్పితాపుత్రక తాళమందు చెప్పంబడిన సంతాశతావ[శ] తాలు రెండు మార్లు ఆరు గురువులకున్ను వచ్చును. యిది **రత్నాకర మతము. తాళకళావిలాసంవారి** మతమందు క్రియలు చెప్పుచున్నాడు.

संपतापा पतापश्च तापसंपश्चप क्रमात्।

సంఘాత: పతిత: పద్మని తాళ పతిత తాళ పతిత తాళ పద్మని సన్నిపాత పతితా పద్మని అనేటి పండెండు క్రియలున్ను యేకకళ సంపక్వేష్టాకమందు క్రమాననే పట్టేది. ద్వికళ చతుష్కళలైన ఉద్ఘట సంపక్వేష్టాకాలకు క్రియలు చెప్పుచున్నాడు.

सन्निपातस्तु नास्त्यत्र योनिवा[वद्] द्विकलादिके[4]॥ 133॥

तत्र - యీ द्विकलादिके - చతుష్కళలైన వుద్ఘటా సంపక్వేష్టాకాల యందు सन्निपातस्तु - సంనిపాతమనే క్రియ नास्ति - లేదు. योनिवत् - తమకు కారణాలయిన చాచపుట షట్పితాపుత్రికాలవలోనే క్రియలు నడిపించేది. యిందుకు భావము. सन्निपाते तु शम्यः स्यात् - అనేటి విశేష వచనం చాతను సన్నిపాత స్థానమందు శమ్య వచ్చునంనాడు గనుక. సంనిపాతమందు శమ్య అనేటి క్రియాను నిలిపి, వుద్ఘటానకు

1. cf.SR,5,37ab. The suggested readings are also based on SR.
2. missing
3. cf.SR,5,37cd. The suggested readings are also based on SR.
4. cf.SR,5,38ab. The suggested readings are also based on SR.

తనకు కారణమైన చాచపుట ద్వికళ చతుష్కళలకు వలెనే క్రియలు తెలిశి పెట్టేది, సంపక్వేష్టాకాన్ను తనకు కారణమైన షట్పితాపుత్రక ద్వికళ చతుష్కళకుంబలనే క్రియలు తెలిశి పెట్టేది. **రత్నాకరమందు** యోనివత్ అనేటి మాటయుక్తం కాదు. అది యే తీరంటేను. యీ మార్గతాళాలైదున్ను యీశ్వరుని పంచముఖాల వల్ల పుట్టిన వింతేకాని చాచపుటం వల్ల వుద్భటమున్ను షట్పితాపుత్రకల వలన సంపద్వేష్టాకమున్ను పుట్టినవి గావు. అయినాగానిన్ని చాచపుటోద్భటాలు మూడేశి పాదాలు గలిగినది గనుకనున్ను షట్పితాపుత్రక సంపక్వేష్టాకాలు ఆరేశి పాదాలు గలవి గనుకనున్ను, పాదసమ్యంచాత తమకు కారణాలని చెప్పంబడెనని తెల్సుకునేది. యిది క్రియా యోగమనేటి కళలు. ఇప్పుడు చచ్చత్పుటాది తాళాల యొక్క యేకకళాదులయందు శమ్య తాళ సన్నిపాతలకే ప్రయోగం చూడబడెగాని ధ్రువ అనేది క్రియకు యాల ప్రయోగం చూపబడలేదని శంకించి పరిహరింపుచున్నాడు.

एककलादि तालेषु न प्रयोगो ध्रुवस्य तु।
तथाऽपि च ध्रुवे मार्गे प्रयोगस्तस्य विद्यते॥ 134॥

एककलादि तालेषु - ఏకకళ ద్వికళ చతుష్కళలు గల మార్గతాళాల యందు శమ్యాతాళ సన్నిపాతాలకే ప్రయోగం చూపబడేగాని ధ్రువస్య తు- ధ్రువక్రియలైతేను न प्रयोगो - ప్రయోగం చూపబడలేదు. యిట్లని ఆక్షేపము యిందుకు పరిహారం. तथाऽपि - అవైనగానిన్ని ध्रुवे मार्गे - దక్షిణ వార్తిక చిత్ర ధ్రువాలనేటి మార్గాలలోను ధ్రువ అనేడి మార్గమందు ధ్రువ అనేది క్రియ ప్రయోగించేది. అది యే తీరంటేను. ध्रुवके मातृका कला - అనేది వచనం చాత ధ్రువ మార్గమందు ఒక మాత్ర కళగనుక ఆ మాత్రకు ధ్రువ అనేది క్రియ వచ్చును అటు గనుక. యేకకళాదులయందు ధ్రువక్రియలకు ప్రయోగం లేకున్నగానిన్ని యీ తాళాలకు ధ్రువ మార్గమందు ధ్రువక్రియ వచ్చగనుక వ్యర్థమని శంకంచరాదని పరిహారం తెల్సుకునేది. యీ క్రియలకు ధ్రువ అనేది పేరు వచ్చినందుకు నిమిత్తం చెప్పుచున్నాడు.

ध्रुवश्चित्रादि मार्गेष्वानुस्यूतत्वेन हेतुना।
कूटस्थत्वेन तत्रैव ध्रुवानामभिधीयते॥ 135॥

ध्रुवः-ధ్రువ అనేక్రియా చిత్రాదిమార్గేషు-ధ్రువశ్చిత్రవార్తికదక్షిణమార్గాలయందుంన్ను ప్రవేశించియుండుట అనే हेतुना - నాలుగు మార్గాలయందుంన్ను ధ్రువక్రియా మొదటి వచ్చుట చాతనుంన్ను तस्यैव - ఆ ధ్రువ క్రియకు ध्रुवानाम - ధ్రువ అనేది పేరు अभिधीयते - చెప్పంబడునని తెల్సుకునేది. ఇప్పుడు చచ్చత్పుట తాళానకు మార్గభేదాలచాత క్రియలు **రత్నాకర మతాన** చెప్పుచున్నాడు.

चच्चत्पुटे त्वेककले ध्रुवे च ध्रुवका मता।
ध्रुवका पतिता चित्रे वार्तिके द्वादिमे उभे।
अन्त्ये द्वे च प्रयोक्तव्ये क्रमादष्टौ च दक्षिणे[1]॥ 136॥

1. This verse occurs in Verse no. 51 earlier. c.f.SR,5,15cd-16ab.

एककले - ఏకకళా, అర్ధకళా, పాదకళ, నీచకళలుగల चच्चत्पुटे - చచ్చత్పుట తాళమందు ध्रुवे - ధ్రువ మార్గమందు నడిచేనాయనా అప్పుడు నీచకళ ఆయగనుక. ध्रुवका मता- ధ్రువకేనడుచును चित्रे - చిత్ర మార్గమందు నడిచేనాయనా అప్పుడు పాద కళాలాయ గనుక, ధ్రువక పతితలు నడుచును. वार्तिके - వార్తిక మార్గమందు నడిచేనా అప్పుడు అర్ధకళ ఆయ గనుక, ధ్రువక సర్పిణులున్నుపతాక పతితలున్ను నడుచును. दक्षिणे - దక్షిణ మార్గమందు నడిచేనాయనా అప్పుడు ఏకకళ ఆయ గనుక. ధ్రువకాది క్రియాలు యెనిమిదిన్ని క్రమాననే నడుచును. యీ కడమననే కడమ తాళాలకు తెల్సుకునేది. యీ ఐదు తాళాలుకుంన్ను దక్షిణ వార్తిక చిత్ర ధ్రువ మార్గాలనే క్రియల నడిపించవలెగాని చిత్రతమ అతిచిత్రతమ మార్గాల క్రియల నడిపించరాదు. అది యే తీరంటేను. చిత్రతమ అతిచిత్రతమ మార్గామందు ధ్రుతానుధ్రుతలు నడుచుగనుక. ధ్రుతానుధ్రుతలు లేని మార్గాతాళాలయందు ఆ రెండు మార్గాల క్రియలు నడిపించరాదు. ధ్రుతానుధ్రుతలుగల వేశి తాళాలయందు అయితేను, ఆరు మార్గాల క్రియలు నడుచుకునేది. యిది మార్గకళలు.

सीतारामं गुरुं नत्वा सोमाभट्टात्मुदातनोत्।
तन्तु तालकलावार्धि मतानां विदुषां मुदे॥ 137॥

యీ కళలు తాళపాదాలననుసరించినదై తాళ సంబంధులు ఆయ గనుక, తాళ ప్రణాలను తెల్సుకునేది. యిప్పుడు తాళాలకు లయ చెప్పగలవాండై పరివర్తనం చెప్పుచున్నాడు.

[अथ लयः]

आवृत्तेः[त्तिः] पादभागादेः परिवर्तनमिष्यते[1]।

पादभागादेः - తాళపాదభాగాదికం యొక్క आवृत्तेः - మరిన్ను మరిన్ని తిరుగుట परिवर्तनं - పరివర్తనమని इष्यते - ఇష్టమవును. ఇందుకు భావము. గీతయందేకాని నాట్యమందేకాని ఆ గీతాదులు ముగిశినదనుకాను తాళ పాదాలున్ను మరిన్ని మరిన్ని ఆవర్తించేనా అది పరివర్తనమనంబడును. లయ చెప్పేది కొరకు తాళానకు మితి చెప్పుచున్నాడు.

विश्रान्तियुक्तया काले क्रियया मानमिष्यति[2]।

विश्रान्तियुक्तया - విశ్రాన్తి అనంగాను క్రియ ముగిశిన తర్వాత కొంతచేపు వూరకే ఉండుట విశ్రాంతి అనంగాను పర్యాయాలు. विश्रान्ति - క్రియ విరతితోడను युक्तया - కూడినటువంటి काले -లఘుకాలమందలి क्रिया - సశబ్దక్రియల చాతనే కాని నిశ్శబ్ద క్రియల చాతనేకాని मानं - తాళ ప్రమాణం इष्यते - ఇష్టమవును. యిందుకు భావము. ధ్రువతాళానకు మూడు మాత్రలు గనుక, ఆ మూడు మాత్రలకున్ను

1. c.f.SR,5,43cd
2. c.f.SR,5,44ab

మూడు క్రియలు నడిచేటప్పుడు, మూడో క్రియానడిపింస్తేను తాళము ముగిశెనని తెలుసుకునేది.

क्रियानन्तरविश्रान्तिर्लयस्य[लयः सः] त्रिविधो मतः[1] ॥ 138 ॥

క్రియా - సశబ్ద నిశ్శబ్ద రూపమైన క్రియల యొక్క అనన్తర - దగ్గినది అయ్యి టువంటి విశ్రాన్తిః - విరతికాలము లయః - లయ అని పించుకోను. సః - ఆ లయ త్రివిధః - మూడు విధాలు అది యే తీరంటే చెప్పుచున్నాడు.

द्रुतो मध्यविलम्बस्य[श्च] द्रुतश्शीघ्रतमो मतः[2]।

ద్రుతలయ, మధ్యలయ, విళంబలయలు మూడు విధాలు. అందులో ద్రుతలయకు లక్షణం చెప్పుచున్నాడు. శీఘ్రతమ - శీఘ్రతమమైనది ద్రుతః - ద్రుతలయయని మతః - సంమతము. యిందుకు భావము. తాళానకు క్రియలు నడిచేటప్పుడు ఒక క్రియనడిచిన తర్వాత కొంత కాలము వూరకె వుండక మొదలి క్రియ ముగియగానే రెండో క్రియ మొదలుకొనెనా అప్పుడు క్రియల నడుమ విశ్రాన్తి లేదు గనుక లయలేదు. యెటులయినానేమి గురువుకు అవయవాలయ్ని లఘువుల యొక్కాను, ప్లుతానకు అవయవాలయ్ని లఘువుల యొక్కాను మధ్యమమందు విశ్రాన్తి లేదుగనుక లయలేదు. అలాగే ఒక అంగం యొక్క క్రియాన్తరమందు విరతి లేకనే మరి ఒక అంగం యొక్క క్రియాన్తరము ద్రుతమాయనా లయలేదు. యే తాళమైనానేమి క్రియలతో గూడా నడవగాను ఆ క్రియల యొక్క విశ్రాన్తి కాలము కొంచమాయనా ఆ కాలము ద్రుతలయనంబడును. యీ లయలు తాళాంగల సంధుల్ను వుండునని తెల్సుకునేది. మధ్యలయ విళంబలయలు చెప్పుచున్నాడు.

[द्वि]गुणाद्विगुण[णौ] ज्ञेय[यौ] तस्मान्मध्यविलम्बितौ[3] ॥ 139 ॥

తస్మాత్ - ఆ ద్రుతలయకంటేను తాళాంగాల యొక్క మధ్యమమందు యినుబడి విశ్రాన్తికాలము మధ్యలయ అనిపంచుకొనును. ఆ ద్రుత[మధ్య]లయకంటేను తాళాంగాల నడుమనినుమడి విశ్రాన్తికాలము, విలంబిత లయ అనిపంచుకొనును. యీ ప్రకారాననే దేశి మార్గ తాళాల్కు కళా భేదం చాత వచ్చిన మార్గాలకు వొక్కొక్క మార్గాలకు లయత్రయం కద్దని చెప్పుచున్నాడు.

देशीमार्गेषु तालेषु कलाभेदो ऽप्यनेकधा।
तत्र मार्गोऽप्यनेकश्च तत्र मार्गे लयत्रयम्॥ 140॥

తాళాలు రెండు విధాలు. దేశి తాళాలున్ను మార్గ తాళాలున్నవి. ఆ తాళాలయందు కలాభేదాది - కళా భేదమున్ను అనేకధా - వొక్కొక్క తాళానకు ఏకకళ ద్వికళ చతుష్కళ అనేది అనేక భేదాలు గలవు తత్ర - ఆ వొక్కొక్క కళయందు

1. BK - p.566. cf. SR,5,44cd
2. BK - p.566. cf. SR,5,45ab
3. BK - p.566, cf. SR,5,45 cd Suggested readings are based on SR

मार्गोऽपि - మార్గమున్ను అనేక దేశి తాళాల యొక్క వొక్కొక్క కళయందు ఆరేశి మార్గాలున్ను మార్గతాళాల యొక్క వొక్కొక్క కళయందు నాలుగేశి మార్గాలని అనేక మార్గాలు కలవు. तत्र मार्गे - వొక్కొక్క మార్గమందు लयत्रयम् - యీ మూడు లయలు కలవని తెలుసుకునేది. వొక్కొక్క తాళానకు వొక్కొక్క మార్గమందు లయ త్రయం గలిగినందుకు ద్రుష్టాంతం చెప్పుచున్నాడు.

एकमार्गे यथालोके गच्छन्ति पुरुषाः त्रयः।
तेषां पादगतेर्भेद द्विरतिश्च त्रिधा तथा॥ 141॥
तालाश्चापि लयाश्चापि रादिति [द्विधा] प्राहुर्मनीषिभिः।

यथा - యెటువలెనయినానాగాని लोके - లోకమందు एकमार्गे - ఒకమార్గమందు पुरुषत्रयः - ముగ్గురు పురుషులు गच्छन्ति - పోవుచున్నందురు तेषां - ఆ పురుషుల యొక్క पादगतेः - పాదన్యాసాల యొక్క సంధి వుండేది విరతికాలము కొంచము గనుక ఆ గతి ద్రుతగతి. అంతకంటే మరివొకండు మందముగా బోగాను వాని పాదన్యాస సంధుల విరతి కాలం మందమాయ గనుక, వాండిగతి మధ్యగతి. అంతకంటేన మరివొకండు మందముగా నడువగాను వాని పాదన్యాస సంధుల విరతి కాలము విళంబమాయగనుక వానిగతి విళంబగతి ఆయను. ఆ తీరుననే వొక్కొక్క తాళానకు వొక్కొక్క మార్గమందు మూడేశి లయలు కలవని తెలుసుకునేది. యీ మూడు లయలుంన్ను యేమిటి వలన తెలియవలెనంటె చెప్పుచున్నాడు.

मार्गभेदाश्चिरक्षिप्र मध्यभावोऽप्यनेकधा[1]॥ 142॥

मार्गभेदाः - దక్షిణాది మార్గభేదాలనుండి चिरक्षिप्र मध्यभावः - విళంబిత ద్రుత మధ్యాలనేటి మూండు లయలుంన్ను తెలుసుకునేది. యిందుకు భావము. దక్షిణ మార్గమందు చిరభావమైన విళంబిత లయను, చిత్ర మార్గమందు క్షిప్ర భావమయిన ద్రుతలయాను, వార్తిక మార్గమందు మధ్యలయాను వచ్చునని తెలుసుకునేది. అది యే తీరంటేను. చిత్ర మార్గమందు రెండు లఘువులు వచ్చుగనుక. ఆ రెండు లఘువులుంన్ను పది లఘ్వక్షరోచ్చారణ కాలం గలం గురువాయ గనుక. ఆ గురు కాలానన్తరమందు వుండే లయ ద్రుత లయ అనిపించుకొనును. వార్తిక మార్గమందు నాలుగు మాత్రలు వచ్చుగనుక. నాలుగు మాత్రలుంన్ను యిరవై లఘ్వక్షరోచ్చారణ కాలం గల రెండు గురువులదాయ గనుక. ఆ రెండు గురువుల యొక్క ఉచ్చారణోనంతరమందు ఉండే లయ మధ్యలయ అనిపించుకొనును. దక్షిణ మార్గమందు యెనిమిది మాత్రలు గనుక, నలుభయి లఘ్వక్షరోచ్చారణ కాలం గల నాలుగు గురువుల యొక్క ఉచ్చారణోనంతరమందు ఉండే లయ విలంబిత లయ అనిపించుకొనును. చిత్రమార్గ కళా కొంచపు కాలం గలది గనుక, ఆ కళ ఉచ్చరంచిన తర్వాత కాలం ద్రుతలయ ఆయను అని, చిత్రకళ అంటేను ద్విగుణకాలం గల వార్తిక

1. cf.SR,5,46ab

కళాకాలం గొప్పగనుక. ఆ కళోచ్చారణనంతరం విశ్రాన్తి కాలం మధ్యలయ ఆయన. ఆ వార్తికానుకంటే ద్విగుణ కాలం గల దక్షిణ మార్గకళాకాలం విలంబం గనుక ఆకళోచ్చారణనన్తర విశ్రాన్తి కాలము విలంబ లయ ఆయను. ఇప్పుడు మార్గభేదం చాత లయ భేదం కూడదని శంకింపుచున్నాడు.

मार्गा[णां] कालभेदेऽपि विश्रान्तेस्तु भेदा न हि।
तस्माल्लयश्चैकविधः कथं नु त्रिविधो भवेत्।

మార్గ.గాం [ణాం] - చిత్రాది మార్గాల యొక్క కాలభేదేऽపి - కళాకాలాలకు భేదం గలిగినగానిన్ని విశ్రాన్తేస్తు - విశ్రాన్తి కాలానకు భేదా - భేదము న హి - లేదు. యిందుకు భావము. చిత్ర మార్గమందు ఒక గురువు నడిచిన తర్వాత విశ్రాన్తి - వార్తిక మార్గమందు రెండు గురువులు మీద విశ్రాన్తి, దక్షిణ మార్గమందు నాలుగు గురువుల మీద విశ్రాన్తి గనుక. మార్గాలకు గురువుల భేదం గలిగినాగానిన్ని విశ్రాన్తి కాలం ఒకటి గనుక. లయః - లయ, एकविधः - ఒకవిధమేగనుక కథం - యెట్టు త్రివిధః - మూడు విధాలు భవేత్ - అవును. మార్గభేదాలచాత లయలు మూడు విధాలు యే తీరన తెలుసుకోవలెనేది ఆక్షేపము. యిందుకు పరిహారం చెప్పుచున్నాడు.

क्रियामार्गेण[मानेन] मार्गाणां भेदस्तेन लयस्य च॥ 143॥

క్రియామానేన - క్రియా ప్రమాణం చాతను మార్గాణాం - దక్షిణాది మార్గాలకు భేదః - భేదము తేన - ఆ మార్గ భేదంచాతను లయస్య చ - లయకున్ను భేదము. యిందుకు భావము. యెనిమిది క్రియలుగల దక్షిణ మార్గము నాలుగు క్రియలుగల వార్తిక మార్గముంన్ను, రెండు క్రియలు గల చిత్ర మార్గమనిన్ని యీ తీరున క్రియా ప్రమాణం చాత మార్గభేదం తెలిసి ఆ మార్గభేదం చాత విశ్రాన్తి కాలస్వరూపమైన లయకు భేదం తెలుసుకోవచ్చునని తెలిశేది. యిందుకు ద్రుష్టాన్తం చెప్పుచున్నాడు.

ग्रामाद्गङ्गादि मार्गास्तु त्रयः सन्निहितोऽपि च।
दूरो दूरतरश्चैव तद्गामि गमनं यथा॥ 144॥

గ్రామాత్ - గ్రామాననుండి గఙ్గాది మార్గాः - గంగకు పొయ్యే మార్గములు త్రయः - మూడు గలవు. ఆ మూడు మార్గాలుంన్ను చెప్పుచున్నాడు. सन्निहितोऽपि च - దగ్గిరవున్న మార్గముంన్ను మారతः - అంతకంన్న దూరపు మార్గముంన్ను దూరతరశ్చైవ - దూరీతరమైన మార్గమున్ను. తద్గామ - గమనం తత్ - ఆ మూడు మార్గాల యందుంన్న గామి - పోవుచున్ను ముగ్గురు పురుషుల యొక్క గమనం - గమనము యథా - యేషు వలెను. యిందుకు భావము - ఒక గ్రామాననుండి గంగకు పొయ్యేటందుకు దగ్గిరద్రోవ అంతకంటే దూరపుద్రోవ అంతకంటే మరింన్ని దూరపుద్రోవ ఆ ద్రోవలందు వొక్క రీతి గమనం గల ముగ్గురు మనుష్యులు పోచూ వుండంగాను, సంనిహిత మార్గాననుండి వచ్చిన వాండు వేగిరం వచ్చెనని

తెలియబడును. అంతకంటే దూరపుద్రోవ నడిచిన వాండు మధ్యగతివాండనబడును. అంతకంటే దూరపుద్రోవ నడిచిన వాండు విళంబానవాండనబడును. యీ ప్రకారంన ముగ్గురు యొక్క గమన క్రియనున్ను భేదం లేకున్నాగానిన్ని మార్గభేదాన ద్రుత మధ్య విళంబ గమనాల భేదం గలిగినట్టు ప్రకృతమందుంన్ను విశ్రాన్తి కాలం వొక్కటైనాగానిన్ని చిత్రాది మార్గాల యందు విశ్రాన్తి కాల ప్రమాణం భేదంచాత లయ భేదం తెలియవచ్చును. విశ్రాన్తి కాలం వొక్కటైనాగానింన్ని మార్గ భేదంచాత లయభేద మనేది **చూడామణి మతము. రత్నాకరమతమైతేను** ద్రుత మధ్య విళంబ లయలందు విశ్రాంతి కాలం వొక్కటైనదానికంటె వొక్కొక్క విశ్రాన్తి యినుమడి అధికం గనుక. విశ్రాన్తి కాలానకు స్వభావననే భేదంవల్ల వచ్చిన భేదం కాదని తెలుసుకునేది. యీ లయకు మరింన్ని చెప్పుచున్నాడు.

द्रुतादौ द्रुतमध्यादि भेदेनासावनेकधा।

द्रुतादौ - ద్రుతలయయందు మధ్యలయ విళంబలయ లయయందు[?], द्रुतमध्यादि भेदेन - ద్రుతయందు ద్రుత మధ్య విళంబాలు గలవు. మధ్యమందు మధ్య ద్రుత విళంబాలు గలవు. విళంబ మందు విళంబ మధ్య ద్రుతాలు గలవు. యీ ప్రకారాన असौ - ఈ లయ अनेकधा - అనేక ప్రకారాలు గలవని తెలుసుకునేది. యీ లయ తాళమందు యెప్పుడు గద్దంటె చెప్పుచున్నాడు.

अस्य नृत्यादिभिर्योनि लयोऽपि त्रिविधो भवेत्।
अन्यथा लयहीनस्स्यादिति प्राहुर्मनीषिणः॥ 145॥

अस्य - యీ తాళానకు नृत्तादिभिर्योगे - నృత్తా గీత వాద్యాలతోడ సంబంధంగ-ల్లుచూనుండగాను त्रिविधो लयः - యీ మూడు లయలున్ను भवेत् - వచ్చును. अन्यथा - నృత్యాది సంబంధం లేకపోయనా लयहीनस्यात् - తాళము లయలేదని పెద్దరు పలుకుదురు. ఇది **రత్నాకర మతము. తాళకళావిలాసంవారి మతము** చెప్పుచున్నాడు.

तालांतरनलवर्तिर्यः कालोऽसौ लयःनाल्लयः।

తాళాంగాల యొక్క నడుమ వుంటే కాలం లయ అనంబడును. అది యెట్లంటే చెప్పుచున్నాడు. लयनात् - తాళాంగాలనంటక వూరకేవినమాటవల్లను యీ లయ, ద్రుత మధ్యమమందు మధ్య ద్రుత విళంబాలు కలవు. విళంబమందు మధ్య ద్రుతాలు కలవు. యీ ప్రకారాన असौ - యీలయ अनेकधा - అనేక ప్రకారాలు కలవని తెలుసుకునేది. యీలయ తాళమందు యెప్పుడు గద్దంటేను యీ చెప్పిన ప్రకారాన తెలుసుకునేది. యీ లయ ద్రుత మధ్య విళంబ భేదం చాత మూడు విధాలు కలవు. యీ మూడు లయలున్ను యక్కడ వుండునంటే చెప్పుచున్నాడు.

त्र्यश्रादि जातितालेषु ज्ञेयौ मध्यविलम्बितौ॥ 146॥

त्रयश्रादि जातितालेषु - త్రయశ్ర మిశ్ర ఖండ సంకీర్ణ జాతి తాళాల యందు జేశిన మాత్రలు వచ్చు గనుక. ఆ తాళాలయందు మధ్య లయాను విళంబలయాను వచ్చుగాని ద్రుతలయ లేదు. ద్రుతలయగల స్థలం చెప్పుచున్నాడు.

द्रुतमध्यविलम्बास्तु ताले च चतुरश्रके।

సరి మాత్రలు గల చతురశ్ర జాతి తాళమందు ద్రుత మధ్య విళంబ లయలు మూండున్ను చేశి మాత్రలు గల త్రయశ్ర జాతి తాళాల యందు ద్రుతలయలేనందు సనిమిత్తం చెప్పుచున్నాడు.

त्र्यश्रखण्डादि तालेषु द्रुतोत्पत्तीर्यतो न हि॥ 147॥
तस्मान्नास्ति द्रुतः कालः त्वस्ति मध्यो विलम्बिताः।

త్ర్యశ్రాది జాతి తాళాలు అర్ధార్ధ క్రమాన తగ్గించుక రాగాను విరామద్రుత నిలుచుగాని వొక్క ద్రుత నిలుచుగనుక. तस्मात् - అధికారణం బట్టుండి ద్రుత లయలేదు. మధ్య లయ విళంబ లయలు కలవని తెలుసుకునేది. నృత్తానికి ఉపయుక్తం కాని లయ చెప్పుచున్నాడు.

लयोऽक्षरे पदे वाक्ये योऽसौ नात्रोपयुज्यते[1]॥ 148॥

అక్షరాల యందుంన్ను పాదాలయందుంన్ను వాక్యాలయందుంన్ను యో సౌ लयः - యేలయైనానేమి గద్దు, ఆ లయ अत्र - యీ తాళమందు नोपयुज्यते - యుక్తం కాదు. तालस्थस्तु लयः - తాళమందువుండేది లయైతేను तत्र - ఆ నృత్త గీత వాద్యాలయందు उपयुज्यते - ఉపయోగించును అనాడు గనుక. తాళమందు వుండేది లయ మంచిదని తెలుసుకునేది. యీ లయ తాళమందు ఉన్నదై నృత్త గీత వాద్యాలనున్ను తాళముంన్ను అలంకరించంగాను తాళ ప్రమాణమని తెలుసుకునేది. ఇది లయ అనే ప్రమాణం.

[यतिः]

యతి లక్షణం

लयप्रवृत्तिनियमो यतिरित्यभिधीयते।
समा श्रोतोवहा चान्या गोपुच्छा त्रिविधे च सा[2]॥ 149॥

लयप्रवृत्ति - లయ యొక్క ప్రవృత్తి - ప్రవర్తించేటందుకు అయిన నియమ यतिः - యతి అని अभिधीयते - పలుకంబడును. सा - ఆ యతి సమ యతిననిన్ని శ్రోతోవహం యతి: [ననిన్ని] గోపుచ్ఛయతిననిన్ని యీ మూడు విధాలు. యిందుకు భావము. లయ ప్రవర్త నియమమనంగాను, చిత్రమార్గ క్రియానంతర విశ్రాన్తి ద్రుతలయ, వార్తిక మార్గ క్రియానంతర విశ్రాన్తి మధ్య లయ, దక్షిణ మార్గ

1. cf. SR,5,46cd
2. cf. SR,5,47

క్రియానన్తర విశ్రాన్తి విళంబలయ గనుక, ఆ లయ మార్గమందు ఆ లయానీమంగా ప్రవర్తించేది, యతి అని తెలుసుకునేది. సమయతికి లక్షణం చెప్పుచున్నాడు.

आदिमध्यावसानेषु लयैकत्व[वे]समा त्रिधा[1]।

తాళము వర్తించేటప్పుడు ఆది మధ్యావసానాల యందు వొక్క లయం నడిచేనా ఆ నియమం సమయతి యనుట. వొక్క మార్గం చాత లయ నడిచేనా అది సమయతి యనుట. ఆ లయ యొక్క నియమమైన ప్రవృత్తి యతియని, లయ యతులకు భేదం తెలుసుకునేది. ఆ సమయతి त्रिः - మూడు విధాలు. మూడు విధాలయినందుకు హేతువు చెప్పుచున్నాడు. लयत्र्य विद्यत् - ద్రుత మధ్య విళంబాల మూడు లయవల్లను. యిందుకు భావము. ఆది మధ్యావసానాల యందు చిత్రమార్గం చాతను ద్రుతలయ నడిచేనది సమయతి. ఆది మధ్యావసానాల యందు వార్తిక మార్గం చాత మధ్య లయ నడిచేనా అది ఒక సమయతి. యీ తీరున దక్షిణ మార్గం చాత నడిచేనా అది ఒక సమయతి ,అని మూడు విధాల సమయతులకు తెలుసుకునేది. శ్రోతోవాహ యతి లక్షణం చెప్పుచున్నాడు.

लयत्रैध्यादादि मध्यावसानेषु यथाक्रमात् [2]॥ 150॥
चिरमध्याद्रुतलय यथा श्रोतोवहा मता[3]।

యీ శ్లోకమందు लयत्रैध्यात् - అనేటి సమయతి అన్వయించి ఐదు విళంబ లయమని తెలుసుకునేది. ఆది మధ్యావసానాల యందు क्रमात्- క్రమాననే चिरमध्याद्रुतलय - విళంబ మధ్య ద్రుతలయ వచ్చేనాయనా అది శ్రోతోవాహయతి అని मता - సంమతము. యిందుకు భావము. మొదలి దక్షిణ మార్గముంన్ను మధ్యమమందు వార్తిక మార్గమున్ను యీ ప్రకారాననే లయ నడిచేనాయనా అది ఒక శ్రోతోవాహ యతి అనిపించుకొనును. యెటువలెనైనానేమి నది మొదట నీళ్లు చాలా వస్తేను మొదల విస్తారం మరింన్నితీశి కట్టుగా నీళ్లు వస్తేను అది మధ్యగతి అవును. మరింన్ని నీళ్లు స్వల్పంగా వస్తేను అధమగతి అవును. యీ ప్రకారాననే నియమంగా విళంబ మధ్య ద్రుతలయలు నడువంగాను అన్వర్థానామమైన శ్రోతోవాహ యతి ఆయను. మరింన్ని శ్రోతోవాహ యతి చెప్పుచున్నాడు.

अन्या विलम्बमध्यास्यात् मध्यद्रुतलयापराः [4]॥ 151॥

अन्या - మరిఒక శ్రోతోవాహ యతి[5] मध्यास्यात् - విళంబ మధ్యలయలు కలది అవును. अपराः - మూండో శ్రోతోవాహ యతి, मध्यद्रुतलया - మధ్య ద్రుతలయలు కలది.

---

1. cf. SR,5,48ab
2. cf. SR,5,48cd
3. cf. SR,5,49ab
4. cf. SR,5,49cd
5. Reads 'విళంబ లయ°, in addition, has been removed, since it is -elt redundant

ఈ ప్రకారాన శ్రోతోవాహ యతి మూడు విధాలని తెలుసుకునేది. గోపుచ్ఛయతికి లక్షణం చెప్పుచున్నాడు.

द्रुतमध्यविलम्बस्स्यात् गोपुच्छाद्रुतमध्यगा।
द्वितीया स्याद्भवेन्मध्यविलम्बितलयान्विता[1]॥ 152॥

గోపుచ్ఛయతిన్ని మూడు విధాలని మూటికిన్ని లక్షణాలు క్రమాననే చెప్పుచున్నాడు. ద్రుత మధ్య విళంబ లయలు కలది ఒక గోపుచ్ఛయతి. ద్రుత మధ్య లయలు నడిచేనా అది రెండో గోపుచ్ఛయతి. మధ్య విళంబ లయలు నడిచేనా అది మూడో గోపుచ్ఛయతి. అని మూడు విధాల గోపుచ్ఛయతులు తెలుసుకునేది. మొదలు అధికంగా నడిచి కడపట కొంచమాయునా అది శ్రోతోవాహయతి అనిపంచుకొనును. అది ఈ ప్రకారాననే నడుచు గనుక మొదలు కొంచంగా నడిచిన వెనక దిరిదిగా నడిచేనా అది గోపుచ్ఛయతి అని తెల్సుకునేది. గోపుచ్ఛము మొదలు కొంచముంను తుదను గొప్ప గనుక. ఈ ప్రకారాననే యీ రెండు యతులున్ను అన్వర్థనామం గలదని తెలుసుకునేది. **చతుర సభా విలాసం వారు** యతులు ఆరు విధాలని చెప్పినారు.

श्रोतोवहा च गोपुच्छा समा च यवमध्यगा।
वेदिमध्या च विषमा षड्विधा यतिरुच्यते॥ 153॥

శ్రోతోవాహ, గోపుచ్ఛ, సమా, యవమధ్య వేదిమధ్య, విషమ యతులని ఆరు విధాలు. యవమధ్య యతికి మృదంగ యతి అనే నామాన్తరము కద్దు. వేదిమధ్య యతికి పిపిలికా యనే నామాన్తరమని తెలుసుకునేది. అల్పాంగాలు కథలనున్ను కడమ అధికంగాలు వస్తేను అది యవమధ్య యతి. అధికంగాలు కడల నుండి అల్పంగాలు నడుమనుంటేను అది వేదిమధ్య యతి. ఈ ప్రకారాన నిశ్చయించరాని యతి విషమయతి. ఈ ప్రకారాన యతులు అనేక విధాలు గలిగి వుండంగాను, యతులు మూండు విధాల చెప్పిన **శార్ఙ్గదేవుని అభిప్రాయం** ఆరుయేడులనిన్ని నిశ్చయంపరాదు. అటమీదట ఖడ్గయతి, నాగయతి, చక్రయతి పద[ర?]శుయతి మొదలయినవి కల్పించవచ్చు గనుకనున్ను ప్రధాన యతులు మూడని చెప్పితేను. కడ్మయతులు బుద్ధివంతులయినవారు తెలుసుకునేరని **శార్ఙ్గదేవుండు** మూడే యతులు చెప్పెనని తెలుసుకునేది. యీ యతి లయను ఆశ్రయించి, ఆద్వార తాళ సంబంధి అయినది అవుచున్న నృత్తాదికమును ప్రకాశింపజాయగాను తాళప్రమాణమని తెలుసుకునేది. ఇది యతి అనేటి ప్రాణం.

अथ प्रस्तारः

अथ प्रस्तारसंभूताः प्रत्ययास्सन्ति विस्मयाः।
तेषु पञ्चाङ्गसंभूतः प्रस्तारः कथ्यतेऽधुना[2]॥ 154॥

1. cf. SR,5,50
2. BK – p.400

అథ - అయిన తర్వాతను, प्रस्तारसंभूताः - ప్రస్తారం వల్ల బుట్టునటువంటి, प्रत्ययाः - ప్రత్యయాలు విస్మయాः - ఆశ్చర్యకరాలయినది सन्ति - కలవు. తేషు - ఆ ప్రత్యయాలలోపలను पञ्चाङ्गसंभूताः - पञ्च - అయిదైనటువంటి, अङ्ग - అనుద్రుతాద్యంగాల వల్లను संभूतः - పుట్టినటువంటి प्रस्तारः - ప్రస్తారము, अधुना - ఇప్పుడు, कथ्यते - చప్పంబడుచున్నది. యికను ప్రస్తరించే క్రమం చెప్పుచున్నాడు.

प्रस्तारेऽस्मिन्विजानीयात् अल्पं प्रत्यधिकं महत्।
इच्छातालं लिखेत्पूर्वं दक्षिणाद्वामगामिनम् [1] **॥ 155॥**

इच्छातालं लिखेत्पूर्वं - इच्छातालं - తన మనస్సుకు వచ్చిన తాళం తాళగతమైన అంగం మొదట వ్రాశి, अस्मिन् प्रस्तारे - యీ ప్రస్తారం నందు, अधिकं प्रति - అధికమైన అంగం గూర్చి, अल्पं - కొంచమైన అంగము, दक्षिणाद्वामगामिनम् – दक्षिणात् - కుడి భాగాన నుండి, वामगामिनम् - యడమకు వరుస నడిచేటట్టుగాను, विजानीयात् - యెరుంగవలెను. అనంగా తాత్పర్యార్థము. కుడినుండి యడమకు అధికం కిందికి దానికి తక్కువయైన అంగం బెద్ది ప్రస్తరింవలెననుట.

तथा स्थूलादि सूक्ष्मान्तं यथा संभवयोगतः।
तमेव विषयीकृत्य प्रस्तारः प्रसृतो भवेत् [2] **॥ 156॥**

तथा - ఆ ప్రస్తరించే సమయమందు स्थूलादि सूक्ष्मान्तं - स्थूलादि - అధికమైన అంగం ఆదిగాను सूक्ष्मान्त - తక్కువయిన అంగం కడపలగాను यथा संभवयोगतः - यथा संभव - సంభవించిన అంగం యోగం వల్లను तमेव विषयीकृत्य – అ స్థూల అల్పమైన అంగమే విషయీకృత్య - మహత్తుగా జేసుకొని, प्रस्तारः प्रसृतो भवेत् - प्रस्तारः - ప్రస్తారము వృద్ధి బొందింపంబడ్డది भवेत् - అవును.

वामान्त्यमहतोऽधस्तादल्पं विन्यस्य दक्षिणे।
यथोपरि तथाशेषं वामे स्थूलीकृतं न्यसेत् [3] **॥ 157॥**

వామార్యడు मतोधस्तात् - వామ, యడమకు, अन्त्य - కడపలైన महतः – మహత్తుకు, अधस्तात् - క్రిందను अल्पं - కొంచమైన అంగం विन्यस्य - నిలిపి, यथोपरि तथाशेषं - మిగిలిన కుడి భాగాన యథోపరి మీందవున్న అంగం వ్రాశేది. वामे स्थूलीकृतं न्यसेत् - ప్రస్తార సమయాన ప్రస్తార వరుసను అన్ని అంగాలుంన్ను అల్పమే, అయి మహత్తులేకుండి అల్పాంగాలు. स्थूलीकृतं - కూడి మహత్తుగా జేసుకుని. वामे – యడమభాగాన, न्यसेत् - నిలిపేది.

योगाङ्गं पृतो[यत्ततो][4] वामे लिखेदेवं पुनः पुनः।
सर्वान्नुद्रुतपर्यन्तं तथा संख्या विनिक्षिपेत् [5] **॥ 158॥**

1. BK – p.400
2. BK – p.400
3. BK – p.400
4. Reading based on BK
5. BK – p.400

తథా - ఆ యల్పాంగాలు కూడి మహత్తుగా జేసి వ్రాశేటప్పుడు సంఖ్యకు సమంగా వచ్చేటట్టుగాను, పునః పునః – మాటిమాటికింన్ని, సర్వానుద్రుతపర్యన్తం - సర్వానుద్రుతాంతం మేరగాను, ఏవం - యీ ప్రకారానను ప్రస్తరించేది, అనంగాను తాత్పర్యం - యెన్ని వర్సలా అన్ని అల్పాంగాలై మహత్తు లేకపోవుచున్నదో అన్ని వర్సలుంన్ను ఆ యల్పాంగాలు కూడి మహత్తుగా జేసి మహత్తునేయంగా మిగిలిన అల్పాంగ మహత్తుకు యడమ కడవ్రాశి పూర్వోక్త ప్రకారానను మహత్తు రెండుగా అల్పాంగము బట్టి మిగిలినవి యోగం వెంబడిని ఆ మహత్తుకు యడమకు వ్రాశి కుడిని మీందవున్నట్టుగా వ్రాశి ప్రస్తరిస్తేను ప్రస్తారమవును. యిదా ద్రుతాంత ప్రస్తారకుంన్ను లక్షణమని తెలుసుకునేది. इति प्रस्तारः

अथ संख्या

इत्यङ्गयुक्तो यस्तालः तस्य भेदाः कतीतियः।
पृच्छति प्रसभं तस्य वक्तुं संख्याङ्कसन्ततीम्[1] ॥ 159 ॥

इदि[ति] - ఈ ప్రకారాన, अङ्गयुक्तः - అనుద్రుతాద్యం గాల తోడను కూడినటువంటి, यः - ప్రస్తరింపంబడ్డ తాళము యెదిగద్దో, तस्य - ఆ ప్రస్తరింపంబడ్డ తాళానకు భేదాः – తాళభేదాలు, कतीति - యన్ని ఆయెనని, यः - యే జనుండైనాను, पृच्छति - అడిగితేను, तस्य - ఆ జనునికి, वक्तुं - ఆ ప్రస్తరించిన తాళభేదాలకు చెప్పేటందుకు संख्यांकसन्ततीम् - [2]संख्या - సంఖ్యలనేటువంటి అంకనామధేయాలు గలిగినటువంటి, వాంటి యొక్క सन्ततीम् - పంక్తిని,

प्रकल्प्याच्युतरायोऽसौ वक्ति लक्ष्यविचक्षणः।

[प्र]कल्प्य - కల్పించి, असौ - ఈ अच्युतरायः - అచ్యుతరాయల దేవుండు, लक्ष्यविचक्षणः - लक्ष्य - ఉదాహరణ యందు, विचक्षणः - నేర్పరియైన వాండై, పంక్తి, ఆ సంఖ్యాంక సంతతిని చెప్పుచున్నాడు.

पृच्छकेच्छा तालजातान् शुद्धांश समकोष्ठकान्[3]।
तिरश्चीनां वामपूर्वं विलिख्यादङ्क योजनात्[4] ॥ 160 ॥

पृच्छक् - అడిగే జనుని యొక్క, इच्छा - ఇచ్చకు వచ్చిన, तालः - తాళాల వల్లను, जाता - పుట్టినటువంటి शुद्धांश – शुद्धः - పరిశుద్ధాలైనటువంటి अंश - అనుద్రుతాద్యంగాలకు, समा - సమలైన, कोष्ठकान् - యింట్లు గలిగినటువంటి तिरश्चीनां - అడ్డమైన పంక్తిని विलिख्य - వ్రాశి, वामपूर्वं - వామ యడమభాగం, पूर्वं

1. BK – p.400
2. The commentary from here, was found after the next verse, but has been shifted here.
3. BK – p.400
4. BK – p.400

- మొదతానట్టుగాను అఙ్కయోజనాత్ – అఙ్క - లెక్కల యొక్క, యోజనాత్ - వ్రాశే ప్రకారము అథ - అటు తర్వాతను అచ్యుతరాయలు చెప్పుచున్నాడు. యీ వృద్ధి సంఖ్యలుకు అంత్యోపాంత్య తుర్యాష్టమద్వాదశాలు కూడేది. తుర్యాష్టమద్వాదశాలు లేకుంటే తృతీయ సప్తమేకాదశాలు కూడి వ్రాశేది.

Table-1

ఇది అనుద్రుత ప్రస్తారము సంఖ్య

एकद्व्यङ्कौ क्रमान्न्यस्य योजयेद्वामसंभवान्।
अङ्कानन्त्योपान्त्यतुर्याष्टमद्वादशकोष्ठगान्[1] **॥ 161॥**
तुर्याष्टमद्वादशानामभावे तु लिखेत्क्रमात्।
तृतीयं सप्तमं चैव दश चैव पुनः पुनः[2]**॥ 162॥**

एकद्वयंकौ - एक ఒకటి లెఖ్కాను, ద్వయంకౌ - రెండి లెఖ్కాను న్యస్య - వ్రాశి, పీఠికే చేశి, క్రమాత్ - వరుసనే, వామసంభవాన్ - వామ - యడమభాగాన, సంభవాన్ - పుట్టినటువంటి, అన్త్యోపాన్త్యతుర్యాష్టమద్వాదశకోష్ఠగాన్ - అన్త్య – కడపట వున్నటువంటిన్ని, ఉపాన్త్య - కడపటవున్నదానికి దగ్గిర పూర్వాన ఉన్నటువంటిన్ని, తుర్య - నాలుగోదైనటువంటిన్ని, అష్టమ - యెనిమిదోదైనటువంటిన్ని ద్వాదశ - పంన్నెండోదైనటువంటిన్ని, కోష్ఠ - యింట్లను, గాన్ - పొందినటువంటిన్ని అఙ్కాన్ - లెఖ్కను, యోజయేత్ - కూర్చ వలెను. యిటనంగా తాత్పర్యార్థము. అంత్యోపాంత్య తుర్యాష్టమ ద్వాదశకోష్టాలనున్న లెఖ్కలన్ని కలియగూడి తర్వాతి యింటను వ్రాశేదనుట. ఆ వ్రాశేటప్పుడు నాలుగోదిన్ని యెనిమిదోదిన్ని పంన్నెండోదిన్ని అయిన యింట్లు లెఖ్కలు లేకుంటేను వాండికిబదులు. తృతీయ - మూడోదిన్ని, సప్తమం - యేడోదిన్ని. ఏకాదశం చ - పదకొండోదిన్ని అయ్ని యిండ్ల లెఖ్కలు కూడి వ్రాశేది. యీ వ్రాశిన తర్వాత తుర్యాష్టమద్వాదశాలు కలిగె యిల్లు కూడి వ్రాశేదింతే కాని తృతీయ సప్తయేకాదశాలు కూడి వ్రాయంబనిలేదు. పునః పునః - యంతవృద్ధికైనా మాటిమాటికిన్ని యీలాగే వ్రాశేది.

चन्द्राद्याद्यन्तभेदास्ते मीयन्तेऽत्र समुद्भवाः[3]**।**
क्रमादेकादि संख्याङ्ककोष्ठतालां ब्रुवेऽधुना॥ 163॥

అత్ర - యీ సంఖ్యపంక్తి యందు సముద్భవాః - పుట్టిన చన్ద్రాద్యన్త భేదాః - చన్ద్ర అనుద్రుత ఆద్య - మొదటిదిగా గలటువంటి అది - మొదటనుండి అన్త్య - కడపటి దాంకాను భేదాః - తాళభేదాలు, తైః - ఆ సంఖ్యా పంక్తినున్న లెఖ్క చాతను మీయన్తే - తెలియబడును. అధునా - ఇప్పుడు, అనుద్రుత మొదలు కొన్న వరుసనే ఏకాదశ

1. BK – p.400
2. BK – p.400
3. BK – p.400

संख्याङ्ककोष्ठतालान् - एका - ఒకటిలెఖ్క ఆది - మొదలుగా గలిగినటు వంటి సంఖ్యా - సంఖ్య యొక్క అంకలెఖ్కల యొక్క, కోష్ఠ - యింళ్ల యందలి, तालान् - అనుద్రుతాది తాళాలుంన్ను, ब्रुवे - చెప్పెను, వృద్ధి క్రమం చెప్పుచున్నాడు.

अनुद्रुतो द्रुतस्सार्धं बिन्दुमात्रासपादलः।
दलौ चन्द्रदला वक्रोविधुगौ बिन्दुगौ ततः[1]।
चन्द्राकाशयुतोवक्रः प्लुता स्यात् द्वादशे गृहे॥ 164॥

అనుద్రుత మొదట అనుద్రుతాను తర్వాతను, द्रुतः - द्रुతానున్ను ఆ తర్వాతను సార్ధ బిన్దు - द्रुతలో సగం అనుద్రుత గనుక సార్ధ - అనుద్రుతంతో గూడిన బిన్దు - द्रुతాను మాత్రా - లఘువున్ను, सपादलः - లఘువులో నాలుగోపాలు అనుద్రుత గనుక. ఆయను द्रुతకు పాద द्रुతాను అనే నామం చల్లగాను सपादः - అనుద్రుతంతో గూడిన लः - లఘువున్ను, दलौ – అనంగా दः - అంటే द्रुతన్ను పేరు గనుక. द्रुతాను లఘువున్ను चन्द्रदलः - ప్రస్తార కాలాన అనుద్రుత చంద్రాకారం గనుక చంద్ర అనంగా అనుద్రుతకు పేరు గనుక. చంద్ర అనుద్రుతాను, द - द्रुతాను, ल - లఘువున్ను, वक्र - గురువుంన్ను विधुगौ - विधु - అనుద్రుతాను गौ – గురువున్ను, ततः అటు తర్వాత, चन्द्राकाशयुतोवक्रः - चन्द्र - అనుద్రుతతోనుంన్ను, आकाश - द्रुతతోనుంన్ను युतः - కూడినటువంటి, वक्र - గురువున్ను प्लुतस्य द्वादशे गृहे - द्वादशे गृहे - పంనెండోయంటి प्लुतस्य प्लुतముంన్ను

ततः परं तथैकैक कला वर्धनयोगतः[2]।
लिखेद्दपरिकोष्ठानां तदधः कोष्ठसंख्यया।
तावन्त्येव भेदास्स्युः रित्युत्तरमहोच्यताम्[3]॥ 165॥

ततः - ఆ प्लुतము తర్వాత परं - మీందటను उपरिकोष्ठानां - उपरि మీదనుంన్ను, कोष्ठानां - యింట్లకు एकैक - ఒకటొకటి అయినటువంటి कला - అనుద్రుతయొక్క, वर्धन - వృద్ధి యొక్క, योगतः - పొందిక వల్లను. लिखेत् - సంఖ్య వ్రాశేది. तदधः कोष्ठ - సంఖ్యయ. तत् - ఆ వృద్ధి పొందించి వ్రాశిన, అనుద్రుతాంగాల యొక్క अधः - క్రిందట వున్నటువంటి कोष्ठ - యిండ్లయందలి, संख्यया - లెఖ్కల చాతను तावन्त्येव - యెంత సంఖ్యవున్నదో అన్నే भेदाः - అను द्रुతాద్యంగ భేదాలు, स्युः - అవును. అనంగా తాత్పర్యం - యే అంగము క్రిందట యెంత లెఖ్కవుంచుంన్నదో ఆ యంగం ప్రస్తరించగాను అన్ని భేదాలు పుట్టినవనుట. इति - ఇదిని అడిగిన వారితో प्रत्युत्तरं उच्यताम् - చెప్పవలెను. ఇత్యను द्रुతప్రస్తార సంఖ్య. యిది అనుద్రుత ప్రస్తారానకు వృద్ధి మాన సంఖ్య అవును.

---

1. BK – p.400
2. BK – p.400
3. BK – p.400

अथ नष्टम्

येन ता पतितो भेदः किं रूपमिति पृच्छति।
तन्नष्टमुत्तरं पश्य प्रोक्तमच्युतभूभुजा[1]॥ 166॥

येन - యెవ్వని చాతనైనానేమి पतितः - అన్నోదైన భేదः - భేదము, అనంగా తాత్పర్యం - యెన్నో అంగం ప్రస్తరించంగా బుట్టిన తాళాలలోపల యెన్నో తాళానకు యెన్ని ద్రుతాద్యంగాలు ఉండవలెననుట. किं रूपमिति पृच्छते - किं रूपं – యెటువంటి రూపం వచ్చునని पृच्छते - అడుగబడితేను, అడిగితేననుట. तपः - ఆ అడిగినది. नष्टं - నష్టమనిపించును. अस्य - ఆ అడిగినవారికి ఉత్తరం ప్రత్యుత్తరం. अच्युत भूभुजा - అచ్యుతరాయల చాతను उच्यते - చెప్పంబడుచున్నది.

कति भेदानष्टताले तावत् संख्या क्रमाल्लिखेत्।
तत्प्रान्त्य पातनस्थानं पात्यास्तूपान्त्य पूर्वकाम्[2]॥ 167॥

कति - యెన్ని అయినటువంటి भेदाः - భేదాలు, नष्टताले - నష్టమైనటువంటి తాలే - తాళమునందు కలవో तावत् - అంతపర్యన్తముంన్ను संख्यां - సంఖ్యను క్రమात् - అనుద్రుతాద్యంగాలు వల్లను लिखेत् - వ్రాశేది. ఇటనంగా తాత్పర్యం - పడిపోయిన తాళానకు ప్రస్తారమునందు మొదట అనుద్రుతాద్యంగాలలో యే అంగం చున్నదో ఆ యంగం అనుద్రుతలు చేశి ఆయనుద్రుతాలు సంఖ్యామీద వరుసను వ్రాశేదనుట. వ్రాయంగా కడపటి అనుద్రుత క్రిందవున్న సంఖ్య प्रान्त्य पातनस्थानं - అని పాతన అనుద్రుతాద్యంగాలు పుచ్చి వేశేటందుకు स्थानं - నెళవు అవును. पात्यास्तु - మరి మరింన్ని పుచ్చి వెయ్యదగినటువంటి సంఖ్యలైతేను. ఉపాంత్య సంఖ్యకు. पूर्वकाम् - మొదటివైన సంఖ్యలు

पातस्थाने नष्टसंख्या प्रथमं पातयेत्ततः।
शेषतः पातयेदंकान् क्रमादेकैककोष्ठजान्[3]॥ 168॥

पातस्थाने - పాता - ఆయను ద్రుతాద్యంగాలలోను కడపటి అంగము క్రిందవున్న సంఖ్య యొక్క స్థానే - స్థానమందు, नष्टसंख्यां - నష్ట పోయినటువంటి తాళము యొక్క संख्य - సంఖ్యను, पातयेत् - పుచ్చివేశేది. ततः - అటు తర్వాతను ఆ కడపటి సంఖ్యలో పుచ్చివేయ్యంగా మిగిలిన లెఖ్కలోను शेषतः - మిగిలినటు వంటి ఉపాంత్యము మొదలుగా గలిగిన, एकैककोष्ठजान् - एकैक - వొక్కొక్క యింటనే, जान् - పుట్టినటువంటి, अङ्कान् - లెఖ్కను, क्रमात् - వరుసనే पातयेत् - పుచ్చివేశేది. అనంగా తాత్పర్యం - ప్రస్తారానకు మొదట జేశినతాన్కు యెన్ని అంగాలు వుంచున్నదో ఆయనుద్రుతాద్యంగాలలో, కడపటి అంగము క్రిందవున్న సంఖ్య వేరే వ్రాశేది. అందులో, నష్ట తాళ సంఖ్య పుచ్చివెయ్యంగా మిగిలిన లెఖ్కలలోను

1. BK – p.400
2. BK – p.400
3. BK – p.400

एकैकोष्ठांकपातेन भवेदेकद्रुतागमः।
निरन्तरे कोष्ठयुगे पतिते मात्रिकागमः[1]॥ 169॥

एकैकोष्ठांकपातेन - एक - వొక్కటైన, कोष्ठ - యిండ్ల యందలి అంక లెఖ్కలో पातेन - పుచ్చివేయటచాతను एकद्रुतागमः - एक - వొక్కటైన, द्रुत - द्रुतం యొక్క आगम - ప్రాప్తి भवेत् - అవును. निरन्तरे कोष्ठयुगे - निरन्तरे - యడబాయక కూడా వున్న कोष्ठयुगे - कोष्ठ - యిండ్ల యొక్క, युगे - యుగళమందు, पतिते - ఆ వుపాంత్యములెఖ్క పుచ్చివెయ్యంగా మిగిలిన సంఖ్యలోను పుచ్చివేయబడితేను. मात्रिकागमः - मात्रिका - లఘువు యొక్క आगमः - ప్రాప్తి, भवेत् - అవును.

मात्राहेतोस्तृतीये तु पतितो लो गुरुर्भवेत्।

मात्राहेतोः - మాత్రా లఘువు యొక్క, हेतोः - ప్రాప్తి కారణంవల్లను तृतीये तु - మూడో యింటి సంఖ్యను పుచ్చివెంత అయితేను, लः - ఆ మునుపటి లఘువు गुरुः - గురువు भवेत् - అవును.

यत्राङ्कपातनाभावो भवे त्र गुरुहेतो [चतुर्थी गः प्लुतो भवेत्][2]॥ 170॥

గురువు ఆ గురువు యొక్క हेतोः - ప్రాప్తికారణంవల్లను चतुर्थी तु - నాలుగో యింటికి పూర్వసంఖ్యలో పుచ్చివెంప అయితేను. गः - ఆ మునుపటి గురు పుదే [प्लुतो] - ప్లుతము भवेत् - అవును.

यत्रांकपातनाभावो भवेत्तस्मादनुद्रुतः।
अङ्काभावे तालपूर्तिपर्यन्तं चन्द्र लेखनम्[3]॥ 171॥

यत्र - యేకోష్ట మందలియున్న సంఖ్యనైనానేమి अङ्क - మునుపటి సేపించిన సంఖ్యలో पातन - పుచ్చివెంతయొక్క आभावः - లేమి भवेत् - అయితేను, तस्मात् - ఆ పుచ్చివెంత లేకుండుట వల్లను अनुद्रुतः - అనుద్రుతాంగం भवेत् - అవును. अङ्काभावे - యీ రీతి పుచ్చివెయ్యంగాను अङ्क - మరి లెఖ్కకు अभावे - లేమి అయితేను तालपूर्ति पर्यन्तं - ताल - తాళముయొక్క पूर्ति पर्यन्तं - కడవెళ్లేటి పర్యన్తముంన్ను चन्द्र लेखनम् - చంద్ర అనుద్రుత యొక్క వ్రాంత, भवेत् - కావలెను.

संप्रदायं प्रवक्ष्यामि द्रुतलाभादनन्तरम्।
कोष्ठमेकं त्यजेत्तेन पतितेन समन्वितम्[4]॥ 172॥

---

1. This verse is missing in the manuscript, but found interspersed in the commentary and also been commented. Further BK also gives this verse. Hence it has been included.
2. BK – p.400.The suggested reading is based on BK and parts of the verse found in the commentary.
3. BK – p.400
4. BK – p.400

संप्रदायं - సంప్రదాయమును, वक्ष्यामि - చెప్పెదనుట అది యెటువలెనంటె చెప్పుచున్నాడు. సంఖ్య మీదనున్న అనుద్రుతాద్యంగాల కడపటి అంగములు క్రిందనున్న సంఖ్యలో నష్టతాళ సంఖ్య తీసివెయ్యంగా శేషించిన లెఖ్కతోటి పాంత్యము లెఖ్క తీసి వేసితే. సపశితేన ఆపుచ్చివెంతకు వచ్చిన పాంత్యముతోను समन्वितम् - కూడిదాపున వున్న एकं - వొక్కటైన कोष्ठं - యింటి లెఖ్క त्यजेत् - విడిచివేశేది.

लघुलाभात्परं कोष्ठद्वयं ताभ्यां सह त्यजेत्।
गुरुलाभे तु तेभ्योऽथ त्यजेत्कोष्ठत्रयं तदा[1]॥ 173॥

लघुलाभात् - లఘుప్రాప్తి వల్ల परं - మీదటిదైన, कोष्ठद्वयं - మరి రెండింళ్లోపల వెన్క ताभ्यां सह - మునుపు పాలువోయిన రెండింళ్ల లెఖ్కలతో గూడా त्यजेत् - విడ్చి పెట్టేది. गुरुलाभे तु - గురు ప్రాప్తి యందైతేను तेभ्यः - మునుపు పాలు పోయిన మూడు యింట్లతో గూడాను अथ - అటు తర్వాతనున్న कोष्ठत्रयं - మూడు యింట్ల లెఖ్కలు तदा त्यजेत् - విడిచిపెట్టవలెను.

प्लुतलाभे तथा तेभ्यस्त्यजेत् कोष्ठ चतुष्टयम्।
अनुद्रुतस्त्वपातो[पात्यो]ऽथ तस्मात्त्यागो न लभ्यते[2]॥ 174॥

प्लुतलाभे - ప్లుత ప్రాప్తి అవుచునుండంగాను, तथा - అటువలెను, तेभ्यः - ఆ పాలు పోయిన నాలుగింళ్లతో గూడాను कोष्ठ चतुष्टयम् - నాలుగింళ్ల లెఖ్కలు त्यजेत् - విడిచి పెట్టవలను. अपापः - పాలు పోయిన యింటికి అపుడైతేను अनुद्रुत - అనుద్రుత వచ్చును. तस्मात् - ఆ పాలు పోయిన యింటికి మీదవున్న కోష్టానాకైతేను त्यागः - విడిచిపెట్టుట न लभ्यते - పొందంబడదు. పాలు పోయిన యింటికిమాత్రం విడిచిపెట్టేదిగాని ఆ తర్వాతవున్న యిల్లు విడిచిపెట్టవద్దు.

एवं कुर्यान्नष्ट भेदमात्रा पर्यन्तगां क्रियाम्।
तथा नष्टस्य भेदस्य रूपमायाति कौतुकम्[3]॥ 175॥

नष्ट भेदमात्र पर्यन्तगाः - నష్ట పడిపోయిన తాళం యొక్క మాత్రా యెన్ని అంగాలు గలవో పర్యన్త - అన్ని అంగాల పర్యన్తముంన్ను పొందికైనటువంటి క్రియాం - పుచ్చివేశే క్రియలను एवं - ఈ చెప్పిన ప్రకారాన कुर्यात् - చెయ్యవలెను. तथा - ఆశేషించిన లెఖ్కలోను ఆయా యింట్లలోను పుచ్చి వేశేటప్పుడు ప్రాప్తమైన नष्टस्य - పడి పోయి మళ్లా వుద్ధారాన వచ్చిన తాళం యొక్క भेदस्य - భేదం యొక్క रूपं స్వరూపం; कौतुकम् - పరీక్షకుని మనస్సుకు సంతోషమును आयाति - పొందును. పుట్టించుననుట యిందుకు లక్ష్యం. అనుద్రుత ప్రస్తారాన లఘువు పెట్టి ప్రస్తరించంగా ఆరు తాళాలు పుట్టుచున్నవి గనుక. అందులో నాలుగో తాళం పడిపోయ్ని దానికి యెన్ని

1. BK – p.400
2. BK – p.400
3. BK – p.400

అనుద్రుతాద్యంగాలు వుండవలెనంటేను. లఘువుకు నాలుగు అనుద్రుతాలు గనుక, ఆనాలుగు అనుద్రుతలు అనుద్రుత సంఖ్య మీద వ్రాయంగా నాలుగో అనుద్రుత క్రింద క్రిందవున్న అనుద్రుత సంఖ్య ఆరింటి లెఖ్క గనుక అందులో నష్టతాళం నాలుగోది గనుక ఆ నాలుగింటి లెఖ్కను పుచ్చి వెయ్యంగా శేషించిన లెఖ్కలు రెండు గనుక ఆ రెండులోనున్ను ఆ రెంటికి పూర్వాన వున్న మూటి లెఖ్క పాలు పోదు గనుక పాలు వేనందుకు అనుద్రుత లాభం కావలెగనుక అనుద్రుత వచ్చెను. ఆ రెండూ శేషించిన లెఖ్క అటు మూడో యింటి క్రిందికి జరిపి అందులో మూడో యింటి లెఖ్క రెండు గనుక రెండు రెండుంన్ను సరి అయి పాలు పోతేను ఒకయింటి లెఖ్క పాలు పోతే ద్రుతాలాభం గనుక ద్రుత వచ్చెను. ద్రుతకు పాలు పోయిన యింటితో గూడాను మరిఒక తర్వాతి ఇల్లున్ను విడిచిపెట్టేది. अङ्कभावे तालपूर्तिपर्यन्तं चन्द्रलेखनम् అన్నాడు గనుక అటు తర్వాతను ఒక యింటి లెఖ్క లేదు గనుక. తాళపూర్తికి వొక్క అనుద్రుత వచ్చెను. యీ రీతియడమనుండి కుడికేవుచ్చివెయ్యగాను వచ్చిన నష్ట తాళాంగాలు U O U - ఇన్ని అవుచున్న దిగనుక లఘువుబెట్టి ప్రస్తరించంగా ఆరు తాళాలలోను పడిపోయిన నాలుగో తాళానకు అనుద్రుతాను. స్మృత అనుద్రుతాను వచ్చెను, అని ప్రతిపాది ప్రత్యుత్తరం చెప్పేది. యిది నష్టం. ఇకను ఉద్దిష్టానకు లక్షణం.

[अथ उद्दिष्टम्]

भेदमेकं समालिख्य कतमोऽयं वदेत्यथ।
यः पृच्छति तदुद्दिष्टं तस्योत्तरमिहोच्यते[1]॥ 176॥

एकं - వొకటైన भेदं - తాళభేదమును समालिख्य - వ్రాశి अयं - ఇది తాళం భేదం कतमः - ఎన్నో వివద చెప్పుమా. इति - ఇటను अधि - అటు తర్వాతను यः - యవ్వడైనా पृच्छति - అడుగుచున్నాడ तत् - అది, उद्दिष्टं - ఉద్దిష్టమనిపించును. तस्य - వ్రాశి उत्तरं - ప్రత్యుత్తరము इह - ఈ శాస్త్రమందు उच्यते - చెప్పంబడుచున్నది.

उद्दिष्टे चेदिभेत् [च लिखेत्] संख्या सन्ततिं नष्टदत्पुन [नष्टकात्पुनः][2]।
नष्टत्पन्ने तु पतितसंख्यानन्त्ये निपातयेत्।

नष्टोत्पन्ने - నష్టమునందు उत्पन्ने - పుట్టిన యీ సంఖ్య యందు पतितान् संख्यान् - అనంగా నష్టమందు పాలుపోయ్యే సంఖ్యలు अन्त्ये - కడపటి సంఖ్యయందు निपातयेत् - తీశివెయ్యవలెను.

तत्र शेषीकृताङ्कः स्यादुद्दिष्टोत्तरं बभौ[3]॥ 177॥

तत्र - ఆ కడపటి సంఖ్యయందు शेषीकृतांकः - తీశివెయ్యంగా మిగిలినటు వంటి, अङ्कः - లెఖ్క यः - యెదిగద్దో सः - ఆ లెఖ్క उद्दिष्टस्य - ఉద్దిష్టాన్ను उत्तरं

1. BK – p.400
2. Suggested readings are based on BK
3. BK – p.400

- ప్రత్యుత్తరమై బభౌ - ప్రకాశించును. అనంగా తాత్పర్యం - మునుపు చెప్పిన నష్టమందు నడిచిన ప్రకారాన ద్రుతకు పాలు పోయిన యింటి తర్వాతి యింటి సంఖ్యవిడిచి పాలు పోయిన యిల్లు గ్రహించేది. లఘువుకు పాలు పోయిన రెండింట్లు గ్రహించిన తర్వాతి రెండింట్లు విడిచిపెట్టేది. గురువుకు పాలు పోయ్యే మూడు యిళ్లలెక్క గ్రహించి తర్వాతి మూడింళ్ల లెక్క విడిచిపెట్టేది. ప్లుతానకు పాలు పోయ్యే నాలుగింళ్ల లెక్కలు గ్రహించిన తర్వాత మరి నాలుగింళ్ల లెక్కలు వూరికే విడిచిపెట్టేది. ఆ నాలుగింళ్ల లెక్కలు గూడి పాతస్తానము సంఖ్యలో తీశివేశితే యెంత లెక్కమిగులుచున్నదో అన్నో తాళమని చెప్పేది. లక్ష్యం. లఘువు పెట్టి ప్రస్తారించంగానైన తాళాలలోను ఒక తాళానకు అనుద్రుతాననుద్రుతాను వస్తేను అది యెన్నో తాళమని అడిగితేను ఆయనుద్రుతాద్యంగాలు సంఖ్య మీంద వ్రాశిన సంఖ్య 1, 2, 3, 6 న్ను గనుక. పాలువోని మూడో యింటి లెక్కను మొదటియంటివకటి లెక్కను విడిచిపెట్టి పాలు పోయిన రెండో యింటి రెంటి లెక్క పాతస్తానము నందున్న ఆరెంటి లెక్కలో తీశివేయ్యంగా నాల్లు మిగులుచున్నవి గనుక నాలుగో తాళమని చెప్పేది. యిది ఉద్దిష్టం. యికను పాతాళ సంఖ్యకు లక్షణం.

[पाताल संख्या]

अङ्गान्यनुद्रुतादीनि तालेऽमिन् प्रतिथे सति।
भवन्ति कति इत्येवं प्रश्नः पाताल उच्यते[1]॥ 178॥

अनुद्रुतादीनि - అనుద్రుత మొదలైన अङ्गानि - అంగాల अस्मिन् ताले - ఈ తాళము प्रतिथे सति - ప్రస్తరింపంపడుచున్నగాను कति - యెన్ని भवन्ति - అవుచున్నవి इति - ఇటని प्रश्नः - అడుగుట पातालः - పాతాళమని उच्यते - చెప్పంబడును.

संख्या पङ्क्तेरधः पङ्क्तिं समकोष्ठां लिखेदथ।
तत्राप्येकाङ्कयुग्माङ्क क्रमात्कोष्ठद्वयं लिखेत्[2]॥ 179॥

संख्यापङ्क्तेः - సంఖ్య యొక్క పంక్తేः - పంక్తికి అధः - క్రిందటను समकोष्ठां - సమా సమాలైన కోష్ఠాం - యిళ్లుగల్గిన, पङ्क्ति - పంక్తిని, लिखेत् - వ్రాశేది. అథ - ఆ తర్వాతను, क्रमात् - వరుసనే कोष्ठद्वयं - కోష్ఠ - యింళ్ల యొక్క द्वयं - రెండును, एकांक युग्मांग - ఎకాంక - ఒకటి లెక్కను యుగ్మాంగ - రెంటి లెక్కను, तत्रापि - ఆ సంఖ్య క్రింద పంక్తినే लिखेत् - పీఠికెగా వ్రాశేది.

ततोऽन्त्यन्तसमं संख्यापङ्क्त्यंकं च स्वपङ्क्तिगान्।
उपान्त्यादीन् यथायोगं प्रतीन्त्यक्त्वा पुरो लिखेत्[3]॥ 180॥

---

1. BK – p.400
2. BK – p.400
3. BK – p.400

అటు తర్వాతను, అన్త్యం - కడపటి లెఖ్కను తత్సమం - ఆయంత్యానకు సమంగా మీదనున్న సంఖ్యాను పఙ్క్త్యంక - సంఖ్యాను, మక్తే - యెందలి అఙ్కం - లెఖ్కను, స్వవక్తగాన్ [స్వపఙ్క్తిగాన్] - స్వ - తన యొక్క, వక్తం [పఙ్క్తి] - వక్తిని [పంక్తిని] గాన్ - పొందినటువంటి ఉపాన్త్యాదీన్ - ఉపాంత్య మొదలుగాగల లెఖ్కను యథాయోగం - యోగం తప్పకుండాగా ప్రతీన్త్యక్తవా - ప్రతినిధులైన తృతీయసప్తమైకాదశాలు, త్యక్తవా - విడిచిపటట్టి పురః - ముందరను లిఖేత్ - వ్రాశేది.

तत्संख्या कोष्ठपर्यन्तं तदन्त्याद्यंक पञ्चकैः।
मीयन्तेऽनुद्रुतादीनां क्रमादङ्गानि लक्ष्यतः[1]॥ 181॥

తత్ - ఆ వ్రాయుట, అన్త్యాద్యంక పఞ్చకైః - అన్త్య - అంత్యము ఆది మొదలుగా గల, అఙ్క - లెఖ్కయొక్క పఞ్చకైః - అయిదింటు చాతను తత్సంఖ్యా పర్యన్తం - తత్ - ఆ సంఖ్యా - సంఖ్యాపంక్తి యొక్క, కోష్ఠపర్యన్తం - యిళ్లు యెన్ని వుంచుంన్నవో అన్తపర్యన్తమున్ను, అనంగా తాత్పర్యం - అంత్యోపాంత్యతుర్యాష్టమద్వాదశాలకు అన్త్యం - మీది లెఖ్కను లక్ష్యమైన పాతాళ సంఖ్య వల్ల అనుద్రుతాది - అనుద్రుత మొదలుగాగల అఙ్గాని - తాళాంగాలు క్రమాత్ - వరుసనే మీయన్తే - తెలియబడును. అనంగా పాతాళ సంఖ్యలో యింటింట యెన్ని లెఖ్కలు వుంచుంన్నవో అంన్ని ద్రుతలు తాళ సంఖ్యలు కలవని చెప్పేది.

Table-2

इति पाताल संख्या

[अनुद्रुतमेरु लक्षणम्]

अथानुद्रुतमेरोस्तु लक्षणं ब्रूमहेऽधुना।
कतिस्वेच्छागते ताले कृतेऽछिन्ने सुधाकराः[2]॥ 182॥

అథ - అటు తర్వాతను అనుద్రుతమేరోః - అనుద్రుత తల యొక్క మేరోః - మేరువుకు లక్షణం - లక్షణమును అధునా - ఇప్పుడు బ్రూమహే - చెప్పెను. స్వేచ్ఛాగతే తాలే - స్వ - తన యొక్క, ఇచ్ఛా - ఇచ్ఛను గతే - పొందినటు వంటి, అనంగా, తన ఇచ్ఛకు వంచిది అనుట. తాలే - తాళము అఛిన్నే కృతే - ప్రస్తరింపబడుచుండగాను సుధాకరాః - అనుద్రుతలు కతి - యెన్ని కలవంటేను.

तत्संख्या समकोष्ठांकं तिरश्चीनामधोलिखेत्।
पङ्क्तिमेकां ततश्चोर्ध्वंमूलाद्वानैक कोष्ठिकान्[3]॥ 183॥

---

1. BK – p.401
2. BK – p.401
3. BK – p.401

తత్ - ఆ ఇచ్చగతమైన తాళము యొక్క సంఖ్యా - అనుద్రుత సంఖ్యను సమ - అనుగుణమైనటువంటి కోష్ఠ - యిళ్ల అఙ్కాన్ - లెఖ్కలు గల్గినటువంటి, తిరశ్చీనామ్ - అడ్డమైనటువంటి, ఏక - వొక్కటైనటువంటి, పఙ్క్తి - పంక్తికి, అధః - క్రిందటను, లిఖేత్ - వ్రాశేది. తతః - అటు తర్వాతను. ఊర్ధ్వమూలాత్ - ఊర్ధ్వ - మీదట యొక్క మూలాత్ - మొదటి వల్ల వానేక కోష్ఠికాన్ - వాన - తక్కువైన, ఏక - వొక్కటైన కోష్ఠికాన్ - యిల్లుగలిగిన పంక్తిని, అనంగా మీదీ పంక్తి క్రింద పంక్తి ఒక యిల్లు తక్కువగా వ్రాయవలెనుట.

ततः परं द्विद्विकोष्ठवान[हीन]त्वात्सर्वपङ्क्तयः।
प्रभवन्त्यन्तपर्यन्तं तास्वंकावलिरुच्यते[1]॥ 184॥

ततः - అటు తర్వాత పరం - మీదను, द्विद्विकोष्ठवान[हीन]त्वात् - द्विद्वि - రెండేశి రెండేశి అయనా కోష్ఠ - యిళ్లు వాన[హీన]త్వాత్ - తక్కువ అవుట బుట్టుడి సర్వపఙ్క్తయః - సర్వ - సమస్తమైనటువంటిన్ని పఙ్క్తయః - పంక్తులు, అన్త్యపర్యన్తం - మెరువకతెరె పర్యన్తం ప్రభవన్తి - కలవు. అనంగా. రెండో పంక్తి తర్వాత మూడో పంక్తి మొదలుగాగల పంక్తులంన్నిన్ని క్రింది పంక్తి కంటే రెండేశి యింళ్లు తక్కువ చేశి మెరువ వ్రాశేది. తాను ఆ పంక్తుల యెందు అఙ్కావలిః - అఙ్క అంక లెఖ్కల యొక్క అవలిః - పంక్తి उच्यते - చెప్పబడుచున్నది.

एकैकं विलिखेत्तासां कोष्ठयोः पूर्वपूर्वयोः।
तत्राधः पङ्क्तिकोष्ठेषु विषमेषु यथाक्रमम्[2]॥ 185॥

तासां - ఆ పంక్తుల యొక్క కోష్ఠయోః పూర్వపూర్వయోః - మొదటి రెండేశి రెండేశి యింళ్లయందు, एकैकं - ఒకటొకటి వ్రాశేది. तत्र - ఆ మేరువయందు अधः पङ्क्ति - క్రింది పంక్తి యొక్క కోష్ఠేషు - యింళ్ల విషమేషు - విషమాలైనపుడు यथाक्रमम् - వరుస తప్పకుండానట్టుగాను.

लिखेदन्त्योपान्त्यतुर्याष्टम द्वादशकोष्ठगान्।
अङ्कान् समेषु कोष्ठेषु त्यक्तवान्त्यं पूर्ववल्लिखेत्[3]॥ 186॥

విషమేషు - విషమకోష్టాల యందు अन्त्योपान्त्य तुर्याष्टम द्वादश कोष्ठगान् - అంత్యమున్ను ఉపాంత్యమున్ను తుర్యమున్ను చతుర్థమున్ను అష్టమ ద్వాదశాలున్ను కలయంగూడంగానైన లెఖ్కలు లిఖేత్ - వ్రాశేది. సమేషు - సమకోష్టాల యందు अन्त्य - కడపటిలెఖ్కను, त्यक्तवा - విడిచిపెట్టి, पूर्ववत् - విషమాలయందు వలెనె అఙ్కాన్ - లెఖ్కలును, लिखेत् - వ్రాశేది. అనంగాను

1. BK – p.401
2. BK – p.401
3. BK – p.401

సమకోష్టాలయందు అంత్యము విడిచి ఉపాంత్యతుర్యాష్టమద్వాదశాలు కలయం గూడంగానైన లెఖ్కలు వ్రాయవలెననుట.

तुर्याष्टमद्वादशानामभावे ते[तु] यथाक्रमम्।
तृतीयं सप्तमं चैकादशं प्रतिनिधिं लिखेत्[1]॥ 187॥

तुर्याष्टमद्वादशानां - तुर्य - నాలుగో యింటి లెఖ్కను అష్టమ - యనిమిదోయింటి లెఖ్కను, द्वादशा - పండెండో యింటి లెఖ్కను అభావే - లేమి అయినప్పుడు, అనంగా, తుర్యాష్టమాద్వాదశాలు లెఖ్క పుట్టినప్పుడు యథాక్రమమ్ - వరుస దప్పక तृतीयं - మూడో యింటి లెఖ్కను सप्तमं - యేడో యింటి లెఖ్కను एकादशं च - పదకొండో యింటి లెఖ్కను, प्रतिनिधिं - తుర్యాష్టమాద్వాదశాలకు బదులుగాను लिखेत् - వ్రాశేది. అనంగా, నాలుగో యింటి లెఖ్కను పుట్టినప్పుడు మూడో యింటి లెఖ్కను యెనిమిదో యింటి లెఖ్కను పుట్టినప్పుడు ఏడో యింటి లెఖ్కను పండెండో యింటి లెఖ్క పుట్టినప్పుడు పదకొమడో యింటి లెఖ్క కూడి సమ విషమ కోష్టాల యందు లెఖ్కలు వ్రాయవలెననుట.

अथोर्ध्वपङ्क्तौ विषमकोष्टेष्वन्त्यादधस्तनम्।
अन्त्यप्रतिनिधिं कृत्योपान्त्यादि ग्रहणं भवेत्॥ 188॥

अथः - అటు తర్వాతను, ऊर्ध्वपङ्क्तौ - మీది పంక్తియందు विषमकोष्टेषु - విషమాలైన యింళ్ల యందు, अन्त्यात् - కడపటి లెఖ్క కంటెను అधस्तनम् - ఆ కడపటి లెఖ్క క్రిందిది లెఖ్క अन्त्यं प्रतिनिधिं - अन्त्यं - కడపటి లెఖ్కను प्रतिनिधिं - బదులుగాను, कृत्वा - చేశి उपान्त्यादि ग्रहणं - ఉపాంత్యము లెఖ్క आदि - మొదలుగా గల లెఖ్కలను ग्रहणं भवेत् - అనంగా తాత్పర్యం - మీది పంక్తుల యందు విషమ కోష్టాల యందు అంత్యము విడిచి దాని క్రిందట లెఖ్కను తుర్యాష్టమాద్వాదశాల లెఖ్కలను కలయం గూడి వ్రాశేది.

समेत्वन्त्यादिपञ्चात्र नास्ति प्रतिनिधिस्तथा[2]।

అత్ర - యిక్కడ సమేతు - సమకోష్టమందైతేను अन्त्यादिपञ्च - అంత్యోపాంత్య, తుర్యాష్టమద్వాదశా లు అయందుంన్నుకూడి లెఖ్కలు వ్రాశేది प्रतिनिधिः - తృతీయ సప్తమైకాదశాలు नास्ति - లేదు, అనంగా యివి కూడా వద్దనుట.

अस्मिन्मेरावधः पङ्क्तेरेकादि विषमे गृहे॥ 189॥

अस्मिन्मेरा - ఈ యనుద్రుత మేరువందు अधः पङ्क्तेः - క్రిందట పంక్తి యొక్క विषमे - విషమమైన गृहे - గృహమందు.

---

1. BK – p.401
2. BK – p.401

ऊर्ध्वपङ्क्तिक्रमेणैव तालदर्शनमुच्यते[1]।
एकत्रिपञ्चसप्तादि चन्द्रतालान्विनिर्दिशेत्॥ 190॥

ఊర్ధ్వ - మీది పఙ్క్తి - యొక్క క్రమేణైవ - వరుసనే తాలదర్శనం - తాళాల యొక్క దర్శనం ఉచ్యతే - చెప్పంబడుచున్నది. అదెటువలెనంటేను ఎక - వొక్కటైనటువంటి త్రి - మూడైనటువంటి పఞ్చ - అయిదైనటువంటి సప్త - ఏడైనటువంటి అనుద్రుతాలు ఆదిగాగల చన్ద్రతాలాన్ - అనుద్రుతాల తాళాలను వినిర్దిశేత్ - చెప్పేది. అనంగా విషమ కోష్టాలయందు యంత సంఖ్య వుంచున్నదో అంతసంఖ్య వెంబడిన అనుద్రుతలు గల తాళాలు అంన్ని అని చెప్పేది. వూర్ధ్వ పంక్తి వెంబడిన అటు తర్వాతి యింటి లెఖ్క యంత వున్నదో ఆ వెంబడి మూడు అనుద్రుతలు గల తాళాలు అన్ని అని చెప్పేది. ఆ తర్వాత యింటి లెఖ్క వెంబడి ఐదు అనుద్రుతలు గల తాళాలు అంన్ని అని చెప్పేది. ఈ వెంబడినే ఊర్ధ్వ పంక్తిని యెంన్ని యిళ్లు వుంన్నాను అంన్ని యింళ్లకుంన్ను యేడు అనుద్రుతలు తొమ్మిది ద్రుతలు పదకొండెను ద్రుతలు మొదలుగాగల భేతుసులైన అనుద్రుతలు గల తాళాలు ఆయా సంఖ్య వెంబడిని అంన్ని అని చెప్పేది.

समोर्ध्वपङ्क्तिकोष्ठस्थैः क्रमादंकैरूदीरयेत्[2]।
चन्द्रावा[ही]नां चन्द्रयुग्म चतुष्षट्चन्द्रपूर्वकान्॥ 191॥

సమ - సమాలైన ఊర్ధ్వపఙ్క్తి - మీది పంక్తుల యొక్క కోష్ఠ - యిళ్ల యెందెన్నె వున్నటువంటి అఙ్కైः - లెఖ్కల చాతను క్రమాత్ - వరుసనే చన్ద్రాహీనాం - అనుద్రుత నవాతమైన తావైనటువంటి చన్ద్రయుగ్మ - రెండు అనుద్రుతలుంన్ను షట్ - ఆరు అనుద్రుతలుంన్ను పూర్వకాన్ - మొదలుగా గల్గిన

तालान्प्रस्तारसंजातानच्युतेन्द्रनिरूपतः ।

అచ్యుతేన్ద్ర - అచ్యుత రాయల యొక్క నిరూపతः - నిర్దేశము వల్లా ప్రస్తార సంజాతాన్ - ప్రసారము వల్ల, బుట్టిన తాలాన్ - తాళాలుంన్ను ఉదీరయేత్ - చెప్పేది. అనంగా తాత్పర్యం - సమోర్ధ్వ పంక్తి కోష్టాలయందు యెటువలె లెఖ్కలు వుంచున్నదో అటువలెను మొదలు అనుద్రుతలు లేని తాళాలుంన్ను, ఆ తర్వాత రెండును ద్రుతలు గల తాళాలుంన్ను ఆరేశి అనుద్రుతలు గల తాళాలుంన్ను, మరింన్ని ఆ మీది యెనిమిది అనుద్రుతలు గల తాళాలుంన్ను మొదలైన సమాన ద్రుతలైన తాళాలు చెప్పెవలననుట.

इत्युक्त लक्षणं मेरुः लक्ष्यां निर्दिशति स्वयम्[3]॥ 192॥

ఇతి - ఈ రీతిని ఉక్త చెప్పంబడిన లక్షణం - లక్షణము గల మేరుः - అనుద్రుత మేరువు లక్ష్యాత్ - ఉపహరణం వల్ల నిర్దిశతి - చూపుచుంన్నాడు.

---

1. BK – p.401
2. BK – p.401
3. BK – p.401

Table-3

इत्यनुद्रुत प्रस्तारे अनुद्रुत मेरुः

[द्रुतमेरु लक्षणम्]

प्रस्तारेऽनुद्रुते बिन्दुहीनैकद्व्यादि संभवान्।
तालान् दर्शयितुं मेरुः प्रोच्यतेऽच्युतभूभुजा[1]॥ 193॥

అనుద్రుతే ప్రస్తారే - అనుద్రుత ప్రస్తారమందు బిన్దుహీనైకద్వ్యాది సంభవాన్ - బిందు ద్రుతతోను హీనా రహితాలైనటువంటిన్ని ఎక - వొక్కడైనటువంటిన్ని ద్వి - రెండైనటువంటిన్ని ద్రుతలు అది మొదలుగా గలిగిన, సంభవాన్ - పుట్టినటువంటి తాలాన్ - తాళాలను దర్శయితుం - చూచేదికొరకు మేరుః - మేరువు అచ్యుతభూభుజా - అచ్యుతరాయలుచాతను ప్రోచ్యతే - చెప్పంబడుచున్నది. అనంగా అనుద్రుత ప్రస్తారమునందు బిందు హీనాలైనటువంటిన్ని ఒకద్రుతతో కూడుకున్నటువంటిన్ని, రెండు ద్రుతలతో కూడుకున్నటువంటిన్ని, మూడు ద్రుతలతో కూడుకున్నటువంటిన్ని, ఏకోత్తర వృద్ధిగా ద్రుతయుక్తాలైన తాళాలును యేర్పాటు చేశేది కొరకు అనుద్రుత ప్రస్తారమునందు ద్రుత మేరువు అచ్యుతరాయల చాత చెప్పంబడుచున్నదనుట.

शशाङ्कमेरुवत्कोष्ठाः द्रुतमेरूर्विलिख्यताम्।
तत्र पङ्क्तिषु सर्वासु प्रथमे प्रथमे गृहे[2]॥ 194॥

శశాఙ్క మేరువత్ - అనుద్రుత మేరువందుంబలెనే ద్రుతమేరూ - అనుద్రుత ప్రస్తారాను ద్రుత మేరువందు కోష్ఠాన్ - యిళ్లను, లిఖ్యతామ్ - వ్రాయవలెను. అనంగా అనుద్రుత మేరువును మునుపుయేలాగున పంక్తులుంన్ను, యిళ్లుంన్ను వ్రాశినారో ఆలాగే ద్రుతమేరువుకు వ్రాయవలెననుట. తత్ర - ఆ ద్రుతమేరువందును సర్వాసు - సమస్తమైన, పఙ్క్తిషు - పంక్తులయందు ప్రథమే ప్రథమే - మొదటి మొదటి గృహే - యింటియందు

लिखेदेकाङ्कमेकाङ्कंततोऽधः पङ्क्तिरुच्यते।
त्यक्तोपान्त्यतयान्त्यादीनभावे प्रतियोगतः[3]॥ 195॥

ఎకాంక - ఎక - వొక్కటొక్కటి లిఖేత్ - వ్రాశేది తతః - యీలాగున మొదటి మొదటి యింళ్ల పీఠికలు చేశి ఒకటొకటి వ్రాశిన తర్వాతను అధః పఙ్క్తిః - పంక్తి క్రిందటి ఉచ్యతే - చెప్పంబడుచున్నది. త్యక్తోపాన్త్యతయా - త్యక్త - విడువంబడ్డది ఉపాంత్యములు గలుగుట చాతను. అన్త్యదీన్ - అన్త్య - సంఖ్యను ఆది మొదలుగాగల సంఖ్యనుంన్ను

1. BK – p.401
2. BK – p.401.Grammatical errors are rectified based on BK reading
3. BK – p.401

నభావే - తుర్యాష్టమద్వాదశాలు లేనప్పుడు ప్రతియోగతః - బెదులైన తృతీయా సప్తమైకాదశాలకు సంయోజ్య - కూర్చేది

संयोज्य विलिखेदग्रे तालसंख्यागृहावधि।
अथोर्ध्वपङ्क्तौतस्योपान्त्यस्याधस्तांपरिग्रहेत्[1] ॥ 196 ॥

సంయోజ్య - యీలాగున గూర్చి అగ్రే - ముందరి తాల సంఖ్యా గృహావధి - తాల - తాళాల యొక్క సంఖ్యా - సంఖ్యల యొక్క గృహ - యింళ్ల యొక్క అవధి - మెరగాను విలిఖేత్ - వ్రాశేది. అనంగాను తాత్పర్యం - ద్రుతమేరువందు క్రింది పంక్తిని ఉపాంత్య సంఖ్య విడిచిపెట్టి అంత్య సంఖ్యను తృతీయాముంన్ను తుర్య సప్తమ అష్టమ ఏకాదశ ద్వాదశాలు అయిన సంఖ్యలు కలయం గూడి ముందరి ముందరి తాళాన యిండ్లను కడవెళ్లా వ్రాయవలెననుట. అథ - యీలాగున వ్రాశిన తర్వాతను ఊర్ధ్వపఙ్క్తౌ - మీది పంక్తి యందు, తస్య - ఆ ఉపాన్త్యస్య - ఉపాంత్యము యొక్క అధఃస్థాం - క్రింది వున్న యింటి లెఖ్కను పరిగ్రహేత్ - పుచ్చుకునేది.

तथा पञ्चकसंयोगमश्रि[योगं अत्र][2] लेख्यं पुनः पुनः।
सर्वास्वेदं[स्त्वेवं][3] प्रतिनिधिं न कुर्यादत्र पूर्ववत्[4] ॥ 197 ॥

తథా - అటువలె ఉపాన్త్యం - క్రింది లెఖ్క పుచ్చుకొని పఞ్చక సంయోగం - పంచక ఆ వుపాంత్యము క్రింది లెఖ్కతోను, నాలుగో యింటి లెఖ్కతోను, యెనిమిదో యింటి లెఖ్కతోను, పన్నెండో యింటి లెఖ్కతోను, అంత్యముతోను యీ అయిదింటి సంయోగము కూడానట్టుగాను వ్రాయవలెననుట. సర్వాస్తు - సమస్తమైన మీది పంక్తులయింళ్ల యెందెల్ల యీలాగే వ్రాశేది. ప్రతినిధిం - ప్రతినిధిని పూర్వవత్ - ఆది పంక్తి యెదుంబలెనె న కుర్యాత్ - చెయ్యవద్దు.

అనంగా క్రింది పంక్తి యింళ్ల వ్రాశినట్లా తృతీయ సప్తమైకాదశాలు వ్రాయవద్దనుట.

तालानूर्ध्वक्रमेणैव क्रमात् द्रुतविवर्धितान्।
एकद्वित्रिचतुः पञ्चद्रुततालान्विलोकयेत्[5]।

ఊర్ధ్వక్రమేణ - వూర్ధ్వ పంక్తి యొక్క క్రమము చాతను క్రమాత్ - వరుసనే ద్రుతవివర్ధితాన్ - ద్రుత - ద్రుతల చాతను - వివర్ధితాన్ - ఏకోత్తరవృ అయినటువంటి. ఎకద్విత్రిచతుః పఞ్చతాలాన్ - ఎక - వక్కటైనటువంటిన్ని ద్వి - రెండైనటు వంటిన్ని త్రి - మూడైనటువంటిన్ని చతుః - నాలుగైనటువంటిన్ని పఞ్చ - అయిదైనటువంటిన్ని

1. BK – p.401. Grammatical errors have been rectified based on the readings in commentary and BK
2. Suggested reading based on BK
3. BK gives तदात्वेवं
4. BK – p.401
5. BK – p.401

द्रुत - द्रुతల చాత దొడ్డదైనటువంటి तालान् - తాళాలను, विलोकयेत् - చూపేది. అనంగా ఊర్ధ్వ పంక్తి క్రమాన మొదట ఒక द्रुतం గల తాళాలను రెండు द्रुతలు మూడు द्रुతలు, నాలుగు द्रुతలు, ఐదు द्रुతలు యీ ప్రకారాన యేకోత్తర వృద్ధిగాను గూర్చంబడ్డ द्रुతలు గల తాళాలను యింళ్ల వెంబడినున్న లెఖ్కలవల్ల యింన్నింన్ని అని చెప్పేది.

समेषु विषमेष्वेवं द्रष्टयं बुद्धिमत्तरैः[1]॥ 198॥

समेषु - సమాలైనటువంటింన్ని विषमेषु - విషమాలైనటువంటింన్ని యింళ్ల యందు एवं - ఈ ప్రకారానకు, द्रष्टयं - చూడదగినది.

Table-4

इति अनुद्रुत प्रस्तारे द्रुतमेरुः
अथ लघुमेरुः

लघुमेराविष्टतालः द्रुतद्विगुणसंख्यया।
कोष्ठपङ्क्तिं[2] लिखित्वात्र कुर्यात्कोष्ठत्रयोनिताम्[3]॥ 199॥

लघुमेरौ - లఘుమేరు వందు इष्टताल - యిచ్చ వచ్చినటువంటి తాళము యొక్క द्रुतद्विगुणसंख्यया - द्रुत - द्రుతల యొక్క द्विगुण - యినుమడి అయిన సంఖ్యయా - లెఖ్కచాతను कोष्ठपङ्क्तिं - कोष्ठ - యింళ్ల యొక్క पङ्क्तिं - పంక్తిని लिखित्वा - వ్రాశి अत्र - యీ లఘు మేరువందు कोष्ठत्रयोनिताम् - कोष्ठ - యింళ్ల యొక్క त्रय - మూటను उनिताः - తక్కువగా జాయబడ్డటువంటిది. అనంగా తాత్పర్యం - లఘుద్రుత ప్రస్తారమునందు ప్లుతానకు లఘువు లిఖించేటప్పుడు ఇష్ట తాళ ద్విగుణ సంఖ్యయా అని గ్రంథకారుడు చెప్పినాడు గనుక. ప్లుతం द्रुతలు వెయ్యగాను ఆరవుచున్నవి గనుక ఆయారు द्रुతలు యినుమడిస్తేను పండెండు అవుచున్నవి గనుక. ఆ పండెండు యిళ్లు గలుగ కింది పంక్తి వ్రాశేది. అటు తర్వాత మూడింళ్లు తక్కువగాను రెండో పంక్తి వ్రాశేది.

पङ्क्तिं द्वितीयां तदनु तदूर्ध्वोर्ध्वास्तु पङ्क्तयः।
चतुश्चतुः कोष्ठहीनाः कार्याः प्रान्तसमाङ्किताः[4]॥ 200॥

पङ्क्तिं द्वितीयां तदनु - రెండో పంక్తి వ్రాశి तदनु - ఆ తరవాతను तदूर्ध्वोर्ध्वास्तु पङ्क्तयः - తథ - ఆ లఘు మేరువు యొక్క ऊर्ध्वोर्ध्वाः - మీది మీదివైనటువంటి पङ्क्तयः

1. BK suggests a different reading, though it is not given in the manuscript, thus: धीमत्तरैश्च द्रष्टव्यं समेषु विषमेषु च
2. BK - संख्यां
3. BK – p.401
4. BK – p.401

- పంక్తులు చతుశ్చత్తుः కోష్ఠహీనాः - చత్తుశ్చత్తుः నాలుగు నాలుగైన కోష్ఠ - యింళ్లతో హీనాः - యెడబాశినటువంటివి గాను కార్యాः - చెయ్యవలెను. ప్రాన్తసమాకితాः - ప్రాన్త - ఆ మలయందు సమాः - సమాలైనా, అఙ్కితాः - లెఖ్ఖలు గలిగినవైయుండును.

तास्वादि पङ्क्तौ प्रथमे कोष्ठद्वन्द्वे लिखेत्क्रमात्।
एकद्व्यङ्कावथोर्ध्वासु पङ्क्तिष्वाद्यादिमे उभे [1] ॥ 201 ॥

तास - ఆ పంక్తులలోను आदि - మొదటి పంక్తి యందు, प्रथमे - మొదటిదైన कोष्ठद्वन्द्वे - కోష్ఠ - యింళ్ల యొక్క द्वन्द्वे - రెంటి యందు, एकद्व्यङ्का - एक - ఒకటి లెఖ్ఖను द्व्यंङ्का - రెంటి లెఖ్ఖను क्रमात् - వరుసనే लिखेत् - వ్రాశేది. अथ - తర్వత ऊर्ध्वासु - మీదటిదైనా पङ्क्तिषु - పంక్తులయందు आद्यादिमे - మొదటి మొదటి गृहे -యింటింటను.

क्षिपेदेकांकमेकांकं शेषकोष्टेष्वथ क्रमात्।
लिखेत्तुर्यान्परित्यज्य क्रमादन्त्यादियोगतः [2] ॥ 202 ॥

एकांकमेकांकं - ఒకటొకటిని क्षिपेत् - వ్రాశేది अथ - అటు తర్వత शेषकोष्टेषु - शेष - మిగిలినటువంటి कोष्ठ - యింళ్లయందు क्रमात् - వరుసనే तुर्यं - నాలుగో యింటను परित्यज्य- విడిచి - क्रमात् - వరుసనే अन्त्यादि योगतः- అంత్యము ఆది మొదలుగా గల వాటి యొక్క योगतः - యోగము వల్ల నుండి लिखेत् - వ్రాశేది.

तत्राष्टमद्वादशयोरभावे प्रतियोगतः।
उपरिस्थासु तुर्याधः तुर्या प्रतिनिधिर्भवेत् [3] ॥ 203 ॥

ఆ క్రింది పంక్తి యందు अष्टम - యెనిమిదో యింటి లెఖ్ఖను द्वादशयोः - పండెండో యింటి లెఖ్ఖకు, अभावे - అభావమైతేను प्रतियोगतः - ప్రతినిధులైన సప్తమ యేకాదశాలు గూడి వ్రాశేది. అనంగా క్రింది పంక్తి యందు పీఠిక వొక్కటిని రెండునుచ్చే తుర్యం విడిచి అంత్యమున్ను, ఉపాంత్యమున్ను అష్టమున్ను ద్వాదశమున్ను అష్టమ ద్వాదశాలు లేకుంటేను సప్తమైకాదశాలు కూడి యింళ్లుకు లెఖ్ఖలు వ్రాశేదనుట. उपरिस्थासु - మీది పంక్తుల యందు तुर्याधस्तुर्या - तुर्या - నాలుగోయింటికి अधः - కిందిటి యింటి నాలుగోదైనా యింటి లెఖ్ఖ प्रतिनिधिः - ప్రతినిధి भवेत् - అవును.

एवमन्त्यादिभिर्युक्त मंकमग्रे पुनः पुनः।
द्रुतवल्लघुतालं च हीनैकद्व्यादिकान्लिखेत् [4] ॥ 204 ॥

---

1. BK – p.401, Commentary interprets as गृहे
2. BK – p.401
3. BK – p.401
4. BK – p.401. The seond half of the verse is totally different in BK.

एवं - ఈ ప్రకారాన, अन्त्यादिभिः - అంత్యము ఆదిభిః - ఆదిగాగల లెఖ్కలతో యక్తము కూడుకున్నట్టుగాను, अग्रे – ముందరను పునః పునః మాటిమాటికిన్ని लेख्यं - లెఖ్కలు వ్రాశేది. అనంగా అంత్యోపాంత్య అష్టమ ద్వాదశాలుంన్ను అంత్యము క్రిందనుంన్న క్రింద పంక్తి యింటికి నాలుగోదయినట్టి లెఖ్కను గూర్చి మీది పంక్తుల యిండ్ల వ్రాశేది. द्रुतवत् - ద్రుతమేరు వందుంబలెనే వూర్ధ్వపంక్తియంబడిని हीनैकद्व्यादिकान् - हीन - లఘు హీనాలయిన విన్ని - एक – ఒకటిన్ని, द्वि - రెండుంన్ను ఆది మొదలుగాగల - लघुतालान् - లఘు తాళాల वदेत् - చెప్పేది. అనంగా వూర్ధ్వపంక్తుల యంబడిని మొదట లఘువులు లేని తాళాలని చెప్పేది. ఆ వెనక ఒక లఘువు గల తాళాలుంన్ను ఆ వెనక రెండు లఘువులు గల తాళాలుంన్ను యిన్ని న్ని అని వొక్కొక్క లఘువు యింటికి పెంచ్చుగా గూర్చి చెప్పేది. ఈ మేరువు లఘు మేరువు .

Table-5

इति अनुद्रुतप्रस्तारे लघुमेरुः
गुरुमेरु लक्षणम्

गुरुमेरावधः पङ्क्तिः सप्तकोष्ठानिता परा।
द्वितीयाद्याः पङ्क्तयस्तु वसुकोष्ठोनिता मताः[1] ॥ 205 ॥

గురుమేరా - గురుమేరు వందు అధ పఙ్క్తి - క్రింద పంక్తి सप्तकोष्ठानिता – సప్త - ఏడైన, కోష్ఠా - యిళ్లు ఊనిత - తక్కువగా గలవిగా కార్యః - చేశేది పరాः- మీదదివైనటువంటి द्वितीयाद्याः – द्वितीय - రెండోది – అద్యాः – మొదలుగాగల పఙ్క్తయస్తు – పంక్తులయితేను वसुकोष्ठोनिता - वसु - యెనిమిదైన కోష్ఠ - యిండ్లు ఊనిత - తక్కువగా గలది मताः – సంమతింపంబడ్డది.

एव2मन्त्यसमे मेरौ लेख्याधः पङ्क्तिकादिमान्।
एकद्व्यंङ्क क्रमान्न्यस्य लघोरन्त्यादि [लिखेदन्त्यादि][3] पञ्चकम्[4] ॥ 206 ॥

ఎవం - యీ ప్రకారానను అన్త్యసమే - అన్త్య - ఉపకోష్టాలకు సమే - సమాలుగా గలిగిన మేరౌ – గురుమేరు వందు, అధः పఙ్క్తి - క్రిందటి పంక్తి లెఖ్క వ్రాయతగినది. అదెటువలెనంటే వ్రాశే ప్రకారం చెప్పుచున్నాడు. आदिमान् – మొదటి యింటనుండి एकद्व्यङ्क - ఒకటొకటిన్ని द्व्यङ्क - రెండుంన్ను क्रमात् - వరుసనే न्यस्य పీఠికగా వ్రాశి, अन्त्यादि पञ्चकम् - अन्त्य - అంత్యము ఆదిగా గలిగినటువంటి సంఖ్యల

1. BK – p.401
2. Manuscript gives पुन, rading based on commentary. BK gives इत्थ
3. Reading is suggested based on the Commentary and BK
4. BK – p.401

యొక్క పఞ్చకమ్ - పంచకమును లిఖేత్ - వ్రాశేది. అనంగా అంత్యోపాంత్య చతుర్థాష్టమద్వాదశాలు అయిదుంను గూడి వ్రాయవలెననుట.

अष्टमाङ्कं त्यजेत्तत्र पुनः पुनरयं दधिः [सुधीः][1]।
तत्रतुर्यादिकोष्ठानामभावेप्रतिकल्पतः [प्रतिकल्पनम्][2] ॥ 207 ॥
अथोपरि गतास्वत्र पङ्क्तिष्वाद्यादि कोष्ठके।
अभावैकैकमेकांकं मन्त्यादीन् चतुरः क्रमात्[3] ॥ 208 ॥

తత్ర - ఆ క్రింద పంక్తి యందు అష్టమాఖ్య - యెనిమిదో సంఖ్యను త్యజేత్ - కూడక విడిచేది తుర్యాది కోష్ఠానాం - తుర్య - చతుర్థము ఆది - మొదలుగా గల కోష్ఠ - యిండ్ల లెఖ్కలకు ఆభావః - లేమి అయితేను అనంగా తుర్యద్వాదశాలు లేనప్పుడే అనుట. ప్రతికల్పనమ్ - ప్రతినిధులయిం తృతీయైకాదశాలు కూడి వ్రాయవలెనను. అథ - అటు తర్వాత ఉపరిగతాసు - మీద వుంనటువంటి పఙ్క్తిషు - పంక్తుల యందు, ఆద్యాది కోష్ఠకే - మొదటి మొదటి యిండ్లయందు ఏకైకమేకాంకం - ఏకైకం - ఒకటొకటైన అఙ్కం - లెఖ్కను అత్ర - యీ మేరువందు లిఖేత్ - విధికేలు వ్రాశేది. అన్త్యాదీన్ - అంత్యము మొదలుగాగల చతురః - నాలుగైన సంఖ్యలున్ను క్రమాత్ - వరుసనే కూడి వ్రాశేది. అనంగా అంత్యోపాంత్యతుర్యద్వాదశాలు నాలుగున్ను గూడి వ్రాయవలెననుట.

अष्टमस्याष्टमाधस्थं कृत्वा प्रतिनिधिं लिखेत्।
तुर्यादिष्वप्रतिनिधिरथ तालान्विलोकयेत्[4] ॥ 209 ॥
अधोभागादाशिखान्तं गुरूहीनमथैकगम्।
द्विगत्रिगचतुर्गादितालरुपं विलोकयेत्[5] ॥ 210 ॥

అష్టమస్య - యెనిమిదో యింటి లెఖ్కకు అష్టమధస్స్థం - అష్టం - కింద పఙ్క్తిః - యెనిమిదో యింటి లెఖ్కకు పూర్వాన యెనిమిదో యింటనుంన్న లెఖ్క ప్రతినిధిం కృత్వా - ప్రతినిధిగా జేశి వ్రాశేది. తుర్యాదిషు - తుర్యము మొదలుగాంగల వాంటియందు అప్రతినిధిం - ప్రతినిధి లేదు. అనగా మీది పంక్తులయందు తృతీయ ఏకాదశాలు చూడ పనిలేదనుట. అథ - అటు తర్వాత తాలాన్ - తాళాలను విలోకయేత్ - చూచుకునేది. ఆ చూచుకునే ప్రకారం చెప్పుచుంన్నాడు. అధోభాగాత్ - ఊర్ధ్వ పంక్తులయంబడిని కిందనుండిన్ని ఆ శిఖాంతం మీది పర్యంతముంన్ను కిందటి మొదటి యింటను గురూహీనం - గురువులు లేని తాళానుంన్ను ఆ వెనకరెండో యిల్లు మొదలుకొని. ద్విగం - రెండు గురువులు గల తాళానుంన్ను త్రిగం- మూడు గురువులు గల తాళానుంన్ను

1. Reading is suggested based on BK
2. BK – p.401, Reading is suggested based on BK.
3. BK – p.401, BK reading differs slightly
4. BK – p.401
5. BK – p.401

चतुर्गः - నాలుగు గురువులు గల తాళానుంన్ను ఆది మొదలుగాంగ ఆ తాళాలను విలోకయేత్ - చూచుకునేది.

Table-6

इति अनुद्रुतप्रस्तारे गुरुमेरुः

[प्लुतमेरु लक्षणम्]

प्लुतमेरावधः पङ्क्ति कोष्ठैकादशहीनतः।
द्वितीयां विलिखेत्वत्र तदूर्ध्वाः पङ्क्तयः पराः[1]।
द्वादश द्वादशोना स्युः दक्षिणाग्रसमन्विता॥ 211॥

प्लुतमेरौ - ప్లుతమేరు వందు అधः पङ्क्तिः - కిందది పంక్తి कोष्ठैकादशहीनतः - కోష్ఠ- యిండ్ల యొక్క ఏకాదశ - పదకొండింటి లెఖ్క హీనతः - తక్కువొట వల్లను. అనంగా, కింది పంక్తి పదియింళ్లు మీంది పంక్తికి హెచ్చుగా వుండేటట్టుగాను వ్రాశేదనుట. द्वितीयां - రెండోదైన पङ्क्तिं - పంక్తిని विलिखेत् - వ్రాశేది. ఆ వ్రాశే ప్రకారమెలాగంటె చెప్పుచున్నాడు. तदूर्ध्वाः पङ्क्तयः - तत् - ఆ క్రిందపంక్తికి ऊर्ध्वाः - మీదటిదైన पराः - యితరమైన పంక్తులు द्वादशद्वादशोनास्युः - పండెండు పండెండు యిండ్లు - ऊनाः - తక్కువగా గలది स्युः - అవును. అనంగా మీంది పంక్తికి ఒకదాని కంటెను వకటి పండ్రెండు పండెండు యిండ్లు తక్కువగా వ్రాయవలెననుట. ఆ పంక్తులు दक्षिणाग्रसमन्विताः - दक्षिण - కుడిభాగానున్న अग्र - అగ్రభాగాలతోసమన్వితాः - కూడుకొని వుండవలెను.

तत्रादि पङ्क्तौ प्रथमे कोष्ठयुग्मे यथाक्रमम्[2]।
एकौद्वयङ्कौ लिखेत्पूर्वं परास्याद्याद्य कोष्ठके।
क्षिपिदेकाङ्कमेकाङ्कं ततोऽधः पङ्क्तिलिखेनम्[3]॥ 212॥

तत्र - ఆ ప్లుత మేరువందు आदि पङ्क्ति - మొదటి పంక్తియందు प्रथमे - మొదటిదైన कोष्ठयुग्मे - కోష్ఠ- యింళ్ల యొక్క युग्मे - యుగళమందు यथाक्रमम् - వరుస దప్పగున్నట్టుగాను एकौद्वयङ्कौ - एक - ఒకటింన్ని, द्वयङ्क - రెండుంన్ను पूर्वं - మొదటను లిఖేత్ - వ్రాశేది. परासु - మీందదివైనా पङ्क्तिषु - పంక్తుల యందు आद्याद्य कोष्ठके - आद्याद्य - మొదటిదయిన कोष्ठके - యిండ్లయందు एकाङ्कं - ఒకనొకటి లెఖ్కను क्षिपेत् - వ్రాయవలెను. ततः - అటు తర్వాతను अध पङ्क्ति - లెఖ్కను అధ పంక్తి కింద పంక్తి యొక్క लिखेनम् - వ్రాంతను యెలాగున నంటేను చెప్పుచున్నాడు.

---

1. BK – p.402
2. BK – p.402
3. BK – p.402

त्यक्त्वा द्वादशमन्त्यादीन् प्रतियोगात् पुरा लिखेत्।
तत्रोर्ध्वपङ्क्तयः सर्वास्तथान्त्यादि विधानतः[1]॥213॥
द्वादशस्य द्वादशाधः कोष्ठाङ्केन युते पुरः।

द्वादश - పండెండో యింటి లెఖ్కను त्यक्त्वा - విడిచి, अन्त्यादीन् - अन्त्या - సంఖ్య ఆది మొదలుగాగల प्रतियोगात् - ప్రతినిధివల్ల నుండి पुरा - ముందరను लिखेत् - వ్రాశేది. అనంగా అంత్యముంన్ను ఉపాంత్యముంన్ను తుర్యముంమున్ను అష్టమంముంన్ను తుర్యాష్టమాలు లేకుంటేను తృతీయ సప్తమాలు గూర్చి ముందరి యిండ్లనులెఖ్క వ్రాయవలెననుట. तत्र - ఆ ప్లుతమేరువందు सर्वा - సమస్తా మయినటువంటింన్ను ऊर्ध्वपङ्क्तयः - ऊर्ध्व- మీదటివైన पङ्क्तयः - పంక్తులు तथा - ఆ క్రింద పంక్తి వలెనె అంత్యాది विधानतः - అంత్యము ఆది మొదలుగాగలటు వంటి యిండ్ల సంఖ్య యొక్క विधानतः - విధానం వల్లనుండింన్ని द्वादशस्य - పండెండో యింటికి द्वादशाधः कोष्ठाङ्केन - द्वादशाधः कोष्ठः - పండెండోదయిన కింది పంక్తిని వున్న యింటి యందలి अङ्केन - (ప్లు)[2]తాను युतैः - కూడినటువంటి మీది పంక్తుల లెఖ్కచాతను पुरः - ముందరి యిండ్లను.

पूरयेदङ्कविन्यासैः मेरुकोष्ठां न तां परम्[3]॥214॥

अङ्कविन्यासैः - ఆలాగున క్రింద పంక్తిపండెండో యింటి లెఖ్కతో గూడిన अङ्क - లెఖ్కల యొక్కవిన్యాసైः- వ్రాతల చాతను मेरुकोष्ठां - मेरुः ప్లుత మేరువు యొక్క कोष्ठान् - యిండ్లను పూరయేత్ - నిండించేది. అనంగా మీది పంక్తులయందున్ను యిండ్లను अन्त्येः - ప్రాంత్య చతుర్థాష్టమాలును మీది పంక్తి మొదటి యింటికి పండెండోదయిన కింది పంక్తి యింటి లెఖ్కను కూర్చి వ్రాయవలెను.

अधोभागादाशिखान्तमप्लुतैकप्लुतादिकाः।
मीयन्ते वितनोत्येवं अच्युतेन्द्रनरेश्वरः॥215॥

अधोभागात्-కిందటిభాగంవల్లనుండిआशिखान्तं-నిద్వి(మీద)పంక్తులయంబడిన కడవాట యింటి పర్యంతముంన్ను अप्लुतैकप्लुतादिक - अप्लुत - ప్లుతము లేనివిన్ని एक - ఒకటైన ప్లుతములుగల తాళాలుంన్ను प्लुतादिकाः - आदिकाः - మొదలుగా గలిగిన తాళాలు मीयन्ते - వూహింప బడుచున్నది. అనంగా, నిద్వి పంక్తి యందు ప్లుతములు లేని తాళాలు యిన్ని అనిన్ని అటు మీద రెండో యింటను ఒక ప్లుతము గలతాళాలు యింన్ని అనింన్ని అటు తర్వాత ద్వి రెండు ప్లుతాలు గల తాళాలుంన్ను యీ యంబడిన వొక్కొక్క ప్లుతము ఎక్కువగా గలిగిన తాళాలు తెలుసునేదనుట. एवं - ఈ ప్రకారాన नरेश्वरः రాజైన अच्युतेन्द्रः - అచ్యుతరాయలు वितनोति - ప్లుతమేరు విస్తరిల్ల జేసెను.

---

1. BK – p.402
2. Not clear
3. BK – p.402

Table-7

इत्यनुद्रुत प्रस्तारे प्लुतमेरुः

[विराम प्रस्तार लक्षणम्]

యింకను - విరామ ప్రస్తారం లక్షణం.

यानि बिन्दुमुखानीष्टतालस्थानानि तान्यथा।
कूटीकृत्य लिखेदादौ तत्रायुक्ततया यदि[1]॥ 216॥
शेषाङ्गं वर्तते चेत्तद्वामभागे निवेशयेत्।
प्रस्तारे जनकोऽयं स्यात् तालो जन्यक्रमं ब्रुवे[2]॥ 217॥

इष्टतालस्थानानि - ఇష్టమనస్సుకు నచ్చినటువంటి తాల- తాళంయొక్క స్థానాని - స్థానాలు గలిగినటువంటి బిన్దుముఖాని - ద్రుతలాదిగా గలిగిన అంగాలు యాని - యేవిగలవో తాని - ఆ యంగాలను అథ - అటు తర్వాతను ఆదౌ - మొదటియందు కూటీకృత్య - కలయం గూడి లిఖేత్ - వ్రాశేది. తత్ర - ఆ వ్రాశేటప్పుడు ఆయుక్తతయా - యుక్తంగాకుండుట చాతను శేషాఙ్గం - మిక్కిలి అయిన అంగం - ద్రుతాద్యంగాలు వర్తతే యది - వున్నట్టాయనా వామభాగే - వామపార్శ్వమందు నివేశయేత్ - నిలిపేది. ప్రస్తారే - విరామ ప్రస్తారమందు అయంతాలః - యీ కుటీ కృత చేశిన తాళము జనకః - పుట్టగల తాళాలకు కారణం - జన్యక్రమం - జన్యతాళాలు పుట్టేటందుకు, క్రమం- వరుసను, బ్రువే - చెప్పెను. అనంగా, అనుద్రుతాద్యంగాలుకూటీకృత్య చేశి మహత్తు వ్రాయంగా మిగిలిన అంగం వామపార్శ్వమందు వ్రాయవలెననుట.

पूर्वप्रस्तारवत्कार्यस्तत्राल्पत्वमहत्वयोः ।
क्रमं ब्रवीमि महतः प्लुतस्याधो गुरुं न्यसेत्[3]॥ 218॥
गुरुश्च महतोऽधस्तात् सविरामलघुं न्यसेत्।
तस्याधस्ता च दलघुस्तस्य चाधोविरामदः4।
तदधः शुद्धबिन्दुश्च महदल्पविधीन् स्वयम्॥ 219॥

पूर्वप्रस्तारवत् - పూర్వః - మొదటిదైన, చతురంగ పంచాంగంగ ప్రస్తారాల నియమంవలెనె కార్యః - ప్రస్తారం చెయ్యదగినది తత్ర - ఆ ప్రస్తారించేటందుకు అల్పత్వమహత్వయోః - అల్ప - కొంచమైన అంగనకు, మహత్వయ - మహత్తు యొక్క స్వరూపానకు, క్రమం- వరుసనే బ్రవీమి - చెప్పెను. అది యేలాగంటేను, మపాతః - మహత్తైన ప్లుతస్య - ప్లుతం యొక్క అధః - కిందటను, గురుం న్యసేత్ - గురువు వ్రాశేది.మహత్తైన గురోశ్చ - ఆ గురువు యొక్క, అధస్తాత్ - ఆ కిందట ప్రదేశాన సవిరామం - విరామంతో గూడిన, లఘుం - లఘువును

1. BK – p.402
2. BK – p.402
3. BK – p.402
4. BK – p.402

న్యసేత్ - వ్రాశేది. తస్య - ఆ విరామ లఘువు యొక్క అధః- క్రిందను, స్రుధలఘ్ర - విరామ రహితమైన లఘువును, లిఖేత్ - వ్రాశేది. సుధలఘువు వ్రాయంగా మూడు ద్రుతలు విరామాలఘు గనుక. సుధలఘువుకు రెండు ద్రుతలు గూర్చి విరామలఘువు కింది లఘువుగా వ్రాశి మిగిలిన మూండో ద్రుతవామపార్శ్వన వ్రాశేది. ఆ శుద్ధ లఘువు యొక్క అధః- కిందటను విరామ ద్రుత వ్రాశేది. మూడు అనుద్రుతలు విరామ ద్రుతగనుక లఘువు కిందను విరామ ద్రుత వ్రాయంగా మిగిలిన నాలుగో యనుద్రుత విరామ ప్రస్తారాన ప్రత్యేకం అంగమై వుండడు గనుక లఘువుదాపను వామ పార్శ్వనవున్న ద్రుతతో గూర్చంగా మూండు అనుద్రుతలు ఉంచుంన్నవి గనుక. అది విరామద్రుత గనుక. ఈ విరామ ద్రుతమును పది విరామ ద్రుత దాపునవామ పార్శ్వన వ్రాశేది. తదధః - తత్ - ఆ విరామ ద్రుత యొక్క అధః - కిందను శుద్ధబిన్దుః శుద్ధ - ద్రుత వ్రాయందగినది మహదల్పవిధీన్ - మహత్ - మహత్తుయొక్కాను అల్ప - కొంచమైన అంగము యొక్కాను విధీన్- ప్రస్తార విధానాలును స్వయమ్ - తన బుద్ధి చాతను, వ్రాశేది. అయమ్ - ఈ విరామధః విరామాల నిచ్చే ప్రస్తారః - ప్రస్తారము సర్వ ద్రుతావధిః - సర్వద్రుతంతంగాను కార్యః- చేయదగినది. ఇతి విరామ ప్రస్తారః యీ విరామ ప్రస్తారమందు, కూటీ కృత్య చేశేటప్పుడు, మహత్తులు ముందుగా వరుసనే వ్రాయవలెననుట.

तस्यां तु प्रथमे कोष्ठद्वये त्वेकैकमालिखेत्[1]।
द्वितीययुग्मे द्वौ द्वौ च ततो युग्मे तृतीयके॥ 220॥
पञ्च पञ्च लिखित्वाथ सप्तमे मन्दिरे पुनः[2]।
रुद्रसंख्यां विनिक्षिप्य ततोर्ध्वं लक्ष्म कथ्यते॥ 221॥

అథ - అటు తర్వాతను తస్యాం - ఆ యడ పంక్తి యందు ప్రథమే - మొదటిదయిన, కోష్ఠద్వయే - కోష్ఠ - యిండ్లు యొక్క ద్వయే - రెంటి యందు, ఏకైకం - ఒకటొకటి లెఖ్కను, లిఖేత్ - వ్రాశేది. ద్వితీయయుగ్మే - ద్వితీయ - రెండోదయిన యుగ్మే - యుగళమందు ద్వౌ ద్వౌ చ - రెండు రెండు వ్రాశేది. ततः - అటు తర్వాతను మూడోదయిన, యుగ్మే - యుగళమందు, పఞ్చ పఞ్చ - పంచపంచ - అయిదైదు లెఖ్కను లిఖిత్వా - వ్రాశేది. అథ - అటు మీదను సప్తమే - ఏడోదయిన మన్దిరే- యింటియందు రుద్రసంఖ్యాం పునః - పదకొండో సంఖ్యను వినిక్షిప్య - వ్రాశి ततः - అటు తర్వాతను, ఊర్ధ్వం - మీదింటిదయిన లక్ష్మ - లక్షణం కథ్యతే - చెప్పంబడుచున్నది.

द्वितीयं च तृतीयं च चतुर्थं षष्ठमष्टमम्[3]।
द्वादशाङ्कं च संयोज्य लिखेत्कोष्ठेऽग्रिमे तथा॥ 222॥

---

1. BK – p.402
2. BK – p.402
3. BK – p.402

सैकं कृत्वा प्लुतस्थाने तदग्रे पूर्ववल्लिखेत्[1]।
यथालाभं लिखेदग्रे कोष्ठे कोष्ठे पुनः पुनः॥ 223॥

द्वितीयं च - రెండింటి సంఖ్యను తృతీయం చ - మూడోయింటి సంఖ్యను చతుర్థం చ - నాలుగో యింటి సంఖ్యను షష్ఠం - ఆరో యింటి సంఖ్యను, అష్టమమ్ - యెన్మిదోయింటి సంఖ్యను ద్వాదశాంకం చ - పంనెండో యింటి సంఖ్యను సంయోజ్య - కూడి అగ్రే - ముందరిదైన కోష్ఠ - యింటియందు, లిఖేత్ - వ్రాశేది. प्लुतस्थाने - प्लुत- ప్లుతము యొక్క స్థానే - తావున सैकं कृत्वा - ఒకటి లెఖ్క హెచ్చుగాను कलय - గూడి వ్రాశేది. तदग्रे - तत् - అటు తర్వాత अग्रे - ముందరి యింటి యందు, पूर्ववत् - మునుపటి వలెను, द्वितीयादులు గూడి వ్రాశేది. प्लुतस्थानముగాని చోటను ఒకటి హెచ్చుగూడ బనిలేదు. यथालाभं - సంభవించినట్టు अग्र - ముందరిదైన कोष्ठे - యింటింటియందు पुनः पुनः - మాటిమాటికింన్ని యీ ప్రకారాన వ్రాశేది.

एवमन्त्यं विहायाङ्कं समूहे विलिखिते सति 2।
क्रमाद्वृध्यङ्गभूतानां तालानां भेदवाचकाः॥ 224॥

एवं - ఈ ప్రకారాన अन्त्यं विहाय - అంత్యం విడిచి अङ्क समूहे - అఙ్క - లెఖ్కల యొక్క, समूहे - సమూహము लिखितेसति - వ్రాయబడుచుండగాను, क्रमात् - వరుసనే वृध्या - వృద్ధిచాతను అయినటువంటి, अङ्ग - ద్రుతాద్యంగాల వల్లనుండి भूतानां - పుట్టినటువంటి, तालानां - తాళాల యొక్క भेदवाचकाः - भेद- భేదాలను वाचकाः- చెప్పును. అనంగా మీదవున్న వృద్ధి ప్రస్తరించంగాను యెన్ని తాళాలు పుట్టుచున్నవని అడిగితేను ఆ వృద్ధి కిందటి సంఖ్య యెంతవుంచున్నవో అన్ని తాళాలు అని చెప్పేది అనుట.

पूर्वादयं क्रमः प्रोक्तः प्लुतादद्भूतमुच्यते[3]।
उपान्त्यादि क्रमेणैव द्रुताद्याद्यन्तसूचकाः॥ 225॥

पूर्वा - మొదటనుండి अयं क्रमः - యీ పూర్వాన చెప్పిన క్రమం प्रोक्तः - చెప్పంబడును प्लुतात् - ప్లుతాననుండి अद्भूतं - ఆశ్చర్యమైన యోగము, उच्यते - చెప్పుచున్నది. ఆ యద్భుతమయిన యోగము యేది అంటెను ప్లుతస్థాన మందు ఉపాంత్యాదులతో ఒకటి అధికం కలయ గూడిది అద్భుతమయిన యోగమనుట. उपान्त्यादि क्रमेणैव - ప్లుతాననుండింన్ని उपान्त्यादि - ఉపాంత్యము ఆదిగాగల యొక్క क्रमेणैव - క్రమంచాతనే, అనంగా వుపాంత్య తృతీయ తుర్య షష్ఠమ ద్వాదశాల యొక్క క్రమాననే द्रुताद्याद्यन्तसूचकाः - द्रुत ఆది మొదలుగాంనీల

आद्यन्तं - ఆదినుండి అంత్య పర్యన్తమున్ను తాళాలను సూచకాः - వృద్ధి సంఖ్యలు దెలుపును.

1. BK – p.402
2. BK – p.402
3. BK – p.402

मात्रामात्राक्रमं तेषां कोष्ठानां ब्रूमहेऽधुना[1]।
द्रुतो विरामदो लोऽथ विन्दुयुक्तो विरामदः॥ 226॥
विरामलोविरामाङ्कं द्रुतयुक्तो लघुर्गुरुः।
स विरामौ दलौ तस्माद्गौ शेखरबिन्दुगौ[2]॥ 227॥
प्लुतो विरामान्त बिन्दुद्वययुक्तो गुरुस्तथा।
दपौ विरामद्रुतपौ लपादित्यर्धबिन्दुना [3]॥ 228॥
विवर्धितानां तालानां प्रस्तारेण समुत्थिताम्।
भेदानङ्कान्वदन्त्येते तत्तत्कोष्ठगतान् क्रमात् [4]॥ 229॥

द्रुतः - విరామ द्रुतः, लः - లఘువు अध - అటుమీందం विन्दुयुक्तः - విన్దు - బిందు द्रुतతోడను యుక్త - గూడిన विरामदः - విరామద్రుత विरामलः - విరామలఘువు विरामांक - విరామము అంక చిహ్నాగా గలటువంటి द्रुत- द्रुతతోడను యుక్త - కూడిన लघुः లఘువు, అనంగా, విరామ द्रुతాను లఘువుననుట गुरुः - గురువు, स विरामौ - విరామంతో గూడిన दलौ - द्रुతాను లఘువుంన్ను అనంగా, విరామ द्रुతాను విరామ లఘువుంనననట तस्मात् - దాని మీదటను दगौ - द्रुతాను గురువుంన్ను शेखरबिन्दुगौ - శేఖర బిన్దు - విరామ द्रुతాను गौ- గురువుంన్ను प्लुतं - ప్లుతమున్ను విరామాన్త బిన్దుద్వయయుక్తో - విరామాన్త్య - విరామము కడపల గలిగినటు వంటి బిన్దు - द्रुతల యొక్క द्वयं - రెంటి తోడను యుక్తः - కూడినటువంటి, అనంగా విరామ द्रुత द्रुతాను గురువున్ననుట. तत - అటు తర్వాత दपौ - द्रुతాను ప్లుతముంన్ను विरामद्रुतपौ - విరామ द्रुతాను ప్లుతముంన్ను लपौ - లఘువుంన్ను ప్లుతముంన్ను इति - ఈ ప్రకారాన, अर्धबिन्दुना - విరామము అనే పేరు గల అనుద్రుత चात विवर्धितानां - వృద్ధి బొందంపబడ్డటువంటి तालानां - తాళాలయొక్క प्रस्तारेण - ప్రస్తారము చాతను, समुद्धिताम् - పుట్టింపబడ్డటువంటి, भेदान् - భేదాలనుగాను तत्तत्कोष्ठ - ఆయ కోష్టాలుంన్ను गतान् - బొందినటువంటి, अङ्कां - లెఖ్కలను क्रमात् - వరుసనే एते - యేవి वदन्ति - చెప్పుచుంన్నది. అనంగా తమతమ క్రిందవున్న సంఖ్యా పంక్తి, కోష్టాలనుంన్న లెఖ్కచాతను మీదవుంన్న వృద్ధ్యంగాలు తమతమ భేదాలను తెలియంజేసెననుట.

[विराम पातालः]

वक्ष्ये विरामपातालसंख्यापक्तिमधः क्रमात्।
समकोष्ठयुतां पङ्क्तिं कृत्वा तत्राङ्कयोजनाम् [5]॥ 230॥

---

1. BK – p.402
2. BK – p.402
3. BK – p.402
4. BK – p.402
5. BK – p.402

विरामपातालं - विराम - విరామ యొక్క, पातालं - పాతాళమును, वक्ष्ये - చెప్పెను, संख्यापक्तिः - సంఖ్యాపంక్తి యొక్క వరుసనే समकोष्ठयुतां - सम - సమాలైన कोष्ठ - యిండ్లతోను युतां - కూడినటు వంటి పంక్తిం, कृत्वा - చేసి तत्र - ఆ పాతాళమునందు, अधः - అటు తర్వాత अङ्कयोजनाम् - अङ्क - లెఖ్క యొక్క योजनाम् - యోజనను, ब्रूमः - చెప్పెము.[1]

ब्रूमस्तत्रादिमे कोष्ठद्वये त्वेकैकमालिखेत्।
द्वितीयकोष्ठयुग्मे तु द्वौ द्वावङ्कौ ततः परम्[2]॥ 231॥
पञ्चमे पञ्च षष्ठे षट् सप्तमे दश पञ्च च।
अष्टमेऽष्टादशाङ्कं च पीठिकां विलिखेदथ[3]॥ 232॥

तत्र - ఆ పాతాళమునందు, आदिमे - మొదటిదైనటు వంటి कोष्ठ - యిండ్ల యొక్క द्वये - రెంటి యందు, एकैक - ఒకటొకటి లెఖ్క आ लिखेत् - వ్రాశేది. द्वितीया - రెండోదైనటువంటి, कोष्ठयुग्मे तु - कोष्ठ - యిండ్ల యొక్క, युग्मे तु - రెంటి యందైతేను द्वौ द्वौ अङ्कौ - द्वौ द्वौ - రెండురెండైనటువంటి अङ्कौ - లెఖ్కాలను आ लिखेत् - వ్రాశేది. ततः परम् - అటు మీదను पञ्चमे - అయిదో యింట पञ्च - అయిదుంన్ను, षष्ठे - ఆరోయింట षट् - ఆరున్ను सप्तमे - ఏడో యింట दशपञ्च च - పదిహేనుంన్ను अष्टमे- యెనిమిదో యింట अष्टादशांकं च - పద్దెనిమిదిన్ని अथ - అటు తర్వాతను,

नवमादिषु कोष्ठेषु लक्षण क्रमयोगतः।
विहाय वामसंस्थानां लिखेदङ्कान्प्रयत्नतः[4]॥ 233॥
द्वितीयं च तृतीयं च तुर्य षष्ठं तथाष्टमम्।
एकादशं च संयोज्य वामभागगतांस्तथा [5]॥ 234॥

नवमादिषु - नव- తొమ్మిదియిల్లు आदिषु - మొదలుగాగల యిళ్లయందు लक्षण क्रमयोगतः - लक्षण - పాతాళానకు చెప్పిన లక్షణం యొక్క क्रम - వరుస యొక్క योगतः - యోగము వల్లను, अन्त्य- కడపటి లెఖ్కను, विहाय - విడిచి పెట్టి प्रयत्नतः - ప్రయత్నము వల్లను वामसंस्थानां - యడమ భాగాన వుంన్నటువంటి अङ्कान् - లెఖ్కన, विलिखे - యేలాగున వ్రాయవలెనంటేను చెప్పుచుం న్నాడు. द्वितीयं च - రెండో యింటి లెఖ్కను तृतीयं च - మూడోయింటి లెఖ్కను, षष्ठं - ఆరో యింటి లెఖ్కను, तथा - అటువలెనె अष्टमम् - యెనిమిదో యింటి లెఖ్కను एकादशं च - పదకొండో యింటి లెఖ్కను वामभागगतान् - యీ తీరును యడమ పార్శ్వనేవుంన్న ఈ లెఖ్కలలోను संयोज्य - కూడి तथा - అటువలెనె

1. This word should probably belong to the commentary of the next verse.
2. BK – p.402
3. BK – p.402
4. BK – p.402
5. BK – p.402

द्वितीयशिरसस्थान कोष्ठाङ्केन युतं तथा।
दशादि समकोष्ठेषु युताङ्केत्वेकहीनतः[1] ॥ 235 ॥

द्वितीयशिरसः - द्वितीय - రెండో యింటికి शिरसः - మీదవున్నటువంటి स्थान - నెళవు యందు कोष्ठ - యింటి యొక్క अङ्केन - లెఖ్కతోను, युतं - కూడుకుంన్నటుగాను लिखेत् - వ్రాశేది. तथा - వ్రాశేటప్పుడు दशादि समकोष्ठेषु - పదోయిల్లు మొదలుగా గల సమకోష్టాల యందు, युताङ्केतु - సమ సంఖ్య యందైతేను एकहीनतः - एक - వొక్కటి हीनतः - తక్కువొటబట్టుండి. అనంగా పదోయిల్లు మొదలుగాంగల సమకోష్టాల యందు, సమ సంఖ్యల యందు ఒకటి లెఖ్క తక్కువ చేశి వ్రాయవలెననుట.

लिखेदेवं विधानेन संख्याकोष्ठावधेः क्रमात्।
तथोपान्त्यादि भेदेन मीयन्ते स्वस्व भेदजः।
सर्वद्रुतादयस्तास्मात्पातालोऽयमितीरितः[2] ॥ 236 ॥

एवं विधानेन - యీ ప్రకారము చాతనే संख्याकोष्ठवधे - संख्या - సంఖ్య యందలి, कोष्ठ- యిండ్ల యొక్క, अवधे - మెరగలుగునట్టుగాను क्रमात् - వరుసనే లిఖेत् - వ్రాశేది. तथा - ఆ వ్రాశే సమయమందు उपान्त्यादि - ఉపాంత్యము మొదలుగాగల సంఖ్య యొక్క भेद - భేదము చాతను स्वस्व भेदजः - తమ తమ భేదాల వల్లను బుట్టిన सर्वद्रुतादय - सर्व- సమస్తమైనటువంటిన్ని द्रुत - ద్రుతలు आदयः మొదలుగా గల తాళ భేదాలు मीयन्ते - తెలియబడును. तस्मात् - అదికారణాన బట్టుండి इति- యీ చెప్పిన ప్రకారాన, अयं पातालः - ఈ పాతాళము ईरितः - చెప్పంబడెను.

[इति विराम पातालः]

యికను విరామ ప్రస్తార నష్టానకు లక్షణం చెప్పుచున్నాడు.

[विरामप्रस्तारे नष्टम्]

ब्रूमो विरामप्रस्तारे नष्टतालस्य दर्शनम्।
अन्त्याङ्के श्रृत[3]नष्टाङ्क परित्यज्याथ शेषतः[4] ॥ 237 ॥
पातयेद्वामभागाङ्कान् पूर्वपूर्वान् प्रयत्नतः।
प्रत्यङ्गे पतिताङ्के य अन्त्ये[5] संत्यज्य शेषतः[6] ॥ 238 ॥

विरामप्रस्तारे - విరామ ప్రస్తారమునందు नष्टतालस्य - పడిపోయిన తాళము యొక్క दर्शनम् - చూపేవుపాయమును, ब्रूमः - చెప్పెను. అదెటువలెనంటె,

1. BK – p.402
2. BK – p.402
3. BK gives शिष्ट
4. BK – p.402
5. A - पङ्क्त्य, reading is suggested based on commentary
6. BK – p.402

పడిపోయిన తాళం వుద్ధరించే క్రమం చెప్పుచుంన్నాడు. अन्त्याङ्के - అంత్య సంఖ్యయందు శ్రుతనష్టాङ్క - శ్రుత- నిలిచినటువంటి నష్ట - పడిపోయిన తాళము యొక్క అంక లెఖ్కలు, परित्यज्य - పుచ్చి వేశి शेषतः - ఆ పుచ్చివేయంగా మిగిలిన సంఖ్యలోను वामभागाङ्का पूर्व पूर्वान् - మొదటి మొదటిదైన యడమభాగమునందు వున్న సంఖ్యను पातयेत् - పుచ్చి వేశేది. అనంగా తాత్పర్యం - మొదలను విరామ సంఖ్యవ్రాశి ఆ సంఖ్యమీదను పడిపోయిన తాళం యంనో దవుచుంన్నదో అంన్నో సంఖ్య మొదటనుండి లెఖ్క వెట్టుకుంచుంన్నురాంగా విరామ ప్రస్తార సంఖ్యయందు సరిగా క్రింద యెది నిలుస్తుంనదో ఆ సంఖ్యలో పుచ్చివెయ్యంగా మిగిలిన లెఖ్కలోను వుపాంత్యం విడిచిపెట్టి మూడోయింటి సంఖ్యలు మొదలు మొదలుగాంగల సంఖ్య పుచ్చి వెయ్యవలెననుట. प्रयत्नतः - ప్రయత్నము వల్లను, प्रत्यङ्गे - సమస్తమైన ద్రుతాద్యంగాల యందున్ను पतितांक - पतित - పాలు పోయిన లేఖ యేది వుంచున్నదో, ఆ కలిగివుంన్నప్పుడు अन्त्ये - అంత్యమును, संत्यज्य - విడిచిపెట్టి, शेषतः - మిగిలిన సంఖ్యవల్లనుండి,

तालाङ्गान्युद्धरेदेवमन्त्यं त्यक्त्वा पुनः पुनः[1]।

तालाङ्गानि - ताल- నష్టతాళం యొక్క, अङ्गानि - ద్రుతాద్యంగాల, उद्धरेत् - ఉద్ధరించేది. एवं - యీ ప్రకారాన, पुनः पुनः - మాటి మాటికిన్ని अन्त्यं त्यक्त्वा - అంత్యం విడిచి శేషించిన సంఖ్యలోను సంఖ్యా పంక్తి యందువున్న సంఖ్యలో పుచ్చివేశేది. అనంగా తాత్పర్యం - శేషించిన సంఖ్యలోను సంఖ్యా పంక్తి యందువున్న సంఖ్యలు యెన్ని పాలు పోతున్నవో అంనింటికిని బదులు మరి అన్నెన్ని అంత్య సంఖ్యాను ప్రతిపదానకుంన్ను విడిచిపెట్టి తాళాంగాలు వుద్ధరించవలెననుట.

एककोष्ठाङ्कपातेन स्याद्विरामद्रुतागमः।
कोष्ठद्वयाङ्कपातेन निरन्तरतया यदि[2]॥ 239॥
लघुलाभो भवेत्तेन तथा कोष्ठत्रये यदि।
पतिते स विरामो लः समायाति ततः परम्[3]॥ 240॥
विरामलघु हेतोस्तु तुरीये पतिते सति।
पूर्वबुद्धि[लब्ध][4] विरामाङ्क लघुरेव गुरूर्भवेत्[5]॥ 241॥

---

1. This half-verse is missing in the manuscript, but the phrases are interspersed along with the commentary. Kavi has provided this verse in BK-403. Hence based on the phrases available in the commentary and BK, this half of the verse has been emended.
2. BK – p.403
3. BK – p.403
4. Reading suggested based on BK
5. BK – p.403

एककोष्ठाङ्कपातेन - ఒకటైన యింటి యందలి సంఖ్యల యొక్క పాలుపోవుట చాతను విరామద్రుతాగమः - విరామ ద్రుతప్రాప్తి అవును. నిరన్తరతయా - యెడతెగకుండుట చాతను కోష్ఠద్వయాङ్కపాతేన - రెండిండ్ల యొక్క పాలుపోవుట చాతను లఘులాభో భవేత్ - లఘు ప్రాప్తి అవును. తేన - ఆ లఘువు హేతువచాతను తథా- అటువలెనట కోష్ఠత్రయే - మూడిండ్లు పతితే యది - పాలుపోయినప్పుడు సవిరామः - విరామ యుక్తమైన లः - లఘువు, సమాయతి - వచ్చును. ततः परम् - ఆ మీదటను విరామలఘు హేతోస్తు - విరామ లఘువు వల్లను తురీయే - నాలుగోయిల్లు పతితే సతి - పాలుపోచూనుండంగా పూర్వబుద్ధి[लब्ध] विरामाङ्क लघुरेव - మునుపు ప్రాప్తమైన విరామ లఘువే, గురూభవేత్ - గురువు అవును.

गुरुहेतोस्तुरीये तु पतिते सति लब्धगः।
प्लुते भवत्यथापाते कोष्ठे शुद्धद्रुतागमः[1]॥ 242॥

గురుహేతోः - ప్రాప్తిహేతువు వల్లనుండి తురీయే తు - నాలుగో యింటిమీద పతితే సతి - పాలుపోయి నప్పుడు लब्धगः - ప్రాప్తమైన గురువు ప్లుతో భవేత్ - ప్లుతమవును కోష్ఠే - యెయింటి లెఖ్క అయినానేమి అపాతే - పాలుపోకున్నప్పుడు అథः - అటు తర్వాతను शुद्धद्रुतागमः - విరామ రహితమైన ద్రుత వచ్చును.

सविरामद्रुते प्राप्तिः तथा कोष्ठौ वृथा त्यजेत्।
यदि शुद्धलघौ प्राप्ते ताभ्यां कोष्ठद्वयं त्यजेत्[2]॥ 243॥
सविरामौ लघौ प्राप्ते तेभ्यो ग्रहत्रयं त्यजेत्।
गुरुलाभे तथा कोष्ठत्र्यस्त्याज्या निरन्तरम्[3]॥ 244॥
प्लुतलाभे तथा पञ्च कोष्ठत्यागो निरन्तरम्।
यथा शुद्धद्रुते लब्धे त्यजेत्तेनैक मन्दिरम्[4]॥ 245॥

సవిరామద్రుతే లब्धे - విరామ ద్రుత లబ్ధమైనప్పుడు తథా - ఆ పుచ్చివేశే సమయాన, ద్వకోష్ఠౌ - రెండిండ్ల లెఖ్కలు బదులు వృదధాత్యజేత్ - వూరకే విడిచిపెట్టేది. శుద్ధలఘౌ - విరామ రహితమైన లఘువు ప్రాప్తే యది - లబ్ధమైనట్టాయినా తాభ్యాం - రెండింళ్ల లెఖ్కలతోను గూడా కోష్ఠద్వయం - రెండింళ్ల లెఖ్కలు విడిచిపెట్టేది. సవిరామే - విరామ సహితమైన లఘౌ - లఘువు, ప్రాప్తే - లబ్ధ మౌచుండగా తేభ్యः - ఆ పాలుపోయిన, మూడిండ్ల లెఖ్కల కంటేను గ్రహత్రయం - మరింన్ని మూడిండ్ల లెఖ్కలు త్యజేత్ - విడిచిపెట్టేది. గురులాభే - గురుప్రాప్తమైనప్పుడు తథా - ఆ పుచ్చివేశే సమయమందు కోష్ఠత్र्यः - మూడిండ్ల లెఖ్కలు త్యాజ్యా - విడిచిపెట్టవలెను ప్లుతలాభే - ప్లుతము ప్రాప్తమైనప్పుడు నిరన్తరम् - యెడతెగకున్నట్టుగాను పञ్చ కోష్ఠ - త్యాగः - అయిదిండ్ల

1. BK – p.403
2. BK – p.403
3. BK – p.403
4. BK – p.403

లెఖ్కుల యొక్క త్యాగము, భవేత్ - అవును. యథా - యెప్పుడైనానేమి శుద్ధద్రుతే - విరామరహితమైన ద్రుత లఙ్ఘే - ప్రాప్తమొచుండగాను. తేన - ఆ పాలుపోయిన యింటతో గూడాను, एक मन्दिर - ఒకయింటి లెఖ్కును త్యజేత్ - విడిచిపెట్టేది.

एवं नष्टोत्थितस्तालो यद्यर्थं द्रुतहीनवान्।
तथा वामान्तिमे व्योम्नि न्यस्सेन्नष्टोत्तरं तथा[1]॥ 246॥

एवं - ఈ ప్రకారానను नष्टोत्थितः तालः - నష్టమువల్ల ఉద్ధరింపంబడ్డ తాళము అర్ధ द्रुतहीनवान् - విరామ ద్రుతమైనది యది అయినప్పటికి తథా - అప్పుడు వామान्तमे - యడమ భాగాన ముందరున व्योमद्रुतस्यसेत् - విరామ ద్రుత వ్రాశేది. తథా - అప్పుడు, नष्टोत्तरं - పోయిన తాళానకు ఉత్తరం, प्रत्युत्तरम् भवेत् - అవును. అనంగా, యిండ్లు లేనప్పుడు కడపటను శుద్ధద్రుత నిలిచినాయనా ద్రుత వ్రాశేది. విరామ ద్రుత నిలిచేనా యనా విరామ ద్రుత వ్రాశేది అనుట.

इति विराम नष्ट लक्षणम्

[अथ विराम उद्दिष्ट लक्षणम्][2]

निरूप्यते विरामस्योद्दिष्टमच्युतभूभुजा।
अन्त्याद्विलोकनीयंस्यात्संख्यांपङ्क्तौतथापुनः॥ 247॥

अच्युत भूभुजा - అచ్యుతరాయలచాతను విरामस्य - విరామము యొక్క, उद्दिष्टं - ఉద్దిష్టమును निरूप्यते - చెప్పంబడుచుంన్నది. संख्यापङ्क्तौ - సంఖ్యల యొక్క పంక్తులయందు, अन्त्यात् - అంత్యము వల్లనుండి विलोकनीयं स्यात् - ఉద్దిష్టం చూచుకోదగినది. तथा पुनः - ఆలాగున చూచుకునేటప్పుడు [3]सविरामद्रुतो यदि - విరామ యుక్తమైన ద్రుతవుంన్నట్టాయినా उद्दिष्ट - ఉద్దిష్టమందు अन्त्यात् - అంత్యమువల్లనుండి एक कोष्ठाङ्कमेव - వొక్క యింటి నలెఖ్కునే గ్రహించేది. यथा -యప్పుడైనానేమి शुद्धलघुः విరామరహితమైన లఘువు వున్నప్పుడైతేను तथा - అప్పుడు

उद्दिष्टेऽन्त्यादि गृह्णीयात् अ[स]विरामद्रुतो यदि।
एको कोष्ठाङ्कमेवाथ यथा शुद्धलघुस्तथा॥ 248॥
कोष्ठद्वयाङ्कमेवाथ यथाद्यन्त्यविरामलः।
तथा कोष्ठत्रयस्याङ्कं गृह्णीयादथ गोऽस्तिचेत्।
तथा चतुः कोष्ठाङ्कं प्लुतोऽस्ति यदि तत्र तु॥ 249॥

1. BK – p.403
2. BK stops giving extracts from here.
3. This part of commentary is actually for the following verse, but probably in order to have a continuity in the meaning, it is given here and hence retained as such.

गृह्णीयात् पञ्चकोष्ठाङ्कं इत्युद्गत्याङ्कसन्ततौ।
कूटीकृतायां कस्य स्वोद्दिष्टस्योत्तरं बभौ॥ 250॥

కోష్ఠద్వయాఙ్కమేవ - రెండిండ్ల లెఖ్కలనే గ్రహించేది ततः - అటు తర్వాత यथा - యప్పుడైనానేమి सविरामलः - విరామ యుక్తమైన లఘువు వున్నప్పుడైతేను तथा - అప్పుడు कोष्ठत्रयं - మూడిండ్ల యొక్క अङ्कं - సంఖ్యను गृह्णीयात् - గ్రహించేది. अथ - అటు తర్వాత, गोऽस्तिचेत् - గురువు వున్నట్టాయినా तथा - అప్పుడు चतुः कोष्ठाङ्कं - నాలిగిండ్ల యందు వున్న లెఖ్కలను గ్రహించేది प्लुतोऽस्ति यदि - ప్లుతము వున్నట్టాయినా तत्र तु - అప్పుడైతేను पञ्चकोष्ठाङ्कं - అయిదిండ్ల లెఖ్కను गृह्णीयात् - గ్రహించేది. तत्र - ఆ వుద్దిష్టమందు, शुद्ध द्रुतोस्तिचेत् - విరామరహితమైన ద్రుతవున్నపుడైతేను तथा - అప్పుడు तस्यैव - ఆ విరామ రహితమైన ద్రుత యొక్క कोष्ठाङ्कं - యింటియందువున్న సంఖ్యను गृह्णीयात् - గ్రహించేది. అనంగా, శుద్ధద్రుత వున్నపుడైతేను ఒకయింటి లెఖ్క గ్రహించేదిగాని, అందుకు బదులు మరి ఒక యింటి లెఖ్క విడువబనిలేదనుట. इति - ఈ ప్రకారాన, उद्गत्य - సంధ్యా గ్రహణముచాతను अङ्क सन्ततौ - సంఖ్యల యొక్క పంక్తిని - కూటీకృతాయాం - కలయ గూడుచుండంగాను యీ గ్రహించిన లెఖ్కలలో కలయ గూడంగాయంత వుంచుంన్నదో అంత లెఖ్కాను పాతస్థాన సంఖ్యలోను తీశివెయ్యంగాను మిగిలిన సంఖ్యయంత అవుచుంన్నదో అన్నోతాళమని చెప్పేది. सः - అది उद्दिष्टस्य - ఉద్దిష్టానకు उत्तरं - प्रत्युत्तरं बभौ - ప్రకాశించేను.

इति विरामोद्दिष्ट लक्षणम्

विराम [प्रस्तार]द्रुतमेरु लक्षणम्

विरामतालप्रस्तारे द्रुतमेरूरिहोच्यते।
यस्य तालस्य या संख्या कोष्ठे यावतीधीकृता।
तत्संख्या समकोष्ठाङ्कं पङ्क्तिमेकामधो लिखेत्॥ 251॥

विरामतालप्रस्तारे - విరామతాళ ప్రస్తారమునందు द्रुतमेरूः - द्रुतమేరువు उच्यते - చెప్పంబడుచున్నది. इह - ఈ మేరువందు यस्य तालस्य - యే తాళానికైనా कोष्टे - యింటియందు या संख्या - యే సంఖ్య అయినానేమి यावतीधीकृता - యెంత పుట్టుచున్నదో तत् संख्या समकोष्ठाङ्कं - तत् - ఆ యొక్క సంఖ్యాన్ - సంఖ్యకు सम- సమమై, कोष्ठ - యిండ్లు अङ्क - చిహ్నలుగా గలిగినటువంటి एकां पङ्क्तिं - ఒక పంక్తిని, अधः - క్రిందను, लिखेत् - వ్రాశేది. అనంగా, విరామ ప్రస్తారమునందు యే యంగానకు యెన్ని ద్రుతలు గలవో అన్ని ద్రుతలుంన్ను ఇనుమడించి వకటొకటి కుదియ్యంగా యెన్ని ద్రుతలు వుంచుంన్నవో అన్ని ద్రుతల వెంబడిని యిండ్లుగట్టి, క్రిందపంక్తి వ్రాయవలెననుట.

उपर्युपरि तत्वज्ञैः द्विद्विकोष्ठस्य हीनजाः।
पङ्क्तिं यो दक्षिणान्तस्तां प्रभवन्ति शिखावधिः॥ 252॥

तत्वज्ञैः - భరత శాస్త్రమెరింగిన వారిచాతను उपर्युपरि - మీదమీదను, द्विद्विकोष्ठस्य हीनजाः - రెండు రెండేశి యింళ్లు తక్కువై పుట్టినటువంటి, पङ्क्तयः - పంక్తులు, दक्षिणान्ताः - దక్షిణపార్శ్వము కడపలగా గలిగినటువంటివై प्रभवन्ति - కలవని చెప్పంబడెను. शिखावधिः - అగ్ర పర్యంతముంన్ను

तत्र पङ्क्तिषु सर्वासु मूलकोष्ठशिरस्स्थले।
एक कोष्ठाधिकत्वेन कुर्यात्तत्राङ्कयोजनाम्॥ 253॥

तत्र - ఆ మేరువందు సర్వాసు పङ్క్తిషు - సమస్తమైన పంక్తుల యందు మూలశిరస్స్థలే - మూల - మొదట్టినటువంటి కోష్ఠ - యిండ్ల యొక్క శిరస్స్థలే - మీద ప్రదేశమందు एक कोष्ठाधिकत्वेन - एक - ఒకటైనటువంటి కోష్ఠ - యిల్లు అధికముగా గల్గుట చాతను कुर्यात् - చెయ్యవలెను. అనంగా మొదలి మొదలి యిండ్ల మీదను వొక్కొక్క యిళ్లు అధికంగా వ్రాశేది. तत्र - ఆ యిండ్లయందు अङ्कयोजनाम् - अङ्क - సంఖ్యల యొక్క योजनाम् - యోజనకు - कुर्यात् - చెయ్యవలెను.

सर्वत्रशिखरस्थान कोष्ठमेकाङ्क लेखनम्।
अधः पङ्क्तौ बिन्दुमेव लिखेत् प्रथममन्दिरे॥ 254॥

शिखरस्थान कोष्ठेषु - మొదలి పంక్తుల మీద వున్న యిండ్లయందు సర్వత్ర - అంతటాను एकाङ्क लेखनम् - ఒకటైన లెఖ్క వ్రాయవలెను. అనంగా, వొక్కొక్క లెఖ్క వ్రాయవలెను. अधः पङ्क्तौ - క్రింద పంక్తియందు प्रथममन्दिरे - మొదటి యింటియందు बिन्दुमेव - బిందువే लिखेत् - వ్రాశేది.

तद्द्वितीयतृतीये च लिखेत् कुमुदबान्धवम्।
ततः परं चतुर्थादिष्वन्त्योपान्त्ये च सद्मिनि।
त्यक्तवा संख्यावदेवस्यात् संप्रदायोऽथ कथ्यते॥ 255॥

तत् - ఆ క్రిందటి పంక్తి యొక్క द्वितीया - రెండో యింటి యందుంన్ను तृतीये - మూడో యింటి యందుంన్ను कुमुदबान्धवम् - ఒకటి లెఖ్కను लिखेत् - వ్రాశేది ततः परं - అటు మీదను, चतुर्थादिषु - నాలుగో యిల్లు మొదలుగా గలిగిన యిండ్లయందు अन्त्योपान्त्ये - అంత్యోపాంత్యలైన सद्मिनि - యిండ్లను त्यक्तवा - విడిచిపెట్టి संख्यावदेव - సంఖ్యకు చెప్పిన ప్రకారాననే स्यात् - అవును. అనంగా, తృతీయ చతుర్థష్టమ ద్వాదశాలు కలయంగూడి వ్రాయవలెననుట. अथ - అటు తర్వాతను संप्रदायः - సంప్రదాయము कथ्यते - చెప్పబడుచుంన్నది.

केवले लविरामाङ्के केवले च गुरौ प्लुते।
सैकं कृत्वा लिखेदग्रे पूर्वोक्तविधिना पुनः॥ 256॥

केवले - కేవలమైనటువంటి लविरामाङ्के - విరామ లఘువు యొక్క సంఖ్యయందుంన్ను केवले - కేవలమైనటువంటి గురౌ - గుర్వ్యయందుంన్ను प्लुते - ప్లుతమందుంన్ను सैकं कृत्वा - ఒక సంఖ్యలో కూడుకొన్నట్టుగాను कृत्वा

పూర్వోక్త - మొదలి క్రింద పంక్తియందు చెప్పంబడ్డటువంటి విధినా - విధానంచాతను పునఃఁ- మాటికింన్ని అగ్రే - ముందరియందు లిఖేత్ - వ్రాశేది. అనంగా, విరామ లఘువందుంన్ను గురువందుంన్ను ప్లుతమందుంన్ను ఒకటి హెచ్చుగా కలయం గూడి క్రిందపంక్తికి చెప్పిన ప్రకారాన వ్రాశేదనుట.

उपरिस्थास्तु सर्वासूपान्त्यादिस्तान्योगतः।
त्यक्त्वा कोष्टौ विगण्या स्यात् मौलिः पङ्क्त्यादि मन्दिरे॥ 257॥

సర్వాసూ - సమస్తమైనటువంటిన్ని ఉపరిస్థాస్తు - మీదవుంన్న పంక్తుల యందు త్యక్త్వా కోష్టౌ - అంత్యోపాన్త్యాలు విడిచేది పాన్త్యాదిస్తాన్యోగతఃఁ - ఉపాంత్యము క్రిందవున్న సంఖ్య యొక్క యోగతఃఁ - యోగము వల్లనండి లిఖేత్ - వ్రాశేది పఙ్క్త్యాది మన్దిరే - పంక్తుల యొక్క మొదటి యిండ్ల యెందు మౌలిఃఁ - శిఖరకోష్టము, విరణ్యాస్యాత్ - గ్రహింపందగినది. అనంగా, అంత్యోపాన్త్యాలు విడ్చి ఉపాంత్యము క్రింది లెఖ్కను శిఖరస్థానము సంఖ్యాను తృతీయ చతుర్థ షష్ఠ ద్వాదశాలుంన్ను కలయం గూడి మీది పంక్తుల కోష్టాలయందు వ్రాయవలెననుట.

अङ्काभावो भवेद्यत्र कोष्ठाभावोऽपि वा भवेत्।
यथा स्यादुभयाभावे यथा संभवयोगतः।
अङ्कान् सर्वत्र संपूर्य तस्मिन् तालान्विलोकयेत्॥ 258॥

యత్ర - యే ద్రుత యెరవందైనానేమి అఙ్కాభావఃఁ - సంఖ్య లేకవుంచుంన్నదో కోష్ఠాభావోఽపివా - యిండ్లు లేకను భవేత్ - వుంచుంన్నవో యథా - యెప్పుడైనానేమి ఉభయభావఃఁ - సంఖ్య యిండ్లు లేక వుంచుంన్నవో తథా - అప్పుడు యదా సంభవయోగతఃఁ - సంభవించినటువంటి యోగము వల్ల నుండి అఙ్కాన్ - సంఖ్యలును సంపూర్య - నిండిచ్చి సర్వత్ర - అంతటాను తస్మిన్ - ఆ ద్రుతమేరు వందు తాలాన్ - తాళాలును విలోకయేత్ - చూచుకునేది.

पादादि मौलिपर्यन्तमूर्ध्वपङ्क्तौ क्रमाद्गतिः।
द्रुतहीनाद्येकबिन्दु वृद्धतालान् वदन्ति ते।
तालाभावो सूर्यगेह धातव्य सर्वपङ्क्तिषु॥ 259॥

ఊర్ధ్వపఙ్క్తౌ - నిడివి పంక్తియందు పాదాది మౌలి పర్యన్తం - పాదాది - అడుగు మొదలుగాగల మౌలి పర్యన్తం - శిఖరపర్యన్తమున్ను క్రమాత్ - వరుసనే గతి తాళనిర్ణయమవును. ద్రుతహీనాద్యేకబిన్దు వృద్ధతాలాన్ - ద్రుతహీన - ద్రుత హీనమైన తాళము ఆది మొదలుగాను, ఏకబిన్దు - ఒకద్రుత గలుగునటుగాను వృద్ధతాలాన్ - వృద్ధి బొంది తాళాలను తే - ఆ భరతాదులు వదన్తి - చెప్పుదురు. సూర్యగేహాత్ - బిందువు వ్రాశిన యిండ్ల వల్ల నుండి తాలాభావఃఁ - ద్రుత తాళాలు లేకుండుట ధాతవ్యఃఁ - యియ్య సర్వపఙ్క్తిషు - సమస్త పంక్తులయందున్ను, అనంగా, మొదల ద్రుత హీనాలైన తాళాలుంన్ను ఆ తర్వాత ఒక ద్రుతతో గూడిన తాళాలుంన్ను రెండు ద్రుతలతో గూడా

తాళాలుంన్ను మూడు ద్రుతలతో గూడా తాళాలుంన్ను బందువు వుండిన చోట యీ చెప్పిన ద్రుతలు లేవని చెప్పేది.

Table-8

इति विरामप्रस्तारे द्रुतमेरुः

विरामद्रुतमेरुः

सविरामद्रुतोत्पन्न तालमेरुरिहोच्यते।
इष्टतालद्रुतानात्र द्विगुणीकृत्य तत्र तु॥ 260॥
एकोनसंख्याकोष्ठाङ्कामेकां पङ्क्तिं लिखेदथ।
मूलात्षष्ठहीनाश्च पङ्क्तयस्त्वन्त्य संश्रयाः[1]॥ 261॥

इह - ఈ శాస్త్రమందు సవిరామ ద్రుతోత్పన్న తాలమేరుः - విరామముతో కూడుకొన్న ద్రుతవల్లను పుట్టిన తాళాల యొక్క మేరువు उच्यते - చెప్పబడుచున్నది. इष्टतालद्रुतान् - ఇచ్చకు వచ్చిన తాళము యొక్క ద్రుతలను अत्र - ఈ మేరువయందు द्विगुणीकृत्य - యినుమడించి तत्र तु - వాటియందు एकोन संख्याकोष्ठाङ्कान् - एकोन - ఒకటి తక్కువైనటువంటి संख्या - ద్రుత సంఖ్యల యొక్క कोष्ठ - యిండ్లు अङ्कान् - చిహ్నాలుగా గలిగినటువంటి एकां - ఒకటైనటువంటి पङ्क्तिं - పంక్తిని लिखेत् - వ్రాశేది. అనంగా ఇష్ట తాళ ద్రుతలు ద్విగుణించి అందులో ఒకటి తీశివేయంగా మిగిలిన ద్రుతలు యెన్ని అవుచుంన్నవో అన్నిటికన్ని అంన్ని యింళ్లు గలుగును. క్రింది పంక్తి వ్రాశేదనుట. अत्य संश्रिताः - మీదటిదైనటువంటి पङ्क्तयः - పంక్తులు मूलात् - మొదటి యిండ్లనుండి षष्ठहीनाश्च - ఆ రెండు తక్కువగా గలిగినవి కావలెను. అనంగా, క్రింది పంక్తి మొదటి యింటనుండి ఆ రెండ్లు తక్కువగా మీది పంక్తి వ్రాయవలెననుట.

पञ्चमे पञ्चमे तासां कोष्ठे कुर्याच्छिखागतम्।
कोष्ठमेकं ततस्तेषां अङ्कावलिरथोच्यते॥ 262॥

तासां - ఆ పంక్తుల యొక్క पञ्चमे पञ्चमे - అయిదోదైనటువంటి कोष्ठे - యింటియందు शिखागतम् - శిరముతో గూడినటువంటి एकं - వొక్కటైన कोष्ठ - యిల్లు कुर्यात् - చెయ్యవలెను. అనంగా, విరామద్రుతమేరు వందు సమస్తమైన పంక్తులకున్ను అయిదోయింటి మీద మరొక యిల్లు అధికముగా గట్టవలెననుట. ततः - ఆ తర్వాతను तेषां - ఆ యిండ్లకు अङ्कावलिः - సంఖ్య యొక్క పంక్తి उच्यते - చెప్పబడుచున్నది.

सर्वेषु मौलिकोष्ठेषु रूपमेकं विनिक्षिपेत्।
अधः पङ्क्तौ तु मूलादारभ्य कोष्ठचतुष्टये।
लिखेदेकाङ्कमेकांकं द्व्यङ्कं द्व्यंङ्कं ततः परम्॥ 263॥

---

1. In the commentary it is given as संश्रिताः

అథः - అటు తర్వాతను సర్వేషు - సమస్తమైనటువంటిన్ని మౌలికోష్ఠేషు - శిఖరకోష్టాల యందు ఏకం - ఒకటైనటువంటి రూపం - సంఖ్యను నిక్షిపేత్ - వ్రాశేది. అధः పङ్క్తౌ తు - క్రింద పంక్తియందైన మూలాదారభ్య - మొదటినుండి కోష్ఠచతుష్టయే - కోష్ఠ యిళ్ల యొక్క చతుష్టయే - చతుష్టయమందు, ఏకాఙ్కమేకాఙ్కం - ఒకటొకటిన్ని ద్వ్యఙ్కం - రెండురెడుంన్ను లిఖేత్ - వ్రాశేది. ततः परम् - అటుమీదను,

पञ्चमादिषु कोष्ठेषु विषमेषु लिखेत् क्रमात्।
अन्त्यं तृतीयं संत्यज्य तथोपान्त्यादि योगतः॥ 264॥
षष्ठादि समकोष्ठेषु क्षयक्त्वान्त्यं पञ्चकं लिखेत्।
लशेखरगुरौ दीप्ते सैकंकृत्वावधानतः॥ 265॥

పञ्చమాదిషు - అయిదో యిల్లు మొదలుగా గలిగినటువంటి సర్వేషు - సమస్తా-లైనటువంటి విషమేషు - విషమాలైనటువంటి కోష్ఠేషు - యిండ్లయందు అన్త్య - కడపటి సంఖ్యను తృతీయం - మూడోయింటి సంఖ్యను संత్యజ్య - విడిచి పెట్టేది. ఉపాన్త్యాది యోగతः - ఉపాంత్యము మొదలుగా గలిగిన యిండ్ల సంఖ్యల యొక్క యోగతः - యోగమువల్లనుండి క్రమాత్ - వరుసనే లిఖేత్ - సంఖ్యలను వ్రాశేది. అనంగా, అంత్యమున్ను తృతీయమున్ను విడిచి ద్వితీయ చతుర్థి షష్ఠ ద్వాదశాలు కలయం గూడి, విషమ కోష్టాలయందు సంఖ్యలను వ్రాయవలెననుట. తథా - ఆ ప్రకారాననే సమకోష్ఠేషు - సమమైన యిళ్ల యందు, అన్త్య - కడపటి యింటి సంఖ్యను త్యక్త్వా - విడ్చి పञ్చకం - చతుర్థి షష్ఠ ద్వాదశాలను కలయం గూడి, తృతీయమున్ను కలయం గూడి, లిఖేత్ - వ్రాశేది. శేఖరే - విరామ లఘువందున్ను గురౌ - గురువందున్ను దీప్తే - ప్లుతమందున్ను సైకంకృత్వా - ఏక సంఖ్యతో గూడుకొన్నట్టుగా చేశి అవధానతः - యామరక వ్రాశేది. అనంగా, విరామ లఘువందున్ను గురువందున్ను ప్లుతమందున్ను ఒకటి లెఖ్క హెచ్చుగా కలయం గూడి వ్రాయవలెననుట.

अथोर्ध्वपङ्क्तिकोष्ठेषुरूप्यतेङ्कावलिःक्रमात्।
विषमे तु परित्यज्य तृतीयाधस्तयोगतः।
उपान्त्यादि विधानेन पुनः पुनरयं विधिः॥ 266॥

అథः - అటు తర్వాతను ऊర్ధ్వపङ్క్తికోష్ఠేషు - మీది పంక్తుల యిండ్లయందు క్రమాత్ - వరుసనే అఙ్కావలిः - సంఖ్యాపంక్తి రూప్యతే - చెప్పంబడుచున్నది. విషమే - విషమమైన యింటియందు అన్త్యం - కడపటి యింటి లెఖ్కను परిత్యజ్య - విడ్చి పెట్టి తృతీయాధస్తయోగతः - మూడో యింటి క్రిందవున్న యింటి సంఖ్య యొక్క యోగతः - యోగము వల్ల నుండి उపాన్త్యాదివిధానేన - उపాన్త్య - రెండో యింటి లెఖ్క ఆది - మొదలుగా గలిగిన లెఖ్క యొక్క విధానేన - విధానంచాతను లిఖేత్ - వ్రాయవలెను. అనంగా, మీది పంక్తియందు విషమ కోష్టాలయందు అంత్య సంఖ్య విడిచిపెట్టి

మూడోయింటి క్రిందవున్న సంఖ్యాను ద్వితీయ చతుర్థ షష్ఠ ద్వాదశాలున కలయం గూడి వ్రాయవలెననుట. పునఃపునః - మాటి మాటికిన్ని అయం విధిః - ఇదే విధానము.

समेत्वन्त्यं विहायैनं स्वपङ्क्तौद्व्यादिकान् लिखेत्।
इति संख्यासमादिष्टमेरौ तालान् विलोकयेत्॥ 267॥

సమేత్ - సమమైన యింటి యేదైతేను ఎవం వా అన్త్యం - కడపటి సంఖ్యను విహాయ - విడిచి పెట్టేది. స్వపఙ్క్తౌ - తన యొక్క పంక్తియందలి ద్వ్యాదికాన్ - ద్వితీయ మొదలుగా గల లెఖ్కల లిఖేత్ - వ్రాశేది. అనంగా, సమ కోష్టాలయందు కడపటి సంఖ్యను విడ్చిపెట్టి రెండు మూడు ఆరెనిమిది పంనెండోదైనటువంటి యిండ్ల లెఖ్కలు కలయం గూడి వ్రాయవలెననుట. ఇతి - ఈ పూర్వోక్త ప్రకారాన సంఖ్యాసమాదిష్టమేరౌ - సంఖ్యాచాతను చెప్పంబడ్డటు వంటి మేరౌ - మేరువందు తాలాన్ - తాళాలను విలోకయేత్ - చూచుకునేది.

एकादिविषमेऽप्यत्र मूलपङ्क्तिगतेषु तु।
पूर्वकोष्ठक्रमेणैव शिखाद्रुतविहीनतः॥ 268॥
द्विचतुष्षण्मुखानत्र शिखाहृबिन्दुयुतानथ।

తత్ర - యీ విరామ ద్రుతమేరువందు మూలపఙ్క్తిగతేషు తు – మొదటి పంక్తియందు ఎకాదివిషమేషు - ఎకాది - మొదటి యిల్లు ఆదిగా గలిగినటువంటి విషమేషు - విషమ కోష్టాలయందు నిడువిధివెంబడ్డి పూర్వకోష్ఠక్రమేణైవ - పూర్వకోష్ఠ - మొదటి యింటియొక్క క్రమేణైవ - క్రమము చాతనే శిఖాద్రుతవిహీనతః - విరామ ద్రుత రహితమువల్లను ద్వి - రెండైనటువంటిన్ని చతుః - నాలుగైనదటువంటిన్ని షట్ - ఆరైనటువంటిన్ని మొదలుగా గలిగిన శిఖాబిన్దుయుతాన్ - విరామ ద్రుతలతో గూడిన తాళాలను, విలోకయేత్ - చూచుకునేది. సమేషు - సమకోష్టాలయందు ఎకాదివిషమ విరామద్రుత సమ్భవాన్ - ఒకటి మొదలుగాగల విషమాలైన విరామద్రుతవల్లనుండిన్ని పుట్టినటువంటి తాళాలను విలోకయేత్ - చూచుకునేది. అనంగా, నిడిపంక్తి వెంబడ్డి క్రిందటి యిల్లు మొదలుకొని విషమకోష్టాలయందు మొదల విరామ ద్రుతలులేని తాళాలుంన్ను ఆ తర్వాత, రెండు విరామద్రుతలు గల తాళాలు యెన్ని అనిన్ని ఆ బిదప ఆరు విరామద్రుతలు గల తాళాలు యెనన్ని అనిన్ని యీవెంబడిని రెండేశి విరామద్రుతలు అధికంగా లెఖ్కచేశి చెప్పేది. సమకోష్టాలయందు నిడుపంక్తి వెంబడిని మొదలఒక విరామద్రుత ఆ వెనక మూడు విరామద్రుతలు ఆ తర్వాత ఐదు విరామద్రుతలుంన్ను యీ తీరున బెసులుగాను రెండేశి విరామద్రుతలు అధికంగా గూర్చి చెప్పుచు వచ్చేది.

तालान् विविच्य कथयेदित्याह नृपवल्लभः॥ 269॥

ఇతి - ఈ ప్రకారాన తాలాన్ - తాళాల్ను విచిచ్య - యేర్పరచి కథయేత్ - చెప్పవలెనని నృపవల్లభః - రాజశ్రేష్ఠుండైన అచ్యుతరాయలు ఆహ - ఆనతినిచ్చినాడు.

Table-9

इति विरामद्रुत मेरुः

॥शुद्धलघुमेरुः॥

अथ मात्रामेरुरयं कथ्यतेऽच्युतभूभुजा।
इष्टतालगतान् बिन्दून् द्विगुणीकृत्य तत्र तु।
एकोनसंख्या कोष्ठाङ्कां पङ्क्तिमेकां लिखेदथ॥ 270॥

అథ - అటు తర్వాత అచ్యుతభూభుజా - అచ్యుతరాయలచాతను అయం - ఈ మాత్రమేరుః - లఘు మేరువు కథ్యతే - చెప్పంబడుచుంన్నది. ఇష్టతాలగతాన్ - ఇచ్చకు వచ్చిన తాళాలను పొంటినటువంటి బిన్దూన్ -ద్రుతలు ద్విగుణీ కృత్య - యినుమడించి తత్ర తు - వాంటియందు ఎకోనసంఖ్యాకోష్ఠాఙ్కాం - ఒకటి తక్కువైన సంఖ్యల యొక్క యిండ్లు చిహ్నంనుగాం గలిగినటువంటి ఏకాం - ఒకటైనటువంటి పఙ్క్తిం - పంక్తిని లిఖేత్ - వ్రాశేది. అనంగా, ఇష్ట తాళ బిందువులు యినుమడించి అందులోను ఒకటి కడకు తీశి మిగిలిన ద్రుతలు యెన్ని అవుచుంన్నవో అంనిటికింన్ని. అంన్ని యిండ్లు వుండేటట్టుగాను క్రింద పంక్తి వ్రాయవలెననుట.

चत्तुःचत्तुःकोष्ठहीनाःचोर्ध्वगाःपङ्क्तयोन्त्यगाः।
तासु तृतीय कोष्ठस्स्यात् मौलिकोष्ठसमन्विताः॥ 271॥
तत्र मौलिषु सर्वेषु लिखेदेकाङ्क मे परम्।
मूलपङ्क्तिद्वादिकोष्ठद्वये च विलिखेत्तथा॥ 272॥

అన్త్యగా - కళాపల్లే పర్యంతముంన్ను ఊర్ధ్వగాः - మీదటిదైనటువంటి పఙ్క్తయः - పంక్తులు చత్తుः చత్తుः కోష్ఠహీనాः - నాలుగేశి నాలుగేశి యిండ్లు తక్కువగా గలిగినదై వుండవలెను తాసు - ఆ పంక్తులయందు తృతీయ కోష్టः - మూడోయిల్లు మౌలి కోష్ఠసమన్వితాः - శిఖర కోష్టముతోడ కూడుకొన్నదిగాను స్యాత్ - కావలెను తత్ర - ఆ సర్వేషు - సమస్త మైనటువంటింన్ని మౌలిషు - శిఖర కోష్టాలయందు ఏకాఙ్కం - ఒకటి లెఖ్కను లిఖేత్ - వ్రాయవలెను. మూలపఙ్క్తౌ - మొదలి పంక్తి యందు ఆదికోష్ఠద్వయే - ఆది - మొదలైనటువంటి కోష్ఠద్వయే - కోష్ట యిండ్ల యొక్క ద్వయే - ద్వయమందు తం - ఆ ఒకటి లెఖ్కనే - లిఖేత్ - వ్రాయవలెను.

ततस्तस्यां द्वितीयादि कोष्ठकक्रममुच्यते।
तुर्यं विहाय संख्यावद्यथा लाभं वियोजयेत्।
विरामले गुरौदीप्ते सैकं स्याद्रुतमेरुवत्॥ 273॥

తథా - ఆ ప్రకారాననే తతः - అటు తర్వాతను తస్యాం - ఆ మొదలి పంక్తియందు తృతీయాది కోష్ఠకక్రమం - మూడో యిల్లు మొదలుగా గలిగిన కోష్ఠక - యిండ్ల యొక్క క్రమం - వరుసనే ఉచ్యతే - చెప్పంబడుచున్నది. తుర్యం - నాలుగో యింటి సంఖ్యను

విహాయ - విడ్చి పెట్టి యథా లాభం - సంభవ ప్రకారానను సంఖ్యావత్ - సంఖ్యకుంబలెనె నియోజయేత్ - యోజించేది. అనంగాను నాలుగోయింటి లెఖ్కను విడ్చి పెట్టి సంఖ్యకు చెప్పిన ప్రకారాననే అంత్యం విడ్చి రెండో యింటి లెఖ్కను, మూడోయింటి లెఖ్కను, ఆరోయింటి లెఖ్కను, యెన్మిదో యింటి లెఖ్కను, పండెండో యింటి లెఖ్కను, కలయం గూడి, క్రింద పంక్తియందు వ్రాయవలెననుట. విరామాలే - విరామ లఘువందుంన్ను గురౌ - గురువందుంన్ను దీర్ఘె - ప్లుతమందుంన్ను ద్రుతమేరువత్ - ద్రుతమేరువందుబలెనే. సైకం - ఒకటి అధికంగా కలయం గూడితే స్యాత్ - కావలెను. అనంగా, ఒకటియందు ఒకటి అధికంగా కలయం గూడవలెననుట.

उपरिस्थास्तु तुर्याधस्तनयोगेन योजयेत्।
इत्यङ्कपूरिते मेरौ अधस्तात्स्वशिखावधि॥ 274॥
लहीनैकलं द्वित्रिचतुः पञ्चादिलांछितान्।
तालान्विनिर्दिशेदत्र लक्ष्यलक्षणवेदिना॥ 275॥

उपरिस्थास्तु - మీదవున్న పంక్తులయందు తుర్యాధస్తనయోగెన - తుర్య - నాలుగో యింటి సంఖ్యకు అధస్తన - క్రిందవుంన్న ఇంటి సంఖ్య యొక్క యోగెన - యోగముచాతను నియోజయేత్ - అనంగా, మీది పంక్తులయందు అన్త్యతుర్యాలు మునపటివలెనె విడ్చిపెట్టి తుర్యము క్రింది లెఖ్కను ద్వితీయ తృతీయ షష్టమ ద్వాదశాలు కలయం గూడి వ్రాయవలెననుట. ఇతి - ఈ ప్రకారాన అఙ్కపూరితే - అఙ్క - సంఖ్యల చాత పూరితే - నిండింపంబడ్డటువంటి మెరౌ - శుద్ధ లఘుమేరు వందు స్వశిఖావధి - నిడివి పంక్తివెంబడిని క్రిందటి యింటినుండి స్వ - తన యొక్క శిఖావధి - కడపటి యింటి పర్యన్తముంన్ను ల హీనా - మొదల లఘు హీనమైన తాళాలుంన్న ఎక - ఒకటైనటువంటింన్ని ద్వి - రెండైనటువంటింన్ని త్రి - మూడైనటువంటింన్ని చతుః - నాలుగైనటువంటింన్ని పఞ్చ - అయిదైనటువంటింన్ని ల - లఘువుల చాతను ఆనీతాన్ - ఒప్పుచుంన్నటువంటి తాలాన్ - తాళాలను లక్ష్యలక్షణవేదినా - లక్ష్య లక్షణాలెరింగిన అచ్యుతరాయలచాత, వినిర్దిశేత్ - తెలుసుకునేది. అనంగా, మొదటి లఘు రహితాలైన తాళాలు యెన్ని అనిన్ని ఆ వెనుక ఒక లఘువు ఆ తర్వాత రెండు లఘువులు, మూడు లఘువులు, నాలుగు, ఐదు లఘువులు గల తాళాలు యింనిన్ని అని వొక్కొక్క లఘువు హెచ్చుగాను గూర్చి నిడి పంక్తి వెంబడిని లఘుతాళాలు చెప్పవలెననుట.

मेरौ लघुविरामाख्ये विरामविराममेरुवत्।
कोष्ठपङ्क्ति क्रमे लेख्यस्तताङ्कावलिरुच्यते॥ 276॥

లఘువిరామాఖ్యే - విరామ లఘువనే ఆఖ్య - పేరు గలిగినటువంటి మెరౌ - మేరువందు విరామద్రుతమేరువత్ - విరామద్రుత మేరువందుంబలెనే కోష్ఠ పఙ్క్తి క్రమః - కోష్ఠ - యిండ్ల యొక్క క్రమః - క్రమము లేఖ్యః - వ్రాయవలెను. తతః - ఆ

వ్రాశిన తర్వాతను అఙ్కావలిः - అఙ్క - సంఖ్య యొక్క ఆవలిः - పంక్తి उच्यते - చెప్పంబడుచున్నది.

तत्र मैलिषु सर्वेषु लिखेदेकं पृथक् पृथक्।
अधः पङ्क्तौ मूलकोष्ठद्वये तद्वत्पुनर्द्वयोः॥ 277॥
द्व्यङ्कं द्व्यङ्कं विनिक्षिप्य ततस्तत् पञ्चमादिषु।
षष्ठं त्यक्त्वोपान्त्यमुखां योगं कृत्वा लिखेत्पुनः॥ 278॥

తత్ర - ఆ మేరువందు సర్వేషు - సమస్తమైనటువంటిన్ని మైలిషు - శిఖరకోష్టాలయందు एकं - వొక్కటి లెఖ్కాను పృథక్ - ప్రత్యేకంగాను లిఖేత్ - వ్రాయవలెను. అధः పఙ్క్తౌ - క్రింద పంక్తియందు మూలకోష్ఠద్వయే - మూల - మొదటిదైన కోష్ఠ - యిండ్ల యొక్క ద్వయే - యుగ్మమందు తద్వత్ - ఆలాగుననే एकं - ఒకటిలెఖ్కను లిఖేత్ - వ్రాశేది. పునः - తిరుగాను, ద్వయోः - ఆ మీదటి రెండిండ్లయందు, द्व्यङ्कं द्व्यङ्कं - రెండేశి రెండేశి లెఖ్కను వినిక్షిప్య - వ్రాశి ततः - ఆ వ్రాశిన తర్వాత పఞ్చమ - అయిదో యిల్లు ఆదిషు - మొదలుగాగల యిండ్లయందు షష్ఠ - ఆరోయింటి సంఖ్యను త్యక్త్వా - విడిచి పెట్టి उపాన్త్యముఖాం - రెండో యింటి సంఖ్యను ముఖాం - మొదలుగాగల సంఖ్యలను యోగం కృత్వా - కూర్చి పునः - ముందర ముందరనుమ లిఖేత్ - వ్రాయవలెను. అనంగా, క్రింది పంక్తి యందు అంత్యముంన్ను, ఆరో యింటి సంఖ్యను, విడిచి, రెండోయింటి, మూడోయింటి, నాలుగోయింటి, యెనిమిదోయింటి, పండెండోయింటి లెఖ్కను, కలయం గూడి వ్రాయవలెననుట.

उपरिस्थास्वधः पृष्टयोगे नाग्रे पुनः पुनः।

उపరిస్థాసు - మీదవున్న పంక్తులయందు మునపటివలెనె द्वितीय తృతీయ చతుర్థాష్టమ द्वादశాలున మీది పంక్తియందు వున్నయింటికి ఆరోదైనటువంటి క్రిందపంక్తియందల్లి వామభాగానవుంన్న సంఖ్యాను కలయం గూడి వ్రాయవలెననుట.

इत्यङ्कैरङ्किते मेरौ विहीने द्वित्रिसंख्यया।
नशिखान्लघुजान्तालान्इयतश्चेतिविनिर्दिशेत्॥ 279॥

ఇతి - యీ ప్రకారానన అఙ్కైः - సంఖ్యల చాతను అఙ్కితే - వ్రాయంబడ్డటువంటి మేరౌ - విరామలఘు మేరువందు విహీనే - మొదలను నిడు పంక్తుల వెంబడికి విరామ రహితంబైన విన్ని द्वित्रिసంఖ్యయా - द्वि - రెండైనటువంటివిన్ని సంఖ్యయా - విరామ సంఖ్య చాతను న శిఖాన్ లఘుజాన్ - విరామ లఘువులవల్ల పుట్టినటువంటి తాలాన్ - తాళాలను ఇయతः ఇన్నియని వినిర్దిశేత్ - చెప్పేది. అనంగాను, నిడు పంక్తుల వెంబడుని క్రింది యింటి యిళ్ల నుండి మీదటి యింటి పర్యన్తమున్ను మొదట విరామలు లేనివిన్ని ఆ వెనక వొక్క విరామలఘు తాళాలున్ను ఆ వెనక రెండు విరామ లఘువులతో గూడిన తాళాలుంన్ను ఆమీద మూడు విరామ లఘు

యుక్తాలైన తాళాలుంన్ను ప్రకారానను వొక్కొక్క విరామలఘువు హెచ్చుగాను మీది మీది లెఖ్కలు గూర్చి చెప్పుచు వచ్చేది.

Table-10

इति विरामलघुमेरुः

॥ विरामप्रस्तारगुरुमेरु लक्षणम्॥

गुरुमेरोरधः पक्तौ कोष्ठान् संख्ययान् गृहावधि।
कृत्वा तदुपरिश्रेण्या हीनाः कोष्ठाष्टकैः पुनः।
पङ्क्तीनां सप्तमाः कोष्टाः मौलिकोष्ठ समन्वितः॥ 280॥

గురుమేరోः - గురుమేర్వు యొక్క అధः పङ్క్తౌ - క్రింది పంక్తియందు సంఖ్యయాన్ గృహావధి - సంఖ్యకు వ్రాశినటువంటి యిండ్లు మెరగా గల్గునట్టుగాను కోష్ఠాన్ - యిండ్లను కృత్వా - చేశి, అనంగా, సంఖ్యకు యెన్ని యిండ్లుగలవో అన్ని యిండ్లే గురుమేర్వు క్రిందిపంక్తిగా వ్రాయవలెననుట. తదుపరిశ్రేణ్యः - ఆ క్రిందటి పంక్తికి మీదటిదైనటువంటి పంక్తులు కోష్ఠాష్టకैः - యిండ్ల యొక్క యెనిమిదింటిచాతను హీనాः - తక్కువైనవి రావలెను. అనంగా, మీది పంక్తులు క్రింది పంక్తి కంటెను యెనిమిదేశి యిండ్లు తక్కువగా వ్రాయవలెననుట. పునः - తిరుగాను పङ్క్తీనాం - పంక్తుల యొక్క సప్తమాः యేడోదైనటువంటి కోష్ఠ - యిండ్లు మౌలికోష్ఠ సమన్వితः - శిఖర కోష్టాలతోను కూడినవిగావలెను.

तत्राङ्कलेखनं मौलिष्वेकैकं प्रथमं लिखेत्।
ततः परमधः पङ्क्तिरेकैकं कोष्ठयोर्द्वयोः॥ 281॥
तृतीयादिष्वष्टमाङ्कं विहायोपान्त्यपूर्वकान्।
पञ्चकोष्ठगतानङ्कान् संजोज्यात्र पुनः पुनः।
लघौ च लविरामे च प्लुते सैकं भवेदथ॥ 282॥

తత్ర - ఆ పంక్తులయందు అఙ్కలేఖనం - అఙ్క - సంఖ్యల యొక్క లేఖనం - వ్రాశే ప్రకారము యెలాగంటేను ప్రథమం - మొదటను మౌలిష్ - శిఖరకోష్టలయందు ఎకం - ఒకటి లిఖేత్ - వ్రాశేది. ततः परं - అటు తర్వాత అష్టమాఙ్కం - యెనిమిదోయింటి లెఖ్కను విహాయ - విడిచి పెట్టి ఉపాన్త్యపూర్వకాన్ - రెండోయింటి లెఖ్క మొదలుగా గలిగినటువంటి పञ్చకోష్ఠగతాన్ - అయిదిండ్లను పొందినటువంటి అఙ్కాన్ - లెఖ్కగాను అత్ర - ఈ మేరువందు సంయోజ్య - కూర్చి పునः పునः - మాటిమాటికిన్ని లిఖేత్ - వ్రాయవలెను. లఘౌ - శుద్ధ లఘువందుంన్ను ప్లుతే చ - ప్లుతమందున్ను సైకం - ఒకటి హెచ్చుగా గూడేది భవేత్ - కావలెను. అనంగా, క్రింది పంక్తి యందు కడపటి యింటి యెనిమిదో యింటి లెఖ్కాను విడిచిపెట్టి రెండోయింటి మూడోయింటి నాలుగోయింటి ఆరోయింటి పండెండో యింటి లెఖ్కలను కలయం గూడి వ్రాయవలెను.

द्वितीयाद्युपरिस्थासु पङ्क्तिष्वेवं तथाष्टमात्।
अधः कोष्ठाङ्कमादाय लिखेदग्रे तथा पुनः।
एवमङ्कपरिक्रान्त मेरौ तालोदयं ब्रुवे॥ 283॥

द्वितीयाद्युपरिस्थासु - రెండో పంక్తి మొదలుగా గలిగినటువంటి ఉపరిస్థాసు - మీదవున్న పంక్తులయందు అష్టమాత్ - యెనిమిదో యింటి లెఖ్కకంటేను అధः కోష్ఠాఙ్కం - క్రింది పంక్తియందు వున్నటువంటి కోష్ఠ - యెనిమిదో యింటి యందలి అఙ్క - లెఖ్కను ఆదాయ - పుచ్చుకొని అగ్రే - ముందరియందు పునः - తిరుగాను తథా - ఆ క్రింద పంక్తికి వ్రాశిన ప్రకారాననే లిఖేత్ - వ్రాశేది. एवं - ఈ ప్రకారాన అఙ్క పరిక్రాన్త మేరౌ - అంక లెఖ్కల చాత వ్యాప్తమైనటువంటి మేరువందు తాలోదయం - తాళాల యొక్క పుట్టుటను బ్రువే - చెప్పెనని అచ్యుతరాయలు అంచున్నాడు.

अधः पङ्क्त्यङ्कमारभ्य गुरूहीनैकगादिकान्।
तालानुदीरयेदङ्कैरूर्ध्वाधः स्थिरपङ्क्तिकैः॥ 284॥

अधः पङ्क्त्याङ्कं - క్రింద పంక్తి యందలి లెఖ్క ఆరభ్య - మొదలు నిడుపంక్తుల వెంబడిని గురూహీనకగాదికాన్ - గురు రహితాలైన తాళాలుంన్ను ఏక - ఒక గురువుగల తాళాలుంన్ను ఆదికాన్ - మొదలుగా గలిగిన తాలాన్ - తాళాలను ఊర్ధ్వాధः స్థిరపఙ్క్తికైः - క్రింద మీద పంక్తుల యందు వుంన్నటువంటి అఙ్కైः - సంఖ్యల చాతను ఉదీరయేత్ - చెప్పేది. అనంగా, మొదల గురు రహితాలైన తాళాలుంన్ను, ఆ వెనక ఒక గురువు గల తాళాలున్ను, ఆ తర్వాత రెండేశి గురువులు గల తాళాలున్ను, యిన్ని అని, అయిన సంఖ్య వెంబడిని వొక్కొక్ యింటి గురువు యింటింటికి హెచ్చించి చెప్పుతా వచ్చేది.

Table-11

इति विरामप्रस्तारे गुरुमेरु लक्षणम्

प्लुतमेरु लक्षणम्

प्लुतमेरौ स्वेष्टतालसंख्यां कोष्ठमितां लिखेत्।
पङ्क्तिमेकां द्वितीयां तु पूर्वाद्वादशकोष्ठकैः॥ 285॥
न्यूनं कृत्वा लिखेत्तद्वत् भवेयुस्सर्व पङ्क्तयः।
प्रत्येकमङ्कपर्यन्तं विशेषस्तासु पङ्क्तिषु॥ 286॥
रुद्र कोष्ठमौलियुक्तो मौलिष्वेकाङ्क लेखनम्।
अधः पङ्क्तावादिकोष्ठद्वयेचैकं पृथक् पृथक्॥ 287॥

प्लुतमेरु వందు, स्वेष्टतालसंख्याकोष्ठमितां - తనకు యిచ్చకు వచ్చినటువంటి తాళము యొక్క సంఖ్యां - సంఖ్య యొక్క కోష్ఠ - యిళ్ల చాతను మితां - పరిమితమైనటువంటి ఏకां - వొక్కటైనటువంటి పఙ్క్తిం - పంక్తిని లిఖేత్ - వ్రాశేది.

అనంగా, స్వేష్ట తాళ సంఖ్యకు యెన్ని యిండ్లు గలవో అన్ని యిండ్ల క్రింద పంక్తిని వ్రాయవలెననుట. ద్వితీయాం తు - రెండో పంక్తినైతేను పూర్వాద్వాదశకోష్ఠకైः - పూర్వ - మొదటి పంక్తి యొక్క ద్వాదశ - పండెండోదైనటువంటి కోష్ఠకైः - యిళ్లతోను న్యూన - తక్కువైనట్టగాను కృత్వా - చేశి లిఖేత్ - వ్రాయవలెను. సర్వ పఙ్క్తయः - సమస్తమైన మీది పంక్తులను తద్వత్ - ఆ రెండోపంక్తి వలెనె పండ్రెండిండ్లు తక్కువగా గలవి భవేత్ - కావలెను. అనంగా, క్రింద పంక్తికంటేను మీది పంక్తుల కన్నిటికిన్ని పండ్రెండేశి యిండ్లు తక్కువగాను వ్రాయవలెననుట. అన్తపర్యన్తం - కడవెళ్లే పర్యంతమున్ను తాసు పఙ్క్తిషు - ఆ పంక్తులయందు ప్రత్యేకం - వేరేవేరేను విశేషతः విశేషము అస్తి- కలదు. అది యెటువలెనంటేను. రుద్ర కోష్ఠ - పదకొండోయిల్లు మౌలియుక్తः - శిఖరముతోం గూడినది కావలెను. మౌలిషు - శిఖరాలయందు ఏకాఙ్క లేఖనమ్ - ఒకటి వ్రాయవలెను. అధः పఙ్క్తౌ - క్రింది పంక్తి యందలి ఆది కోష్ఠద్వయే మొదలి రెండింళ్లయెందున్ను ఏకైకం - ఒకటొకటి లెఖ్కను పృథక్ పృథక్ - వేరే వేరే వ్రాయవలెను.

తృతీయాదిషు కోష్ఠేషు త్యక్త్వా ద్వాదశాఙ్కం తతः[1]।

తృతీయాది - మూడోది మొదలుగాం గలిగినటువంటి కోష్ఠేషు - యిండ్లయందు ద్వాదశాఙ్కం - పండెండోయింటి సంఖ్యను త్యక్త్వా - విడిచి తతः - అటు తర్వాతను

సంయోజ్యోపాన్త్యముఖ్యాఙ్కాన్ లిఖేదగ్రేపునः పునः।
లఘౌ చ లవిరామే చ గురౌ సైకం నియోజయేత్॥ 288॥

ఉపాన్త్య ముఖ్యాన్ - రెండోయింటి సంఖ్య మొదలుగాంగల అఙ్కాన్ - సంఖ్యను సంయోజ్య - కూర్చి అగ్రే - ముందరను పునः పునः - మాటి మాటికిన్ని లిఖేత్ - వ్రాయవలెను. లఘౌచ - శుద్ధ లఘువందుంన్ను లవిరామేచ - విరామలఘువందుంన్ను గురౌ - గురువందుంన్ను సైకం - ఒకలెఖ్క హెచ్చుగా గూడుకొన్నట్టుగాను నియోజయేత్ - చూచుకోవలెను. అనంగా, కడపటి యింటి లెఖ్క పండెండోయింటి లెఖ్కను విడిచిపెట్టి రెండోయింటి మూడోయింటి నాలుగోయింటి ఆరోయింటి యెనిమిదో యింటి లెఖ్కలు కలయం గూడి శుద్ధలఘు వందుంన్ను ---- గురువందుంన్ను ఒకటి లెఖ్క హెచ్చుగాను కూర్చి వ్రాయవలెననుట.

తృతీయాద్యుపరిస్థాసు ద్వాదశాధస్థ యోగతः।
అన్త్యం హిత్వా లిఖేదత్రోపాన్త్యాదీన్ దక్షిణే పునः॥ 289॥

ద్వితీయాద్యుపరిస్థాసు - ద్వితీయ - రెండోపంక్తి మొదలుగాగలిగినటువంటి ఉపరిస్థాసు - మీదవుంనటువంటి పంక్తుల యందు ద్వాదశాధస్థయోగతः - ద్వాదశ - పండెండో యింటికి అధः స్థः - క్రిందపంక్తియందు వున్నటువంటి పండెండో యింటిలెఖ్క యొక్క యోగతः

1. This half verse was found after the following commentary, but has been moved here.

- యోగము వల్లను అన్త్య - కడపటి యింటి లెఖ్కును హిత్వా - విడిచి ఉపాన్త్యాదీన్ - ఉపాన్త్య - రెండో యింటి లెఖ్క ఆదీన్ - మొదలుగా గలిగినటువంటి లెఖ్కలకు అత్ర - ఈ మేరువందు పునః - మాటికింన్ని దక్షిణే - కుడి భాగమందు లిఖేత్ - వ్రాశేది. అనంగా, మీది పంక్తియందు అంత్యద్వాదశాలు విడ్చి రెండుమూడు నాల్గు ఆరు యెనిమిదోయింళ్ల లెఖ్కులున కలయం గూడి వ్రాయవలెననుట.

तालान्विलोकयेदत्र यथैवोर्ध्वास्सु पङ्क्तिषु।
अप्लुतैकप्लुतद्वित्रि चतुः पञ्चादि दीप्तजान्॥ 290॥

యథైవ - యెటువలెనైనానేమి ఊర్ధ్వాస్సు పఙ్క్తిషు - నిడివినుంన్న తక్కిన పంక్తులయందు అప్లుతైకప్లుత ద్వి త్రి చతుః పఞ్చాది దీప్తజాన్ - అప్లుత - ప్లుతర హితాలై-నటువంటిన్ని ఎకప్లుత - ఒక ప్లుతముతో గూడినటువంటిన్ని, ద్విః [త్రి] - రెండు [మూడు], చతుః - నాలుగు, పఞ్చ - అయిదైనటువంటిన్ని, ప్లుతాలు మొదలుగాగల, దీప్త - ప్లుతాలవల్ల జాన్ - పుట్టినటువంటి, తాలాన్ - తాళాలను, అత్ర - యీ మేరువందు, విలోకయేత్ - చూచుకొనేది. మొదల ప్లుతరహితాలయినవిన్ని ఆ నెనక వొక ప్లుతం రెండు ప్లుతాలున్ను యింటింటికి నొక్కొక్క ప్లుతం హెచ్చించి తెలుసుకొనేది.

Table - 12

इति विराम प्रस्तारे प्लुतमेरुः

[अथः द्रुतप्रस्तारः]

द्రుత ప్రస్తార द्रुतमेरुवुకు మొదటి పంక్తికి పీఠిక వకటిన్ని వకటిన్ని విషమకోష్టాలకు, అంత్యోపాంత్య చతుర్థషష్ఠాలుంన్ను, చతుర్థషష్ఠాలు లేనప్పుడు తృతీయ పంచమాలుంన్ను కలయంగూడి సంఖ్యలు వ్రాశేది. యిది క్రింద పంక్తికి సమకోష్టాలయందైతేను అంత్యము విడ్చి ఉపాంత్య తృతీయ తుర్యషష్ఠాలకు అంత్యోపాంత్యతుర్యాది పంచమ షష్ఠాలు గలయం గూడి వ్రాశేది. సమకోష్టాల్కు అంత్యోపాంత్య తుర్య షష్ఠాల్కు అంత్యోపాంత్య తుర్య షష్ఠాలే కలయంగూడి వ్రాశేది.

యిక द्रुత ప్రస్తార లఘుమేర్వుకు క్రిందపంక్తికి పీఠిక వకటిన్ని మీది పంక్తులకు పీఠిక వకటిన్ని ఉపాంత్యం విడిచి అంత్యముంన్ను తృతీయమున్ను తుర్యమున్ను షష్ఠమున్ను కూడి క్రింది పంక్తి సంఖ్యలు వ్రాశేది. మీది పంక్తులకు ఉపాంత్యం క్రింది లెఖ్కాను అంత్యముంన్ను తుర్యమున్ను షష్ఠమముంన్ను కలయం గూడి లెఖ్కలు వ్రాశేది.

యికను **द्రుత ప్రస్తార గురువుకు[మేర్వుకు]** క్రిందపంక్తికి పీఠిక ఒకటిన్ని రెండుంన్ను మీది పంక్తికి పీఠిక వకటిన్ని-అంత్యోపాంత్యపంచమ షష్ఠమాలు గూడి క్రింది పంక్తి వ్రాశేది. తుర్యము క్రింది లెఖ్కాను అంత్యోపాంత్యషష్ఠాలుంన్ను గూడి మీది పంక్తి వ్రాశేది.

[द्रुत प्रस्तार] प्लुत మేరువుకు మొదటి పంక్తికి పీఠిక ఒకటింన్ని రెండుంన్ను మీది పంక్తికి పీఠిక ఒకటింన్నిఅంత్యోపాంత్య తృతీయ చతుర్థలు గూడి క్రింది పంక్తికే వ్రాశేది. ఆరో యింటి కింది లెఖ్కాను అంత్యోపాంత్యలుంన్ను గూడి మీది పంక్తి వ్రాశేది.

द्रुत సంఖ్యకు పీఠిక వకటింన్ని రెండుంన్ను అంత్యోపాం-త్యతుర్యషష్థాలు గూడి లెఖ్కలు వ్రాశేది.

पाताళ సంఖ్యకు పీఠిక వకటింన్ని రెండుంన్ను అంత్యోపాంత్యతుర్యషష్థాలుంన్ను అంత్య మీది సంఖ్యా గూడి వ్రాశేది.

सర్వ పాతాళానకు పీఠిక మొదట వకటి వ్రాశి రెండోయిల్లు మొదలుగాను పాతాళ సంఖ్యలో అంత్యోపాంత్యతుర్యషష్థాలుంన్ను గూడి వ్రాశేది.

Table-13

[मार्ग तालप्रस्तारः]

मార్గతాళ సంఖ్యకు అంత్యోపాంత్య తృతీయాలు గూడి వ్రాశేది.

पाताళ సంఖ్యకు అంత్యముంన్ను ఉపాంత్యమున్ను తృతీయమున్ను అంత్యం మీది లెఖ్కాను గూడి వ్రాశేది.

सర్వ పాతాళానకు మొదటియింటికి ఒకటింన్ని కడమయిండ్లకు పాతాళ సంఖ్యలోని అంత్యోపాంత్య తృతీయాలు గూడి వ్రాశేది.

యీ **మార్గతాళ లఘుమేరువుకు** క్రింది పంక్తి ఒకటింన్ని ఒకటింన్నివిడ్చి ఉపాంత్య తృతీయాలు గూడి వ్రాశేది. మీది పంక్తికి పీఠిక వొకటిన్ని సంనాను అంత్యం క్రింది లేఖాను ఉపాంత్య తృతీయాలు గూడి మీది పంక్తులు వ్రాశేది.

इति मार्गताल प्रस्तार लघुमेरु लक्षणम्

[॥ सम्पूर्णम् ॥]

Tālalakṣaṇam
(Roman Transliteration)

kalyāṇaguṇasaṃpannaṃ karṇāntāyalocanam /
kausalyātanayaṃ rāmaṃ kalaye kamalārpātam //1//

iha khalu sakala bharatapaṇḍita maṇḍalākhaṇḍala sakala-bharatapravartaka śikhāmaṇiḥ kohalācāryanāmakaḥ paramaḥ kāruṇikaḥ kaścidvipaścitsakalalokopakārāya tauryatrikopakārāya taurañjakaṃ tadāśrayatvena daśaprāṇasametaṃ tālas-varūpaṃ saprapañcaṃ pratipādayitukāmaścikīrṣitasya nirvidhna-parisamāptaye sarveśvaranamaskārātmaka maṅgalācaraṇapūrvakaṃ cikīrṣitaṃ pratijānīte - viṣṇumiti /

Vyākhyānaṃ

ī lokamaṃdu sakalamaina vidvatsamūhānukunnu śreṣṭhu-ṃḍainaṭuvaṃṭinni sakalamaina bharatapravartakulakunnu śirobhūṣaṇamainaṭuvaṃṭinni atyaṃtamunnu dayāśāli ayinaṭuvaṃṭi kohalācāryulaina vidvāṃsuṃḍu sakalalokopakāraṃkōraku nṛttagītavādyālnu prakāśiṃppaṃ jeśinaṭuvaṃṭinni vāri ki āśrayamainaṭuvaṃṭinni daśaprāṇālato gūḍina tāḷasvarūpamunu lēssagā pratipādiṃceṭaṃduku yicchayiṃccinavāṃḍau kōlaccunnu yī graṃthaṃ nirvighnaṃgā mugiśeḍi kōraku sarveśvara namaskāra rūpamaina maṃgaḷamunu ceyucunnu tāḷasvarūpamunnu lēssagā pratipādiṃcēnani pratijña ceyucunnāḍu.

viṣṇuṃ lokaguruṃ praṇamya śirasā ṣaṇmārgasandarśakaṃ/
kīrtiprītikaraṃ janasya laghunā kālena kāmapradam //2//

sevyaṃ sadyatibhirdrutaplutapadaṃ nyāsātta lokatrayaṃ /
tālānāṃ kathayāmi lakṣaṇamahaṃ pūrvoktaśāstrakramāt //3//

lokaguruṃ - loka - sakala lokamunnu guruṃ - śāstra rūpaṃ cāta hitopadeśaṃ ceśeṭuvaṃṭinni, ṣaṇmārgasandarśakaṃ - ṣaṇmārga - nyāyavaiśeṣika sāṃkhyāyoga pūrvamīmāṃsottara mīmāṃsalanēṭi

āru mārgālayōkka, sandarśakaṃ - tatvamunucūpeṭuvaṃṭinni, janasya - bhaktajanāniki, kīrtiprītikaraṃ - satkīrti saṃtoṣālanu ceyucunnaṭuvaṃṭinni, laghunā kālena - śīghrakālaṃ cātanu, kāmapradam - ā bhakta janāniki sakalābhīṣṭālanu yicceṭuvaṃṭinni, sadyatibhiḥ - nāradādi yogāśvarula cātanu sevyaṃ - mukhyopāyamā seviṃpaṃtaginaṭuvaṃṭinni drutaplutapadaṃ nyāsātta lokatrayaṃ- dhṛta - śīghramainaṭṭigānu, pluta - yēttaṃbaḍina, pada - pādālayōkka, nyāsa - mēṭṭaḷḷa cātanu, ātta - pōṃdaṃbaḍina, lokatrayaṃ - mūḍulokālugalaṭuvaṃṭinni, ī arthamu trivikramāvatāra maṃtra siddhamainadi. viṣṇuṃ - sarvavyāpakuṃḍaina sarveśvarunni gūrci, śirasā praṇamya - sāṣṭāṃga namaskārālu ceśi, ahaṃ - nenu, tālānāṃ - tāḷālayōkka, lakṣaṇaṃ - svarūpamunu, lakṣaṇālanunnu, pūrvokta śāstra kramāt - pūrvamaṃducēppaṃbaḍina śāstrakramaṃ vallanu, kathayāmi - cēppucunnāḍu. ī ślokamaṃdu lokaguruṃ anedi viṣṇu viśeṣaṇaṃ tāḷamaṃdu anvayiṃcedi - ā arthaṃ lokaguruṃ - loka - lokamaṃdu, guruṃ - śreṣṭhamainaṭuvaṃṭinni, ṣaṇmārgasandarśakaṃ - ṣaṇmārga - dakṣiṇa mārgaṃ mōdalaina āru mārgālakunnu, sandarśakaṃ - kaḷalucūpeṭappuḍu jñāpakamainaṭuvaṃṭinni, janasya - cūśe januniki, prītikaraṃ - kīrti saṃtoṣālanu ceyucunnaṭuvaṃṭinni, laghunā kālena - laghvādi kālaṃ cātanu, kāmapradam - ā cūce januniki abhilāṣaṃceyucunnaṭuvaṃṭinni sadyatibhiḥ - samaśrotovaha gopucchādi yatula cātanu, sevyaṃ - tēliyadagina ṭuvaṃṭinni, drutaplutapadaṃnyāsātta lokatrayaṃ- dhṛta, pluta, mōdalaina aṃgālayōkka, pada - padasthānalayaṃdu, nyāsa - prastārāla cātanu, ātta - vyāpariṃppaṃbaḍina lokatrayaṃ - mūḍulokālugalaṭuvaṃṭinni tāḷasvarūpamunu saviśeṣaṃgā vivariṃcenani pratijña ceyucunnāḍu. ī ślokamaṃdu namaskāryatvena prakṛtamaina viṣṇuvuyaṃdu pratipādyatvena prakṛtamaina tāḷamaṃdunnu lokaguruṃ anedi viśeṣaṇālu aninni paṭṭaṃgānu prakṛtaśleṣayaneṭi yalaṃkāramu. idi gāka viṣṇu viśeṣaṇālu tāḷamaṃdu anvayiṃcuṭa cātanu tāḷamunnu viṣṇu svarūpamani tēlusukonedi. tāḷasvarūpaṃ pratipādiṃcuṭavallanunnu tēlucuṭavallanunnu yemi phalaṃ kaddaṃṭē cēppucunnāḍu.

tauryatrikanidhānaṃ ca tālaṃ kālasvarūpiṇam/
daśaprāṇasamopetaṃ yo jānāti sa tatvavit//4//

tauryatrikaṃ - nṛtta gīta vādyālaku nidhānaṃ - ādhikāraṇamainaṭuvaṃṭinni daśaprāṇa - kālādi daśaprāṇālatoḍanu, samopetaṃ - kūḍinaṭuvaṃṭinni kālasvarūpiṇam - kālasvarūpamaina

tālaṃ - tāḷamunu, yaḥ - yavaru, jānāti - tēliyuduru, saḥ - vāru, tatvavit - sarveśvarasvarūpaṃ tēlisinavārauduru. annāḍuganuka tāḷasvarūpamu avaśyamunnu tēliyavalēnu.

Granthāntare

śivaśaktyātmakaṃ puṇyaṃ yaśasyaṃ bhuktimuktidam/
daśaprāṇātmakaṃ tālaṃ yo jānāti satatvavit//5//

śivaśaktyātmakaṃ - śivaśaktisvarūpamainaṭuvaṃṭinni, puṇyaṃ - pavitramainaṭuvaṃṭinni, yaśasyaṃ - kīrtikaramaina ṭuvaṃṭinni, bhuktimuktidam - bhuktimuktulu yicceṭuvaṃṭinni, daśaprāṇātmakaṃ - daśaprāṇālato gūḍina, tālaṃ - tāḷamunu yaḥ - yavaru, jānāti - tēliyuduru, saḥ - vāru, tatvavit - sarveśvarasvarūpaṃ tēliśinavārauduru ganuka. tāḷasvarūpaṃ nirūpiṃcedi yuktamu, graṃthāṃtaramaṃdu cēppucunnāḍu.

gītaṃ vādyaṃ ca nṛttaṃ ca bhāti tāle pratiṣṭhitam/
tasmāttālasvarūpaṃ ca jñātavyaṃ tauryavedibhiḥ//6//

nṛtta gīta vādyālu, tāle - tāḷamaṃdu, pratiṣṭhitam - laya tappakuṃḍā anusariṃci unnadau kuṃcunnu, bhāti - prakāśiṃcunu. tasmāt - anu ganuka. tauryavedibhiḥ - nṛtta gīta vādyālu tēlisina vāri cātanu, tālasvarūpaṃ - tāḷasvarūpānaku, jñātavyaṃ - tēliyadakinadi annāḍu ganuka nannu.

Granthāntare

gītaṃ vādyaṃ ca nṛttaṃ ca tālahīnaṃ na rājate/
tāḷaṃ lekuṃṭe gīta vādya nṛttālanu
prakāśiṃcavani annāḍu ganuka nunnu/

Granthāntare

loke vede ca vacasāṃ pādayorgatiruttamā/
tālenaiva vinā tena skhalanaṃ teṣu dṛśyate//7//

loke - laukikamaṃdunnu, vede ca - vaidikamaṃdunnu, vacasāṃ - vākkulayōkkānunnu, pādayo - pādāla yōkkānunnu, gatiḥ - vyāpāramu, tālenaiva - tāḷaṃ cātane, uttamā - lēssagā pravartiṃcunu, tena vinā - ā tāḷaṃtoḍaneḍa cūsenāyanā, teṣu - ā laukika vaidika vākkulayaṃdunnu, ā laukika vaidika sādhanayaṃdunnu, skhalanaṃ - trōṭṭapoṭa[tōṭṭrapāṭu], dṛśyate - kānaṃbaḍunannāḍu ganuka nunnu.

tauryatrikaṃ tālahīnaṃ cālayetpuruṣādhamaḥ/
sa pāpi narakaṃ ghoraṃ āśu gacchati sānvayaḥ//8//

yavaḍainānemi nṛttagītavādyālunnu, t**ā**lahīna**ṃ** - tāḷānuguṇaṃ gākuṃḍunaṭṭugānu, c**ā**layet - kanipiṃcunu, saḥ - vāṃḍu puruṣādhamuṃḍu, pāpi - pāpātmuṃḍu, sānvayam - vaṃśaṃvāritogūḍānu, ghoraṃ - ghoramaina - narakaṃ - narakamunu āśu - śīghraṃgānu, gacchati - pōṃdunu, annāḍu ganuka. sakala laukika vaidika vyāpārālukunnu tāḷamu, avaśyaṃ ganuka tāḷa svarūpaṃ nirūpiṃcedi yuktamani siddhāṃtamu.

śabdasyārtha viṣayaka vyāvahārikā sādhāraṇa
kāraṇatvāttālaśabdotpattiprakāramāha /

idi tāḷaṃ ani vyavahāriṃceṭappuḍu, tālaḥ anedi śabdamu asādhāraṇa kāraṇaṃ ganuka ā tāḷa śabdamu puṭṭina prakāramu cēppucunnāḍu.

tālastalapratiṣṭhāyāmiti dhātorghañāsyataḥ //9//

tala - ākaṭi dhātuvu pratiṣṭhāyam - pratiṣṭhayaṃḍu vaccunadi ā tala aneṭi dhātuvu mīda gha ña pratyayaṃ vastenu ādi vṛddhi vastenu tāḷa ani nilicenu. aṭumīḍaṭa supratyayamunnu ṛtva visargalunnu vastenu, tālaḥ aneṭi śabdamu puṭṭēnu. ī tāḷa śabdamunaku vyutpatti.

talaṃ tipratiṣṭhanti gīta vādya nṛttāni atreti tālaḥ /

gīta vādya nṛttālu, atra - ī tāḷamaṃḍu talanti lēssagā vunnadi, aneṭi arthamaṃḍu tāḷa śabdaṃ vaccunu. idi gāka tāḷa śabdānaku vyutpattyaṃtaramu.

talayante prakāśyante nṛttagītavādyāni yeneti vā tālaḥ /

nṛtta gīta vādyālu yemiṭi cātanu prakāśiṃcabaḍunu adi tāḷaṃ ani ī rēṃḍu vyutpatti cāta nannu arthaṃ tēlusukunedi. ī tīrunane saṃgītaratnākaramaṃḍu śārṅgadevuḍunnu tāḷa śabdānaku vyutpattinni arthamunnu cēppināḍu.

tālastalapratiṣṭhāyāmiti dhātorghañi smṛtaḥ /
gītaṃ nṛttaṃ tathā vādyaṃ yatastāle pratiṣṭhitam //10//

tala pratiṣṭhāyā ane ī dhātuvu yōkka prayogaṃ vallanu tāḷa śabdamu puṭṭunadi, yataḥ- ye tala dhātuvu pratiṣṭhārthaka māṭavallanu, gītaṃ - gānamunnu, nṛtyaṃ - nāṭyamunnu, vādyaṃ - samastamaina vādyamulunnu, tāle - tāḷamaṃḍu, pratiṣṭhitam - unnadi annāṭu ganuka vyutpattinni arthamunnu yī tīrunanani tēlusukunedi. yī tāḷa śabdānaku adhidevata yēvaraṃṭe cēppucunnāḍu.

takāraḥ śaṅkaraḥ prokto lakāraśśaktirucyate/
śivaśśaktisamāyogāt tālanāmābhidhīyate //11//

takāraḥ - takāramu, śaṅkaraḥ - śaṃkaruṃḍu athidevatagā galadeni, proktaḥ - palukaṃbaḍunu. lakāraḥ - lakāramu, śaktiḥ- pārvati athidevatagā galadeni, ucyate - cēppaṃbaḍunu. śivaśakti samāyogāt - pārvatiparameśvarula yōkka saṃyogaṃ vallanu, tālanāmā - tāḷamaneṭi śabdaṃ puṭṭenani, abhidhīyate - cēppaṃbaḍucunnadi. ī tāḷa śabdānaku arthamaina tāḷasvarūpaṃ yemi anaṃgā ceppucunnāḍu.

kālo laghvādimitayaṃ[yā] kriyayāṃ[yā] saṃmitomitim/
gītādervidadhattālaḥ sa ca dvedhā budhaissmṛtaḥ//12//

yaḥ - yekālamainānemi, laghvādimitayaṃ[yā] - laghvādi - laghu, guru, pluta dṛtāla cātanu , mitayā - sarigā cāyaṃ baṭṭeṭuvaṃṭi, kriyayā - saśabda niśśabda kriyāla rūpamaina hastakriyāla cātanu, saṃmitaḥ - sarigā jāyābaḍḍadau kōṃcunnu, gītādeḥ - gīta vādya nṛttāla yōkka, mitiṃ - maryādanu, vidadhati - ceyucunnadi. sa kālaḥ - ā kālamu, tālaḥ - tāḷamanaṃbaḍunu. saḥ ā kāla svarūpamaina tāḷamu, dvedhā - rēṃḍuvidhālukāgānu, budhaiḥ - vidvāṃsula cātanu, smṛtaḥ - cēppaṃbaḍinadi. iṃduku tātparyaṃ - laghvādimitayā aneṭi viśeṣaṃ cātanu tāḷamaṃḍu vacceṭi laghu guru pluta kālālakaṃṭēnu nyūnādhikālu leka ā kālālaku sarigāne hastakriyalu naḍuvavalēnani tēlusukovalēnu. dhṛtatāḷamaṃḍu laghu guruvulaku sarigānu saśabda kriyalannu vaka niśśabda kriyānu vaccu ganuka. ā mūṭi kriyalunnu samānamaina laghu gurvula kālamu dhruvatāḷamanaṃbaḍunu. ī kāla svarūpamaina tāḷamu tadanuguṇamaina gīta vādya nṛttālaku mitini saṃpādiṃpucunnadīni tēlusukunadi. graṃthāṃtaramaṃḍunnu ī arthame vivariṃpucunnāḍu .

saṃyoge ca viyoge ca talayorubhayoryadā/
vartate vyāptimānkālaḥ sa tālaḥ parikīrtitaḥ//13//

yadā - yaṃtaparyaṃtamainānemi, ubhayostalayoḥ - rēṃḍu-hastālakunnu, saṃyoge ca - saśabda kriyānu niśśabda kriyānu naḍustunnaṃdaku gānu, yaḥ kālaḥ ye kālamainānemi, vyāptimān - vyāpiṃcinadai, vartate - vartiṃci vunnadi, saḥ - ā kālamu, tālamu - tāḷamani, parikīrtitaḥ - palukaṃbaḍunu, tāḷamu kāla svarūpamaitenu, virodhaṃśaṃkiṃpucunnāḍu.

tālaḥ kālasvarūpaścetkālaḥ prāṇo na yujyate/
api nyūnādibhedena kālaḥ prāṇaḥ prakīrtitaḥ//14//

voyi, tālaḥ- tāḷamu, kālasvarūpaśceti - kālame āyinā, kālaprāṇaḥ - kālamane yī prāṇamu, na yujyate - kūḍadu, vakka kālame tāḷamunnu

prāṇamunnu aneṭi māṭa kūḍadu ganuka. tathāpi - aṭainagāninni, nyūnādibhedena - nyūnakālādhika kāla bhedaṃ cātanu, kālaḥ - kālamu, prāṇaḥ - prāṇamani, prakīrtitaḥ - cēppabaḍēnu. iṃduku tātparyaṃ - dhruvatāḷamaṃdu laghu guru kālāla yōkka samudāyaṃ dhruvatāḷaṃ laghu kālamunnu gurukālamunnu pratyekaṃ prāṇaṃmanubaḍu ganuka virodhaṃ ledu.

idānīṃ bharatarasikapramodārthaṃ kiñcidvicāryate.ippuḍu bharatarasikulaku saṃtoṣārthamai kālasvarūpamaina tāḷa svarūpamu nityamā anityamā ani vicāriṃpabaḍucunnadi.

tālaḥ kālo na nityo'sau khaṇḍakālasvarūpataḥ/
calanāt prāṇasaṃbādhāt miterjanmādito'pi ca//15//

asau - ī, tālaḥ kālaḥ - kālasvarūpamaina tāḷamu, na nityaḥ - nityamu kādu. aṃduku yuktulu. khaṃḍakālasvarupataḥ - khaṃḍakālālu, laghu guru plutakālālu. ī khaṃḍakāla svarupamaina tāḷamu, khaṃḍakālamu naṣṭamaitenu tāḷamunnu naṣṭamau ganuka nityaṃ kādu. calanāt - tāḷamu naḍustū vunnadi, aneṭi vyavahāraṃ vunnadi ganuka gamanaṃ gala vastūvallanu, anityame kāvalēnu. prāṇa saṃbandhāt - kālādi prāṇa saṃbaṃdhaṃ vallanunnu dehaṃvalēnē, anityame kāvalēnu, mitiḥ - iṃta paryaṃtamunnu dhruvatāḷamuvunnadi, iṭu mīdaṭa ledani mitamerpaḍinadi ganuka nunnu anityame kāvalēnu. janmādito'pi ca - īśvaruni paṃcamukhālavallanu mārga tāḷālu puṭṭēnu. aṃduku ōkatāḷaṃ kiṃda prastāra tāḷālu anekālu tāḷālu puṭṭēnu. aṃduku ōkatāḷaṃ kriṃda ippuḍu unnavi. naṣṭamai poyanu , aneṭi utpatti sthitilayālu tostu unnavi ganuka. ī ayadu hetuvula valla nunnu tāḷamu anityame kāni nityaṃ kādu. ikanu anityamaneṭu māṭa śaṃkiṃpucunnāḍu.

nāpyanityasya[nāpyanityaḥ saḥ] tālo'yaṃ pratyabhijñāpramāṇataḥ/
anādikālarūpatvaṃ nāśakasyāpyabhāvataḥ//16//

tāḷamu anityame aneṭi māṭakūḍadu - aṃduku yuktulu - so'yaṃ tālaḥ - nāṭi tāḷamu yidi aneṭi pratyabhijñānaṃ vunnadi ganuka anityaṃ kādu. anādikālarūpatvaṃ - ā nāṭi nityamaina mahā kāla svarūpaṃ ganukanunnu anityaṃ kādu. nāśakasyāpyabhāvataḥ - tāḷānaku nāśanamu saṃpādiṃcedi kāraṇamu ledu ganukanunnu tāḷamu anityaṃ kādani pūrvapakṣaṃ naḍistenu, matabhedāla cāta rēṃḍu pakṣāla kaladani siddhāṃtaṃ cēppucunnāḍu.

sṛṣṭyādi layaparyantaṃ vartamānastvatīndriyaḥ/
tālo nitye[nityo] vināśādi pratyayaḥ sphūrtigocaraḥ//17//

tāḷa nityaṃ kāvalēnu adi yetīraṃṭe, sṛṣṭayādi laya paryantaṃ vartamānaḥ - caturmukha brahma puṭṭinadi mōdalukōni brahma praḷaya paryaṃtamunnu vartiṃpucunna tāḷamu madhye naṣṭamaipoyinani kalpiṃceṭaṃduku jñāpakaṃ ledu, ganuka tāḷaṃ nityamu. atīndriyaḥ- pratyakṣaṃ kādu ganukanunnu anityamani kalpiṃca rādu. voyi tāḷamu puṭṭēnu tāḷamu naṣṭamāyanani jñānamu uṃḍaṃ gānu tāḷametīruna nityamu ani saṃkaraṃgānu cēppucunnāḍu. vināśādi pratyayaḥ - tāḷa puṭṭēnu tāḷamu poyinanēṭi jñānamu uṃḍagānu , sphūrti gocaraḥ - sphūrti gocaramu. iṃduku bhāvamu - nityamai atīṃdriyamai tāḷamu sarvadā uṃḍaṃgānu ōka vela tāḷamu hasta kriyādi sāmagrī valla toṃcunu. sāmagrī lekuṃṭe toṃcadu ganuka. tāḷamu puṭṭēnanaṃgānu tāḷamu puṭṭēnanuṭa. tāḷamu naṣṭamāyananaṃgānu tāḷajñānamu naṣṭamāyinanūṭa ani unna sūryuniki udayāstamayālavallane tēlsukōnedi. ī abhiprāyaṃ cāta tāḷamu nityamani kōṃdari matamu kōṃdaru tāḷamu anityame ani aṃgīkariṃcinārani cēppucunnāḍu.

laghuplutādirūpo'yamanitya miti gīyate/
utpatyābādhakābhāvānaudiyau viṣayāntaram/

laghuplutādirūpaḥ - laghu guru plutalaneṭi khaṃḍakāla svarūpamaina ayaṃ - ī tāḷamu khaṃḍakālaṃ anityaṃ ganuka anityamani cēppabaḍunu. utpatyābādhakābhāvāt - tāḷānaku puṭṭuka aṃgīkaristenu bādhakaṃ ledu ganuka diyaḥ - tāḷamu puṭṭinanēṭi jñānānaku, viṣayāntaram - sphū rti viṣayamaninu, cēppa rādu. ayite nāṭi tāḷame idi aneṭi pratyabhijñānaṃ uṃḍaṃgānu tāḷamanityamaneṭi māṭakūḍadu . i[vī]ṭini śaṃka śaṃkaraṃgānu cēppucunnāḍu.

vīcītaraṅganyāyena cotpatterjñāptisaṃbhavaḥ//18//

samudramaṃdu ōkkataraṃgamaṃdu ōkkataraṃgaṃ puṭṭucūrāṃgānu anekataraṃgālu puṭṭunaṭṭu tāḷālunnu vōkōkka dhruvatāḷālakunnu ā tīru dhruvatāḷālu aneka puṭṭucū rāṃgānu yī dhruvatāḷaṃ nāṭi dhruvatāḷaṃ vaṃṭide kāṃgānunā tāḷame yidi aneṭi pratyabhijñānaṃ kūḍedi ganuka tāḷamu nityamani aṃgīkariṃcināru. daśa prāṇālato gūḍinaṭṭugā tēliyaṃbaḍina tāḷamu nṛttagīta vādyālku uparaṃjakaṃ ganuka tāḷa prāṇālu cēppucunnāḍu.

kālo mārgaḥ kriyāṃgāni graho jātiḥ kalā layaḥ/
yatiḥ prastārakaśceti tālaprāṇaḥ daśa smṛtāḥ//19//

kālaḥ - kālamunnu, mārgaḥ - mārgamunnu kriyāḥ - kriyalunnu , aṃgāni - aṃgālunnu, grahaḥ - grahamunnu, jātiḥ - jātinni, kālaḥ

- kaḷanunnu, laya - layalunnu, yatiḥ - yatinni, prastārakaśca - prastāramunnu neṭi, daśa- padinni, tālaprāṇaḥ - tāḷālaku prāṇālani, smṛtāḥ - cēppabaḍinavi. kālasvarūpamaina tāḷānaku kālādi daśa prāṇālu kūḍadaninni kālādulu, prāṇāle kāvaninni śaṃkiṃpucunnāḍu.

nirākārasya tālasya kālādiḥ prāṇa eva na/
kālādirvāyubhinnaśca na prāṇo bhaktumarhati//20//

nirākārasya - śarīraṃleni, tālasya - tāḷānaku, kālādiḥ - kālo mārgaḥ ani cēppaṃbaḍinadi, prāṇa eva na - prāṇālukāvu, kālādikamu tāḷānaku prāṇaṃ kāni mātrame kādu vicāristenu kālākamu, vāyubhinnaḥ - vāyuvu kādu ganuka prāṇālu kāvu. lokamaṃdu paṃca prāṇālunnu vāyuvu ganuka. kālādi prāṇālu vāyuvu kāvu, ganuka. tāḷamu prāṇālu gākuṃḍagānu ye tīruna tāḷānaku prāṇālu ayyinani ākṣepamu yiṃduku parihāraṃ cēppucunnāḍu.

kālādirvāyu bhinno'pi tālasya prāṇa iṣyate/
rājño bhṛtya iva prāṇo ga[gau] ṇo'yaṃ na virudhyate//21//

kālādikaṃ vāyusvarūpaṃ kākunnagāninni gauṇa prāṇamayyini. yiṃduku dṛṣṭāṃtamu- yī rājuku yī baṃṭu prāṇamu aneṭi vyavahāraṃ cātanu rājuku bhṛtyuṃḍu mukhya prāṇaṃ gākunnagāninni gauṇa prāṇamainaṭṭu kālādikamunnu tāḷasthitiki jñāpakaṃ gannu jīvasthitiki jñāpakamaina mukhyaprāṇamu valane vāyuvu gākunnāgāninni gauṇa prāṇamānani tēlusukōnedi. daśaprāṇālalonunnu kālamaneṭi prāṇaṃ tāḷajāti āyaganuka śreṣṭaṃganuka cēppucunnāḍu -

[kālaḥ]

kālamaneṭi prāṇaṃ

uparyupari vinyasya padmapatra śataṃ sakṛt/
yaḥ kālaḥ sūcisaṃbhedāt kṣaṇassa parikīrtitaḥ//22//

padmapatra śataṃ - nūru tāmara rekulu uparyupari vinyasya - ōka reku mīda ōkareku dōṃtaragā nilpi sakṛt- ōka māṭu, sūcisaṃbhedāt - sūdi cāta pōḍavaṃgānu yaṃta yaṃta kālamavuno ā kālamu kṣaṇamani cēppabaḍunu - yī kṣaṇaṃ bharataśāstraṃ maryādanu kṣaṇamani tēlsukōnedi - tarkaśāstraṃ mōdalayina matālayaṃdaitenu, kriyā kriyato vibhāgo vibhāgātpūrvā saṃyogā nāśa utpana saṃyogotpattiḥ aneṭi nyāyaṃ cātanu ōka reku pōḍicina kālaṃ nālgu kṣaṇālāya ganuka nūru rekulu pōḍicina kālamunānūru kṣaṇālāyanani tēlsukōnedi.

lavaḥkṣaṇairaṣṭābhissyāt kāṣṭhāhyaṣṭalavātmikā/
aṣṭau kāṣṭhāḥ nimeṣāsyānnimeṣairaṣṭabhiḥkalā//23//

lavaḥkṣaṇairaṣṭābhisyāt - ā kṣaṇālu 8 ayitenu ōka lava ani yēḍi kāḷamavunu. kāṣṭhrā vyāṣṭalavātmikā - ā lava kāḷālu 8 ayitenu ōka kāṣṭhamanedi kāḷamavunu. aṣṭau kāṣṭhā nimeṣā syāt - aṣṭā kāḷālu 8 ayitenu ōka nimeṣa kāḷamavunu. nimeṣairaṣṭabhiḥkalā - ā nimeṣa kāḷālu 8 ayitenu ōka kaḷa aneṭi kāḷamavunu.

kalābhyāṃ [ca] caturbhāgaścaturbhāgāvanudrutam/
anudratābhyāṃ binduśca bindubhyāṃ tu laghurbhavet/
laghudvandvaṃ guruścaikastrilaghuḥ plutamucyate//24//

ā kaḷā kāḷālu rēṃḍu ayitenu ōka caturbhāgamavunu. rēṃḍu caturbhāgālu ayitenu ōka anudrutamavunu. rēṃḍu anudrutālu ayitenu ōka [drutamavunu. rēṃḍu drutālu ayitenu ōka] laghuvu avunu. rēṃḍu laghuvulu gūḍitenu ōka guru avunu. mūḍu laghuvunu gūḍitenu ōka plutamavunu. idi kālamaneṭi prāṇamavunu. ī kālamaneṭi prāṇaṃ tāḷaṃtonu sākṣātsaṃbhaviṃci chaṃḍitāḷānaku nirvāhakaṃ gānu prāṇamani tēlusukunedi.

[Mārgaḥ]

yikanu mārgamaneṭi prāṇaṃ rōṃḍodi nirūpistūnnāḍu/
kriyāsamūharūpāyāḥ kalāyāḥ sthānameva yat/
tālamārga iti proktaḥ sa cāpi bahudhā smṛtaḥ//25//

dakṣaṇamārgamaṃḍu yēnmidi kriyalu ōka kaḷa vārtika mārgamaṃḍu nālgu mātralu ōka kaḷā yī tīruna kriyā samudāyame kaḷagā cēppucunnāḍu ganuka. kriyā samūharūpamaina kalāyāḥ - kaḷaku sthānameva - sthānamaina, yat - ye vastuva ā vastuve tālamārga - tāḷānaku mārgamani proktaḥ- cēppaṃbaḍinadi. sa ca - ā mārgamu bahudhā - aneka mārgālugānu smṛtaḥ- cēppaṃbaḍinadi. ā aneka mārgālaku bhedālu cāta cēppedi kōraku śārṅgadevuniki sammatamaina mārgālu cēppucunnāḍu.

mārgāssyustatra catvāro dhruvaścitraśca vārtikaḥ/
dakṣiṇaśceti tatrasyāt dhruvake mātṛkā kalā/
śeṣeṣu dve catasro'ṣṭau kramānmātrāḥ kalā bhavet//26//

dhruvamaninni citramaninni vārtikamaninni dakṣiṇamaninni, mārgāḥ - mārgālu, catvāraḥ nālgu vidhālu. syuḥ - avunu, tatra - ā nālgu mārgālalonuṃnnu dhruvake - dhruvamaneṭi mārgamaṃḍu mātṛkā- ōkamātra kalā - kaḷā, syāt - avunu. śeṣeṣu - citra vārtika

dakṣiṇa mārgālayaṃdu, kramāt - kramānane, dve rēṃḍunnu catasraḥ - nālgunnu, aṣṭa - yēnimidinni ayina mātralu kaḷā kalā bhavet - avunu. iṃduku tātparyaṃ - dhruvamārgamaṃdu kaḷa anaṃgānu ōka laghuvu citramārgamaṃdu rēṃḍu mātralu, ōka kaḷagāgūḍedi. [vārtaika mārgamaṃdu nālugu mātralu, ōka kaḷagāgūḍedi.] dakṣiṇamārgamaṃdu yēnmidi mātralu ōka kaḷagāgūḍedi. yī kaḷala mārgālu kriyāla cāta naḍipiṃcedi. tāḷakalāvilāsaṃvāriki sammatamaina mārgālanu cēppucunnāḍu.

deśiyogyāḥ pradarśyante mārgāścatvāra eva ca/
citraścitrataraścaiva tathā citratamaḥ punaḥ/
aticitratamaścaiva teṣāṃ rūpamudīryate//27//

citramaninni citrataramaninni citratamamaninni, aticitratamamaninni catvāraḥ - nālgu, deśiyogyāḥ - deśi tāḷālaku yogyamaina mārgaḥ - mārgālu, pradarśyante - cūpaṃbaḍucunnadi. ani tāḷakalāvilāsaṃvāru nālgu mārgālu cēppināru. saṃgītavidyāvinodaṃ vārki sammatamaina mārgālanu cēppucunnāḍu.

dakṣiṇo vārtikaścitrastatra citratarassmṛtaḥ/
tathā citratamaśca syāt aticitratamo mataḥ/
ṣaḍevaṃ kathitā mārgāstatsvarūpaṃ nirūpyate//28//

dakṣiṇamaninni, vārtikamaninni, citramaninni, citrataramaninni, citratamamaninni, aticitratamamaninni āru mārgālu kalavani saṃgītavidyāvinodaṃvāru cēppināru. jainamataṃ vāri mārgālanu cēppucunnāḍu.

dakṣiṇo vārtikaścaiva citraścitratarastathā/
tathā citratamaścaiva hyaticitratamastathā//29//
caturbhāgasṛti[truṭī]ścaivanutṛścī[truṭī]rgharṣaṇastathā /
anugharṣaṇakaścaiva spa[va]raścāpi prakīrtitaḥ//30//
sarveṣāṃ matamāśritya mārgāḥ dvādaśagāḥ smṛtāḥ/
eteṣāṃ mārgabhedānāṃ kalābhedānpracakṣmahe/
tadardhārdhārdhabhedena śāstratassaṃpradāyataḥ//31//

dakṣiṇamaninni, vārtikamaninni citramani, citrataramani, citratamamani, aticitratamamani, caturbhāgamaninni, truṭiyēni, anutruṭiyēninni, gharṣaṇamani, anugharṣamani, svaramani, pannēṃḍu mārgālu, sakala bharatulayōkka matālu anusariṃci cēppaṃbaḍu. eteṣāṃ - ī, mārgabhedānāṃ - pannēṃḍu mārgālakunnu, kalābhedān - kaḷābhedālanu, pracakṣmahe - vivariṃpucunnāḍu. adēṭivalanaṃṭēnu, śāstraṃcātanunnu, saṃpradāyaṃcātanunnu,

tadardhārdhābhedena - dakṣiṇamārgamaṃdu vakakaḷaku, yēnni kriyālu vaccuno ā kriyālu sagamu vārtika mārgānaku vaccunu. ā vārtika mārga kriyāllo sagaṃ citratara [citra] mārgānaku vaccunu. yī prākārānane svaramaneṭi paṃnēṃḍu mārgaṃ paryaṃtaṃ ardhiṃcukōṃṭa rāgānu paṃnēṃḍu mārgālakunnu nyūnādhika bhāvaṃ cātanu paṃnēṃḍu kaḷalu yerpaḍēnu. ī arthame marinni vivariṃci cēppucunnāḍu.

tatra dakṣiṇamārgasya mātrāṣṭakamudāhṛtam/
vārtike tu cutarmātrāḥ citramārgo dvimātrikaḥ//32//

ekamātrāścitrataro dhruva[druta]ścitratamo mataḥ/
aticitratame mārge sudhṛtaḥ[anudrutaḥ] parikīrtitaḥ//33//

caturbhāge tadardhaṃ syāt palāśakalikākṛtiḥ/
truṭau[ṭī] tadardhabhāgānutruṭau[ṭī] syāttu tadardhakam//34//

etadardhaṃ gharṣaṇe tu tadardhaṃ cānugharṣaṇe/
etadardhaṃ svara[re] proktaṃ sūkṣmatatvārthavedibhiḥ//35//

tatra - ā paṃnēṃḍu mārgālalonunnu, dakṣiṇamārgasya - dakṣiṇamārgānaku, mātrāṣṭakaṃ - yanimidi mātrālu, udāhṛtam -vaccunu. vārtikasya - vārtikamārgānaku, caturmātrāḥ - nālgu mātrālu vaccunu. citramārgamu - dvimātrikaḥ - rēṃḍu mātralu galadi. citrataraḥ - citratara mārgamu eka mātraḥ - ekamātra galadi. citratame - citratamamārgamaṃdu druto mataḥ - ōka druta vaccunu. aticitratame mārge - aticitratamamaneṭi mārgamaṃdu anudṛtaḥ- anudṛta vaccunani parikīrtitaḥ - cēppabaḍēnu. caturbhāge - caturbhāgamaneṭi mārgamaṃdu palāśakalikākṛtiḥ - modugamōgguvaṃṭi ākāraṃ galigiṃdi. tadardhaṃ - anudṛtalo sagamu, syāt - vaccunu. truṭī - tṛṭī mārgamaṃdu, tadardha bhāgaḥ - caturbhāgānaku vaccinaṃdulo sagaṃ vaccunu. anutruṭī - anutruṭi mārgamaṃdu, tadardha- truṭiki vaccunaṃdulo sagaṃ vaccunu. gharṣaṇe tu- gharṣaṇa mārgamaṃdu, tadardhaṃ - anutruṭiti vaccinaṃdulo sagaṃ vaccunu. anugharṣaṇe - anugharṣaṇa mārgamaṃdu, etadardhaṃ - gharṣaṇānuku vaccinaṃdulo sagaṃ vaccunu. svare - svara mārgamaṃdu, tadardhaṃ - anugharṣaṇānuku vaccinaṃdulo sagaṃ vaccunu. sūkṣmatatvārthavedibhiḥ- kālasūkṣmaṃ yēriṃgina bharatajñāla cātanu, proktaṃ - palukaṃbaḍinadi. ayite mārgālu paṃḍēṃḍayitenu prayogānaku yelarāka vunnadi aṃṭe cēppucunnāḍu.

dakṣiṇādinavānāṃ ca tālakālo niyāmakāḥ/

itareṣāṃ trayāṇāṃ ca jihvāyāṃ svarato mataḥ/
te dvādaśavidhā mārgā asmābhiruditāśśubhāḥ//36//

dakṣiṇādinavānāṃ ca - dakṣiṇa mārgaṃ mōdalukōni anutṛṭi paryaṃtaṃ munnu tōmmidi mārgālaku, tālakālaḥ - tāḷānuku vacēceṭi kālālu niyāmakāḥ - jñāpakālu, itareṣāṃ trayāṇāṃ - gharṣaṇaṃ mōdalaina mūḍu mārgālakunnu, jihvāyāṃ- jihvayaṃdu svarataḥ - svaramu jñāpakamani, mataḥ - tēlusukōnedi. ani jainamataṃvāru cēppināru ganuka. tāḷakalāvilāsaṃ vāru dakṣiṇa-vārtikālu viḍi, citra, citratara, citratama, aticitratamālaneṭi nālgu mārgālanu anudṛtaṃ danukānu cēppināru, saṃgītavidyāvinodaṃ vāru.

dakṣiṇo vārtikaścitrastatra citratarasmṛtaḥ/
tathā citratamaśca syāt aticitratamo mataḥ/
ṣaḍevaṃ kathitā mārgāḥ tatsvarūpaṃ nirūpyate//37//

ā āru mārgālanu cēppināru. dakṣiṇamani, vārtikamani, citramani, citrataramani, citratamamani aticitratamamani āru mārgālaku cēppināru. yī prakāraṃ matabhedaṃ cāta aneka mārgālu cēppi vuṃḍaṃgānu śārṅgadevuṃḍu dhruva, citra, vārtika, dakṣiṇālaneḍi nālgu mārgālu cēppinaṃduku tātparyaṃ - eka mātrikayina citrataramārgānaku dhruvamaneṭi veru peru vēṭṭi ā druvaṃ mōdalugā nālgu mārgālu cēppunaṃduvalla dhruvaśabdānku dhṛvaḥ dhṛvatamaḥ citratamo mārgonnastiti dhṛvaḥ aneṭi vyutpatti cātanu citratara, citratamālu rēṃḍunnu arthālu āyēnu. anudrutādikaṃgala aticitratamaṃ mōdalaina kaḍama yeḍu mārgālunnu lakṣyālayaṃdu kanipiṃcavu ganuka. drutagalgina citratamāṃtamugā aidu mārgālunnu cēppēnu. anudhrutamu dhruta laghuvula mīdaṃ virāmamai nilucugāni pratyeka tāḷānaku aṃgamai vuṃḍadu. caturbhāgādulaite maremi cēppavalēganuka ani śāṅga9devuṃḍu dakṣiṇa vārtika citrālu mūḍu mārgālunnu dhruva śabdhaṃcāta citratara citratamālala rēṃṭini tīsukōni aidu mārgāle nirṇayiṃcināḍu. yī prakārānane saṃgītamārga vāruṃnnu cēppināru -

citrataraścitratamaścitro vārtikadakṣiṇau/
kālavidbhiriti jñeyau tālamārgāstu pañcadhā//38//

citratara, citra[tama], vicitra[citra], vārtika, dakṣiṇālane aidu mārgālu cēppināru. caturasabhāvialāsaṃ vārki saṃmmatamaina mārgālu.

ālāpamaṭhe[maṇṭhe] stvardhendu sūribhistu virucyate/

ālāpamaṭhe[maṃṭha] aneṭi tāḷamu ardhenduḥ - vōkka anudhruti aṃgaṃgā galiginadi sūribhiḥ - vidvāṃsulacātanu, viracyate - palukaṃbaḍēnu, ani anudhrutaṃ pratyekaṃ tāḷaṃgā kalpiṃcinārani saṃgītavidyāvinodaṃ vāru āru mārgālu cēppināru.

ālāpamaṭhe[maṇṭha] tālo'sti mārgadeśe[śī]vibhedataḥ/
tasmāt paṃcavidhā mārgāḥ pare pāṇḍityaśālinaḥ// 39 //

ālāpamaṭhe[maṃṭha] aneṭi tāḷamu mārgadeśi tāḷālayaṃdu prasidhdaṃ kādu ganuka. ā tāḷaṃ puccukuni āru mārgālu cēppinaṃdu valla tama pāṃḍityaṃ cūpuṭa kāni lakṣyamaṃdu kanipiṃcadu. pannēṃḍu mārgālavāraitenu kevalaṃ pāṃḍitya parulaneṭidigāni lakṣyajñulu gādani tēlusukunedi. mariṃnni lakṣyajñulaina vāru anudhrutaṃ mōdalugā āru mārgālaku tēliyavaccunanirāyanā, ā āro mārgamaina aticitratamamunnu dhruva śabdhaṃ cātane vaccunani tēlusukunedi. yī mārgamu tāḷānaku yētina prāṇamayyani ani ākṣepaṃ cesi pariharistunnāḍu.

tālo[la]saṃbandha hīno'yaṃ mārgastatprāṇa eva ca [na]/
api kriyāsamūhasya cāśrayatvena sammataḥ //40 //

tālo[la]saṃbandha hīnaḥ - tāḷaṃto saṃbaṃdhaṃ lenaṭuvaṃṭi ayaṃ mārgaḥ- ī cēppaṃbaḍina mārgamu, tatprāṇa eva - ā tāḷānaku prāṇamu, na - kādu. prāṇa mallānu prāṇitoḍa saṃbaṃdhiṃci vuṃḍavalē ganuka tāḷa saṃbaṃdhigāka vunna mārgamu tāḷānaku prāṇamu gādani ākṣepamu. yiṃduku parihāraṃ. tathāpi - adaināgāniṃnni- kriyā samūhasya - tāḷa jñāpakamaina kriyāsamudāyānaku āśrayatvena - āśrayamauṭacātanu tāḷa saṃbaṃdhi ayina kriyato saṃbaṃdhiṃca ganuka. mārgamunnuprāṇamani tēlusukunedi. idi mārgamaneṭi prāṇamu.

[Kriyā]

kriyā ane prāṇamu

mārgo deśīgatatvena tatrādyasya kriyā dvidhā/

ā kāla svarūpamaina tāḷamu, mārga tāḷamu deśi tāḷamani rēṃḍu vidhālu cēppaṃbaḍēnu. tatra - ā rēṃḍu tāḷālalonuṃnnu ādyasya - mārga tāḷaṃ yōkka kriyā - kriyā dvidhā - rēṃḍu vidhālu. adi ye prakāramaṃṭe cēppucunnāḍu.

niśśabdā śabdayuktā ca niśśabdā tu kalocyate //41 //

niśśabda kriya saśabda kriya ani mārga kriyallo rēṃḍu vidhālu. niśabda kriyaku kaḷa yane peru cēlluganuka ā niśśabda kriyalu cēppucunnāḍu.

syādāvāpo'tha niṣkrāmo vikṣiptodhaprade[ve]śakaḥ/
niśśabde te[niśśabdo'tra] caturyokta[dhoktaḥ] saśabdā ca caturvidhā//42//

niśśabda - niśśabda kriyā, āvāpamani, niṣkrāmamani, vikṣipta, praveśakamani caturtha - ī nālugu vidhālannu ukta - palukaṃbaḍunu. saśabda kriya cēppucunnāḍu.

dhṛta[dhruva] śamyā tathā tālaḥ sannipāta itiritaḥ/
pātaḥ kalā ca saṃjñeyā tāsāṃ lakṣmābhidadhmahe//43//

saśabdaḥ -saśabda kriya dhruva, śamya, tāḷa, sannipāta - ani caturthā - nālgu vidhālani palukaṃbaḍēnu. ā saśabda kriyaku pātamu kaḷa ani rēṃḍu perlu kalavu. tāsāṃ- ā saśabda niśśabda kriyalaku, lakṣma - lakṣaṇamunu, abhidadhmahe - vivariṃcemu.

āvāpastatra hastasyottānasyāṃguli kuñcanam/

tatra - ā kriyalalonu, uttānasya - dilakalagā yattaṃbaḍinaṭuvaṃṭi hastasya - patākahasta yōkka, aṃguli kuñcanam - vreḷḷu muṇucukuṃcunnu hastamu kuṃciṃcuṭa āvāpaḥ- avāpamanaṃbaḍunu.

niṣkrāmo'dhastalanyasyadaṃgulīnāṃ prasāraṇam//44//

adhastasya - araceyi kriṃdugā nilipina muṣṭi hastaṃ yōkka aṃgulīnāṃ - vreḷḷa yōkka prasāraṇam - hastaṃto gūḍā cāpuṭa niṣkrāma: kriyā anipiṃcukununu .

kṣepo dakṣiṇapārśvaścottānasya prasṛtāṃgulaiḥ/

uttānasya - belakalugā cāṃpabaḍinaṭuvaṃṭiṃnni prasṛtā-ṃgulaiḥ- cāṃpabaḍina veḷḷugalaṭuvaṃṭinni, asya - ī hastaṃyōkka dakṣiṇapārśve- dakṣiṇa pārśvamaṃḍu, kṣepaḥ - prasariṃcenanuṭa vikṣepaḥ- vikṣepamanipiṃcukōnunu.

vivartanaṃ ca hastasya praviko[praveśo]'dhomukhasya ca//45//

ado mukhaṃgā nilipina, hastasya - hastaṃ yōkka vivartanaṃ - dakṣiṇaṃgā rāni cuṭa praveśamanaṃbaḍunu. yī nālugunnu mārga kriyallo, niśśabda kriyalu saśabdālaina mārga kriyalu cēppucunnāḍu.

dhruvo hastasya pātasyāccoṭikāśabdapūrvakaḥ/

coṭikāśabdapūrvakaḥ - ciṭikē veśi, hastasya - hastaṃ yōkka, pātaḥ- vrāla niccuṭa, dhruvaḥ- dhruva aneṭi kriya anipiṃcukōnunu .

śamyā dakṣiṇahastasya tālo vāmakarasya tu/
ubhayossannipātasya tāsāṃ mārgavaśānmitiḥ//46//

dakṣiṇahastasya - dakṣiṇa hastamaṃdu yēḍamaceti ghāta śamya anipiṃcukōnunu. vāmakarasya tu - yēḍama hastamaṃdu kuḍiceti ghāta tālaḥ - tāḷamanipiṃcukōnunu. ubhayoḥ - abhimukhaṃgā nilipina rēṃḍu hastāla yōkka ghāta sannipātamavunu. tāsāṃ - ā kriyalaku, mārgavaśāt - druta[va] citralu mōdalaina mārgavaśānmitiḥ - pramāṇamavunu. yivi nālgunnu saśabda mārga kriyalu - yika deśi kriyalu cēppucunnāḍu.

dhruvakā sarpiṇī kṛṣyā padminī ca visarjitā/
vikṣiptā ca patākā ca mātrā syātpatitāṣṭamī//47//

dhruvaka ani, sarpiṇī, kṛṣya, padmini, visarjitā, vikṣiptā, patākā, patita - ani deśi kriyalu yēnimidi, mātrāsyātpatitāṣṭamī - anaṃgānu dakṣiṇa mārgamaṃdu yēnimidi mātralu ganuka. yī yēnimidi mātralunnu kramādaṣṭau ca dakṣiṇe - aneṭi vacanaṃ cātanu yēnimidi deśi kriyalu avucunnavi ganuka yēnimido mātra patita anipiṃcukununu.

saśabdā dhruvakā jñeyā sarpiṇī vāmagāminī/
kṛṣyā dakṣiṇataḥ pātaḥ padminī syādadhogataḥ// 48//
visarjitā bahu[hi] ryātā vikṣiptā kuñcitātmikā/
patākā cordhvagamanā patitā karapātanā//49//

saśabdā - hastaṃ kūḍina hastaṃ kriya, dhruvakā jñeyā - dhruvakamani tēliyadaginadi. iṃduku tātparyaṃ vrāyucunnāḍu.

patākā kara hastasya cāṃgulīnāṃ talasya ca/
ghāta śabdenayuktā yā dhruvanā[kā] saiva kathyate//50//

patākā karahastasya - patāka hastaṃ yōkka aṃgulīnāṃ - veḷlanu talasya ca - ā hastaṃ yōkka aracēyyēṃdu, ghāta śabdenayukta - ghāta valla buṭṭina śabdaṃtoḍanu kūḍina hasta kriyanu dhruvakamanaṃbaḍunu . yī dhruvaka coṭikekaṃṭi verani tēlusukunedi. sarpiṇī vāmagāmanī - patāka hastaṃcāta yaḍama bhāgaṃ cūpabaḍina hastakriya sarpiṇi anipiṃcukōnunu. kṛṣyā dakṣiṇataḥ pātaḥ - kuḍi dikku cūpucū aracēyyi mīdugā vrālaniccina hastakriya kruṣya anipiṃcukōnunu. padminī syādadhogataḥ - aracēyyilo gānu adhomukhamugā patāka hastakriya padmini anipiṃcukōnunu. visarjitā bahiryātā - aracēyyi kriṃdugā paṭṭidi pāṭugā nilipina patāka hastaṃ yōkka ūrdvaṃgā naḍipiṃcina kriya visarjita anipiṃcukōnunu. vikṣiptā kuñcitātmikā - aracēyyi kiṃdugā patāka hastaṃ nilpi tana dikkuku kuṃciṃcuṭa vikṣiptamanaṃbaḍunu. patākā cordhvagamanā - ūrdhvāgraṃgā

nilupaṃbaḍina patāka hastaṃ yōkka ūrdhvāgamanamu patākamanaṃbaḍunu. patitā karapātanā - aracēyyi mīdugā nilpina patāka hastaṃ yōkka paḍuṭa patita anaṃbaḍunu. yī yēnimidi deśi kriyalannunu dhruvaka saśabda kriyanuṃnnu sarpiṇi mōdalaina yeḍu kriyaluṃnnu niśabda kriyalani tēlusukōnedi. yī kriyalu prayogiṃci sdhalaṃ cēppucunnāḍu.

dhruvapāte prayojyāstā nāvāpādau kadācana/

dhruvapāte - dhruva, śamya, tāḷa, sannipātalanēḍi saśabdālaina mārgakriyalayēṃdu tāḥ - ā dhruvaka sarpiṇi mōdalaina deśikriyalu yēnimidiṃnni prayojyāḥ - kūrcadaginadi. āvāpādau - āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa praveśālanēḍi nālugu niśabda kriyala yaṃduṃnnu kadā cana - yannaḍunu na prayojyāḥ - kūrcadaginavi kāvu. yikkaḍa dhruvapāte aneṭappuḍu hatā aṃṭenu saśabda kriyalakallā grahaṇaṃ kāṃgānu dhruvānu saśabda kriyalalonidi ganuka. dhruvaku grahaṇamāya ganuka, dhruvapāta aneṭi coṭa dhruvaku vere grahaṇamuyela aṃṭēnu muṃdara graṃdhāla yaṃdunnu pāta śabdhaṃ cātanu śamya mōdalaina mūḍu kriyalane puccukuṃcunnāḍu ganuka pāta aṃṭe dhruvaku grahaṇaṃ gāka pōyyinani dhruvaku pṛthik grahaṇaṃ ceśināḍu.

mūlaṃ

dhruvake mātṛkā kalā śeṣeṣu dve catasro'ṣṭau kramānmātṛkalā bhavet/

ani saṃkhyā niyamamuto kūḍina mātralanu cēppinaṃdu vallanu ā saṃkhyato kūḍina mātralu yivi aneṭi niyamaṃ lekapoyinani śaṃka rāṃgānu ā saṃkhyato kūḍina mātralunnu peru cēppucunnāḍu.

dhruvakāpatite[tā] citra[tre]vārtikā[ke] tvādime ubhe/
antye dve ca prayu[yo]ktavye kramādaṣṭau ca dakṣiṇe//51//

citra[tre] - citra mārgamaṃdu dhruvakā patite[tā] - dhruvakapatitalaneṭi rēṃḍu kriyalunnu ōka kaḷagā vaccunu. vārtika mārgamaṃdu ādime ubhe - mōdaṭivaina dhruvaka sarpiṇulu rēṃḍu antye dve ca - kaḍapaṭivaina patāka patita rēṃḍunnu kūḍā nālugu kriyalunnuōka kaḷagā vaccunu. dhruvakāpatite citre aneṭi graṃthaṃ cātanu citra mārgamaṃduṃnnu vārtika mārgamaṃdunnu dakṣiṇa mārgamaṃdunnu vacceṭi kriyala peru cēppuṭāyagāni dhruva mārgamaṃdu vacceṭi kriya peru cēppaṃbaḍaledu. dhruvake mātrukā kalā aneṭi vākyaṃcātanu dhruva mārgamaṃdu ōka mātra kaḷā cēppaṃbaḍe gāni ā mātrala perlu cēppaledu ganuka.

dhruva mārgamaṃdu ye kriya vaccunani ākṣepiṃci parihariṃbaḍucunnāḍu.

dhruve ca mātrānirdeśo yadyapi sphuṭaṃ nocyate/
tathāpi pāriśeṣyeṇa dhruvakaina nigadyate//52//

dhruva - dhruva mārgamaṃdu nirdeśaḥ - yīkriya vaccunani sphuṭaṃ - sphuṭa maunaṭṭugānu nocyate - cēppaṃbaḍaledu. tathāpi - aṭainmāgāninni pāriśeṣyeṇa - pāriśaṣye pramāṇaṃcātanu dhruvakaina - dhruvaka aneṭi mārgakriyallonu saśabdakriya prayogiṃpaṃdaginadani tēlusukōnedi. pāriśeṣya - manaṃgānu dhruva vyatirekamaina śamya tāḷa sannipātālu akkaḍakkaḍa taracugā prayogiṃppaṃdaginadi ganuka, dhruvapātānaku yēkkaḍānu prayogaṃ lekapōyyi ganuka. dhruva mārgamaṃdu dhruvake -ekamātramai prayogiṃpaṃdaginadani tēlusukunedi. kāgāne graṃthakāruḍunnu yīyarthaṃ manassuna bēṭṭuku dhruvake mātṛkāḥ kalā anipalikēnu. yiṃduku arthaṃ. dhruvake - dhruva mārgamaṃdu mātṛkā - ōka mātra kalā - dhruvakā aneṭi mārga saśabda kriyalaloni kriya āyanani tēlusukunedi. yidi kriya aneṭi prāṇamulu. yī kriyalu hastamaṃduvuṃnnadaukuṃcuṃnnu tāḷānaku jñāpakaṃ ganuka tāḷa prāṇamani tēlusukunedi.

[Aṅgaṃ]

yikanu aṃgamane prāṇamu.

yikanu aṃgamaneṭi prāṇamu cēppucunnāḍu. cūḍāmaṇi vāri matamu.

prastāre tālasaṃbandhinyakṣaraṃ syāccaturvidham/
saṃjñayā tatparijñeyaṃ drutaṃ laghu guru plutam//53//

tālasaṃbandhini prastāre tāḷamu vrāśi cūceṭappuḍu akṣaraṃ - tāḷasaṃbaṃdhiyaina aṃgamu, caturvidham syāt - nālugu vidhālu avunu. tat - ā nālugu vidhālayina aṃgamu, dhrutamaniṃnni, laghuvaninni, guruvaninni, plutamananni, saṃjñayā - pratyekaṃ perlacātanu, parijñeyaṃ - tēliyadaginadi. iṃduku tātparyaṃ - anudhṛtamu, dhṛta laghuvula mīda virāmamai nilucugāni pratyeka aṃgamai lakṣyamaṃduṃḍadani anudhṛtaṃ viḍci, nāluge aṃgālani cūḍāmaṇi mataṃ vāru aṃgīkariṃcināru. āṃjaneya mataṃvāru yītīrunane cēppināru .

virāmadrutamātrāravya dīrghalputa iti kramāt/
tālākṣaraṃ parijñeyaṃ vidhāyānudrutaṃ drute//54//

druta ityupalakṣaṇam[?] - drutayaṃdugāni laghuvaṃdugāni anudrutaṃ - anudrutanu vidhāyā - virāmaṃgānu nilpi kramāt-kramānane, virāmadruta- virāmadhrutanunnu, mātra - laghuvunnu, dīrghā- guruvunnu, plutā - plutamaneṭi perlu kaladi, tālākṣaraṃ - tāḷāṃgamani, parijñeyaṃ - tēliyadaginadi. ani nāluge aṃgālani cēppināru ganuka. tāḷakaḷāvilāsaṃ vāri mataṃ cēppucunnāḍu.

anudruto drutaśrcaiva laghurguru tataḥ param/
plutaśrcetikrameṇaiva tālāṃgāni ca paṃcadhā//55//

anudruta, druta, laghuvu, guruvu, plutamani krameṇaiva - kramaṃcātane, tālāṃgāni - tāḷāṃgālu, paṃcadhā - aidu vidhālani cēppināru ganuka iṃduku tātparyaṃ - kaṭṇalayaṃdu vuḍuṭa mōnagālu gōnipiṃcēṭappuḍu vudume druta kālamunnu mōnagālu anudrutakālaṃ naḍucu ganuka. nāṭyamaṃdu anudruta pratyekaṃ rāṃgānu anudruta pratyekaṃ tāḷamai vuṃḍavalēnu. lekuṃṭē aṃgamainā ayivuṃḍigāni dhruta laghuvula mīda virāmamai vuṃḍadaneṭi abhiprāyaṃ cātanu, aidu aṃgālani tāḷakalāvilāsaṃvāru cēppināru. yī aṃgālaku ākārālu cēppucunnāḍu.

anudrutasvarūpaṃ yattadbālendukalātmakam/
drutastu valayākāro laghurūrdhvaśarākṛtiḥ/
gururvakradhanurjñeyaḥ plutastu śikharo guruḥ//56//

anudrutasvarūpaṃ - anudhrutākāraṃ bālendukalātmakam - vidiya nāṭi caṃdruni valēne vuṃḍavalēnu.drutastu - dhrutaiteno, valayākāraḥ - valayaṃvalēne vuṃḍavalēnu.laghuḥ - laghuvu, ardhaśarākṛtiḥ - aṃpakalalo sagaṃvalēne vuṃḍunu.guruḥ - guruvu rvakradhanurjñeyaḥ- valayitamaina agraṃgaligina dhanussu valēnē vuṃḍunu. plutaḥ - plutamu, śikharaḥ - śikharekhato gūḍina guruvu yōkka ākāraṃ kalginadi. vīṭi ākārālu - U, O, I, S, Ś. mari ōka prakāraṃ guruvu "8". yī [ivi] ākārālu. yī aṃgālaku athidevatalu cēppucunnāḍu.

drute'smin devatā śambhuḥ laghoradripatessutāḥ/
gaurīśivau ca guruṇi plute brahmādayaḥ trayaḥ//57//

asmin drute- yī dhrutayaṃdu, śambhuḥ - īśvaruḍu adhidevata. laghu - laghuvaṃdu, adripatessutāḥ - pārvati adhidevatā galadi. gaurīśivau- pārvatīparameśvarulu guruvuku rēṃḍu laghuvulu ganuka. vāriliddaru adhidevatalani tēlusukunedi. plute - plutamaṃdu brahmādayastrayaḥ - brahma viṣṇu maheśvarulu muggurunnu adhidevatalu. idi aidu aṃgāla vāri matamu. yī aidu aṃgālakunnu pratyeka nāmadheyālu cēppucunnāḍu.

anudrutaṃ cārdhacandraṃ vyañjanaṃ cānunāsikam /
avyaktaṃ ceti paṃcaite paryāyāssyuranudrute //58//

anudrutamananni, ardhacaṃdramananni, vyaṃjanamaninni, anunāsikamaninni, avyaktamaninni, yī ayiduṃnnu anudhrutānuku perlani tēlusukunedi. yikanu dhrutaku -

ardhamātraṃ drutaṃ vyomaṃ binduśca valayaṃ drute /

ardhamātramani drutamani vyomamani biṃduvani valayamaneṭi yī aidunnu dhruta perlani tēlusukunedi. yika laghuvuku.

mātrakaṃ saralaṃ hrasvaṃ laghuśrcaiva kalā laghuḥ //59//

mātrakaṃ saralaṃ hrasvaṃ laghuḥ - mātra, saraḷa, hrasvaṃ, kaḷā, laghuvu - yī aidu laghu perlani tēlusukunedi. yikanu guruvuku.

dvimātṛkaṃ gururvakraṃ dīrghaṃ ca yamalaṃ gurau /

dvimātraṃ, guruvu, vakraṃ, dīrgha0, yamaḷaṃ - yī aidunnu guruvu perlu. yikanu plutānaku.

plutaṃ trimātrakaṃ tadvattryaṃgaṃ sāmodbhavaṃ plute //60//

plutaṃ, trimātrakaṃ, sāmodbhavaṃ, tadvatryangam - yī nālugunnu plutaṃ perlu. yī anudruta, druta, laghu, pramāṇaṃ tēliseṭaṃduku varṇa pramāṇaṃ cēppucunnāḍu.

anudrutastvekavarṇo druto varṇadvayātmakaḥ /

anudrutaḥ - anudrutamu, ekavarṇaḥ "ka" aneṭi ōka laghvakṣaroccāraṇa kālaṃ galiginadi. druto varṇadvayātmakaḥ - dhrutamu varṇadvayā 'ka', 'ca' aneṭi rēṃḍu laghvakṣaroccāraṇa kālaṃ galiginadi. anudhruto dhrutayaṃdu vyaṃjanādi viśeṣa saṃjñalu galiginaṃduku jñāpakaṃ cēppucunnāḍu.

anudrutastveka varṇaḥ prakramādvyañjanaṃ bhavet /
varṇadvaya druta tasmādvyañjanākhyā tato na hi //61//

anudrutaḥ - anudhrutamu, vyañjanaṃ bhavet - vyaṃjanamane peru galigiṃdi avunu. adi yetīraṃṭe - jñāpakaṃ cēppucunnāḍu. ekavarṇa prakramāt - ekavarṇa - ōkavarṇam yōkka prakramāt - uccāraṇakālaṃ galuguṭavallanu. iṃduku tātparyaṃ - prakramāt acaḥ svaraḥ halo vyañjanāni aneṭi vyākaraṇa sūtraṃ cātanu acculaku svara saṃjñānunnu ka kha laina hallulaku vyaṃjana saṃjñānunnu vidhiṃcināḍu ganuka. ka kha laṃnni vyaṃjanālani piṃcukunedanuku ōka vyaṃjamoccāraṇa kālaṃ galigi anudhruta vyaṃjanamanipiṃcukunēnu. drutamu varṇadvayamu ka ca aneṭi rēṃḍu laghvakṣaroccāraṇa kālaṃ galigiṃdi. tasmāt - adikāraṇaṃ

vallanu tataḥ - ā dhrutayaṃdu vyañjanākhyā - vyaṃjanamaneṭi saṃjña, na hi - ledu. iṃduku bhāvaṃ. hallulaku vōkōkka akṣarānaku vyaṃjana saṃjñagāni rēṃḍu akṣarālu gūrci ā yakṣarālu yaṃdunnu vyasarjavṛttiḥ - ayina vyaṃjana saṃjña ledu ganuka. rēṃḍu akṣarālu galadani drutayaṃdu vyaṃjana saṃjñaledani tēlusukunedi. laghu guru plutādulaku viśeṣa saṃjñaku jñāpakaṃ cēppucunnāḍu.

gapayorvyāpakaḥ yadvat asti niśśabdasaṃyutam/
tadvadasti laghurmātrā vyāpakākhyā tato na hi//62//

gapayo - guru plutādula yaṃdu, yadvat - e tīruganainānemi vyāpakaṃ saśabdakriyato gūḍina laghuvu asti - kaddu, tadvat - ā tīrunane, laghuḥ - laghuvukunnu saśabdakriyato gūḍuṭa kaddu. ayināgāninni guru plutādulalo vuṃḍeṭi saśabda laghuvu vyāpaka saṃjña kaddugāni pratyekaṃmaṃgamaina eka laghuvu saśabda laghuvu. ayināgāninni eka laghuvuku vyāpaka saṃjña ledu aṃduku jñāpakaṃ cēppucunnāḍu. niśśabdasaṃyutam - guru plutādulato uṃḍe saśabda laghuvu ōka niśabda laghuvuto gūḍi vṛddhi bōṃdi guruvu āyanu. rēṃḍu niśśabda laghuvulato gūḍi vṛddhi bōṃdi plutamāya ganaka. ā laghuvuyaṃdu vyāpaka saṃjñayaṃ kaddu. ōka saśabda laghuvaṃdu vṛddhi bōṃda ledu ganuka. mātrālaneṭi saṃjñagāni vyāpakamaneṭi saṃjñaledani tēlusukunedi. āro aṃgaṃ kaddane vāri mataṃ cēppucunnaḍu.

haṃsapādaṃ kākapādaṃ ṣaṣṭhāṃgaṃ kecidūcire/
caturbhirlaghubhiryuktaṃ niśśabde citratālake//63//

nālugu niśśabda laghuvulato gūḍinadi haṃsapāda, kākapādamani palukaṃbaḍunu. yī aṃgamu anudruta druta laghu guru plutādulayyi aidu aṃgālakaṃṭē vere ayyi āro aṃgamu kaddu. yī aṃgamu mārgatāḷālayaṃdu rādu. citra tāḷālayaṃdu vaccunani, kecit - tāḷakalāvilāsaṃ vārunnu caturasabhāvilāsaṃ vāruṃnnu ke ucire - cēppinārani tēlusukunedi. laghuvuku bhedaṃ cēppucunnāḍu.

caturvarṇai tribhirvarṇaissaptavarṇaiśrca pañcabhiḥ/
navavarṇairlaghurbhinna caturaśrādi jātimān//64//

caturaśra laghuvu tiśra miśra khaṃḍa saṃkīrṇa laghuvulani aidu jātula laghuvulu kalavani cēppucunnāḍu. nālugu laghvakṣarālu uccariṃcina kālaṃ galigiṃdi caturaśra laghuvu. mūḍu laghvakṣarālu uccariṃcina kālaṃ tiśra laghuvu. eḍu laghvakṣarālu uccariṃcina kālaṃ galigiṃdi miśra laghuvu. aidu laghvakṣarālu uccariṃcina kālaṃ khaṃḍa laghuvu. tōmmidi laghvakṣarālu uccariṃcina kālaṃ

galigiṃdi saṃkīrṇa laghuvu. yī aidu jātula laghuvulu kalavani yidi tāḷakalāvilāsaṃ vāri mataṃ, nṛtta cūḍāmaṇi vāri mataṃ.

paṃcavarṇairlaghuścaika sarvajātīyatālake/
anyeṣāṃ kalpanāmātraṃ na tu lakṣyānusārataḥ//65//

caturaśra, tiśra, miśra, khaṃḍa, saṃkīrṇa jātulu gala tāḷālayaṃdu vuṃḍeṭi laghuvu ōkaṭi gāni anekamu gāvu. ā ōka laghuvunnu aidu laghvakṣaroccāraṇa galigiṃdi aṭu ganuka. laghuvu vōkkaṭi caturaśra tiśra miśra khaṃḍa saṃkīrṇa laghuvulu galavani kalpiṃcuṭa tama pāṃḍityaṃ cūpuṭagāni na tu lakṣyānusārataḥ - lakṣyamaṃdu aidu jātula laghuvulu vuṃḍaṃgā cēppuṭagādani nṛttacūḍāmaṇi vāru palukuduru. āṃjaneya mataṃ vāru laghuvulu rēṃḍu vidhālani cēppināru.

laghuśca dvividhaḥ proktaḥ svatantrajātibhedataḥ/
caturvarṇaistribhirvarṇaistayormitirudīritā //66//

laghuvulu rēṃḍu vidhāluṃnnu ye tīraṃṭē cēppucunnāḍu. svatantrajātibhedataḥ - svataṃtra jātulanaṃgānu caturaśra trayaśra jātulu rēṃḍivallanunnu, caturaśra laghuvunnu trayaśra laghuvunnu aneṭi, rēṃḍu laghuvulu galavu. ā rēṃḍu laghuvula kunnu kālamānaṃ caturvarṇaiḥ - nālugu laghvakṣarālu vuccariṃcina kālaṃ kaladi caturaśra laghuvunnu mūḍu laghvakṣarālu uccariṃcina kālaṃ tiśra laghuvuku vaccunani yī rēṃḍu laghuvulakunnumiti tēlusukunedani āṃjaneya mataṃ vāru cēppināru. yī laghu bhedaṃ āśrayaṃcina kaḷāṃśika kaḷavaraṃ kaḍakaṭṭu mōdalayinavi kūrceṭaṃduku

kalāṃśikāśu pāṭasyāt prayogo laghubhedataḥ/
sarvajātīyatālānāṃ tanmūlatvācca tasya hi//67//

sarvajātīyatālānāṃ - caturaśra tiśra miśra khaṃḍa saṃkīrṇa jātulu tāḷāla yōkka kaḷāṃśikādulu gīta prabaṃdhādulu mōdalainavāṃṭiyaṃdu pāṭakṣara prayogaṃ āyā laghu kālamanusariṃci ceśedi gada. yiṃduku bhāvamu. tāḷakalāvilāsaṃ vāriki aidu jātula laghuvulu galavu ganuka. caturaśra jāti tāḷānaku kaḷāṃśikādulu kūrceṭappuḍu nālugu laghvakṣara kālālu gala laghuvunu anusariṃci kūrcavalēgāni trayaśra miśra laghuvulananusariṃci kūrcarādu. trayaśra laghu kaḷāṃśikādulu gūrceṭappuḍu mūḍu laghvakṣara kālaṃ laghuvunu anusariṃci kūrcavalēnu. yī tīrunanē miśra khaṃḍa saṃkīrṇa jātulakunnu āyā laghu kālabhedamanusariṃcē kaḷāṃśikādulu kūrcivalēnu. nṛttacūḍāmaṇi vāri matamaṃdu sakaśra[la] tāḷālakunnu aidu

akṣarakālaṃ uccariṃcē kālaṃ gala laghuvu ōkaṭi ganuka. caturaśrādi jātulatonu ye jāti tāḷānuku kaḷāṃśikādulu gūrcinānu paṃca laghvakṣaroccāraṇā kālapramāṇamē anusariṃci kūrcedi. āṃjaneya mataṃ vāriki viśeṣaṃ kaddu. vāri matamaṃdu caturaśra trayaśra laghuvulani rēṃḍu vidhālu galavu ganuka. caturaśra jāti tāḷa kaḷāṃśikādulu caturaśra laghuvunanusariṃcinni, trayaśra jāti tāḷānuku ā laghu bhedaṃ cāta kaḷāṃśikādulu gūrcedi. miśra jātiki caturaśra mātralu nālugunnu trayaśra jāti mātralu mūḍunnu kūḍā yeḍu mātralu miśra jāti tāḷāmāyē ganuka. nālugu mātrala paryaṃtamunnu ā caturaśraṃ anusariṃcinni kaḍadu mūḍu mātralakannu trayaśra jātinanusariṃci kūrcedi. khaṃḍa jāti tāḷānku trayaśra jāti mātralu mūḍunnu caturaśra mātralu rēṃḍuṃnnu kūḍā aidu mātralu khaṃḍa jāti tāḷamāyanu ganuka. mūḍu mātrala paryantamunnu trayaśra laghuvunanusariṃci kaḍama rēṃḍu mātralakunnu caturaśra laghuvu nanusariṃci kūrcedi. saṃkīrṇa jāti tāḷānaku kūrceṭappuḍu miśra mātralu yeḍunnu caturaśra mātralu rēṃḍunnu kūḍā tōmmidi mātralunnu saṃkīrṇa jāti tāḷamāya. nālugu mātralu ganuka caturaśra laghuvunanusariṃcinni, mūḍu mātralu ganuka trayaśra laghuvunanusariṃcinni, kaḍama rēṃṭikinni caturaśra laghuvunanusariṃcinni, kaḷāṃśikādyakṣarālu kūrcedi. yī tīruna mata bhedālacāta laghu bhedālu tēlisi kaḷāṃśikādulu kūrcavalēnani tēlusukunedi. yippuḍu aṃgamaneṭi prāṇālakunnu kālamaneṭi prāṇānakunnu bhedaṃ ledu ganuka, yī rēṃḍu tāḷānuku prāṇālu ye tīruna ayyanani śaṃkiṃci pariharimpucunnāḍu.

aṅgasya kālabhedo nāstīti yadyapi taddhruvam/
api kālatvamaṅgatvaṃ kramavyutkramabhedataḥ //68//

anudruta, druta, laghu, guru, pluta aneṭi aṃgālu tāmu anudruta kālamu laghukālamu guru kālamu pluta kālamu gāni mari ōkaṭi kādu ganuka. aṃgālanaṃgā kālame āya ganuka. kālāṃgālaku bhedamu ledu ganuka kālāṃgālu rēṃḍunnu prāṇālane māṭa kūḍadu. druvaṃ niścayamu. idini ākṣepamu vastenu iṃduku parihāraṃ. tathāpi - aṭainagāninni kālamu aṃgamunnu pratyekamani tēlusukunedi. adiyetīraṃṭē cēppucunnāḍu. kramavyutkramabhedataḥ - kramāna naḍicina kālamu kālamaneṭi prāṇamunnu, vyutkramāna naḍicē kālamu aṃgamani kālāṃgālaku bhedaṃ tēlsukunedi. yiṃduku bhāvamu. anudrutalu rēṃḍaitenu ōka druta. drutalu rēṃḍaite ōka laghuvu. laghuvulu rēṃḍaite guruvu ani, yī tīruna kramāna naḍicina kālamu kālamaneṭi prāṇamu aṃgamaitenu tāḷamaṃdu

gurvu naḍicina tarvāta laghuvu naḍucunukunni dikkula pluta naḍici laghuvugāni drutagāni naḍucu ganuka. vyutkramā naḍicina kālamu aṃgamaneṭi prāṇamani kālāṃgaluku bhedaṃledani tēlsukunedi. yī aṃgamaneṭi prāṇamu tāḷāvayavamavucunna tāḷasaṃbaṃdhi ganuka. tāḷa prāṇamani tēlusukunedi. yidi aṃgamaneṭi prāṇamu.

[Grahaḥ]

yiṃkanu graha prāṇānaku lakṣaṇaṃ.

grahaśabdo ghañanto vā karmasādhakanayena vā/
ādye nṛttādisaṃbandho graha ityabhidhīyate/
ante nṛttādikaṃ caiva graha ityabhidhīyate//69//

graha aneṭi śabdamu ghaṅa pratyayāntyamolē karma sādhanamo ghaṅa pratvayāntyamaina pakṣamaṃdu grahaṇamēva graha aneṭi vyutpatticātanu grahamaṃṭē saṃbaṃdhaṃ vaccu ganuka. tāḷānaku nṛtta gīta vādyaṃtoṭi grahamani cēppaṃbaḍunu. karma sādhanamaina pakṣamaṃdu gṛhyantesva saṃbaṃdhitayā nṛttādikamani heḷena aneṭi vyutpatticātanu nṛtta gīta vādyālu mūḍunnu grahamane tēlusukunedi. yī grahaṃyēnni vidhālani aḍgaṃgānu grahaṃbhedaṃ cēppucunnāḍu.

samāditonāgataśca grahastāle tridhā mataḥ/

tāle - tāḷamaṃdu sama grahamaniṃnni atīta grahamaniṃnni anāgata grahamaniṃnni grahālu mūḍu vidhālu galavu, yīgrahālalonu sama grahānaku lakṣaṇaṃ cēppucunnāḍu.

gītādi samakālastu samapāṇissamagrahaḥ//70//

gītādi - nṛtta gīta vādyālatoḍanu, samakālaḥ samānamaina kālaṃgalaṭuvaṃṭinni, samapāṇiḥ - yikkaḍa pāṇiḥ anaṃgānu hastamu artham kādu. hasta ghātala cāta tēliyadagina tāḷame artham cesukovalē ganuka. samānamaina pāṇiḥ tāḷamu galigina grahamu samagrahamanaṃbaḍunu. yiṃduku bhāvamu. nṛtta gīta vādyālatoḍanu, ādimadhyāvasānāla yaṃdu nyūnādhika bhāvaṃlekanadi saṃbaṃdhiṃci naḍice nāyanā ā saṃbaṃdhaṃ ghaṅa pratyayāntamaina pakṣamaṃdu samagrahamanaṃbaḍunu. karmasādhanamaneṭi pakṣamaṃdu nṛtta gīta vādyāle tāḷaṃto nanusariṃcagā saṃbaṃdhiṃcinadau kōṃcunnu samagrahamanaṃbaḍunu. atīta grahānaku lakṣaṇaṃ.

ādau pāṇipatitasyāgītādau [pāṇiratītaḥ syādgītādau] ca pravartate/

nṛtta gīta vādyāla yōkka ādau - ādiyaṃdu, pāṇiḥ - pūrvamaina tāḷāṃgalaṭuvaṃṭi yaḥ - ye grahamaina nemi galado, saḥ - āgrahamu atīta grahamanaṃbaḍunu. yiṃduku bhāvaṃ. tāḷamu mōdaṭa naḍicina tarvāta gītādulu aṃtyamaṃdu sarigā naḍicenā ā grahaṃ atīta grahamanaṃbaḍunu. adi yetīraṃṭe tāḷamu kōṃta gālamu naḍuvaṃgānu ātāḷamu kōṃta atikramiṃcaniṃci vēnaka gītādikamu tāmutoḍa saṃbaṃdhiṃcē ganuka atītaḥ atikrāntaḥ graha aneṭi arthaṃ cātanu bhāvasādhana pakṣamaṃdu ā saṃbaṃdhaṃ atīta grahamanipiṃcukōnunu. karmasādhana pakṣamaṃdu tāḷamu muṃdugānu naḍuvaṃgānu ā tāḷaṃtoḍanu vēnaka saṃbaṃdhiṃci samaṃgā tīrina nṛttagīta vādyālu atīta grahamanaṃbaḍunu. anāgata grahānaku lakṣaṇaṃ cēppucunnāḍu.

anāgataḥ prāktvavṛttā [prākpravṛttau] grahassoparipāṇikaḥ //71//

ahar - tōlisāri, pravṛtta - pravṛttiṃcina, graha - grahāmu nṛtta gīta vādyālu galaṭuvaṃṭiṃnni [u]paripāṇikaḥ - upari nṛtta gīta vādyālu kōṃtanepunaḍicina tarvāta pāṇikaḥ - tāḷaṃgalaṭuvaṃṭi diyaḥ - ye grahaṃ galado saḥ - ā grahamu anāgata grahamanaṃbaḍunu. iṃduku bhāvaṃ. mōdulu gītādulu naḍici aṭu tarvāta gītādulato tāḷaṃ saṃbaṃdhiṃci aṃtyamaṃdu sarigā tīrēnā ā saṃbaṃdhamu ghaṅa pratyaya pakṣamaṃdu anāgata grahamanaṃbaḍunu. karmasādhana pakṣamaṃdu nṛttādi prāraṃbha samayamaṃdu tāḷaṃ āgataṃ kāduganuka anāgatamāyanu aṭuvaṃṭi anāgataṃtoḍa saṃbaṃdhiṃcina nṛtta gīta vādyālunnu anāgata grahamanaṃbaḍunani tēlsukunedi. grahālu mūḍu aneṭi māṭa saṃgītaratnākaraṃ, nṛttacūḍāmaṇi, tāḷakalāvilāsaṃ, saṃgītavidyā vinodaṃ, saṃgītamaṇidarpaṇaṃ, caturasabhāvilāsaṃ, kātyāyanamataṃ, jayana, āṃjaneyamataṃ mōdalaina mataṃ vārki yeka saṃmatamane tēlsukunedi. yī prakāraṃ gāka saṃgītārṇavaṃ mōdalaina graṃthālayaṃdu cēppina kramaṃ.

samo'tīto'nāgataścetyuktastūlagrahāstridhā /
tālasya gītavādyādau sāmyo'natisamagrahaḥ /
atīte'nāgate tasmin atītānāgatagrahāḥ //72//

tāḷānaku mūḍu grahālu galavu. avi yevi aṃṭe cēppucunnāḍu. sama grahamunnu atīta grahamunnu anāgata grahamunnu yī mūṭikiṃnni lakṣaṇaṃ cēppucunnāḍu. gītavādyādau - gītavādya nṛttāla yōkka ādi madhyāvasānāla yaṃdu tāḷamu sarigā naḍicenāyanā adi sama grahamu. tāḷamu muṃdugā naḍavagānu

gītādulu vēnaka saṃbaṃdhiṃci naḍicenāyanā atīta grahamu. gītādulu muṃdugā naḍuvagānu tāḷamu vēnaka saṃbaṃdhiṃci naḍicenāyanā adi anāgata grahamani, yī tīruna mūḍu grahālalannu vivaraṃci viṣaya[ma] grahaṃ kaddani cēppināru aṃduku lakṣaṇaṃ.

atītovā nāgatovā viṣamagrahaśabdabhāk/
grahāścaturvidhāḥ proktāḥ tatrātītastu saṃkutaḥ//73//

lēssagā atītamaitenu atīta grahamunnu lēssagā anāgatamaitenu anāgata grahamannu kōṃta atītamai kōṃta anāgatamāyanā adi viṣama grahamani cēppināru. ī matamu arthamu, pākāya arthaṃ. prasavāya aneṭi nyāyaṃ valēnē atyaṃtamunnu viruddhamainadi adi yetīraṃṭe cēṭṭunavunnu daṃtasōrakāya vittanānaku kāvalēnani cēṭṭuna sagaṃ vuṃḍanicci vaṃḍukōnu sagaṃ kosukunna bhaṃgini kōṃta atīta grahamunnu krōṃta anāgata grahamunnu aṃṭē lakṣyamaṃduu tēliyarādu ganuka. viṣama graha lakṣaṇaṃ idi gādani tēlusukunedi bharata sūtra vyākhyātalaina bhaṭṭuḍu lolaṭuṃḍu triśaṃku pardi mōdalaina vāru viṣama grahānuku vere lakṣaṇaṃ cēppināru.

ādyantayoraniyamo viṣamaśca prakīrtitaḥ/
mātrādhikyaṃ ca tasyaiva kvacit kecit [kecitkvāpi] pracakṣate//74//

sama graha, atīta graha, anāgata grahālku ye niyamaṃ cēppināṃḍo ā tīru niyamaṃ leka naḍicina grahaṃ viṣamagrahamanaṃbaḍunu. marinni kōṃdaru cēppina lakṣaṇaṃ cēppucunnāḍu.mātradhikyaṃ ca tasyaiva - gītādulakaṃṭēnu tāḷa mātralu rēṃḍainā mūḍainā nālugainā atītamaitenu atīta grahamunnu, yinni mātrale anāgata maitenu anāgata grahamunnu, ayidāru yeḍēnimidi mātralu gītānakaṃṭē atītamaivā anāgatamainā adi viṣama grahamani kecit - raṃgarāju mōdalaina bharata bhāṣyavyākhyātalu pracakṣate - cēppudurani tēlusukunedi. yī viṣama grahānku bhedaṃ vere cēppēnu .

gītasyādyantayostālo nyūno'nyūno bhavet dvayam/
samādiradhikontyaśca antye nyūnasamādhikaḥ//75//
adhikādinyūnamiti nyūnādiścaramādhikaḥ/
ityādi bahubhedāstu kathitā viṣamagrahe//76//

nṛtta gīta vādyālaku tāḷamu samagrahaṃgā naḍavaka viṣamaṃgā naḍacedi yītīruna ani tēlusukovalēnu. nṛttādulakaṃṭenu tāḷamu ādiyaṃdunnu aṃtamaṃdunnu takkuva āyanā adi ōka viṣama grahamani tēlusukunedi. nṛtta gītādulakaṃṭenu tāḷamu ādyaṃtālu

yaṃdu miṃcivuṃḍenāyanā adi ōka viṣamamani tēlsukunedi. nṛtta gītādula toḍanu tāḷamu ādi yaṃdu sarigā aṃtamaṃdu miṃcēnāyanā adiṃni ōka viṣama grahamani tēlsukunedi. nṛtta gītādula tāḷamu ādiyaṃdu kuṃcamai aṃtamaṃdu miṃcēnā adiṃni ōka viṣama grahaṃ. ivi mōdalaina viṣama graha bhedālu bhaṭṭulōllaṭādulu cālā cēppinārani tēlsukunedi. ippuḍu ye laya iṃduku ye grahaṃ vaccunani aḍagagānu cēppucunnāḍu.

layāḥ kramātsamādau syurmadhyadrutavilambitāḥ/

sama, atīta, anāgata aneṭi grahālu mūṭiyaṃdunnu madhya druta vilaṃbita aneṭi layalu kramānane naḍucunu. sama grahamaṃdu madhya layānu atīta grahamaṃdu druta layānu anāgata grahamaṃdu viḷaṃbita layānu vaccunu. iṃduku bhāvamu. vārtika mārgamaṃdu madhya laya ganuka. vārtika mārgamaṃdu yeka kaḷaku nālugu kriyalu vaccu ganuka. ā nālugu kriyala paryantamunnu naḍicina kaḷākālamu gītakālamunnu sari ganuka, ā gītakālamunu ā tāḷakālamanusariṃci vuṃḍuganuka gītakālamunu viḍici tāḷakālamu muṃdu naḍavadu. tāḷakālamunu viḍici gīta kālamu muṃdu podu. gīta kāla tāḷa kālālu sarigāne naḍaṃcuganuka ī bhāvaṃ cātanu madhyalayayaṃdu sama grahaṃ vaccunani tēlusukunedi. yiṃduku druṣṭāṃtaṃ.

sakhinā ca yathā loke sakhā gacchati vai samam//77//

yēṭuvalēnaina nemi lokamaṃdu ōka cēlikāṃḍu ōka cēlikāni kaṃṭēnu vēnaka muṃdu gāka sarigānē povunu. ā tīrunane madhya laya yaṃdu gīta tāḷa kālālu sarigā naḍcuganuka. ā madhya layayaṃdu sama grahaṃ vaccunu. citra mārgamaṃdu drutalaya ganuka citra mārgamaṃdu rēṃḍu kriyalu naḍucu ganuka. citra mārga kaḷākālaṃ kōṃcamāya ganuka tāḷakālamu vēnaka cikkunu gīta kālamu tāḷakālānakaṃṭēnu muṃdara naḍustū vuṃḍunu ganuka. ā gītādula anusariṃcē nimittyamai tāḷamu vegiraṃgā naḍuvaṃgānu drutalaya āyanu. citra mārga kaḷākālaṃ kōṃcamu ganuka tāḷamu vēnka cikkagānu drutalaya vaccina sdhalamaṃdu atīta grahaṃ vaccunu. iṃduku druṣṭāṃtaṃ.

ekasakhatpuro gacchettvarayā tvarayā taṃ pragacchati/

yēṭuvalēnainānemi, lokamaṃdu ōka cēlikāṃḍu muṃdura miṃci potenu , mari ōka cēlikāṃḍu ā vēnakagānu vegāna poyi ā cēlikāṇṇi gūḍukōnunu. ā tīrunane citra mārgamaṃdu gītaṃ muṃdu miṃci vuṃḍuganuka vēnaka cikkina tāḷaṃ gītaṃto kūḍukune

nimittamai tvaracāta naḍuvaṃgānu drutalaya āyanu. appuḍu tāḷaṃ gītānakaṃṭēnu vēnakanuṃḍē ganuka. drutalaya yaṃdu atīta graha, dakṣiṇa mārgamaṃdu vilaṃbalaya naḍucu ganuka. ā mārgaṃ yēnimidi kriyalu naḍice paryaṃtamunnu vōkka kaḷākālaṃ ganuka adhikamāya ganuka. ā dakṣiṇa mārgakaḷā kālaṃ anusariṃcina tāḷakālaṃ adhikaṃganuka gītakālānakaṃṭēnu miṃcunu. gīta kālamu vēnaka cikkunu appuḍu ā tāḷamu gītamunu anusariṃcē nimittamai mēllēne naḍuvaṃgānu dakṣiṇa mārgamaṃdu viḍaṃba laya āyanu. gītaṃ naḍuvaṃgānu tāḷaṃ miṃcuṭavallanu anāgata graha māyaganuka vilaṃba laya yaṃdu anāgata grahaṃ naḍucunnu. yiṃduku druṣṭāṃtaṃ.

paścādgataṃ sakhāyāṃ ca purago mandago bhavet//78//

purogaḥ - muṃdugā pōyye cēlikāṃḍu vēnaka cikki vacceṭi cēlikāni gūḍu kōnē nimittaṃ ye tīrunanainānemi mēllane povunu ā tīruna tēlsukunedi. yī tīruna mūḍu layala yaṃdunnu mūḍu grahāluṃnnu naḍucunani tēlsukunedi. ī grahamu tāḷānaku ye tīruna prāṇa māyanaṃṭēnu cēppucunnāḍu.

nṛttaṃ gītaṃ tathā vādyaṃ tālaṃ cāpi viśeṣataḥ/
alaṃkaroti tatrasthastasmāt prāṇo graho mataḥ//79//

graha - grahamu, tatrastha - nṛtta gīta vādya tāḷālayaṃdu vuṃnnadaukuṃcuṃnnu, ā nṛtta gīta vādyalanunnu viśeṣiṃci tāḷamuṃnnu alaṃkariṃcagānu grahamu tāḷa prāṇamani tēlsukunedi. idi grahamane prāṇaṃ.

[Jātiḥ]

yiṃkanu jāti prāṇa lakṣaṇamu.

anugāyāṃ mite dharmakāraṇaṃ jātirucyate/

anugāyāṃ miteḥ - anugatabuddhiki kāraṇamaina dharmamu jātiyanaṃbaḍunu. yēṭuvalēnainānemi lokamaṃdu aneka manuṣyulayaṃdu vīṃḍu manuṣyuṃḍu aneṭi anugata buddhicāta manuṣyatvamaneṭi jāti siddhiṃcēnu. ā tīruna aneka tāḷālayaṃdu yidinni tāḷamu aneṭi anugatabuddhikidi tāḷasva[rū]maneṭi jāti kaddani tēlsukunedi. ippuḍu sakala manuṣyulayaṃdunnu manuṣyamaneṭi ōka jāti vunnāgāninni ā manuṣyula yaṃdu brāhmaṇatva, kṣatriyatva, vaiśyatva, śūdratvaṃ, mōdalaina avāntara jātulu galiginaṭṭu sakala tāḷālayaṃdunnu tāḷatvamane vyāpāra ōka jātivuṃnnāgāniṃnni caturaśra, trayaśra mōdalaina avāntara jātulu mata bhedāla cāta kalavani cēppucunnāḍu.

caturaśraḥ tathā tryaśraḥ iti tālo dvidhā mataḥ/

caturaśra jāti gala tāḷaṃ ōkaṭiṃnni tryaśa jāti gala tāḷaṃ ōkaṭiṃnni kūḍā rēṃḍu jātulu gala tāḷālu rēṃḍu galavu. ā rēṃḍu jātulu gala tāḷālevaṃṭē cēppucunnāḍu.

caccatpuṭaścācapuṭa iti nāma tayoḥ kramāt//80//

caturaśra gala tāḷaṃ peru caccatpuṭamu, trayaśra jāti gala tāḷaṃ peru cācipuṭaṃ, ani yī rēṃḍu jātulu gala tāḷāla peru cēppinaṭṭāyanā yī rēṃḍu jātula vallanunnu saṃkīrṇa jātulu bahuvidhālai vuṃḍunu ani cēppucunnāḍu.

yugmasya yo trayo bhedāṣṣaḍyugmasya prakīrtitāḥ/
teṣāmanyonya saṃsargātsaṃkīrṇo bahavo matāḥ//81//

yugmasya - caccatpuṭa cācapuṭāla yōkka yevainānemi trayo bhedāḥ - eka kaḷā dvikaḷā catuṣkaḷālaneṭi mūḍu bhedāluṃnnu kīrtitāḥ- tēlupaṃbaḍēnu. yugmasya ā caccatpuṭa cācapuṭāla yōkka yaḥ - yēvainānemi ṣaḍbhedā - caccatpuṭaṃ catuṣkalaku padahāru guruvulu ganuka. avi vardhamāna kramamappuḍu ā padahāru guruvulunnu catuṣkaḷagā gūḍukunedi ā muppairēṃḍu guruvulu dviguṇistenu, aravai nālugu guruvulāya ganuka. ā aravai nālugu guruvulu ā aravainālugu dvikaḷagā gūḍedi ā aravainālugu guruvulu dviguṇiṃcaṃgā nūṭa iruvai yēnimidi guruvulāyaganuka ā nūṭa iruvai yēnimidi guruvulaṃnnu catuṣkaḷagā gūḍukunedi. yippuḍu cēppina ekakaḷa, dvikaḷa, catuṣkaḷalu, dvikaḷa kramāna vaccēganuka. yī mūḍunnuāru vidhālāyanu. caccatpuṭānuku yēnimidi laghuvulaitenu eka kaḷānu yēnimidi guruvulaitenu dvi:kaḷānu padahāru guruvulayitenu catuṣkaḷānu ani mūḍu bhedāluṃnnu pratyekaṃ kalavu. kūḍā caccatpuṭānaku tōmmidi bhedālu galavu. cācapuṭānakunnu yī tīrunannē tōmmidi bhedālu kalavu teṣāṃ - ā tōmmidi bhedāla yōkka anyonya- saṃbaṃdhaṃ vallanu bahavaḥ - anyonya vidhālugā aneka vidhālayina saṃkīrṇa tāḷālu puṭṭēnani caturaśra trayaśra jāti kaḷā bhedāla yōkka saukaryaṃcātanu kōṃnni saṃkīrṇa jāti tāḷālu puṭṭuganuka, caturaśra trayaśra saṃkīrṇa jātulu mūḍe ani aṃduru ī caccatpuṭa cācipuṭala valla puṭṭina saṃkīrṇa jāti tāḷālaku yēnniguruvulu vaccunaṃṭē cēppucunnāṃḍu.

pañcasaptanavāpi syuḥ daśaikādaśa tatkalāḥ/

tatkalāḥ - tat - ā caccatpuṭa cācipuṭa tāḷālavalla puṭṭina saṃkīrṇa jāti tāḷāla yōkka kaḷā guruvulu kaḷā śabdaṃ guruvulakuṃnnu laghuvulakuṃnnu cēlluganuka. ka ḷalaṃṭenu yikkaḍa

guruvulāyaganuka ā guruvulu pañca- aidunnu, sapta - yeḍuṃnnu, nava - tōmmidini, daśa- padinni, ekādaśa - padakōṃḍunnu, syuḥ - vaccunu. iṃduku tātparyaṃ - caturaśraṃlo sagamunnu tryaśraṃlo kūḍagānu aidu guruvulu gala saṃkara jāti āyanu. caturaśra tryaśrālu rēṃḍunnu kūḍitenu yeḍu guruvulu gala saṃkara jāti āyanu. ā yeḍu guruvulalonunnu caturaśraṃlonvi rēṃḍu guuruvulu kalayaṃgānu tōmmidi guruvulu gala saṃkīrṇa jāti āyanu. ā yeḍu guruvulaloninnu tryaśraṃ guruvulu mūḍu kalayaṃgānu padi guruvulu gala saṃkara jāti āyanu. ā yeḍu guruvulalonunnu caturaśra jāti vinā laghu guruvulu kalayaṃgānu padakōṃḍu guruvulu gala saṃkara jāti āyanani tēlsukunedi. yī caccatpuṭa cācapuṭāla yōkka saṃkīrṇa bhedālane mariṃnni cēppucunnāḍu.

tālāścatvāra ityanye caturdaśakalādikāḥ/

caturdaśa kalādikāḥ - padnālugu guruvulu mōdalugā galaṭuvaṃṭi saṃkara jāti tāḷālu nālugu vidhālu galavani kōṃdaru pēddaru aṃduru. adi ye tīraṃṭenu padnālugu guruvulu galadi ōka bhedamunnu padihenu guruvulu galadi ōka bhedamunnu padahāru guruvulu galadi ōka bhedamunnu padiheḍiṃṭidi ōka bhedamunnu ani nālugu saṃkara bhedālani tēlsukunedi. ṣaṭpitā putrikaṃ mōdalaina mūḍu tāḷāla valla buṭṭina saṃkara jāti tāḷālaku upayogaṃ cēppucunnāḍu.

anyeṣāṃ caiva saṃkīrṇaṃ gāndharve'bhidadhurbudhāḥ//82//

anyeṣāṃ - ṣaṭpitāputrikaṃ mōdalayina mūḍu tāḷālu valla buṭṭina saṃkīrṇāḥ - saṃkīrṇa tāḷālanu gāṃdharva gānamaṃdu vaccunu. nāṭyamaṃdurāvani pēddalu cēppuduru. yī tīruna caturaśra trayaśra saṃkīrṇa jātulu mūḍu ati pūrvula matamu. nālugu jātula vāri mataṃ cēppucunnuḍu.

caccatpuṭādibhedā [hi] saptakhaṇḍabhidāḥ pare/

caccatpuṭaṃ mōdalaina aidu tāḷālunnu ōkaṭōkaṭi pēṭṭina "syālpamadhyānmahataḥ" aneṭi ślokānusāraṃ cātanu prastariṃcaṃgānaina tāḷabhedālu yemainānemikalavo ā tāḷa bhedālu khaṇḍabhidāḥ- khaṃḍa jāti tāḷālani palukaṃbaḍunu. yiṃduku bhāvamu. vōkka guruvu pēṭṭina ā tarvatanu rēṃḍu plutālu pēṭṭi prastariṃcaṃgānu drutāṃtamaṃdu āruvelu nūṭa mupai āru tāḷālu puṭṭēnu. aṃdulonu caccatpuṭaṃ yinnūṭa yēnimidō tāḷaṃ caturaśra jātidi ā caccatpuṭaṃ pēṭṭi prastariṃcigānu ā mīda buṭṭina tāḷālu āruveluniravai yēnimidi tāḷālu puṭṭēnu. avi khaṃḍajāti tāḷālu

anipiṃcunu. kūḍānu caturaśra trayaśra khaṃḍa saṃkīrṇa tāḷālu puṭṭēnu. yivi kōṃdari matamu. yī matamaṃdu cacatpuṭaṃ yēnmidi mātralugaladi ganuka avinni caturaśra jāti nivekāni khaṃḍa jātivi ane māṭa yuktamai yuṃḍadani dūṣaṇaṃdostunnadi ganuka yī mataṃ maṃcidi kādani tēlsukunedi. tāḷakalāvilāsaṃ vāru cēppina kramaṃ.

tribhirvarṇaiścaturvaṇaiḥ paṃcavarṇaistathaiva ca/
saptavarṇaiśca navabhiḥ tryaśrādiṃśca vikalpayet//83//

mūḍu laghvakṣaroccāraṇa kālaṃ galadi trayaśra laghuvu aṭuvaṃṭi laghuvu guruvu plutaṃ galigiṃdi. trayaśra jāti tāḷamu nālugu laghvakṣaroccāraṇa kālaṃ galadi. caturaśra laghuvu aṭuvaṃṭi laghuvu guruvu plutālu galigiṃdi. caturaśra jāti tāḷamu aidu laghvakṣaroccāraṇa kālaṃ galigiṃdi. khaṃḍa laghuvu aṭuvaṃṭi laghu guru plutālu galigiṃdi, [khaṃḍa jāti tāḷamu. edu laghvakṣaroccāraṇa kālaṃ galigiṃdi, miśra laghuvu aṭuvaṃṭi laghu guru plutālu galigiṃdi, miśra jāti tāḷamu. tōmmidi laghvakṣaroccāraṇa kālaṃ galigiṃdi] saṃkīrṇa laghuvu aṭuvaṃṭi laghu guru plutālu galigiṃdi. saṃkīrṇa jāti tāḷamani akṣaroccāraṇa kālabhedāla cāta laghu bhedālu galpiṃca jāti śabhdālu cēppināru. ā matamunnu lakṣyamaṃdu yītīru laghuvulu yēkkaḍā levuganuka. lakṣya viruddhamani tēlsukunedi. jaina mataṃ vāri bhedaṃ cēppucunnāru.

caturaśratryaśramiśrakhaṇḍasaṃkīrṇajātayaḥ /
catustrisaptabhiḥ paṃca navabhissyuranudrutaiḥ//84//

anudrutaiḥ - anudrutāla cātanu nirapa lakṣaṇaṃ. anudruta druta laghuvu guruvulato yevainā puccuko vaccunu. plutālu puccukorādu aṭuganuka nālugugā anudruta druta laghu guruvulu vaccenā, adi caturaśra jāti mūḍeśi lēkkha anudruta druta laghu guruvulu vaccenā adi trayaśra jāti tāḷaṃ, yeḍeśi anudruta druta laghu guruvulu vaccenā adi miśra jāti, ayideśi anudrutāḷato aṃgālu vaccenā yanā trayaśra [khaṇḍa] jāti tāḷaṃ, drutādyaṃgālalo yeḍiṃṭi lēkkhagā yevi vaccenānu adi miśra jāti tāḷaṃ, ayideśi drutādyaṃgālalonu vaccenā evi khaṃḍajāti yanaṃbaḍunu. anudrutādyaṃgālalo ōkaṭi ōkaṭi tōmmideśi vuṃḍenā adi saṃkīrṇa jāti yanaṃbaḍunu. ani anudrutala yōkka sāṃkhya niyamaṃ cāta jāti bhedālu cēppi mariṃnni kōṃta viśeṣaṃ cēppināru.

brāhmaṇaścaturaśrassyāt tryaśraḥ kṣatriya eva ca/
miśrakhaṇḍau vaiśyaśūdrau saṃkaraḥ saṃkaro bhavet/

caturaśra jāti anaṃgā brāhmaṇa jātiṃnni, trayaśra maṃṭē kṣatriya jātinni, miśramaṃṭē vaiśyajātiṃnni, khaṃḍamaṃṭē śūdra jātiṃnni, saṃkaramaṃṭē saṃkara jātiṃnni, ani caturaśrādi jātulaku brāhmaṇyādi jātulu prati nāmālu ani yī tīruna jāti bhedālu cēppināru ganaku. yī mataṃ maṃcidi kādani cēppucunnāḍu.

mātrā bhedena jātiścenmiśratvaṃ naiva yujyate//85//

nālgu, mūḍu, yeḍu, aidu, tōmmidi anudrutalu vastenu caturaśrādi jātulu āyanā miśrajāti lonu caturaśratrayaśralu kūḍa leduganuka. miśramaneṭi māṭa kūḍaka povunu trayaśra jātivi mūḍu mātralunnu caturaśraṃlo sagamunnukūḍaṃgānu khaṃḍamāyanani vivariṃcaka aidu mātralu vaste khaṃḍamani cēppitenu. khaṃḍamaneṭi māṭa kūḍaka povunu. caturaśraṃto sagamunnu miśraṃ kūḍitenu saṃkīrṇamani vivariṃcaka tōmmidi mātralani saṃkīrṇamaṃṭē saṃkīrṇamane māṭa kūḍaka povunu. aṭuganukane yī aidu jātulakunnu brahma kṣatra vaiśya śūdrādi prati nāmāluṃnnu yuktaṃ kādu. vaiśyajāti svataṃtra jātiganuka vānki miśramanemāṭa cēlladu śūdra jāti svataṃtra jātiganuka. dānikinni khaṃḍajātiyane peru calladani dūṣaṇaṃ valla jainamataṃ maṃcidi kādu. tāḷa kalāvilāsaṃ vāri mataṃ cēppucunnāḍu.

rudrasya ca kalāstisrastābhyastryaśra samudbhavaḥ/
catuṣkalā maheśasya caturaśrābhidhastataḥ/
caturaśra khaṇḍatryaśroryuktatvātkhaṇḍa saṃjñakaḥ//86//

caturaśrakhaṇḍakhaṇḍo miśrākhyaḥ samudīritaḥ/
miśrastu samakhaṇḍena yuktassaṃkīrṇa ucyate//87//

śūdra devuniki aneka kaḷalu galavu ganuka. mūḍu kaḷala valla mūḍu guruvulu gala trayaśra jāti vuṃṭēnu nālugu kaḷala valla nālugu guruvulu gala caturaśra jāti puṭṭēnu. trayaśramu mūḍu guruvulunnu caturaśraṃloni khaṃḍamu rēṃḍu guruvulunnu aidu gurvulo khaṃḍajāti āyanu khaṃḍa aidunnu caturaśraṃloni khaṃḍa rēṃḍunnū kūḍā yeḍu gurvalu kāgānu miśrajāti āyanu ani yī prakārāna aidu jātulakunnu akṣarālu cēppināru. ippuḍu cēppina ślokālalonu caturaśra khaṃḍa trayaśra yī aneṭi pādāluṃnnu tōmmidi akṣarālu anādi saṃpradāyaṃ valla vaccinadi ganuka. tatva rānidani tēlsukunedi. tāḷakaḷāvilāsaṃ vāru caturaśramu viḍici tryaśaramu muṃdugājēṃdi(pi)naṃduku bhāvamu cēppucunnāḍu.

patihīnā satī loke putrān na labhate yathā/
tat [tadvat] tryaśravihīne'pi samasūte na mātṛkāḥ//88//

trayaśramu puruṣuṃḍu caturaśramu strī ganuka. lokamaṃdu pati leni sati putralagannaṭṭu trayaśramu toḍa neḍacāśina. samaḥ caturaśra mātṛkāḥ - tāḷānku nanū tecanuḍu aṭuganuka trayaśramuleni caturaśramu vyarthamuganuka trayaśramu muṃḍu vivariṃpaṃbaḍēnu. yīprakārāna aidu jātulakunnu tēluvaḍēnani tēlsukunedi. yī tāḷakaḷāvilāsaṃvāri matamuṃnnu yuktaṃgādani dūṣistūnnāḍu.

granthe tālakalāpūrve vilāsādāvudīritam/
yajjātipaṃcakaṃ tatra prathame vā dvitīyake/
kalābhyāṃ tasya janane pramāṇaṃ naiva vidyate//89//

tāḷakaḷā vilāsamaneṭi graṃthamaṃdu yedainānemi aidu jātulu pratipādiṃpaṃbaḍēgāna aidu jātulalonuṃnnu mōdalidaina trayaśra caturaśra jāti tāḷālayaṃdu tasya - ā īśvaruni yōkka kalābhyāṃ - kaḷalavalla janane - puṭṭēṭaṃduku pramāṇaṃ - pramāṇamunu naiva vidyate - ledu ganuka. trayaśra caturaśrayālu īśvaruni kaḷalavalla puṭṭēnani kalpiṃcarādu. mariṃni dūṣaṇaṃ.

tathā khaṇḍādi jātīnāṃ tatkalā jananaṃ bhavet/

trayaśracaturaśra jātulavalēne khaṃḍa [miśra] saṃkīrṇa jātulunnu īśvaruni aidu kaḷala valla yeḍu kaḷala vallana tōmmadi kaḷala valla puṭṭēnani kalpaṃcavaccu ganuka. trayaśra caturaśrayāla valla khaṃḍādulu puṭṭēnanedi māṭaleka povunu mariṃnnidūṣaṇa.

khaṇḍasaṃkīrṇamiśrāḥ syuḥ pṛthaglakṣaṇalakṣitāḥ//90//
tadayuktaṃ khaṇḍamiśrasaṃkīrṇānāṃ parasparam/
melanājjāyamānatvāt saṃkīrṇe khaṇḍamiśrayoḥ//91//
antarbhāvastayostasmāt pṛthaktvānnopapadyate/
khaṇḍastvavāktvaṃ vācaṃ ca miśraḥ tadasti vā//92//

trayaśracaturaśra jāti tāḷāla valla khaṃḍa miśra saṃkīrṇa jāti tāḷālu mātra bhedālacātane vere vere lakṣaṇālu galavi ganuka. mūḍu aneṭi māṭa yuktaṃ gādu. avi ye tīraṃṭē cēppucunnāḍu. trayaśracaturaśra la yōkka paraspara saṃkaraṃ valla khaṃḍa miśra saṃkīrṇa jātulu kāvāyaganuka. tāḷa jātulu trayaśracaturaśra saṃkīrṇa jātulu mūḍe kāni aidu kāvāyanu trayaśramuṃnnu kūḍagānu caturaśraṃlonu sagamuṃnnu kūḍagānu khaṃḍa māyagāni rēṃḍu jātulunnu kōdava gākuṃḍā kūḍinavi gāvuganuka, khaṃḍajāti vere aṃgīkariṃcināgāninni miśramu saṃkīrṇalone aṃtarbhaviṃcugāni vere jāti kādu. ganuka, caturaśra trayaśra khaṃḍa saṃkīrṇa jātulu aneṭi nālugu jātulekāni aidu jātulu kāvāyanu. yivi mōdalaina

dūṣaṇalavalla tāḷajātulu ayidaneṭi tāḷakaḷāvilāsaṃvāri matamuṃnnu maṃcidigādani tēlsukunedi.

caturaśrastathā tryaśraḥ khaṇḍassaṃkīrṇa eva ca/
tālajātiścaturthā syāt miśrastu na pṛthagbhavet//93//

ani śāhi(rṅga)devuṃḍu caturaśramuṃnnu trayaśramuṃnnu khaṃḍasaṃkīrṇamulunanni tāḷajātulu caturthā -nālgu vidhālu, syātavunu. miśrastu - miśra jāti ayitenu saṃkarajātilo antarbhūtamaṃte kāni pṛthak - pratyekamu jāti na bhavet - kāduganuka. tāḷajātulu nālgu vidhālu tryaśraṃ viḍici caturaśra jāti muṃdugā jēppina trayaśra jāti tāḷānaku vivariṃcēnandaku avakāśaṃ galgi vuṃḍunu. śāṅgadevuniki tātparyaṃ cappucunnāḍu.

śate paṃcāśānyāyena caturaśrasya saṃgrahe/
tryaśro'pi saṃgṛhītassyāt tato'pi sama ucyate//94//

caturaśra jāti tāḷamu muṃdugā jēppitenu. trayaśra jāti tāḷānaku vivariṃceṭaṃduku avakāśaṃ galigi vuṃḍunu. adi ye tīraṃṭe śate paṃcāśānyāyena - ani lokamaṃdu vakaniki yābai muṃdugā bucukuṃṭēnu ā yābaigāka nūru gāvalaśi pakṣamaṃdu yābailo nūru levuganuka. ā nūre muṃdugā bucukuṃṭenu nūriṃṭa yābai dōrikinaṭlu caturaśra muṃdu vivariṃstenu. caturaśra tryaśrālu rēṃḍuṃnnu saṃbhaviṃcunaneṭi tātparyaṃ cātanu caturaśramu muṃdu vivariṃpabaḍēnani tēlsukunedi.

miśrādiśabdasāmarthyāt miśraṃsaṃkīrṇakhaṇḍayoḥ/
antarbhāve tayostasmāt pṛthakta [thaktvaṃ] nopapadyate//95//

miśra jāti saṃkīrṇa jātikaṃṭēnu vere kāvalēnu; adi ye tīraṃṭē cēppucunnāḍu. miśrādiśabdasāmarthyāt- miśrādi śabda saṃkīrṇa śabdāla yōkka sāmarthyāt - svārasyaṃ vallanu adi ye tīraṃṭē rēṃḍu jātulu gūḍitenu miśramuṃnnumūḍu jātuluṃ gūḍitenu saṃkīrṇamuganuka ī svārasyaṃ cātanu miśramu saṃkīrṇamulonu aṃtarbhaviṃcadu. yī tīruna bhedaṃ vuṃnāgāniṃni miśramu saṃkīrṇamulonu aṃtarbhaviṃcunani cēppitenu bodhakaṃ cēppucunnāḍu. miśraṃ - miśra jātiyaṃdu saṃkīrṇakhaṇḍayoḥ - saṃkīrṇa khaṃḍa jātulaku antarbhāve- aṃtarbhāvama vucunuṃḍugānu, tayoḥ - saṃkīrṇa khaṃḍa jātulaku tasmāt - ā miśrajāti tāḷāna kaṃṭēnu pṛthaktvaṃ - vereyēguṭa, nopapadyateleka povunu. yiṃduku bhāvamu. miśramulo saṃkīrṇamu aṃtarbhaviṃcunani cēppitivāyano miśraṃlone khaṃḍa saṃkīrṇalu aṃtarbhaviṃcunani cēppavaccu ganuka. śārṅgadevuniki khaṃḍa saṃkīrṇaluṃnnu vere jātulukāka povunani dūṣaṇalu vastuṃnnavi

ganuka, śārṅgadevuni matamuṃnnu sādhāraṇamani tēlusukunedi. cūḍāmaṇi matamu cēppucunnāḍu.

caturaśrādi śabdānāṃ yogarūḍhyā pravartanāt /
caturaśrādi jātīnāṃ na parasāra[paraspara] saṃkarāḥ//96//

caturaśrādi śabdālu ōkka jāti śabdāla valēne yogarūḍhicātane pravartiṃcinavi. adi ye tīraṃṭenu, lokamaṃdu paṃkajaṃ ani r̲accaristenu paṃkamaṃdu puṭṭinadi kamalamu ani yogarūḍhi dōṃcinaṭlu caturaśraṃ ani aṃṭēnu, nālgu laghuvula tāḷamu yogarūḍhi cāta jocaṃgānu ā tāḷamu caturaśra jātidi ani tēlsukunedi. trayaśramani aṃṭenu mūḍu laghuvula tāḷamu yogarūḍhi cāta docaṃgānu ā tāḷamu khaṃḍajāti kaladani tēlsukunedi. yī tīruna rēṃḍu jātulu kūḍukuṃṭenu miśramaniṃnni mūḍu gūḍukuṃṭe saṃkaramaniṃnni tostuvunnadi ganuka. caturaśrādi śabda svārasyāla valane aidu jātuluṃnnu yerpāṭāya ganuka. ōka jāti lonu ōkajāti aṃtarbhaviṃcunani śaṃkiṃcarādu ganuka. tāḷajātulu aidu galavani nirṇayiṃcināru. idi gāka mālājāti kaddani cēppucuṃnnāru.

jātibhraṣṭāśca ye tālāḥ mālātālāḥ prakīrtitāḥ /

ippuḍu vivariṃcina jātulu leni tāḷālu mālā jāti tāḷālanaṃbaḍunu. ā mālā jāti tāḷālaku niyamaṃcēppucunnāḍu.

avyaktasaṃhitāḥ pañcajātayaḥ pūrvacoditāḥ /
ekādaśādi bhedena mālātālāḥ prakīrtitāḥ //97//

pūrvacoditāḥ - pūrvamaṃdu, coditāḥ - vivariṃpabaḍina, paṃcajātayaḥ- aidu jātulu gala tāḷāluṃnnu avyaktasahitaḥ- pūrvamaṃdu cēppaṃbaḍina niyamaṃgāka vōkkakka anudrutatogūḍenā adi mālā jāti tāḷālani prakīrtitāḥ - palukaṃbaḍēnani tēlsukunedi. mariṃnni bhedaṃ cēppucuṃnnāḍu. ekādaśādi bhedena - padakōṃḍu mātralu, padihenu mātralu, padiheḍu mātralu yīlāguna gala tāḷālu mālājāti tāḷālani mātra bhedaṃcāta tēlsukunedi. yī prakārāna jātulu nirūpiṃci yī aidu jātula laghuvulakunnu pratyeka nāmāntarālu cēppucunnāḍu.

jaghanyāṃ tryaśramātraṃ ca madhyamāṃ caturaśrakām /
śuddhottamāṃ ca khaṇḍāṃ tu miśraṃ cottamamadhyamām/
saṃkīrṇamātra jānīyāt uttamottama saṃjñayā //98//

trayaśra jāti laghuvunu jaghanyāṃ aneṭi saṃjña gala dānni gānuṃnnu caturaśra jāti laghuvunu madhyamāṃ anaṃnni khaṃḍa laghuvunu śuddhottamāṃ aniṃnni miśra jāti laghuvunu uttama madhyamālaninni, saṃkīrṇa jāti laghuvunu

uttamottamamaniṃnni jānīyāt - ī ayidu jātula laghuvulanunnu ī ayidu pratināmālugala vāṭini gānu tēlsukunedi. ī nāmāntarālu aṃgālu nirūpiṃcēṭappuḍe nirūpiṃcavalēnu. āyināgāninni jātini rūpiṃstegāni ye nāmadheyālunnu ā laghuvulaku siddhaṃcavu ganaka. ikkaḍa nirūpiṃcināḍani tēlsukunedi. yī tīruna yī jāti tāḷānaku prāṇamāyanaṃṭēnu cēppucunnāḍu.

tālānāṃ nṛttagītānāṃ parasparavibhedikā/
tālādīn rañjayitvāśu jātiprāṇa itīritaḥ//99//

jātiḥ - jāti tālānāṃ - tanaku āśrayamaina tāḷānakuṃnnu nṛttagītānāṃ - tāḷa saṃbaṃdhi ayyi nṛtta gītāḷakunnu parasparavibhedikā - anyonyabhedaṃ saṃpādiṃci vunnadi ganukanunnu tāḷāsanu prakāśiṃjeśi ā tāḷa saṃbaṃdhi ayyina nṛtta gītādula prakāśiṃppaṃjāyaṃgānu prāṇaḥ - tāḷa prāṇamani, īritaḥ - palukaṃbaḍēnani tēlusukunedi. idi jāti aneṭi prāṇamu. ikanu kaḷa aneṭi prāṇamu nirūpiṃcagalavāḍai tāḷālaku pādabhedālu cēppucuṃnnāḍu.

[Kalā]

[kaḷa aneṭi prāṇamu]

jātibhedena tālānāṃ pādabhāgo'pyanekadhā/
caturaśca[śraḥ] catuṣpādaḥ tryaśraḥ pādatrayaṃ bhavet//100//

tālānāṃ - tāḷānaku jātibhedena - caturaśra tryaśrādi bhedaṃcātanu pādabhāgaḥ - pādabhedamu, anekadhā - aneka vidhālu, bhavet - avunu. ā bhedame cēppucunnāḍu. caturaśraḥ - caturaśrādi jātigala caccatpuṭādi tāḷamu, catuṣpādaḥ - nālugu pādālu galada. yī tāḷamuṃnnu eka kaḷagāni dvikaḷa gāni, catuṣkaḷagāni, ayinappuḍu nālugu pādālu galadi. leka ardhakaḷa pādakaḷa nīcakaḷādulu galiginadi āyanā ā rēṃḍu pādālu ōkka pādamu galiginadi avugāni, nālgu pādālu levani tēlusukunedi. tryaśra - trayaśra jāti tāḷamaṃdu, pādatrayaṃ - mūḍu pādālu, bhavet - vaccunu. yī tīrunane khaṃḍajāti tāḷānaku rēṃḍu pādālaṃnnara miśra jāti tāḷānaku mūḍu pādālaṃnnaranu. saṃkīrṇa jāti nālugu pādālaṃnnara yeka kaḷādulu galginappuḍu niyamaṃgāna vaccunu. ardhakaḷa pādakaḷādulu ayite yēnneśi pādālu rāvani tēlsukunedi. kaḷā anaṃgāne daṃdina kaḷā śabdānaku arthaṃ cēppucunnāḍu.

kalāśabdaḥ kriyāyāṃ ca kāle laghunivartate/
tatra caivakalatrādau [caikakaścādau] kalā vaktraṃ
[vakre] pradī[gī]yate//101//

tāḷānakukriyalu pēṭṭeṭappuḍu kaḷalu cūpucuṃnāḍu aneṭi vyavahāraṃ vuṃnadi ganuka. kalāśabdaḥ - kaḷā śabdamu, kriyāyāṃ - kriyalu cūseṭappuḍu saśabda: niśabda kriyalayēṃdu vaccunu. caturbhāgaṃlo nagaṃ kaḷā kālaganuka kālamaneṭi prāṇaṃ nirūpiṃceṭappuḍu, kāle - kaḷākālamaṃdu vaccunu laghuvu yēṃdu kaḷalaneṭi vyavahāraṃ vunnadi ganuka. aṃgālu nirūpiṃceṭappuḍu, laghu - laghuvu yēṃdu vaccunu. eka kaḷa, dvi:kaḷa, catu:kaḷalaneṭi vyavahāraṃ vunnadi ganuka tāḷakaḷalu nirūpiṃceṭappuḍu vakre - guruvaṃdu vaccunani tēlsukunedi. tāḷamu eka kaḷa, dvi:kaḷa, catuṣkaḷalani yī mūḍu bhedāluṃnnu ye tīruna tēlusukovālaṃṭēnu cēppucunnāḍu.

teṣu vakrapramāṇena tālo'pyekakalādikaḥ/

teṣu - pāda bhāgālayēṃdu, vakrapramāṇena - vakra - guruvu yōkka pramāṇena - saṃkhyā niyamaṃcātanu, tālo'pi - tāḷamuṃnnu, ekakalādikaḥ - ekakaḷa, dvikaḷa, catuṣkaḷala kaladani palukaṃbaḍunu. yiṃduku bhāvamu. tāḷaṃyōkka vōkkōkka pādamaṃdu vōkkōkka guruvu vaccenāyanā ā tāḷamu ekakaḷa anaṃbaḍunu. vōkkōkka pādamaṃdu rēṃḍeśi guruvulu vaccenāyanā ā tāḷamu dvi:kaḷa yanaṃbaḍunu. vōkkōkka pādamaṃdu nālugeśi guruvulu vaccenā yanā adi catuṣkaḷa yanaṃbaḍunu. ī arthaṃ mārgatāḷāla yēṃdu kalaga jēppucunnāḍu.

tatra caccatpuṭaṃ proktā caturaśraṃ manīṣibhiḥ/
sa tridhaikakalāpūrvaṃ dviḥkalaśca catuṣkalaḥ//102//

caccatpuṭaḥ - caccatpuṭa tāḷamu caturaśrāḥ- caturaśra jātidani, manīṣibhiḥ - vidvāṃsulacātanu, proktaḥ - palukaṃbaḍinadi. saḥ - ā caccatpuṭaṃ pūrvaṃ- tōlusāri ekakalaḥ - ekakaḷavai yuṃḍunu. aṭumīḍaṭa dvika:ḷalaiyuṃḍunu, aṭumīḍaṭa catuṣkaḷalai vuṃḍunu, ani mūḍu vidhālu tēlsukunedi. eka kaḷaina caṃcatpuṭa svarūpaṃ cēppucunnāḍu.

ekakālo nāmagataiḥ gataistatra yathākṣaraḥ/

tatra - eka kaḷa, dvikaḷa, catuṣkaḷalanayina caccatpuṭala lonu eka kaḷaina caccatpuṭaṃ nāmagataiḥ - caccatpuṭa maneṭi nāmamunu pōṃdinaṭuvaṃṭi, gataiḥ - guru laghu plutāḷa cātanu, yathākṣaraḥ - yathākṣara manipiṃcukōnunu.

akṣarāṇāmanatikrāmo yathākṣaram. avyayībhāvaḥ yathākṣaramasyāstīti matvarthī ye akāre vā arśa ādibhyo'jiti acpratyaya eva yathākṣaramiti rūpaṃ siddham .. ī yathākṣara caccatpuṭamu

ekakalaḥ ekakaḷa anipiṃcukōnunu. yiṃduku bhāvamu. caccatpuṭa maneṭi peruna vuṃḍedi akṣarāla yōkka svarūpaṃ vicāriṃstenu. eka kaḷaina caccatpuṭānaku vuṃḍedi guru laghu plutāluṃnnu eka kaḷa caccatpuṭānnu lakṣaṇaṃmuṃnnu yerpaḍucunnadi. adi ye tīraṃṭēnu caccatpuṭa maneṭi nāmamaṃdu 'ca' aneṭi saṃyogamudāna vuṃḍagānu mōdaṭi 'ca' kāraṃ guru āyanu. [cca] aneṭi saṃyogamu parānavuṃḍaṃgānu rēṃḍo 'ca' kāraṃ muṃnnu guruvu āyanu. 'tpu' aneṭi saṃyogamu parāna ledu ganuka, laghuvāyanu. 'ṭaṃ' aneṭi sānusvaraṃ visargasaṃmiśraṃ aneṭi lakṣaṇānusārana vōṃṭinuṃnna galadiṃnni rēṃḍusuṃnnalu galadanni gurvu ganka. guruvai rāgānu. caccatpuṭetsaṃtaṃ[tvantyaṃ]plutaṃ vidhuḥ aneṭi viśeṣa vacanānusārāna aṃtamaṃdu vuṃḍedi 'ṭaṃ' aneṭi plutamāyanu. yī tīruna nāma kaḷālaina akṣarālacātane rēṃḍu guruvuluṃnnu vōkka laghavuṃnnu vōkka plutamunnu yerpāḍāyanu yī yathākṣara ekakaḷa caccatpuṭānaku lakṣaṇaṃ.

tāle caccatpuṭe jñeyaṃ gurūdvandvaṃ laghuplutam //103//

aneṭi lakṣaṇaṃ yerpāṭāyēganuka tēlsukunedi. S S I Ś-yidi yathākṣaraikakaḷa caccatpuṭaṃ. yī caccatpuṭānaku nālugu pādāluganuka yī nālugu pādālayaṃdunnu nālugu guruvulugā nanvayiṃca vaccunani tēlsukunedi. yika dvikaḷa caccatpuṭaṃ catuṣkaḷa caccatpuṭaṃ cēppucunnāḍu.

caccatpuṭe svapādeṣu dvikale dvikalo mataḥ/
catuṣkalasvapādeṣu kalānāṃ tu catuṣṭayam //104//

caccatpuṭaṃ svapādeṣu - sva - tana yōkka. pādeṣu - pādāla yaṃduṃnnu, dvikale - vōkkakka pādamaṃdu rēṃḍeśi guruvulu vuṃḍenā, adi dvikaḷayanaṃbaḍunu. nālugu pādāla yaṃdunnu vōkka pādamaṃduṃnnu kalānāṃ tu catuṣṭayam - nālugeśi guruvulu vuṃḍenā, adi catuṣkaḷani piṃcukōnunu. yaṃduku prastārālu. S S S S S S S S - yidi dvikaḷa caccatpuṭaṃ. S S S S S S S S SS S S S S S S S- yidi catuṣkaḷa caccatpuṭaṃ. prastārāla mīda pādabhāgaṃ tēliśedi kōraku aḍḍa gīṭu tīyavalēnani saṃpradāyaṃ tēlsukunedi. caccatpuṭānaku mariṃnni mūḍu kaḷalu galavani vivariṃpa galavāḍai pāribhāṣika mātra: ani ōka mātra viśeṣaṃ cēppucunnāḍu.

pādabhāgaiścaturbhistairmātra syānmadrakādiṣu/

mandra[madra]kādiṣu - maṃdra[madra]kādi gītālayaṃdu, te - ayi, caturbhiḥ - nālugainā, pādabhāgaiḥ - pāda bhāgāla cātanu mātra - pāribhāṣaka mātrāsyāt[syāt] - avunu, nālugu pādālu gala

dvikaḷa caccatpuṭamuṃnnu, yiṃduku bhāvamu. nālugu pādālagala ye kaḷa caccatpuṭamunnu mātrā anaṃbaḍunu. nālugu pādālagala dvikaḷa caccatpuṭamuṃnnu mātrā anaṃbaḍunu. nālugu pādālagala catuṣkaḷa caccatpuṭa tāḷamunnu mātrā anaṃbaḍunu. pāribhāṣaka mātrā anaṃgānu bharatajñulayyi pēddalu pādālato gūḍina tāḷamu, mātrā ani, peru pēṭṭi piluvaṃgānu pāribhāṣaka mātrā anaṃbaḍunu. laghuvulavale guruvulu sagaṃ kāṃgānu mātrā ayyidigādani tēlusukunedi. yī mātrā madrakādi tāḷayaṃduṃnnu āgi tānu guṇamaina nāṭyamaṃduṃnnu prayogiṃpavaccunu. aṭuganuka catuṣkaḷai caccatpuṭa tāḷamunnu pāribhāṣaka mātrā āyaganuka yī tīruna mātralu buccukuni caccatpuṭānaku mariṃnni eka kaḷa, dvikaḷa, catuṣkaḷalu galavani cēppucunnāḍu.

anyat bhedatrayaṃ caccatpuṭātvasti catuṣkalāt /
dviguṇadviguṇatvenāṣṭāviṃśat śatāvadhiḥ //105//

caccatpuṭa - caccatpuṭamaneṭi tāḷamaṃdu catuṣkalāt - muṃdu cēppina yeka kaḷa, dvikaḷa, catuṣkaḷala kaṃṭenu anyat - vere ayyi, bhedatrayaṃ - mūḍu bhedālu, asti - kaddu. adi ye tīraṃṭe cēppucunnāḍu. aṣṭāviṃśati śatāvadhiḥ - nūṭa yiruvai yēnimidi paryaṃtamunnu, dviguṇadviguṇatvena - yinumaḍi yinumaḍi cesi vuṃḍi. yiṃduku bhāvamu. caturaśra jāti caccatpuṭa tāḷaṃ catuṣkaḷaku padahāru guruvulu ganuka. ā padahāru guruvulu ōka mātragā cesukuni, aṭuvaṃṭi mātralu rēṃḍeśi ayitenu ōka pāribhāṣaka guruvāyanu, ā pāribhāṣaka guruvuku vaccina svabhāva guruvulu lēkka cestenu muppairēṃḍu guruvulāyanu. yī pāribhāṣaka guruvulugala caccatpuṭaṃ yanaṃbaḍunu. yī kaḷa peru dviguṇita kaḷaika kaḷa yanaṃbaḍunu. yī yeka kaḷa mariṃnni dviguṇiṃstenu pāribhāṣaka mātralu nālugāyanu. pāribhāṣaka guruvulu rēṃḍāyanu yī rēṃḍu guruvuluku vaccina svabhāva guruvulu aravainālugāyanu. yī rēṃḍu pāribhāṣaka guruvulogala caccatpuṭamu dvikaḷa yanaṃbaḍunu. yī dvikaḷa mariṃnni yinumaḍiṃstenu pāribhāṣaka mātralu yēnimidi āyanu. ā yēnimidi gūḍina pāribhāṣaka guruvulu nālugu āyanu. ā nālugu guruvulaku vaccina svabhāva guruvulu nūṭa yiravai yēnimidi āyanuya. yī nālugu pāribhāṣaka guruvulu gala caccatpuṭamu catuṣkaḷa yanaṃbaḍunu. yī kaḷaku peru dviguṇita catuṣkaḷaika kaḷa catuṣkaḷa. yeka kaḷanuṃḍi ārumārlu dviguṇakramāna yēcciṃccaṃgānu nūṭa yiruvai yēnimidi guruvulāya ganuka. yidi caturaśra jāti tāḷānku paramāvadhi. yī nūṭa yiruvai yēnimidi guruvulanuṃḍinni ardhārdha kramāna ārumārlu

taggistenu yeka kaḷa daggira nilucunu. ā paramāvadhi vardhamāna prayogaṃ. yī taggiṃcedi hrasva prayogaṃ anaṃbaḍunu. yī vardhamāna prayogaṃ nūṭa yiravai yēnimidinni dviguṇakramāna mariṃnni vṛddhi bōṃdaṃpaṃbaḍugāka ani śaṃka rāṃgānu saṃpradāya matānusārāna parihāraṃ cēppucunnāḍu.

vardhamānā ca naṣṭā ca tatkalā dvidhā punaḥ/
yaḥ kalā kālamārabhya guruparyanta vṛddhigā/
ādyā tadviparīte tu budhairnaṣṭakalocyate//106//

tatkalā - ā tāḷa kaḷā, vardhamānā ca - vardhamāna kaḷa aniṃnni, naṣṭā ca - naṣṭakaḷa aniṃnni, punaḥ - mariṃnni dvidhā - rēṃḍu vidhālu galavu. ā rēṃṭilonuṃnnu vardhamāna kaḷaku lakṣaṇaṃ cēppucunnāḍu. yaḥ- yekakaḷainā nemi, kalā kālamārabhya - kaḷa aneṭi kālaṃ mōdalukōni guruparyanta vṛddhigā - guruvu paryaṃtamuṃnnu dviguṇa kramāna vṛddhi bōṃdanāyanā, sā - adi, ādyā - vardhamāna kaḷa yanaṃbaḍunu. naṣṭa kaḷaku lakṣaṇaṃ cēppucunnāḍu. tadviparīte tu - yī kramāna vṛddhi gāka viparītamaitenu guruvunuṃḍi kaḷā kāla paryantamunnu ardhārdhakramāna tarugucū vaccenā saḥ - adi budhaiḥ - pēddalacātanu, naṣṭakalā-naṣṭakaḷa ani palukaṃbaḍunu. yiṃduku bhāvamu. rēṃḍu kaḷākālālu ōka caturbhāgamu. rēṃḍu caturbhāgālu ōka anudrutamu. rēṃḍu anudrutalu ōka druta. rēṃḍu drutālu ōka laghuvu. rēṃḍu laghuvulu ōka guruvu. yī tīruna kaḷākālaṃ mōdalukuni guru paryantaṃ vṛddhi bōṃdaṃcaṃgānu. vardhamāna kaḷa guruvu mīda plutamunnu guruvu mīda kākapādaṃ vuṃnnāgāninni rēṃḍu guruvulu gūḍite ōka plutaṃ kādu ganukanunnu. rēṃḍu plutālu gūḍite ōka kākapādaṃ kādu ganukanunnu. dviguṇa kramāna guruvu mīda vṛddhi leka guruvaṃdu vṛddhi nilicēnu. idi vardhamāna kaḷa. yika naṣṭakaḷa. guruvu laghuvu druta anudruta caturbhāgaṃ kaḷa ani yī āru bhedālacātanu guruvu nuṃḍi kaḷā kālaṃdanukānu ardhaṃcukurāgānu naṣṭakaḷa ani tēlsukunedi. yī tīruna kaḷādvayaṃ cēppi caccatpuṭānaku nūṭa yiruvai yēnimidi guruvulu paramāvadhi ayinaṃduku jñāpakaṃ cēppucunnāḍu.

gurūṇyekakale tāle yāvantyevaṃ ladhu kramāt/
yāvantyaśca kalābhedāstāvānti paramāvadhi//107//

ekakalaina tāle - caturaśra jātiayina caccatpuṭa tāḷamaṃdu yāvanti - yēnni, gurūṇi - guruvulu kalavu, evaṃ - ī prakārānane, ladhu kramāt - laghuvula yōkka kramaṃ vallanu yiṭanaṃgānu. ā guruvula

lēkka cestenu yēnni laghuvulāyanu, ā laghuvula lēkkaceste yēnni drutalāyanu, ā drutalu lakkha cestene yēnni caturbhāgālu āyanu, ā caturbhāgālu lēkkha cestenu yēnni kaḷākālālavucunnado, tāvanti - anniguruvulu, paramāvadhau[dhi] - paramāvadhiyaṃdu vaccunu. iṃduku bhāvamu. caturaśra jāti caccatpuṭānaku yeka kaḷa ayitenu nālugu guruvulu vaccunu. ā nālugu guruvulu lēkkha ceste yēnimidi laghuvulu, ā yēnimidi laghuvulu lēkkha cestenu padahāru drutālu. ā padahāru drutālu lēkkha cestenu muppairēṃḍu anudrutālu. ā anudrutālu muppairēṃṭiki aravainālugu caturbhāgamulu, aravainālugu caturbhāgamulakuṃnnu nūṭa yiravai yēnimidi kaḷākālālāya ganuka. vṛddhi kramamappuḍuṃnnu dviguṇa kramāna vṛddhi bōṃdaṃcaṃgānu ekakaḷaku nālugu guruvulu ganuka. ā nālugu guruvulunnu dviguṇa kramāna āru mārlu vṛddhi bōṃdaṃcaṃgānayinavi. nālugu, yēnimidi, padahāru muppairēṃḍu aravainālugu, nūṭayiravai yēnimidi guruvulāyaganuka. caturaśra jāti tāḷānku paramāvadhi nūṭayiravai yēnimidi guruvulugāni adhika takkuvalu rāvani tēlsukunedi. yī tīrunane sakala tāḷālaku paramāvadhi jāti bhedaṃcāta tēlsukunedi. ippuḍu sakala tāḷālakuṃnnu yekakaḷa dvikaḷa catuṣkaḷalu cēppaṃbaḍigāni madhye trikaḷayela cēppaṃbaḍaledani ākṣepaṃceśi parihariṃpucunnāḍu.

kalānirūpaṇe teṣāṃ triḥkalā nocyate katham/

teṣāṃ - tāḷāla yōkka, kalānirūpaṇe - kaḷalu nirūpiṃceṭi samayamaṃdu, yekakaḷa dvikaḷa cēppi catuṣkaḷala vivariṃcēgāni tri kalā katham - yēṭṭugā, nocyate- vivariṃpaṃbaḍakapāyanu. trikaḷalenaṃduku jñāpakameledani ākṣepaṃ. yiṃduku parihāraṃ cēppucunnāḍu.

tathā'pi caturaśrasya trikalasya catuṣkalāt/
tryaśrādbhedasya siddhayarthaṃ trikalā teṣu noditā//108//

tathā'pi - aṭēaināgāninni trikaḷa aṃgīkaristenu trikalasya - trikaḷa ayina caturaśrasya - caturaśra jāti tāḷānaku, catuṣkalāt - catuṣkaḷaina, tryaśrāt - trayaśrajāti tāḷānakaṃṭēnu. bhedasya siddhayarthaṃ - bhedamusiddiṃceṭi kōraku, teṣu - ā tāḷālayaṃdu trikalā - trikaḷa, noditā - vivariṃpaṃbaḍadāyanu.yinduku bhāvamu - yenimidi mātralugala caccatpuṭa tāḷam caturaśra jātidi. yī tālānaku trikaḷa aṃgīkaristenu panneṃḍu guruvulu galadāyanu. cācaputa tāḷaṃ ārumātralu galadi ganuka. trayaśrajāti tāḷamūyēnu. ā catuṣkaḷa ayitenu paṃḍēṃḍu guruvulu āyanu ganuka. caturaśra jāti tāḷānaku

trikaḷa aṃgīkarastenu caccatpuṭa tāḷamu trikaḷamuṃnnu cācapuṭaṃ catuṣkaḷakuṃnnu bhedaṃleka povu ganuka. caturaśra jāti tāḷānaku trikaḷa ledani tēlsukunedi. trayaśrajāti ayyi cācapuṭānakuṃnnu trikaḷa aṃgīkarastenu bādhakaṃ cēppucunnāḍu.

tryaśrasya trikalastasya dvikalā saṃkarānna hi/
bhavedbhedastato bhedaḥ tryaśrenoktā hi tatkalā //109//

tryaśraḥ- trayaśrajāti tāḷāmu, trikalaścet - trikaḷa galadani aṃgīkarastevāyanā tasya - ā trikaḷainā trayaśrajāti tāḷānaku dvikalāt - dvikaḷaina saṃkarāt - saṃkarajāti tāḷānakaṃṭenu bhedaḥ - bhedamu, sabhavet - lekapovunu. tataḥ - ā dvikaḷaina saṃkarāt - saṃkarajāti tāḷānakaṃṭenu bhedāt - bhedaṃvallanu, tryaśre - trayaśrajāti tāḷamaṃdu, tatkalā - ā trikaḷā, noktā - cēppabaḍadāyanu. yiṃduku bhāvamu. triśra jāti ayyi cācapuṭa tāḷānaku trikaḷa aṃgīkarastenu tōmmidi guruvulāyanu ganuka. yī trikaḷaina cācapuṭa tāḷānaku saṃkīrṇa jāti tāḷāṃ dvikaḷaitenu tōmmidi guruvulu ganuka. dvikaḷalayyi saṃkīrṇa jāti tāḷānakuṃnavi bhedaṃleka povunu. aṭuganuka yīrēṃṭikiṃnni bhedaṃ kaligeṭi kōraku, trayaśrajāti tāḷalayaṃdu yakkaḍā trikaḷa aṃgīkariṃcarādu. yī caturaśratrayaśralu rēṃḍuṃnnu pradhānulu ganuka. ī rēṃṭiyaṃdu yēppuḍu trikaḷaleka povuno appuḍe yī jātulu rēṃṭi valla puṭṭina khaṃḍa miśra saṃkīrṇa jātulu gala tāḷālayaṃdu trikaḷa śaṃkaṃku avakāśameledani tēlsukunedi. ippuḍu sakala tāḷālakunnu kṣiptaikakaḷa aneṭi vōkka kaḷa gaddani cēppucunnāḍu.

pratyekaṃ caturaśrādeścaturbhāgaṃ ca tatkalāḥ/
ekaṃ tyaktvā tribhāgāssyuḥ kṣiptaikā sannikā [sajñitā] budhaiḥ //110//

caturaśrādeḥ - caturaśrādi tāḷālaku, pratyekaṃ - vōkkōkka tāḷānaku ekakaḷa dvikaḷa catuṣkaḷalaku yēnni guruvulu vaccuno, tatkalāḥ - ā mūḍu kaḷala guruvulunnu lēkkha ceśi caturbhāgaṃ - nālgu pāḷluceśi, ekaṃ - ōkabhāgamunu, tyaktvā - viḍici tribhāgaḥ - kaḍama mūḍu bhāgālaku vaccina guruvulu, budhaiḥ - vidvāṃsula cātanu kṣiptaikā sajñitā - kṣiptaika kaḷa aneṭi peru galadigā cāyabaḍinadi ani tēlsukunedi. yiṃduku bhāvamu. caturaśra jāti caccatpuṭa tāḷānaku yekakaḷaku nālugu guruvuluṃnnu dvikaḷaku yēnimidi guruvuluṃnnu catuṣkaḷalaku padahāru guruvuluṃnnu kūḍaṃgānu yiravaiyēnimidi guruvulāyanu. yiṃdulo ōka pālu viḍici mūḍu pāḷlu kūḍaṃgānu yiravai vakka guruvāyaganuka. ā yiravai vakka guruvu galadu kṣiptaika kaḷa caccatpuṭa tāḷamu. yī tīrunane cācapuṭanaku padihenu guruvuluṃnnu ōka laghuvuṃnnu ōka

drutānu vastenu adi kṣiptaika kaḷa cācapuṭamu. yī tīrunane sakala tāḷālakuṃnnu kṣiptaika kaḷa gaddani tēlsukunedi.

hrasvayorevamardhārdhamānavo vyañjanāvadhiḥ/

ippuḍu hrāsa[hrasva] krama mappuḍu nija kaḷā viśeṣālu kalavani cēppucuṃnnāḍu. caturaśra jāti ayyi caccatpuṭānaku yekakaḷa ayina appuḍu yēnimidi mātralu ganuka. ā yēnimidi mātralanuṃḍinni vyañjanāvadhiḥ - anudrutaṃdākānu ārumārlu ardhārdhamānavaḥ - sagaṃ sagaṃ taggiṃcukō rāgānu āru bhāgālakunnu vōkkōkka bhāgānaku nilicina mātralu. mōdaṭi bhāgānaku yēnimidi mātralu, rēṃḍo bhāgānaku nālugu mātralu, [mūḍo bhāgānaku rēṃḍu mātralu] nālugo bhāgānaku ōka mātra, ayido bhāgānaku druta, āro bhāgānaku anudruta vaccunu - ani tēlsukunedi. yī āru bhāgālakunnu vōkkōkka bhāgānaku nilicina mātralaku perlu cēppucuṃnnāḍu.

ādaukalā tataścārdhakalā pādakalā tataḥ/
nīcā nīcā tathā caiva tato nīcatamā bhavet//111//

yēnimidi mātralu gala caccatpuṭālaku yekakaḷa, nālugu mātralu gala caccatpuṭaṃ ardhakaḷa, rēṃḍu mātralu gala caccatpuṭaṃ pādakaḷa, ōka mātra gala caccatpuṭaṃ nīcakaḷa, drutaṃgala caccatpuṭaṃ nīcatara kaḷa, anudrutaṃgala caccatpuṭaṃ, nīcatama kaḷa ani, yī āru bhedālakuṃnnu āru nāmāntarālani tēlsukunedi. ippuḍu cācapuṭānaku kaḷalu cēppucunnāḍu.

tryaśro yathākṣaraścācapuṭo'pi dviḥ kalastataḥ/
catuṣkalastato'pi syāt kalātrayaviśeṣavān//112//

cācapuṭo'pi - cācapuṭa tāḷamuṃnnu trayaśra jātidi. yathākṣara - nāmamaṃḍu vuṃḍeṭi akṣara svārasyaṃ cātane laghu guruvulu galadi. adi yetīraṃṭe - cācapuṭamanna coṭanu 'cā' guruvu, 'ca' aneṭi, ['pu' aneṭi] rēṃḍunnu laghuvulu, 'ṭaṃ' viśeṣa vacanaṃ ledu ganukanuṃnnu anusvāraṃto gūḍinadiṃnni ganukanunnu guruvāyanu. kūḍā ādyaṃtālu guruvuluṃnnu madhya rēṃḍu laghuvulu rēṃḍunnāyanu. yī akṣarālavallane bhagano guruyuktaścet bhaveccācapuṭābhidhaḥ aneṭi lakṣaṇamuṃnnu tēliyaṃbaḍēnu. yathākṣaraḥ - aṃnnadānavallanu yathākṣaraḥ - cācapuṭamu yekakaḷani tēlsukunedi. yī yekakaḷa cācapuṭānaku prastāraṃ. S I I S. ā taruvātanu dviguṇa kramāna vṛddhi bōṃdaṃpaṃgānu dvi[yeka]kaḷa, dvikaḷa avunu. dvikaḷa dviguṇistenu catuṣkaḷa avunu. ā catuṣkaḷa dviguṇiṃstenu, dviguṇita catuṣkaḷaika kaḷa adiṃnni dviguṇiṃstenu dviguṇita catuṣkaḷa aneṭi kaḷā bhedālugalavani

caccatpuṭaṃ valēnē tēlsukunedi. yiṃduku paramāvadhi tōṃbhai āru guruvulu. yī paramāvadhiki jñāpakaṃ pūrvaṃvalēnē tēlsukunedi. yiṃdukunnu vṛddhi hrāsālu[hrasvālu] vardhamāna kaḷa naṣṭakaḷa nīcakaḷādulu vāṭi pādabhedādulunnu trikaḷa lekapoyinadi mōdalaina viśeṣālu munapaṭivalēne tēlsukunedi. yikanu ṣaṭpitāputrakaku kaḷalu cēppucunnāḍu.

ṣaṭpitāputrakasya tribhedaścāpi tathā tridhā/

ṣaṭpitāputrakaḥ - ṣaṭpitāputraka aneṭi tāḷamu trayaśraḥ -trayaśra jātidi ganuka. tathā - pūrva prakārānane yadhākṣaramaniṃnni dvikaḷayaniṃnni catuṣkaḷayaniṃnni mūḍu bhedālu galadi yadhākṣaramaina ṣaṭpitāputraka maṃdu viśeṣosti - viśeṣaṃ kaddu. ā viśeṣaṃ cēppucunnāḍu.

[yathākṣare viśeṣosti] plutamādyantayorbhavet//113//

ādyantayoḥ - ṣaṭpitāputraka maneṭi nāmaṃ yōkka ādyantālayaṃdu puṭṭedi mōdaṭi akṣaramuṃnnu kaḍapaṭi akṣaramunnu plutaṃ. plutaṃ bhavet avunu. adiyetīraṃṭenu. 'ṣa' aneṭi mōdaṭi akṣaraṃ plutamāyanu. 'ṭpi' aneṭi laghuvu 'tā' aneṭidi guruvu 'pu' aneṭidi saṃyukta parāna vuṃḍaṃgānu guruvāyanu. 'tri' anedi laghuvu 'kaṃ' anedi kaḍapaṭa akṣaraṃganuka plutaṃ - yītīruna nāmākṣarālacātane guru laghu plutāluṃnnu palagāgalapāścaiva ṣaṭpitāputrake mataḥ aneṭi lakṣaṇamuṃnnu yerpāṭāyanani tēlsukunedi. yiṃduku prastāraṃ- Ś I S S I Ś - yidi yathākṣara ṣaṭpitāputrakaṃ. trayaśrajāti ayinānu cācapuṭaṃvalē mūḍu pādālu galadi gādu. pādālaneṭaṃduku viśeṣaṃ kaddani cēppucunnāḍu. pādopi ṣaṭpitāputrikaṃ - yōkkapādamunnu ṣaḍvidhāścaiva - āru vidhālani ṣaṭpitāputrike - ṣaṭpitāputraka maṃdu manaḥ - saṃmatamu annāḍuganuka. ṣaṭpitāputraka tāḷānaku āru pādālu galavani tēlsukunedi. yī yāru pādāla yaṃduṃnnu eka kaḷa dvikaḷa catuṣkaḷā bhedaṃcātanu vacce guruvula yōkka saṃkhyā niyamaṃ cēppucunnāḍu.

yathākṣaraścaikakale ṣaṭpitāputriko mataḥ/
dvikalodvādaśakalo dviguṇastu catuṣkalo//114//

ṣaṭpitāputrakamaneṭi tāḷamu, eka kale - yekakaḷaiyuṃḍeṭappuḍu yathākṣaraḥ - akṣarānu guṇamaina laghu guru plutālu galadai, mataḥ - saṃmatamu. dvikale - ṣaṭpitāputrikaṃ, dvikaḷainappuḍu dvādaśakalaḥ - paṃḍēṃḍu guruvulu galadai. yī paṃḍēṃḍu guruvuluṃnnu āru pādālayaṃduṃnnu rēṃḍu guruvulu

anvayiṃcaṃgānu dvikaḷa ani tēlsukunedi. catuṣkale - catuṣkaḷa nnuṃḍagānu dviguṇaḥ - dvikaḷaṃṭenu. yinumaḍaina-yiravai nālgu guruvulu galadi. yiṃduku bhāvamu- ṣaṭpitāputrakamu āru pādālu galadiganuka. yekakaḷainappuḍu āru pādālayaṃduṃnnu nālugeśi guruvulu vaccunani tēlsukunedi. yī ṣaṭpitāputrikānaku nāmāntarālu kalavani cēppucunnāḍu.

uttamaḥ paṃcapāṇiśca tasya saṃjñā dvayaṃ bhavet /

uttamaḥ - uttamamaniṃnni, paṃcapāṇiḥ - paṃcamapāṇi aniṃnni, tasya - ā ṣaṭpitāputrikānaku saṃjñā dvayaṃ - rēṃḍu prati nāmālu, bhavet - kalavani tēlsukunedi. iṃduku paramāvadha nūṭa tōṃbai rēṃḍu guruvulu kaḍama kaḷā viśeṣālu caccatpaṭānaku valēnē tēlsukunedi. udghaṭasvarūpaṃ cēppucunnāḍu.

udghaṭo'pi tryaśrabhedasya [bhedaḥ sa] prastāre yathākṣaraḥ //115//

udghaṭo'pi - udghaṭa tāḷamunnu tryaśrabhedaḥ - trayaśra jātigaladi. sariḥ - ā tāḷamunnu prastāre- prastariṃceṭappuḍu yathākṣaraḥ - akṣarānu guṇamaina guruvulu galadi. adi ye tīraṃṭenu. udghaṭaṃ aneṭappuḍu ['u'] annadi saṃyukta padānavuṃḍaṃgānu guruvāyanu. 'dgha' annadi saṃyuktaṃ padāna vuṃḍaṃgānu guruvāyanu. 'ṭaṃ'[ṭṭaṃ] annadi anusvāraṃto gūḍaṃgānu guruvāyanu. yī 'udghaṭaṃ' ane nāmākṣara svārasyānane mūḍu guruvuluṃnnu udghaṭo magaṇaścaikaḥ - aneṭi lakṣaṇaṃmuṃnnu yerpāṭāyanani tēlsukunedi. yiṃduku prastārālu - S S S - yidi yathākṣarodghaṭṭamu. eka kaḷa yaṃduku dvikaḷa catuṣkaḷalu paramāvadhi aṃduku jñāpakaṃ. pādabhedālu kaḍama kaḷā viśeṣālaṃninni cācapuṭaṃ valēne tēlsukunedi. saṃpakveṣṭākaṃ cēppucuṃnnāḍu.

saṃpakveṣṭāko'pi bhedaḥ ṣaṭpitā putrikasya ca /
tadvadyathākṣaraḥ kāryaḥ plutamādyantayoḥ bhavet //116//

saṃpakveṣṭāko'pi - saṃpakveṣṭākamaneṭi tāḷamunnu trayaśra jātidi. ṣaṭpitāputrikaṃ yōkka, bhedaḥ - bhedamu saḥ - ā saṃpakveṣṭākamu tadvat - ā ṣaṭpitāputrikaṃ valēnu, yathākṣaraḥ nāmākṣarālananusariṃcina guruplutāḷanunnu lakṣaṇamuṃnnu kaladigānu kāryaḥ cāyadaginadi. adi yetīraṃṭenu cēppucuṃnnāḍu. ādyantayoḥ - saṃpakveṣṭāmane nāmaṃ yōkka ādyaṃtāḷa yaṃdu vuṃḍeṭi akṣarālu plutam - plutamunu, bhavet - avunu. aṃnnāḍu ganuka. 'saṃ' aneṭi plutamāyanu. 'spa - anediṃnni 'dve' anedinni saṃyuktapadāna vuṃḍagānu guruvulāyanu 'ṣṭā' - anedinni guruvu

'kaṃ' - anediṃnni plutamāyanu. yīnāmākṣarāla svārasyaṃcātane, Ś S S S Ś -ī tīrunane prastārāluṃnnu guru plutāluṃnnu magaṇasya plutādyanta saṃpakveṣṭāka iṣyate aneṭi lakṣaṇamuṃnnu erpāṭāyanu. plutādyantaḥ plutaḥ plutamu ādyaṃtāḷa galaṭuvaṃṭi magaṇaḥ - magaṇamu, saṃpakveṣṭākaḥ - saṃpakveṣṭākamani kaḷa yiṃduku dvikaḷa catuṣkaḷalu cēppucunnāḍu.

ayaṃ svayonivat jñeyo dviḥ kalaśca catuṣkalaḥ //117//

ayaṃ - ī saṃpakveṣṭākamuṃnnu svayonivat - tanaku kāraṇamaina ṣaṭpitāputrikaṃ valēne āru pādālu galadiganuka. yekakaḷainappuḍu vōkkōkka pādamaṃdu vōkkōkka guruvu anvayiṃcunu. dvikaḷainappuḍu pannēṃḍu guruvulu ayyaṃdi ganuka, vōkkōkka pādamaṃdu rēṃḍeśi guruvulu anvayiṃcunu. catuṣkaḷainappuḍu yiravainālugu guruvulāyanuganuka vōkkōkka pādamaṃdu nālugeśi guruvulu vaccunani tēlusukunedi. ī saṃpadveṣṭānaku paramāvadhi nūṭatōṃbairēṃḍu guruvulu. yī paramāvadhi jñāpakālu kaḍamaviśeṣālaṃninni ṣaṭpitāputraka saṃpakveṣṭākamulu yadhākṣarālaukaṃcuṃnna yekakaḷa aneṭi pakṣaṃ dūṣiṃci cūḍāmaṇimataṃ vāru cēppucunnāru.

etau yathākṣarau syātāṃ cācapuṭaśca catuṣkalāt/
tayordvikalayoścaiva na syādeva iti sthitiḥ/

etau - āreśi guruvulu gala ṣaṭpitāputraka saṃpakveṣṭākālaku, catuṣkalāt - catuṣkaḷaina cācapuṭāt - cācapuṭa tāḷānakaṃṭenu bhedaḥ - bhedamu, na syāt - lekapovunu. yiṃduku bhāvamu. ṣaṭpitāputraka saṃpakveṣṭākālu ekakaḷainappuḍu āreśi guruvulu galadi ganuka. dvikaḷa ṣaṭpitāputraka saṃpakveṣṭākālakuṃnnu bhedamu leka povunu. ekajāti gala tāḷālaku yekakaḷayaṃdu sāṃkaryaṃ galigināgāniṃnni dvikaḷakuṃnnu catuṣkaḷakuṃnnu sāṃkaryaṃ rārādaneṭi abhiprāyaṃcāta īdūṣaṇaṃ cēppināḍani tēlsukunedi. iti - yiṭaneṭi pāda sāṃkaryaṃ doṣaṃ sthiteḥ- vuṃḍaṃgānu. yiṃduku parihāraṃ cēppucunnāḍu.

etau ca dvikalau jñeyau pādo'pi trividhastathā //118//

etau - ī yadhākṣarālaina ṣaṭpitāputraka saṃpadveṣṭikālu, dvikalāḥ - dvikaḷai nilicivunnavani, jñeyau - tēliyadagnidi. tathā-ācācapuṭaṃvalēne. pādo'pi - pādamuṃnnu, trividhaḥ - mūḍu vidhālu. āreśi pādālu ganuka pāda sāṃkaryadoṣālu levu. kaḍama sakala prakriya cācapuṭaṃ valēne tēlusukunedi. yī rēṃḍuṃnnu paramāvadhi tōṃbaiāru guru gurvulu vaccunani ī cūḍāmaṇimataṃ

tēlusukunedi. idi kaḷalu. yī kaḷalu gala mārgatāḷālu ayiduṃnnu sadāśivuni yōkka aidu mukhālavallanu buṭṭēnani cēppucunnāḍu.

sadyojātovāmadevāghorāśśaṃkarasya tu /
tatpuruṣādīśānācca mārgatālassamudbhavaḥ //119//

śaṃkarasya - īśvaruni yōkka sadyojāta manediṃnni vāmadeva-manediṃnni aghoramanediṃnni tatpuruṣamanediṃnni īśānama-nediṃnni aidu mukhāla vallanunnu, mārgatālassamudbhavaḥ - mārgatāla- caccatpuṭaṃ mōdalayyi aidu mārgatāḷāla yōkka samudbhavaḥ - puṭṭuga, ani tēlusukunedi. yī mārgatāḷālaku kriyalu cēppucunnāḍu.

teṣāṃ pātakalāyogaṃ śayane[śreyase] vyāharāmahe /

teṣāṃ - ī mārgatāḷālaku pātakalāyogaṃ - pātakaḷāna saśabda niśśabda kriyala yogaṃ kūrceṭi vidhamu, śreyase - pāṃḍityaṃ kōraku, dyāharāmahe - vyākhyānaṃ ceśenu, ani pratijña ceśi, tāḷāṃgālaku ye ye aṃgālaku yēnniśi kriyalu vaccunaṃṭē cēppucuṃnnāḍu.

kriyādvandvaṃ gurau jñeyaṃ trimātrasya kriyā trayam /
kriyaikatvaṃ laghau jñeyaṃ drutādau tu tadardhakam //120//

gurau - guruvaṃdu, kriyā dvandvaṃ - rēṃḍu kriyalani, jñeyaṃ - tēliyaṃdaginadi. trimātre - plutamaṃdu kriyā trayam - mūḍu kriyalu, syāt - vaccunu. laghau - laghuvaṃdu, kriyaikatvaṃ - ōkakriya vaccunani jñeyaṃ - tēliyadaginadi. drutādau - druta anudrutala yaṃda, tadardhakam - kriyalo sagaṃ drutakuṃnna, aṃdulo sagaṃ anudrutakunnu yī rītuna tēlusukunedi. ye ye aṃgamu ye ye kriyalu cāta paṭṭavalēnaṃṭenu cēppucunnāḍu.

dhruvakākṛṣyasarpiṇyo plute grāhya gurau punaḥ /
dhruvakā patite caiva śeṣeṣu druvakāḥ smṛtāḥ //121//

plute - plutamaṃdu, dhruvakā kṛṣyasarpiṇyo - aneṭi mūḍu kriyalu vaccunu gurau punaḥ - guruvaṃdaitenu dhruvakā patite caiva - dhruvakāpatitālaneṭi rēṃḍu kriyalu vaccunu. śeṣeṣu - laghu drutānudrutalayaṃdunnu dhruvaka - dhruvaka laghuvaṃduṃnnu ā dhruvakalo sagaṃ drutayaṃdunnu ā sagaṃlo sagamanu drutayaṃdu vaccunani tēliyadaginadi. yī kriyalu deśi tāḷāla laghu guru plutālakani tēlusukunedi. mārgatāḷālaku vacceṭi kriyalu ratnākaraṃ vāru cēppucunnāḍu.

ādyavarṇaiḥ pātakalā niśśaṃkaparyabhāṣataḥ /

saśabdaniśśabda mārgakriyalu ādyavarṇaiḥ - ā saśabda niśśabda kriyala yōkka perulayaṃdu vuṃḍeṭi akṣarālacātanu niśśaṃkaḥ - śārṅgadevuḍu paryabhāṣataḥ - palikēnu. ā prakāraṃ cēppucunnāḍu.

caccatpuṭaikakale[caccatpuṭe tvekakale] saṃśatāśaṃ
yathākramam//122//

ekakale - yadhākṣaramaina caccatpuṭe - caccatpuṭa tāḷamaṃdu, saśatālaḥ - sa - sannipātamuṃnnu śa - śamyānu tā - tāḷamuṃnnu, śā- śamyānu yathākramam - yī kramaṃ tappakuṃḍānu. yī nālugu kriyaluṃnnu yēnimidi mātraluṃnnu rēṃḍu varasanu vaccunani tēlusukunedi.

tāḷakaḷāvilāsaṃ vāri matamu cēppucunnāḍu/
kriyāṣṭakena yuktaṃ vā saṃśetyādi catuṣṭayam/
prāpte tu saṃśaye prāpte nirṇayo'trābhidhīyate//123//

ekakaḷaina caccatpuṭamaṃdu saṃśetyādi catuṣṭayam - saṃśatāśālaneṭi nālugu mārgakriyalunnu kriyāṣṭakena - dhruvaka mōdalaina yēnimidi deśikriyalatoṭi yuktaṃ vā - kūḍa vaccunā ani saṃśaya prāpte - saṃśayaṃ rāgānu, atra - ī sthalamaṃdu, nirṇayaḥ - nirṇayaṃpaṃbaḍa arthamu, abhidhīyate - cēppaṃbaḍucunnadi.

druta[dhruva]kādi kriyāyogaḥ kalayā kriyayā saha/
tathā caccatpuṭe jñeyaḥ saṃpacchaṃmyā
patā ca sam [saṃpaśamyā patāścakaḥ]/
visarjitā ca vikṣiptā kramājjñeyaṃ kriyāṣṭakam//124//

kalayā - kaḷa aneṭi perugala kriyayā - dhruvaśamya mōdalaina mārgakriyala toḍanu dhruvakādi kriyāyogaḥ - dhruvaka sarpiṇi mōdalaina deśi kriyala yōkka yogaḥ - saṃbaṃdhamu kaddani tēlusukunedi. ā saṃbaṃdhame cēppucunnāḍu. saṃpaśamyā patāścakaḥ - saṃ - sannipātamunnu pa - patitānu śa- śamyānu pa - patitānu tā - tāḷamuṃnnu śa - śamyamunu visarjitā vikṣiptālaneṭi kriyāṣṭakam - yī yēnimidi kriyaluṃnnu caccatpuṭe - caccatpuṭa tāḷamaṃdu, kramāt - varusane jñeyaṃ vaccunani tēlusukunedi. yī yēnimidi kriyalalonu nālugu mārgakriyalunnu nālugu deśikriyaluṃnnu tēlusukunedi. yī tīrunane sakala tāḷālakunnu kriyalu tēlusukunedi. margakriyalalonu deśikriyalu kaliśinaṃduku saṃmati cēppucunnāḍu.

dhruvapāte prayojyāstā nāvāpādau kadācana/

dhruvapāte - dhruvaśamya mōdalayyu saśabda mārgakriyalu prayogiṃce coṭa āvāpādau- āvāpaṃ mōdalayyi niśśabda kriyalu

prayogiṃcecoṭa tāḥ - ā dhruvaka sarpiṇi mōdalaina deśikriyalu na prayojyāḥ - prayogiṃcadaginadi kāvu ani saṃpradāya vacanārthaṃ ganuka. saṃpradāya saṃmataṃ vacanaṃ virodhaṃ ledu ganuka. mārgakriyalayaṃdu deśikriyalu prayogiṃcarādu ganuka. saṃśatāḷaneṭi mārgakriyalane kūrci eka kaḷakuṃnnu dviguṇa kramāna dvi:kaḷa catuṣkaḷakuṃnnu paṭṭavalēnani nṛttacūḍāmaṇi vāri matamu. yī rēṃḍu matālakuṃnnu māku saṃmataṃ ganuka, dūṣaṇa vicāraṃ cāyaledani tēlusukunedi. ekakaḷaina caccatpuṭānaku mariṃnni ratnākaraṃ vāri mataṃ cēppucunnāḍu.

yadvā śatāśatā tālaḥ śamyā vā dvirbhavediha/

idaṃ[ha] - yī caccatpuṭa tāḷamaṃdu śatāśatā- śamya tāḷamuṃnnu tālaḥ śamyā vā - tāḷamuṃnnu śamyānu tāḷamuṃnnu śamyānu kūḍā yēnimidi tāḷamuṃnnu[kriyalu] ekakaḷa caccatpuṭa tāḷamaṃdu paṭṭedi. yī pakṣamaṃdu viśeṣaṃ cēppucunnāḍu.

āsāritādau śamyādistālādiḥ pāṇikādiṣu //125//

āsāritādau - caccatpuṭānaku anuguṇamaina madrakādi viśeṣa tāḷamaṃdu śamyādi- śamyamuṃdunnu tāḷaṃ vēnkanuṃnnu prayogiṃcedi pāṇikādiṣu - caccatpuṭanaku anuguṇamaina pāṇikādi gīta viśeṣālayaṃdu tālādi - tāḷamu muṃdunnu śamyā vēnkanunnau prayogiṃcavalēnani tēlsukunedi. yidi ekakaḷa caccatpuṭa prayogaṃ. cācapuṭa tāḷānaku prayogaṃ cēppucunnāḍu.

antye[anyat]bhedadvayaṃ cācapuṭe bhāti
[cācapuṭe'pyasti] munermatam/

cācapuṭe - cācapuṭa tāḷamaṃdu, antyaṃ[anyat] - kaḍapaṭavi ayinā bhedadvayaṃ - caṃcatpuṭamaṃdu cēppabaḍēnu śatāśatāḥ tālatālaḥ - rēṃḍu bhedāluṃnnu muneḥ - śājña9devuniki, matam - saṃmatamu. yiṃduku bhāvamu. śamya tāḷamuṃnnu śamya tāḷamuṃnnu tāḷamuṃnnu tāḷamuṃnnuyī āruṃnnu yekakaḷa cācapuṭa maṃdu vaccunani tēlsukunedi. tāḷakalāvilāsaṃ vāri matamu. śamyā patitānu śamya tāḷamunnu tāḷamunnu patitānu kūḍānu deśi kriyalatonu gūḍina āru kriyalunnu ekakaḷa cācapuṭamaṃdu vaccunani tēlsukunedi. yidi ekakaḷa cācapuṭānaku kriyā yogaṃ. ṣaṭpitāputrakānaku kriyalu cēppucunnāḍu.

uttare saṃ tatastālaśvatālā [tatastālaḥ śatālau] dviranantaram//126//

uttare - caccatpuṭa cācapuṭālakaṃṭenu mīdaṭidainānu ṣaṭpitāputraka tāḷamaṃdu saṃ - saṃghātamuṃnnu anantaram - tarvātanu dviḥ - rēṃḍu mārlu śatālau - śamya tāḷālu vaccunu.

yiṃduku bhāvamu. ekakaḷa ṣaṭpitāputrikānaku pannēṃḍu mātralu ganuka. ā pannēṃḍu mātralunnu saṃghāta tāḷālunnu śamya tāḷa śamya tāḷālunnu mariṃnni saṃghāta tāḷālunnu śamya tāḷa śamya tāḷālunnukūḍā pannēṃḍu kriyalunnu kramānane vaccunani tēlsukunedi. tāḷakaḷāvilāsaṃ vāri matamu cēppēnu. saṃghāta, kṛṣyā, padmini, tāḷa, śamya, patita, saṃghāta, patita, śamya, tāḷa, patita, padmini - aneṭi deśi kriyalato kūḍā pannēṃḍu kriyalunnu ekakaḷa ṣaṭpitāputrikānaku vaccunani tēlsukunedi. yidi ekakaḷa ṣaṭpitāputraka kriya prayogaṃ. dvi:kaḷa caccatpuṭānaku kriyalu cēppucunnāḍu.

niśānitāśapraniśā dvikale yugmake matāḥ/

dvikale- dvikaḷaina yugmake - caccatpuṭatāḷamaṃḍu ni - niṣkāmamunnu śa - śamyānu niḥ -niṣkāmamu tā - tāḷālunnu śa - śamyānu pra - praveśamunnu ni - niṣkāmamunnu śa - śamyānu matāḥ - sammatālu. yiṃduku bhāvamu. dvikaḷa caccatpuṭānaku yēnimidi guruvuluganuka. ā yēnimidi guruvulunnu nālgu pādālukāṃgā vōkkōkka pādānaku rēṃḍeśi guruvulu vaccunuganuka, ā pāda guruvulu kriyala paṃci veśi prakāramu. S S S S S SS S- ni śā ni śā ni tā ni tā śa pra śa pra - ni śa ni śa ani rēṃḍeśi guruvulu gala vōkkōkka pādānaku yī tīruna nālugeśi kriyalu kramānane kūrcavalēnani tēlsukunedi. ī dvikaḷayaṃḍu saśabda niśśabda kriyalu kūḍinaviganuka deśi kriyalaku avakāśaṃ leduganuka tāḷakalāvilāsaṃ vārikinni ratnākaraṃ vārikinni dvikaḷa caccatpuṭamaṃḍu bhedaṃ ledani tēlsukunedi. yidi dvikaḷa caccatpuṭā kriyāyogaṃ. dvikaḷa cācapuṭānaku kriyalu cēppucunnāḍu.

niśatāśānisamiti jñeyāścācapuṭe kramāt//127//

cācapuṭe - dvikaḷa cāca[puṭa]maṃḍu ni - niṣkrāmamuṃnnu śa - śamyānu tā - tāḷamuṃnnu śa - śamyānu ni - niṣkrāmamuṃnnu saṃ - saṃghātamuṃnnu kramāt - kramānane jñeyaḥ - vaccunani tēliyadaginadi. yiṃduku bhāvamu. cācapuṭaṃ trayaśra jātiganuka mūḍu pādālu galadi. adi dvikaḷainappuḍu āru guruvulu vaccunu ganuka. āyāru guruvulalannu vōkkōkka pādamaṃḍu rēṃḍeśi guruvulu vaccunu ganuka. appuḍu kriyalu anvayiṃce prakāramu.S S S S S S- ni śa ni śa tā śa tā śa ni saṃ ni saṃ - ani yī tīruna mūḍu pādālayaṃḍuṃnnu pannēṃḍu kriyalunnu kramānane anvayiṃcunani tēlsukunedi. yidi śāṅña9devuni matamu. tāḷakaḷāvilāsaṃ vāri matamaitenu mōdali pādabhāgānaku ni śa ni

śa ani rēṃḍu guruvulunnu ā nālugu kriyalunnu kūrcedi. rēṃḍo pādabhāgānaku tāḷa śamyalu rēṃḍu mārlunnu puccukovaddu. adi ye tīraṃṭenu. dhruvapāte prayojyāstā aneṭi saṃpradāyaṃ cāta niśśabda mārgakriyalu vaccina pādabhāgamaṃḍu deśi kriyalu gūḍi prayogiṃcavaccunannāḍu ganuka. tāḷaśamyālu rēṃḍuṃnnu saśabda mārgakriyalu ganuka. yī rēṃḍu kriyalakunnu sahāyaṃgānu rēṃḍu kriyalu puccukoni pādabhāgaṃ naḍipedi. adi ye tīraṃṭenu. tāḷa patita śamya patita laneṭi nālugu kriyalunnu rēṃḍo pādabhāgaṃ rēṃḍu gurvulakunnu kramāna naḍipiṃcedi. yī prakārāna saśabda niśśabdālaina mārgakriyalu kalayaka, kevala saśabda kriyale vaccenāyanā ā pādabhāgamaṃḍu deśi kriyalu yuktamainaṭṭu kūrcukunedi. saśabdālunnu niśśabdāluṃnnu kūḍina pādabhāgamaṃḍu dhruvakādula gūrcarādu. nāvāpādau kadācana ani niṣediṃcināṃḍuganuka. yī tīruna tāḷakaḷā vilāsaṃvāri matamu tēlsukunedi. yidi dvikaḷa cācapuṭaṃ dvikaḷa ṣaṭpitāputrikānaku kriyalu cēppucunnāḍu.

nipratāśanitā nicastā[śatā] pranisaṃ tathottare/

tathā - ā prakāranane ṣaṭpitāputrikaṃ āru pādālu galadi ganuka dvikaḷainappuḍu vōkkōkka pādamaṃḍu rēṃḍeśi guruvulu vaccunu ganuka. uttaraṃ - ṣaṭpitāputraka maṃḍu - S S̲S S̲S S̲S S̲S S̲S-mōdaṭi pādabhāgānaku niṣkrāma praveśālu rēṃḍu mārlu naḍipiṃcedi. rēṃḍo pādabhāgānaku tāḷaṃ śamyalu rēṃḍu mārlu kūrcaka, tāḷa patita śamya patitalu rēṃḍu deśi kriyalu gūrci nālugu kriyalu naḍipiṃcedi. mūḍo pādabhāgānaku nitāḥ - niṣkrāma tāḷālu rēṃḍu mārluna naḍipiṃcedi. nālugo pādabhāgānaku niśāḥ - niṣkrāma śamyalu rēṃḍu mārlu naḍipiṃcedi. ayido pādabhāgānaku tāpra - tāḷa praveśālu rēṃḍu mārlu naḍipiṃcedi. āro pādabhāgānaku nisā - niṣkrāma sannipātālu rēṃḍu mārlu naḍipiṃcedi. yidi dvikaḷa ṣaṭpitāputrikaṃ. yī prakārāna yī mūḍu tāḷālakunnu ekakaḷa dvikaḷalaku pātakaḷāyogaṃ cēppi catuṣkaḷalaku pātakaḷāyogamaṃḍu viśeṣaṃ cēppucunnāḍu.

ādāvadhike[ka] āvāpe kṣipte vikṣepake'ntake[rā]/
dvikale pādabhāgassyāt pādabhāga catuṣkale//128//

dvikale - caccatpuṭa tāḷamaṃḍula pādabhāgaḥ - vōkkōkka pādānaku vaccedi niśā - nitā - śapra - niśaṃ - anedi kriyalalonu niśā anedi rēṃḍu kriyalu ādau - mōdaliyaṃḍu āvāpe - āvāpamane kriya adhike - adhikamavucuṃḍagānu antake - madhyamamaṃḍu vikṣepake - vikṣepamane kriya kṣipte - paṭṭaṃbaḍucuṃḍagānu

catuṣkale - catuṣkaḷaina caccatpuṭamaṃdu pādabhāgaḥ - vōkkōkka pādamu syāt - avunu. yiṃduku bhāvamu. dvikaḷa caccatpuṭamu yōkka prathama pādānaku 'ni śā' ane kriyalu rēṃḍu kalavugā ā 'ni śā' lana rēṃḍu kriyalaku ādiyaṃdu āvāpamane kriyānu, naḍuma vikṣepamane kriyānu kūristenu, 'ā ni ni śā' ane nālugu kriyalu ane caccatpuṭa yōkka prathama pādamaṃdu nālugu guruvulakunnu rēṃḍu mārlu kūrcedi. dvikaḷa rēṃḍū pādānnu vaccedi, 'ni tā' anedi kriyala yōkka ādini 'ā' anedi kriyānu madhyamamaṃdu 'di[vi]' ane kriyānu kūristenu, 'ā ni vi tā' āyanu. yī nālugu kriyalakunnu rēṃḍu mārlu catuṣkaḷa rēṃḍo pādaṃ nālugu guruvulakunnu kūrcedi. dvikaḷa mūḍo pādānaku vaccedi, 'śa pra' ane kriyala yōkka avini 'ā' ane kriyānu madhyamamaṃdu 'vi' anna kriyānu kūristenu, 'ā va vi pra' ane kriyalāyanu. yī nālugu kriyalakunnu rēṃḍu mārlu kūriste catuṣkaḷa mūḍo pādamaṃdu nālugu guruvulakunnu kūrcedi. dvikaḷa nālugo pādānaku vaccedi, 'ni śā' anedi kriyala yōkka, 'a vi' ki ane kriyalalonu ādini 'ā' ane kriyānu madhyamamaṃdu 'vi' ane kriyānu kūristenu, 'ā ni vi śā' anedi kriyalāyanu. yī nālugu kriyalunnu rēṃḍu mārlu ayite catuṣkaḷa nālugo pādamu nālugu guruvulakuṃnnu kūrcavalēnani tēlsukunedi. yiṃduku saṃgraha ślokaṃ cēppucunnāḍu.

ādaurvāniviśaṃ pāde hyānivitā dvitīyake/
āśaviprā stṛtiye tu turye tvāniviśāṃ tathā//129//

catuṣkaḷa caccatpuṭaṃ yōkka ādau pādau - mōdala pādamaṃdu āniviśaṃ - āvāpa niṣkrāma vikṣepa śamyalu rēṃḍu varsala vaccunu. dvitīyake - rēṃḍo pādamaṃdu ānivitā - āvāpa niṣkrāma vikṣepa tāḷālu vaccunu. tṛtīyake - mūḍo pādamaṃdu āśaviprā - āvāpa niṣkrāma vikṣepa praveśālu vaccunu. turye tu - nālugo pādamaṃdu ayitenu āniviśaṃ - āvāpa niṣkrāma vikṣepa śamyalu vaccunani tēlsukunedi. yī prakārānane dvikaḷaina cācapuṭa ṣaṭpitāputraka tāḷāla yōkka pādabhāgāla yaṃdu kriyala yōkka ādi madhyālayaṃdu āvāpa vikṣepālu gūrci catuṣkaḷalaina cācapuṭa ṣaṭpitāputraka pādabhāgālunnu naḍavalenani cēppucunnāḍu.

tāsāṃ ca yojanā māpa[rūpa] mucyate śāstravedinā/
ādau tvāniviśaṃ pāde hyatāviṃśatike [dvitīyake]/
aniviṃśaṃ tṛtiye tu pādabhāge yathākramam//130//

catuṣkaḷa cācapuṭa ṣaṭpitāputraka tāḷālayōkka pādabhāgāla yaṃdu tāsāṃ - ā kriyala yōkka yojanārūpaṃ - kūrceprakāraṃ śāstravedinā - bharata śāstrābhijñuḍaina vidvāṃsuni cātanu ucyate

- vivariṃpabaḍucuṃnnadi. ā vivariṃce prakāraṃ cēppucunnāḍu. mūḍu pādālayaṃduṃnnu 'ni śa tā śa ni saṃ' anedi kriyalu vaccu ganuka. catuṣkaḷaina cācapuṭaṃ yōkka ādau pāde - mōdali pādamaṃdu āniviśaṃ - āvāpa niṣkrāma vikṣepa śamyalu vaccunu. dvitīyake - rēṃḍo pādamaṃdu ātāviśaṃ - āvāpa tāḷa vikṣepa śamyalu vaccunu. tṛtīyake - mūḍo pādālamaṃdu āniviśaṃ - āvāpa niṣkrāma vikṣepa saṃghātālu vaccunu. yā tīruna pādabhāge - catuṣkaḷa cācapuṭa pādabhāgamaṃdu yathākramam - kramaṃ tappakuṃḍānu kriyalu vaccunani tēlsukunedi. catuṣkaḷa ṣaṭpitāputrikānaku kriyalu cēppucunnāḍu.

prathame tvāniviprāśca pyātaviśaṃ dvitīyake/
tṛtīyetvānivitā ca caturthe tvāniviṃśakam/
ātāvipra paṃcame tu ṣaṣṭhetvānivisaṃ tathā//131//

catuṣkaḷa ṣaṭpitāputrikaṃ yōkka mōdali pādamaṃdu ānivipra - āvāpa niṣkrāma vikṣepa praveśālu vaccunu. dvitīyake - rēṃḍo pādamaṃdu ātaviśaṃ - āvāpa tāḷa vikṣepa śamyalu vaccunu. tṛtīye tu - mūḍo pādamaṃdu anivitāḥ - āvāpa niṣkrāma vikṣepa tāḷālu vaccunu. caturthe - nālugo pādamaṃdu āniviśaṃ - āvāpa niṣkrāma vikṣepa śamyalu vaccunu. paṃcame tu - ayido pādamaṃdu ātā vipra - āvāpa tāḷa vikṣepa praveśālu vaccunu. ṣaṣṭhe - āro pādamaṃdu ānivisaṃ - āvāpa niṣkrāma vikṣepa saṃghātālu vaccunu. yidi catuṣkaḷa ṣaṭpitāputraka. yī catuṣkaḷayaṃdu deśi kriyalu praveśaṃ ledani tēlsukunedi. udbhuṭānaku kriyalu cēppucunnāḍu.

udbhuṭaḥke tu [udghaṭṭe tu sa]niṣkrāmaṃ śamyadvaṃdvaṃ ca yojayet/

udbhuṭake[udghaṭṭe tu] - ekakaḷaina udghaṭṭa tāḷamaṃdu niṣkrāmamu [rēṃḍu śaṃyālu] cēppucunnāḍu.

saṃpakveṣṭākasya kalāḥ ṣaṭpitāputrakoditā//132//

saṃpakveṣṭākasya - ekakaḷaina saṃpadveṣṭāka tāḷamu yōkka kalāḥ - kriyalu ṣaṭpitāputrikoditā - ekakaḷa ṣaṭpitāputraka tāḷamaṃdu cēppaṃbaḍina saṃtāśatāva[śa]tālu rēṃḍu mārlu āru guruvulakunnu vaccunu. yidi ratnākara matamu. tāḷakaḷāvilāsaṃvāri matamaṃdu kriyalu cēppucunnāḍu.

saṃpatāpā patāpaśca tāpasaṃpaścapa kramāt/

saṃghāta: patita: padmini tāḷa patita tāḷa patita tāḷa padmani saṃnnipāta patitā padmani aneṭi paṃḍēṃḍu kriyalunnu yekakaḷa saṃpakveṣṭākamaṃdu kramānane paṭṭedi. dvikaḷa catuṣkaḷalaina udghaṭa saṃpakveṣṭākālaku kriyalu cēppucunnāḍu.

sannipātastu nāstyatra yonivā[vad] dvikalādike//133//

tatra - yī dvikalādike - catuṣkaḷalaina vudghaṭā saṃpakveṣṭākāla yaṃdu sannipātastu - saṃnipātamane kriya nāsti - ledu. yonivat - tamaku kāraṇālayina cācapuṭa ṣaṭpitāputrikālavalone kriyalu naḍipiṃcedi. yiṃduku bhāvamu. sannipāte tu śamyaḥ syāt - aneṭi viśeṣa vacanaṃ cātanu sannipāta sthānamaṃdu śamya vaccunaṃnāḍu ganuka. saṃnipātamaṃdu śamya aneṭi kriyānu nilipi, vudghaṭānaku tanaku kāraṇamaina cācapuṭa dvikaḷa catuṣkaḷalaku valēne kriyalu tēliśi pēṭṭedi, saṃpakveṣṭākānnu tanaku kāraṇamaina ṣaṭpitāputraka dvikaḷa catuṣkaḷakuṃbalane kriyalu tēliśi pēṭṭedi. ratnākaramaṃdu yonivat aneṭi māṭayuktaṃ kādu. adi ye tīraṃṭenu. yī mārgatāḷālaidunnu yīśvaruni paṃcamukhāla valla puṭṭina viṃtekāni cācapuṭaṃ valla vudghaṭamunnu ṣaṭpitāputrakala valana saṃpadveṣṭākamunnu puṭṭinavi gāvu. ayināgāninni cācapuṭodghaṭālu mūḍeśi pādālu galiginadi ganukanunnu ṣaṭpitāputraka saṃpakveṣṭākālu āreśi pādālu galavi ganukanunnu, pādasamyaṃcāta tamaku kāraṇālani cēppaṃbaḍēnani tēlsukunedi. yidi kriyā yogamaneṭi kaḷalu. ippuḍu caccatpuṭādi tāḷāla yōkka yekakaḷādulayaṃdu śamya tāḷa sannipātalake prayogaṃ cūḍabaḍēgāni dhruva anedi kriyaku yāla prayogaṃ cūpabaḍaledani śaṃkiṃci pariharimpucunnāḍu.

ekakalādi tāleṣu na prayogo dhruvasya tu/
tathā'pi ca dhruve mārge prayogastasya vidyate//134//

ekakalādi tāleṣu - ekakaḷa dvikaḷa catuṣkaḷalu gala mārgatāḷāla yaṃdu śamyātāḷa sannipātālake prayogaṃ cūpabaḍegāni dhruvasya tu- dhruvakriyalaitenu na prayogo - prayogaṃ cūpabaḍaledu. yiṭlani ākṣepamu yiṃduku parihāraṃ. tathā'pi - avainagāninni dhruve mārge - dakṣiṇa vārtika citra dhruvālaneṭi mārgālalonu dhruva aneḍi mārgamaṃdu dhruva anedi kriya prayogiṃcedi. adi ye tīraṃṭenu. dhruvake mātṛkā kalā - anedi vacanaṃ cāta dhruva mārgamaṃdu ōka mātra kaḷaganuka ā mātraku dhruva anedi kriya vaccunu aṭu ganuka. yekakaḷādulayaṃdu dhruvakriyalaku prayogaṃ lekuṃnnagāninni yī tāḷālaku dhruva mārgamaṃdu dhruvakriya vaccuganuka vyardhamani śaṃkaṃcarādani parihāraṃ tēlsukunedi. yī kriyalaku dhruva anedi peru vaccinaṃduku nimittaṃ cēppucunnāḍu.

dhruvaścitrādi mārgeṣvānusyūtatvena hetunā/
kūṭasthatvena tatraiva dhruvānāmabhidhīyate//135//

druvaḥ - dhruva ane kriyā citrādi mārgeṣu - dhruvaścitra vārtika dakṣiṇa mārgālayaṃduṃnnu praveśiṃciyuṃḍuṭa ane hetunā - nālugu mārgālayaṃduṃnnu dhruvakriyā mōdaṭi vaccuṭa cātanuṃnnu tastyaiva - ā dhruva kriyaku dhruvānāma - dhruva anedi peru abhidhīyate - cēppaṃbaḍunani tēlsukunedi. ippuḍu caccatpuṭa tāḷānaku mārgabhedālacāta kriyalu ratnākara matāna cēppucunnāḍu.

caccatpuṭe tvekakale dhruve ca dhruvakā matā/
dhruvakā patitā citre vārtike dvādime ubhe/
antye dve ca prayoktavye kramādaṣṭau ca dakṣiṇe//136//

ekakale - ekakaḷā, ardhakaḷā, pādakaḷa, nīcakaḷalugala caccatpuṭe - caccatpuṭa tāḷamaṃdu dhruve - dhruva mārgamaṃdu naḍicenāyanā appuḍu nīcakaḷa āyaganuka. dhruvakā matā - dhruvakenaḍucunu citre - citra mārgamaṃdu naḍicenāyanā appuḍu pāda kaḷālāya ganuka, dhruvaka patitalu naḍucunu. vārtike - vārtika mārgamaṃdu naḍicenā appuḍu ardhakaḷa āya ganuka, dhruvaka sarpiṇulunnupatāka patitalunnu naḍucunu. dakṣiṇe - dakṣiṇa mārgamaṃdu naḍicenāyanā appuḍu ekakaḷa āya ganuka. dhruvakādi kriyālu yēnimidiṃnni kramānane naḍucunu. yī kaḍamanane kaḍama tāḷālaku tēlsukunedi. yī aidu tāḷālukuṃnnu dakṣiṇa vārtika citra dhruva mārgālane kriyala naḍipiṃcavalēgāni citratama aticitratama mārgāla kriyala naḍipiṃcarādu. adi ye tīraṃṭenu. citratama aticitratama mārgāmaṃdu dhrutānudrutalu naḍucuganuka. drutānudrutalu leni mārgātāḷālayaṃdu ā rēṃḍu mārgāla kriyalu naḍipiṃcarādu. drutānudrutalugala veśi tāḷālayaṃdu ayitenu, āru mārgāla kriyalu naḍucukunedi. yidi mārgakaḷalu.

sītārāmaṃ guruṃ natvā somābhaṭṭāmudātanot/
tanu tālakalāvārdhi matānāṃ viduṣāṃ mude//137//

yī kaḷalu tāḷapādālananusariṃcinadai tāḷa saṃbaṃdhulu āya ganuka, tāḷa praṇālanu tēlsukunedi. yippuḍu tāḷālaku laya cēppagalavāṃḍai parivartanaṃ cēppucunnāḍu.

[atha Layaḥ]

āvṛtteḥ[ttiḥ] pādabhāgādeḥ parivartanamiṣyate/

pādabhāgādeḥ - tāḷapādabhāgādikaṃ yōkka āvṛtteḥ - marinnu mariṃnni tiruguṭa parivartanaṃ - parivartanamani iṣyate - iṣṭamavunu. iṃduku bhāvamu. gītayaṃdekāni nāṭyamaṃdekāni ā

gītādulu mugiśinadanukānu tāḷa pādālunnu mariṃnni mariṃnni āvartiṃcenā adi parivartanamanaṃbaḍunu. laya cēppedi kōraku tāḷānaku miti cēppucunnāḍu.

viśrāntiyuktayā kāle kriyayā mānamiṣyati/

viśrāntiyukttayā - viśrānti anaṃgānu kriya mugiśina tarvāta kōṃtacepu vūrake uṃḍuṭa viśrāṃti anaṃgānu paryāyālu. viśrānti - kriya viratitoḍanu yuktayā - kūḍinaṭuvaṃṭi kāle -laghukālamaṃdali kriyā - saśabdakriyala cātane kāni niśśabda kriyala cātanekāni mānaṃ - tāḷa pramāṇaṃ iṣyate - iṣṭamavunu. yiṃduku bhāvamu. dhruvatāḷānaku mūḍu mātralu ganuka, ā mūḍu mātralakunnu mūḍu kriyalu naḍiceṭappuḍu, mūḍo kriyānaḍipiṃstenu tāḷamu mugiśēnani tēlusukunedi.

kriyānantaraviśrāntirlayasya[layaḥ saḥ] trividho mataḥ //138//

kriyā - saśabda niśśabda rūpamaina kriyala yōkka anantara - dagginadi ayniṭuvaṃṭi viśrāntiḥ - viratikālamu layaḥ - laya ani piṃcukonu. saḥ - ā laya trividhaḥ - mūḍu vidhālu adi ye tīraṃṭe cēppucunnāḍu.

druto madhyavilambasya[śca] drutaśśīghratamo mataḥ/

drutalaya, madhyalaya, viḷaṃbalayalu mūḍu vidhālu. aṃdulo drutalayaku lakṣaṇaṃ cēppucunnāḍu. śīghratama - śīghratamamainadi drutaḥ - drutalayayani mataḥ - saṃmatamu. yiṃduku bhāvamu. tāḷānaku kriyalu naḍiceṭappuḍu ōka kriyanaḍicina tarvāta kōṃta kālamu vūrakē vuṃḍaka mōdali kriya mugiyagāne rēṃḍo kriya mōdalukōnēnā appuḍu kriyala naḍuma viśrānti ledu ganuka layaledu. yēṭulayinānemi guruvuku avayavālayni laghuvula yōkkānu, plutānaku avayavālayni laghuvula yōkkānu madhyamamaṃḍu viśrānti leduganuka layaledu. alāge ōka aṃgaṃ yōkka kriyāntaramaṃḍu virati lekane mari ōka aṃgaṃ yōkka kriyāntaramu drutamāyanā layaledu. ye tāḷamainānemi kriyalato gūḍā naḍavagānu ā kriyala yōkka viśrānti kālamu kōṃcamāyanā ā kālamu drutalayanaṃbaḍunu. yī layalu tāḷāṃgala saṃdhulnu vuṃḍunani tēlsukunedi. madhyalaya viḷaṃbalayalu cēppucunnāḍu.

[dvi]guṇādviguṇa[ṇau] jñeya[yau] tasmānmadhyavilambitau //139//

tasmāt - ā drutalayakaṃṭenu tāḷāṃgāla yōkka madhyamamaṃḍu yinubaḍi viśrāntikālamu madhyalaya anipaṃcukōnunu. ā druta[madhya]layakaṃṭenu tāḷāṃgāla naḍumaninumaḍi viśrāntikālamu, vilaṃbita laya anipaṃcukōnunu. yī prakārānane

deśi mārga tāḷālku kaḷā bhedaṃ cāta vaccina mārgālaku vōkkōkka mārgālaku layatrayaṃ kaddani cēppucunnāḍu.

deśīmārgeṣu tāleṣu kalābhedo 'pyanekadhā/
tatra mārgo'pyanekaśca tatra mārge layatrayam//140//

tāḷālu rēṃḍu vidhālu. deśi tāḷālunnu mārga tāḷālunnavi. ā tāḷālayaṃdu kalābhedādi - kaḷā bhedamunnu anekadhā - vōkkōkka tāḷānaku ekakaḷa dvikaḷa catuṣkaḷa anedi aneka bhedālu galavu tatra - ā vōkkōkka kaḷayaṃdu mārgo'pi - mārgamunnu aneka deśi tāḷāla yōkka vōkkōkka kaḷayaṃdu āreśi mārgālunnu mārgatāḷāla yōkka vōkkōkka kaḷayaṃdu nālugeśi mārgālani aneka mārgālu kalavu. tatra mārge - vōkkōkka mārgamaṃdu layatrayam - yī mūḍu layalu kalavani tēlusukunedi. vōkkōkka tāḷānaku vōkkōkka mārgamaṃdu laya trayaṃ galiginaṃduku druṣṭāṃtaṃ cēppucunnāḍu.

ekamārge yathāloke gacchanti puruṣāḥ trayaḥ/
teṣāṃ pādagaterbheda dviratiśca tridhā tathā//141//
tālāścāpi layāścāpi rāditi [dvidhā] prāhurmanīṣibhiḥ/

yathā - yēṭuvalēnayināgāni loke - lokamaṃdu ekamārge - ōkamārgamaṃdu puruṣatrayaḥ - mugguru puruṣulu gacchanti - povucunnaṃduru teṣāṃ - ā puruṣula yōkka pāragateḥ - pādanyāsāla yōkka saṃdhi vuṃḍedi viratikālamu kōṃcamu ganuka ā gati drutagati. aṃtakaṃṭe marivōkaṃḍu maṃdamugā bogānu vāni pādanyāsa saṃdhula virati kālaṃ maṃdamāya ganuka, vāṃḍigati madhyagati. aṃtakaṃṭena marivōkaṃḍu maṃdamugā naḍuvagānu vāni pādanyāsa saṃdhula virati kālamu viḷaṃbamāyaganuka vānigati viḷaṃbagati āyanu. ā tīrunane vōkkōkka tāḷānaku vōkkōkka mārgamaṃdu mūḍeśi layalu kalavani tēlusukunedi. yī mūḍu layaluṃnnu yemiṭi valana tēliyavalēnaṃṭē cēppucunnāḍu.

mārgebhedāścirakṣipra madhyabhāvo'pyanekadhā//142//

mārgabhedāḥ - dakṣiṇādi mārgabhedālanuṃḍi cirakṣipra madhyabhāvaḥ - viḷaṃbita druta madhyālaneṭi mūṃḍu layaluṃnnu tēlusukunedi. yiṃduku bhāvamu. dakṣiṇa mārgamaṃdu cirabhāvamaina viḷaṃbita layanu, citra mārgamaṃdu kṣipra bhāvamayina drutalayānu, vārtika mārgamaṃdu madhyalayānu vaccunani tēlusukunedi. adi ye tīraṃṭenu. citra mārgamaṃdu rēṃḍu laghuvulu vaccuganuka. ā rēṃḍu laghuvuluṃnnu padi laghvakṣaroccāraṇa kālaṃ galaṃ guruvāya ganuka. ā guru kālānantaramaṃdu vuṃḍe laya druta laya anipiṃcukōnunu. vārtika

mārgamaṃdu nālugu mātralu vaccuganuka. nālugu mātraluṃnnu yiravai laghvakṣaroccāraṇa kālaṃ gala rēṃḍu guruvuladāya ganuka. ā rēṃḍu guruvula yōkka uccāraṇonaṃtaramaṃdu uṃḍe laya madhyalaya anipiṃcukōnunu. dakṣiṇa mārgamaṃdu yēnimidi mātralu ganuka, nalubhayi laghvakṣaroccāraṇa kālaṃ gala nālugu guruvula yōkka uccāraṇonaṃtaramaṃdu uṃḍe laya vilaṃbita laya anipiṃcukōnunu. citramārga kaḷā kōṃcapu kālaṃ galadi ganuka, ā kaḷa uccaraṃcina tarvāta kālaṃ drutalaya āyanu ani, citrakaḷa aṃṭenu dviguṇakālaṃ gala vārtika kaḷākālaṃ gōppaganuka. ā kaḷoccāraṇanaṃtaraṃ viśrānti kālaṃ madhyalaya āyana. ā vārtikānukaṃṭe dviguṇa kālaṃ gala dakṣiṇa mārgakaḷākālaṃ vilaṃbaṃ ganuka ākaḷoccāraṇanantara viśrānti kālamu vilaṃba laya āyanu. ippuḍu mārgabhedaṃ cāta laya bhedaṃ kūḍadani śaṃkiṃpucunnāḍu.

mārgā[ṇām] kālabhede'pi viśrāntestu bhedā na hi/
tasmāllayaścaikavidhaḥ kathaṃ nu trividho bhavet/

mārga..gāṃ [ṇām] - citrādi mārgāla yōkka kālabhede'pi - kaḷākālālaku bhedaṃ galiginagāninni viśrāntestu - viśrānti kālānaku bhedā - bhedamu na hi - ledu. yiṃduku bhāvamu. citra mārgamaṃdu ōka guruvu naḍicina tarvāta viśrānti - vārtika mārgamaṃdu rēṃḍu guruvulu mīda viśrānti, dakṣiṇa mārgamaṃdu nālugu guruvula mīda viśrānti ganuka. mārgālaku guruvula bhedaṃ galigināgāninni viśrānti kālaṃ ōkaṭi ganuka. layaḥ - laya, ekavidhaḥ - ōkavidhameganuka kathaṃ - yēṭṭu trividhaḥ - mūḍu vidhālu bhavet - avunu. mārgabhedālacāta layalu mūḍu vidhālu ye tīrana tēlusukovalēnanedi ākṣepamu. yiṃduku parihāraṃ cēppucunnāḍu.

kriyāmārgeṇa[mānena] mārgāṇāṃ bhedastena layasya ca//143//

kriyāmānena - kriyā pramāṇaṃ cātanu mārgāṇāṃ - dakṣiṇādi mārgālaku bhedaḥ - bhedamu tena - ā mārga bhedaṃcātanu layasya ca - layakunnu bhedamu. yiṃduku bhāvamu. yēnimidi kriyalugala dakṣiṇa mārgamu nālugu kriyalugala vārtika mārgamuṃnnu, rēṃḍu kriyalu gala citra mārgamaniṃnni yī tīruna kriyā pramāṇaṃ cāta mārgabhedaṃ tēlisi ā mārgabhedaṃ cāta viśrānti kālasvarūpamaina layaku bhedaṃ tēlusukovaccunani tēliśedi. yiṃduku druṣṭāntaṃ cēppucunnāḍu.

grāmādgaṅgādi mārgāstu trayaḥ sannihito'pi ca/
dūro dūrataraścaiva tadgāmi gamanaṃ yathā//144//

grāmāt - grāmānanuṃḍi gaṅgādi mārgaḥ - gaṃgaku pōyye mārgamulu trayaḥ - mūḍu galavu. ā mūḍu mārgāluṃnnu cēppucunnāḍu. sannihito'pi ca - daggiravunna mārgamuṃnnu māratataḥ - aṃtakaṃnna dūrapu mārgamuṃnnu dūrataraścaiva - dūrītaramaina mārgamunnu. tadgāma - gamanaṃ tat - ā mūḍu mārgāla yaṃduṃnna gāmi - povucunnu mugguru puruṣula yōkka gamanaṃ - gamanamu yathā - yeṣu valēnu. yiṃduku bhāvamu - ōka grāmānanuṃḍi gaṃgaku pōyyeṭaṃduku daggiradrova aṃtakaṃṭe dūrapudrova aṃtakaṃṭe mariṃnnidūrapudrova ā drovalaṃdu vōkka rīti gamanaṃ gala mugguru manuṣyulu pocū vuṃḍaṃgānu, saṃnihita mārgānanuṃḍi vaccina vāṃḍu vegiraṃ vaccēnani tēliyabaḍunu. aṃtakaṃṭe dūrapudrova naḍicina vāṃḍu madhyagativāṃḍanabaḍunu. aṃtakaṃṭe dūrapudrova naḍicina vāṃḍu viḷaṃbānavāṃḍanabaḍunu. yī prakāraṃna mugguru yōkka gamana kriyanunnu bhedaṃ lekunnāgāninni mārgabhedāna druta madhya viḷaṃba gamanāla bhedaṃ galiginaṭṭu prakṛtamaṃduṃnnu viśrānti kālaṃ vōkkaṭaināgāninni citrādi mārgāla yaṃdu viśrānti kāla pramāṇaṃ bhedaṃcāta laya bhedaṃ tēliyavaccunu. viśrānti kālaṃ vōkkaṭaināgāniṃnni mārga bhedaṃcāta layabheda manedi cūḍāmaṇi matamu. ratnākaramatamaitenu druta madhya viḷaṃba layalaṃdu viśrāṃti kālaṃ vōkkaṭainadānikaṃṭē vōkkōkka viśrānti yinumaḍi adhikaṃ ganuka. viśrānti kālānaku svabhāvanane bhedaṃvalla vaccina bhedaṃ kādani tēlusukunedi. yī layaku mariṃnni cēppucunnāḍu.

drutādau drutamadhyādi bhedenāsāvanekadhā/

drutādau - drutalayayaṃdu madhyalaya viḷaṃbalaya layayaṃdu[?], drutamadhyādi bhedena - drutayaṃdu druta madhya viḷaṃbālu galavu. madhyamaṃdu madhya druta viḷaṃbālu galavu. viḷaṃba maṃdu viḷaṃba madhya drutālu galavu. yī prakārāna asau - ī laya anekadhā - aneka prakārālu galavani tēlusukunedi. yī laya tāḷamaṃdu yēppuḍu gaddaṃṭē cēppucunnāḍu.

asya nṛtyādibhiryoni layo'pi trividho bhavet/
anyathā layahīnassyāditi prāhurmanīṣiṇaḥ//145//

asya - yī tāḷānaku nṛttādibhiryoge - nṛttā gīta vādyālatoḍa saṃbaṃdhaṃgalgucūnuṃḍagānu trividho layaḥ - yī mūḍu layalunnu bhavet - vaccunu. anyathā - nṛtyādi saṃbaṃdhaṃ lekapoyanā layahīnasyāt - tāḷamu layaledani pēddaru palukuduru.

idi ratnākara matamu. tāḷakaḷāvilāsaṃvāri matamu cēppucunnāḍu.

tālāṃtaranalavartiryaḥ kālo'sau layaḥnāllayaḥ/

tāḷāṃgāla yōkka naḍuma vuṃṭe kālaṃ laya anaṃbaḍunu. adi yēṭlaṃṭe cēppucunnāḍu layanāt - tāḷāṃgālanaṃṭaka vūrakevinamāṭavallanu yī laya, druta madhyamamaṃḍu madhya druta viḷaṃbālu kalavu. viḷaṃbamaṃḍu madhya drutālu kalavu. yī prakārāna asau - yīlaya anekadhā - aneka prakārālu kalavani tēlusukunedi. yīlaya tāḷamaṃḍu yēppuḍu gaddaṃṭenu yī cēppina prakārāna tēlusukunedi. yī laya druta madhya viḷaṃba bhedaṃ cāta mūḍu vidhālu kalavu. yī mūḍu layalunnu yakkaḍa vuṃḍunaṃṭe cēppucunnāḍu.

tryaśrādi jātitāleṣu jñeyau madhyavilambitau//146//

trayaśrādi jātitāleṣu - trayaśra miśra khaṃḍa saṃkīrṇa jāti tāḷāla yaṃḍu jeśina mātralu vaccu ganuka. ā tāḷālayaṃḍu madhya layānu viḷaṃbalayānu vaccugāni drutalaya ledu. drutalayagala sthalaṃ cēppucunnāḍu.

drutamadhyavilambāstu tāle ca caturaśrake/

sari mātralu gala caturaśra jāti tāḷamaṃḍu druta madhya viḷaṃba layalu mūṃḍunnu ceśi mātralu gala trayaśra jāti tāḷāla yaṃḍu drutalayalenaṃḍu sanimittaṃ cēppucunnāḍu.

tryaśrakhaṇḍādi tāleṣu drutotpattīryato na hi//147//
tasmānnāsti drutaḥ kālaḥ tvasti madhyo vilambitāḥ/

tryaśrādi jāti tāḷālu ardhārdha kramāna taggiṃcuka rāgānu virāmadruta nilucugāni vōkka druta nilucuganuka. tasmāt - adhikāraṇaṃ baṭṭuṃḍi druta layaledu. madhya laya viḷaṃba layalu kalavani tēlusukunedi. nṛttāniki upayuktaṃ kāni laya cēppucunnāḍu.

layo'kṣare pade vākye yo'sau nātropayujyate//148//

akṣarāla yaṃduṃnnu pādālayaṃduṃnnu vākyālayaṃduṃnnu yo sau layaḥ - yelayainānemi gaddu, ā laya atra - yī tāḷamaṃḍu nopayujyate - yuktaṃ kādu. tālasthastu layaḥ - tāḷamaṃḍuvuṃḍedi layaitenu tatra - ā nṛtta gīta vādyālayaṃdu upayujyate - upayogiṃcunu aṃnāḍu ganuka. tāḷamaṃḍu vuṃḍedi laya maṃcidani tēlusukunedi. yī laya tāḷamaṃḍu unnadai nṛtta gīta vādyālanunnu tāḷamuṃnnu alaṃkariṃcaṃgānu tāḷa pramāṇamani tēlusukunedi. idi laya ane pramāṇaṃ.

[yatiḥ]

yati lakṣaṇaṃ

layapravṛttiniyamo yatirityabhidhīyate/
samā śrotovahā cānyā gopucchā trividhe ca sā//149//

layapravṛtti - laya yōkka pravṛtti - pravartiṃceṭaṃduku ayina niyama yatiḥ - yati ani abhidhīyate - palukaṃbaḍunu. sā - ā yati sama yatinaninni śrotovahaṃ yati: [naninni] gopucchayatinaninni yī mūḍu vidhālu. yiṃduku bhāvamu. laya pravarta niyamamanaṃgānu, citramārga kriyānaṃtara viśrānti drutalaya, vārtika mārga kriyānaṃtara viśrānti madhya laya, dakṣiṇa mārga kriyānantara viśrānti viḷaṃbalaya ganuka, ā laya mārgamaṃdu ā layānīmaṃgā pravartiṃcedi, yati ani tēlusukunedi. samayatiki lakṣaṇaṃ cēppucunnāḍu.

ādimadhyāvasāneṣu layaikatva[ve]samā tridhā/

tāḷamu vartiṃceṭappuḍu ādi madhyāvasānāla yaṃdu vōkka layaṃ naḍicenā ā niyamaṃ samayati yanuṭa. vōkka mārgaṃ cāta laya naḍicenā adi samayati yanuṭa. ā laya yōkka niyamamaina pravṛtti yatiyani, laya yatulaku bhedaṃ tēlusukunedi. ā samayati triḥ - mūḍu vidhālu. mūḍu vidhālayinaṃduku hetuvu cēppucunnāḍu. layatrya vidyat - druta madhya viḷaṃbāla mūḍu layavallanu. yiṃduku bhāvamu. ādi madhyāvasānāla yaṃdu citramārgaṃ cātanu drutalaya naḍicenadi samayati. ādi madhyāvasānāla yaṃdu vārtika mārgaṃ cāta madhya laya naḍicenā adi ōka samayati. yī tīruna dakṣiṇa mārgaṃ cāta naḍicenā adi ōka samayati, ani mūḍu vidhāla samayatulaku tēlusukunedi. śrotovāha yati lakṣaṇaṃ cēppucunnāḍu.

layatraidhyādādi madhyāvasāneṣu yathākramāt//150//
ciramadhyādrutalaya yathā śrotovahā matā/

yī ślokamaṃdu layatraidhyāt - aneṭi samayati anvayiṃci aidu viḷaṃba layamani tēlusukunedi. ādi madhyāvasānāla yaṃdu kramāt-kramānane ciramadhyādrutalaya - viḷaṃba madhya drutalaya vaccenāyanā adi śrotovāhayati ani matā - saṃmatamu. yiṃduku bhāvamu. mōdali dakṣiṇa mārgamuṃnnu madhyamamaṃdu vārtika mārgamunnu yī prakārānane laya naḍicenāyanā adi ōka śrotovāha yati anipiṃcukōnunu. yēṭuvalēnainānemi nadi mōdaṭa nīḷḷu cālā vastenu mōdala vistāraṃ mariṃnnitīśi kaṭṭugā nīḷḷu vastenu adi madhyagati avunu. mariṃnni nīḷḷu svalpaṃgā vastenu adhamagati

avunu. yī prakārānane niyamaṃgā viḷaṃba madhya drutalayalu naḍuvaṃgānu anvardhānāmamaina śrotovāha yati āyanu. mariṃnni śrotovāha yati cēppucunnāḍu.

anyā vilambamadhyāsyāt madhyadrutalayāparāḥ//151//

anyā - mariōka śrotovāha yati madhyāsyāt - viḷaṃba madhyalayalu kaladi avunu. aparāḥ - mūṃḍo śrotovāha yati, madhyadrutalayā - madhya drutalayalu kaladi. ī prakārāna śrotovāha yati mūḍu vidhālani tēlusukunedi. gopucchayatiki lakṣaṇaṃ cēppucunnāḍu.

drutamadhyavilambassyāt gopucchādrutamadhyagā/
dvitīyā syādbhavenmadhyavilambitalayānvitā//152//

gopucchayatiṃnni mūḍu vidhālani mūṭikiṃnni lakṣaṇālu kramānane cēppucunnāḍu. druta madhya viḷaṃba layalu kaladi ōka gopucchayati. druta madhya layalu naḍicenā adi rēṃḍo gopucchayati. madhya viḷaṃba layalu naḍicenā adi mūḍo gopucchayati. ani mūḍu vidhāla gopucchayatulu tēlusukunedi. mōdalu adhikaṃgā naḍici kaḍapaṭa kōṃcamāyunā adi śrotovāhayati anipaṃcukōnunu. adi ī prakārānane naḍucu ganuka mōdalu kōṃcaṃgā naḍicina vēnaka diridigā naḍicenā adi gopucchayati ani tēlsukunedi. gopucchamu mōdalu kōṃcamuṃnu tudanu gōppa ganuka. ī prakārānane yī rēṃḍu yatulunnu anvardhanāmaṃ galadani tēlusukunedi. catura sabhā vilāsaṃ vāru yatulu āru vidhālani cēppināru.

śrotovahā ca gopucchā samā ca yavamadhyagā/
vedimadhyā caviṣamāṣaḍvidhā yatirucyate//153//

śrotovāha, gopuccha, samā, yavamadhya vedimadhya, viṣama yatulani āru vidhālu. yavamadhya yatiki mṛdaṃga yati ane nāmāntaramu kaddu. vedimadhya yatiki pipilikā yane nāmāntaramani tēlusukunedi. alpāṃgālu kathalanunnu kaḍama adhikaṃgālu vastenu adi yavamadhya yati. adhikaṃgālu kaḍala nuṃḍi alpaṃgālu naḍumanuṃṭenu adi vedimadhya yati. ī prakārāna niścayiṃcarāni yati viṣamayati. ī prakārāna yatulu aneka vidhālu galigi vuṃḍaṃgānu, yatulu mūṃḍu vidhāla cēppina śāṅga9devuni abhiprāyaṃ āruyeḍulaninni niścayaṃparādu. aṭamīdaṭa khaḍgayati, nāgayati, cakrayati pada[ra?]śuyati mōdalayinavi kalpiṃcavaccu ganukanunnu pradhāna yatulu mūḍani cēppitenu. kaḍmayatulu buddhivaṃtulayinavāru tēlusukunerani śāṅga9devuṃḍu mūḍe yatulu cēppēnani tēlusukunedi. yī yati layanu āśrayiṃci, ādvāra tāḷa saṃbaṃdhi ayinadi avucunna nṛttādikamunu prakāśiṃpajāyagānu tāḷapramāṇamani tēlusukunedi.

idi yati aneṭi prāṇaṃ.

Atha prastāraḥ

atha prastārasaṃbhūtāḥ pratyayāssanti vismayāḥ /
teṣu pañcāṅgasaṃbhūtaḥ prastāraḥ kathyate'dhunā //154//

atha - ayina tarvātanu, prastārasaṃbhūtāḥ - prastāraṃ valla buṭṭunaṭuvaṃṭi, pratyayāḥ - pratyayālu vismayāḥ - āścaryakarālayinadi santi - kalavu. teṣu - ā pratyayālalopalanu pañcāṅgasaṃbhūtāḥ - pañca - ayidainaṭuvaṃṭi, aṅga - anudrutādyaṃgāla vallanu saṃbhūtaḥ - puṭṭinaṭuvaṃṭi prastāraḥ - prastāramu, adhunā - ippuḍu, kathyate - cappaṃbaḍucunnadi. yikanu prastariṃce kramaṃ cēppucunnāḍu.

prastāre'sminvijānīyāt alpaṃ pratyadhikaṃ mahat /
icchātālaṃ likhetpūrvaṃ dakṣiṇādvāmagāminam //155//

icchātālaṃ likhetpūrvaṃ - icchātālaṃ - tana manassuku vaccina tāḷaṃ tāḷagatamaina aṃgaṃ mōdaṭavrāśi, asmin prastāre - yī prastāraṃ naṃdu, adhikaṃ prati - adhikamaina aṃgaṃ gūrci, alpaṃ -kōṃcamaina aṃgamu, dakṣiṇādvāmagāminam – dakṣiṇāt - kuḍi bhāgāna nuṃḍi, vāmagāminam - yaḍamaku varusa naḍiceṭaṭṭugānu, vijānīyāt - yēruṃgavalēnu. anaṃgā tātparyārdhamu. kuḍinuṃḍi yaḍamaku adhikaṃ kiṃdiki dāniki takkuvayaina aṃgaṃ bēddi prastariṃvalēnanuṭa.

tathā sthūlādi sūkṣmāntaṃ yathā saṃbhavayogataḥ /
tameva viṣayīkṛtya prastāraḥ prasṛto bhavet //156//

tathā - ā prastariṃce samayamaṃdu sthūlādi sūkṣmāntaṃ - sthūlādi - adhikamaina aṃgaṃ ādigānu sūkṣmāntaṃ - takkuvayina aṃgaṃ kaḍapalagānu yathā saṃbhavayogataḥ - yathā saṃbhava - saṃbhaviṃcina aṃgaṃ yogaṃ vallanu tameva viṣayīkṛtya – a sthūla alpamaina aṃgame viṣayīkṛtya - mahattugā jesukōni, prastāraḥ prasṛto bhavet - prastāraḥ - prastāramu vṛddhi bōṃdiṃpaṃbaḍḍadi bhavet - avunu.

vāmāntyamahato'dhastādalpaṃ vinyasya dakṣiṇe /
yathopari tathāśeṣaṃ vāme sthūlīkṛtaṃ nyaset //157//

vāmārtyaḍu matodhastāt - vāma, yaḍamaku, antya - kaḍapalaina mahataḥ – mahattuku, adhastāt - kriṃdanu alpaṃ - kōṃcamaina aṃgaṃ vinyasya - nilipi, yathopari tathāśeṣaṃ - migilina kuḍi bhāgāna yathopari mīṃdavunna aṃgaṃ vrāśedi. vāme sthūlīkṛtaṃ

nyaset - prastāra samayāna prastāra varusanu aṃnni aṃgāluṃnnu alpame, ayi mahattulekuṃḍi alpāṃgālu. sthūlīkṛtaṃ - kūḍi mahattugājesukuni. vāme – yaḍamabhāgāna, nyaset - nilipedi.

yogāṅgaṃ pṛto[yattato] vāme likhedevaṃ punaḥ punaḥ/
sarvānudrutaparyantaṃ tathā saṃkhyā vinikṣipet//158//

tathā - ā yalpāṃgālu kūḍi mahattugā jesi vrāśeṭappuḍu saṃkhyaku samaṃgā vacceṭaṭṭugānu, punaḥpunaḥ – māṭimāṭikiṃnni, sarvānudrutaparyantaṃ - sarvānudrutāṃtaṃ meragānu, evaṃ - yī prakārānanu prastariṃcedi, anaṃgānu tātparyaṃ - yēnni varsalā anni alpāṃgālai mahattu lekapovucunnado anni varsaluṃnnu ā yalpāṃgālu kūḍi mahattugā jesi mahattuneyaṃgā migilina alpāṃga mahattuku yaḍama kaḍavrāśi pūrvokta prakārānanu mahattu rēṃḍugā alpāṃgamu baṭṭi migilinavi yogaṃ vēṃbaḍini ā mahattuku yaḍamaku vrāśi kuḍini mīṃdavunnaṭṭugā vrāśi prastaristenu prastāramavunu. yidā drutāṃta prastārakuṃnnu lakṣaṇamani tēlusukunedi.

iti prastāraḥ

atha saṃkhyā

ityaṅgayukto yastālaḥ tasya bhedāḥ katītiyaḥ/
pṛcchati prasabhaṃ tasya vakttuṃ saṃkhyāṅkasantatīm//159//

idi[ti] - ī prakārāna, aṅgayuktaḥ - anudrutādyaṃ gāla toḍanu kūḍinaṭuvaṃṭi, yaḥ - prastariṃpaṃbaḍḍa tāḷamu yēdigaddo, tasya - ā prastariṃpaṃbaḍḍa tāḷānaku bhedāḥ – tāḷabhedālu, katīti - yanni āyēnani, yaḥ - ye januṃḍainānu, pṛcchati - aḍigitenu, tasya - ā januniki, vakttuṃ - ā prastariṃcina tāḷabhedālaku cēppeṭaṃduku saṃkhyāṃkasantatīm - saṃkhyā - saṃkhyalaneṭuvaṃṭi aṃkanāmadheyālu galiginaṭuvaṃṭi, vāṃṭi yōkka santatīm - paṃktini,

prakalpyācyutarāyo'sau vakti lakṣyavicakṣaṇaḥ/

[pra]kalpya - kalpiṃci, asau - ī acyutarāyaḥ - acyutarāyala devuṃḍu, lakṣyavicakṣaṇaḥ - lakṣya - udāharaṇa yaṃdu, vicakṣaṇaḥ - nepa9riyaina vāṃḍai, paṃkti, ā saṃkhyāṃka saṃtatini cēppucunnāḍu.

pṛcchakecchā tālajātān śuddhāṃśa samakoṣṭhakān/
tiraścīnāṃ vāmapūrvaṃ vilikhyādaṅka yojanāt//160//

pṛcchak - aḍige januni yōkka, icchā - icchaku vaccina, tālaḥ - tāḷāla vallanu, jātā - puṭṭinaṭuvaṃṭi śuddhāṃśa – śuddhaḥ -

pariśuddhālainaṭuvaṃṭi aṃśa - anudrutādyaṃgālaku, samā - samalaina, koṣṭhakān - yiṃṭlu galiginaṭuvaṃṭi tiraścīnāṃ - aḍḍamaina paṃktini vilikhya - vrāśi, vāmapūrvaṃ - vāma yaḍamabhāgaṃ, pūrvaṃ - mōdatānaṭṭugānu aṅkayojanāt – aṅka - lēkkala yōkka, yojanāt - vrāśe prakāramu atha - aṭu tarvātanu acyutarāyalu cēppucunnāḍu. yī vṛddhi saṃkhyaluku aṃtyopāṃtya turyāṣṭamadvādaśālu kūḍedi. turyāṣṭamadvādaśālu lekuṃṭe tṛtīya saptamekādaśālu kūḍi vrāśedi.

Table-1

idi anudruta prastāramu saṃkhya

ekadvyaṅkau kramānnyasya yojayedvāmasaṃbhavān /
aṅkānantyopāntyaturyāṣṭamadvādaśakoṣṭhagān //161//

turyāṣṭamadvādaśānāmabhāve tu likhetkramāt /
tṛtīyaṃ saptamaṃ caiva daśa caiva punaḥ punaḥ //162//

ekadvayaṃkau - eka ōkaṭi lēkhkānu, dvayaṃkau - rēṃḍi lēkhkānu nyasya - vrāśi, pīṭhike ceśi, kramāt - varusane, vāmasaṃbhavān - vāma - yaḍamabhāgāna, saṃbhavān - puṭṭinaṭuvaṃṭi, antyopāntyaturyāṣṭa madvādaśakoṣṭhagān - antya – kaḍapaṭa vuṃnnaṭuvaṃṭinni, upāntya - kaḍapaṭavunnadāniki daggira pūrvāna unnaṭuvaṃṭiṃnni, turya - nālugodainaṭuvaṃṭiṃnni, aṣṭama - yēnimidodainaṭuvaṃṭiṃnni dvādaśa - paṃnnēṃḍodainaṭuvaṃṭinni, koṣṭha - yiṃṭlanu, gān - pōṃdinaṭuvaṃṭiṃnni aṅkān - lēkhkanu, yojayet - kūrca valēnu. yiṭanaṃgā tātparyārthamu. aṃtyopāṃtya turyāṣṭama dvādaśakoṣṭālanunna lēkhkalanni kaliyagūḍi tarvāti yiṃṭanu vrāśedanuṭa. ā vrāśeṭappuḍu nālugodinni yēnimidodiṃnni paṃnnēṃḍodinni ayina yiṃṭlu lēkhkalu lekuṃṭenu vāṃḍikibadulu. tṛtīya - mūḍodiṃnni, saptamaṃ - yeḍodiṃnni. ekādaśaṃ ca - padakōṃḍodiṃnni ayni yiṃḍla lēkhkalu kūḍi vrāśedi. yī vrāśina tarvāta turyāṣṭamadvādaśālu kaligē yillu kūḍi vrāśediṃte kāni tṛtīya saptayekādaśālu kūḍi vrāyaṃbaniledu. punaḥ punaḥ - yaṃtavṛddhikainā māṭimāṭikiṃnni yīlāge vrāśedi.

candrādyādyantabhedāste mīyante'tra samudbhavāḥ /
kramādekādi saṃkhyāṅkakoṣṭhatālāṃ bruve'dhunā //163//

atra - yī saṃkhyapaṃkti yaṃdu samudbhavāḥ - puṭṭēna candrādyanta bhedāḥ - candra anudruta ādya - mōdaṭidigā galaṭuvaṃṭi adi - mōdaṭanuṃḍi antya - kaḍapaṭi dāṃkānu bhedāḥ

- tāḷabhedālu, taiḥ - ā saṃkhyā paṃktinunna lēkhka cātanu mīyante - tēliyabaḍunu. adhunā - ippuḍu, anudruta mōdalu kōnna varusane ekādaśa saṃkhyāṅkakoṣṭhatālān - ekā - ōkaṭilēkhka ādi - mōdalugā galiginaṭu vaṃṭi saṃkhyā - saṃkhya yōkka aṃkalēkhkala yōkka, koṣṭha - yiṃḷla yaṃdali, tālān - anudrutādi tāḷāluṃnnu, bruve - cēppēnu, vṛddhi kramaṃ cēppucunnāḍu.

anudruto drutassārdhaṃ bindumātrāsapādalaḥ/
dalau candradalā vakrovidhugau bindugau tataḥ/
candrākāśayutovakraḥ plutā syāt dvādaśe gṛhe//164//

anudruta mōdaṭa anudrutānu tarvātanu, drutaḥ - drutānunnu ā tarvātanu sārdha bindu - drutalo sagaṃ anudruta ganuka sārdha - anudrutaṃto gūḍina bindu - drutānu mātrā - laghuvunnu, sapādalaḥ - laghuvulo nālugopālu anudruta ganuka. āyanu drutaku pāda drutānu ane nāmaṃ callagānu sapādaḥ - anudrutaṃto gūḍina laḥ - laghuvunnu, dalau – anaṃgā daḥ - aṃṭe drutannu peru ganuka. drutānu laghuvunnu candradalaḥ - prastāra kālāna anudruta caṃdrākāraṃ ganuka caṃdra anaṃgā anudrutaku peru ganuka. caṃdra anudrutānu, da - drutānu, la - laghuvunnu, vakra - guruvuṃnnu vidhugau - vidhu - anudrutānu gau – guruvunnu, tataḥ aṭu tarvāta, candrākāśayutovakraḥ - candra - anudrutatonuṃnnu, ākāśa - drutatonuṃnnu yutaḥ - kūḍinaṭuvaṃṭi, vakra - guruvunnu plutasya dvādaśe gṛhe - dvādaśe gṛhe - paṃnēṃḍoyaṃṭi plutasya plutamuṃnnu

tataḥ paraṃ tathaikaika kalā vardhanayogataḥ/
likheduparikoṣṭhānāṃ tadadhaḥ koṣṭhasaṃkhyayā/
tāvantyeva bhedāssyuḥ rityuttaramahocyatām//165//

tataḥ - ā plutamu tarvāta paraṃ - mīṃdaṭanu uparikoṣṭhānāṃ - upari mīdanuṃnnu, koṣṭhānāṃ - yiṃṭlaku ekaika - ōkaṭōkaṭi ayinaṭuvaṃṭi kalā - anudrutayōkka, vardhana - vṛddhi yōkka, yogataḥ - pōṃdika vallanu. likhet - saṃkhya vrāśedi. tadadhaḥ koṣṭha - saṃkhyaya. tat - ā vṛddhi pōṃdiṃci vrāśina, anudrutāṃgāla yōkka adhaḥ - kriṃdaṭa vunnaṭuvaṃṭi koṣṭha - yiṃḍlayaṃdali, saṃkhyayā - lēkhkala cātanu tāvantyeva - yēṃta saṃkhyavunnado anne bhedāḥ - anu drutādyaṃga bhedālu, syuḥ - avunu. anaṃgā tātparyaṃ - ye aṃgamu kriṃdaṭa yēṃta lēkhkavuṃcuṃnnado ā yaṃgaṃ prastariṃcagānu anni bhedālu puṭṭinavanuṭa. iti - idini aḍigina vārito pratyuttaraṃ ucyatām - cēppavalēnu. ityanu

drutaprastāra saṃkhya. yidi anudruta prastārānaku vṛddhi māna saṃkhya avunu.

atha naṣṭam

yena tā patito bhedaḥ kiṃ rūpamiti pṛcchati/
tannaṣṭamuttaraṃ paśya proktamacyutabhūbhujā//166//

yena - yēvvani cātanainānemi patitaḥ - annodaina bhedaḥ - bhedamu, anaṃgā tātparyaṃ - yēnno aṃgaṃ prastariṃcaṃgā buṭṭina tāḷālalopala yēnno tāḷānaku yēnni drutādyaṃgālu uṃḍavalēnanuṭa. kiṃ rūpamiti pṛcchate - kiṃ rūpaṃ – yēṭuvaṃṭi rūpaṃ vaccunani pṛcchate - aḍugabaḍitenu, aḍigitenanuṭa. tapaḥ - ā aḍiginadi. naṣṭaṃ - naṣṭamanipiṃcunu. asya - ā aḍiginavāriki uttaraṃ pratyuttaraṃ. acyuta bhūbhujā - acyutarāyala cātanu ucyate - cēppaṃbaḍucunnadi.

kati bhedānaṣṭatāle tāvat saṃkhyā kramāllikhet/
tatprāntya pātanasthānaṃ pātyāstūpāntya pūrvakām//167//

kati - yēnni ayinaṭuvaṃṭi bhedāḥ - bhedālu, naṣṭatāle - naṣṭamainaṭuvaṃṭi tāle - tāḷamunaṃdu kalavo tāvat - aṃtaparyantamuṃnnu saṃkhyāṃ - saṃkhyanu kramāt - anudrutādyaṃgālu vallanu likhet - vrāśedi. iṭanaṃgā tātparyaṃ - paḍipoyina tāḷānaku prastāramunaṃdu mōdaṭa anudrutādyaṃgālalo ye aṃgaṃ cunnado ā yaṃgaṃ anudrutalu ceśi āyanudrutālu saṃkhyāmīda varusanu vrāśedanuṭa. vrāyaṃgā kaḍapaṭi anudruta kriṃdavunnasaṃkhya prāntya pātanasthānaṃ - ani pātana anudrutādyaṃgālu pucci veśeṭaṃduku sthānaṃ - nēḷavu avunu. pātyāstu - mari mariṃnnipucci vēyyadaginaṭuvaṃṭi saṃkhyalaitenu. upāṃtya saṃkhyaku. pūrvakām - mōdaṭivaina saṃkhyalu

pātasthāne naṣṭasaṃkhyā prathamaṃ pātayettataḥ/
śeṣataḥ pātayedaṃkān kramādekaikakoṣṭhajān//168//

pātasthāne - pātā - āyanu drutādyaṃgālalonu kaḍapaṭi aṃgamu kriṃdavunna saṃkhya yōkka sthāne - sthānamaṃdu, naṣṭasaṃkhyāṃ - naṣṭa poyinaṭuvaṃṭi tāḷamu yōkka saṃkhya - saṃkhyanu, pātayet - pucciveśedi. tataḥ - aṭu tarvātanu ā kaḍapaṭi saṃkhyalo pucciveyyaṃgā migilina lēkhkalonu śeṣataḥ - migilinaṭu vaṃṭi upāṃtyamu mōdalugā galigina, ekaikakoṣṭhajān - ekaika - vōkkōkka yiṃṭane, jān - puṭṭinaṭuvaṃṭi, aṅkān - lēkhkanu, kramāt - varusane pātayet - pucciveśedi. anaṃgā tātparyaṃ - prastārānaku mōdaṭa jeśinatānku yēnni aṃgālu vuṃcuṃnnado

āyanudrutādyaṃgālalo, kaḍapaṭi aṃgamu kriṃdavunna saṃkhya vere vrāśedi. aṃdulo, naṣṭa tāḷa saṃkhya puccivēyyaṃgā migilina lēkhkalalonu

ekaikoṣṭhāṃkapātena bhavedekadrutāgamaḥ/
nirantare koṣṭhayuge patite mātrikāgamaḥ//169//

ekaikoṣṭhāṃkapātena - eka - vōkkaṭaina, koṣṭha - yiṃḍla yaṃdali aṃka lēkhkalo pātena - pucciveyaṭacātanu ekadrutāgamaḥ - eka - vōkkaṭaina, druta - drutaṃ yōkka āgama - prāpti bhavet - avunu. nirantare koṣṭhayuge - nirantare - yaḍabāyaka kūḍā vunna koṣṭhayuge - koṣṭha - yiṃḍla yōkka, yuge - yugaḷamaṃdu, patite - ā vupāṃtyamulēkhka puccivēyyaṃgā migilina saṃkhyalonu pucciveyabaḍitenu. mātrikāgamaḥ - mātrikā - laghuvu yōkka āgamaḥ - prāpti, bhavet - avunu.

mātrāhetostṛtīye tu patito lo gururbhavet/

mātrāhetoḥ - mātrā laghuvu yōkka, hetoḥ - prāpti kāraṇaṃvallanu tṛtīye tu - mūḍo yiṃṭi saṃkhyanu puccivēṃta ayitenu, laḥ - ā munupaṭi laghuvu guruḥ - guruvu bhavet - avunu.

yatrāṅkapātanābhāvo bhave tra guruheto
[caturthī gaḥ pluto bhavet]//170//

guruvu ā guruvu yōkka hetoḥ - prāptikāraṇaṃvallanu caturthī tu - nālugo yiṃṭiki pūrvasaṃkhyalo puccivēṃpa ayitenu. gaḥ - ā munupaṭi guru pude [pluto] - plutamu bhavet - avunu.

yatrāṃkapātanābhāvo bhavettasmādanudrutaḥ/
aṅkābhāve tālapūrtiparyantaṃ candra lekhanam//171//

yatra - yekoṣṭa maṃdaliyunna saṃkhyanainānemi aṅka - munupaṭi sepiṃcina saṃkhyalo pātana - puccivēṃtayōkka ābhāvaḥ - lemi bhavet - ayitenu, tasmāt - ā puccivēṃta lekuṃḍuṭa vallanu anudrutaḥ - anudrutāṃgaṃ bhavet - avunu. aṅkābhāve - yī rīti puccivēyyaṃgānu aṅka - mari lēkhkaku abhāve - lemi ayitenu tālapūrti paryantaṃ - tāla - tāḷamuyōkka pūrti paryantaṃ - kaḍavēḷḷeṭi paryantamuṃnnu candra lekhanam - caṃdra anudruta yōkka vrāṃta, bhavet - kāvalēnu.

saṃpradāyaṃ pravakṣyāmi drutalābhādanantaram/
koṣṭhamekaṃ tyajettena patitena samanvitam//172//

saṃpradāyaṃ - saṃpradāyamunu, vakṣyāmi - cēppēnanuṭa adi yēṭuvalēnaṃṭē cēppucunnāḍu. saṃkhya mīdanunna

anudrutādyaṃgāla kaḍapaṭi aṃgamulu kriṃdanunna saṃkhyalo naṣṭatāḷa saṃkhya tīśivēyyaṃgā śeṣiṃcina lēkhkatoṭi pāṃtyamu lēkhka tīśi veśite. sapaśitena āpuccivēṃtaku vaccina pāṃtyamutonu samanvitam - kūḍidāpuna vunna ekaṃ - vōkkaṭaina koṣṭhaṃ - yiṃṭi lēkhka tyajet - viḍiciveśedi.

laghulābhātparaṃ koṣṭhadvayaṃ tābhyāṃ saha tyajet/
gurulābhe tu tebhyo'tha tyajetkoṣṭhatrayaṃ tadā//173//

laghulābhāt - laghuprāpti valla paraṃ - mīdaṭidaina, koṣṭhadvayaṃ - mari rēṃḍiṃḷḷopala vēnka tābhyāṃ saha - munupu pāluvoyina rēṃḍiṃḷḷa lēkhkalato gūḍā tyajet - viḍci pēṭṭedi. gurulābhe tu - guru prāpti yaṃdaitenu tebhyaḥ - munupu pālu poyina mūḍu yiṃḍlato gūḍānu atha - aṭu tarvātanunna koṣṭhatrayaṃ - mūḍu yiṃṭla lēkhkalu tadā tyajet - viḍicipēṭṭavalēnu.

plutalābhe tathā tebhyastyajet koṣṭha catuṣṭayam/
anudrutastvapāto[pātyo]'tha tasmāttyāgo na labhyate//174//

plutalābhe - pluta prāpti avucunuṃḍaṃgānu, tathā - aṭuvalēnu, tebhyaḥ - ā pālu poyina nālugiṃḷḷato gūḍānu koṣṭha catuṣṭayam - nālugiṃḷḷa lēkhkalu tyajet - viḍici pēṭlavalanu. apāpaḥ - pālu poyina yiṃṭiki apuḍaitenu anudruta - anudruta vaccunu. tasmāt - ā pālu poyina yiṃṭiki mīdavunna koṣṭānākaitenu tyāgaḥ - viḍicipēṭṭuṭa na labhyate - pōṃḍaṃbaḍadu. pālu poyina yiṃṭikimātraṃ viḍicipēṭṭedigāni ā tarvātavunna yillu viḍicipēṭṭavaddu.

evaṃ kuryānnaṣṭa bhedamātrā paryantagāṃ kriyām/
tathā naṣṭasya bhedasya rūpamāyāti kautukam//175//

naṣṭa bhedamātra paryantagāḥ - naṣṭa paḍipoyina tāḷaṃ yōkka mātrā yēnni aṃgālu galavo paryanta - anni aṃgāla paryantamuṃnnu pōṃdikainaṭuvaṃṭi kriyāṃ - pucciveśe kriyalanu evaṃ - ī cēppina prakārāna kuryāt - cēyyavalēnu. tathā - āśeṣiṃcina lēkhkalonu āyā yiṃḍlalonu pucci veśeṭappuḍu prāptamaina naṣṭasya - paḍi poyi maḷlā vuddhārāna vaccina tāḷaṃ yōkka bhedasya - bhedaṃ yōkka rūpaṃ svarūpaṃ; kautukam - parīkṣakuni manassuku saṃtoṣamunu āyāti - pōṃdunu. puṭṭiṃcunanuṭa yiṃduku lakṣyaṃ. anudruta prastārāna laghuvu pēṭṭi prastariṃcaṃgā āru tāḷālu puṭṭucunnavi ganuka. aṃdulo nālugo tāḷaṃ paḍipoyni dāniki yēnni anudrutādyaṃgālu vuṃḍavalēnaṃṭenu. laghuvuku nālugu anudrutālu ganuka, ānālugu anudrutalu anudruta saṃkhya mīda vrāyaṃgā nālugo anudruta kriṃda kriṃdavunna anudruta

saṃkhya āriṃṭi lēkhka ganuka aṃdulo naṣṭatāḷaṃ nālugodi ganuka ā nālugiṃṭi lēkhkanu pucci vēyyaṃgā śeṣiṃcina lēkhkalu rēṃḍu ganuka ā rēṃḍulonunnu ā rēṃṭiki pūrvāna vunna mūṭi lēkhka pālu podu ganuka pālu vonaṃduku anudruta lābhaṃ kāvalēganuka anudruta vaccēnu. ā rēṃḍū śeṣiṃcina lēkhka aṭu mūḍo yiṃṭi kriṃdiki jaripi aṃdulo mūḍo yiṃṭi lēkhka rēṃḍu ganuka rēṃḍu rēṃḍuṃnnu sari ayi pālu potenu ōkayiṃṭi lēkhka pālu pote drutālābhaṃ ganuka druta vaccēnu. drutaku pālu poyina yiṃṭito gūḍānu mariōka tarvāti illunnu viḍicipēṭṭedi. aṅkabhāve tālapūrtiparyantaṃ candralekhanam annāḍu ganuka aṭu tarvātanu ōka yiṃṭi lēkhka ledu ganuka. tāḷapūrtiki vōkka anudruta vaccēnu. yī rītiyaḍamanuṃḍi kuḍikevuccivēyyagānu vaccina naṣṭa tāḷāṃgālu U O U - inni avucunna diganuka laghuvubēṭṭi prastariṃcaṃgā āru tāḷālalonu paḍipoyina nālugo tāḷānaku anudrutānu. sṛta anudrutānu vaccēnu, ani pratipādi pratyuttaraṃ cēppedi. yidi naṣṭaṃ. ikanu uddiṣṭānaku lakṣaṇaṃ.

[atha uddiṣṭam]

bhedamekaṃ samālikhya katamo'yaṃ vadetyatha /
yaḥ pṛcchati taduddiṣṭaṃ tasyottaramihocyate //176//

ekaṃ - vōkaṭaina bhedaṃ - tāḷabhedamunu samālikhya - vrāśi ayaṃ - idi tāḷaṃ bhedaṃ katamaḥ - ēnno vivada cēppumā. iti - iṭanu adhi - aṭu tarvātanu yaḥ - yavvaḍainā pṛcchati - aḍugucunnāḍa tat - adi, uddiṣṭaṃ - uddiṣṭamanipiṃcunu. tasya - vrāśi uttaraṃ - pratyuttaramu iha - ī śāstramaṃdu ucyate - cēppaṃbaḍucunnadi.

uddiṣṭe cedibhet [ca likhet] saṃkhyā santatiṃ
naṣṭadatpuna [naṣṭakātpunaḥ] /
naṣṭatpanne tu patitasaṃkhyānantye nipātayet /

naṣṭotpanne - naṣṭamunaṃdu utpanne - puṭṭina yī saṃkhya yaṃdu patitān saṃkhyān - anaṃgā naṣṭamaṃdu pālupoyye saṃkhyalu antye - kaḍapaṭi saṃkhyayaṃdu nipātayet - tīśivēyyavalēnu.

tatra śeṣīkṛtāṅkaḥ syāduddiṣṭottaraṃ babhau //177//

tatra - ā kaḍapaṭi saṃkhyayaṃdu śeṣīkṛtāṃkaḥ - tīśivēyyaṃgā migilinaṭu vaṃṭi, aṅkaḥ - lēkhka yaḥ - yēdigaddo saḥ - ā lēkhka uddiṣṭasya - uddi ṣṭānaku uttaraṃ - pratyuttaramai babhau - prakāśiṃcunu. anaṃgā tātparyaṃ - munupu cēppina naṣṭamaṃdu naḍicina prakārāna drutaku pālu poyina yiṃṭi tarvāti yiṃṭi

saṃkhyaviḍici pālu poyina yillu grahiṃcedi. laghuvuku pālu poyina rēṃḍiṃḍlu grahiṃcina tarvāti rēṃḍiṃḍlu viḍicipēṭṭedi. guruvuku pālu poyye mūḍu yiḷḷalēkhka grahiṃci tarvāti mūḍiṃḷḷa lēkhka viḍicipēṭṭedi. plutānaku pālu poyye nālugiṃḷḷa lēkhkalu grahiṃcina tarvāta mari nālugiṃḷḷa lēkhkalu vūrike viḍicipēṭṭedi. ā nālugiṃḷḷa lēkhkalu gūḍi pātastānamu saṃkhyalo tīśiveśite yēṃta lēkhkamigulucunnado anno tāḷamani cēppedi. lakṣyaṃ. laghuvu pēṭṭi prastāriṃcaṃgānaina tāḷālalonu ōka tāḷānaku anudrutānanudrutānu vastenu adi yēnnotāḷamani aḍigitenu āyanudrutādyaṃgālu saṃkhya mīṃda vrāśina saṃkhya 1, 2, 3, 6 nnu ganuka. pāluvoni mūḍo yiṃṭi lēkhkanu mōdaṭiyaṃṭivakaṭi lēkhkanu viḍicipēṭṭi pālu poyina rēṃḍo yiṃṭi rēṃṭi lēkhka pātastānamu naṃdunna ārēṃṭi lēkhkalo tīśiveyyaṃgā nāllu migulucunnavi ganuka nālugo tāḷamani cēppedi. yidi uddiṣṭaṃ. yikanu pātāḷa saṃkhyaku lakṣaṇaṃ.

[pātāla saṃkhyā]

aṅgānyanudrutādīni tāle'min pratithe sati/
bhavanti kati ityevaṃ praśnaḥ pātāla ucyate//178//

anudrutādīni - anudruta mōdalaina aṅgāni - aṃgāla asmin tāle - ī tāḷamu pratithe sati - prastariṃpaṃpaḍucunnagānu kati - yēnni bhavanti - avucunnavi iti - iṭani praśnaḥ - aḍuguṭa pātālaḥ - pātāḷamani ucyate - cēppaṃbaḍunu.

saṃkhyā paṅkteradhaḥ paṅktiṃ samakoṣṭhāṃ likhedatha/
tatrāpyekāṅkayugmāṅka kramātkoṣṭhadvayaṃ likhet//179//

saṃkhyāpaṅkteḥ - saṃkhya yōkka paṅkteḥ - paṃktiki adhaḥ - kriṃdaṭanu samakoṣṭhāṃ - samā samālaina koṣṭhāṃ - yiḷḷugalgina, paṅkti - paṃktini, likhet - vrāśedi. adha - ā tarvātanu, kramāt - varusane koṣṭhadvayaṃ - koṣṭha - yiṃḷḷa yōkka dvayaṃ - rēṃḍunu, ekāṃka yugmāṃga - ekāṃka - ōkaṭi lēkhkanu yugmāṃga - rēṃṭi lēkhkanu, tatrāpi - ā saṃkhya kriṃda paṃktine likhet - pīṭhikēgā vrāśedi.

tato'ntyantasamaṃ saṃkhyāpaṅktyaṃkaṃ ca svapaṅktigān/
upāntyādīn yathāyogaṃ pratīntyaktavā puro likhet//180//

aṭu tarvātanu, antyaṃ - kaḍapaṭi lēkhkanu tatsamaṃ - āyaṃtyānaku samaṃgā mīdanunna saṃkhyānu paṅktyaṃka - saṃkhyānu, makte - yēṃdali aṅkaṃ - lēkhkanu, svavaktagān [svapaṅktigān] - sva - tana yōkka, vaktaṃ [paṅkti] - vaktini [paṃktini]

gān - pōṃdinaṭuvaṃṭi upāntyādīn - upāṃtya mōdalugāgala lekhkanu yathāyogaṃ - yogaṃ tappakuṃḍāgā pratīntyaktavā - pratinidhulaina tṛtīyasaptamaikādaśālu, tyaktavā - viḍicipaṭaṭṭi puraḥ - muṃdaranu likhet - vrāśedi.

tatsaṃkhyā koṣṭhaparyantaṃ tadantyādyaṃka pañcakaiḥ/
mīyante'nudrutādīnāṃ kramādaṅgāni lakṣyataḥ //181//

tat - ā vrāyuṭa, antyādyaṃka pañcakaiḥ - antya - aṃtyamu ādi mōdalugā gala, aṅka - lēkhkayōkka pañcakaiḥ - ayidiṃṭu cātanu tatsaṃkhyā paryantaṃ - tat - ā saṃkhyā - saṃkhyāpaṃkti yōkka, koṣṭhaparyantaṃ - yiḷḷu yēnni vuṃcuṃnnavo antaparyantamunnu, anaṃgā tātparyaṃ - aṃtyopāṃtyaturyāṣṭamadvādaśālaku antyaṃ - mīdi lēkhkanu lakṣyamaina pātāḷa saṃkhya valla anudrutādi - anudruta mōdalugāgala aṅgāni - tāḷāṃgālu kramāt - varusane mīyante - tēliyabaḍunu. anaṃgā pātāḷa saṃkhyalo yiṃṭiṃṭa yēnni lēkhkalu vuṃcuṃnnavo aṃnni drutalu tāḷa saṃkhyalu kalavani cēppedi.

Table-2

iti pātāla saṃkhyā
[anudrutameru lakṣaṇam]

athānudrutamerostu lakṣaṇaṃ brūmahe'dhunā/
katisvecchāgate tāle kṛte'chinne sudhākarāḥ //182//

atha - aṭu tarvātanu anudrutameroḥ - anudruta tala yōkka meroḥ - meruvuku lakṣaṇaṃ - lakṣaṇamunu adhunā - ippuḍu brūmahe - cēppēnu. svecchāgate tāle - sva - tana yōkka, icchā - icchanu gate - pōṃdinaṭu vaṃṭi, anaṃgā, tana icchaku vaṃcidi anuṭa. tāle - tāḷamu achinne kṛte - prastariṃpabaḍucuṃḍagānu sudhākarāḥ - anudrutalu kati - yēnnikalavaṃṭenu.

tatsaṃkhyā samakoṣṭhāṃkaṃ tiraścīnāmadholikhet/
paṅktimekāṃ tataścordhvamūlādvānaika koṣṭhikān //183//

tat - ā icchagatamaina tāḷamu yōkka saṃkhyā - anudruta saṃkhyanu sama - anuguṇamainaṭuvaṃṭi koṣṭha - yiḷḷa aṅkān - lēkhkalu galginaṭuvaṃṭi, tiraścīnām - aḍḍamainaṭuvaṃṭi, ekaṃ - vōkkaṭainaṭuvaṃṭi, paṅkti - paṃktiki, adhaḥ - kriṃdaṭanu, likhet - vrāśedi. tataḥ - aṭu tarvātanu. ūrdhvamūlāt - ūrdhva - mīdaṭa yōkka mūlāt - mōdaṭi valla vānaika koṣṭhikān - vāna - takkuvaina, eka -

vōkkaṭaina koṣṭhikān - yillugaligina paṃktini, anaṃgā mīdī paṃkti kriṃda paṃkti ōka yillu takkuvagā vrāyavalēnuṭa.

tataḥ paraṃ dvidvikoṣṭhavāna[hīna]tvātsarvapaṅktayaḥ/
prabhavantyantaparyantaṃ tāsvaṃkāvalirucyate //184//

tataḥ - aṭu tarvāta paraṃ - mīdanu, dvidvikoṣṭhavāna[hīna]tvāt - dvidvi - rēṃḍeśi rēṃḍeśi ayanā koṣṭha - yiḷḷu vāna[hīna]tvāt - takkuva avuṭa buṭṭuḍi sarvapaṅktayaḥ - sarva - samastamainaṭuvaṃṭiṃnni paṅktayaḥ - paṃktulu, antyaparyantaṃ - mēruvakatērē paryantaṃ prabhavanti - kalavu. anaṃgā. rēṃḍo paṃkti tarvāta mūḍo paṃkti mōdalugāgala paṃktulaṃnninni kriṃdi paṃkti kaṃṭe rēṃḍeśi yiṃḷḷu takkuva ceśi mēruva vrāśedi. tānu ā paṃktula yēṃdu aṅkāvaliḥ - aṅka aṃka lēkhkala yōkka avaliḥ - paṃkti ucyate - cēppabaḍucunnadi.

ekaikaṃ vilikhettāsāṃ koṣṭhayoḥ pūrvapūrvayoḥ/
tatrādhaḥ paṅktikoṣṭheṣu viṣameṣu yathākramam //185//

tāsāṃ - ā paṃktula yōkka koṣṭhayoḥ pūrvapūrvayoḥ - mōdaṭi rēṃḍeśi rēṃḍeśi yiṃḷḷayaṃdu, ekaikaṃ - ōkaṭōkaṭi vrāśedi. tatra - ā meruvayaṃdu adhaḥ paṅkti - kriṃdi paṃkti yōkka koṣṭeṣu - yiṃḷḷa viṣameṣu - viṣamālainapuḍu yathākramam - varusa tappakuṃḍānaṭṭugānu.

likhedantyopāntyaturyāṣṭama dvādaśakoṣṭhagān/
aṅkān sameṣu koṣṭeṣu tyaktavāntyaṃ pūrvavallikhet //186//

viṣameṣu - viṣamakoṣṭāla yaṃdu antyopāntya turyāṣṭama dvādaśa koṣṭhagān - aṃtyamuṃnnuupāṃtyamuṃnnu turyamuṃnnu caturthamuṃnnu aṣṭama dvādaśāluṃnnu kalayaṃgūḍaṃgānaina lēkhkalu likhet - vrāśedi. sameṣu - samakoṣṭāla yaṃdu antya - kaḍapaṭilēkhkanu, tyaktavā - viḍicipēṭṭi, pūrvavat - viṣamālayaṃdu valēnē aṅkān - lēkhkalunu, likhet - vrāśedi. anaṃgānu samakoṣṭālayaṃdu aṃtyamu viḍici upāṃtyaturyāṣṭamadvādaśālu kalayaṃ gūḍaṃgānaina lēkhkalu vrāyavalēnanuṭa.

turyāṣṭamadvādaśānāmabhāve te[tu] yathākramam/
tṛtīyaṃ saptamaṃ caikādaśaṃ pratinidhiṃ likhet //187//

turyāṣṭamadvādaśānāṃ - turya - nālugo yiṃṭi lēkhkānu aṣṭama - yanimidoyiṃṭi lēkhkānu, dvādaśā - paṃḍēṃḍo yiṃṭi lēkhkānu abhāve - lemi ayinappuḍu, anaṃgā, turyāṣṭamādvādaśālu lēkhka puṭṭinappuḍu yathākramam - varusa dappaka tṛtīyaṃ - mūḍo yiṃṭi lēkhkanu saptamaṃ - yeḍo yiṃṭi lēkhkanu ekādaśaṃ ca - padakōṃḍo

yiṃṭi lēkhkanu, pratinidhiṃ - turyāṣṭamādvādaśālaku badulugānu likhet - vrāśedi. anaṃgā, nālugo yiṃṭi lēkhkanu puṭṭinappuḍu mūḍo yiṃṭi lēkhkanu yēnimido yiṃṭi lēkhkanu puṭṭinappuḍu eḍo yiṃṭi lēkhkanu paṃḍēṃḍo yiṃṭi lēkhka puṭṭinappuḍu padakōmaḍo yiṃṭi lēkhka kūḍi sama viṣama koṣṭāla yaṃdu lēkhkalu vrāyavalēnanuṭa.

athordhvapaṅktau viṣamakoṣṭeṣvantyādadhastanam/
antyapratinidhiṃ kṛtyopāntyādi grahaṇaṃ bhavet//188//

athaḥ- aṭu tarvātanu, ūrdhvapaṅktau - mīdi paṃktiyaṃdu viṣamakoṣṭeṣu - viṣamālaina yiṃḷḷa yaṃdu, antyāt - kaḍapaṭi lēkhka kaṃṭenu adhastanam - ā kaḍapaṭi lēkhka kriṃdidi lēkhka antyaṃ pratinidhiṃ - antyaṃ - kaḍapaṭi lēkhkanu pratinidhiṃ - badulugānu, kṛtvā - ceśi upāntyādi grahaṇaṃ - upāṃtyamu lēkhka ādi - mōdalugā gala lēkhkalanu grahaṇaṃ bhavet - anaṃgā tātparyaṃ - mīdi paṃktula yaṃdu viṣama koṣṭāla yaṃdu aṃtyamu viḍici dāni kriṃdaṭa lēkhkanu turyāṣṭamādvādaśāla lēkhkalanu kalayaṃ gūḍi vrāśedi.

sametvantyādipañcātra nāsti pratinidhistathā/

atra - yikkaḍa sametu - samakoṣṭamaṃdaitenu antyādipañca - aṃtyopāṃtya, turyāṣṭamadvādaśā lu ayaṃduṃnnukūḍi lēkhkalu vrāśedi pratinidhiḥ - tṛtīya saptamaikādaśālu nāsti - ledu, anaṃgā yivi kūḍā vaddanuṭa.

asminmerāvadhaḥ paṅkterekādi viṣame gṛhe//189//

asminmerā - ī yanudruta meruvaṃdu adhaḥ paṅkteḥ - kriṃdaṭa paṃkti yōkka viṣame - viṣamamaina gṛhe - gṛhamaṃdu.

ūrdhvapaṅktikrameṇaiva tāladarśanamucyate/
ekatripañcasaptādi candratālānvinirdiśet//190//

ūrdhva - mīdi paṅkti - yōkka krameṇaiva - varusane tāladarśanaṃ - tāḷāla yōkka darṣanaṃ ucyate - cēppaṃbaḍucuṃnnadi. adēṭuvalēnaṃṭenu eka - vōkkaṭainaṭuvaṃṭi tri - mūḍainaṭuvaṃṭi pañca - ayidainaṭuvaṃṭi sapta - eḍainaṭuvaṃṭi anudrutālu ādigāgala candratālān - anudrutāla tāḷālanu vinirdiśet - cēppedi. anaṃgā viṣama koṣṭālayaṃdu yaṃta saṃkhya vuṃcunnado aṃtasaṃkhya vēṃbaḍina anudrutalu gala tāḷālu aṃnni ani cēppedi. vūrdhva paṃkti vēṃbaḍina aṭu tarvāti yiṃṭi lēkhka yaṃta vunnado ā vēṃbaḍi mūḍu anudrutalu gala tāḷālu anni ani cēppedi. ā tarvāta yiṃṭi lēkhka vēṃbaḍi aidu anudrutalu gala tāḷālu aṃnni ani cēppedi. ī vēṃbaḍine ūrdhva paṃktini yēṃnni yiḷḷu vuṃnnānu aṃnni

yiṃḷḷakuṃnnu yeḍu anudrutalu tōmmidi drutalu padakōṃḍēnu drutalu mōdalugāgala bhetusulaina anudrutalu gala tāḷālu āyā saṃkhya vēṃbaḍini aṃnni ani cēppedi.

samordhvapaṅktikoṣṭhasyaiḥ kramādaṃkairūdīrayet /
candrāvā[hī]nāṃ candrayugma catuṣṣaṭcandrapūrvakān //191//

sama - samālaina ūrdhvapaṅkti - mīdi paṃktula yōkka koṣṭha - yiḷla yēṃḍēnnē vunnaṭuvaṃṭi aṅkaiḥ - lēkhkala cātanu kramāt - varusane candrāhīnāṃ - anudruta navātamaina tāvainaṭuvaṃṭi candrayugma - rēṃḍu anudrutaluṃnnu ṣaṭ - āru anudrutaluṃnnu pūrvakān - mōdalugā galgina

tālānprastārasaṃjātānacyutendranirūpataḥ /

acyutendra - acyuta rāyala yōkka nirūpataḥ - nirdaiśamu vallā prastāra saṃjātān - prasāramu valla, buṭṭina tālān - tāḷāluṃnnu udīrayet - cēppedi. anaṃgā tātparyaṃ - samordva paṃkti koṣṭālayaṃdu yēṭuvalē lēkhkalu vuṃcuṃnnado aṭuvalēnu mōdalu anudrutalu leni tāḷāluṃnnu, ā tarvāta rēṃḍunu drutalu gala tāḷāluṃnnu āreśi anudrutalu gala tāḷāluṃnnu, mariṃnni ā mīdi yēnimidi anudrutalu gala tāḷāluṃnnu mōdalaina samāna drutalaina tāḷālu cēppēvalananuṭa.

ityukta lakṣaṇaṃ meruḥ lakṣyāṃ nirdiśati svayam //192//

iti - ī rītini ukta cēppaṃbaḍina lakṣaṇaṃ - lakṣaṇamu gala meruḥ - anudruta meruvu lakṣyāt - upaharaṇaṃ valla nirdiśati - cūpucuṃnnāḍu.

Table-3

ityanudruta prastāre anudruta meruḥ
[drutameru lakṣaṇam]

prastāre'nudrute binduhīnaikadvyādi saṃbhavān /
tālān darśayituṃ meruḥ procyate'cyutabhūbhujā //193//

anudrute prastāre - anudruta prastāramaṃdu bindu-hīnaikadvyādi saṃbhavān - biṃdu drutatonu hīnā rahitālainaṭuvaṃṭiṃnni eka - vōkkaḍainaṭuvaṃṭiṃnni dvi - rēṃḍainaṭuvaṃṭiṃnni drutalu adi mōdalugā galigina, saṃbhavān - puṭṭinaṭuvaṃṭi tālān - tāḷālanu darśayituṃ - cūcedikōraku meruḥ - meruvu acyutabhūbhujā - acyutarāyalucātanu procyate - cēppaṃbaḍucunnadi. anaṃgā anudruta prastāramunaṃdu biṃdu

hīnālainaṭuvaṃṭiṃnni ōkadrutato kūḍukuṃnnaṭuvaṃṭiṃnni, rēṃḍu drutalato kūḍukuṃnnaṭuvaṃṭiṃnni, mūḍu drutalato kūḍukuṃnnaṭuvaṃṭiṃnni, ekottara vṛdhdhigā drutayuktālaina tāḷālunu yerpāṭu ceśedi kōraku anudruta prastāramunaṃdu druta meruvu acyutarāyala cāta cēppaṃbaḍucuṃnnadanuṭa.

śaśāṅkameruvatkoṣṭhāḥ drutamerūrvilikhyatām/
tatra paṅktiṣu sarvāsu prathame prathame gṛhe//194//

śaśāṅka meruvat - anudruta meruvaṃduṃbalēne drutamerūḥ - anudruta prastārānu druta meruvaṃdu koṣṭhān - yiḷḷanu, likhyatām - vrāyavalēnu. anaṃgā anudruta meruvunu munupuyelāguna paṃktuluṃnnu, yiḷḷuṃnnu vrāśināro ālāge drutameruvuku vrāyavalēnanuṭa. tatra - ā drutameruvaṃdunu sarvāsu - samastamaina, paṅktiṣu - paṃktulayaṃdu prathame prathame - mōdaṭi mōdaṭi gṛhe - yiṃṭiyaṃdu

likhedekāṅkamekāṅkaṃ tato'dhaḥ paṅektirucyate/
tyaktopāntyatayāntyādīnabhāve pratiyogataḥ//195//

ekāṃka - eka - vōkkaṭōkkaṭi likhet - vrāśedi tataḥ - yīlāguna mōdaṭi mōdaṭi yiṃḷḷa pīṭhikalu ceśi ōkaṭōkaṭi vrāśina tarvātanu adhaḥ paṅktiḥ - paṃkti kriṃdaṭi ucyate - cēppaṃbaḍucunnadi. tyaktopāntyatayā - tyakta - viḍuvaṃbaḍḍadi upāṃtyamulu galuguṭa cātanu. antyadīn - antya - saṃkhyanu ādi mōdalugāgala saṃkhyanuṃnnu nabhāve - turyāṣṭamadvādaśālu lenappuḍu pratiyogataḥ - bēdulaina tṛtīyā saptamaikādaśālaku saṃyojya - kūrcedi

saṃyojya vilikhedagre tālasaṃkhyāgṛhāvadhi/
athordhvapaṅktau tasyopāntyasyādhastāṃ parigrahet//196//

saṃyojya - yīlāguna gūrci agre - muṃdari tāla saṃkhyā gṛhāvadhi - tāla - tāḷāla yōkka saṃkhyā - saṃkhyala yōkka gṛha - yiṃḷḷa yōkka avadhi - mēragānu vilikhet - vrāśedi. anaṃgānu tātparyaṃ - drutameruvaṃdu kriṃdi paṃktini upāṃtya saṃkhya viḍicipēṭṭi aṃtya saṃkhyanu tṛtīyāmuṃnnu turya saptama aṣṭama ekādaśa dvādaśālu ayina saṃkhṣalu kalayaṃ gūḍi muṃdari muṃdari tāḷāna yiṃḍlanu kaḍavēḷlā vrāyavalēnanuṭa. atha - yīlāguna vrāśina tarvātanu ūrdhvapaṅktau - mīdi paṃkti yaṃdu, tasya - ā upāntyasya - upāṃtyamu yōkka adhaḥsthāṃ - kriṃdi vuṃnna yiṃṭi lēkhkanu parigrahet - puccukunedi.

tathā pañcakasaṃyogamaśri[yogaṃ atra] lekhyaṃ punaḥ punaḥ/
sarvāsvedaṃ[stvevaṃ] pratinidhiṃ na kuryādatra pūrvavat//197//

tathā - aṭuvalē upāntyaṃ - kriṃdi lēkhka puccukōni pañcaka saṃyogaṃ - paṃcaka ā vupāṃtyamu kriṃdi lēkhkatonu, nālugo yiṃṭi lēkhkatonu, yēnimido yiṃṭi lēkhkatonu, pannēṃḍo yiṃṭi lēkhkatonu, aṃtyamutonu yī ayidiṃṭi saṃyogamu kūḍānaṭṭugānu vrāyavalēnanuṭa. sarvāstu - samastamaina mīdi paṃktulayiṃḷḷa yēṃdēlla yīlāge vrāśedi. pratinidhiṃ - pratinidhini pūrvavat - ādi paṃkti yēduṃbalēnē na kuryāt - cēyyavaddu.anaṃgā kriṃdi paṃkti yiṃḷḷa vrāśinaṭlā tṛtīya saptamaikādaśālu vrāyavaddanuṭa.

tālānūrdhvakrameṇaiva kramāt drutavivardhitān/
ekadvitricatuḥ pañcadrutatālānvilokayet/

ūrdhvakrameṇa - vūrdva paṃkti yōkka kramamu cātanu kramāt - varusane drutavivardhitān - druta - drutala cātanu - vivardhitān - ekottaravṛ ayinaṭuvaṃṭi. ekadvitricatuḥ pañcatālān - eka - vakkaṭainaṭuvaṃṭiṃnni dvi - rēṃḍainaṭu vaṃṭiṃnni tri - mūḍainaṭuvaṃṭiṃnni catuḥ - nālugainaṭuvaṃṭiṃnni pañca - ayidainaṭuvaṃṭiṃnni druta - drutala cāta dōḍḍadainaṭuvaṃṭi tālān - tāḷālanu, vilokayet - cūpedi. anaṃgā ūrdhva paṃkti kramāna mōdaṭa ōka drutaṃ gala tāḷālanu rēṃḍu drutalu mūḍu drutalu, nālugu drutalu, aidu drutalu yī prakārāna yekottara vṛddigānu gūrcaṃbaḍḍa drutalu gala tāḷālanu yiṃḷḷa vēṃbaḍinunna lēkhkalavalla yiṃnniṃnni ani cēppedi.

sameṣu viṣameṣvevaṃ druṣṭayaṃ buddhimattaraiḥ//198//

sameṣu - samālainaṭuvaṃṭiṃnni viṣameṣu - viṣamālainaṭu-vaṃṭiṃnniyiṃḷḷa yaṃdu evaṃ - ī prakārānaku, druṣṭayaṃ - cūḍadaginadi.

Table-4

iti anudruta prastāre drutameruḥ
atha laghumeruḥ

laghumerāviṣṭatālaḥ drutadviguṇasaṃkhyayā/
koṣṭhapaṅktiṃ likhitvātra kuryātkoṣṭatrayonitām//199//

laghumerau - laghumeru vaṃdu iṣṭatāla - yicca vaccinaṭuvaṃṭi tāḷamu yōkka drutadviguṇasaṃkhyayā - druta - drutala yōkka dviguṇa - yinumaḍi ayina saṃkhyayā - lēkhkacātanu koṣṭhapaṅktiṃ

- koṣṭha - yiṃḷḷa yōkka paṅktiṃ - paṃktini likhitvā - vrāśi atra - yī laghu meruvaṃdu koṣṭhatrayonitām - koṣṭha - yiṃḷḷa yōkka traya - mūṭanu unitāḥ - takkuvagā jāyabaḍḍaṭuvaṃṭidi. anaṃgā tātparyaṃ - laghudruta prastāramunaṃdu plutānaku laghuvu likhiṃceṭappuḍu iṣṭa tāḷa dviguṇa saṃkhyayā ani graṃthakāruḍu cēppināḍu ganuka. plutaṃ drutalu vēyyagānu āravucunnavi ganuka āyāru drutalu yinumaḍistenu paṃḍēṃḍu avucunnavi ganuka. ā paṃḍēṃḍu yiḷḷu galuga kiṃdi paṃkti vrāśedi. aṭu tarvāta mūḍiṃḷḷu takkuvagānu rēṃḍo paṃkti vrāśedi.

paṅktiṃ dvitīyāṃ tadanu tadūrdhvordhvāstu paṅktayaḥ /
catuścatuḥ koṣṭhahīnāḥ kāryāḥ prāntasamāṅkitāḥ //200//

paṅktiṃ dvitīyāṃ tadanu - rēṃḍo paṃkti vrāśi tadanu - ā taravātanu tadūrdhvordhvāstu paṅktayaḥ - tatha - ā laghu meruvu yōkka ūrdhvārdhvāḥ - mīdi mīdivainaṭuvaṃṭi paṅktayaḥ - paṃktulu catuścatuḥ koṣṭhahīnāḥ - catuścatuḥ nālugu nālugaina koṣṭha - yiṃḷḷato hīnāḥ - yēḍabāśinaṭuvaṃṭivi gānu kāryāḥ - cēyyavalēnu. prāntasaṃmākitāḥ - prānta - ā malayaṃdu samāḥ - samālainā, aṅkitāḥ - lēkhkalu galiginavaiyuṃḍunu.

tāsvādi paṅktau prathame koṣṭhadvandve likhetkramāt /
ekadvyaṅkāvathordhvāsu paṅktiṣvādyādime ubhe //201//

tāsa - ā paṃktulalonu ādi - mōdaṭi paṃkti yaṃdu, prathame - mōdaṭidaina koṣṭhadvandve - koṣṭha - yiṃḷḷa yōkka dvandve - rēṃṭi yaṃdu, ekadvyaṃṅkā - eka - ōkaṭi lēkhkanu dvyaṃṅkā - rēṃṭi lēkhkanu kramāt - varusane likhet - vrāśedi. atha - tarvata ūrdhvāsu - mīdaṭidainā paṅktiṣu - paṃktulayaṃdu ādyādime - mōdaṭi mōdaṭi gṛhe -yiṃṭiṃṭanu.

kṣipedekāṃkamekāṃkaṃ śeṣakoṣṭeṣvatha kramāt /
likhetturyānparityajya kramādantyādiyogataḥ //202//

ekāṃkamekāṃkaṃ - ōkaṭōkaṭini kṣipet - vrāśedi atha - aṭu tarvata śeṣakoṣṭeṣu - śeṣa - migilinaṭuvaṃṭi koṣṭha - yiṃḷḷayaṃdu kramāt - varusane turyaṃ - nālugo yiṃṭanu parityajya- viḍici - kramāt - varusane antyādi yogataḥ- aṃtyamu ādi mōdalugā gala vāṭi yōkka yogataḥ - yogamu valla numḍi likhet - vrāśedi.

tatrāṣṭamadvādaśayorabhāve pratiyogataḥ/
uparisthāsu turyādhaḥ turyā pratinidhirbhavet //203//

ā kriṃdi paṃkti yaṃdu aṣṭama - yēnimido yiṃṭi lēkhkanu dvādaśayoḥ - paṃḍēṃḍo yiṃṭi lēkhkaku, abhāve - abhāvamaitenu

pratiyogataḥ - pratinidhulaina saptama yekādaśālu gūḍi vrāśedi. anaṃgā kriṃdi paṃkti yaṃdu pīṭhika vōkkaṭini rēṃḍunucce turyaṃ viḍici aṃtyamunnu, upāṃtyamunnu aṣṭamuṃnnu dvādaśamuṃnnu aṣṭama dvādaśālu lekuṃṭenu saptamaikādaśālu kūḍi yiṃḷluku lēkhkalu vrāśedanuṭa. uparisthāsu - mīdi paṃktula yaṃdu turyādhasturyā - turyā - nālugoyiṃṭiki adhaḥ - kiṃdiṭi yiṃṭi nālugodainā yiṃṭi lēkhka pratinidhiḥ - pratinidhi bhavet - avunu.

evamantyādibhiryukta maṃkamagre punaḥ punaḥ /
drutavallaghutālaṃ ca hīnaikadvyādikānlikhet //204//

evaṃ - ī prakārāna, antyādibhiḥ - aṃtyamu ādibhiḥ - ādigāgala lēkhkalato yaktamu kūḍukunnaṭṭugānu, agre – muṃdaranu punaḥ punaḥ māṭimāṭikiṃnni lekhyaṃ - lēkhkalu vrāśedi. anaṃgā aṃtyopāṃtya aṣṭama dvādaśāluṃnnu aṃtyamu kriṃdanuṃnna kriṃda paṃkti yiṃṭiki nālugodayinaṭṭi lēkhkanu gūrci mīdi paṃktula yiṃḍla vrāśedi. drutavat - drutameru vaṃduṃbalēne vūrdhvapaṃktiyaṃbaḍini hīnaikadvyādikān - hīna - laghu hīnālayina viṃnni - eka - ōkaṭiṃnni, dvi - rēṃḍuṃnnu ādi mōdalugāgala - laghutālān - laghu tāḷāla vadet - cēppedi. anaṃgā vūrdhvapaṃktula yaṃbaḍini mōdaṭa laghuvulu leni tāḷālani cēppedi. ā vēnaka ōka laghuvu gala tāḷāluṃnnu ā vēnaka rēṃḍu laghuvulu gala tāḷāluṃnnuyinninni ani vōkkōkka laghuvu yiṃṭiki pēṃccugā gūrci cēppedi. ī meruvu laghu meruvu .

Table-5

iti anudrutaprastāre laghumeruḥ
gurumeru lakṣaṇam

gurumerāvadhaḥ paṅktiḥ saptakoṣṭhānitā parā /
dvitīyādyāḥ paṅktayastu vasukoṣṭhonitā matāḥ //205//

gurumerā - gurumeru vaṃdu adha paṅkti - kriṃda paṃkti saptakoṣṭhānitā - sapta - eḍaina, koṣṭhā - yiḷlu ūnitā - takkavagā galavigā kāryaḥ - ceśedi parāḥ- mīdadivainaṭuvaṃṭi dvitīyādyāḥ - dvitīya - rēṃḍodi – adyāḥ - mōdalugāgala paṅktayastu - paṃktulayitenu vasukoṣṭhonitā - vasu - yēnimidaina koṣṭha - yiṃḍlu ūnitā - takkuvagā galadi matāḥ - saṃmatiṃpaṃbaḍḍadi.

eva mantyasame merau lekhyādhaḥ paṅktikādimān /
ekadvyaṃṅka kramānnyasya laghorantyādi
[likhedantyādi] pañcakam //206//

evaṃ - yī prakārānanu antyasame - antya - upakoṣṭālaku same - samālugā galigina merau - gurumeru vaṃdu, adhaḥ paṅkti - kriṃdaṭi paṃkti lēkhka vrāyataginadi. adēṭuvalēnaṃṭe vrāśe prakāraṃ cēppucunnāḍu. ādimān - mōdaṭi yiṃṭanuṃḍi ekadvyaṅka - ōkaṭōkaṭiṃnni dvyaṅka - rēṃḍuṃnnu kramāt - varusane nyasya pīṭhikagā vrāśi, antyādi pañcakam - antya - aṃtyamu ādigā galiginaṭuvaṃṭi saṃkhyala yōkka pañcakam - paṃcakamunu likhet - vrāśedi. anaṃgā aṃtyopāṃtya caturdhāṣṭamadvādaśālu ayiduṃnu gūḍi vrāyavalēnanuṭa.

aṣṭamāṅkaṃ tyajettatra punaḥ punarayaṃ dadhiḥ [sudhīḥ] /
tatra turyādi koṣṭhānāmabhāve pratikalpataḥ [pratikalpanam] //207//

athopari gatāsvatra paṅktiṣvādyādi koṣṭhake /
abhāvaikaikamekāṃkaṃ mantyādīn caturaḥ kramāt //208//

tatra - ā kriṃda paṃkti yaṃdu aṣṭamākhya - yēnimido saṃkhyanu tyajet - kūḍaka viḍicedi turyādi koṣṭhānāṃ - turya - caturdhamu ādi - mōdalugā gala koṣṭha - yiṃḍla lēkhkalaku ābhāvaḥ - lemi ayitenu anaṃgā turyadvādaśālu lenappuḍe anuṭa. pratikalpanam - pratinidhulayiṃ tṛtīyaikādaśālu kūḍi vrāyavalēnanu. atha - aṭu tarvāta uparigatāsu - mīda vuṃnaṭuvaṃṭi paṅktiṣu - paṃktula yaṃdu, ādyādi koṣṭhake - mōdaṭi mōdaṭi yiṃḍlayaṃdu ekaikamekāṃkaṃ - ekaikaṃ - ōkaṭōkaṭaina aṅkaṃ - lēkhkanu atra - yī meruvaṃdu likhet - vidhikelu vrāśedi. antyādīn - aṃtyamu mōdalugāgala caturaḥ - nālugaina saṃkhyalunnu kramāt - varusane kūḍi vrāśedi. anaṃgā aṃtyopāṃtyaturyadvādaśālu nālugunnu gūḍi vrāyavalēnanuṭa.

aṣṭamasyāṣṭamādhasthaṃ kṛtvā pratinidhiṃ likhet /
turyādiṣvapratinidhiratha tālānvilokayet //209//

adhobhāgādāśikhāntaṃ gurūhīnamathaikagam /
dvigatrigacaturgāditālarupaṃ vilokayet //210//

aṣṭamasya - yēnimido yiṃṭi lēkhkaku aṣṭamadhassthaṃ - aṣṭamaṃ - kiṃda paṅktiḥ - yēnimido yiṃṭi lēkhkaku pūrvāna yēnimido yiṃṭanuṃnna lēkhka pratinidhiṃ kṛtvā - pratinidhigā jeśi vrāśedi. turyādiṣu - turyamu mōdalugāṃgala vāṃṭiyaṃdu apratinidhiṃ - pratinidhi ledu. anagā mīdi paṃktulayaṃdu tṛtīya ekādaśālu cūḍa paniledanuṭa. atha - aṭu tarvāta tālān - tāḷālanu vilokayet - cūcukunedi. ā cūcukune prakāraṃ cēppucuṃnnāḍu. adhaubhāgāt - ūrdva paṃktulayaṃbaḍini kiṃdanuṃḍinni ā śikhāṃtaṃ mīdi paryaṃtamuṃnnu kiṃdaṭi mōdaṭi yiṃṭanu gurūhīnaṃ - guruvulu

leni tāḷānuṃnnu ā vēnakarēṃḍo yillu mōdalukōni. dvigaṃ - rēṃḍu guruvulu gala tāḷānuṃnnu trigaṃ- mūḍu guruvulu gala tāḷānuṃnnu caturgaḥ - nālugu guruvulu gala tāḷānuṃnnu ādi mōdalugāṃga ā tāḷālanu vilokayet - cūcukunedi.

Table-6

iti anudrutaprastāre gurumeruḥ
[plutameru lakṣaṇam]

plutamerāvadhaḥ paṅkti koṣṭhaikādaśahīnataḥ /
dvitīyāṃ vilikhetvatra tadūrdhvāḥ paṅktayaḥ parāḥ /
dvādaśa dvādaśonā syuḥ dakṣiṇāgrasamanvitā //211//

plutamerau - plutameru vaṃdu adhaḥ paṅktiḥ - kiṃdadi paṃkti koṣṭaikādaśahīnataḥ - koṣṭha- yiṃḍla yōkka ekādaśa - padakōṃḍiṃṭi lēkhka hīnataḥ - takkuvauṭa vallanu. anaṃgā, kiṃdi paṃkti padiyiṃḷḷu mīṃdi paṃktiki hēccugā vuṃḍeṭaṭṭugānu vrāśedanuṭa. dvitīyāṃ - rēṃḍodaina paṅktiṃ - paṃktini vilikhet - vrāśedi. ā vrāśe prakāramēlāgaṃṭē cēppucunnāḍu. tadūrdhvāḥ paṅktayaḥ - tat - ā kriṃda paṃktiki ūrdhvāḥ - mīdaṭidaina parāḥ - yitaramaina paṃktulu dvādaśadvādaśonāsyuḥ - paṃḍēṃḍu paṃḍēṃḍu yiṃḍlu - ūnāḥ - takkuvagā galadi syuḥ - avunu. anaṃgā mīṃdi paṃktiki ōkadāni kaṃṭēnu vakaṭi paṃḍrēṃḍu paṃḍēṃḍu yiṃḍlu takkavagā vrāyavalēnanuṭa. ā paṃktulu dakṣiṇāgrasamanvitāḥ - dakṣiṇa - kuḍibhāgānunna agra - agrabhāgālato samanvitāḥ - kūḍukōni vuṃḍavalēnu.

tatrādi paṅktau prathame koṣṭhayugme yathākramam /
ekaudvayaṅkau likhetpūrvaṃ parāsyādyādya koṣṭhake /
kṣipidekāṅkamekāṅkaṃ tato'dhaḥ paṅktilikhenam //212//

tatra - ā pluta meruvaṃdu ādi paṅkti - mōdaṭi paṃktiyaṃdu prathame - mōdaṭidaina koṣṭhayugme - koṣṭha- yiṃḷla yōkka yugme - yugaḷamaṃdu yathākramam - varusa dappagunnaṭṭugānu ekaudvayaṅkau - eka - ōkaṭiṃnni, dvayaṅka - rēṃḍuṃnnu pūrvaṃ - mōdaṭanu likhet - vrāśedi. parāsu - mīṃdadivainā paṅktiṣu - paṃktula yaṃdu ādyādya koṣṭhake - ādyādya - mōdaṭidayina koṣṭhake - yiṃḍlayaṃdu ekāṅkaṃ - ōkanōkaṭi lēkhkanu kṣipet - vrāyavalēnu. tataḥ - aṭu tarvātanu adha paṅkti - lēkhkanu atha paṃkti kiṃda paṃkti yōkka likhenam - vrāṃtanu yēlāguna naṃṭenu cēppucunnāḍu.

tyaktvā dvādaśamantyādīn pratiyogāt purā likhet /
tatrordhvapaṅktayaḥ sarvāstathāntyādi vidhānataḥ //213//
dvādaśasya dvādaśādhaḥ koṣṭhāṅkena yute puraḥ /

dvādaśa - paṃḍēṃḍo yiṃṭi lēkhkanu tyaktvā - viḍici, antyādīn - antyā - saṃkhya ādi mōdalugāgala pratiyogāt - pratinidhivalla nuṃḍi purā - muṃdaranu likhet - vrāśedi. anaṃgā aṃtyamuṃnnu upāṃtyamuṃnnu turyamuṃmunnu aṣṭamaṃmuṃnnu turyāṣṭamālu lekuṃṭenu tṛtīya saptamālu gūrci muṃdari yiṃḍlanulēkhka vrāyavalēnanuṭa. tatra - ā plutameruvaṃdu sarvā - samastā mayinaṭuvaṃṭiṃnnu ūrdhvapaṅktayaḥ - ūrdhva-mīdaṭivaina paṅktayaḥ - paṃktulu tathā - ā kriṃda paṃkti valēnē aṃtyādi vidhānataḥ - aṃtyamu ādi mōdalugāgalaṭu vaṃṭi yiṃḍla saṃkhya yōkka vidhānataḥ - vidhānaṃ vallanuṃḍiṃnni dvādaśasya - paṃḍēṃḍo yiṃṭiki dvādaśādhaḥ koṣṭhāṅkena - dvādaśādhaḥ koṣṭhaḥ - paṃḍēṃḍodayina kiṃdi paṃktini vunna yiṃṭi yaṃdali aṅkena - (plu) tānu yutaiḥ - kūḍinaṭuvaṃṭi mīdi paṃktula lēkhkacātanu puraḥ - muṃdari yiṃḍlanu.

pūrayedaṅkavinyāsaiḥ merukoṣṭhāṃ na tāṃ param //214//

aṅkavinyāsaiḥ - ālāguna kriṃda paṃktipaṃḍēṃḍo yiṃṭi lēkhkato gūḍina aṅka - lēkhkala yōkka vinyāsaiḥ- vrātala cātanu merukoṣṭhāṃ - meruḥ pluta meruvu yōkka koṣṭhān - yiṃḍlanu pūrayet - niṃḍiṃcedi. anaṃgā mīdi paṃktulayaṃdunnu yiṃḍlanu antyeḥ - prāṃtya caturdhāṣṭamālunu mīdi paṃkti mōdaṭi yiṃṭiki paṃḍēṃḍodayina kiṃdi paṃkti yiṃṭi lēkhkanu kūrci vrāyavalēnu.

adhobhāgādāśikhāntamaplutaikaplutādikāḥ /
mīyante vitanotyevaṃ acyutendranareśvaraḥ //215//

adhobhāgāt - kiṃdaṭi bhāgaṃ valla nuṃḍi āśikhāntaṃ - nidvi(mīda) paṃktulayaṃbaḍina kaḍavāṭa yiṃṭi paryaṃtamuṃnnu aplutaikaplutādika - apluta - plutamu lenivinni eka - ōkaṭaina plutamulugala tāḷāluṃnnu plutādikāḥ - ādikāḥ - mōdalugā galigina tāḷālu mīyante - vūhiṃpa baḍucunnadi. anaṃgā, nidvi paṃkti yaṃdu plutamulu leni tāḷālu yinni aninni aṭu mīda rēṃḍo yiṃṭanu ōka plutamu gala tāḷālu yiṃnni aniṃnni aṭu tarvāta dvi rēṃḍu plutālu gala tāḷāluṃnnu yī yaṃbaḍina vōkkōkka plutamu ēkkuvagā galigina tāḷālu tēlusunedanuṭa. evaṃ - ī prakārāna nareśvaraḥ rājaina acyutendraḥ - acyutarāyalu vitanoti - plutameru vistarilla jesēnu.

Table-7

ityanudruta prastāre plutameruḥ
[virāma prastāra lakṣaṇam]

yiṃkanu - virāma prastāraṃ lakṣaṇaṃ/
yāni bindumukhānīṣṭatālasthānāni tānyathā/
kūṭīkṛtya likhedādau tatrāyuktatayā yadi//216//

śeṣāṅgaṃ vartate cettadvāmabhāge niveśayet/
prastāre janako'yaṃ syāt tālo janyakramaṃ bruve//217//

iṣṭatālasthānāni - iṣṭamanassuku naccinaṭuvaṃṭi tāla- tāḷaṃyōkka sthānāni - sdhānālu galiginaṭuvaṃṭi bindumukhāni - drutalādigā galigina aṃgālu yāni - yevigalavo tāni - ā yaṃgālanu atha - aṭu tarvātanu ādau - mōdaṭiyaṃdu kūṭīkṛtya - kalayaṃ gūḍi likhet - vrāśedi. tatra - ā vrāśeṭappuḍu āyuktatayā - yuktaṃgākuṃḍuṭa cātanu śeṣāṅgaṃ - mikkili ayina aṃgaṃ - drutādyaṃgālu vartate yadi - vunnaṭṭāyanā vāmabhāge - vāmapārśvamaṃdu niveśayet - nilipedi. prastāre - virāma prastāramaṃdu ayaṃtālaḥ - yī kuṭī kṛta ceśina tāḷamu janakaḥ - puṭṭagala tāḷālaku kāraṇaṃ - janyakramaṃ - janyatāḷālu puṭṭeṭaṃduku, kramaṃ- varusanu, bruve - cēppēnu. anaṃgā, anudrutādyaṃgālu kūṭīkṛtya ceśi mahattu vrāyaṃgā migilina aṃgaṃ vāmapārśvamaṃdu vrāyavalēnanuṭa.

pūrvaprastāravatkāryastatrālpatvamahatvayoḥ /
kramaṃ bravīmimahataḥ plutasyādho guruṃ nyaset//218//

guruśca mahato'dhastāt savirāmalaghuṃ nyaset/
tasyādhastā ca dalaghustasya cādhovirāmadaḥ/
tadadhaḥ śuddhabinduśca mahadalpavidhīn svayam//219//

pūrvaprastāravat - pūrvaḥ - mōdaṭidaina, caturaṃga paṃcāṃgaṃga prastārāla niyamaṃvalēnē kāryaḥ - prastāraṃ cēyyadaginadi tatra - ā prastāriṃceṭaṃduku alpatvamahatvayoḥ - alpa - kōṃcamaina aṃganaku, mahatvaya - mahattu yōkka svarūpānaku, kramaṃ- varusane bravīmi - cēppēnu. adi yelāgaṃṭenu, mapātaḥ - mahattaina plutasya - plutaṃ yōkka adhaḥ - kiṃdaṭanu, guruṃ nyaset - guruvu vrāśedi. mahattaina gurośca - ā guruvu yōkka, adhastāt - ā kiṃdaṭa pradeśāna savirāmaṃ - virāmaṃto gūḍina, laghuṃ - laghuvunu nyaset - vrāśedi. tasya - ā virāma laghuvu yōkka adhaḥ- kriṃdanu, sudhalaghu - virāma rahitamaina laghuvunu, likhet - vrāśedi. sudhalaghuvu vrāyaṃgā

mūḍu drutalu virāmālaghu ganuka. sudhalaghuvuku rēṃḍu drutalu gūrci virāma laghuvu kiṃdi laghuvugā vrāśi migilina mūṃḍo drutavāmapārśvāna vrāśedi. ā śuddha laghuvu yōkka adhaḥ- kiṃdaṭanu virāma druta vrāśedi. mūḍu anudrutalu virāma drutaganuka laghuvu kiṃdanu virāma druta vrāyaṃgā migilina nālugo yanudruta virāma prastārāna pratyekaṃ aṃgamai vuṃḍadu ganuka laghuvudāpanu vāma pārśvānavunna drutato gūrcaṃgā mūṃḍu anudrutalu uṃcuṃnnavi ganuka. adi virāmadruta ganuka. ī virāma drutamunu padi virāma druta dāpuna vāma pārśvāna vrāśedi. tadadhaḥ - tat - ā virāma druta yōkka adhaḥ - kiṃdanu śuddhabinduḥ śuddha - druta vrāyaṃdaginadi mahadalpavidhīn - mahat - mahattuyōkkānu alpa - kōṃcamaina aṃgamu yōkkānu vidhīn- prastāra vidhānālunu svayam - tana buddhi cātanu, vrāśedi. ayam - ī virāmadhaḥ virāmāla nicce prastāraḥ - prastāramu sarva drutāvadhiḥ - sarvadrutaṃtaṃgānu kāryaḥ- ceyadaginadi. iti virāma prastāra: yī virāma prastāramaṃdu, kūṭī kṛtya ceśeṭappuḍu, mahattulu muṃdugā varusane vrāyavalēnanuṭa.

tasyāṃ tu prathame koṣṭhadvaye tvekaikamālikhet/
dvitīyayugme dvau dvau ca tato yugme tṛtīyake//220//

pañca pañca likhitvātha saptame mandire punaḥ/
rudrasaṃkhyāṃ vinikṣipya tatordhvaṃ lakṣma kathyate//221//

atha - aṭu tarvātanu tasyāṃ - ā yaḍa paṃkti yaṃdu prathame - mōdaṭidayina, koṣṭhadvaye - koṣṭha - yiṃḍla yōkka dvaye - rēṃṭi yaṃdu, ekaikaṃ - ōkaṭōkaṭi lēkhkanu, likhet - vrāśedi. dvitīyayugme - dvitīya - rēṃḍodayina yugme - yugaḷamaṃdu dvau dvau ca - rēṃḍu rēṃḍu vrāśedi. tataḥ - aṭu tarvātanu mūḍodayina, yugme - yugaḷamaṃdu, pañca pañca - paṃcapaṃca - ayidaidu lēkhkanu likhitvā - vrāśedi. atha - aṭu mīdanu saptame - eḍodayina mandire- yiṃṭiyaṃdu rudrasaṃkhyāṃ punaḥ - padakōṃḍo saṃkhyanu vinikṣipya - vrāśi tataḥ - aṭu tarvātanu, ūrdhvaṃ - mīdiṃṭidayina lakṣma - lakṣaṇaṃ kathyate - cēppaṃbaḍucunnadi.

dvitīyaṃ ca tṛtīyaṃ ca caturthaṃ ṣaṣṭhamaṣṭamam/
dvādaśāṅkaṃ ca saṃyojya likhetkoṣṭhe'grime tathā//222//

saikaṃ kṛtvā plutasthāne tadagre pūrvavallikhet/
yathālābhaṃ likhedagre koṣṭhe koṣṭhe punaḥ punaḥ//223//

dvitīyaṃ ca - rēṃḍiṃṭi saṃkhyanu tṛtīyaṃ ca - mūḍoyiṃṭi saṃkhyanu caturthaṃ ca - nālugo yiṃṭi saṃkhyanu ṣaṣṭhaṃ

- āro yiṃṭi saṃkhyanu, aṣṭamam - yēnmido yiṃṭi saṃkhyanu dvādaśāṃkaṃ ca - paṃnēṃḍo yiṃṭi saṃkhyanu saṃyojya - kūḍi agre - muṃdaridaina koṣṭha - yiṃṭiyaṃdu, likhet - vrāśedi. plutasthāne - pluta- plutamu yōkka sthāne - tāvuna saikaṃ kṛtvā - ōkaṭi lēkhka hēccugānu kalaya - gūḍi vrāśedi. tadagre - tat - aṭu tarvāta agre - muṃdari yiṃṭi yaṃdu, pūrvavat - munupaṭi valēnu, dvitīyādulu gūḍi vrāśedi. plutasdhānamugāni coṭanu ōkaṭi hēccugūḍa baniledu. yathālābhaṃ - saṃbhaviṃcinaṭṭu agra - muṃdaridaina koṣṭe - yiṃṭiṃṭiyaṃdu punaḥ punaḥ - māṭimāṭikiṃnni yī prakārāna vrāśedi.

evamantyaṃ vihāyāṅkaṃ samūhe vilikhite sati /
kramādvṛdhyaṅgabhūtānāṃ tālānāṃ bhedavācakāḥ //224//

evaṃ - ī prakārāna antyaṃ vihāya - aṃtyaṃ viḍici aṅka samūhe - aṅka - lēkhkala yōkka, samūhe - samūhamu likhitesati - vrāyabaḍucuṃḍagānu, kramāt - varusane vṛdhyā - vṛdhdhicātanu ayinaṭuvaṃṭi, aṅga - drutādyaṃgāla vallanuṃḍi bhūtānāṃ - puṭṭinaṭuvaṃṭi, tālānāṃ - tāḷāla yōkka bhedavācakāḥ - bheda-bhedālanu vācakāḥ- cēppunu. anaṃgā mīdavunna vṛdhdhi prastariṃcaṃgānu yēnni tāḷālu puṭṭucuṃnnavani aḍigitenu ā vṛdhdhi kiṃdaṭi saṃkhya yēṃtavuṃcuṃnnavo anni tāḷālu ani cēppedi anuṭa.

pūrvādayaṃ kramaḥ proktaḥ plutādadbhūtamucyate /
upāntyādi krameṇaiva drutādyādyantasūcakāḥ //225//

pūrvā - mōdaṭanuṃḍi ayaṃ kramaḥ - yī pūrvāna cēppina kramaṃ proktaḥ - cēppaṃbaḍunu plutāt - plutānanuṃḍi adbhūtaṃ - āścaryamaina yogamu, ucyate - cēppucuṃnnadi. ā yadbhutamayina yogamu yedi aṃṭēnu plutasdhāna maṃdu upāṃtyādulato ōkaṭi adhikaṃ kalaya gūḍidi adbhutamayina yogamanuṭa. upāntyādi krameṇaiva - plutānanuṃḍiṃnni upāntyādi - upāṃtyamu ādigāgala yōkka krameṇaiva - kramaṃcātane, anaṃgā vupāṃtya tṛtīya turya ṣaṣṭhama dvādaśāla yōkka kramānane drutādyādyantasūcakāḥ - druta ādi mōdalugāṃnīlaādyantaṃ - ādinuṃḍi aṃtya paryantamunnu tāḷālanu sūcakāḥ - vṛdhdhi saṃkhyalu dēlupunu.

mātrāmātrākramaṃ teṣāṃ koṣṭhānāṃ brūmahe'dhunā /
druto virāmado lo'tha vinduyukto virāmadaḥ //226//
virāmalovirāmāṅkaṃ drutayukto laghurguruḥ /
sa virāmau dalau tasmāddagau śekharabindugau //227//

pluto virāmānta bindudvayayukto gurustathā /
dapau virāmadrutapau lapādityardhabindunā //228//

vivardhitānāṃ tālānāṃ prastāreṇa samutthitām /
bhedānaṅkānvadantyete tattatkoṣṭhagatān kramāt //229//

drutaḥ - virāma druta:, la: - laghuvu adha - aṭumīṃdaṃ vinduyuktaḥ - vindu - biṃdu drutatoḍanu yukta - gūḍina virāmadaḥ - virāmadruta virāmalaḥ - virāmalaghuvu virāmāṃka - virāmamu aṃka cihnagā galaṭuvaṃṭi druta- drutatoḍanu yukta - kūḍina laghuḥ laghuvu, anaṃgā, virāma drutānu laghuvunanuṭa guruḥ - guruvu, sa virāmau - virāmaṃto gūḍina dalau - drutānu laghuvuṃnnu anaṃgā, virāma drutānu virāma laghuvuṃnanaṭa tasmāt - dāni mīdaṭanu dagau - drutānu guruvuṃnnu śekharabindugau - śekhara bindu - virāma drutānu gau- guruvuṃnnu plutaṃ - plutamunnu virāmānta bindudvayayukto - virāmāntya - virāmamu kaḍapala galiginaṭu vaṃṭi bindu - drutala yōkka dvayaṃ - rēṃṭi toḍanu yuktaḥ - kūḍinaṭuvaṃṭi, anaṃgā virāma druta drutānu guruvunnanuṭa. tata - aṭu tarvāta dapau - drutānu plutamuṃnnu virāmadrutapau - virāma drutānu plutamuṃnnulapau - laghuvuṃnnu plutamuṃnnu iti - ī prakārāna, ardhabindunā - virāmamu ane peru gala anudruta cāta vivardhitānāṃ - vṛddhi bōṃdaṃpabaḍḍaṭuvaṃṭi tālānāṃ - tāḷālayōkka prastāreṇa - prastāramu cātanu, samuddhitām - puṭṭiṃpabaḍḍaṭuvaṃṭi, bhedān - bhedālanugānu tattatkoṣṭha - āya koṣṭāluṃnnu gatān - bōṃdinaṭuvaṃṭi, aṅkāṃ - lēkhkalanu kramāt - varusane ete - yevi vadanti - cēppucuṃnnadi. anaṃgā tamatama kriṃdavunna saṃkhyā paṃkti, koṣṭālanuṃnna lēkhkacātanu mīdavuṃnna vṛddhyaṃgālu tamatama bhedālanu tēliyaṃjesēnanuṭa.

[virāma pātālaḥ]

vakṣye virāmapātālasaṃkhyāpaktimadhaḥ kramāt /
samakoṣṭhayutāṃ paṅktiṃ kṛtvā tatrāṅkayojanām //230//

virāmapātālaṃ - virāma - virāma yōkka, pātālaṃ - pātāḷamunu, vakṣye - cēppēnu, saṃkhyāpaktiḥ - saṃkhyāpaṃkti yōkka varusane samakoṣṭhayutāṃ - sama - samālaina koṣṭha - yiṃḍlatonu yutāṃ - kūḍinaṭu vaṃṭi paṃktiṃ, kṛtvā - ceśi tatra - ā pātāḷamunaṃdu, adhaḥ - aṭu tarvāta aṅkayojanām - aṅka - lēkhka yōkka yojanām - yojananu, brūmaḥ - cēppēmu.

brūmastatrādime koṣṭhadvaye tvekaikamālikhet /
dvitīyakoṣṭhayugme tu dvau dvāvaṅkau tataḥ param //231//

pañcame pañca ṣaṣṭhe ṣaṭ saptame daśa pañca ca /
aṣṭame'ṣṭādaśāṅkaṃ ca pīṭhikāṃ vilikhedatha //232//

tatra - ā pātāḷamunaṃdu, ādime - mōdaṭidainaṭu vaṃṭi koṣṭha - yiṃḍla yōkka dvaye - rēṃṭi yaṃdu, ekaika - ōkaṭōkaṭi lēkhka ā likhet - vrāśedi. dvitīyā - rēṃḍodainaṭuvaṃṭi, koṣṭhayugme tu - koṣṭha - yiṃḍla yōkka, yugme tu - rēṃṭi yaṃdaitenu dvau dvau aṅkau - dvau dvau - rēṃḍurēṃḍainaṭuvaṃṭi aṅkau - lēkhkālanu ā likhet - vrāśedi. tataḥ param - aṭu mīdanu pañcame - ayido yiṃṭa pañca - ayiduṃnnu, ṣaṣṭhe - āroyiṃṭa ṣaṭ - ārunnu saptame - eḍo yiṃṭa daśapañca ca - padihenuṃnnu aṣṭame- yēnimido yiṃṭa aṣṭādaśāṃkaṃ ca - paddēnimidiṃnni atha - aṭu tarvātanu,

navamādiṣu koṣṭheṣu lakṣaṇa kramayogataḥ /
vihāya vāmasaṃsthānāṃ likhedaṅkānprayatnataḥ //233//

dvitīyaṃ ca tṛtīyaṃ ca turya ṣaṣṭhaṃ tathāṣṭamam /
ekādaśaṃ ca saṃyojya vāmabhāgagatāṃstathā //234//

navamādiṣu - nava - tōmmidiyillu ādiṣu - mōdalugāgala yiḷḷayaṃdu lakṣaṇa kramayogataḥ - lakṣaṇa - pātāḷānaku cēppina lakṣaṇaṃ yōkka krama - varusa yōkka yogataḥ - yogamu vallanu, antya- kaḍapaṭi lēkhkanu, vihāya - viḍici pēṭṭi prayatnataḥ - prayatnamu vallanu vāmasaṃsthānāṃ - yaḍama bhāgāna vuṃnnaṭuvaṃṭi aṅkān - lēkhkana, vilikhe - yelāguna vrāyavalēnaṃṭenu cēppucuṃ nnāḍu. dvitīyaṃ ca - rēṃḍo yiṃṭi lēkhkanu tṛtīyaṃ ca - mūḍoyiṃṭi lēkhkanu, ṣaṣṭhaṃ - āro yiṃṭi lēkhkanu, tathā - aṭuvalēnē aṣṭamam - yēnimido yiṃṭi lēkhkanu ekādaśaṃ ca - padakōṃḍo yiṃṭi lēkhkanu vāmabhāgagatān - yī tīrunu yaḍama pārśvanevuṃnna ī lēkhkalalonu saṃyojya - kūḍi tathā - aṭuvalēnē

dvitīyaśirasasthāna koṣṭhāṅkena yutaṃ tathā /
daśādi samakoṣṭheṣu yutāṅketvekahīnataḥ //235//

dvitīyaśirasaḥ - dvitīya - rēṃḍo yiṃṭiki śirasaḥ - mīdavunnaṭuvaṃṭi sthāna - nēḷavu yaṃdu koṣṭha - yiṃṭi yōkka aṅkena - lēkhkatonu, yutaṃ - kūḍukuṃnnaṭugānu likhet - vrāśedi. tathā - vrāśeṭappuḍu daśādi samakoṣṭheṣu - padoyillu mōdalugā gala samakoṣṭāla yaṃdu, yutāṅketu - sama saṃkhya yaṃdaitenu ekahīnataḥ - eka - vōkkaṭi hīnataḥ- takkuvauṭabaṭṭuṃḍi. anaṃgā pado yillu mōdalugāṃgala samakoṣṭāla yaṃdu, sama saṃkhyala yaṃdu ōkaṭi lēkhka takkuva ceśi vrāyavalēnanuṭa.

likhedevaṃ vidhānena saṃkhyākoṣṭhāvadheḥ kramāt /

tathopāntyādi bhedena mīyante svasva bhedajaḥ/
sarvadrutādayastāsmātpātālo'yamitīritaḥ //236//

evaṃ vidhānena - yī prakāramu cātane saṃkhyākoṣṭhavadhe - saṃkhyā - saṃkhya yaṃdali, koṣṭha- yiṃḍla yōkka, avadhe - mēragalugunaṭṭugānu kramāt - varusane likhet - vrāśedi. tathā - ā vrāśe samayamaṃdu upāntyādi - upāṃtyamu mōdalugāgala saṃkhya yōkka bheda - bhedamu cātanu svasva bhedajaḥ - tama tama bhedāla vallanu buṭṭina sarvadrutādaya - sarva-samastamainaṭuvaṃṭinni druta - drutalu ādayaḥ mōdalugā gala tāḷa bhedālu mīyante - tēliyabaḍunu. tasmāt - adikāraṇāna baṭṭuṃḍi iti- yī cēppina prakārāna, ayaṃ pātālaḥ - ī pātāḷamu īritaḥ - cēppaṃbaḍēnu.

[iti virāma pātālaḥ]

yikanu virāma prastāra naṣṭānaku lakṣaṇaṃ cēppucunnāḍu.

[virāmaprastāre naṣṭam]

brūmo virāmaprastāre naṣṭatālasya darśanam/
antyāṅke śrṛta naṣṭāṅka parityajyātha śeṣataḥ//237//
pātayedvāmabhāgāṅkān pūrvapūrvān prayatnataḥ/
pratyaṅge patitāṅke ya antye saṃtyajya śeṣataḥ//238//

virāmaprastāre - virāma prastāramunaṃdu naṣṭatālasya - paḍipoyina tāḷamu yōkka darśanam - cūpevupāyamunu, brūmaḥ - cēppēnu. adēṭuvalēnaṃṭē, paḍipoyina tāḷaṃ vuddhariṃce kramaṃ cēppucuṃnnāḍu. antyāṅke - aṃtya saṃkhyayaṃdu śrṛtanaṣṭāṅka - śrṛta- nilicinaṭuvaṃṭi naṣṭa - paḍipoyina tāḷamu yōkka aṃka lēkhkalu, parityajya - pucci veśi śeṣataḥ - ā pucciveyaṃgā migilina saṃkhyalonu vāmabhāgāṅkā pūrva pūrvān - mōdaṭi mōdaṭidaina yaḍamabhāgamunaṃdu vunna saṃkhyanu pātayet - pucci veśedi. anaṃgā tātparyaṃ - mōdalanu virāma saṃkhyavrāśi ā saṃkhyamīdanu paḍipoyina tāḷaṃ yaṃno davucuṃnnado aṃnno saṃkhya mōdaṭanuṃḍi lēkhka vēṭṭukuṃcuṃnnurāṃgā virāma prastāra saṃkhyayaṃdu sarigā kriṃda yēdi nilustuṃnado ā saṃkhyalo puccivēyyaṃgā migilina lēkhkalonu vupāṃtyaṃ viḍicipēṭṭi mūḍoyiṃṭi saṃkhyalu mōdalu mōdalugāṃgala saṃkhya pucci vēyyavalēnanuṭa. prayatnataḥ - prayatnamu vallanu, pratyaṅge - samastamaina drutādyaṃgāla yaṃdunnu patitāṃka - patita - pālu poyina lekha yedi vuṃcunnado, ā kaligivuṃnnappuḍu

antye - aṃtyamunu, saṃtyajya - viḍicipēṭṭi, śeṣataḥ - migilina saṃkhyavallanuṃḍi,

tālāṅgānyuddaredevamantyaṃ tyaktvā punaḥ punaḥ /

tālāṅgāni - tāla- naṣṭatāḷaṃ yōkka, aṅgāni - drutādyaṃgāla, uddaret - uddhariṃcedi. evaṃ - yī prakārāna, punaḥ punaḥ - māṭi māṭikiṃnni antyaṃ tyaktvā - aṃtyaṃ viḍici śeṣiṃcina saṃkhyalonu saṃkhyā paṃkti yaṃduvunna saṃkhyalo pucciveśedi. anaṃgā tātparyaṃ - śeṣiṃcina saṃkhyalonu saṃkhyā paṃkti yaṃduvunna saṃkhyalu yēnnipālu potunnavo aṃniṃṭikiṃni badulu mari annēnni aṃtya saṃkhyānu pratipadānakuṃnnu viḍicipēṭṭi tāḷāṃgālu vuddhariṃcavalēnanuṭa.

ekakoṣṭhāṅkapātena syādvirāmadrutāgamaḥ /
koṣṭhadvayāṅkapātena nirantaratayā yadi //239//

laghulābho bhavettena tathā koṣṭhatraye yadi /
patite sa virāmo laḥ samāyāti tataḥ param //240//

virāmalaghu hetostu turīye patite sati /
pūrvabuddhi[labdha] virāmāṅka laghureva gurūrbhavet //241//

ekakoṣṭhāṅkapātena - ōkaṭaina yiṃṭi yaṃdali saṃkhyala yōkka pālupovuṭa cātanu virāmadrutāgamaḥ - virāma drutaprāpti avunu. nirantaratayā - yēḍatēgakuṃḍuṭa cātanu koṣṭhadvayāṅkapātena - rēṃḍiṃḍla yōkka pālupovuṭa cātanu laghulābho bhavet - laghu prāpti avunu. tena - ā laghuvu hetuvacātanu tathā- aṭuvalēnaṭa koṣṭhatraye - mūḍiṃḷḷu patite yadi - pālupoyinappuḍu savirāmaḥ - virāma yuktamaina laḥ - laghuvu, samāyati - vaccunu. tataḥ param - ā mīdaṭanu virāmalaghu hetostu - virāma laghuvu vallanu turīye - nālugoyillu patite sati - pālupocūnuṃḍaṃgā pūrvabuddhi[labdha] virāmāṅka laghureva - munupu prāptamaina virāma laghuve, gurūrbhavet - guruvu avunu.

guruhetosturīye tu patite sati labdhagaḥ /
plute bhavatyathāpāte koṣṭhe śuddhadrutāgamaḥ //242//

guruhetoḥ - prāptihetuvu vallanuṃḍi turīye tu - nālugo yiṃṭimīda patite sati - pālupoyi nappuḍu labdhagaḥ - prāptamaina guruvu pluto bhavet - plutamavunu koṣṭhe - yēyiṃṭi lēkhka ayinānemi apāte - pālupokuṃnnappuḍu athaḥ - aṭu tarvātanu śuddhadrutāgamaḥ - virāma rahitamaina druta vaccunu.

savirāmadrute prāptiḥ tathā koṣṭhau vṛthā tyajet /
yadi śuddhalaghau prāpte tābhyāṃ koṣṭhadvayaṃ tyajet //243//

savirāmau laghau prāpte tebhyo grahatrayaṃ tyajet/
gurulābhe tathā koṣṭhatryastyājyā nirantaram//244//
plutalābhe tathā pañca koṣṭhatyāgo nirantaram/
yathā śuddhadrute labdhe tyajettenaika mandiram//245//

savirāmadrute labdhe - virāma druta labdhamainappuḍu tathā - ā pucciveśi samayāna, dvakoṣṭau - rēṃḍiṃḍla lēkhkalu badulu vṛdadhātyajet - vūrake viḍicipēṭṭedi. śuddhalaghau - virāma rahitamaina laghuvu prāpte yadi - labdhamainaṭṭāyinā tābhyāṃ - rēṃḍiṃḷla lēkhkalatonu gūḍā koṣṭhadvayaṃ - rēṃḍiṃḷla lēkhkalu viḍicipēṭṭedi. savirāme - virāma sahitamaina laghau - laghuvu, prāpte - labdha maucuṃḍagā tebhyaḥ - ā pālupoyina, mūḍiṃḍla lēkhkala kaṃṭenu grahatrayaṃ - mariṃnni mūḍiṃḍla lēkhkalu tyajet - viḍicipēṭṭedi. gurulābhe - guruprāptamainappuḍu tathā - ā pucciveśe samayamaṃdu koṣṭhatryaḥ - mūḍiṃḍla lēkhkalu tyājyā - viḍicipēṭṭavalēnu plutalābhe - plutamu prāptamainappuḍu nirantaram - yēḍatēgakunnaṭṭugānu pañca koṣṭha - tyāgaḥ - ayidiṃḍla lēkhkala yōkka tyāgamu, bhavet - avunu. yathā - yēppuḍainānemi śuddhadrute - virāmarahitamaina druta labdhe - prāptamaucuṃḍagānu. tena - ā pālupoyina yiṃṭato gūḍānu, eka mandira - ōkayiṃṭi lēkhkanu tyajet - viḍicipēṭṭedi.

evaṃ naṣṭotthitastālo yadyartha drutahīnavān/
tathā vāmāntime vyomni nyassennaṣṭottaraṃ tathā//246//

evaṃ - ī prakārānanu naṣṭotthitaḥ tālaḥ - naṣṭamuvalla uddariṃpaṃbaḍḍa tāḷamu ardha drutahīnavān - virāma drutamainadi yadi ayinappaṭiki tathā - appuḍu vāmāntame - yaḍama bhāgāna muṃdaruna vyomadrutasyaset - virāma druta vrāśedi. tathā - appuḍu, naṣṭottaraṃ - poyina tāḷānaku uttaraṃ, pratyuttaram bhavet - avunu. anaṃgā, yiṃḍlu lenappuḍu kaḍapaṭanu śuddhadruta nilicināyanā druta vrāśedi. virāma druta nilicenā yanā virāma druta vrāśedi anuṭa.

iti virāma naṣṭa lakṣaṇam

[atha virāma uddiṣṭa lakṣaṇam]

nirūpyate virāmasyoddiṣṭamacyutabhūbhujā/
antyādvilokanīyaṃ syātsaṃkhyāṃ paṅktau tathā punaḥ//247//

acyuta bhūbhujā - acyutarāyalacātanu virāmasya - virāmamu yōkka, uddiṣṭaṃ - uddiṣṭamunu nirūpyate - cēppaṃbaḍucuṃnnadi.

saṃkhyāpaṅktau - saṃkhyala yōkka paṃktulayaṃdu, antyāt - aṃtyamu vallanuṃḍi vilokanīyaṃ syāt - uddiṣṭaṃ cūcukodaginadi. tathā punaḥ - ālāguna cūcukuneṭappuḍu savirāmadruto yadi - virāma yuktamaina drutavuṃnnaṭṭāyinā uddiṣṭa - uddiṣṭamaṃḍu antyāt - aṃtyamuvallanuṃḍi eka koṣṭhāṅkameva - vōkka yiṃṭi nalēkhkane grahiṃcedi. yathā -yappuḍainānemi śuddhalaghuḥ virāmarahitamaina laghuvu vunnappuḍaitenu tathā - appuḍu

uddiṣṭe'ntyādi gṛhṇīyāt a[sa]virāmadruto yadi/
eko koṣṭhāṅkamevātha yathā śuddhalaghustathā//248//

koṣṭhadvayāṅkamevātha yathāhyantyavirāmalaḥ/
tathā koṣṭhatrayasyāṅkaṃ gṛhṇīyādatha go'sticet/
tathā catuḥ koṣṭhāṅkaṃ pluto'sti yadi tatra tu//249//

gṛhṇīyāt pañcakoṣṭhāṅkaṃ ityudgatyāṅkasantatau/
kūṭīkṛtāyāṃ kasya svoddiṣṭasyottaraṃ babhau//250//

koṣṭhadvayāṅkameva - rēṃḍiṃḍla lēkhkalane grahiṃcedi tataḥ - aṭu tarvāta yathā - yappuḍainānemi savirāmalaḥ - virāma yuktamaina laghuvu vuṃnnappuḍaitenu tathā - appuḍu koṣṭhatrayaṃ - mūḍiṃḍla yōkka aṅkaṃ - saṃkhyanu gṛhṇīyāt - grahiṃcedi. atha - aṭu tarvāta, go'sticet - guruvu vunnaṭṭāyinā tathā - appuḍu catuḥ koṣṭhāṅkaṃ - nāligiṃḍla yaṃdu vunna lēkhkalanu grahiṃcedi pluto'sti yadi - plutamu vunnaṭṭāyinā tatra tu - appuḍaitenu pañcakoṣṭhāṅkaṃ - ayidiṃḍla lēkhkanu gṛhṇīyāt - grahiṃcedi. tatra - ā vuddiṣṭamaṃḍu, śuddha drutosticet - virāmarahitamaina drutavuṃnnapuḍaitenu tathā - appuḍu tasyaiva - ā virāma rahitamaina druta yōkka koṣṭhāṅkaṃ - yiṃṭiyaṃduvunna saṃkhyanu gṛhṇīyāt - grahiṃcedi. anaṃgā, śuddhadruta vuṃnnapuḍaitenu ōkayiṃṭi lēkhka grahiṃcedigāni, aṃduku badulu mari ōka yiṃṭi lēkhka viḍuvabaniledanuṭa. iti - ī prakārāna, udgatya - saṃdhyā grahaṇamucātanu aṅka santatau - saṃkhyala yōkka paṃktini - kūṭīkṛtāyāṃ - kalaya gūḍucuṃḍaṃgānu yī grahiṃcina lēkhkalalo kalaya gūḍaṃgāyaṃta vuṃcuṃnnado aṃta lēkhkānu pātasdhāna saṃkhyalonu tīśivēyyaṃgānu migilina saṃkhyayaṃta avucuṃnnado annotāḷamani cēppedi. saḥ - adi uddiṣṭasya - uddiṣṭānaku uttaraṃ - pratyuttaraṃ babhau - prakāśiṃcenu.

iti virāmoddiṣṭa lakṣaṇam

virāma [prastāra]drutameru lakṣaṇam

virāmatālaprastāre drutamerūrihocyate/

yasya tālasya yā saṃkhyā koṣṭhe yāvatīdhīkṛtā /
tatsaṃkhyā samakoṣṭhāṅkaṃ paṅktimekāmadho likhet //251//

virāmatālaprastāre - virāmatāḷa prastāramunaṃdu drutamerūḥ - drutameruvu ucyate - cēppaṃbaḍucunnadi. iha - ī meruvaṃdu yasya tālasya - ye tāḷānikainā koṣṭe - yiṃṭiyaṃdu yā saṃkhyā - ye saṃkhya ayinānemi yāvatīdhīkṛtā - yēṃta puṭṭucunnado tat saṃkhyā samakoṣṭhāṅkaṃ - tat - ā yōkka saṃkhyān - saṃkhyaku sama- samamai, koṣṭha - yiṃḍlu aṅka - cihnālugā galiginaṭuvaṃṭi ekāṃ paṅktiṃ - ōka paṃktini, adhaḥ - kriṃdanu, likhet - vrāśedi. anaṃgā, virāma prastāramunaṃdu ye yaṃgānaku yēnni drutalu galavo anni drutaluṃnnu inumaḍiṃci vakaṭōkaṭi kudiyyaṃgā yēnni drutalu vuṃcuṃnnavo anni drutala vēṃbaḍini yiṃḍlugaṭṭi, kriṃdapaṃkti vrāyavalēnanuṭa.

uparyupari tatvajñaiḥ dvidvikoṣṭhasya hīnajāḥ /
paṅktiṃ yo dakṣiṇāntastāṃ prabhavanti śikhāvadhiḥ //252//

tatvajñaiḥ - bharata śāstramērimgina vāricātanu uparyupari - mīdamīdanu, dvidvikoṣṭhasya hīnajāḥ - rēṃḍu rēṃḍeśi yiṃḷḷu takkuvai puṭṭinaṭuvaṃṭi, paṅktayaḥ - paṃktulu, dakṣiṇāntāḥ - dakṣiṇapārśvamu kaḍapalagā galiginaṭuvaṃṭivai prabhavanti - kalavani cēppaṃbaḍēnu. śikhāvadhiḥ - agra paryaṃtamuṃnnu

tatra paṅktiṣu sarvāsu mūlakoṣṭhaśirassthale /
eka koṣṭhādhikatvena kuryāttatrāṅkayojanām //253//

tatra - ā meruvaṃdu sarvāsu paṅktiṣu - samastamaina paṃktula yaṃdu mūlaśirassthale - mūla - mōdaṭdainaṭuvaṃṭi koṣṭha - yiṃḍla yōkka śirassthale - mīda pradeśamaṃdu eka koṣṭhādhikatvena - eka - ōkaṭainaṭuvaṃṭi koṣṭha - yillu adhikamugā galguṭa cātanu kuryāt - cēyyavalēnu. anaṃgā mōdali mōdali yiṃḍla mīdanu vōkkōkka yiḷḷu adhikaṃgā vrāśedi. tatra - ā yiṃḍlayaṃdu aṅkayojanām - aṅka - saṃkhyala yōkka yojanām - yojanaku - kuryāt - cēyyavalēnu.

sarvatraśikharasthāna koṣṭhamekāṅka lekhanam /
adhaḥ paṅktau bindumeva likhet prathamamandire //254//

śikharasthāna koṣṭheṣu - mōdali paṃktula mīda vuṃnna yiṃḍlayaṃdu sarvatra - aṃtaṭānu ekāṅka lekhanam - ōkaṭaina lēkhka vrāyavalēnu. anaṃgā, vōkkōkka lēkhka vrāyavalēnu. adhaḥ paṅktau - kriṃda paṃktiyaṃdu prathamamandire - mōdaṭi yiṃṭiyaṃdu bindumeva - biṃduve likhet - vrāśedi.

taddvitīyatṛtīye ca likhet kumudabāndhavam /

tataḥ paraṃ caturthādiṣvantyopāntye ca sadmini/
tyaktavā saṃkhyāvadevasyāt saṃpradāyo'tha kathyate//255//

tat - ā kriṃdaṭi paṃkti yōkka dvitīyā - rēṃḍo yiṃṭi yaṃduṃnnu tṛtīye - mūḍo yiṃṭi yaṃduṃnnu kumudabāndhavam - ōkaṭi lēkhkanu likhet - vrāśedi tataḥ paraṃ - aṭu mīdanu, caturthādiṣu - nālugo yillu mōdalugā galigina yiṃḍlayaṃdu antyopāntye - aṃtyopāṃtyalaina sadmini - yiṃḍlanu tyaktavā - viḍicipēṭṭi saṃkhyāvadeva - saṃkhyaku cēppina prakārānane syāt - avunu. anaṃgā, tṛtīya caturdhaṣṭama dvādaśālu kalayaṃgūḍi vrāyavalēnanuṭa. atha - aṭu tarvātanu saṃpradāyaḥ -

saṃpradāyamu kathyate - cēppabaḍucuṃnnadi/
kevale lavirāmāṅke kevale ca gurau plute/
saikaṃ kṛtvā likhedagre pūrvoktavidhinā punaḥ//256//

kevale - kevalamainaṭuvaṃṭi lavirāmāṅke - virāma laghuvu yōkka saṃkhyayaṃduṃnnu kevale - kevalamainaṭuvaṃṭi gurau - gurvuyaṃduṃnnu plute - plutamaṃduṃnnu saikaṃ kṛtvā - ōka saṃkhyalo kūḍukōnnaṭṭugānu kṛtvā pūrvokta - mōdali kriṃda paṃktiyaṃdu cēppaṃbaḍḍaṭuvaṃṭi vidhinā - vidhānaṃcātanu punaḥ- māṭikiṃnni agre - muṃdariyaṃdu likhet - vrāśedi. anaṃgā, virāma laghuvaṃduṃnnu guruvaṃduṃnnu plutamaṃduṃnnu ōkaṭi hēccugā kalayaṃ gūḍi kriṃdapaṃktiki cēppina prakārāna vrāśedanuṭa.

uparisthāsu sarvāsūpāntyādistānyogataḥ/
tyaktvā koṣṭau vigaṇyā syāt mauliḥ paṅktyādi mandire//257//

sarvāsū - samastamainaṭuvaṃṭinni uparisthāsu - mīdavuṃnna paṃktula yaṃdu tyaktvā koṣṭau - aṃtyopāntyālu viḍicedi pāntyādistānyogataḥ - upāṃtyamu kriṃdavunna saṃkhya yōkka yogataḥ - yogamu vallanaṃḍi likhet - vrāśedi paṅktyādi mandire - paṃktula yōkka mōdaṭi yiṃḍla yēṃdu mauliḥ - śikharakoṣṭamu, viraṇyāsyāt - grahiṃpaṃdaginadi. anaṃgā, aṃtyopāntyālu viḍci upāṃtyamu kriṃdi lēkhkanu śikharasdhānamu saṃkhyānu tṛtīya caturdha ṣaṣṭha dvādaśāluṃnnu kalayaṃ gūḍi mīdi paṃktula koṣṭālayaṃdu vrāyavalēnanuṭa.

aṅkābhāvo bhavedyatra koṣṭhābhāvo'pi vā bhavet/
yathā syādubhayābhāve yathā saṃbhavayogataḥ/
aṅkān sarvatra saṃpūrya tasmin tālānvilokayet//258//

yatra - ye druta yēravaṃdainānemi aṅkābhāvaḥ - saṃkhya lekavuṃcuṃnnado koṣṭhābhāvo'pivā - yiṃḍlu lekanu bhavet - vuṃcuṃnnavo yathā - yēppuḍainānemi ubhayabhāvaḥ - saṃkhya yiṃḍlu leka vuṃcuṃnnavo tathā - appuḍu yadā saṃbhavayogataḥ - saṃbhaviṃcinaṭuvaṃṭi yogamu valla nuṃḍi aṅkān - saṃkhyalunu saṃpūrya - niṃḍicci sarvatra - aṃtaṭānu tasmin - ā drutameru vaṃdu tālān - tāḷālunu vilokayet - cūcukunedi.

pādādi mauliparyantamūrdhvapaṅktau kramādgatiḥ/
drutahīnādyekabindu vṛddhatālān vadanti te/
tālābhāvo sūryageha dhātavya sarvapaṅktiṣu//259//

ūrdhvapaṅktau - niḍivi paṃktiyaṃdu pādādi mauli paryantaṃ - pādādi - aḍugu mōdalugāgala mauli paryantaṃ - śikharaparyantamunnu kramāt - varusane gati tāḷanirṇayamavunu. drutahīnādyekabindu vṛddhatālān - drutahīna - druta hīnamaina tāḷamu ādi mōdalugānu, ekabindu - ōkadruta galugunaṭugānu vṛddhatālān - vṛddhi bōṃdi tāḷālanu te - ā bharatādulu vadanti - cēppuduru. sūryagehāt - biṃduvu vrāśina yiṃḍla valla nuṃḍi tālābhāvaḥ - druta tāḷālu lekuṃḍuṭa dhātavyaḥ - yiyya sarvapaṅktiṣu - samasta paṃktulayaṃdunnu, anaṃgā, mōdala druta hīnālaina tāḷāluṃnnu ā tarvāta ōka drutato gūḍina tāḷāluṃnnu rēṃḍu drutalato gūḍā tāḷāluṃnnu mūḍu drutalato gūḍā tāḷāluṃnnubaṃduvu vuṃḍina coṭa yī cēppina drutalu levani cēppedi.

Table-8

iti virāmaprastāre drutameruḥ

virāmadrutameruḥ

savirāmadrutotpanna tālamerurihocyate/
iṣṭatāladrutānātra dviguṇīkṛtya tatra tu//260//

ekonasaṃkhyākoṣṭhāṅkāmekāṃ paṅktiṃ likhedatha/
mūlātṣaṣṭhahīnāśca paṅktayastvantya saṃśrayāḥ//261//

iha - ī śāstramaṃdu savirāma drutotpanna tālameruḥ - virāmamuto kūḍukōnna drutavallanu puṭṭina tāḷāla yōkka meruvu ucyate - cēppabaḍucunnadi. iṣṭatāladrutān - iccaku vaccina tāḷamu yōkka drutalanu atra - ī meruvayaṃdu dviguṇīkṛtya - yinumaḍiṃci tatra tu - vāṭiyaṃdu ekona saṃkhyākoṣṭhāṅkān - ekona - ōkaṭi takkuvainaṭuvaṃṭi saṃkhyā - druta saṃkhyala yōkka koṣṭha - yiṃḍlu aṅkān - cihnalugā galiginaṭuvaṃṭi ekāṃ - ōkaṭainaṭuvaṃṭi paṅktiṃ

- paṃktini likhet - vrāśedi. anaṃgā iṣṭa tāḷa drutalu dviguṇiṃci aṃdulo ōkaṭi tīśiveyaṃgā migilina drutalu yēnni avucuṃnnavo anniṭikanni aṃnni yiṃḷḷu galugunu. kriṃdi paṃkti vrāśedanuṭa. atya saṃśritāḥ - mīdaṭidainaṭuvaṃṭi paṅktayaḥ - paṃktulu mūlāt - mōdaṭi yiṃḍlanuṃḍi ṣaṣṭhahīnāśca - ā rēṃḍu takkuvagā galiginavi kāvalēnu. anaṃgā, kriṃdi paṃkti mōdaṭi yiṃṭanuṃḍi ā rēṃḍlu takkuvagā mīdi paṃkti vrāyavalēnanuṭa.

pañcame pañcame tāsāṃ koṣṭhe kuryācchikhāgatam /
koṣṭhamekaṃ tatasteṣāṃ aṅkāvalirathocyate //262//

tāsāṃ - ā paṃktula yōkka pañcame pañcame - ayidodainaṭuvaṃṭi koṣṭhe - yiṃṭiyaṃdu śikhāgatam - śiramuto gūḍinaṭuvaṃṭi ekaṃ - vōkkaṭaina koṣṭha - yillu kuryāt - cēyyavalēnu. anaṃgā, virāmadrutameru vaṃdu samastamaina paṃktulakuṃnnu ayidoyiṃṭi mīda marōka yillu adhikamugā gaṭṭavalēnanuṭa. tataḥ - ā tarvātanu teṣāṃ - ā yiṃḍlaku aṅkāvaliḥ - saṃkhya yōkka paṃkti ucyate - cēppabaḍucunnadi.

sarveṣu maulikoṣṭheṣu rūpamekaṃ vinikṣipet /
adhaḥ paṅktau tu mūlādārabhya koṣṭhacatuṣṭaye /
likhedekāṅkamekāṃkaṃ dvyaṅkaṃ dvyaṃṅkaṃ tataḥ param //263//

athaḥ - aṭu tarvātanu sarveṣu - samastamainaṭuvaṃṭinni maulikoṣṭheṣu - śikharakoṣṭāla yaṃdu ekaṃ - ōkaṭainaṭuvaṃṭi rūpaṃ - saṃkhyanu nikṣipet - vrāśedi. adhaḥ paṅktau tu - kriṃda paṃktiyaṃdaina mūlādārabhya - mōdaṭinuṃḍi koṣṭhacatuṣṭaye - koṣṭha yiḷḷa yōkka catuṣṭaye - catuṣṭayamaṃdu, ekāṅkamekāṅkaṃ - ōkaṭōkaṭiṃnni dvyaṅkaṃ - rēṃḍurēḍuṃnnu likhet - vrāśedi. tataḥ param - aṭumīdanu,

pañcamādiṣu koṣṭheṣu viṣameṣu likhet kramāt /
antyaṃ tṛtīyaṃ saṃtyajya tathopāntyādi yogataḥ //264//

ṣaṣṭhādi samakoṣṭaṭheṣu ktayaktvāntyaṃ pañcakaṃ likhet /
laśekharagurau dīpte saikaṃkṛtvāvadhānataḥ //265//

pañcamādiṣu - ayido yillu mōdalugā galiginaṭuvaṃṭi sarveṣu - samastālainaṭuvaṃṭi viṣameṣu - viṣamālainaṭuvaṃṭi koṣṭeṣu - yiṃḍlayaṃdu antya - kaḍapaṭi saṃkhyanu tṛtīyaṃ - mūḍoyiṃṭi saṃkhyanu saṃtyajya - viḍici pēṭṭedi. upāntyādi yogataḥ - upāṃtyamu mōdalugā galigina yiṃḍla saṃkhyala yōkka yogataḥ - yogamuvallanuṃḍi kramāt - varusane likhet - saṃkhyalanu vrāśedi. anaṃgā, aṃtyamuṃnnu tṛtīyamuṃnnu viḍici dvitīya caturdhi

ṣaṣṭha dvādaśālu kalayaṃ gūḍi, viṣama koṣṭālayaṃdu saṃkhyalanu vrāyavalēnanuṭa. tathā - ā prakārānane samakoṣṭeṣu - samamaina yiḷḷa yaṃdu, antya - kaḍapaṭi yiṃṭi saṃkhyanu tyaktvā - viḍci pañcakaṃ - caturdhi ṣaṣṭha dvādaśālanu kalayaṃ gūḍi, tṛtīyamuṃnnu kalayaṃ gūḍi, likhet - vrāśedi. śekhare - virāma laghuvaṃduṃnnu gurau - guruvaṃduṃnnu dīpte - plutamaṃduṃnnu saikaṃkṛtvā - eka saṃkhyato gūḍukōṃnnaṭṭugā ceśi avadhānataḥ - yāmaraka vrāśedi. anaṃgā, virāma laghuvaṃduṃnnu guruvaṃduṃnnu plutamaṃduṃnnu ōkaṭi lēkhka hēccugā kalayaṃ gūḍi vrāyavalēnanuṭa.

athordhvapaṅktikoṣṭheṣu rūpyateṅkāvaliḥ kramāt /
viṣame tu parityajya tṛtīyādhastayogataḥ /
upāntyādi vidhānena punaḥ punarayaṃ vidhiḥ //266//

athaḥ - aṭu tarvātanu ūrdhvapaṅktikoṣṭheṣu - mīdi paṃktula yiṃḍlayaṃdu kramāt - varusane aṅkāvaliḥ - saṃkhyāpaṃkti rūpyate - cēppaṃbaḍucuṃnnadi. viṣame - viṣamamaina yiṃṭiyaṃdu antyaṃ - kaḍapaṭi yiṃṭi lēkhkanu parityajya - viḍci pēṭṭi tṛtīyādhastayogataḥ - mūḍo yiṃṭi kriṃdavuṃnna yiṃṭi saṃkhya yōkka yogataḥ - yogamu valla nuṃḍi upāntyādividhānena - upāntya - rēṃḍo yiṃṭi lēkhka ādi - mōdalugā galigina lēkhka yōkka vidhānena - vidhānaṃcātanu likhet - vrāyavalēnu. anaṃgā, mīdi paṃktiyaṃdu viṣama koṣṭālayaṃdu aṃtya saṃkhya viḍicipēṭṭi mūḍoyiṃṭi kriṃdavunna saṃkhyānu dvitīya caturtha ṣaṣṭha dvādaśāluna kalayaṃ gūḍi vrāyavalēnanuṭa. punaḥpunaḥ - māṭi māṭikiṃnni ayaṃ vidhiḥ - ide vidhānamu.

sametvantyaṃ vihāyainaṃ svapaṅktaudvyādikān likhet /
iti saṃkhyāsamādiṣṭamerau tālān vilokayet //267//

sametu - samamaina yiṃṭi yedaitenu evaṃ vā antyaṃ - kaḍapaṭi saṃkhyanu vihāya - viḍici pēṭṭedi. svapaṅktau - tana yōkka paṃktiyaṃdali dvyādikān - dvitīya mōdalugā gala lēkhkala likhet - vrāśedi. anaṃgā, sama koṣṭālayaṃdu kaḍapaṭi saṃkhyanu viḍcipēṭṭi rēṃḍu mūḍu ārēnimidi paṃnēṃḍodainaṭuvaṃṭi yiṃḍla lēkhkalu kalayaṃ gūḍi vrāyavalēnanuṭa. iti - ī pūrvokta prakārāna saṃkhyāsamādiṣṭamerau - saṃkhyācātanu cēppaṃbaḍḍaṭu vaṃṭi merau - meruvaṃdu tālān - tāḷālanu vilokayet - cūcukunedi.

ekādiviṣame'pyatra mūlapaṅktigateṣu tu /
pūrvakoṣṭhakrameṇaiva śikhādrutavihīnataḥ //268//
dvicatuṣṣaṇmukhānatra śikhāhṛbinduyutānatha /

tatra - yī virāma drutameruvaṃdu mūlapaṅktigateṣu tu – mōdaṭi paṃktiyaṃdu ekādiviṣameṣu - ekādi - mōdaṭi yillu ādigā galiginaṭuvaṃṭi viṣameṣu - viṣama koṣṭālayaṃdu niḍuvidhivēṃbaḍni pūrvakoṣṭhakrameṇaiva - pūrvakoṣṭha - mōdaṭi yiṃṭiyōkka krameṇaiva - kramamu cātane śikhādrutavihīnataḥ - virāma druta rahitamuvallanu dvi - rēṃḍainaṭuvaṃṭiṃnni catuḥ - nālugainadaṭuvaṃṭiṃnni ṣaṭ - ārainaṭuvaṃṭiṃnni mōdalugā galigina śikhābinduyutān - virāma drutalato gūḍina tāḷālanu, vilokayet - cūcukunedi. sameṣu - samakoṣṭālayaṃdu ekādiviṣama virāmadruta sambhavān - ōkaṭi mōdalugāgala viṣamālaina virāmadrutavallanuṃḍiṃnni puṭṭinaṭuvaṃṭi tāḷālanu vilokayet - cūcukunedi. anaṃgā, niḍipaṃkti vēṃbaḍni kriṃdaṭi yillu mōdalukōni viṣamakoṣṭālayaṃdu mōdala virāma drutaluleni tāḷāluṃnnu ā tarvāta, rēṃḍu virāmadrutalu gala tāḷālu yēnni aninni ā bidapa āru virāmadrutalu gala tāḷālu yēnanni aninni yīvēṃbaḍini rēṃḍeśi virāmadrutalu adhikaṃgā lēkhkaceśi cēppedi. samakoṣṭālayaṃdu niḍupaṃkti vēṃbaḍini mōdalaōka virāmadruta ā vēnaka mūḍu virāmadrutalu ā tarvāta aidu virāmadrutaluṃnnu yī tīruna bēsulugānu rēṃḍeśi virāmadrutalu adhikaṃgā gūrci cēppucu vaccedi.

tālān vivicya kathayedityāha nṛpavallabhaḥ //269//

iti - ī prakārāna tālān - tāḷālnu vivicya - yerparaci kathayet - cēppavalēnani nṛpavallabhaḥ - rājaśreṣṭhuṃḍaina acyutarāyalu āha - ānatiniccināḍu.

Table-9

iti virāmadruta meruḥ

//śuddhalaghumeruḥ//

atha mātrāmerurayaṃ kathyate'cyutabhūbhujā/
iṣṭatālagatān bindūn dviguṇīkṛtya tatra tu/
ekonasaṃkhyā koṣṭhāṅkāṃ paṅktimekāṃ likhedatha //270//

atha - aṭu tarvāta acyutabhūbhujā - acyutarāyalacātanu ayaṃ - ī mātrameruḥ - laghu meruvu kathyate - cēppaṃbaḍucuṃnnadi. iṣṭatālagatān - iccaku vaccina tāḷālanu pōṃṭinaṭuvaṃṭi bindūn -drutalu dviguṇī kṛtya - yinumaḍiṃci tatra tu - vāṃṭiyaṃdu ekonasaṃkhyākoṣṭhāṅkāṃ - ōkaṭi takkuvaina saṃkhyala yōkka yiṃḍlu cihnaṃnugāṃ galiginaṭuvaṃṭi ekāṃ - ōkaṭainaṭuvaṃṭi

paṅktiṃ - paṃktini likhet - vrāśedi. anaṃgā, iṣṭa tāḷa biṃduvulu yinumaḍiṃci aṃdulonu ōkaṭi kaḍaku tīśi migilina drutalu yēnni avucuṃnnavo aṃniṭikiṃnni. aṃnni yiṃḍlu vuṃḍeṭaṭṭugānu kriṃda paṃkti vrāyavalēnanuṭa.

catuḥ catuḥ koṣṭhahīnāḥ cordhvagāḥ paṅktayontyagāḥ/
tāsu tṛtīya koṣṭhassyāt maulikoṣṭhasamanvitāḥ//271//

tatra mauliṣu sarveṣu likhedekāṅka me param/
mūlapaṅktidvādikoṣṭhadvaye ca vilikhettathā//272//

antyagā - kaḷāpaḷle paryaṃtamuṃnnu ūrdhvagāḥ - mīdaṭidainaṭuvaṃṭi paṅktayaḥ - paṃktulu catuḥ catuḥ koṣṭhahīnāḥ - nālugeśi nālugeśi yiṃḍlu takkuvagā galiginadai vuṃḍavalēnu tāsu - ā paṃktulayaṃdu tṛtīya koṣṭaḥ - mūḍoyillu mauli koṣṭhasamanvitāḥ - śikhara koṣṭamutoḍa kūḍukōnnadigānu syāt - kāvalēnu tatra - ā sarveṣu - samasta mainaṭuvaṃṭiṃnni mauliṣu - śikhara koṣṭālayaṃdu ekāṅkaṃ - ōkaṭi lēkhkanu likhet - vrāyavalēnu. mūlapaṅktau - mōdali paṃkti yaṃdu ādikoṣṭhadvaye - ādi - mōdalainaṭuvaṃṭi koṣṭhadvaye - koṣṭa yiṃḍla yōkka dvaye - dvayamaṃdu taṃ - ā ōkaṭi lēkhkane - likhet - vrāyavalēnu.

tatastasyāṃ dvitīyādi koṣṭhakakramamucyate/
turyaṃ vihāya saṃkhyāvadyathā lābhaṃ viyojayet/
virāmale guraudīpte saikaṃ syādrutameruvat//273//

tathā - ā prakārānane tataḥ - aṭu tarvātanu tasyāṃ - ā mōdali paṃktiyaṃdu tṛtīyādi koṣṭhakakramaṃ - mūḍo yillu mōdalugā galigina koṣṭhaka - yiṃḍla yōkka kramaṃ - varusane ucyate - cēppaṃbaḍucunnadi. turyaṃ - nālugo yiṃṭi saṃkhyanu vihāya - viḍci pēṭṭi yathā lābhaṃ - saṃbhava prakārānanu saṃkhyāvat - saṃkhyakuṃbalēnē niyojayet - yojiṃcedi. anaṃgānu nālugoyiṃṭi lēkhkanu viḍci pēṭṭi saṃkhyaku cēppina prakārānane aṃtyaṃ viḍci rēṃḍo yiṃṭi lēkhkanu, mūḍoyiṃṭi lēkhkanu, āroyiṃṭi lēkhkanu, yēnmido yiṃṭi lēkhkanu, paṃḍēṃḍo yiṃṭi lēkhkanu, kalayaṃ gūḍi, kriṃda paṃktiyaṃdu vrāyavalēnanuṭa. virāmāle - virāma laghuvaṃduṃnnu gurau - guruvaṃduṃnnu dīpte - plutamaṃduṃnnudrutameruvat - drutameruvaṃdubalēne. saikaṃ - ōkaṭi adhikaṃgā kalayaṃ gūḍite syāt - kāvalēnu. anaṃgā, ōkaṭiyaṃdu ōkaṭi adhikaṃgā kalayaṃ gūḍavalēnanuṭa.

uparisthāsu turyādhastanayogena yojayet/
ityaṅkapūrite merau adhastātsvaśikhāvadhi//274//

lahīnaikalaṃ dvitricatuḥ pañcādilāṃchitān /
tālānvinirdiśedatra lakṣyalakṣaṇavedinā //275//

uparisthāsu - mīdavunna paṃktulayaṃdu turyādhastanayogena - turya - nālugo yiṃṭi saṃkhyaku adhastana - kriṃdavuṃnna iṃṭi saṃkhya yōkka yogena - yogamucātanu niyojayet - anaṃgā, mīdi paṃktulayaṃdu antyaturyālu munapaṭivalēnē viḍcipēṭṭi turyamu kriṃdi lēkhkanu dvitīya tṛtīya ṣaṣṭama dvādaśālu kalayaṃ gūḍi vrāyavalēnanuṭa. iti - ī prakārāna aṅkapūrite - aṅka - saṃkhyala cāta pūrite - niṃḍiṃpaṃbaḍḍaṭuvaṃṭi merau - śuddha laghumeru vaṃdu svaśikhāvadhi - niḍivi paṃktivēṃbaḍini kriṃdaṭi yiṃṭinuṃḍi sva - tana yōkka śikhāvadhi - kaḍapaṭi yiṃṭi paryantamuṃnnu la hīnā - mōdala laghu hīnamaina tāḷāluṃnna eka - ōkaṭainaṭuvaṃṭiṃnni dvi - rēṃḍainaṭuvaṃṭiṃnni tri - mūḍainaṭuvaṃṭiṃnni catuḥ - nālugainaṭuvaṃṭiṃnni pañca - ayidainaṭuvaṃṭiṃnni la - laghuvula cātanu ānītān - ōppucuṃnnaṭuvaṃṭi tālān - tāḷālanu lakṣyalakṣaṇavedinā - lakyya lakṣaṇālērimgina acyutarāyalacāta, vinirdiśet - tēlusukunedi. anaṃgā, mōdaṭi laghu rahitālaina tāḷālu yēnni aniṃnni ā vēnuka ōka laghuvu ā tarvāta rēṃḍu laghuvulu, mūḍu laghuvulu, nālugu, aidu laghuvulu gala tāḷālu yiṃniṃnni ani vōkkōkka laghuvu hēccugānu gūrci niḍi paṃkti vēṃbaḍini laghutāḷālu cēppavalēnanuṭa.

merau laghuvirāmākhye virāmavirāmameruvat /
koṣṭhapaṅkti krame lekhyastatāṅkāvalirucyate //276//

laghuvirāmākhye - virāma laghuvane ākhya - peru galiginaṭuvaṃṭi merau - meruvaṃdu virāmadrutameruvat - virāmadruta meruvaṃduṃbalēne koṣṭha paṅkti kramaḥ - koṣṭha - yiṃḍla yōkka kramaḥ - kramamu lekhyaḥ - vrāyavalēnu. tataḥ - ā vrāśina tarvātanu aṅkāvaliḥ - aṅka - saṃkhya yōkka āvaliḥ - paṃkti ucyate - cēppaṃbaḍucunnadi.

tatra mailiṣu sarveṣu likhedekaṃ pṛthak pṛthak /
adhaḥ paṅktau mūlakoṣṭhadvaye tadvatpunardvayoḥ //277//

dvyaṃṅkaṃ dvyaṃṅkaṃ vinikṣipya tatastat pañcamādiṣu /
ṣaṣṭhaṃ tyaktavopāntyamukhāṃ yogaṃ kṛtvā likhetpunaḥ //278//

tatra - ā meruvaṃdu sarveṣu - samastamainaṭuvaṃṭiṃnni mailiṣu - śikharakoṣṭālayaṃdu ekaṃ - vōkkaṭi lēkhkānu pṛthak - pratyekaṃgānu likhet - vrāyavalēnu. adhaḥ paṅktau - kriṃda paṃktiyaṃdu mūlakoṣṭhadvaye - mūla - mōdaṭidaina koṣṭha -

yiṃḍla yōkka dvaye - yugmamaṃdu tadvat - ālāgunane ekaṃ - ōkaṭilēkhkanu likhet - vrāśedi. punaḥ - tirugānu, dvayoḥ - ā mīdaṭi rēṃḍiṃḍlayaṃdu, dvyaṅkaṃ dvyaṅkaṃ - rēṃḍeśi rēṃḍeśi lēkhkanu vinikṣipya - vrāśi tataḥ - ā vrāśina tarvāta pañcama - ayido yillu ādiṣu - mōdalugāgala yiṃḍlayaṃdu ṣaṣṭha - āroyiṃṭi saṃkhyanu tyaktavā - viḍici pēṭṭi upāntyamukhāṃ - rēṃḍo yiṃṭi saṃkhyanu mukhāṃ - mōdalugāgala saṃkhyalanu yogaṃ kṛtvā - kūrci puraḥ - muṃdara muṃdaranuma likhet - vrāyavalēnu. anaṃgā, kriṃdi paṃkti yaṃdu aṃtyamuṃnnu, āro yiṃṭi saṃkhyanu, viḍici, rēṃḍoyiṃṭi, mūḍoyiṃṭi, nālugoyiṃṭi, yēnimidoyiṃṭi, paṃḍēṃḍoyiṃṭi lēkhkanu, kalayaṃ gūḍi vrāyavalēnanuṭa.

uparisthāsvadhaḥ prṣṭayoge nāgre punaḥ punaḥ/

uparisthāsu - mīdavunna paṃktulayaṃdu munapaṭivalēnē dvitīya tṛtīya caturdhāṣṭama dvādaśāluna mīdi paṃktiyaṃdu vunnayiṃṭiki ārodainaṭuvaṃṭi kriṃdapaṃktiyaṃdalli vāmabhāgānavuṃnna saṃkhyānu kalayaṃ gūḍi vrāyavalēnanuṭa.

ityaṅkairaṅkite merau vihīne dvitrisaṃkhyayā/
na śikhān laghujān tālān iyataśceti vinirdiśet//279//

iti - yī prakārānana aṅkaiḥ - saṃkhyala cātanu aṅkite - vrāyaṃbaḍḍaṭuvaṃṭi merau - virāmalaghu meruvaṃdu vihīne - mōdalanu niḍu paṃktula vēṃbaḍiki virāma rahitaṃbaina vinni dvitrisaṃkhyayā - dvi - rēṃḍainaṭuvaṃṭiviṃnni saṃkhyayā - virāma saṃkhya cātanu na śikhān laghujān - virāma laghuvulavalla puṭṭinaṭuvaṃṭi tālān - tāḷālanu iyataḥ inniyani vinirdiśet - cēppedi. anaṃgānu, niḍu paṃktula vēṃbaḍuni kriṃdi yiṃṭi yiḷla numḍi mīdaṭi yiṃṭi paryantamunnu mōdaṭa virāmalu leniviṃnni ā vēnaka vōkka virāmalaghu tāḷālunnu ā vēnaka rēṃḍu virāma laghuvulato gūḍina tāḷāluṃnnu āmīda mūḍu virāma laghu yuktālaina tāḷāluṃnnu prakārānanu vōkkōkka virāmalaghuvu hēccugānu mīdi mīdi lēkhkalu gūrci cēppucu vaccedi.

Table-10

iti virāmalaghumeruḥ

// virāmaprastāragurumeru lakṣaṇam//

gurumeroradhaḥ paktau koṣṭhān saṃkhyayān gṛhāvadhi/
kṛtvā tadupariśreṇyā hīnāḥ koṣṭhāṣṭakaiḥ punaḥ/
paṅktīnāṃ saptamāḥ koṣṭāḥ maulikoṣṭha samanvitaḥ//280//

gurumeroḥ - gurumervu yōkka adhaḥ paṅktau - kriṃdi paṃktiyaṃdu saṃkhyayān gṛhāvadhi - saṃkhyaku vrāśinaṭuvaṃṭi yiṃḍlu mēragā galgunaṭṭugānu koṣṭhān - yiṃḍlanu kṛtvā - ceśi, anaṃgā, saṃkhyaku yēnni yiṃḍlugalavo anni yiṃḍle gurumervu kriṃdipaṃktigā vrāyavalēnanuṭa. tadupariśreṇyaḥ - ā kriṃdaṭi paṃktiki mīdaṭidainaṭuvaṃṭi paṃktulu koṣṭhāṣṭakaiḥ - yiṃḍla yōkka yēnimidiṃṭicātanu hīnāḥ - takkuvainavi rāvalēnu. anaṃgā, mīdi paṃktulu kriṃdi paṃkti kaṃṭēnu yēnimideśi yiṃḍlu takkuvagā vrāyavalēnanuṭa. punaḥ - tirugānu paṅktīnāṃ - paṃktula yōkka saptamāḥ yeḍodainaṭuvaṃṭi koṣṭha - yiṃḍlu maulikoṣṭha samanvitaḥ - śikhara koṣṭālatonu kūḍinavigāvalēnu.

tatrāṅkalekhanaṃ mauliṣvekaikaṃ prathamaṃ likhet/
tataḥ paramadhaḥ paṅktirekaikaṃ koṣṭhayordvayoḥ//281//

ṭṛtīyādiṣvaṣṭamāṅkaṃ vihāyopāntyapūrvakān/
pañcakoṣṭhagatānaṅkān saṃjojyātra punaḥ punaḥ/
laghau ca lavirāme ca plute saikaṃ bhavedatha//282//

tatra - ā paṃktulayaṃdu aṅkalekhanaṃ - aṅka - saṃkhyala yōkka lekhanaṃ - vrāśe prakāramu yēlāgaṃṭenu prathamaṃ - mōdaṭanu mauliṣu - śikharakoṣṭalayaṃdu ekaṃ - ōkaṭi likhet - vrāśedi. tataḥ paraṃ - aṭu tarvāta aṣṭamāṅkaṃ - yēnimidoyiṃṭi lēkhkanu vihāya - viḍici pēṭṭi upāntyapūrvakān - rēṃḍoyiṃṭi lēkhka mōdalugā galiginaṭuvaṃṭi pañcakoṣṭhagatān - ayidiṃḍlanu pōṃdinaṭuvaṃṭi aṅkān - lēkhkagānu atra - ī meruvaṃdu saṃyojya - kūrci punaḥ punaḥ - māṭimāṭikiṃnni likhet - vrāyavalēnu. laghau - śuddha laghuvaṃduṃnnu plute ca - plutamaṃdunnu saikaṃ - ōkaṭi hēccugā gūḍedi bhavet - kāvalēnu. anaṃgā, kriṃdi paṃkti yaṃdu kaḍapaṭi yiṃṭi yēnimido yiṃṭi lēkhkānu viḍicipēṭṭi rēṃḍoyiṃṭi mūḍoyiṃṭi nālugoyiṃṭi āroyiṃṭi paṃḍēṃḍo yiṃṭi lēkhkalanu kalayaṃ gūḍi vrāyavalēnu.

dvitīyādyuparisthāsu paṅktiṣvevaṃ tathāṣṭamāt/
adhaḥ koṣṭhāṅkamādāya likhedagre tathā punaḥ/
evamaṅkaparikrānta merau tālodayaṃ bruve//283//

dvitīyādyuparisthāsu - rēṃḍo paṃkti mōdalugā galiginaṭuvaṃṭi uparisthāsu - mīdavunnapaṃktulayaṃdu aṣṭamāt - yēnimido yiṃṭi lēkhkakaṃṭenu adhaḥ koṣṭhāṅkaṃ - kriṃdi paṃktiyaṃdu vunnaṭuvaṃṭi koṣṭha - yēnimido yiṃṭi yaṃdali aṅka - lēkhkanu ādāya - puccukōni agre - muṃdariyaṃdu punaḥ - tirugānu tathā - ā kriṃda

paṃktiki vrāśina prakārānane likhet - vrāśedi. evaṃ - ī prakārāna aṅka parikrānta merau - aṃka lēkhkala cāta vyāptamainaṭuvaṃṭi meruvaṃdu tālodayaṃ - tāḷāla yōkka puṭṭuṭanu bruve - cēppēnani acyutarāyalu aṃcunnāḍu.

adhaḥ paṅktyaṅkamārabhya gurūhīnaikagādikān/
tālānudīrayedaṅkairūrdhvādhaḥ sthirapaṅktikaiḥ//284//

adhaḥ paṅktyāṅkaṃ - kriṃda paṃkti yaṃdali lēkhka ārabhya - mōdalu niḍupaṃktula vēṃbaḍini gurūhīnakagādikān - gurūhīna - guru rahitālaina tāḷāluṃnnu eka - ōka guruvugala tāḷāluṃnnu ādikān - mōdalugā galigina tālān - tāḷālanu ūrdhvādhaḥ sthirapaṅktikaiḥ - kriṃda mīda paṃktula yaṃdu vuṃnnaṭuvaṃṭi aṅkaiḥ - saṃkhyala cātanu udīrayet - cēppedi. anaṃgā, mōdala guru rahitālaina tāḷāluṃnnu, ā vēnaka ōka guruvu gala tāḷālunnu, ā tarvāta rēṃḍeśi guruvulu gala tāḷālunnu, yinni ani, ayina saṃkhya vēṃbaḍini vōkkōk yiṃṭi guruvu yiṃṭiṃṭiki hēcciṃci cēpputā vaccedi.

Table-11

iti virāmaprastāre gurumeru lakṣaṇam

Plutameru lakṣaṇam

plutamerau sveṣṭatālasaṃkhyāṃ koṣṭhamitāṃ likhet/
paṅktimekāṃ dvitīyāṃ tu pūrvādvādaśakoṣṭhakaiḥ//285//

nyūnaṃ kṛtvā likhettadvat bhaveyussarva paṅktayaḥ/
pratyekamaṅkaparyantaṃ viśeṣastāsu paṅktiṣu//286//

rudra koṣṭhamauliyukto mauliṣvekāṅka lekhanam/
adhaḥ paṅktāvādikoṣṭhadvayecaikaṃ pṛthak pṛthak//287//

plutameru vaṃdu, sveṣṭatālasaṃkhyākoṣṭhamitāṃ - tanaku yiccaku vaccinaṭuvaṃṭi tāḷamu yōkka saṃkhyāṃ - saṃkhya yōkka koṣṭha - yiḷla cātanu mitāṃ - parimitamainaṭuvaṃṭi ekāṃ - vōkkaṭainaṭuvaṃṭi paṅktiṃ - paṃktini likhet - vrāśedi. anaṃgā, sveṣṭa tāḷa saṃkhyaku yēnni yiṃḍlu galavo anni yiṃḍla kriṃda paṃktini vrāyavalēnanuṭa. dvitīyāṃ tu - rēṃḍo paṃktinaitenu pūrvādvādaśakoṣṭhakaiḥ - pūrva - mōdaṭi paṃkti yōkka dvādaśa - paṃḍēṃḍodainaṭuvaṃṭi koṣṭhakaiḥ - yiḷlatonu nyūna - takkuvainaṭṭagānu kṛtvā - ceśi likhet - vrāyavalēnu. sarva paṅktayaḥ - samastamaina mīdi paṃktulanu tadvat - ā rēṃḍopaṃkti valēnē paṃḍrēṃḍiṃḍlu takkuvagā galavi bhavet - kāvalēnu. anaṃgā, kriṃda paṃktikaṃṭenu mīdi paṃktula kanniṭikiṃnni paṃḍrēṃḍeśi

yiṃḍlu takkuvagānu vrāyavalēnanuṭa. antaparyantaṃ - kaḍavēḷḷe paryaṃtamuṃnnu tāsu paṅktiṣu - ā paṃktulayaṃdu pratyekaṃ - vereverenu viśeṣataḥ viśeṣamu asti- kaladu. adi yēṭuvalēnaṃṭenu. rudra koṣṭha - padakōṃḍoyillu mauliyuktaḥ - śikharamutoṃ gūḍinadi kāvalēnu. mauliṣu - śikharālayaṃdu ekāṅka lekhanam - ōkaṭi vrāyavalēnu. adhaḥ paṅktau - kriṃdi paṃkti yaṃdali ādi koṣṭhadvaye mōdali rēṃḍiṃḷḷayēṃduṃnnu ekaikaṃ - ōkaṭōkaṭi lēkhkanu pṛthak pṛthak - vere vere vrāyavalēnu.

tṛtīyādiṣu koṣṭheṣu tyaktvā dvādaśāṅkaṃ tataḥ/

tṛtīyādi - mūḍodi mōdalugāṃ galiginaṭuvaṃṭi koṣṭheṣu - yiṃḍlayaṃdu dvādaśāṅkaṃ - paṃḍēṃḍoyiṃṭi saṃkhyanu tyaktvā - viḍici tataḥ - aṭu tarvātanu

saṃyojyopāntyamukhyāṅkān likhedagre punaḥ punaḥ/
laghau ca lavirāme ca gurau saikaṃ niyojayet//288//

upāntya mukhyān - rēṃḍoyiṃṭi saṃkhya mōdalugāṃgala aṅkān - saṃkhyanu saṃyojya - kūrci agre - muṃdaranu punaḥ punaḥ - māṭi māṭikiṃnni likhet - vrāyavalēnu. laghau ca - śuddha laghuvaṃduṃnnu lavirāme ca - virāmalaghuvaṃduṃnnu gurau - guruvaṃduṃnnu saikaṃ - ōkalēkhka hēccugā gūḍukōnnaṭṭugānu niyojayet - cūcukovalēnu. anaṃgā, kaḍapaṭi yiṃṭi lēkhka paṃḍēṃḍoyiṃṭi lēkhkanu viḍicipēṭṭi rēṃḍoyiṃṭi mūḍoyiṃṭi nālugoyiṃṭi āroyiṃṭi yēnimido yiṃṭi lēkhkalu kalayaṃ gūḍi śuddhalaghu vaṃduṃnnu - guruvaṃduṃnnu ōkaṭi lēkhka hēccugānu kūrci vrāyavalēnanuṭa.

tṛtīyādyuparisthāsu dvādaśādhastha yogataḥ/
antyaṃ hitvā likhedatropāntyādīn dakṣiṇe punaḥ//289//

dvitīyādyuparisthāsu - dvitīya - rēṃḍopaṃkti mōdalugāgaliginaṭuvaṃṭi uparisthāsu - mīdavuṃnaṭuvaṃṭi paṃktula yaṃdu dvādaśādhasthayogataḥ - dvādaśa - paṃḍēṃḍo yiṃṭiki adhaḥ sthaḥ - kriṃdapaṃktiyaṃdu vunnaṭuvaṃṭi paṃḍēṃḍo yiṃṭilēkhka yōkka yogataḥ - yogamu vallanu antya - kaḍapaṭi yiṃṭi lēkhkanu hitvā - viḍici upāntyādīn - upāntya - rēṃḍo yiṃṭi lēkhka ādīn - mōdalugā galiginaṭuvaṃṭi lēkhkalaku atra - ī meruvaṃdu punaḥ - māṭikiṃnni dakṣiṇe - kuḍi bhāgamaṃdu likhet - vrāśedi. anaṃgā, mīdi paṃktiyaṃdu aṃtyadvādaśālu viḍci rēṃḍumūḍu nālgu āru yēnimidoyiṃḷḷa lēkhkaluna kalayaṃ gūḍi vrāyavalēnanuṭa.

tālānvilokayedatra yathaivordhvāsu paṅktiṣu /
aplutaikaplutadvitri catuḥ pañcādi dīptajān //290//

yathaiva - yēṭuvalēnainānemi ūrdhvāsu paṅktiṣu - niḍivinuṃnna takkina paṃktulayaṃdu aplutaikapluta dvi tri catuḥ pañcādi dīptajān - apluta - plutara hitālainaṭuvaṃṭiṃnni ekapluta - ōka plutamuto gūḍinaṭuvaṃṭinni, dviḥ [tri] - rēṃḍu [mūḍu], catuḥ - nālugu, pañca - ayidainaṭuvaṃṭinni, plutālu mōdalugāgala, dīpta - plutālavalla jān - puṭṭinaṭuvaṃṭi, tālān - tāḷālanu, atra - yī meruvaṃdu, vilokayet - cūcukōnedi. mōdala plutarahitālayinavinni ā nēnaka vōka plutaṃ rēṃḍu plutālunnu yiṃṭiṃṭiki nōkkōkka plutaṃ hēcciṃci tēlusukōnedi.

Table - 12

iti virāma prastāre plutameruḥ
[athaḥ drutaprastāraḥ]

druta prastāra drutameruvuku mōdaṭi paṃktiki pīṭhika vakaṭiṃnni vakaṭiṃnni viṣamakoṣṭālaku, aṃtyopāṃtya caturdhaṣaṣṭhāluṃnnu, caturdhaṣaṣṭhālu lenappuḍu tṛtīya paṃcamāluṃnnu kalayaṃgūḍi saṃkhyalu vrāśedi. yidi kriṃda paṃktiki samakoṣṭālayaṃdaitenu aṃtyamu viḍci upāṃtya tṛtīya turyaṣaṣṭhālaku aṃtyopāṃtyaturyādi paṃcama ṣaṣṭhālu galayaṃ gūḍi vrāśedi. samakoṣṭālku aṃtyopāṃtya turya ṣaṣṭhālku aṃtyopāṃtya turya ṣaṣṭhāle kalayaṃgūḍi vrāśedi.

yika druta prastāra laghumervuku kriṃdapaṃktiki pīṭhika vakaṭiṃnni mīdi paṃktulaku pīṭhika vakaṭiṃnni upāṃtyaṃ viḍici aṃtyamuṃnnu tṛtīyamunnu turyamunnu ṣaṣṭhamunnu kūḍi kriṃdi paṃkti saṃkhyalu vrāśedi. mīdi paṃktulaku upāṃtyaṃ kriṃdi lēkhkānu aṃtyamuṃnnu turyamunnu ṣaṣṭhamamuṃnnu kalayaṃ gūḍi lēkhkalu vrāśedi.

yikanu druta prastāra guruvuku[mervuku] kriṃdapaṃktiki pīṭhika ōkaṭiṃnni rēṃḍuṃnnu mīdi paṃktiki pīṭhika vakaṭiṃnniaṃtyopāṃtyapaṃcama ṣaṣṭhamālu gūḍi kriṃdi paṃkti vrāśedi. turyamu kriṃdi lēkhkānu aṃtyopāṃtyaṣaṣṭhāluṃnnu gūḍi mīdi paṃkti vrāśedi.

[druta prastāra] pluta meruvuku mōdaṭi paṃktiki pīṭhika ōkaṭiṃnni rēṃḍuṃnnu mīdi paṃktiki pīṭhika ōkaṭiṃnniaṃtyopāṃtya tṛtīya caturdhalu gūḍi kriṃdi paṃktike vrāśedi. āro yiṃṭi kiṃdi lēkhkānu aṃtyopāṃtyaluṃnnu gūḍi mīdi paṃkti vrāśedi.

druta saṃkhyaku pīṭhika vakaṭiṃnni rēṃḍuṃnnu aṃtyopāṃtyaturyaṣaṣṭhālu gūḍi lēkhkalu vrāśedi.

pātāḷa saṃkhyaku pīṭhika vakaṭiṃnni rēṃḍuṃnnu aṃtyopāṃtyaturyaṣaṣṭhāluṃnnu aṃtya mīdi saṃkhyā gūḍi vrāśedi.

sarva pātāḷānaku pīṭhika mōdaṭa vakaṭi vrāśi rēṃḍoyillu mōdalugānu pātāḷa saṃkhyalo aṃtyopāṃtyaturyaṣaṣṭhāluṃnnu gūḍi vrāśedi.

Table-13

[mārga tālaprastāraḥ]

mārgatāḷa saṃkhyaku aṃtyopāṃtya tṛtīyālu gūḍi vrāśedi.

pātāḷa saṃkhyaku aṃtyamuṃnnu upāṃtyamunnu tṛtīyamunnu aṃtyaṃ mīdi lēkhkānu gūḍi vrāśedi.

sarva pātāḷānaku mōdaṭiyiṃṭiki ōkaṭiṃnni kaḍamayiṃḍlaku pātāḷa saṃkhyaloni aṃtyopāṃtya tṛtīyālu gūḍi vrāśedi.

yī mārgatāḷa laghumeruvuku kriṃdi paṃkti ōkaṭiṃnni ōkaṭiṃnniviḍci upāṃtya tṛtīyālu gūḍi vrāśedi. mīdi paṃktiki pīṭhika vōkaṭinn saṃnānu aṃtyaṃ kriṃdi lekhānu upāṃtya tṛtīyālu gūḍi mīdi paṃktulu vrāśedi.

iti mārgatāla prastāra laghumeru lakṣaṇam

English Translation

1.I salute Lord Rāma, who is the consort of Lakṣmī, the son of Kausalyā, who possesses the best qualities and who has broad eyes stretched up to the ears.

Prose-1: In this world, now, one of the best among the group of erudite scholars and the great exponent of Bharata śāstra<sakala bharata-paṇḍita-maṇḍalākhaṇḍala sakala bharata pravartaka śikhāmaṇi>,named Kohalācārya, who is highly benevolent, for the benefit of all in this world and for the purpose of tauryatrika[1] presentsthe tāla svarūpa and the daśa prāṇa-s that are based on it and I wish to again compose (comment) on it for which I pray Lord Viṣṇu for the hassle-free completion of the work.

Comm.1: In this world, for the benefit of the scholars, musicians, practitioners of Bharata, the great expert on Bharata, namely, Kohalacārya has composed the tāla svarūpa which is endowed with the ten vital elements <daśaprāṇa>for knowing the excellence of nṛtta, gīta and vādya and that which is based on tāla. This work is being written by taking the oath to follow it, by worshipping Sarveśvara - Lord Viṣṇu, for the uninterrupted completion of the work.

2&3.I explain, the characteristic features of tāla (according to the earlier texts) which is the combination of druta, pluta, pada, nyāsa, as propounded by great saints and having worshipped and prostrated (bowed down) before Lord Viṣṇu, the universal teacher, who is the instructor of six mārga-s (upaveda-s) who is fond of praise and fulfills one's wishes within a short time.

Comm.3: I shall describe the lakṣaṇa of the tāla according to the earlier texts, by prostrating totally before and meditating on Lord Sarveśvara, who is omnipresent, who renders salutary instructions <hitopadeśa> as per the sāśtra, all over the worlds, the one who

1. Tauryatrika - refers to gīta, vādya and nṛtta

shows the path of the six mārga-s, namely nyāya, viśeṣa, sāṅkhya, yoga, pūrva-mīmāmsa and uttara-mīmāmśa, the one who can bestow fame and happiness on the devoted people, who, in a very short time, helps to fulfil the wishes of the people, the one who pervades the three worlds, with raised feet. These descriptions refer to Lord Trivikrama[1]. In the śloka, the term, "lokagurum" is the adjective for Lord Viṣṇu. Now the same śloka can be interpreted with respect to tāla thus: I shall pledge to describe the characteristics of tāla svarūpa, which is the best of all, having the six mārga-s <ṣaṇmārga>namely dakṣiṇa, vārtika and so on, <sandarśakam>that which is known through the kalā-s, bestowing fame and happiness to all the people, through the kāla-s namely laghu, guru etc.<laghunā kālena>, that which brings happiness to those who visualizes<kāmapradam>, through theyati-s namely śrotovāha, gopucchā etc<sadyatibhiḥ>, that which is to be known, that which shines with aṅga-s like druta, pluta and pada, that which expands with prastāra and that which exists in the three loka-s. In this śloka, the subject is first referred to Viṣṇu and then to tāla, with all the adjectives being treated respectively. This is a kind of alaṇkāra called prakṛtaśleṣaṇa. Further in this kind of description where the adjectives of Lord Viṣṇu is placed on tāla, the importance of tāla is brought out and it is equated to Viṣṇu, and portrayed. Now the merits of knowing and adopting the concepts of tāla are being said.

4. He is called a scholar, who knows the intricacies of tāla which is the manifestation of time, consisting of daśa prāṇa-s and being the basis of the tauryatrikā

Comm.4: The one who knows about the tāla, which is of the form/ unit of time <kālasvarūpa>which is a base for nṛtta, gīta and vādya, which consists of the daśaprāṇa-s commencing with kāla and so on, is said to be the one who has known the form of Sarveśvara <sarveśvara svarūpam> Himself. It is important to know the characteristics of tāla.

According to other Work <granthāntare>

5. A person is known to be a scholar, who has the knowledge of tāla, which is made up of daśa prāṇa-s, which is in the form of Śiva and Śakti, which is sacred, which yields fame and salvation.

1. As depicted in the vāmana avatāra

Comm.5: The one who has the knowledge of tāla, along with the ten prāṇa-s, which is in the form of Śiva and Śakti, being sacred, giving fame and eternal bliss, is said to have realised the form of Śarveśvara. According to the views expressed in other works, the tāla svarūpa is described.

6. Gīta, vādya and nṛṭṭa are enriched and based on tāla, hence the characteristics of tāla have to be understood through the experts of tauryatrika.

Comm.6: Nṛtta, gīta and vādya that are based on tāla, shine because of not deviating from laya. Therefore the characteristics of tāla are to be understood through the experts who know nṛtta, gīta and vādya.

According to other Work <granthāntare>

Prose.6: Gīta, vādya and nṛṭṭa do not appeal without tāla.

Comm. Prose.6: It is said that without tāla, gīta, vādya and nṛṭṭa would not shine.

7. In this world and the scriptures, the measure of speech/sound and the measure of the pāda-s are very important. Thus, it can be seen that without tāla it tumbles down.

Comm. 7: In this world and according to the scriptures, the speech and the pace of the footsteps are connected to tāla and they run best when they go according to the tāla and slip away if they don't follow tāla.

8. One who performs tauryatrika without tāla will reach the lowest cadre. He becomes a sinner and very quickly attains the fearful hell along with his family.

Comm.8: One who doesn't perform nṛtta, gīta, vādya, according to propertāla is a degraded person having committed sins and his whole familywould immediately go to dreadful hell. For all the laukika and vaidīka purposes[1], tāla is important. So it is essential to understand the characteristics of tāla.

Prose.8: Because of the common reason, that a word is very much associated with its meaning, the origin of the word, 'tāla' is being illustrated.

---

1. Probably means, Conventional and traditional

Comm.Prose.8: When we use the word tāla, it is a common reason (to know) the term tāla. Hence, he describes the origin of the term tāla (etymology)

9a. The term Tāla is derived from the root 'tāla'which means pratiṣṭa (stands firm) and when this root 'tāla' is suffixed with 'ṅang' it becomes 'Tāla'.

Comm.9a: When the dhātu 'tāla' comes along with pratiṣṭa on that dhātu the pratyaya,'gha', 'ṅang' is added, the word 'tāla'is derived. On this when the 'ṛ' visarga pratyaya is added the term 'tālaḥ'is born. This is the genesis of the word tāla.

Prose.9a: Tāla is defined here as the base on which the gīta vādya and nṛṭṭa are fixed/ bonded.

Comm.Prose.9a: In gīta, vādya and nṛtta,the tāla is the base. In this way the meaning of the word tāla has to be known. And there is another derivation for the word tāla.

9b. That which is brightened on being based on nṛṭṭa, gīta and vādya, is called as tāla.

Comm.9b: From these two derivations one can understand that tāla is the one which is brightened through nṛṭṭa, gīta and vādya. It is only in this way that Śārṅgadeva has described the meaning and the derivation of tāla in his Saṅgītaratnākara.

10. The Root (dhātu) 'Tāla' means to stand or hold firmly. Hence, gīta nṛṭṭa and vādya are said to be based on tāla.

Comm.10: It is said that,because of the use of the root (dhātu) 'Tāla' on 'prathiṣṭaya' the word 'Tālaḥ' has been born. Thus, it has to be understood gīta nṛṭṭa and vādya are based on tāla. I shall tell the presiding deities for the word tāla.

11. The letter 'ta', is the manifestation of Lord Śaṅkara, and the letter 'la', believed to be Goddess Śakti. By the union of Śiva and Śakti, the name tālais known.

Comm.11:'Takāra' is manifest by Śaṅkara and lakāra is by Parvati. Thus because of the union of Pārvati and Parameśvara,the wordtālais said to be formed. The form/ structure describing the word tāla is being explained.

12. Kāla (time) is measured by laghu and others and executed through actions<kriyā>, which are associated with gīta and others.

This is said to be of two types according to knowledgeable. This beat or tāla bonded with music, instrument and dance is of two types,as said by scholars.

Comm.12: Time of whatever type it may be, is measured with laghu, guru, pluta and druta, and is executed through the hasta kriya-s (actions of hand) in the form of saśabda and niḥśabda kriyā-s and used in gīta, vādya and nṛṭṭa. That 'Kāla' is called as Tāla. The tāla which is the form of Kāla (time) is said to be of two types, according to scholars.

Illustration<tātparyam>: By the use of the adjective, "laghvādimitaya", tāla has to be executed through laghu, guru and pluta, exactly in accordance to the time with the usage of the appropriate actions of hand. In dhruvatāla[1], the laghu and guru had to be executed through proper saśabda kriyā-s and one niśśabda kriyā. The time taken for rendering these three kriya-s equivalent to laghu and guru is called as dhruva tāla. It is to be understood that the tāla which is in form of 'Kāla' (time) is acquired by gīta, vādya and nṛṭṭa.The other works also speak with the same meaning only.

13. Tāla is defined as the time that is lapsed due to the union and separation of the two hands.

Comm.13: Irrespective of the duration of time that which is executed with the two hands through saśabda and niḥśabda kriyā-s of whichever kāla (time measure)is called tāla. Since tāla being a measure of time,there is variation.

14. Since tāla is the manifestation of time (kāla), Kāla is not as such associated as a prāna. Even then, because of subtle variations, kāla is known to be a prāna.

Comm.14: When tāla is a measure of kāla, this cannot be treated as a prāna, just with a single time duration. Therefore, because of the minute differences kāla is known to be a prāna.

Illustration <tātparyam>: In dhruva tāla the combination of the measures of laghu and guru is to be understood as the individual time measures of the laghu and guru and hence kāla is treated as a prāṇa, without any difference of thought.

Prose.14: Now for the pleasure of Bharatarasika-s, some suggestions are told.

1. Reference is here made to dhruva tāla, which is first of the śūlādi tāla-s

Comm.Prose.14: Now for the happiness to bharata rasika-s,the tāla structure, which is in the manifestation of kāla, the time,is being debated if it is nitya or anitya.

15. The tāla duration is not "nitya", since it is in the form of sub divisions (of time duration) and because of its movement and its association with the prāṇa-s, and also for those that were born earlier too.

Comm.15: The tāla that is the manifestation of time is not nitya. The reason for that is: khaṇḍa kāla refers to the varieties of time measures like, laghu, guru and pluta. This tāla which has such time variations, gives rise to different types. Hence tāla is not nitya. Since the object is in a state of motion, the movement makes it anitya. Due to its relation with the prāna-s like kāla etc., tāla is anitya. Previously, dhruva tāla was mentioned, which has varieties, hence tāla is anitya. The mārga tāla-s are born from the five faces of Lord Śiva. Under each of these tāla-s, due to prastāra (permutation and combination) there arises a number of varieties. From one tāla there arises many tāla-s and hence the discussion is made, that tāla is not nitya, but anitya.

16. Tāla is not anitya, as it has a recognition of measure. Tāla is very ancientand eternal and it is not perishable.

Comm.16: We don't say that tāla is anitya. The reasons are that tāla from earlier days has a particular recognition so it is not anitya. From very ancient times, tāla has remained with a great form of time <mahā kāla svarūpa>. It has no cause for destruction and so though there is another version that tāla is not anitya, I shall tell the principle that there are two points of views.

17. From the beginning of creation, tāla exists, surpassing the sense organs in an invisible form and hence tāla is nitya and it issubject to vibration only.

Comm.17: Tāla must be nitya because, from the birth of the four faced Brahmā till the destruction of the world there is no record of tāla being destroyed so we call tāla as nitya. Since it is invisible it is not anitya. So tālaonce born, so we acknowledge that tāla has no destruction. In that way tāla is said to be nitya.

Explanation: We acknowledge that tāla is visble, that means tāla is nitya, known through the action of hands, which is always there and it is beyond the cognizance of the senses. With the sunrise and

sunset, the birth of tāla and the destruction of tāla are acknowledged as it is nitya. But some people say that tāla is anitya.

18a-d: Tāla is known to be anitya because it is made of structures like laghu, guru and pluta. There is no oppression on its origin.

Comm.18a-d: By the divisional structures of tāla, like laghu, guru and pluta, the tāla is said to be anitya. It is agreed that there is no oppression on the birth of the tāla-s. We acknowledge tāla has born and is ancient one, with many formsso the version that tāla is nitya, should not be said.

18ef. Like the waves in the ocean form and come one after the other, the origin and occurrence of tāla-sare understood.

Comm.18ef: In an ocean, waves are born one after the other and keeps occurring. Tāla-s are also born with one dhruva tāla to other tāla-s and having many forms and structures, thus confirming that tāla is nitya. That tāla which is known to exist with the ten elements <daśaprāṇa-s>, and facilitate to shine the nṛtta, gīta and vādya, the prāṇa-s of tāla are being explained.

19. Kāla, mārga, kriyā, aṅga, graha, jāti, kalā, laya, yati and prastāra are the ten prāṇa-s of tāla.

Comm.19: Kāla, mārga, kriyā, aṅga, graha, jāti, kalā, laya, yati and prastāra - these ten are known to be the prāṇa-s for the tāla. Kāla, which is the manifestation of time of a tāla, has to be recognized as one of the prāṇa-s only and thus it is explained.

20. For this shapeless tāla, the prāṇa kāla and its varieties are not applicable. But kāla and others cannot be separated from vāyu andit cannot be divided and hence not a prāṇa.

Comm.20: When the tāla is without a form, kāla and others are not considered as prāṇa. In this world,vāyu (air) is said to be one of the pañca prāṇa-s, then kāla etc. are not considered as prāṇa-s. Hence it is described how kāla and others, through which tāla is manifest, is understood and treated as a prāṇa.Even when tāla has no form, it is associated with prāṇa, which is being described.

21. Though kālaand others are different from vāyu, it is considered as a prāṇa of the tāla. Tāla and prāṇa are like king and servant and they are very close.

Comm.21: Kāla and others are not identical to vāyu, but are secondary prāna-s. For this one example is shown:- for the king

an orderly servant is essential, though the king is primary and the servant is secondary. In the same way for tāla, kāla is essential as a mukhya prāṇa. It is superiorly said that, in daśa prāṇa-s, kāla is the prime prāṇa in tālajāti.

Kāla

22. Kṣaṇa is defined as the time taken for a needle to pierce through hundred lotus petals that are kept one above the other, at one time.

Comm.22: The time taken for a needle to pierce through hundred lotus petals, which are kept one the other is defined as Kṣaṇa. This kṣaṇa is described in Bharata śāstra and according to other work like, tarka śāstra, as per the saying, "*kriyā kriyatovibhāgo vibhāgat purvasamyoganāśa utpana samyogotpattiḥ*", the time taken for piercing one petal would be 4 kṣaṇa-s and therefore time taken for piercing hundred petals would be 400 kṣaṇa-s.

23. Eight kṣaṇa-s would make one lava, eight lava makes one kāṣṭha, eight kāṣṭha would become one nimeṣa and eight nimeṣa forms one kalā.

Comm.23: Eight kṣaṇa-s make one lavakalā, eight lava kalā-s become one kāṣṭha kalā, eight kāṣṭha kalā-s would become one nimeṣa kalā and eight nimeṣa kalā-s form one kalā called kalā[1].

24. Two kala-s constitute one caturbhāga, two caturbhāga-s form one anudruta. Two anudruta-s form one bindu, two bindu make one laghu. Two laghu-s form one guru and three laghu-s make one pluta.

Comm.24: Two kalākalā-smake one caturbhāga. Two caturbhāga-s make one anudruta, two anudruta-s make one druta, two druta-s form one laghu, two laghu-s make one guru and three laghu-s make one pluta. This is the prāṇa called Kāla. This kāla prāṇa exists in the chaṇḍitāla that was born alongwith the tāla-s and governed as a prāṇa.

Mārga

Next the second prāṇa called mārga is being elucidated

25. The mārga of tāla is understood as the status or condition of the duration of the actions <kriyā> taken collectively (in their places). This is known to be of many types.

1. It is to be noted that after each unit of kāla, the term kala is being sufficed in the Commentary.

Comm.25: In the dakṣiṇa mārga, eight kriyā-s make one kalā; in the vārtika mārga four mātra-s make one kalā. In this manner the grouping of kriyā-s constitute a kalā. For the kalā, which is in the form of the grouping of the kriyā, in its appropriate place, is called as tāla mārga. That mārga is known to be of many kinds. In order to know the variations in the different types of mārga-s, those mārga-s that are accepted by Śārṅgadeva are being said.

26. Marga is of four kinds. They are dhruva, citra, vārtika and dakṣiṇa. In the dhruva mārga, there is one kalā. In the remaining three mārga-s, the number of kalā-s are two, four and eight respectively.

Comm.26: Mārga is of four kinds, namely, dhruva, citra, vārtika and dakṣiṇa. Of the four mārga-s, the dhruva mārga is of one mātra kalā. In the citra, vārtika and dakṣina mārga-s, they are two, four and eight mātra kāla-s respectively.

Illustration <tātparyam>: In the dhruva mārga, kalā means one laghu[1]; in the citra mārga, two mātra-s make one kalā; in the vartika marga, four matra-s make one kalā and in the dakṣiṇa mārga, eightmātra-s make one kalā[2]. Themārga-s of these kalā-s, progress through the kriyā-s. Now the mārga-s accepted by the author of Tālakalāvilāsa are being mentioned.

27. In the (tradition)pertaining to deśī, mārga is of four kinds, namely, citra, citratara, citratama and aticitratama. Their characteristic features are explained.

Comm.27: It is said that citra, citratara, citratama and aticitratama are the four mārga-s suitable for deśītāla-s. This has been stated by the author of Tālakalāvilāsa. Now the mārga-saccepted by the author of Sangīta vidyā vinoda is being mentioned.

28. Mārga-s are said to be of sixkinds. They are dakṣiṇa, vārtika, citra, citratara, citratama and aticitratama. Their structures will be described.

Comm.28: Six mārga-sare mentioned in Sangīta vidyā vinoda, namely, dakṣiṇa, vārtika, citra, citratara, citratama and aticitratama. The mārga-s mentioned by the author of Jaina matam are being said.

---

1. Probably laghu has to be understood as one mātra.
2. Vārtika mārga is missing in the text, which has to be interpreted as the one having four kala-s.

29-31. Dakṣiṇa, vārtika, citra, citratara, citratama, aticitratama, caturbhāga, truṭī, anutruṭī, gharṣaṇa, anugharṣaṇa and svara are the twelve mārga-s.Based on all the works <sarveṣām matamāśritya>, mārga-s are said to be of twelve kinds. The variation of kalā, for these mārga-s, which is reckoned by half and half and half of the otheris being described scientifically <śāstra> and according to tradition <sampradāya>.

Comm.31: The twelve mārga-s namely, dakṣiṇa, vārtika, citra, citratara, citratama, aticitratama, caturbhāga, truṭi, anutruṭi gharṣaṇa, anugharṣaṇa and svara have been mentioned based on all the works on Bharata <sakala bharatula yokka matālu>. The kalāvarieties for these 12 mārga-s are being explained according to science and tradition. Vārtika mārga has half the number of kriyā-sthat occur for one kalā in dakṣiṇa mārga. Half of the kriyā-s of vārtika mārga, exist in the citra mārgaand this follows till the twelveth mārga, svara, by way of splitting into halves. In this manner, by the minute variations of the twelve mārga-s, the twelve kalā-s were formed. This meaning is again described in an elaborate manner.

32-35. Dakṣiṇamārga is said to known of eight mātra-s. Vārtika has fourmātra-s and citra mārga is of two mātra-s. Citratara consists of one mātra, while citratama is of one druta. In the mārga called aticitratama, the mātra is said to be of one anudruta.In caturbhāga, it (mātra) is half of it, the shape resembling the banyan seed. Truṭi is half of it (caturbhāga) and anutruṭi is half of that (truṭi). Gharṣaṇa is half of anutruṭi and anugharṣaṇa is half of gharṣaṇa. Half of it (anugharṣaṇa) is called svara. Thus is said by the critical experts on the subject.

Comm.35: Among the twelve mārga-s, the dakṣiṇa mārga has eightmātra-s, vārtika has fourmātra-s, citra mārga has twomātra-s, citratara mārga has one mātra, citratama mārga has one druta, aticitratama mārga has one anudruta. In the mārga called caturbhāga, the mātra resembles the shape of a bud of a tree <moduga mogga>, which means half of anudruta. In the truṭi mārga, the mātra will be half of caturbhāga and in anutruṭi mārga, the mātra would be half of the measure of truṭi. In the gharṣaṇa mārga, the mātra would be half of anutruṭi. In the anugharṣaṇa mārga, the mātra will be half of gharṣaṇa mārga. In the svara mārga, the mātra will be half of anugharṣaṇa. These are said by the scholars of Bharata who are

specialized in the subtleties of kāla (tāla). But although there are twelvemārga-s, the way they are adopted in practice is being said.

36. The nine mārga-s starting from dakṣiṇa are governed by the duration of tāla<tālakāla>. Of the remaining three mārga-s (starting from gharṣaṇa) are by the svara-s (produced?) in the tongue[1]. The mārga -s are of twelve kinds and are produced wonderfully through them.

Comm.36: For the nine kalā-s, from dakṣiṇa to anudruta the measures are governed according to kāla (time duration). It is to be known that for the mārga-s from gharṣaṇa to svara, it is at the svara-s in the tongue. This is said by the author of Jaina mata. According to Tālakalāvilāsa, mārga-s are four namely, citra, citratara, citratama, aticitratara and omitting dakṣiṇa andvārtika, whereas the author of Saṅgīta vidyā vinoda, includes anudruta also.

37. Mārga-s are said to be of six kinds. They are dakṣiṇa, vārtika, citra, citratara, citratama and aticitratama. Their structures will be described.

Comm.37: Six kinds of mārga-s, namely, dakṣiṇa, vārtika, citra, citratara, citratama and aticitratama have been mentioned. Thus, in this manner, there exists different kinds of mārga-s as per different schools, the explanation <tātparya>for Śārṅgadeva's version of four mārga-s, namely, dhruva, citra, vārtika and dakṣiṇa is being given here. Having named citratara mārga which is of one mātra, with another name, dhruva and stating the four mārga-s, beginning from dhruva, the term dhruva is called as "dhruvaḥ dhruvatamaḥ citratamomārgonnastiti dhruvaḥ". Thus from this statement, the formation of citratara and citratama mārga-s are also understood. The last seven mārga-s beginning from aticitratama which contains more than anudruta, are not seen in the lakṣya.The five mārga-s ending with citratama,which contains druta, have been told. Anudruta can only exist as a pause <virāma> over druta and laghu, but not as an aṅga to any particular tāla. Regarding caturbhāga and others, nothing has been said. Hence Śārṅgadeva's description of the three mārga-s, dakṣiṇa, vārtika and citra and through the term dhruva and taking the two mārga-s, citratara and citratama, the five mārga-s have been formulated. Thus is said by the author of Saṅgītamārga.

---

1. This probably refers to the subtle time duration of the last three mārga-s.

38. Citratara, citratama, citra, vārtika and dakṣiṇa are the five mārga-s of tāla as expounded by the experts of kāla, the time.

Comm.38: Citratara, citratama, citra, vārtika and dakṣiṇa are the five kinds of mārga-s which have been accepted by the author of Caturasabhāvilāsa.

39ab. In (the tāla called) ālāpamaṇṭha[1], there is one anudruta, as mentioned by Experts.

Comm.39ab: Scholars say that, in ālāpamaṇṭha, one anudruta exists, as an aṅga. Thus an anudruta is conceived as an individual tāla and hence the author of Saṅgīta vidyāvinoda has mentioned six types of marga-s.

39cd-ef: In the classification of mārga anddeśī (tāla-s), there existed a tāla called ālāpamaṇṭha. Therefore, the mārga was classified into five types by other scholars.

Comm.39cd-ef: The tāla called ālāpamaṇṭha was not much popular among the mārga and deśī tāla-s. Based on this tāla, the mārga-s were divided into six types. This only shows their scholarship but does not confirm to lakṣya. It is to be noted that even those who mention twelve kinds of mārga-s, are also only scholars, but not knowledge able in the practice <lakṣyajñulu> (of the art). Meanwhile, the experts of lakṣya have accepted six mārga-s commencing with anudruta, the sixth mārga namely, aticitratama is conceived by the term dhruva only. This mārga is criticized and objected to be an important prāṇafor the tāla.

40. The mārga, which is not associated with tāla, is not a prāṇa; further this prāṇa is in accordance with the group of kriyā-s and based on them.

Comm.40: This mārga which is not related to tāla will not be a prāṇa of that tāla(this is like the one which does not have life but associated with a living being). Thus this mārga is not a prāṇa of the tāla. A solution for this: The group of kriyā-s become associated with tāla when it is based ontāla. Thus because of the kriyā-s, mārga can be considered as a prāṇa. In this manner the prāṇa, called, Mārga, is described.

---

1. Reference to this tāla could not be found anywhere.

Kriyā

41ab. There are two divisions namely, mārga and deśī, of which the kriyā for the former (mārga) is of two types.

Comm. 41ab: The tāla which is a manifestation of time <kālasvarūpa>, is said to be of two kinds, namely, mārga tāla and deśī tāla. Among the two tāla-s, the kriyā-s of the mārga tāla is of two types. The details are being said.

41cd. Niḥśabda is (the kriyā) without sound and it is also called as kalā.

Comm.41cd: Mārga kriyā-s are of two types, namely, niḥśabda kriyā and saśabda kriyā. Niḥśabda kriyā is called by the name, kalā. The other names of niḥśabda kriyā are being said.

42. Niḥśabda kriyā is of four kinds. They are āvāpa, niṣkrāma, vikṣiptā and praveśikā. Saśabda kriyā is also of four varieties.

Comm.42: Niḥśabda kriyā is known to be of four kinds, namely, āvāpa, niṣkrāma, vikṣipta and praveśikā. The saśabda kriyā is being explained.

43. Saśabda kriyā-s are dhruva, śamyā, tāla and sannipāta. They are known as pāta and kalā (respectively). Their characteristics are explained.

Comm.43: Saśabda kriyā is of four types, which are dhruva, śamyā, tāla and sannipāta. That saśabda kriyā is known by two names - pāta and kalā. We will describe the characteristics of saśabda and niḥśabda kriyā-s.

44ab. Āvāpa is the upright position of the palm and contracting the fingers.

Comm.44ab: Among these kriyā-s, āvāpa is described as the palm <patāka hasta> kept upright and then closing the fingers.

44cd. Niṣkrāma is (executed with) the palm facing downwards and the fingers spreading out.

Comm.44cd: When the palm is placed downwards in the muṣṭi hasta position and the fingers opening out is called niṣkrāma kriyā.

45ab. (Vi)kṣepa is spreading out of the fingers and (palm) thrown towards the right hand side.

Comm.45ab: When palm is opened and the fingers are spread and moved from left to right side is called vikṣepa.

45cd. Praveśa is turning of the hand downwards.

Comm.45cd: When palm is placed downwards and moving it clockwise (towards right side) is called praveśa. These four are the niḥśabda kriyā-s pertaining to the mārga kriyā-s. Now the saśabda kriyā-s pertaining to the mārga kriyā-s are being described.

46ab. Dhruva is putting the palm down that is preceded by a sound by snapping (of fingers).

Comm.46ab: Snapping the fingers and moving the fingers downwards is called as dhruva.

46cf. Śamyā is (the falling of) the right hand (on the left hand) and tāla is (the falling of) the left hand (on the right hand) and sannipāta is (beating) of both hands. The measure of these kriyā-s are in accordance to the mārga-s.

Comm.46cf: When right hand palm is beaten on the left hand, it is called śamyā; when left hand palm is beaten on the right hand, it is called tāla. When the two hands are facing each other and beaten with other it is called sannipāta. For those kriyā-s, the measure is according to the mārga-s, dhruva, citra and so on. These four are the saśabda mārga kriyā-s. Now the deśī kriyā-s are being described.

47. Dhruvakā, sarpiṇī, kṛṣyā, padminī, visarjitā, vikṣiptā, patākā and patitā are the eight mātra-s (kriyā-s).

Comm.47: Dhruvakā, sarpiṇī, kṛṣyā, padminī, visarjitā, vikṣiptā, patākā and patitā are the eight deśī kriyā-s and are the eight mātra-s in the mārga-s like dakṣiṇa etc. These eight mātra-s according to the saying, "kramādaṣṭau ca dakṣiṇe"[1], become eight deśī kriyā-s, in which the eighth mātra is patitā.

48-49. Dhruvakā is recognised by a pronounced beat, sarpiṇī is by moving towards left. Kṛṣyā is falling from left to the right, padminī refers to the hand moving down, visarjitā is going outside, vikṣiptā is the folding of the palm, patākā is moving up of the hand and patitā is falling down of the palm.

Comm.49: The kriyā in which the hands are joined is called as dhruvaka. The explanation for this is being written.

50. Dhruvakā is defined as the sound that is produced by palm in patāka hasta position and the fingers, moving upwards.

---

1. SR,5,16ab

Comm.50: With patāka hasta, when the fingers are beaten in other hand with sound it is called as dhruvakā. This dhruvakā is different from the snapping of the fingers <choṭikā>. When the hand in patāka hasta position is moved to the left, it is called sarpiṇī. When the palm is moved to the right side, it is kṛṣyā. When the palm in patāka hasta is moved down, it is called padminī. When the palm in patāka hasta is shown downwards and then turned upwards, it is called visarjita. When palm is placed down in patākahasta and then closed inwards, is called vikṣipta. When palm in patākahasta is moved upwards, it is patāka. When palm in patākahasta is moved downwards, it is patitā. Among these eight deśī kriyā-s, dhruvaka is the only saśabda kriyā and the other seven, commencing with sarpiṇī are niḥśabda kriyā-s. Now the application of these kriyā-s are being said.

Quote: "In dhruvapāta, these are to be utilized but not in āvāpa and others"

Comm. Quote: The mārga kriyā-s accompanied with sound (saśabda) namely dhruva, śamyā, tāla and sannipāta are employed in the eight deśī kriyā-s, namely dhruvakā, sarpiṇī etc. The four niḥśabda kriyā-s namely āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and praveśa are never employed. According to the quote,<dhruvake mātṛkā kalāśeṣeṣu dve catasro aṣṭau kramān mātṛ[a]kalā bhavet[1]>, meaning "In dhruvakā, only one mātra kala and in the remaining, the mātra-s are two, four and eight respectively". Thus when the mātrā-s are described in terms of numbers, such mātrā-s that occur with number had disappeared. The names of such mātrā-s with numbers are being said.

51. Dhruvakā and patita are said to be used in the citra mārga. In the vārtika mārga, the first two and the last two exist and in the dakṣiṇa mārga, all the eight are used in order.

Comm.51: In the citra mārgā, the two kriyā-s, dhruvakā and patitā occur as one kalā. In the vārtika mārga, the first two kriyā-s namely, dhruvakā and sarpiṇī and the last two kriyā-s, namely patākā and patitā, thus the four kriyā-s occur as one kalā. Through the saying in the work, "dhruvakā patite citre", the names of the kriyā-s occurring in the citra, vārtika and dakṣiṇa mārga-s have been said but the names of the kriyā-s occurring in the dhruva mārga has

1. SR,5,11

not been said. From the sentence, "dhruvake mātrukā kalā"[1], it is learnt that from the dhruva mārga, there arises one mātra kalā, but its name has not been specified. The kriyā that is to be employed in dhruva mārga has not been mentioned is criticized and a solution is being provided for the same.

52. The indication of mātra in the dhruva mārga, has not been clearly said. Even then, consequently, it is to be known as dhruvaka only.

Comm.52: It has not been clearly specified as to which kriyā has to be employed in the dhruva mārga. However, So, the remaining of them <pāriśeṣya pramāṇa>, the mārga kriyā called dhruvaka has to be employed as a saśabda kriyā. By remaining <pāriśeṣya>, it is to be understood that except dhruva, others namely, śamyā, tāla and sannipāta are used frequently. Hence there is no usage of dhruvapāta anywhere. In the dhruva mārga, it is known to be of one mātra only. Thus, keeping this in mind, the granthakāra, has said "dhruvake mātrukākalā"[2]. The meaning for this: In the dhruva mārga, through the mārga saśabda kriyā called dhruvaka, became the kriyā. Thus is said the prāṇa called kriyā. These kriyās are used with palm which is marked for tāla, so it is considered as a prāṇa of tāla.

Aṅga

Next the prāṇa called aṅga is being described. The opinion of the author of Cūḍāmaṇī

53. In prastāra, the syllables (terms) <akṣara-s>related to tāla is of four types. They are known through the names, druta, laghu, guru and pluta.

Comm.53: When the tāla is written in a descriptive form, the aṅga-s relative to tāla<akṣaram>is of four types. They are known through specific names called druta, laghu, guru and pluta. Illustration <t**ā**tparyam>: Since anudruta exists only as a virāma upon druta and laghu, the author of Cūḍāmaṇi has accepted only four aṅga-s, leaving out anudruta. The author of Āñjaneya mata also is of the same opinion.

1. SR,5,15cd
2. Kallinātha on SR, SR,5,16

54. Virāma-druta, the one called mātra (laghu), guru <dīrgha> and pluta are known to be aṅga-s of tāla, respectively. Of these, anudruta is exempted, on being affixed to druta.

Comm.54: Anudruta is attached to druta or laghu. Thus Virāma-druta, laghu, guru and pluta are known to be the names of the aṅga-s of tāla. Thus it is mentioned that aṅga-s are only four. The opinion of the author of Tālakalā vilāsa is being mentioned below.

55. The aṅga-s of tāla are said to be of five kinds. They are anudruta, druta, laghu, guru and pluta respectively.

Comm.55: Anudruta, druta, laghu, guru and pluta are the five kinds of aṅga-s of tāla. When the palm is beaten on the thigh and reversed, it is known as druta. And when the palm is beaten on the thigh, it is called anudruta. In nāṭya, anudruta does not occur independently, but in association with another (aṅga in a) tāla. In case if it exists as an aṅga, it occurs as an addition to druta and laghu, hence it is treated as an aṅga. Because of this opinion, the author of Tālakalāvilāsa has mentioned five aṅga-s. The structure/form for these aṅga-s are being described.

56. The symbol used to denote anudruta is a crescent moon; for the druta is a circle and the laghu resembles the shape of a vertical stick; guru is known through a bent arrow and pluta with a crown on the guru.

Comm.56: The anudruta is like the shape of the moon on the second day of a month (dvitīya). Druta is of the shape of a circle. Laghu is denoted as a half of the arrow/bow and guru is depicted as a twisted bow. Pluta is in the form of a guru with śikhara on the top. Their shapes are : U, O, I, S, Ś. Sometimes guru is also denoted as 8. Next he describes the presiding deities of the aṅga-s.

57. The presiding deity for druta is Śambhu, Laghu is the daughter of the Mountains (Pārvati). The presiding deities for Guru are Gaurī and Śiva and for pluta are Brahmā, Viṣṇu and Maheśvara.

Comm.57: The presiding deity of druta is Īśvara and Pārvatī is the deity for laghu. Pārvatī and Parameśvara are the presiding deities for the two laghu-s constituting the guru. Brahmā, Viṣṇu, Maheśvara are the presiding deities for the three laghu-s of pluta. This is according to those who accept five aṅga-s. The specific names for these five aṅga-s are said.

58. Anudruta, ardhacandra, vyañjana, anunāsikā and avyakta are the five synonyms for anudruta.

Comm.58: Anudruta, ardhacandra, vyañjana, anunāsika and avyakta are the five names for anudruta. Now for druta.

59ab. Ardhamātra, druta, vyoma, bindu and valaya are the five names for druta.

Comm.59ab. Druta is known through the five synonyms, ardhamātra, druta, vyoma, bindu and valaya. Now for laghu.

59cd. Mātra, saralam, hrasva, laghu and kalā are the five synonyms for laghu.

Comm.59cd: Mātra, sarala, hrasva, kalā and laghu are the five names for laghu. Now for guru.

60ab. Dvimātra, guru, vakra, dīrgha and yamala are the five synonyms for guru.

Comm.60ab: Dvimātra, guru, vakra, dīrgha and yamala are the five names for guru. Now for pluta.

60cd. Pluta, trimātraka, tadvatrayaṅga, sāmodbhava are the four synonyms for pluta.

Comm.60cd: Pluta, trimātraka, sāmodbhava, tadvatrayaṅgam are the four names for pluta. In order to know the measures of the anudruta, druta and laghu, the varṇa pramāṇa is said.

61ab. Anudruta is of one syllable <varṇa> and druta is of two syllables.

Comm.61ab: Anudruta is known by the time taken to utter one short syllable, namely "ka". Druta constitutes the time taken for uttering two syllables, namely "ka" and "ca". The methods for determining the specific consonants pertaining to anudruta and druta is given.

61cd-ef: Anudruta is of one syllable and by stepping forward <prakramāt> becomes, consonant <vyañjana>. Druta consists of two syllables and hence it is not a consonant.

Comm.61cd-ef: Anudruta is named as vyañjana, because it consists of the duration of uttering a single letter. According to the vyākaraṇa sūtra (grammatical rule) ''prakramāt acaḥ svaraḥ halo vyañjanāni", the vowels are called svara-s and the consonants, like "ka", "kha" are called vyañjana. Since time taken to utter "ka",

"kha" etc, the vyañjana-s, is the time taken for anudruta, it is called vyañjana. Druta consists of two short letters ka and ca. So it is not called as vyañjana. **Explanation for this:** The consonants having one syllable is called as vyañjana and when there are two syllables, they are not vyañjana. Therefore, druta consists of two syllables and so not called as vyañjana. The unique symbols for laghu, guru and pluta are said.

62. Just as the guru and pluta combined with niḥśabda exists, in the same manner it is extended to laghu.

Comm.62: In guru and pluta, however, there exists a laghu with a saśabda kriyā. In the same way laghu also contains a saśabda kriyā. But there is a difference between them. The saśabda laghu in guru and pluta has a vyāpaka symbol, but the saśabda kriyā of eka laghu does not have the vyāpaka symbol. The saśabda laghu found in the guru and pluta combines with a niḥśabda laghu, expands to become guru. On combining with two niḥśabda laghu-s, expands to form a pluta. That laghu has the vyāpaka symbol. It does not occur, if it is formed from one saśabda laghu. It is to be known that there is no mātra or vyāpaka. The opinion of authors speaking of six aṅga-s is being said.

63. The sixth aṅga called the hamsapāda or kākapāda is formed of four niḥśabda laghu-s, as said by some (Tālakalāvilāsa and Caturasabhā vilāsa). They occur in citratāla.

Comm.63: Hamsapāda, also called Kākapāda, is composed of four niḥśabda laghu-s. This aṅga is different from the five aṅga-s, namely, anudruta, druta, laghu, guru and pluta. This does not figure in the mārga tāla-s, but is found in citratāla as to be known from works like Tālakalāvilāsa and Caturasabhā vilasa. Now describing the varieties of laghu.

64. Laghu is of five kinds - having four syllables, three syllables, seven syllables, five syllables and nine syllables. Accordingly it is called as the caturaśra jāti and so on.

Comm.64: It is said that there are five jāti-s for laghu, namely, caturaśra laghu, tiśra laghu, miśra laghu, khaṇḍa laghu and saṇkīrṇa laghu. The laghu where four short syllables are uttered is called the caturaśra laghu. The laghu where three short syllables are uttered is called the tiśra laghu. The laghu where seven short syllables are

uttered is called the miśra laghu. The laghu where five short syllables are uttered is called the khaṇḍa laghu. The laghu where nine short syllables are uttered is called the saṇkīrṇa laghu. That there are five jati-s for laghu has been mentioned in Tālakalāvilāsa. Now the view of Nṛtta cūḍāmaṇī.

65. In all the varieties of jāti-s of laghu, the laghu consists of five syllables only. In others, it is only imaginative and not according to the lakṣya.

Comm.65: The laghu figuring in the tāla-s born out of the five jāti-s like, caturaśra, tiśra, miśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa are not different ones, but one variety only. The existence of five varieties, like caturaśra, tiśra, miśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa are only to show their scholarship. According to the author of Nṛtta cūḍāmaṇi, in lakṣya, the laghu-s of five jāti-s are not seen. The author of Āñjaneya matam speaks of two types of laghu-s.

66. Laghu is said to be of two types based on their independent jāti-s. One consists of four syllables and the other three syllables. Their measures are known through the syllables.

Comm.66: There are two types of laghu-s and the details are being given. Based on their independent jāti-s, they are either caturaśra or trayaśra. Thus the two types of laghu-s are caturaśra laghu and trayaśra laghu. The laghu which has the measure of uttering four short syllables is called a caturaśra laghu and the laghu which has the measure of uttering three short syllables is called a trayaśra laghu. Thus the measure of these varieties are to be understood, which is mentioned by the author of Āñjaneya matam. These laghu bheda-s are called as Kalāmsika, Kalavaram, Kadakattu etc.

67. While composing the kalāmśika and pāṭha-s based on the laghu jāti-s, the tāla and laghu jāti-s as prescribed according to the respective original texts.

Comm.67: The kalāmśika-s, gīta prabandha-s set in the tāla-s made of jāti-s like, caturaśra, tiśra, miśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa tāla-s will follow the pāṭākṣara patterns depending on their respective laghu measures (laghu kālam). **Explanation for this:** As per the work, Tālakalāvilāsa, the laghu is of five jāti-s. While fixing the kalāmśika-s for the caturaśra jāti laghu, it should be based on the laghu having the measure of four short syllables, but not to be done on the basis

of trayaśra or miśra laghu-s. While fixing the kalāmśika-s for the trayaśra jāti laghu, it should be done with the laghu having the measure of three short syllables. In the same manner the kalāmśika-s for the miśra, khaṇda and saṅkīrṇa jati-s, laghu-s are to be fixed on the basis of their respective laghu akṣara kāla-s. But according to Nṛttacūḍāmaṇi, for all tāla-s born out of all jāti varieties, the measure of the laghu is the time of uttering five short syllables. (Hence the laghu is of a single variety only). In whichever variety of tāla jāti, like caturaśra and others, that which is used for fixing kalāmśika, is only the laghu with the measure of uttering five short syllables. There is a significance in the thought of Āñjaneya mata. In that school, there are only two kinds of laghu, namely caturaśra laghu and trayaśra laghu. The kalāmśika-s for the caturaśra jāti tāla-s are based on caturaśra jāti laghu and for the trayaśra jāti tāla, the kalāmśika-s are based on that variety of laghu. For the miśra jāti, four mātra-s of caturaśra jāti and three mātra-s of trayaśra jāti are combined to form the miśra jāti variety. They (kalāmśika-s) are based on the caturaśra jāti for the first four and trayaśra jāti for the remaining three. For the khaṇḍa jāti, three mātra-s of trayaśra jāti and two mātra-s of caturaśra jāti are combined to form the khaṇḍa jāti variety. They (kalāmśika-s) are based on the trayaśra jāti laghu for the first three mātra-s and caturaśra jāti laghu for the remaining two mātra-s. For basing on the saṅkīrṇa jāti tāla, seven mātra-s of miśra jāti and two mātra-s from caturaśra jāti are combined to form the nine mātra-s of saṅkīrṇa jāti. The akṣara-s for the kalāmśika-s are based on four mātra-s from caturaśra jāti, then three mātra-s of trayaśra jāti and then the remaining two mātra-s from caturaśra jāti laghu. In this way, the kalāmśika-s are based on the different laghu varieties as propounded in different schools of thought. Now, there is no difference of opinion in considering kāla and aṅga as a prāṇa for tāla. Thus it is now proved how the two are to be considered as a prāṇa of tāla.

68. There is no difference in the time measure <kālabheda> for aṅga-s, but dhruva [NOT CLEAR]. But the concept of kāla and aṅga differ by means of the former (kāla) being in order <krama> and (moving) in the same direction (increasing) and aṅga progressing without a specific order <vyutkrama> and going in different directions.

Comm.68: The measure of the aṅga-s namely, anudruta, druta, laghu, guru and pluta are not the same. Aṅga denotes time measure. There is no difference between kāla and aṅga. Hence kāla and aṅga cannot be considered to be the prāṇa-s. Dhruva is real. In case of objection, here is a solution for that. However, it is to be known that kāla is more significant than aṅga. It is described thus. The prāṇa called kāla, moves in order and the time measure that progresses irregularly <vyutkrama> is considered as aṅga and thus the difference between kāla and aṅga is to be understood. **Explanation for this:** Two anudruta-s make a druta, two druta-s make one laghu, two laghu-s make a guru. In this way if the time measure moves in an orderly manner, it is considered as the prāna, called kāla. If in a tāla, when the laghu occurs after guru, a pluta occurring followed by laghu or druta, then it does not form an orderly pattern, but becomes characteristic of the prāṇa called aṅga. Thus there is no difference between kāla and aṅga prāṇa-s. The prāṇa called aṅga is an important part of the tāla and is established as a prāṇa for tāla. Thus is said the prāṇa called aṅga.

Graha
Now the characteristics of Graha prāna.

69. The term graha is suffixed with the root 'ghañj'. Graha is associated with accomplishing a work (by holding). In the beginning, that which is related to nṛtta and others, is called graha. At the end the nṛtta itself is known as Graha. [NOT CLEAR]

Comm.69: The term graha had its origin from the root ghañ and means the aspect of grahaṇa (holding). The tāla that is found in nṛtta, gīta and vādya is known as the graha. In the point of view of accomplishing a work, <karmasādhana>, graha is defined as the one governing nṛtta, gīta and vādya. Since there arises a question of the types of graha, their kinds are being described.

70ab. In tāla, graha is of three types, namely, sama, atīta and anāgata.

Comm.70ab: In tāla, there are three types of graha, called samagraha, atītagraha, anāgata graha. The characteristics of samagraha are described.

70cd. If the beginning of the gīta, vādya and nṛtta <gītādi> and the tāla <pāṇiḥ> commence/take off at the same time, it is called samagraha.

Comm.70cd: The commencement in the nṛtta, gīta and vādya, being in the time span, (here, pāṇiḥ - does not refer to hasta, but the tāla, which is executed through the beat of the palm) is same with the tāla, it is called samagraha. **Explanation for this:** In the nṛtta, gīta and vādya, without variations <nyūnādhika> in the resting or ending, at the beginning, middle and at the end, the movement being in relation with "ghañ" pratyaya is called as samagraha. In the context of karmasādhana, the nṛtta, gīta and vādya following the tāla equally, is called as samagraha. The characteristics of atītagraha.

71ab. When the tāla occurs at the beginning, and then the melody progresses, it is called atīta graha.

Comm.71ab: When the aṅga-s of tāla come first in nṛtta, gīta and vādya, that graha is called atīta graha. **Explanation for this:** When the tāla moves first and then afterwards, the gīta and others follow at the end properly, that graha is called atīta graha. It is explained thus: the tāla starts and progresses for a while and then the gīta and others get associated. In the context of bhāva sādhana, and through the meaning of the word, graha, it is called atīta graha. In the aspect of karmasādhana, since tāla leads first, the nṛtta, gīta and vādya associated with it, follow and it is called atīta graha. The characteristics of anāgata graha is described.

71cd. Anāgata is the graha wherein the (melody) progresses first and after which the tāla moves.

Comm.71cd: Always, the graha of the nṛtta, gīta and vādya progressing first and then after sometime, when the tāla joins, then it is called anāgata graha. **Explanation for this:** First the gīta and others commence and afterwards, when the tāla connected to it progresses later, it is called anāgata graha according to the aspect of "ghañ" pratyaya. As per the karmasādhana pakṣa, the commencement of nṛtta, gīta etc. happens first and then comes the tāla and it is called anāgata graha. It has to be understood that the graha is of three types has been uniformly accepted by the authors of Saṅgītaratnākara, Nṛttacūḍāmaṇi, Tālakalāvilāsam, Saṅgītavidyāvinodam, Sangītamaṇidarpaṇam, Caturasabhāvilāsam, Kātyāyana matam, Jaina matam and Āñjaneya matam. Not in accordance to the above, the view expressed in works like Saṅgītarṇavam etc [NOT CLEAR].

72. Graha is of three types. They are sama, atīta and anāgata. When the tāla is in concurrence with gīta, vādya and nṛtta, and goes

together, it is sama graha. Atīta and anāgata graha are defined when the tāla comes first and later.

Comm.72: Tāla has three kinds of graha and they are being mentioned. The charactristics of sama, atīta and anāgata are being described. In gīta, vādya and nṛtta, when the tāla rests at the same point in the beginning, middle and end, then it is called samagraha. When the tāla moves ahead, and gīta and others follow behind in association with tāla, it is called atīta graha. If the gīta and others progress ahead and then the tāla associates with it, then it is called anāgata graha. In this manner, after having described the three kinds of graha-s, the characterisctics of viṣama graha is explained.

73. Graha is of four kinds. They are (sama), atīta, anāgata and viṣama. Of which atīta is to be explained first.

Comm.73: When it is very well known as atīta, it is called aṭītagraha, when it is well established as anāgata, it is called anāgatagraha. When it is a mixture of atīta and anāgata, it is called as viṣamagraha. This opinion is not judicious and is very repulsive, because for example, when a bottle guard fruit is cut into two halves, one to harvest seeds and the other for cooking, while it is still attached to the tree, does not seem to be proper. Because logically, atīta and anāgata graha cannot exist together. It is to be learnt that this is not the characteristic of viṣama graha. Commentators on Bharata sūtra like Bhaṭṭa and Lollaṭa, Triśaṅkhu and Pardi have narrated the characteristics of viṣamagraha in a different manner.

74. Violating the rules of the first and the last (sama or atīta and anāgata) is termed as viṣama graha. According to some others, its characteristic is explained as addition of syllables (mātra-s).

Comm.74: The graha which progresses against the rules that are prescribed for sama, atīta and anāgata graha-s is called viṣama graha. Meanwhile the characteristics described by others are being described. If the tāla exceeds the gīta and others by, two or three or four mātra-s, it is called atīta graha. If for the same mātra-s if the tāla is behind, then it is anāgata graha. If the tāla goes ahead or behind (atīta or anāgata) by five or six or seven or eight mātra-s, then it is called viṣama graha. Thus it has been explained by the Commentators of Bharata <bharata bhāṣya vyākhyādulu> like Raṅgarāja. I shall tell the varieties of viṣamagraha.

75-76. In the beginning and the end of gīta, the tāla will be of two probable states - either less or more. Sometimes the graha in sama and others will be of more time space or lesser time space. In gīta and others, it could be more or less in the beginning or it could be more or less at the end. Thus viṣama graha is of many kinds.

Comm.76: In the nṛtta, gīta and vādya, it is to be understood, how a tāla progresses in viṣama and not in samagraha. In the nṛtta and others, if the tāla is lesser at the beginning and at the end, it is a kind of viṣama graha. In the nṛtta, gīta and others, if the tāla exceeds at the beginning and at the end, then it is another kind of viṣama graha. If the tāla is in union with the nṛtta, gīta and others, at the beginning and exceeds at the end, then it is yet another kind of viṣama graha. In the nṛtta, gīta and others, if the tāla exceeds a little in the beginning and exceeds at the end, then it is another kind of viṣama graha. It is to be noted that many such kinds of viṣama graha were extensively explained byBhaṭṭa, Lollaṭa and others. Next, is the description of the different laya-s for the different graha-s.

77ab. Laya is madhya, druta and vilambita for the the graha-s, namely, sama and others.

Comm.77ab: In the sama, atīta and anāgata graha-s, three kinds of laya, namely madhya, druta and vilambita will progress, respectively. In the Sama graha comes madhya laya, in the atīta graha comes druta laya and in the anāgata graha comes vilambita laya. **Explanation for this:** The vārtika mārga runs in madhya laya, which contains four kriyā-s for one kalā. The time of the kalā that has moved till the end of the four kriyā-s, is equal to the time of the gīta <gītakāla>. That gītakāla follows the time of the tāla <tālakāla>. This time of the tāla will not move ahead leaving behind the gītakāla. The gītakāla would also not move ahead leaving behind the tālakāla. The gītakāla and tālakāla will always go together. Hence by this explanation, it is to be understood that samagraha occurs in madhya laya. Example for this:

77cd. In this world, like a boy goes along with a girl, (when the gīta goes along with tāla) it is called samagraha.

Comm.77cd: In this world, a boy-friend will only go along with his girl-friend, and will not go front or back. In the same manner, in the madhya laya, gīta and tāla kāla-s will go equally. Inthat madhya laya, the sama graha occurs. In the citra mārga, the druta laya occurs

and in the citra mārga there are two kriyā-s. The time of the kalā in citra mārga is lesser. The tālakala follows behind and the gīta kāla progresses ahead of the tāla kāla. Hence in order to follow the gīta and others, the tāla runs faster, hence it moves in druta laya. The citra mārga kaḷā kāla is lesser than the gīta, so the tāla comes in druta laya, hence from this place, the atīta graha exists. Example for this:

78ab. When a man goes in front, another one follows him behind, fast.

Comm.78ab: In this world, when a friend goes in the front, the other person runs behind and unites with the first friend. In the same manner, in citra mārga, gīta runs before tāla. So in order to get united with the gīta, tāla moves fast and hence progresses in druta laya. In that case, the tāla runs after gīta in druta laya. Thus in druta laya, the graha is atīta. In dakṣiṇa mārga, it is vilamba laya and that mārga contains eight kriyā-s in one kalā. So, the gīta kāla runs after tāla. In comparison to the gīta, the tāla progresses faster and exceeds the gīta kāla and hence gīta is left behind. In order to be in pace with gīta, the tāla slows down and hence in dakṣiṇa mārga, it is vilamba laya. The tāla proceeding ahead than gīta, is thus called anāgata graha and this graha moves in vilamba laya. Example for this:

78cd. Like, the friend following behind slowly, the other one, who is at front also moves slowly (in order to unite with him)

Comm.78cd: It is to be known that a friend who is going in front would wait and slow down for his friend who is coming behind and meet him and go together. In this manner three laya-s occur with the three graha-s. Next, it is explained as how graha becomes a prāṇa for tāla.

79. Graha is an important aspect for Nṛtta, gīta and vādya and tāla. Since graha adorns the tāla and enriches, it is considered as a prāṇa by experts.

Comm.79: As tāla is a part of nṛtta, gīta, vādya, the graha being an important part, it is an ornament of tāla. Hence graha is known to be a prāṇa for tāla. Thus is the prāṇa called graha. The next part explains about Jāti Prāna lakṣaṇam.

Jāti

80ab. Like it is followed in human race, (tāla also) is subjected to different classes, which is called Jāti.

Comm.80ab: The pursuing nature of a character is called as jāti. For example, like a person is identified amidst many living beings by the nature of its own kind in the world, in the same way, in the different tāla-s, the structure of a given tāla is recognized by its own nature and structure, which is called jāti. This can be further explained that, just like in mankind there are different caste systems such as brāhmaṇa, kṣatriya, vaiśya and śūdra, in the same way, the tāla has different jāti-s like caturaśra, trayaśra, and its sub divisions / intermediate varieties <avāntara jāti>. These are being described based on the different kinds of opinions of experts.

80cd. Tāla has two kinds (of Jāti) namely, caturaśra and trayaśra.

Comm.80cd: Tāla is of two kinds - one that is in the caturaśra jāti and the other which is in trayaśra jāti. The tāla-s based on these two jāti-s are explained.

80ef. They are named caccatpuṭa and cācapuṭa respectively.

Comm.80ef: The tāla which is in caturaśra jāti is called as caccatpuṭa and the one in trayaśra jāti is called as cācapuṭa. With these two tāla-s, different varieties of saṅkīrṇa jāti tāla-s are formed.

81. There are three varieties for these two (tāla-s) and thus known to have six kinds. Due to their combination, there arise many varieties of saṅkīrṇa (tāla-s), according to different schools.

Comm.81: The two tāla-s, namely caccatpuṭa and cācapuṭa have three different varieties, i.e., ekakalā, dvikalā and catuṣkalā. In the caccatpuṭa, the catuṣkalā variety has 16 guru-s. While in the process of multiplication<vardhamāna>, these 16 guru-s are doubled to become 32 guru-s, which in turn gets doubled to 64 guru-s which is known as dvikalā. When the 64 guru-s double and become 128 guru-s, it is known as catuṣkalā. These ekakalā, dvikalā and catuṣkala come in order of dvikalā and these three become six varieties. Then caccatpuṭa containing 8 laghu-s is called as ekakalā, 8 guru-s is called as dvikalā, 16 guru-s is called as catuṣkalā. Thus there are nine varieties for caccatpuṭa. Likewise, cācapuṭa also has nine varieties. Because of the nine varieties and their combinations, the saṅkīrṇa tāla-s are born. With the combination of caturaśra and trayaśra jāti kalā bheda-s, some saṅkīrṇa jāti tāla-s are born. Thus the caturaśra, trayaśra and saṅkīrṇa are the only three jāti-s of tāla-s. The number

of guru-s occurring in the saṅkīrṇa jāti tāla-s that are born with the combination of caccatpuṭa and cācapuṭa are explained.

82ab. The number of kalā-s are five, seven, nine, ten and eleven.

Comm.82ab: The kalā-s of the saṅkīrṇa jāti tāla-s formed of the caccatpuṭa and cācapuṭa pertain to the number of guru-s and laghu-s. Kalā refers to the number of guru-s here. Thus the number of guru-s are, five, seven, nine, ten and eleven. **Explanation for this:** When the half of caturaśra (two guru-s) joins with the trayaśra, results to give guru-s, and becomes saṅkara jāti. The combination of a caturaśra and trayaśra gives rise to seven guru-s, becoming another saṅkara jāti. With that seven guru-s, the combination of two guru-s (half of caturaśra) gives rise to a saṅkīrṇa jāti of nine guru-s. When the seven guru-s get combined with the three guru-s of trayaśra jāti, it results in another saṅkara jāti of ten guru-s. In a similar way, the combination of seven guru-s, with the four laghu and guru-s of caturaśra, it results in saṅkara jāti of eleven guru-s. The varieties of saṅkīrṇa jāti tāla-s resulting as a combination of caccatpuṭa and cācapuṭa are mentioned.

82cd: Some others say that there are four kinds of tāla-s, consisting of fourteen kalā-s and so on.

Comm.82cd: Some scholars have mentioned that there are four types of saṅkara jāti tāla-s, consisting of fourteen guru-s and others. The first variety of saṅkara jāti has fourteen guru-s, a second variety with fifteen guru-s, the third variety consisting of sixteen guru-s and the fourth variety has seventeen guru-s. Thus are the four varieties. The use of saṅkara jāti tāla-s which are born from ṣaṭpitāputraka and the other three tāla-s are described.

82ef: According the experts, in others (ṣaṭpitāputraka and others) the saṅkīrṇa varieties occur in gāndharva.

Comm.82ef: The saṅkīrṇa jāti tāla-s born from ṣaṭpitāputraka, etc. are used in gāndharva gāna, but not used in nāṭya, as opined by the great scholars. In this manner caturaśra, trayaśra and saṅkīrṇa are the three jāti-s according to ancient texts <pūrvāla matam>. The opinion of the authors speaking on the four jāti-s is said.

83ab. Some others say that the varieties of caccatpuṭa and others have seven khaṇḍa-s.

Comm.83ab: The tāla varieties arising out of the combinations of caccatpuṭa and the other five, as described in accordance to the

quote/ verse, "**syālpamadhyānmahataḥ**" are called khaṇḍa jāti tāla-s. **Explanation for this:** After placing one guru, two pluta-s are placed and in the process of permutations and combinations, ending with druta, 6,136 tālas are born. In that, caccatpuṭa is the 1,208th tāla which is caturaśra jāti. With the prastāra of this caccatpuṭa, the resultant tāla-s that are born are 6,028 tāla-s. These are called as khaṇḍa jāti tāla-s. Along with this, the caturaśra, trayaśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa tāla-s are born. This is the opinion of some scholars. According to this, caccatpuṭa having eight mātra-s, and becoming caturaśra jāti and not becoming khaṇḍa jāti, is contradictory and hence this opinion is not acceptable. The manner in which this is described by the author of Tālakalāvilāsa is:

83cd-ef. In the trayaśra tāla and others, the number of syllables <varṇa> may vary as three, four, five, seven or nine.

Comm.83cd-ef: The trayaśra laghu has a measure of uttering three short syllables. This type of formation of laghu, guru and pluta is called as trayaśra jāti tāla. The caturaśra laghu has a measure of uttering four short syllables. This type of formation of laghu, guru and pluta is called as caturaśra jāti tāla. The khaṇḍa laghu has a measure of uttering five short syllables. This type of formation of laghu, guru and pluta is called as khaṇḍa jāti tāla. The miśra laghu has a measure of uttering seven short syllables. This type of formation of laghu, guru and pluta is called as miśra jāti tāla. The saṅkīrṇa laghu has a measure of uttering nine short syllables. This type of formation of laghu, guru and pluta is called as saṅkīrṇa jāti tāla. In this method, tāla-s are based on the time taken in uttering syllables for laghu and grouping them under jāti-s. This concept does not exist anywhere in practice <lakṣya>. Thus it is to be known that it is against lakṣya. The varieties mentioned by the author of Jaina mata is said.

84. The jāti-s of tāla are caturaśra, trayaśra, miśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa, through the number of anudruta-s, being, four, three, seven, five and nine respectively.

Comm.84: Through the anudruta, the theory is spoken of. Any of them like, anudruta, druta, laghu and guru can be taken, but not pluta. In case there occurs four anudruta-s, druta, laghu and guru, then it is called as caturaśra jāti. Similarly, if three anudruta-s, druta, laghu and guru are present, then it is called as trayaśra jāti tāla. If seven anudruta-s, druta, laghu and guru are present, then it

is called as miśra jāti tāla. If five anudruta-s, druta, laghu and guru are present, then it is called as khaṇḍa jāti tāla. In the tāla-s with druta in the beginning, if they are in the count of seven, it becomes miśra jāti tāla. Similarly, in the tāla-s with druta in the beginning, if the count is five, then it is khaṇḍa jāti. In the tāla-s with anudruta as beginning, if each one is of nine count, then it is saṅkīrṇa jāti. In this way, the varieties of jāti have been described in accordance to the number of anudruta-s, in a special manner.

85 ab-cd. Caturaśra belongs to brāhmaṇa class, trayaśra belongs to kṣatriya class, miśra belongs to vaiśya class, khaṇḍa belongs to śūdra class and saṅkīrṇa results due to the combination of others.

Comm.85ab-cd: Caturaśra jāti comes under brāhmaṇa jāti, trayaśra comes under kṣatriya jāti, miśra comes under vaiśya jāti, khaṇḍa comes under śūdra jāti and saṅkara[1]comes under saṅkara jāti. Thus the (tāla) jāti-s caturaśra etc. are classified under the classes, brāhmaṇa and so on. This school of thought is not appreciable.

85 ef. Through the differences in mātra, the mixing/combination of jāti-s is not proper.

Comm.85ef: If four, three, seven, five and nine anudruta-s occur, in caturaśra jāti and others, the miśra cannot be formed by the combination of caturaśra and trayaśra and it should not be called as miśra. In the same manner, the three mātra-s from trayaśra and two mātra-s from caturaśra combining to form khaṇḍa of five mātra-s, is not to be said. Half the number of mātra-s from caturaśra combining with miśra to form saṅkīrṇa with nine mātra-s, also is not to be called as saṅkīrṇa jāti. The assigning of classes like brāhmaṇa, kṣatriya, vaiśya and śūdra to the five jāti-s is also not proper. Vaiśya jāti is an independent jāti, so associating it to miśra is not suitable; śūdra jāti is also an independent jāti and hence calling it as khaṇḍa jāti is not suitable. Because of these reasons, the views of Jaina matam is not good. The opinion of the author of Tālakalāvilāsa is being mentioned.

86-87. From the tri-kalā of Lord Rudra, the trayaśra originated and from the catuṣkalā of Maheśa, the caturaśra was formed. By the combination of the half of caturaśra and trayaśra, the one named khaṇḍa was born. With the union of half of caturaśra and a khaṇḍa,

1. Probably refers to Saṅkīrṇa

the miśra was born. By the combination of miśra and half of caturaśra <samakhaṇḍa>, the saṅkīrṇa is evolved.

Comm.87: Rudra deva has many kalā-s. Because of three kalā, the trayaśra jāti with three guru-s is born. With four kalā, the caturaśra jāti with four guru-s is born. The three guru-s of trayaśra and two guru-s of caturaśra (half) unite to form the khaṇḍa jāti. The five guru-s of khaṇḍa and the two guru-s of caturaśra unite to give rise to miśra jāti. And in this way the syllables for the five jāti-s have been specified. In the above mentioned verse, caturaśra, khaṇḍa and trayaśra are obtained of nine akṣara-s from the pāda (?) as per ancient tradition. The reason for the author of Tālakalāvilāsa, to mention trayaśra first, by omitting caturaśra, is explained as follows.

88. A chaste woman cannot yield children without husband, in this world. Likewise, without trayaśra the caturaśra cannot give rise to other varieties.

Comm.88: Trayaśra is considered as male and caturaśra as female. Since without husband, the wife cannot produce children, caturaśra, without trayaśra, is not useful. Hence, trayaśra is described first. In this way, the five jāti-s are formed. This opinion of Tālakalāvilāsa is not valid and hence to be rejected.

89. Earlier, in the work called, Tālakalāvilasa, the five jāti-s of tāla-s have been told. In that, the origin of the first <trayaśra> or the second <caturaśra>, from the kalā-s, do not have any authority on their measure.

Comm.89: Tālakalāvilāsa, describes about five jāti-s, i.e., trayaśra caturaśra, etc. as being born from the kalā-s of Lord Śiva. But there is no validity on their measure. Hence we cannot assume that trayaśra, caturaśra etc. jāti-s were born from Śiva. It is being criticized further.

90ab. The jāti-s born from the breaking up, originates from the kalā.

Comm.90ab: It is because of trayaśra and caturaśra jāti-s, the khaṇḍa, miśra and saṅkīrṇa jātis are born from the five, seven and nine kalā-s of Lord Śiva. Hence the statement that trayaśra and caturaśra jātis had not produced the other jāti-s like khaṇḍa and so on, is not correct and it is further criticized as,

90cd. Khaṇḍa, saṅkīrṇa and miśra are separately explained.

91-92. The combination of khaṇḍa, miśra and saṅkīrṇa with each other is not correct. Since saṇkīrṇa originates from khaṇḍa and miśra, the combination of khaṇḍa, miśra and saṅkīrṇa with each other, is not correct. As miśra is concealed in saṅkīrṇa, there is no need mentioning the same.

Comm.90cd-92: With the difference in the mātra-s, the khaṇḍa, miśra and saṅkīrṇa jāti-s are born from trayaśra and caturaśra jāti-s and have different characteristics. Therefore, it is not proper to mention it as three. The reason is thus explained. It is because of the mutual combinations of the trayaśra and caturaśra, the khaṇḍa, miśra and saṅkīrṇa jāti-s are formed. The tāla jāti-s are only three namely, trayaśra, caturaśra and saṇkīrṇa and not five. Khaṇḍa, which is made from the union of trayaśra and half of caturaśra is accepted as different from others. But miśra is from saṅkīrṇa, and so it is not a different jāti. Thus, caturaśra, trayaśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa are only the four jāti-s and and hence jāti-s are not five in number. With this criticism, the opinion of five jāti-s which are described in Tālakalāvilāsa is not a good one, is understood.

93. Tāla jāti-s are of four types, namely, caturaśra, trayaśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa. Since miśra is concealed in saṅkīrṇa, no separate mention of miśra jāti.

Comm.93: Sārangadeva stated that tāla jāti-s are of four types, namely, caturaśra, trayaśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa. Miśra jāti is embedded into the saṅkara jāti (saṅkīrṇa jāti) but not an independent one. So the tāla jāti-s are four, caturaśra is described before trayaśra is an opportunity to explain about trayaśra. The illustration <**tātparyam**>for the statement of Śārṅgadeva is being said.

94. When we say hundred, fifty is included in it and no need to explain. Likewise within caturaśra, trayaśra is incorporated and hence caturaśra <sama> is being explained (first).

Comm.94: Caturaśra jāti is described first and trayaśra will be explained after sometime (after caturaśra jāti). It is explained thus: When fifty is spoke first, hundred would not figure in. But when hundred is spoken first, fifty is incorporated inside that. Hence the caturaśra is described first, since it includes both trayaśra and caturaśra in it. Thus it can be understood that among the two, caturaśra is described first. Criticizing this, is not a good one.

95. By the term 'miśrādi', it is understood that it includes, miśra, saṅkīrṇa and khaṇḍa. Therefore it is not necessary to make a separate mention of those two (saṅkīrṇa and khaṇḍa).

Comm.95: Miśra jāti is different from saṅkīrṇa jāti and it is thus described. The words, miśra and saṅkīrṇa are different ones because miśra is born from two jāti-s and saṅkīrṇa is from three jāti-s. So miśra is not born from saṅkīrṇa. Further, it is explained that miśra is part of saṅkīrṇa. Because, miśra is a part of khaṇḍa and saṅkīrṇa, it is not to be taken as a separate jāti from the above two. **Explanation to this:** Instead of stating that saṅkīrṇa is included in miśra, it can be said that the khaṇḍa and saṅkīrṇa are included in miśra. There may arise a criticism for Śārṅgadeva's views, if khaṇḍa and saṅkīrṇa might be treated as different jāti-s. Hence the opinion of Śārṅgadeva is a common one. The opinion of Cūḍāmaṇi is described.

96. By the term, caturaśrādi, the meaning "four" is imposed on it, as a metaphor. The jāti-s of caturaśra and others form by their mutual combinations.

Comm. 96: Metaphorically, the term caturaśrādi refers to one jāti, (i.e., four). For example, if we consider Paṅkaja, it means the one which is born from mud, and hence it is called as Lotus. In the same way, the term caturaśra denotes a tāla with four laghu-s. Trayaśra means a tāla with three laghu-s and it does not mean khaṇḍa jāti. In this way, the combination of two jāti-s will give rise to miśra and the combination of three jāti-s, will yield saṅkara. The names of five jāti-s are identified by the names of the word. So the five jāti-s are born by the names, and not by one existing in other. Further, there occurs one more jāti called mālā jāti.

97ab. Those tāla-s that deviate from the jāti are termed as mālā (jāti)tāla-s.

Comm.97ab: Besides the tāla-s with the jāti-s explained till now, there occurs tāla-s in mālā jāti. The characteristics of mālā jāti tāla-s are described.

97cd-ef: The tāla-s which do not come under the previously said five jāti-s and containing anudruta <**avyakta**> are called Mālā (jati) tāla-s. They are known to be of different kinds, through eleven and so on.

Comm. 97cd-ef: Besides the tāla-s with five jāti-s which were described earlier, (there are some tāla-s) which deviate from the above and contain one anudruta, and they are called mālā jāti tāla-s. Further some variations are described. Mālā jāti tāla-s are classified into those having eleven, fifteen and seventeen mātra-s. In this manner, the jāti-s are explained and the specific names for the five jāti-s of laghu are mentioned.

98. The names of five jāti-s are as follows: trayaśra is called jaghanyā, caturaśra is called madhyamā, khaṇḍa is called śuddhottamā, miśra is called uttama-madhyamā and saṅkīrṇa is uttamottamā.

Comm. 98: The trayaśra jāti laghu is called, jaghanyā, caturaśra jāti laghu is called as madhyamā, khaṇḍa jāti laghu is called as śuddhottamā, miśra jāti laghu is called uttama madhyamā and saṅkīrṇa jāti laghu is called uttamottamā. Thus the laghu-s of five jāti-s are named. These should have been mentioned while describing the aṅga itself. But the names are provided while describing the jāti-s for the laghu. Hence, in this context the names are to be understood for the laghu-s. In this manner, how the jāti is considered to be a prāṇa for the tāla is explained.

99. Jāti, in association with tāla and nṛtta, gīta and vādya, makes them to shine, with mutual differences. Hence it is considered as a prāṇa for tāla.

Comm. 99: Jāti, being the base for the tāla, which is associated with nṛtta, gīta and vādya shines with mutual variations. For the reason of making nṛtta, gīta and vādya which are based on tāla to shine, jāti is considered as a prāṇa for the tāla. Thus is said, the prāṇa, called jāti. Now the next prāṇa, called kalā is to be described. To explain that, the pāda-bheda-s are first mentioned.

[Kalā]
The prāna called Kalā

100. Because of the variations in the jāti, the pādabhāga-s of the tāla-s are of many kinds. For caturaśra, it is four pāda-s and trayaśra it is three pāda-s.

Comm.100: Because of the varieties of caturaśra and trayaśra, the pāda-s of the tāla-s are of different kinds. Those varieties are being described. The caccatpuṭa tāla and others which are in caturaśra jāti,

consists of four pāda-s. When this tāla exists in eka kalā or dvikalā or catuṣkalā, it has four pāda-s. Instead, if it exists in ardha-kalā (½), pāda-kalā (¼) and nīca-kalā, it is to be understood that the two pāda-s should be set into one pāda and not four pāda-s. The trayaśra jāti tāla has three pāda-s, similarly the khaṇḍa jāti tāla has two pāda-s and miśra jāti tāla consists of three pāda-s. Saṅkīrṇa jāti contains four pāda-s which are in eka kāla and others (dvikalā and catuṣkalā) and occurs as per norms. In case of ardha kalā or pāda kalā, it should be known as to how many pāda-s are to be present. The term kalā is defined below.

101. The term "kalā" occurs in the context of kriyā (other name for kriyā), kāla (as one of the units of time), as a synonym for laghu, as the number of guru-s that occur in eka kalā, dvikalā and catuṣkala states.

Comm.101: While speaking about the kriyā-s for tāla-s, there is a practice of mentioning the kalā-s. The term kalā, denotes the saśabda and niḥśabda kriyā-s. While explaining the kāla, the unit of time of tāla, it denotes the time measure equal to half of a caturbhāga. In describing the aṅga-s, kalā denotes laghu (as a synonym for laghu). And while dealing about the kalā-s in tāla, it denotes the number of guru-s. Now the method of understanding the varieties of kalā, like ekakalā, dvikalā and catuṣkalā, is said.

102ab. In them (the pādabhāga-s), according to the number of guru-s present, the tāla is grouped as ekakalā, dvikalā and so on.

Comm.102ab: The tāla is said to be classified as ekakalā, dvikalā and catuṣkalā, based on the number of guru-s that are present in the pādabhāga. **Explanation for this:** If there occurs one guru for each pāda of a tāla, that tāla is said to be in ekakalā. If there occurs two guru-s for each pāda of a tāla, then it is dvikalā. If there occurs four guru-s for each pāda of a tāla, then it is catuṣkalā. This meaning is being stated in accordance to mārga tāla-s.

102cd-ef. There the tāla called caccatpuṭa is said to be caturaśra by the learned people. It is of three types, namely ekakalā, dvikalā and catuṣkalā.

Comm. 102cd-ef: The scholars have mentioned that the caccatpuṭa tāla is known to belong to caturaśra jāti. From ancient times, this caccatpuṭa tāla can be understood to have been existing in three

varieties, like, ekakalā, dvikalā and catuṣkalā. The structure of ekakalā caccatpuṭa is being described.

103ab. The ekakalā caccatpuṭa has the structure according to the syllables (letters) occurring in its name itself. This is called yathākṣara.

Comm.103ab: Among the ekakalā, dvikalā and catuṣkalā varieties of caccatpuṭa tāla, the (structure of) ekakalā goes as per the letters occurring in its name, like guru, laghu, pluta etc. This is called as yathākṣara.

Prose -103ab. Depending on the number of syllables, it becomes yathākṣara. (This is said as per grammatical rules).

Comm. Prose-103ab: The yathākṣara caccatpuṭa is called as ekakalā. **Explanation for this:** I shall describe the structure of the word (the letters found in the word) of caccatpuṭa. The letters found in the word caccatpuṭa forms the structure of the caccatpuṭa in its ekakalā form, in terms of guru, laghu and pluta. In the word, caccatpuṭa, the first letter is 'ca' and it becomes guru since the following samyoga letter, 'cca' (samyuktākṣara). The second letter 'cca' becomes a guru because of the following samyoga letter 'tpu'. The third letter 'tpu' now becomes a laghu. The last letter 'taḥ' because of the following visarga, becomes a pluta. According to the quote, "caccatpuṭe tvantyam plutam viduḥ[1]" the last letter ṭaḥ becomes a pluta. In this manner, based on the letters occurring in the word, the kalā-s are formed as two guru-s, a laghu and a puta, which is the structure of the yathākṣara ekakalā caccatpuṭa tāla.

103cd. In the tāla caccatpuṭa, there are two guru-s, one laghu and one pluta.

Comm.103cd: This is the structure that has been formulated. S S I Ś - this is yathākṣara ekakalā caccatpuṭa. This caccatpuṭa consists of four pāda-s and they are equivalent to four guru-s. The dvikalā caccatpuṭa and catuṣkalā caccatpuṭa are described now.

104. In each pāda of caccatpuṭa in the dvikalā, there are two kalā-s. In catuṣkalā, each pāda consists of 4 kalā-s.

Comm.104: In caccatpuṭa, if there are two guru-s in each pāda, then it is said to be in dvikalā state. If each of the four pāda-s consists of four guru-s (kalā-s), then it is called as catuṣkalā caccatpuṭa. The prastāra for these: S S S S S S S S - this is dvikalā caccatpuṭa and

1. This is quoted from SR,5,19cd

catuṣkalā caccatpuṭa is S S S S S S S S S S S S S S S S. There is a tradition to draw a line across over the pāda-s in order to recognize each pāda. Before explaining about the other three kalā-s for caccatpuṭa, now saying about the specialty of mātra.

105ab. In gītaka-s like, Madraka, a caccatpuṭa having 4 pādabhāga-s, will be the unit of four mātra-s.

Comm.105ab: In the gītaka-s like madraka, the pādabhāga-s are four and are called as mātra, in the dvikalā caccatpuṭa. **Explanation for this:** Four pādabhāga-s in any kalā will be one mātra. Dvikalā caccatpuṭa with four pāda-s is called a mātra and catuṣkalā caccatpuṭa with four pāda-s is said to be of one mātra. The tālā which contains pāda-s is called as pāribhāṣika mātra by the elders like the knowledgeables of Bharata <Bharatajña>. Laghu, taken as half of guru for mātra is not permissible. This mātra exists in the tāla-s for Madraka and other gītaka-s, as well as applied in nāṭya. As the catuṣkalā caccatpuṭa tālā becomes pāribhāṣika mātra, the caccatpuṭa takes the mātra-s in this manner and expresses in ekakalā, dvikalā and catuṣkalā.

105cd-ef. Another three varieties are seen in caccatpuṭa, from catuṣkalā. Due to doubling, it becomes one hundred and twenty-eight.

Comm.105cd-ef: The caccatpuṭa contains three more varieties other than ekakalā, dvikalā and catuṣkalā, as mentioned above. It gets doubled and doubled to attain 128. **Explanation for this:** The caturaśra jāti caccatpuṭa tālā consists of sixteen guru-s for catuṣkalā. These sixteen guru-s become one mātra and two mātra-s of such kind becomes one pāribhāṣika guru. This pāribhāṣika guru along with its svabhāva guru-s, counts to thirty guru-s. Because of this pāribhāṣika guru, it is called caccatpuṭa. The name of this kalā is dviguṇita kalaika kalā. This ekakalā on doubling further, has four pāribhāṣika mātra-s. When the pāribhāṣika guru-s are two, the svabhāva guru-s attached to these two guru-s become sixty-four. The caccatpuṭa with two such paribhāṣika guru-s is called dvikalā caccatpuṭa. This dvikalā again if gets doubled, the pāribhāṣika mātra-s become eight. The eight paribhāṣika guru-s become four guru-s and the svabhāva guru-s added to these four guru-s, become 128. The caccatpuṭa with four pāribhāṣika guru-s is called catuṣkalā. The name of this kalā is

dviguṇitacatuṣkalaika kalā. The ekakalā gets doubled six times and reaches to One hundred and twenty-eight guru-s. This is the paramāvadhi for caturaśra jāti tāla. These 128 guru-s on halving (dividing) for six times, lands at ekakalā. That paramāvadhi is called vardhamāna prayoga. This kind of decreasing by halving is called hrasva prayoga. If this vardhamāna prayoga can still be increased by doubling the 128, is a doubt, for which clarification is made as per tradition.

106. That kalā is again divided into two, namely, vardhamānā and naṣṭā. The one kalā which commences from kalā, one of the unit of kāla and increases till guru is called vardhamānā. The kalā which is the opposite of the earlier one is called as naṣṭa by the scholars.

Comm.106: This kalā is again divided into two varieties, called vardhamāna kalā and naṣṭa kalā. Among the two, the characteristics of the vardhamāna kalā is said. The one which starts from the kalā kāla, and gets doubled to reach till guru is called as vardhamāna kalā. The characteristics of Naṣṭa kalā is said. Not following the increasing order, If the above commences from guru and extends till kalā kāla in decreasing order, it is called as naṣṭa kalā by elders. **Explanation for this:** Two kalā-s become one caturbhāga; two caturbhāga-s become one anudruta, two druta-s become one laghu and two laghu-s become one guru. In this manner the kalākāla increases till guru in vardhamāna kalā. If there is a pluta or kākapāda on the guru in vardhamāna kalā, the guru-s would not join to become a pluta or a kākapāda. The doubling in vardhamāna kalā stops with guru (and does not progress further). Thus is said vardhamāna kalā. Now the naṣṭa kalā is explained.The decrease by way of halving, in the six varieties of kāla, from guru, laghu, druta, anudruta, caturbhāga and kalā kāla is called as naṣṭa kalā. The two kalā-s are described in this manner and now the manner in which caccatpuṭa expands to 128 guru-s is explained.

107. In the ekakalā tāla, the number of guru-s, laghu-s and so on, exist accordingly to a maximum limit.

Comm.107: The number of laghu-s and others occurring in thecaturaśra jāti caccatpuṭa tāla, is explained in this manner. On calculating the number of guru-s, the number of laghu-s are obtained, by calculating the number of laghu-s, the number of druta-s are

obtained, by calculating the number of druta-s, the number of anudruta-s are obtained, by calculating the number of anudruta-s, the number of caturbhāga-s, and lastly the number of caturbhāgā-s that become kalākāla-s, thus the maximum number of guru-s are calculated. **Explanation for this:** The caturaśra jāti caccatpuṭa tāla in ekakalā consists of four guru-s. The four guru-s account to eight laghu-s, the eight laghu-s account to sixteen druta-s. The sixteen druta-s account to thirty two anudruta-s and the thirty two druta-s account to sixty-four caturbhāga-s, these sixty-four become 128 kalākāla-s.

While in the process of increasing too, ekakalā contains four guru-s and these four guru-s are doubled for 6 times, to become four, eight, sixteen, thirty two, sixty four and 128 guru-s to the maximum. It is to be known that the maximum for the caturaśra jāti tāla is 128 guru-s and not more than or less than that. In the same manner, the maximum number of guru-s for all the tāla-s had to be understood based onthe jāti-s.Now the reason for speaking on ekakalā, dvikalā, and catuṣkalā for all the tāla-s being said, but without mentioning trikalā is clarified.

108ab. While describing the kalā-s, (ekakalā, dvikalā and catuṣkalā), the trikalā has not been mentioned

Comm.108ab: While explaining the kalā-s for the tāla-s, like, ekakalā, dvikalā and catuṣkalā, the trikalā has not been described. This has raised an objection, for which the reason is given.

108cd-ef: Although then, the trikalā of the caturaśra and the catuṣkalā of the trayaśra are different. In order to establish this variation, the trikalā has not been expounded.

Comm.108cd-ef: Even if the trikalā is being recognized, for the caturaśra jāti tāla, one cannot differentiate the trayaśra jāti tālā in catuṣkalā and caturaśra jāti tālā in trikalā, if we accept trikalā. So it cannot be accepted. Explanation of this: The caccatpuṭa tāla consisting of eight matra-s belongs to caturaśra jāti. If it is to be recognized in trikalā, it should have twelve guru-s. Cācapuṭa tāla consists of six mātra-s and becomes the trayaśra jāti tāla. In catuṣkalā, it consists of twelve guru-s. In case if the trikalā is recognized for the caturaśra jāti tāla, there will be no difference between the trikalā of the caturaśra jāti and the catuṣkalā of the trayaśra jāti. Hence it is

to be understood that there is no trikalā for the caturaśra jāti tāla. If we accept trikalā in trisra jāti cācapuṭa tāla also, there is a problem, which is explained below.

109. The trikalā for the trayaśra and the dvikalā for the saṅkara jāti tāla would have no difference and be saṅkara. Hence the trikala is not mentioned.

Comm.109: If it is to be accepted that the trayaśra jāti exists for trikalā being in practice, there will be no difference between the trikalā of trayaśra jāti tāla and the dvikalā in sankara jāti tālā with dvikalā. Because of the variation existing in the dvikalā saṅkara jāti tāla, the trikalā for trayaśra jāti has not been said. **Explanation for this:** If the trikalā is accepted for the trayaśra jāti cācapuṭa tāla, the number of guru-s will be nine. The trikalā cācapuṭa tāla in the saṅkīrṇa jāti dvikalā, also contains nine guru-s and hence there would be no difference between them. So in order to mark a difference between the two, there will be no trikalā for trayaśra jāti tāla. The caturaśra and trayaśra jāti-s are the prominent ones. Hence, in these two jāti-s, there can never exist trikalā and only then these two can give rise to khaṇḍa, miśra and saṅkīrṇa jāti talā-s, together by their combination. Therefore, trikalā is not applicable to them. Now, for all the talā-s there is a kalā called kṣiptaika kalā, which is described.

110. In each of the tāla-s, caturaśra etc., the kalā-s (guru-s) are grouped into four. Among these, when one part is omitted, the remaining three form the kṣiptaikā, by the experts.

Comm. 110: For the caturaśra and other tāla-s, the number of guru-s that occur in ekakalā, dvikalā and catuṣkalā, are added and then divided by four. From this, on leaving one part of guru-s, the remaining three parts is called as kṣiptaika kalā, according to the scholars. **Explanation for this:** The caturaśra jāti caccatpuṭa talā consists of four guru-s in ekakalā, eight guru-s in dvikalā and sixteen guru-s in catuṣkalā, thus the total is 28 guru-s. In this, leaving one-fourth of the total guru-s, (i.e 7 guru-s), the remaining 21 guru-s constitute the caccatpuṭa tāla in kṣiptaika kalā. Likewise, the cācapuṭa tāla consisting of fifteen guru-s, one laghu and one druta is the cācapuṭa tāla in kṣiptaika kalā. The kṣiptaika kalā occurs in all the tāla-s, in this manner.

111ab. In the hrasva prayoga-s, the kalā-s get halved and halved till they reach vyañjana (anudruta).

Comm.111ab: It is mentioned that the nija kalā viśeṣa-s exist in hrasva krama. In the caccatpuṭa tāla which is in caturaśra jāti, in the ekakalā there are eight mātra-s. From eight mātra-s, it get decreased by halving, for six times till it reaches anudruta. It can be understood that in these six parts, the first part contains eight mātra-s, second part contains four mātra-s, third part contains two mātra-s, fourth part contains one mātra, fifth part contains druta and the sixth part contains anudruta. The names for the mātra-s of these six parts are given.

111cd-ef. The names of the six types are: the first one being, kalā, second is the ardhakalā, third is the pādakalā, fourth is nīcakalā, fifth is nīcatara and the sixth is nīcatama.

Comm.111cd-ef: For the caccatpuṭa tāla of eight mātra-s, it is called ekakalā, that containing four mātra-s, is called ardhakalā, that containing two mātra-s is called pādakalā, that containing one mātra, is called nīcakalā and that which contains druta is nīcatarakalā and that which has anudruta is called nīcatamakalā. These are names of the six varieties. Now the kalā-s for cācapuṭa are to be described.

112. Cācapuṭa is a trayaśra tāla existing in yathākṣara (ekakalā), dvikalā and catuṣkalā states.

Comm.112: Cācapuṭa belongs to trayaśra jāti. Based on the letters occurring in its name, the laghu and guru-s are arranged. In the word, cācapuṭa, the first letter 'cā' represents a guru. The next two letters 'ca' and 'pu' represent two laghu-s and "taḥ" indicates guru since it is associated with anusvara and not associated with adjective. Therefore, the first and last ones are guru-s and middle ones are two laghu-s. Because of these letters only, it is called, "bhagaṇo guruyuktaścet bhaveccācapuṭābhidaḥ[1]" according to the quote. By yathākṣara, it is called the ekakalā. The prastāra for eka kalā cācapuṭa is S I I S. Following this, due to dviguṇa, the ekakalā gets doubled and becomes dvikalā; and the dvikalā on doubling yields catuṣkalā. When this is doubled in ascending order, it results in dviguṇitacatuṣkalaika kalā and further gives, dviguṇita catuṣkalā. These kalā varieties are similar to those that were formed in caccatpuṭa. The maximum number of guru-s <paramāvadhi> for cācapuṭa tāla is 96. The paramāvadhi details were mentioned earlier itself. The kalā-s relating to vrddhi,

1. Bhagaṇa represents the structure, guru, laghu, laghu and when a guru is added to this, it becomes the structure of Cācapuṭa.

hrasva, vardhamāna kalā, naṣṭa kalā, nīca kalā, pāda bedha-s and absence of trikalā, also occur in this, as stated in the earlier tāla. Next describing the kalā-s for ṣaṭpitāputraka.

113ab. Ṣaṭpitāputraka belongs to the trayaśra category and it is of three types.

Comm.113ab: Ṣaṭpitāputraka is a trayaśra jāti tālā. Like described earlier, this also has three states, the yathākṣara, dvikalā and catuṣkalā. The characteristic structure of yathākṣara of ṣaṭpitāputraka is described below:

113cd. In the yathākṣara state, the structure is the pluta existing in the beginning and at the end.

Comm.113cd: Because of the name, ṣaṭpitāputraka, the first letter and the last letter of this tāla form two pluta-s. The first letter ṣa becomes pluta (because of the succeeding syllables). The second letter "tpi" would be laghu, the next letter "tā" represents guru, then the letter "pu" represents guru, because of the succeeding letter being a samyuktākṣara. The next letter "tri" represents laghu and the last letter "kam" becomes a pluta. Through this, the nāmākṣara the guru, laghu and pluta are formed. According to the quote, <palagāgalapāścaiva śatpitāputrake mataḥ> ṣaṭpitāputraka has the structure of pluta, laghu, guru, guru, laghu and a pluta as accepted by the scholars. Its prastāra: Ś I S S I Ś - this is yathākṣara ṣaṭpitāputraka. Because of trayaśra jātī, like cācapuṭa, it has three pāda-s. There is a uniqueness in the pāda. In ṣaṭpitāputraka, there are six pāda-s and exists in ekakalā, dvikalā and catuṣkalā. The number of guru-s occurring in these three with 6 pāda-s are explained.

114. Ṣaṭpitāputraka has the yathākṣara in its ekakala. In dvikalā, there are twelve kalā-s and in catuṣkalā, it is doubled.

Comm. 114: Ṣaṭpitāputraka tālā consists of laghu, guru and pluta-s as per the syllables found in its name. In the dvikalā, ṣaṭpitāputraka contains twelve guru-s. These twelve guru-s are spread into six pāda-s with two guru-s in each, thus depicting dvikalā. In catuṣkalā, it gets doubled to dvikalā and consists of twenty-four guru-s. **Explanation for this:** There are six pāda-s for the ṣaṭpitāputraka tāla. It is tobe understood that there will be four guru-s in the six pāda-s, in the ekakalā. There are other names for ṣaṭpitāputraka.

115ab. Uttama and pañcapāṇi are the other two names for ṣaṭpitāputraka.

Comm.115ab: Uttama and pañcapāṇi are the two synonyms for ṣaṭpitāputraka. The maximum number of kalā-s <paramāvadhi> is 192 guru-s for this tāla and the other characteristics are similar to those specified earlier in caccatpuṭa. The structure of udghaṭṭa is mentioned.

115cd. Udghaṭṭa also belongs to the trayaśra variety. The yathākṣara is as per the prastāra (of its letters).

Comm.115cd: Udghaṭṭa is a trayaśra jātī tālā. That tālā follows yathākṣara by prastāra. I shall tell the details. The first letter "u" becomes a guru, because of the succeeding samyuktākṣara. The next syllable, "dgha" becomes a guru, as it is succeeded by a samyuktākṣara. The letter "ṭṭam" since being with the anusvara, becomes guru. With these namākṣara-s, udghaṭṭa is endowed with three guru-s. It is to be understood that udghaṭṭa is formed with three guru-s as per the quote, "udhgaṭṭo magaṇaścaiva[1]" The prastāra for this: S S S this is yathākṣaraudghaṭṭa with ekakalā. The maximum number of kalā-s in dvikalā and catuṣkalā, the pāda bheda-s and other kalābheda-s are to be taken as in the case of cācapuṭa only. The sampakveṣṭāka is being described.

116. Sampakveṣṭāka is also a variety of ṣaṭpitāputraka. According to the letters occurring in the word, the yathākṣara is formed with the pluta-s in the beginning and at the end.

Comm.116: Sampakveṣṭāka is a trayaśra jāti tālā. Like ṣaṭpitāputraka, the sampakveṣṭāka tāla also gets the structure with the guru pluta-s. The manner in which it is formed is explained. According to the name, sampakveṣṭāka, based onteh initial letters found in the name, the first one is pluta. Thus the letter "sam" becomes a pluta. The second letter, 'spa' and the next syllable 'dve' become guru, because of samyuktākṣara. The letter, "ṣṭa" indicates guru and the last syllable, "kam" becomes a pluta. Because of such a nāmākṣara, it gets the structure, Ś S S S Ś. Thus through this prastāra, the guru pluta-s are formed in this manner according to the quote, "sampakveṣṭāka is formed by a magaṇa and pluta-s in the beginning and end. This is the yathākṣara sampakveṣṭāka. The dvikalā and catuṣkalā are described.

117. This sampakveṣṭāka, like its origin ṣaṭpitāputraka has two kalā-s, namely dvikalā and catuṣkala.

1. Magaṇa refers to three guru-s in order.

Comm.117: This sampakveṣṭāka contains six pāda-s similar to its precursor, ṣaṭpitāputraka. In ekakalā, each pāda has one guru. In dvikalā, there occurs twelve guru-s, with two guru-s for each pāda. In catuṣkala, there are twenty four guru-s, with four guru-s for each pāda. The maximum number of guru-s <paramāvadhi> for the sampakveṣṭāka tāla is 192 guru-s. Other characteristics and paramāvadhi are same as seen in cācapuṭa. A criticism and opinion of the author of cūḍāmaṇi for sampakveṣṭāka and ṣaṭpitāputraka having the same yathākṣara and ekakalā are given.

118ab-cd. These two (ṣaṭpitāputraka and sampakveṣṭāka) are similar in their yathākṣara (ekakalā) structures. The dvikalā of these two resemble the catuṣkalā of the cācapuṭa. This is the position (a fact).

Comm.118ab-cd: The ṣaṭpitāputraka and sampakveṣṭāka which have six guru-s in the yathākṣara might not be different from the catuṣkalā of cācapuṭa. **Explanation for this:** ṣaṭpitāputraka and sampakveṣṭāka have six guru-s in ekakalā, the dvikala of ṣaṭpitāputraka and sampakveṣṭāka may not have any difference. It can be understood that the eka jāti tāla-s in ekakalā should be the same but not in dvikalā and catuṣkalā. For this opinion, a solution is given below.

118ef. These two (ṣaṭpitāputraka and sampakveṣṭāka) have three types of pāda-s in dvikalā.

Comm.118ef: The ṣaṭpitāputraka and sampakveṣṭāka having the same yathākṣara structure, in dvikalā are said to be identical to cācapuṭa in having three kinds of pāda-s. With six pāda-s, there is no variation <pāda sāṅkarya doṣa>. All other procedures are same like cācapuṭa. The maximum number <paramāvadhi>, of guru-s will be 96 for both the tāla-s, as explained by the author of cūḍāmaṇi. These are the kalā-s. The five mārga tāla-s along with these kalā-s are born from the faces of Sadāśiva.

119. The five mārga tāla-s are said to be originated from the five faces of Lord Śaṅkara, namely Sadyojāta, Vāmadeva, Aghora, Tatpuruṣa and Īśāna.

Comm.119: Five mārga tāla-s, caccatpuṭa etc. are born from the five faces of Lord Īśvara, namely, Sadyojāta, Vāmadeva, Aghora, Tatpuruṣa and Īśāna. The actions <kriyā> for the mārga tāla-s are described.

120ab. The combination of pāta and kalā (two kinds of kriyā-s) of these mārgatāla-s are explained for the benefit (of all).

Comm.120ab: The pāta and kalā, that is the combination of the saśabda and niḥśabda kriyā-s for these mārga tāla-s, are described after taking the oath to describe them, in order to acquire proficiency. The details of the different kriyā-s for the various aṅga-s are elaborated.

120cd-ef. It is to be understood that the guru is denoted through two kriyā-s, the pluta <traimātra> through three kriyā-s, the laghu by one kriyā and the druta and anudruta with half the kriyā-s.

Comm.120cd-ef: It is to be understood that there are two kriyā-s for guru; three kriyā-s occur for a pluta and one kriyā occurs for a laghu. In the druta, the kriya is half of that and for anudruta, the kriyā is another half of it. The details of the kriyā-s that occur for each aṅga is mentioned.

121. The kriyā-s, dhruvakā, kṛṣyā and sarpiṇī are found in pluta. Again in guru, the kriyā-s are dhruvakā and patitā. In the remaining, i.e., laghu, druta and anudruta, the kriyā is dhruvakā.

Comm.121: In pluta, the three kriyā-s, namely, dhruvakā, kṛṣyā and sarpiṇī, occur. In guru, two kriyā-s, called dhruvakā and patitā are used. In laghu, druta and anudruta, dhruvakā occur. In laghu it is dhruvakā, in druta, it is half of dhruvakā and in anudruta, it is half of the half (quarter) respectively. These kriyā-s are pertaining to the deśītāla-s only. The kriyā-s for the mārga tāla-s are described by the author of Ratnākara.

122ab. The pāta and kalā-s are indicated through their first syllables by Niśśaṅkha.

Comm.122ab: The saśabda and niḥśabda mārga kriyā-s are denoted through the first syllables of the names of kriyā-s by Śārṅgadeva. Accordingly they are explained.

122cd. In the ekakalā of caccatpuṭa, (the kriyā-s are) sa (sannipāta), śa (śamyā), tā (tāla) and śa (śamya) respectively.

Comm.122cd: For the yathākṣara state of caccatpuṭa, the kriyā-s sannipāta, śamyā, tāla and śamya occur in order. It is to be known that these four kriyā-s are placed in two rows as eight mātra-s. The opinion of the author of Tālakalāvilāsa is said.

123. The norm to be followed in executing the four kriyā-s, along with the eight kriyā-s, is being determined here, without giving rise to any doubt.

Comm.123: It is to be declared here without doubt, that, in the ekakalā caccatpuṭa tāla, the mārgakriyā-s namely sannipāta, śamyā, tāla and śamyā would occur along with the eight deśī kriyā-s, dhruvakā etc.

124. The eight kriyā-s dhruvakā etc. occur in combination with the mārga kriyā-s called the kalā-s. Thus in caccatpuṭa, the eight kriyā-s, sannipāta, patitā, śamyā, patitā, tāla śamyā, visarjita and vikṣipta occur respectively.

Comm.124: The mārga kriyā-s dhruva, śamya etc., which are known under the name kalā, exist along with the deśī kriyā-s, dhruvakā, sarpiṇi etc. Their combination is being said. It is to be known that sannipāta, patitā, śamyā, patitā, tāla, śamyā, visarjita and vikṣipta, occur in order. Of these eight kriyā-s, four are mārga kriyā-s and four are deśī kriyā-s. The kriyā-s for all tāla-s are to be understood in the same manner. The justification for the mixing up of deśī kriyā-s along with mārga kriyā-s is said.

Quote.124: In dhruvapāta, these are to be utilized but not in āvāpa and others.

Comm. Quote.124: According to the traditional saying, it is to be noted that, whenever the saśabda mārga kriyā-s like dhruva, śamya are exercised, the niḥśabda kriyā-s like avāpa, etc., and the deśī kriyā-s like dhruvakā, sarpiṇi, are not used. There is no dispute in this traditionally accepted view. Deśī kriyā-s are not be used with mārga kriyā-s. So ekakalā, (doubled) dvikalā and catuṣkalā use only the mārga kriyā-s, sannipāta, śamyā, tāla, śamyā etc. This is the opinion of Nṛttacūḍāmaṇi. The opinions of these two authors are acceptable for us. So there is no objection for this. For the ekakalā caccatpuṭa, there is another view mentioned by the author of Ratnākara.

125ab. Otherwise, śamyā, tāla, and tāla, śamyā occur two times.

Comm.125ab: In the caccatpuṭa tāla, śamyā and tālā, then tāla and śamyā occur, twice. Thus eight kriyā-s occur in the ekakalā of the caccatpuṭa tāla. The characteristics from this view are said.

125cd. In Āsārita it starts with śamyā and Pāṇikā that starts with tāla ...

Comm.125cd: In madraka, where caccatpuṭa is suitable, it starts with śamyā and followed by tāla and in pāṇikā, the śamya is at the beginning and tāla follows behind. This is the prayoga for ekakalā caccatpuṭa, the prayoga for cācapuṭa is described.

126ab. The other two varieties exist for cācapuṭa also, according to the view of Muni.

Comm.126ab: In the cācapuṭa tāla, the last two varieties has been accepted by Śārṅgadeva, in the same manner as caccatpuṭa. **Explanation for this:** It is to be known that the six kriyā-s, śamyā, tāla, śamyā, tāla, tāla and tāla occur in the ekakalā cācapuṭa. According to the author of Tālakalāvilāsa, the six kriyā-s for the ekakalā cācapuṭa includes the deśī kriyā-s also, thus:-śamyā, patitā, śamyā, tāla, tāla and patitā. This is the kriyāyoga for ekakalā cācapuṭa tāla. The kriyā-s for ṣaṭpitāputraka is being said.

126cd. In uttara (ṣaṭpitāputraka) (the kriyā-s are) sannipāta, then tāla, and then followed by śamya and tāla twice after that.

Comm. 126cd: In the ṣaṭpitāputraka tāla, that is next to caccatpuṭa and cācapuṭa, after saṅghāta (sannipāta), śamya and tāla occur twice. **Explanation for this:** There are 12 mātra-s for the ekakalā ṣaṭpitāputraka, it is to be understood that the following 12 kriyā-s, occur in order thus: saṅghāta, tāla, śamyā, tāla, śamya, tāla, and again, saṅghāta, tāla, śamyā, tāla, śamya, tāla. I shall tell the view of the author of Tālakalāvilāsa. The kriyā-s for the ekakalā ṣaṭpitāputraka are twelve, including the deśīkriyā-s, namely, saṅghāta, kṛṣyā, padmini, tāla, śamyā, patitā, saṅghāta, patitā, śamyā, tāla, patitā and padmini. This is the kriyā prayoga for ekakalā ṣaṭpitāputraka. The kriyā-s for dvikalā caccatpuṭa is mentioned.

127ab. In the dvikalā of Caccatpuṭa, the kalā-s niṣkrāma, śamyā, niṣkrāma, tāla, śamyā, praveśa, niṣkrāma and śamyā are found.

Comm.127ab: In the dvikalā caccatpuṭa tāla, the kriyā-s are known to be niṣkrāma, śamyā, niṣkrāma, tāla, śamyā, praveśa, niṣkrāma and śamyā. **Explanation to this:** The dvikalā caccatpuṭa consists of eight guru-s. These eight guru-s are divided into four pāda-s, with each pāda consisting of two guru-s. The manner in which the kriyā-s of the guru-s are organized are S S S S S S S Siṣkrāma, śamyā, niṣkrāma, śamyā, niṣkrāma, tāla, niṣkrāma, tāla, śamyā, praveśa, śamyā, praveśa, niṣkrāma, śamya, niṣkrāma, śamyā. In this manner, with

two guru-s for each pāda, and four kriyās occurring respectively. There is no necessity for deśī kriyā-s, because this dvikalā contains both saśabda and niḥśbda kriyā-s. It is thus known that there is no variation between the views of the authors of Saṅgītaratnākara and Tālakalāvilāsa. This is about the kriyā yoga for dvikalā caccatpuṭa and now the kriyā-s for the dvikalā cācapuṭa is being said.

127cd. In Cācapuṭa, the kriyā-s are known to be niṣkrāma, śamya, tāla, śamya, niṣkrāma and sannipāta.

Comm.127cd: For the dvikalā cācapuṭa, the kriyā-s are niṣkrāma, śamya, tāla, śamya, niṣkrāma and saṅghāta respectively. **Explanation for this:** cācapuṭa is a trayaśra jāti tāla and hence consists of three pāda-s. When it becomes dvikalā, it contain six guru-s, which are divided into two guru-s for each pāda. The kriyās for this is S S S S S Sniṣkrāma, śamya, niṣkrāma, śamya, tāla, śamya, tāla, śamya, niṣkrāma, saṅghāta, niṣkrāma and saṅghāta. In this manner, 12 kriyās are known to be executed in three pāda-s, respectively. This is the opinion of Śārṅgadeva. According to Tālakalāvilāsa, the first pādabhāga contains two guru-s with four kriyās namely, niṣkrāma, śamyā, niṣkrāma, śamyā. For the second pādabhāga, tāla and śamyā occur twice. It is explained thus: According to the tradition (of Saṅgītaratnākara) expressed in "dhruvapāte prayojyāsta", in the pādabhāga-s where the niḥśabda kriyā-s occur, the deśī kriyā-s can also be used. Both tāla and śamyā are saśabda mārga kriyā-s. In order to facilitate these two kriyā-s, two other kriyā-s are used in a pādabhāga. For instance, with the four kriyā-s, tāla, patitā, śamyā, patitā, the two guru-s of the second pādabhāga progresses. In this manner, instead of mixing the saśabda and niḥśabda mārga kriyā-s, in case if there occurs only saśabda kriyā-s, they can be incorporated with the deśī kriyā-s. In the pādabhāga-s where saśabda and niḥśabda kriyā-s, the kryā-s like dhruvakā etc. cannot be employed. According to the quote, "nāvāpādau kadācana" it is forbidden. In this way, the view of the author of Tālakalāvilāsa, is understood. This is dvikalā cācapuṭa. The kriyā-s of dvikalā ṣaṭpitāputraka is mentioned.

128ab. In uttara (ṣaṭpitāputraka), the kalā-s are niṣkrāma, praveśa, tāla, śamyā, niṣkrāma, tāla, niṣkrāma, śamyā, tāla, praveśa, niṣkrāma, sannipāta.

Comm.128ab: In the same manner, ṣaṭpitāputraka has six pāda-s. In dvikalā, each pāda consists of two guru-s. S SS SS SS SS SS S- For

the fiirst pādabhāga of ṣaṭpitāputraka, niṣkrāma and praveśa comes twice. In the second pādabhāga, instead of using tāla and śamya twice, four kriyā-s along with the the deśī kriyā-s, namely, tāla, patitā, śamyā and patitā can be used. For the third pādbhāga, niṣkrāma and tāla had to occur twice. For the fourth pādabhāga, niṣkrāma and śamyā exist twice. The fifth pādabhāga occurs with tāla and praveśa, twice. The sixth pādabhāga consists of niṣkrāma and sannipāta twice. This is dvikalā ṣaṭpitāputraka. In the same manner, for the ekakalā and dvikalā of these three tāla-s, the arrangement of pāta and kalā (saśabda and niḥśabda kriyā-s) are said. The arrangement of pāta and kalā for catuṣkalā is being mentioned.

128cd-ef. In the pādabhāga-s of dvikalā, when the āvapa is added in the beginning and vikṣepa is inserted in between (niṣkrāma and śamyā), it becomes the catuṣkala.

Comm.128cd-ef: In the dvikala caccatpuṭa, for each pāda, in the kriyā-s niṣkrāma, śamyā, niṣkrāma, tāla, śamyā, praveśa, niṣkrāma and śamyā, in the two kriyā-s, niṣkrāma and śamya, āvapa is added in the front and vikṣepa is inserted in between. Thus each of the pāda-s of catuṣkalā are derived. **Explanation to this:** In the first pāda of the dvikalā caccatpuṭa, there are two kriyā-s, namely, niṣkrāma and śamyā. To this, āvapa has to be added in front of niṣkrāma and in between niṣkrāma and śamyā, vikṣepa is to be inserted. Then the structure becomes, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and śamyā. These four kriyā-s are to be executed for the four guru-s of the first pādabhāga, twice. The kriya-s occurring in the second pāda of dvikalā are niṣkrāma and tāla. To this āvāpa has to be added to the beginning and vikṣepa to be inserted in between, thus the structure becomes āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and tāla. These four are to be employed twice in the four guru-s of the second pāda of the catuṣkalā form. The kriya-s occurring in the third pāda of dvikalā are śamyā and praveśa. To this āvāpa has to be added to the beginning and vikṣepa to be inserted in between, thus the structure becomes āvāpa, śamyā, vikṣepa and praveśa. If these kriyā-s are executed twice, in the four guru-s of the third pāda, it gives rise to catuṣkalā. The kriya-s occurring in the fourth pāda of dvikalā are niṣkrāma and śamyā. To this if āvāpa is added to the beginning and vikṣepa inserted in between, then the structure becomes āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and śamyā. If these kriyā-s are executed twice, in the four guru-s of the fourth pāda, it gives rise to catuṣkalā.The saṅgraha śloka for this is mentioned.

129. In the catuṣkalā caccatpuṭa, in the first pada, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa andśamyā; in the second they are, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and tāla; in the third, they are, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and tāla and in the fourth they are āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and śamyā.

Comm.129: In the first pāda of catuṣkalā caccatpuṭa, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa andśamyā occur (and written in two lines). In the second pāda, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and tāla occur. In the third pāda, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and tāla occur. And in the fourth pāda, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and śamyā occur. In the same manner, the dvikalā of cācapuṭa and ṣaṭpitāputraka can be converted to catuṣkalā, by altering the kriyā-s in the pādabhāga-s, that is, by adding āvāpa in the beginning and inserting vikṣepa in the middle.

130. The procedure for the formation of the structure of them (catuṣkalā cācapuṭa and ṣaṭpitāputraka) are said according to the experts on the śāstra-s. Accordingly, in the first pādabhāga, they are āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa andśamyā; in the second pādabhāga, āvāpa,tāla, vikṣepa andśamyā; in the third pādabhāga, they are āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa andśamyā respectively.

Comm.130: The procedure for assigning the kriyā-s for the pādabhāga-s of the cācapuṭa and ṣaṭpitāputraka tāla-s in catuṣkalā is being explained according to learned scholars of Bharataśāstra. Those details will be told now. The kriya-s that occur in the three pāda-s are niṣkrāma, śamyā, tāla, śamyā, niṣkrāma andśamyā. In the first pāda of catuṣkalā, āvāpa, niṣkrāma,vikṣepa and śamyā occur. In the second pāda, āvāpa, tāla, vikṣepa and śamyā occur. In the third pāda, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and śamyā occur. In this manner, the kriyā-s occur in the pādabhāga of catuṣkalā cācapuṭa, without deviating from the sequence. The kriyā-s for the catuṣkalā ṣaṭpitāputraka is now described.

131. In the catuṣkalā of ṣaṭpitāputraka, in the first pādabhāga, they are āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and praveśa. In the second pāda, āvāpa, tāla, vikṣepa and śamyā are found. In the third pāda, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and tāla. In the fourth pāda āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and śamyā. In the fifth pāda, āvāpa, tāla, vikṣepa and praveśa. In the sixth pāda, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and sannipāta.

Comm.131: In the first pāda of catuṣkalā ṣaṭpitāputraka, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and praveśa occur. In the second pāda, āvāpa, tāla, vikṣepa and śamyā are found. In the third pāda, āvāpa, niṣkrāma,

vikṣepa and tāla exist. In the fourth pāda āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and śamyā, exist. In the fifth pāda, āvāpa, tāla, vikṣepa and praveśa, occur. In the sixth pāda, āvāpa, niṣkrāma, vikṣepa and saṅghāta occur. This is catuṣkalā ṣaṭpitāputraka. It is to be understood that in this catuṣkalā, there is no inclusion of deśī kriyā-s. The kriyā-s of Udghaṭṭa is said.

132ab. In Udghaṭṭa there is a niṣkrāma and then two śamyā-s.

Comm.132ab: Ekakalā udghaṭṭa tāla consists of niṣkrāma and two śamyā.

132cd: The kalā-s of ṣaṭpitāputraka are the same as those told in ṣaṭpitāputraka.

Comm.132cd: The kriyā-s of ekakalā sampakveṣṭāka tāla are the same as the kriyā-s of ṣaṭpitāputraka in ekakalā, namely, sannipāta, tāla, śamyā, tāla, śamyā, tāla occurring twice in the six guru-s. This is the opinion of Saṅgītaratnākara. The views of the author of Tālakalāvilāsa are being mentioned.

133ab. Sannipāta, patitā[1], tāla, patitā, patitā, tāla, patitā, tāla, patita, sannipata, patita, patita, are the kriyā-s respectively.

Comm.133ab: The twelve kriyā-s, saṅghāta, patitā, padmini, tāla, patitā, tāla, patitā, tāla, padmini, sannipāta, patitā and padmini, occur in the ekakalā ṣaṭpitāputraka. The kriyā-s for the dvikalā and catuṣkalā udghaṭṭa and sampakveṣṭāka tāla-s, are described.

133cd. In the dvikalā and catuṣkalā of sampakveṣṭāka, the kriyā-s of ṣaṭpitāputraka occur, except sannipāta.

Comm.133cd: In the catuṣkalā udghaṭṭa and sampakveṣṭāka tāla-s, the kriyā called sannipāta, does not occur. The kriyā-s occur only in the cācapuṭa and ṣaṭpitāputraka, in which they are born. **Explanation to this:** According to the quote, "sannipāteḥ tu śamyāḥ syāt", instead of sannipāta, śamyā occur. For udghaṭṭa, the kriyā-s are assigned as per dvikalā and catuṣkalā of cācapuṭa, by placing śamyā instead of sannipāta. For sampakveṣṭāka, the kriyā-s of dvikalā and catuṣkalā of ṣaṭpitāputraka, are assigned. The term, "yonivat" mentioned in Saṅgītaratnākara, is not suitable for this. I shall explain thus: The five mārga tāla-s are born from the five faces of Īśwara only, but not because of udghaṭṭa being born from cācapuṭa or sampakveṣṭāka being from ṣaṭpitāputraka. But, cācapuṭa and udghaṭṭa consist of

1. The verse only gives, "pa", it is not clear if it refers to patitā or padmini.

three pāda-s and ṣaṭpitāputraka and sampakveṣṭāka consist of six pāda-s. Because of equality in pāda-s, they are considered to be born from the above tāla-s. These are the kalā-s called kriyāyoga. In the ekakalā of tāla-s like caccatpuṭa and others, the kriyā-s śamyā, tāla and sannipāta only occur and dhruvā would not figure. The reason for this will be explained now.

134. In the ekakalā, dvikalā and catuṣkalā forms of tāla-s, the dhruvā is not used. However it is known to be used in the dhruva mārga.

Comm.134: In the ekakalā, dvikalā and catuṣkalā of the mārga tāla-s, the kriyā-s namely, śamyā, tāla and sannipāta alone exist, but not the kriyā named dhruvā. The clarification for this query. In the mārga-s called, dakṣiṇa, vārtika, citra and dhruva mārga-s, the kriyā called dhruvā is employed only in the dhruvā mārga. The reason is given thus: According to the quote, "dhruvake matṛkā kalā", in the dhruva mārga, it is one mātra kalā and for that mātra, the kriyā called dhruvā is used. In the ekakalā and other forms, the dhruvā kriyā is not employed

And hence can be understood that such a practice is not necessary. It is now described the reason why the name dhruvā has been assigned to this kriyā.

135. The name dhruvā is assigned to it, because it is the first among the four mārga-s, dhruva, citra etc., and itself being uninterrupted and unchangeable.

Comm.135: Among the four mārga-s, dhruvā, citrā, vārtika and dakṣiṇa, dhruvā being the first kriyā, it is called by the name, dhruvā. Now, the kriyā-s with respect to the variations in the mārga-s are defined for the caccatpuṭa and other tāla-s according to the opinion of Saṅgītaratnākara.

136. In the ekakalā of caccatpuṭa, it is dhruva mārga and dhruvakā is used. Dhruvakā and patitā are said to be used in the citra mārga. In the vārtika mārga, the first two and the last two exist and in the dakṣiṇa mārga, all the eight are used in order.

Comm. 136: In the caccatpuṭa tāla with ekakalā, ardhakalā, pādakalā and nīcakalā, if it progresses in dhruva mārga, then it becomes nīcakalā and uses dhruvakā. If it moves in citra mārga, then it becomes pādakalā and uses, dhruvakā and patitā. When

it moves in vārtika mārga, then it becomes, ardhakalā and used dhruvakā, sarpiṇi, patākā and patitā are used. If it progresses in dakṣiṇa mārga, it is ekakalā and employs all the eight kriyā-s starting from dhruvakā in order. All the remaining tāla-s also come in the respective manner. The kriyā-s for the five mārgatalā-s are executed only in dakṣiṇa, vārtika, citra and dhruva mārga-s, but not with the kriyā-s in other mārga-s like, citratama and aticitratama mārga-s. I shall explain them. In the citratama and aticitratama mārga-s, dhruta and anudruta occur. These are not employed in the mārga tāla-s, since they do not include druta and anudruta and they do not have the mārga-s that consist of these two kriyā-s. In the tāla-s that have the druta and anudruta, the kriyā-s in six mārga-s are exercised. These are mārga kalā-s.

137. Having bowed the Preceptor, Sītārama, Somabhaṭṭa has composed the work called Tālakalāvārdhi, which, with minute details, in accordance with great scholars and works.

Comm.137: These kalā-s are according to the tāla pāda-s and are associated to tāla. Hence becomes a prāṇa of the tāla. Now, in order to describe layā for the tāla-s, parivartana is explained.

Laya

138ab. The repetition of the pādabhāga and others is called as parivartana.

Comm.138ab: The repetitions of pādabhāga-s of tāla again and again is called as parivartana. **Explanation to this:** The repetitions of pāda-s of tāla again and again in gīta and nāṭya, for the completion of the rendition of gīta and others, is called as Parivartana. In order todescribe laya, the measure of the tāla is being mentioned.

138cd. The time of rest that occurs between the kriyā-s is the measure of kriyā.

Comm.138cd: Viśrānti means the time that lapses after the completion of a kriyā. The minute time interval found in between the saśabda or niḥśabda kriyā-s is called the measure of a tāla. **Explanation to this:** Dhruva tāla consists of three mātra-s. When three kriyā-s are employed for these three mātra-s, the moment the third kriyā is executed, shows the completion of the tāla.

138ef. A pause after a kriyā is termed as laya. This is of three types.

Comm.138ef: The time that is lapsed in between the saśabda and niḥśabda kriyā-s, is called as laya. That laya is of three types and are described now.

139ab. They are druta, madhya and vilamba. In this, druta denotes the fastest.

Comm.139ab: Laya is of three types, they are druta, madhya and vilamba. The one which progresses very fast is called druta laya. **Explanation to this:** While the kriyā-s are rendered for the tāla, after one kriyā is executed, without a pause, if the second kriyā is taken up, there is no rest time between the two kriyā-s and hence there is no laya described between them. For example, while the laghu is a part of guru, and there is no pause between them, so there is no Laya. In the same manner, while the laghu is a part of the pluta, there is no resting time in between and hence there is no laya. Also, if there is no pause between the end of one aṅga of a kriyā, and its successive aṅga, there is no laya. In any tāla, when there is a short pause (period of rest) of the kriyā, without progression, it is called druta laya. These laya-s exist in the conjunction between the aṅga-s of tāla-s. The madhya laya and vilamba laya are described.

139cd. Double of the druta laya is madhya laya and the double of madhya laya is vilambalaya.

Comm.139cd: When the period of rest between the aṅga-s of a tāla is twice the time of druta laya, then it is called madhya laya. When the period of rest between the aṅga-s of a tāla is twice the time of madhya laya, then it is called vilamba laya. In this manner, there exist three laya-s for the deśī and mārga tāla-s, in each of the mārga-s that are born out of the kalā bheda-s.

140. In the deśī and mārga tāla-s, in varieties of kalā-s and different kinds of mārga-s, the laya-s are three.

Comm.140: Tāla-s are of two types, they are deśī tāla-s and mārga tāla-s. All these tāla-s exist in different forms, due to the varieties of kalā, like ekakalā, dvikalā and catuṣkalā. From the deśī tāla-s, there are six mārga-s from each kalā and in mārga tāla-s there are four mārga-s from each kalā. Thus there are many kalā-s. It is to be

understood that there are three laya-s for all these mārga-s. It is now explained that the three laya-s exist from each mārga of every tāla.

141-142ab. When three men are walking in a same path, in this world, there would be a difference in their footsteps. It is three types. In the same way, the variations occur in the tāla-s and laya-s as mentioned by ancient scholars.

Comm.142ab. When three men walk on a same path in this world, if the difference between their footprints is small, it is called druta gati. If the difference in the footsteps is little larger than the other two, then it is called madhya gati. If one amongst the three walks slower than the other two men, and the difference in the footsteps is larger, then it called as vilamba gati. Similarly it is inferred that each tāla in each of the mārga-s, has three laya-s. The usage of these three laya-s is further described.

142cd. Due to the variations in the mārga, there exist three states, namely, slow, fast and medium.

Comm.142cd: Due to different types of mārga-s dakṣiṇa and others, laya is known to be of three types, namely, vilambita, druta and madhya. **Explanation to this:** The slow paced vilambita laya occurs in the dakṣiṇa mārga, the fast paced druta laya exists in the citra mārga and in madhya laya occurs in the vārtika mārga. I shall tell how. In the citra mārga, there occurs two laghu-s. They become one guru within the time of uttering of ten short syllables. The time after the progression of this measure of guru is druta laya. In vārtika mārga there are four mātra-s and they become two guru-s, in the time duration of uttering of twenty short syllables. The time duration after the lapse of the two gurus is recognised as madhya laya. In the dakṣiṇa mārga, there are eight mātra-s, and they become four guru-s inthe time duration of uttering 40 short syllables. The time after the uttering of the guru-s becomes vilambita laya. The kalā in citra mārga takes only a short time and the time duration after the uttering of that kalā, recognized as druta laya. Due to the doubling of the kalā-s of citra mārga, the time taken for the kalā-s in vārtika mārga is high. The period of rest time after the uttering of that kalā is understood as madhya laya.Due to the doubling of the kalā-s of vārtika mārga, the time taken for the kalā-s in dakṣiṇa mārga is slow. The period of rest time after the uttering of that kalā is understood as

vilamba laya. Now there arises a doubt, if laya-s are to be classified based on mārga bheda-s, which is said.

143ab-cd. There are variations in the kāla of citrā and other mārga-s, but no varieties in the duration of the rest time <viśrānti>. Therefore laya is of one type only and how can it be of three types?

Comm.143ab-cd: For the mārga-s, citra etc. there are varieties in the measure of the kalā-s, but there is no variation in the measure of the periods of rest. **Explanation to this:** In the citra mārga, after the completion of one guru, there is a period of rest after the completion of two guru-s in vārtika mārga and after four guru-s in dakṣiṇa mārga. Though the number of guru-s differ in different mārga-s, the period of rest is the same. Therefore laya is considered to be of only one type and how is it perceived as three types? It is not proper to speak about the three types of laya-s based on the varieties of mārga. A solution isbeing said for this.

143ef. Due to the measure of the kriyā-s in the different mārga-s, laya also has different types.

Comm.143ef: For the dakṣiṇa and other mārga-s, because of the variations in the measures of the kriyā-s, there exist, varieties in laya. **Explanation to this:** The dakṣiṇa mārga with eight kriyā-s, vārtika mārga with four kriyā-s and citra mārga with two kriyā-s - and with these measures of the kriyā-s, the classification of laya is done, which is in form of the measure of the periods of rest. An illustration is given for this.

144. From a village, when three routes are taken for Gaṅgā, short, far, much farther away, the distance depends on the man's style of walking.

Comm.144: There are three paths from a village to reach (river) Gaṅgā. In these three paths, one route is short, the second one is longer and the third one is longest. The journey time of three men on these three paths is similar to that (classification of Laya). **Explanation to this:** To reach Gaṅgā, from a village, there is a short route; another is longer than the earlier one. The journey time of the three men is different. The journey time of the one in the short path is less, he is said to have taken a short path. Journey time of the second person is long and he is said to be the one on a medium path and the third one who has taken the lengthiest route is said to be the one on a slowest route. In this way, though there is no difference in the pause

time of the three men, because of the difference in distances, there is a difference in their journey times. In the same manner, laya is of three types, occurring due to the periods of rest time in between in the mārga-s, citra, mārga, etc. In the opinion of the author of cūḍāmaṇi, though there is no difference in the periods of rest, due to difference in the marga-s, there occurs different laya-s. In the opinion of Saṅgītaratnākara, the laya-s are of three kinds, namely druta, madhya and vilambita, because of the doubling of periods of rest between them. Thus the classification of laya occurs naturally and not because of any other differences. Next, more laya-s are described.

145ab. In druta, madhya and vilamba, the other variations do occur.

Comm.145ab: In the drutalaya, there are madhyalaya and vilambalaya. In drutalaya there are druta, madhya and vilamba laya-s and in the madhya laya, there are madhya, druta and vilamba laya-s. In vilamba laya, there are vilamba, madhya and druta laya-s. In this manner, laya is known to be of different varieties. It is now described how the laya occurs in the tala-s.

145cd-ef. For the tāla, the laya is of three types, only when it is in combination with nṛtya, and others (gīta and vādya). In case, it is not in association with them, there will be no laya for the tāla, as mentioned by scholars.

Comm.145cd-ef: The three types of laya-s exist for a tāla, only when it is in association with nṛtya, gīta and vādya. In case it is not connected to nṛtya, gīta etc., there is no laya for the tāla, as known from the elders. This is according to Saṅgītaratnākara. The view of the author of Tālakalāvilāsa is mentioned.

146ab. The time that is found in between (aṅga-s of) the tāla is laya. This laya comes from others. [NOT CLEAR].

Comm.146ab: The time duration between the aṅga-s of tāla is called as laya. This is explained further. Without disturbing the aṅga-s of the tāla, the different laya-s exist, for instance, in the druta and madhyama, madhya, druta and vilamba occur. In vilamba, madhya and druta occur. In this manner, laya is known to be of many kinds. The manner in which the laya exists in a tāla, has to be understood in this way only. Thus the laya is of three types, namely druta, madhya and vilamba. The existence of these three laya-s is explained.

146cd. In the tāla-s of trayaśra and other jāti-s, it is to be known that the madhya and vilambita laya-s are employed.

Comm.146cd: In the tāla-s in trayaśra, miśra, khaṇḍa and saṅkīrṇa jāti-s, the appropriate mātra-s occur. In those tāla-s, madhya and vilamba laya-s exist, while the druta laya does not exist. The occurrence of druta laya is explained.

147ab. In the caturaśra tāla, druta, madhya and vilambita, exist.

Comm.147ab: In the tāla-s of caturaśra jāti, that contains even number of mātra-s, the three laya-s, druta, madhya and vilambita occur. In the trayaśra jāti tāla-s, that contain odd number of mātra-s, the druta laya is absent. The reason behind this is explained further.

147cd-148ab. In trayaśra, khaṇḍa and other tāla-s, since there is no origin of druta, it does not occur. Therefore, there is no druta but only madhya and vilambita are seen.

Comm.148ab: In the tāla-s of trayaśra and other jāti-s, while in the process of halving, it ends with virāmadruta or druta. Hence druta laya does not occur and it is to be noted that madhya and vilamba laya-s exist. The laya which is not suitable for nṛtta is explained.

148cd. The laya that is used in syllables <akṣara>, words <pada> and sentences <vākhya> are not applicable here.

Comm.148cd: The laya that exists in syllables, words and sentences, whatever may be the type, is not suitable and applicable here. The laya which is in tāla, is only used in nṛtta, gīta and vādya. The laya based on the tāla is superior / good. Thus the laya which exists in tāla is considered as a prāṇa for tāla since it decorates nṛtta, gīta and vādya. Thus is said the prāṇa called laya.

Yati

149. The regulation of the change in laya is known as yati. It is of three types, namely, sama, śrotovaha and gopucchā.

Comm.149: Yati is defined as the procedure by which the laya changes (in a tāla). Yati is classified into samayati, śrotovaha yati and gopucchā yati. **Explanation to this:** By the term, "laya pravṛtti niyama", it means the period of rest after the kriyā in the citra mārga is druta laya; the period of rest after the kriyā in vārtika mārga is madhya laya and the period of rest after the kriyā in the dakṣiṇa mārga is vilamba laya. In those laya mārga-s, the changes in the

laya that is noticed is called yati. The characteristics of samayati is explained.

150ab. If the laya in uniform and same at the beginning, middle and at the end, then it is called sama yati.

Comm.150ab: When the tāla progresses, if the same laya exists in the beginning, middle and at the end, such a yati is called, samayati. When the laya follows a single mārga, it becomes samayati. The regulated progression of laya is yati. Thus the difference between laya and yati has to be understood. Samayati is of three types. I shall tell the reason for the three fold classification. It is because of the three laya-s, namely druta, madhya and vilamba. **Explanation to this:** In the beginning, middle and at the end, the occurrence of druta laya in citra mārga, is sama yati. In the beginning, middle and at the end, the occurrence of madhya laya in vārtika mārga is another kind of sama yati. In this way, if it progresses in dakṣiṇa mārga, it is another kind of sama yati. Thus the three kinds of sama yati are to be understood. The characteristics of śrotovaha yati are mentioned.

150cd-151ab. Based on the three types of laya existing in the beginning, middle and end, (śrotovaha) yati is of three types respectively. If the laya is in the order of slow (vilamba), medium (madhya) and fast (druta), then it is said to be śrotovaha by the experts.

Comm.151ab: From this verse, the samayati which exists with three different types, becomes five vilamba laya-s. In the beginning, middle and end of tāla, when the vilamba, madhya and druta laya-s occur respectively, it is accepted as śrotovaha yati. **Explanation to this:** First, madhya laya from the dakṣiṇa mārga and from vārtika mārga, in the same way, if the laya progresses in this order, it is one kind of śrotovaha yati. This is explained thus - when in a river, the water flows abundantly, it is broad <vistāra> and when the flow is medium, it is considered as medium movement <madhya gati> and if the water flows very little, it is termed as slow movement <adhama gati>. Similarly through the movement of the vilamba, madhya and druta laya-s, the śrotovaha yati is understood. The other type of śrotovaha yati is explained.

151cd. Another type of śrotovaha is when the vilamba and madhya laya-s occur in sequence. The third type of śrotovaha is understood when madhya and druta laya-s exist.

Comm.151cd: Another type of śrotovaha is formed through the vilamba and madhya laya-s. The third type of śrotovaha yati is formed by madhya and druta laya-s. Thus in this manner the three types of śrotovaha yati had to be understood. The characteristics of gopucchā yati is mentioned.

152. When the laya-s druta, madhya and vilambita exist in sequence, it is gopucchā yati. The second variety is when druta and madhya occur consecutively and the third variety is when a combination of madhya and vilambita laya-s.

Comm.152: The gopucchā yati is of three types and their characteristics are described in order. The first type is when the druta, madhya and vilamba laya-s occur in order. The second type is the occurrence of druta and madhya laya-s. The third type is the occurrence of madhya and vilamba laya-s. Thus the three types of gopucchā yati had to be understood. The one in which it runs in large at the beginning and decreases towards the end, is called śrotovaha yati. If the movement is slow in the beginning and increases towards the end, then it is said to be gopucchā yati. The progression is little in the beginning and more towards the end is the feature of gopucchā. It is in this way that these two yati-s have a parallel and inverse meaning. The author of Caturasabhāvilāsa states six types of yati.

153. Yati is of six types, namely, śrotovaha, gopucchā, sama, yavamadhya, vedimadhya and viṣama.

Comm.153: Śrotovaha, gopucchā, sama, yavamadhya, vedimadhya and viṣama are the six types of yati. Yavamadhya is also known as mṛdaṅga yati. It is to be learnt that vedimadhya is also known as pipilikāyati. If the smaller aṅga-s <alpāṅga> occur in the beginning and end and the remaining are bigger aṅga-s <adhikāṅga>, then it is yavamadhya. When the bigger aṅga-s are in the beginning and end and smaller aṅga-s are in the middle it is called vedimadhya yati. That which does not occur as said in this manner, falls under viṣama yati. Though these are described as the various types of yati-s, according to Śārṅgadeva, yati-s are only of three types and cannot be classified into six or seven forms. Besides there are other types like, khaḍgayati, nāgayati, cakrayati and pada[ra]śu yati, that can be created and the primary yati-s are said to be only three. The remaining yati-s can be followed

by the learned people and therefore it is to be understood that Śārṅgadeva mentioned only three yati-s. This yati is based on laya and then, associated with tāla. Since it makes the nṛtta and others to shine, it is considered as a prāṇa for tāla. Thus is said the prāṇa called yati.

Bibliography

Girija Easwaran, Tāla Information in Music Texts - A compilation of the Synopses of the works and information on Tāla, https://www.dropbox.com/s/hwrc8or5yhln7kv/BkE-Girija-Easwaran-tAla-Information-in-Texts-0562.zip?dl=0 July, 2021

Kavi, Manavalli Ramakrishna, *Bharatakosa*, Sri Venkatesvara Oriental Series No: 30, Tirumala Tirupati Devastanams, Tirupati, 1951.

Mahalingam T V, *Administration and Social Life Under Vijayanagar*, Part-II Social Life, Madras University Historical Series-No.15, II edition, 1975.

Panduranga Bhatta C, *Contribution of Karnataka to Sanskrit*, Institute of Asian Studies, Chennai, 1998.

Premalatha V, *Talakalabdhi of Acyutaraya: Discovery of a new work on Tāla*, article published in the Journal of the Madras Music Academy, Chennai, vol - LXXX, 2009, pp. 94-102.

Premalatha V, *A study of manuscripts on music and a critical edition and translation of the unpublished work of Somanarya*' unpublished thesis, submitted to the University of Madras, Chennai, 2002.

Premalatha V, *A survey of the music manuscripts preserved in the Government Oriental Manuscripts Library, Chennai,* article published in SANGEET NATAK, vol-XLI, No.2, pp.3-14, Sangeet Natak Akademi, New Delhi, 2007.

Ramanathan N, *Musical Forms in Sangitaratnakara*, published by Sampradaya, Chennai, 1991.

Ramanathan N, *Tāladaśa prāṇa-s and the Musicological problems in present day Tāla system*, article published in the Journal of the Madras Music Academy, Chennai, vol. LXXV, 2004, pp.98-121.

Sathyanarayana R (ed.), *Nartananirṇaya of Paṇḍarika Viṭṭhala*, edited with Translation, Indira Gandhi National Centre for the Arts & Motilal Banarasidas, Delhi, vol-1:1994, vol-2:1996, vol-3:1998.

Subrahmanya Sastri (ed.) *Sangitaratnakara of Sarngadeva*, vol-3, Chapters 5 & 6, Adyar Library, Chennai, 1951, https://www.dropbox.com/s/u814acnndcpq6ut/TxtSkt-sangItaratnAkara-Sarngadeva-v3-AdyarLibrary-1951-nr-0059a.pdf?dl=0

Visvanathan R, ed., *Mahābharatacudāmaṇi ennum bhāva rāgatāla-cingārādi abhinayadarppaṇa vilāsam*, Chapters-1-3, Madras Government Oriental Series, No. CXIV, U V Svaminathayyar Library, Chennai-20, 1955.

Manuscripts

- Tālalakṣaṇam with Telugu Commentary (Āndhraṭīkā sahitam) of Kōhala, D12992, PL manuscript preserved at the Government Oriental Manuscripts Library, Chennai.
- Tālalakṣaṇam with Telugu Commentary (Āndhraṭīkā sahitam) of Kōhala, R7979, Paper manuscript, restored from D12992, preserved at the Government Oriental Manuscripts Library, Chennai.
- Tālalakṣaṇam – Kōhalīya tīkā, R452, PL manuscript preserved at Oriental Research Institute, Sri Venkateswara University, Tirupati,
- Tālalakṣaṇam with Telugu Meaning, D12994, Paper manuscript, preserved at the Government Oriental Manuscripts Library, Chennai.
- Tālakalāvilāsa, Manuscript copy from the collections of Prof R Sathyanarayana, https://www.dropbox.com/s/3qoep0ku148nuoj/RBmfx-358-RSN-tAla-kalA-vilAsa-18.pdf?dl=0

Appendix - 1
Prastāra Tables

(160) Table -1 Anudruta prastāra saṅkhyā

		O	OU	I	UI	OI	OU	S	US	OS	UOS
1	2	3	6	10	18	31	56	68	174	306	543

(181) Table -2 Pātāla saṅkhyā

U	O	UO	I	UI	OI	UOI	S	US	OS	UOI	Ś	Idi vṛddhi
1	2	3	4	10	18	31	16	98	174	306	543	Idi sankhyā
1	2	5	10	22	44	89	124	342	660	1270	2420	Idi pātāla sankhyā

(192) Table 3 Anudruta prastāra anudruta meru

											Ś
									OS	UOS	1
							S	IS	1	1	11
					OI	UOI	1	1	9	10	54
			I	UI	1	1	2	8	35	44	140
	O	UO	1	1	4	6	20	27	65	98	165
U	1	1	3	4	9	14	20	40	54	11	123
1	1	2	2	5	3	10	6	22	10	44	79

(198) Table- 4 Anudruta prastāra druta meru

												2?
										O2	U02	1
								2	U2	1	6	21
						OI	UOI	1	5	15	55	75
				I	UI	1	4	10	20	39	77	247
		O	UO	1	4	6	10	18	33	57	96	156
	U	1	2	3	4	7	12	19	28	44	70	109
1	1	1	1	2	3	4	5	8	12	17	23	34

(204) Table - 5 Anudruta prastāra Laghumeru

											Ś
							S	US	OS	UOS	1
			I	UI	OI	UOI	1	3	9	22	15
U	O	UO	1	2	5	10	21	30	71	130	235
1	2	3	5	8	12	21	25	57	94	154	254

Table -6 (see next page)

(215) Table -7 Anudruta Prastara Pluta Mēru

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

											2?
U	O	U0	I	UI	OI	UOI	2	U2	O2	UO2	1
1	2	3	6	10	18	31	56	68	124	306	542

13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24

										ŚŚ	UŚŚ
UŚ	OŚ	UOŚ	IŚ	UIŚ	OIŚ	UOIŚ	SŚ	USŚ	OSŚ	UOSŚ	1	5
2	5	10	22	44	98	124	342	660	1270	2420	4596	.6.
956	1690	2983	1271	9308	16443	29040	51276	90600	160029	282652	8	88....

(210) Table - 6 Anudruta prastāra Guru meru

															IŚ	UIŚ	OIŚ	UOIŚ
							S	US	OS	UOS	Ś	UŚ	OŚ	UOŚ	1	3	--	22
U	O	UO	I	UI	OI	UOI	1	2	5	10	22	44	89	174	240	654	1252	2376
1	2	3	6	10	10	31	55	96	169	196	520	912	1604	2816	4946	8685	15253	26785

(259) Table - 8 Virāma prastāra drutameru

														1	
												1			
										1					
						S		1							
				I		1	OŚ								
				1	ÓI	0	4	4	0	14	20	14	40	80	81
		1	OÓ	0	3	3	0	9	12	9	22	42	42	76	120
1	Ó	0	2	2	1	5	6	5	10	18	18	52	54	60	88?
O	1	1	0	2	2	2	3	5	5	9	10	14	14	27	32

(269) Table - 9 Virāma prastāra Druta Mēru

										Ś		OŚ	ÓŚ	IŚ	OÓŚ
				I		S	ÓÓ	OS	ÓS	1	OÓS	5	1	20	6
	Ó	I	OÓ	1	ÓI	3	1	9	4	25	14	66	44	165	729
1	1	2	2	4	5	8	12	15	28	30	62	58	138	123	3OO

(279) Table - 10 Virāma prastāra Laghu meru

										Ś		OŚ	ÓŚ	IŚ	OÓŚ
				I		S	ÓI	OS	ÓS	1	OÓS	3	3	9	12
O	Ó	I	OÓ	1	Ó	2	2	5	6	13	18	34	48	86	126
O	1	2	2	4	5	9	11	16	26	42	58	92	132	202	...2

(284) Table -11 Virāma prastāra Guru meru

														IŚ	
						S		OS	OŚ	Ś	OÓS	OŚ	ÓŚ	1	OÓŚ
O	Ó	I	OÓ	S	ÓI	1	ÓS	2	2	5	6	15	18	38	54
1	1	2	2	5	5	10	13	22	30	51	70	114	165	259	381

(287) Table - 12 Virāma Prastāra Pluta meru

										Ś		OŚ	ÓŚ	IŚ	OIŚ
O	Ó	I	OÓ	I	OI	S	OI	OS	ÓS	1	OÓS	2	2	5	6
1	1	2	2	5	5	11	13	24	32	55	26	121	181	162	428

Table - 13 Mārgatāla prastāra Laghumeru

O	I	OI	S	OS	Ś	OŚ	IŚ	OIŚ	SŚ	OSŚ	ŚŚ
1	2	3	6	10	19	33	60	106	191	340	610
1	2	5	10	22	44	90	122	350	629	1315	2521

Index of Verses

अङ्काभावो भवेद्यत्र, 258
अङ्गस्य कालभेदो, 68
अङ्गान्यनुद्रुतादीनि, 178
अतीतोवानागतोवा, 73
अथ प्रस्तारसंभूताः, 154
अथ मात्रामेरुरयं, 270
अथानुद्रुतमेरोस्तु, 182
अथोपरि गतास्वत्र, 208
अथोर्ध्वपंक्तौ, 188
अथोर्ध्वपङ्क्तिकोष्ठेषु, 266
अधः पङ्क्त्यङ्कमारभ्य, 284
अधिकादिन्यूनमिति, 76
अधोभागादाशिखान्त, 215
अधोभागादाशिखान्तं, 210
अनुगायां मिते, 80
अनुद्रुतं चार्धचन्द्रं, 58
अनुद्रुतस्त्वेकवर्णो, 61
अनुद्रुतस्वरूपं यत्तद्बालेन्दु , 56
अनुद्रुतो द्रुतश्चैव,55
अनुद्रुतो द्रुतस्सार्धं, 164
अन्तर्भावस्तयोस्तस्मात्, 92
अन्यत् भेदद्वयं चाचपुटे, 126
अयं स्वयोनिवत् ज्ञेयो द्विः, 117
अर्धमात्रं द्रुतं व्योमं, 59
अष्टमस्याष्टमाधस्थं, 209
अष्टमाङ्कं त्यजेत्तत्र पुनः, 207
आदिमध्यावसानेषु, 150
आदौ पाणिपतितस्यागीतादौ, 71
आदौर्वानिविशं पादे, 129
आद्यन्तयोरनियमो, 74
आद्यवर्णैः पातकला, 122
आलापमण्ठेस्त्वर्धेन्दु, 39
आवापस्तत्र हस्तस्योत्तानस्यांगुलि, 44
आवृत्तिः पादभागादेः, 138
इत्यङ्गयुक्तो यस्तालः, 159
उत्तमः पंचपाणिश्च, 115
उद्धट्टे तु स निष्क्रामं, 132
उद्दिष्टे च लिखेत् संख्या, 177
उद्दिष्टेऽन्त्यादि गृह्णीयात्, 248
उपरिस्थासु तुर्याधस्तन, 274
उपरिस्थासु सर्वासु, 257
उपरिस्थास्वधः पृष्टयोगे, 279
उपर्युपरि तत्वज्ञैः, 252
उपर्युपरि विन्यस्य, 22
ऊर्ध्वपङ्क्तिक्रमेणैव, 190
एककलादि तालेषु, 134
एककालो नामगतैः, 103
एकद्व्यङ्कौ क्रमान्न्यस्य, 161
एकमात्राश्चित्रतरो, 33
एकमार्गे यथालोके, 141

एकसखत्पुरो गच्छेत्त्वरया, 78
एकादिविषमेऽप्यत्र, 268
एकैकं विलिखेत्तासां, 185
एकैकोष्ठाङ्कपातेन, 169
एकोनसंख्याकोष्ठ, 261
एतदर्धं घर्षणे तु, 35
एतौ यथाक्षरौ स्यातां, 118
एवं नष्टोत्थितस्तालो, 246
एवं कुर्यान्नष्ट भेदमात्रा, 175
एवमन्त्यं विहायाङ्कं, 224
एवमन्त्यसमे मेरौ, 206
एवमन्त्यादिभिर्युक्त, 204
कति भेदानष्टताले तावत्, 167
कलांशिकाशुपाटस्यात्, 67
कलानिरूपणे तेषां, 108
कलाभ्यांच चतुर्भागः , 24
कलाशब्दः क्रियायां च, 101
कल्याणगुणसंपन्नं, 1
कालादिर्वायु भिन्नोऽपि, 21
कालो मार्गः क्रियांगानि,19
कालो लघ्वादिमितया,12
केवले लविरामाङ्के, 256
कोष्ठद्वयाङ्कमेवाथ, 249
क्रियाष्टकेन युक्तं वा, 123
क्रियासमूहरूपायाः, 25
क्षिपेदेकांकमेकांकं, 202
क्षेपो दक्षिणपार्श्वश्चोत्तानस्य, 45
गपयोर्व्यापकः यद्वत्, 62
गीतं वाद्यं च नृत्तं च, 6
गीतस्याद्यन्तयोस्तालो, 75
गुरुमेरावधः पङ्क्तिः, 205
गुरुमेरोरधः पक्तौ, 280
गुरुश्च महतोऽधस्तात्, 219
गुरुहेतोस्तुरीये तु, 242
गुरूण्येककले ताले, 107
गृह्णीयात् पञ्चकोष्ठाङ्कं, 250
ग्रन्थे तालकलापूर्वे, 89
ग्रहशब्दो घञन्तो वा, 69
ग्रामाद्गङ्गादि मार्गास्तु, 144
चच्चत्पुटादिभेदाहि, 83
चच्चत्पुटे त्वेककले ध्रुवे, 136
चच्चत्पुटे स्वपादेषु, 104
चतुः चतुः कोष्ठहीनाः, 271
चतुरश्रखण्डखण्डो, 87
चतुरश्रत्र्यश्रमिश्र, 84
चतुरश्रस्तथा त्र्यश्रः, 93
चतुरश्रादि शब्दानां, 96
चतुर्भागतृटीश्चैव, 30
चतुर्भागे तदर्धं स्यात्, 34
चतुर्वर्णै त्रिभिर्वर्णैस्सप्तवर्णैश्च, 64
चन्द्राद्याद्यन्तभेदास्ते, 163
चित्रतरश्चित्रतमश्चित्रो, 38
चिरमध्याद्रुतलय यथा, 151
जघन्यां त्र्यश्रमात्रं च, 98
जातिभेदेन तालानां, 100
जातिभ्रष्टाश्च ये तालाः, 97
तकारः शङ्करः प्रोक्तो, 11
ततः परं तथैकैक, 165
ततः परं द्विद्विकोष्ठहीन, 184
ततस्तस्यां द्वितीयादि, 273
ततोऽन्त्यन्तसमं संख्यापंक्त्यंकं, 180
तत्र दक्षिणमार्गस्य, 32
तत्र पङ्क्तिषु सर्वासु, 253
तत्र मैलिषु सर्वेषु, 277

तत्र मौलिषु सर्वेषु, 272
तत्राङ्कलेखनं मौलिष्वेकैकं, 281
तत्रादि पङ्क्तौ प्रथमे, 212
तत्राष्टमद्वादशयोरभावे, 203
तत्संख्या कोष्ठपर्यन्तं, 181
तत्संख्या समकोष्ठांकं, 183
तथा खण्डादि जातीनां, 90
तथा पञ्चकसंयोगं, 197
तथा स्थूलादि, 156
तदयुक्तं खण्डमिश्रसंकीर्णानां, 91
तद्द्वितीयतृतीये च, 255
तस्मान्नास्ति द्रुतः कालः, 148
तस्यां तु प्रथमे, 220
तालः कालस्वरूपश्चेत्, 14
तालः कालो न नित्योऽसौ 15
तालसंबन्ध हीनोऽयं, 40
तालस्तलप्रतिष्ठायामिति, 10
तालस्तलप्रतिष्ठायामिति, 9
तालांतरनलवर्तिर्यः कालोऽसौ, 146
तालाङ्गान्युद्दरेदेवमन्त्यं, 239
तालानां नृत्तगीतानां, 99
तालानूर्ध्वक्रमेणैव, 198
तालान् प्रस्तारसंजातान्, 192
तालान्विलोकयेदत्र, 290
तालाश्चापि लयाश्चापि, 142
तासां च योजना रूप, 130
तास्वादि पंक्तौ प्रथमे, 201
तुर्याष्टमद्वादशानामभावे , 162
तुर्याष्टमद्वादशानामभावे, 187
तृतीयादिषु कोष्ठेषु, 288
तृतीयादिष्वष्टमाङ्कं, 282
तृतीयाद्युपरिस्थासु, 289
तेषां पातकलायोगं, 120
तेषु वक्रप्रमाणेन, 102
तौर्यत्रिकं तालहीनं, 8
तौर्यत्रिकनिधानं च, 4
त्यक्त्वा द्वादशमन्त्यादीन्, 213
त्र्यश्रस्य त्रिकलस्तस्य, 109
त्र्यश्रो यथाक्षरश्चाचपुटोऽपि, 112
दक्षिणादिनवानां च, 36
दक्षिणो वार्तिकश्चित्रस्तत्र, 28
दक्षिणो वार्तिकश्चित्रस्तत्र, 37
दक्षिणो वार्तिकश्चैव, 29
देशियोग्याः प्रदर्श्यन्ते, 27
देशीमार्गेषु तालेषु, 140
द्रुतमध्यविलम्बस्स्यात्, 152
द्रुतमध्यविलम्बास्तु, 147
द्रुतादौ द्रुतमध्यादि, 145
द्रुतेऽस्मिन् देवता, 57
द्रुतो मध्यविलम्बश्च, 139
द्वादशस्य द्वादशाधः, 214
द्विचतुष्षण्मुखानत्र, 269
द्वितीयं च तृतीयं च, 234
द्वितीयं च तृतीयं, 222
द्वितीयशिरसस्थान, 235
द्वितीयाद्युपरिस्थासु, 283
द्विमातृकं गुरुर्वक्रं, 60
द्व्यंङ्कं द्व्यंङ्कं विनिक्षिप्य, 278
धृव शम्या तथा तालः, 43
ध्रुवका सर्पिणी कृष्या, 47
ध्रुवकाकृष्यसर्पिण्यो प्लुते, 121
ध्रुवकादि क्रियायोगः, 124
ध्रुवपाते प्रयोज्यास्ताः, 51
ध्रुवश्चित्रादि, 135

ध्रुवे च मात्रनिर्देशो, 52
ध्रुवो हस्तस्य पातस्याच्चोटिका, 46
नवमादिषु कोष्ठेषु, 233
नाप्यनित्यः सः तालोऽयं, 16
निप्रताशनिता निशता, 128
निराकारस्य तालस्य, 20
निरूप्यते विरामस्य, 247
निशानिताशप्रनिशा, 127
नृत्तं गीतं तथा वाद्यं, 79
न्यूनं कृत्वा लिखेत्तद्वत्, 286
पञ्चवर्णैर्लघुश्चैक, 65
पङ्क्तिं द्वितीयां तदनु, 200
पञ्च पञ्च लिखित्वाथ, 221
पञ्चमादिषु कोष्ठेषु, 264
पञ्चमे पञ्च षष्ठे, 232
पञ्चमे पञ्चमे तासां, 262
पञ्चसप्तनवापि स्युः, 82
पताका कर हस्तस्य, 50
पतिहीना सती लोके, 88
पातयेद्वामभागाङ्कान्, 238
पातस्थाने नष्टसंख्या, 168
पादभागैश्चतुर्भिस्तैः, 105
पादादि मौलिपर्यन्तं, 259
पूर्वप्रस्तारवत्कार्यस्तत्र, 218
पूर्वादयं क्रमः प्रोक्तः, 225
प्रकल्प्याच्युतरायोऽसौ , 160
प्रत्येकं चतुरश्रादेश्चतुर्भागं, 110
प्रथमे त्वानिविप्राश्च, 131
प्रस्तारे तालसंबन्धिन्यक्षरं, 53
प्रस्तारेऽनुद्रुते, 193
प्रस्तारेऽस्मिन्विजानीयात् , 155
प्लुतमेरावधः पङ्क्ति, 211
प्लुतमेरौ स्वेष्टतालसंख्यां, 285
प्लुतलाभे तथा , 174
प्लुतलाभे तथा पंच, 245
प्लुतो विरामान्त, 228
ब्राह्मणश्चतुरश्रस्स्यात्, 85
ब्रूमस्तत्रादिमे, 231
ब्रूमो विरामप्रस्तारे, 237
भेदमेकं समालिख्य, 176
मात्रामात्राक्रमं तेषां, 226
मात्राहेतोस्तृतीये तु, 170
मार्गा कालभेदेऽपि, 143
मार्गास्स्युस्तत्र चत्वारो, 26
मार्गो देशीगतत्वेन, 41
मिश्रादिशब्दसामर्थ्यात्, 95
मेरौ लघुविरामाख्ये, 276
यत्रांकपातनाभावो, 171
यथाक्षरश्चैककले, 114
यद्वा शताशता तालः, 125
यानि बिन्दुमुखानीष्टताल, 216
युग्मस्य यो त्रयो, 81
येन ता पतितो भेदः, 166
योगाङ्गं यत्ततो , 158
रुद्र कोष्ठमौलियुक्तो, 287
रुद्रस्य च कलास्तिस्रस्ताभ्यस्त्र्यश्र, 86
लघुप्लुतादिरूपोऽयमनित्य, 18
लघुमेराविष्टतालः, 199
लघुलाभात्परं कोष्ठद्वयं, 173
लघुलाभो भवेत्तेन, 240
लघुश्च द्विविधः प्रोक्तः, 66
लयप्रवृत्तिनियमो, 149
लयाः क्रमात्समादौ, 77
लवःक्षणैरष्टाभिस्स्यात्, 23

लहीनैकलं द्वित्रिचतुः, 275
लिखेदन्त्योपान्त्यतुर्याष्टम, 186
लिखेदेकाङ्कमेकाङ्कं, 195
लिखेदेवं विधानेन, 236
लोके वेदे च वचसां, 7
वक्ष्ये विरामपातालसंख्या, 230
वर्धमाना च नष्टा च, 106
वामान्त्यमहतोऽधस्तादल्पं, 157
विरामतालप्रस्तारे, 251
विरामधृतमात्रारव्य, 54
विरामलघु हेतोस्तु, 241
विरामलोविरामाङ्कं, 227
विवर्धितानां तालानां, 229
विष्णुं लोकगुरुं प्रणम्य, 2
विसर्जिता बहिर्याता, 49
शते पञ्चाशान्यायेन, 94
शशाङ्कमेरुवत्कोष्ठाः, 194
शिवशक्त्यात्मकं पुण्यं, 5
शेषाङ्गं वर्तते, 217
श्रोतोवहा च गोपुच्छा, 153
षट्पितापुत्रकस्य त्रिभेदश्चापि, 113
षष्ठादि समकोष्टठेषु, 265
संख्या पंक्तेरधः पंक्तिं, 179
संपतापा पतापश्च, 133
संपद्वेष्टाकोऽपि भेदः, 116
संप्रदायं प्रवक्ष्यामि, 172
संयोगे च वियोगे च,13
संयोज्य विलिखेदग्रे, 196
सद्योजातोवामदेवाघोर, 119
समादितोनागतश्च, 70
समेत्वन्त्यं विहायैनं, 267
समेत्वन्त्यादिपञ्चात्र, 189
समोऽतीतोऽनागतश्चेत्युक्तस्तूल, 72
समोर्ध्वपङ्क्तिकोष्ठस्यैः, 191
सर्वत्रशिखरस्थान, 254
सर्वेषां मतमाश्रित्य मार्गाः, 31
सर्वेषु मौलिकोष्ठेषु, 263
सविरामद्रुते प्राप्तिः तथा, 243
सविरामद्रुतोत्पन्न, 260
सविरामौ लघौ प्राप्ते, 244
सशब्दा ध्रुवका ज्ञेया, 48
सीतारामं गुरुं नत्वा, 137
सृष्ट्यादि लयपर्यन्तं,17
सेव्यं सद्यतिभिर्धृतप्लुतपदं, 3
सैकं कृत्वा प्लुतस्थाने, 223
स्यादावापोऽथ निष्क्रामो, 42
हंसपादं काकपादं, 63
ह्रस्वयोरेवमर्धार्धमानवो, 111

• • •